INDIANA UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

INDIANA UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Hē mechri Philippou archaia historia tēs Makedonias

Η ΜΕΧΡΙ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΑΡΧΑΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΜΕΝ

ΥΠΟ

ΟΘΩΝΟΣ ΑΒΕΛ

Otto Abel

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ ΔΕ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ.

ΕΝ ΛΕΙΨΙΑΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ TEUBNER.

1860.

MJ

Digitized by Google

DF261
.M2A135

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

Digitized by Google

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΩΙ ΠΑΠΠΑ ΝΑΟΥΜ

ΑΝΔΡΙ

ΦΙΛΟΓΕΝΕΣΤΑΤΩΙ ΚΑΙ ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΔΙ

ΕΥΣΕΒΑΣΤΩΣ

ΑΝΑΤΙΘΕΤΑΙ.

4-9-70

Digitized by Google

Digitized by Google

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ.

Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀρχήν, ὅτι πᾶν σύγγραμμα, εἴτε μικρόν, εἴτε μέγα, εἴτε ἐπίσημον, εἴτε ἡμιεπίσημον πρέπει νὰ ἔχῃ πρόλογον, σύμμετρον τῷ μεγέθει, τῇ σημασίᾳ καὶ τῇ ὑποθέσει, δικαίως ἀπῄτει καὶ ἡ ἀρχαία ἱστορία τῶν Μακεδόνων, ἥτις ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ ἐκτίθεται, καὶ πρόλογον ἀνάλογον τῇ μεγάλῃ καὶ παγκοσμίῳ, οὕτως εἰπεῖν, ἱστορικῇ σημασίᾳ καὶ ἐν μέρει, ὡς νομίζω, διάφορον τοῦ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως προταχθέντος, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι οὗτος κατεπειγόμενος οὐχ ἧττον σπουδαίως ἀλλαχοῖ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ, ἐν γνώσει παρέδραμεν ἢ καὶ δὲν ἐθεώρησεν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον διὰ βραχέων τοὐλάχιστον νὰ χειραγωγήσῃ τρόπον τινὰ τὸν φιλίστορα καὶ πρωτόπειρον ἀναγνώστην πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῆς ἀλληλουχίας τῶν κυριωτέρων καὶ σπουδαιοτέρων γεγονότων τοῦ σκοτεινοῦ τούτου μέρους τῆς ἱστορίας, παρέχων αὐτῷ πρὸ τῆς εἰσόδου τὸν μίτον τῆς Ἀριάδνης.

Τούτου δὲ μὴ γενομένου παρὰ τοῦ σοφοῦ συγγραφέως, ἴσως εὐλόγως ἠδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι ἀπέκειτο εἰς ἐμέ, τὸν ἁπλοῦν μεταφραστήν, ἡ τῆς ἐλλείψεως ταύτης (ὡς καὶ ἡ προσθήκη χάρτου) ἢ μᾶλ-

Digitized by Google

λον εἰπεῖν ἀνάγκης ἀναπλήρωσις. Ἀλλ' ἐγώ, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι προκηρύξας ἁπλῆν μετάφρασιν παραδίδω εἰς τὴν δημοσιότητα καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ σφετερισθῶ ἄλλων δικαιώματα, περιορίζομαι νὰ εἴπω ὀλίγας μόνον λέξεις περί τε τῆς ἐκλογῆς τοῦ συγγράμματος καὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταφράσεως. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ πρώτου.

Πρόδηλον εἶναι ἐκ τῆς λέξεως, ὅτι ἡ σημασία αὐτῆς ὑποθέτει ἢ πολλά, ἢ τοὐλάχιστον δύο, οἱαδήποτε καὶ ἂν ὦσι τὰ ὑποκείμενα. Καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ἀπαιτεῖται καὶ προσοχὴ πλείων καὶ κρίσις ὀξυτέρα πρὸς ἀκριβῆ τῶν τε προτερημάτων καὶ μειονεκτημάτων ἑνὸς ἑκάστου ἐκτίμησιν καὶ εἰς προτίμησιν τοῦ ἁρμοδιωτέρου πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ προσφορωτέρου εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐκλογέως. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ, ἥτις δυστυχῶς λαμβάνει χώραν καὶ ἐνταῦθα, ἀναντιῤῥήτως εὐχερέστερον πᾶς τις, ἀντιπαραθέτων αὐτὰ πρὸς ἄλληλα καὶ σταθμίζων τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας ἑκατέρου, δύναται νὰ διακρίνῃ, ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸ μᾶλλον ἀσπαστέον καὶ οὕτω τέλος νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ προσῆκον συμπέρασμα.

Ἐκ τούτων λοιπὸν εὐκόλως ἐννοεῖται, ὅτι κἀγώ, προτιθέμενος, δι' οὓς ἐν τῇ περὶ τούτου ἀγγελίᾳ ἐξέθηκα λόγους, νὰ μεταφράσω ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας, εἶχον πρὸ ὀφθαλμῶν δύο καὶ μόνα εἰδικὰ συγγράμματα περὶ τούτου τοῦ μέρους τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ, ὧν τὸ μὲν πρῶτον, ἅτε στηριζόμενον ἐπὶ ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν ἐν γένει καὶ οἱ εἰδικῶς περὶ τὴν ἱστορίαν ἀσχολούμενοι

Digitized by Google

ἔξοχοι ἄνδρες τῆς ἐνεστώσης ἐποχῆς, ἐπισφαλεῖς ἀποδείξαντες, πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀπεχαιρέτησαν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ τῷ ἡμετέρῳ σκοπῷ, καίπερ περιλαμβάνον πᾶσαν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας μέχρι τῆς Ῥωμαιοκρατίας. Ὥστε, τούτου τοιούτου ὄντος, οὐδὲν ἄλλο ὑπελείπετό μοι ἢ τὸ ἀνὰ χεῖρας, περὶ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὁποίου, ἐγὼ μὲν ἱκανὰ ἐκθέσας ἐν τῇ ἀγγελίᾳ, νομίζω περιττὸν νὰ προσθέσω καὶ ἄλλα ἐνταῦθα, ὁ δὲ φιλίστωρ ἀναγνώστης δεόντως δύναται νὰ πληροφορηθῇ ἐκ τῆς προσεκτικῆς ἀναγνώσεως αὐτοῦ τούτου.

Ἀλλὰ πρὸ τούτου ἀναφύεται ἐνταῦθα τὸ ζήτημα, διὰ ποίαν ἄραγε αἰτίαν ἡ μουσοτραφὴς Γερμανία, ἡ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστήμαις τόσῳ γενναίους ἀπενεγκοῦσα καρπούς, τοσαῦτα τέλεια παρασχοῦσα ἔργα, τοσαῦτα ἀριστουργήματα παραγαγοῦσα περί τε μικρῶν καὶ μεγάλων, ἔξοχόν τι καὶ μᾶλλον σπουδαῖον, ἀντάξιον τῆς ἱστορικῆς σημασίας καὶ εὐκλείας τῶν Μακεδόνων δὲν ἀνέδειξε μέχρι τοῦδε; Τῇ λύσει τοῦ ζητήματος, νομίζων, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ προστεθῶσί τινα, ὡς συντελοῦντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἐπισυνάπτω τὰ ἑπόμενα.

Πάντες μὲν ἐν γένει οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι βεβαίως γινώσκουσιν, ὅτι πολλὰ μέρη τῆς ἱστορίας εἰσέτι ἀσαφῆ καὶ σκοτεινὰ διαμένουσιν ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων αἰτίων, καίπερ τοσούτων ἐρευνῶν, τοσούτων σπουδῶν καὶ τοσούτων προόδων γενομένων, οἱ δὲ εἰδικῶς περὶ τὴν ἱστορίαν ἐγκύψαντες καὶ καταγινόμενοι προσεπιγινώσκουσιν, ὅτι μεταξὺ τῶν πολ-

Digitized by Google

λῶν ασαφῶν καὶ σκοτεινῶν μερῶν τῆς Πανελληνίου ἱστορίας καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς ἱστορίας μέχρι Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου εἶναι, εἰμὴ τὸ πάντων δυσχερέστατον, ἀλλ' ὅμως ἓν τῶν δυσχερεστάτων. Τοῦτο δέ, διότι ὁ μὲν Ὅμηρος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ποιηταὶ καὶ λογογράφοι μέχρι τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, θεωροῦντες ὡς προσβόῤῥειον μεθόριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὡς ἕδραν τῶν ἀρχαίων θεῶν τὸν γηραιὸν καὶ πολυδειράδα Ὄλυμπον, γινώσκουσι μόνον τὴν παραλίαν, τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς Πιερίας μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐξ οὗ καταφαίνεται, ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τὴν ἀρχαίαν γεωγραφίαν αὐτῶν ἀπετέλουν ἡ Πιερία, ἡ ἕδρα τῶν Μουσῶν, ἡ Ἠμαθία, οἱ παρὰ τὸν Ἀξιὸν Παίονες, τὸ ὄρος Ἄθως, ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος παραλία καὶ τὰ χιονοσκεπῆ ὄρη τῶν Θρᾳκῶν. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης ἐπιχέουσι μὲν πλεῖον ἱστορικὸν φῶς περὶ τῆς Θρᾴκης καὶ Μακεδονίας, ἀκροθιγῶς ὅμως καὶ οὗτοι ἅπτονται τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τούτων τῶν χωρῶν, ὁ μὲν παροδικῶς ἐν τῇ τῶν Περσικῶν ἀφηγήσει, ὁδὲ δεύτερος σχετικῶς τοῖς πράγμασι τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς παραλίας ἐκείνης. Τούτοις ἕπονται οἱ ἰδίως Μακεδονικὴν ἱστορίαν γράψαντες ὡς π. χ. ὁ μὲν Ἀριστοτέλης καὶ Πολύαινος „ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων“ ἄλλοι δὲ περὶ ἄλλων τῆς ἱστορίας μερῶν, τῶν ὁποίων τὰ συγγράμματα δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν, ἢ καὶ μόνον ἀποσπάσματά τινα αὐτῶν περιεσώθησαν ἐκ τοῦ μεγάλου ναυαγίου τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Καὶ τελευταῖον οἱ τούτων μεταγενέστεροι δὲν εἶναι ὅλως σαφεῖς καὶ σύμ-

Digitized by Google

φωνοι πρὸς ἀλλήλους, ἕνεκα, ὡς φαίνεται, τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπενεχθείσης καταστροφῆς τῶν πόλεων, ὡς λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ τοῦτο ὁ Στράβων λέγων „Γέγονε δὲ ἡ ἀσάφεια οὐ διὰ τὰς μεταβολὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς τῶν συγγραφέων ἀνομολογίας, περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λεγόντων.“ Ὥστε ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων γίνονται πρόδηλα τὰ αἴτια, διὰ τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε δὲν ἐφάνη παρὰ τοῖς σοφοῖς Γερμανοῖς, Ἄγγλοις καὶ Γάλλοις οὐδὲν ἔργον, ἀνταποκρινόμενον μὲν τῇ κοσμοϊστορικῇ σημασίᾳ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, τῶν πρωτοτόκων τέκνων τῆς Ἑλλάδος, ἱκανοποιοῦν δὲ τὰς προσδοκίας τῶν νέων, ἀπογόνων ἐκείνων. Καὶ ταῦτά εἰσιν, τὸ μὲν ἡ ἔνδεια τῶν ἀρχαίων πηγῶν, τὸ δὲ καὶ ἡ ἀπώλεια τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν.

Ἐν τέλει δὲ μεταβαίνων ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταφράσεως ἀρκοῦμαι νὰ προσθέσω, ὅτι ἐν γένει μὲν πιστῶς παρηκολούθησα τὸν συγγραφέα, εἰς μέρη δέ, ἐν οἷς τοῦτο ἦν ἀδύνατον ἕνεκα τῶν δυσκολιῶν, τῶν ὑφισταμένων ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῆς Γερμανικῆς γλώσσης, ἐπήνεγκον τροποποιήσεις τινάς, ἀφορώσας μόνον τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἐνδεχομένης ἀσαφείας. Ἀλλ' ὅμως, καίπερ πολλοὺς καταβαλὼν κόπους τε καὶ ἀγῶνας, ἵνα καταστήσω τὸ ἔργον ὅσον οἷόντε σαφέστερον καὶ ἧττον ἀτελές, οὐδεμίαν προβάλλω ἀξίωσιν, ὅτι αὐτὸ εἶναι πάντη ἀπηλλαγμένον ἁμαρτημάτων καὶ καθαρεῦον. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐπιπροσθέτω, ὅτι ἀποβλέπων εἰς θεραπείαν ἀνάγκης κατεπειγούσης καὶ παντελοῦς ἐλλείψεως πλήρωσιν μᾶλλον ἢ ἄκαιρον καὶ ματαίαν ἱκανότητος ἐπίδειξιν θηρεύων, ἐπεχείρησα τῷ ἔργῳ, ὅπερ, ὑπὸ ταύτην τὴν

Digitized by Google

ἔποψιν κρινόμενον, δύναται, νομίζω, νὰ μετριάσῃ καὶ τῶν αὐστηροτάτων κριτικῶν τὴν κρίσιν, μεχρισοῦ τοὐλάχιστον τῶν σοφῶν καὶ λογίων τις ἐξεργασάμενος τέλειόν τι ἔργον, ἀναπληρώσει μὲν τὴν ἀνάγκην, καταστήσει δὲ περιττὸν καὶ τὸ προκείμενον, κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, ὅπερ πᾶς φίλος ταύτης, μεστὸς ἐλπίδων καὶ πλήρης προσδοκιῶν, ὀφείλει νὰ αναμένῃ παρὰ τῶν σοφῶν τοῦ ἔθνους.

Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν τήρησιν τῶν ὑποσχέσεών μου, πέποιθα, ὅτι οἱ φιλόμουσοι συνδρομηταί, λαμβάνοντες, ἀντὶ 18 *τυπογραφικῶν φύλλων,* 20 *περίπου, δὲν θέλουσι τῇ προσθήκῃ ταύτῃ δυσφορήσει ἄνευ οὐδεμιᾶς προσθήκης τῷ ὁρισθέντι ἀντιτίμῳ, ἣν ἀναντιῤῥήτως ὑπηγόρευεν ἡ δικαιοσύνη αὐτή.*

Ἐν Λειψίᾳ, 12. *Ὀκτωβρίου* 1860.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

Digitized by Google

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Τὴν πρώτην παρόρμησιν εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦτο παρέσχε πραγματεία τις τοῦ Κ. Ὀτφρείδου Μυλλέρου περὶ τοῦ οἰκητηρίου, τοῦ γένους καὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἱστορίας τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους, ἐν ᾗ παραδόξως ὁ συγγραφεὺς περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Μακεδόνες, οἱ τόσῳ σπουδαίως ἐπενεργήσαντες τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰ μὴ βάρβαροι Ἰλλυριοί.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ παράδοξος αὕτη δοξασία ἀντέκειτο τοῖς αἰσθήμασί μου, ἔκρινα ἐπάναγκες δι' ἀκριβοῦς ἐξετάσεως τῶν συλλογισμῶν καὶ ἀποδείξεων τοῦ Μυλλέρου νὰ ἐπεξεργασθῶ τὴν ὑπόθεσιν ἐλευθέρως τε καὶ ὁλοσχερῶς, ἐφ' ᾧ κατὰ πρῶτον μὲν συνέθηκα διατριβὴν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων, διὰ τῆς ὁποίας προήχθην εἰς τὸ διδακτορικὸν ἀξίωμα τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1845 *ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης· εἶτα δὲ συλλαβὼν κατὰ νοῦν, ὅτι ἠδύνατο νὰ κατορθωθῇ ἐντελὴς λύσις τοῦ ζητήματος, ἐπὶ ἑδραιοτέρων βάσεων ἐρειδομένη, ἀπεφάσισα νὰ ἐπεξεργασθῶ καὶ δεύτερον καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τὴν προσφιλῆ μοι γενομένην ὕλην, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν ἐνιαυσίαν ἐν*

Digitized by Google

Βόννῃ διαμονήν μου προήγαγον εἰς ταύτην τοῦ βιβλίου τὴν μορφήν.

Ἐπεμελήθην ὅσον οἷόν τε νὰ ἐναντιωθῶ πρὸς τὸ ἀπατηλὸν τῶν κενῶν καὶ ἀνυποστάτων ὑποθέσεων, αἵτινες συνήθως ἀπαντῶνται εἰς τοιαύτας ἱστορικὰς παραδόσεις καὶ συγκεχυμένα ἐθνογραφικὰ πράγματα, καὶ τοῦτο ἔπραξα, οὐχ ἵνα καινοτομήσω, ἀλλ' ἵν' ἀνεύρω τὸ ὄντως ἀρχαῖον καὶ ἀληθές.

Δὲν δύναμαι βεβαίως νὰ θεωρήσω τὴν ὕλην μου ὀλίγον ἐπεξειργασμένην ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μεγάλην ἐμβρίθειαν, μεθ' ἧς τινες τῶν σοφῶν Γερμανῶν ἐπραγματεύθησαν ἧττον ἐπισήμους ὑποθέσεις τῆς ἀρχαίας ἱστορίας· ὁ Τάφελ διεφώτισε πολὺ τὴν Μακεδονικὴν γεωγραφίαν διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων περὶ τῆς Θεσσαλονίκης (de Thessalonica ejusque agro) *καὶ περὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ* (de via Egnatia) *καὶ διὰ τῶν παρατηρήσεων τοῖς ὑπὸ Κραμέρου ἐκδοθεῖσιν ἀποσπάσμασι τοῦ Στράβωνος, μάλιστα δὲ διὰ τῆς παραθέσεως τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων· ἐν μεγάλῃ ἀναντιῤῥήτως ἀμηχανίᾳ εὑρέθην εἰς τὰς ἐθνογραφικὰς ἐρεύνας τοῦ δευτέρου μέρους, εἰ καὶ τούτου τὴν αἰτίαν δύναται νὰ φέρῃ, ὡς ἐγὼ νομίζω, ἥ τε συγγνωστὴ ἀπειρία τοῦ κατὰ πρῶτον συγγραφικὴν ἐργασίαν ἐπιχειροῦντος καὶ ἡ σπάνις τῶν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης προπαρασκευαστικῶν συγγραμμάτων.*

Τὴν κυρίαν οὐσίαν τοῦ συγγράμματος τούτου ἀποτελεῖ ἡ ἔρευνα τῆς Μακεδονικῆς ἐθνικότητος· καὶ ἐπειδὴ τὸ ζήτημα τοῦτο οὐ μόνον ἀρχαιολογικὴν σπου-

Digitized by Google

δαιότητα ἔχει, ἀλλὰ τὰ μέγιστα συντελεῖ καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀναπτύξει αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἡ πρὸς λύσιν αὐτοῦ ἀπόπειρα οὐδεμιᾶς περαιτέρω δικαιολογίας χρῄζει.

Τὴν δὲ γνώμην περὶ τῆς μὴ Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων ὑπερησπίσθη θερμότατα, ὡς προείρηται, ὁ Κ. Ὀτφρεῖδος Μύλλερος, ὅστις ἐν τῷ προμνησθέντι μικρῷ μέν, ἀλλ' ἐμβριθεῖ συγγράμματι ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα κατὰ πρῶτον μετ' ἀκριβείας καὶ ἔθετο τὴν πρὸς λύσιν αὐτοῦ λίαν ἀναγκαίαν ἀρχαιολογικὴν ὑπόθεσιν μετὰ πολλῆς ἀγχινοίας τε καὶ σοφίας. Ἀλλὰ προδήλως αἱ θεωρίαι αὐτοῦ καὶ ἡ ἐν πολλοῖς μονομερὴς τῶν Ἑλλήνων ἐκδοχὴ κατέστησαν σκοτεινοτέραν καὶ τὴν περὶ τῶν Μακεδόνων γνώμην αὐτοῦ· ἐνώπιον τῆς λαμπρᾶς δόξης, μεθ' ἧς περιέβαλεν ἐκείνους, οὗτοι ἔμελλον ἐξ ἅπαντος νὰ παραγκωνισθῶσι. Ὡς αὐτὸς δὲν ἀνέχεται οὐδεμίαν ἐξωτερικὴν ἐπίῤῥοιαν ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐκλαμβάνει δι' ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν αὐτῶν δυνάμεων, οὕτω ἀξιοῖ ν' ἀποδοθῇ ἡ ἰδιάζουσα αὕτη φύσις μόνοις τοῖς Ἕλλησι· καὶ μετὰ θαυμασμοῦ θεωρῶν τὴν λαμπρὰν ἀκμὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, παραγνωρίζει ὅλως τὰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ κοινοῦ ἐδάφους, τοῦ αὐτοῦ ἀφανοῦς σπέρματος ἐκβλαστήσαντα φυτά, ὡσανεὶ ᾐσχύνετο ὁ Ἕλλην ἐπὶ τοῖς ἧττον ἀνεπτυγμένοις ἢ καὶ ἀφανεστέροις ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Ἄνευ προσθήκης νέων ἀποδείξεων ὁ Φλάθιος ἀντεποιήθη τῆς γνώμης τοῦ Ο. Μυλλέρου ἐν τῇ περὶ τῆς Μακεδονίας ἱστορίᾳ αὐτοῦ. Ἐρευνῶν τὴν σκοτεινὴν

Digitized by Google

Μακεδονικὴν πολιτειογραφίαν ἱκανῶς ἐλυπήθην, διότι ἐστερούμην τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Κ. Φ. Ἑρμάννου, ὅστις, ἐπίσης στηριζόμενος τῷ Ο. Μυλλέρῳ, ἀποκλείει τοὺς Μακεδόνας ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχαιολογιῶν αὐτοῦ· σπουδαῖον δ᾽ ἐφάνη μοι ν᾽ ἀκούσω (ἔν τινι ἀγορεύσει) καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Βοικχίου περὶ τῆς Μακεδονικῆς γλώσσης· αὐτὸς ὅμως πιθανὸν νὰ μὴ ἀποῤῥίπτῃ τὸ συμπέρασμα τοῦ περιωνύμου μαθητοῦ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον νομίζει, ὅτι πρωΐμως ἤδη ἡ Μακεδονικὴ γλῶσσα ἀνεμίχθη μετὰ πλείστων Ἑλληνικῶν στοιχείων, καὶ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ Ἰλλυρικὴ δὲν ὑπῆρξεν οὐσιωδῶς διάφορος τῆς Ἑλληνικῆς. Ἀλλὰ πόσον ἐπίσημος ὁμολογία προκύπτει ἐντεῦθεν ὑπὲρ τῆς γνώμης περὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων, τοῦτο δὲν χρῄζει περαιτέρω ἐξηγήσεως.

Οὐχ ἧττον ἐπισήμους συνηγόρους ἔχει καὶ ἡ ἐναντία γνώμη· καὶ ὁ μὲν Σλόσσερος, χωρὶς νὰ εἰσέρχηται εἰς λεπτομερεστέραν ἔρευναν τῆς ὑποθέσεως, σαφῶς ἀποφαίνεται περὶ τῆς Ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔχομεν τὸ κάλλιστον ἐξ ὅσων περὶ τοῦ ἔθνους τούτου ἐγράφησαν· πολλὰς ἀρχαϊκὰς λεπτομερείας, ἃς ὁ Ο. Μύλλερος μετὰ φιλολογικῆς πολυμαθείας πραγματεύεται, ἐπιζητοῦμεν παρ᾽ αὐτῷ — ὁ σκοπὸς ὅμως αὐτοῦ ἀπέκλεισεν αὐτάς· ἐξετάζων δὲ τὸν βίον τῶν ἐθνῶν, ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ τοῖς παρὰ τοῦ Μυλλέρου πάντῃ ὀλιγωρηθεῖσι Μακεδονικοῖς ἤθεσι καὶ πολιτικοῖς θεσμοῖς. Ὁ μὲν Σλόσσερος εἶναι ἱστορικός, ὁ δὲ Μύλλερος φιλολόγος· οὗτος μὲν βαίνει εἰς τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ

Digitized by Google

φαινόμενος ἐλεύθερος πάσης προλήψεως ἐν τῇ ἐρεύνῃ, συλλέγει μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας τοὺς ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας τοῦ ἔθνους, συναρμολογεῖ αὐτοὺς εὐστόχως εἰς ἓν ὅλον, συγχρόνως ὅμως καὶ ἡ περὶ τῶν Ἑλλήνων γνώμη αὐτοῦ συνεπενήργησε καὶ τέλος ἀπέδωκε τῇ ἀφηγήσει τὸν ἴδιον χαρακτῆρα· ὁ δὲ Σλόσσερος διαζωγραφεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔθνους μετὰ τῆς αὐτῷ ἰδιαζούσης ἀμέσου ἀντιλήψεως, ὅπως ἀντανακλᾶται ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ· ἀλλ' αὕτη εἶναι εἰκὼν πλήρης ἀληθείας καὶ ζωῆς, καὶ μεταξὺ πάντων τῶν ζωγράφων φαίνεται ὁ ὑποκειμενικὸς Σλόσσερος ὡς ὁ ἀντικειμενικός.

Ὁ δὲ Δρωϋσένιος διὰ τῆς ἰδιαζούσης εὐφυΐας αὐτοῦ, χαρακτηρίζων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἐποχήν, θεωρεῖ τοὺς Μακεδόνας γνησίους Ἕλληνας.

Ὁ Νειβούρης, ἐφ' ὅσον γινώσκω, ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσιν, οὐδαμοῦ τὴν ὑπόθεσιν εἰς ἀκριβεστέραν ἔρευναν ὑποβαλών, κρίνει τοὺς Μακεδόνας ὡς Πελασγικὸν ἔθνος· ἐπίσης θαυμαστή ἐφάνη μοι καὶ ἡ περὶ τῆς πραγματείας τοῦ Ο. Μυλλέρου κρίσις αὐτοῦ, ἣν ὀφείλω τῇ ἀνακοινώσει τοῦ ἐν Βόννῃ καθηγητοῦ Λοιβελλίου. ὁ Νειβούρης ἀπεφάνθη, ὅτι ὁ Μύλλερος ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ συγγράμματι ἐπέτυχε τόσῳ καλῶς, ὅσῳ γ' ἐν τούτῳ· ἀλλ' ἡ ἐξήγησις ταύτης τῆς παραδόξου κρίσεως ζητητέα ἐν τῇ τοῦ Νειβούρου μεγάλῃ ἀπεχθείᾳ πρὸς τοὺς Μακεδόνας, ἥτις παρώτρυνεν αὐτὸν νὰ θεωρήσῃ πάντα τὰ Μακεδονικὰ πράγματα ὑπό ἀμυδρότερόν τι φῶς ὡς π:

Digitized by Google

χ· τὴν μετοχὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ νὰ ὑπολάβῃ ὡς ἀναμφίβολον ἔργον. καὶ ἐρειδόμενος ἐν τῇ περὶ τῆς Μακεδονίας κρίσει αὐτοῦ τῷ μεγαθύμῳ μέν, ἰδιογνώμονι ὅμως Δημοσθένει, βλέπει ἐν Μακεδονίᾳ τὴν Ῥωσσίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ μισεῖ ταύτην ὡς τὸν τραχὺν λυμεῶνα τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Εἰ μὲν ἧττον ὑπὲρ τοῦ δικαίου αὐτῶν ἡ ἐπισημότης τῶν Μακεδόνων, ἣν ἀμφότεροι οἱ ἄνδρες οὗτοι παρεγνώρισαν, παρηλλαγμένως ἐκλαβόντες τὴν μεταξὺ τοῦ ἔθνους τούτου καὶ τῶν Ἑλλήνων ὑφισταμένην σχέσιν, ἔπρεπε καὶ ἐγὼ νὰ εὐρύνω τὸ ἀρχικὸν διάγραμμά μου. Ὡς ὁ Δρωϋσένιος (ἐν τῷ προλόγῳ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ), σχεδιάσας τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐπεβάλετο νὰ πραγματευθῇ τὰς ἐκ τῆς συναρμογῆς τῶν Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων προελθούσας κοσμοϊστορικὰς ἀναπτύξεις, οὕτω κἀγὼ ἤδη ἐπεχείρησα ν' ἀποδείξω ταύτην τὴν λίαν ἀποτελεσματικὴν συναρμογὴν ἐν ταῖς συστατικαῖς καὶ προπαρασκευαστικαῖς περιστάσεσι, καὶ ν' ἀνερευνήσω τὴν διὰ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν παρεχομένην ἀρχικὴν θέσιν τῶν Μακεδόνων, κυρίως μὲν πρὸς πάντα τὰ ἐν συγκοινωνίᾳ διατελέσαντα ἔθνη, ἰδίᾳ δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ εἶτα νὰ παρακολουθήσω τὴν ἀνάπτυξιν ταύτης τῆς σχέσεως μέχρι τῆς ἐπὶ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου ἐπελθούσης καταστροφῆς· ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἐπόψεως προκύπτει, τι, δικαιολογοῦν τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, εἰκαὶ κατὰ πρῶτον φαίνεται, ὅτι δὲν ἀνήκει αὐτῷ. Ἐκτὸς ὀλίγων ὀρθῶν συμπερασμάτων ἐν τοῖς καθ'

Digitized by Google

ἕκαστον, ἐφάνη μοι ἰδίᾳ ἡ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων σχέσις ὥς τι πάντη διάφορον τῆς τοῦ Μυλλέρου καὶ Νειβούρου εἰκασίας· ἐν τῇ μελαγχολικῇ τοῦ Νειβούρου γνώμῃ περὶ τοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητος ἐφαίνετο ἡ νίκη τῶν Μακεδόνων, ὡς νίκη τοῦ φαύλου καὶ κακοῦ κατὰ τοῦ καλοῦ καὶ εὐγενοῦς. Θεωρῶ τὴν γνώμην μου ὡς παρηγορικωτέραν καὶ ἀληθεστέραν, καθ' ἣν φαίνεται ὁ τῶν Ἑλλήνων καὶ Μακεδόνων σύνδεσμος οὐχὶ ὡς ἔργον τυφλῆς εἱμαρμένης, ἀλλ' ὡς ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἀναπτύξεως ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν, προερχομένη ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς φύσεως αὐτῶν.

Διὸ δὲν ἀσπάζομαι τὴν ὅσῳ δι' ἡμᾶς, τόσῳ καὶ διὰ τοὺς Μακεδόνας ὀλίγον κολακευτικήν, πολλάκις ὅμως προβαλλομένην παράθεσιν τούτων πρὸς τοὺς Ῥώσσους. Τὸ ἀλγεινὸν αἴσθημα ἐν τῇ τραγικῇ καταστροφῇ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος κατ' οὐδὲν μετριάζεται ὑπὸ τῆς πικρίας. Ὁ κυρίως ἐν τῇ ὑψηλῇ ἰδέᾳ τοῦ Δημοσθένους παριστάμενος ἀγὼν ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας μένει διὰ τοῦτο οὐχ ἧττον τὸ ἔνδοξον παράδειγμα διὰ πᾶσαν εὐγενῆ ψυχὴν καὶ πᾶν προκινδυνεῦον ἔθνος· ἀλλὰ νῦν τὸ πρῶτον καθίσταται ὁ ἀγὼν οὗτος ἀληθὴς τραγῳδία, ἐν ᾗ, οὔτε τὸ ἀνθρώπινον ἁμάρτημα, οὔτε ὁ θεῖος ἐξιλασμὸς λείπει. Ὁ Δημοσθένης ἡττᾶται οὐχὶ μόνον, διότι ἀγωνίζεται πρὸς τὴν ἰσχυρὰν ἀνάγκην, ἀλλὰ καὶ διότι πλάνη ὑπέκειτο τῷ ἀγῶνι τούτῳ· ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἀπόλλυται, ἀλλά, καὶ κατακλασθέντος τοῦ λαμπροῦ ἄνθους τῆς νεότητος αὐτοῦ πρὸ τοῦ ὁλοσχεροῦς μαρασμοῦ, διατηρεῖ

Digitized by Google

τῇ συγκράσει μετὰ τοῦ συγγενοῦς Μακεδονικοῦ νέαν δύναμιν καὶ τῇ ἡλικίᾳ αὐτοῦ ἀνάλογον ἐνεργείας κύκλον.

ἐν Βερολίνῳ, 25. *Δεκεμβρίου* 1846.

Ὄθων Ἄβελ.

Digitized by Google

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.

ΜΕΡΟΣ Α'.

Η ΧΩΡΑ.

Σελ.

1. *Γενικὴ ἔποψις.* 2
2. *Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἁλιάκμωνος.* 3
3. *Ἡ λεκάνη τοῦ Ὀστρόβου (Ἐορδαίας).* 7
4. *Ἡ Πιερία.* 6
5. *Ἡ Μακεδονικὴ παραλια πεδιάς.* 11
6. *Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἐριγῶνος.* 14
7. *Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ.* 17
8. *Ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τοῦ Στρυμόνος χώρα* . . 20
9. *Ἡ Χαλκιδική.* 23
10. *Τελευταῖαι παρατηρήσεις.* 25

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.

1. *Πελασγικαὶ φυλαί.* 29
2. *Οἱ Φρύγες.* 48
3. *Οἱ Θυνικοὶ Θρᾷκες.* 78
4. *Οἱ Ἰλλυριοί.* 97

ΜΕΡΟΣ Γ'.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.

1. *Ὁ λόγος.* 106
2. *Γλῶσσα, Θρησκεία, ἤθη καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῶν Μακεδόνων.* 134

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Δ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

Σελ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α'. Περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων. 161

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'. Περὶ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου. ἀπὸ 498—399. . . . 173

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Φιλίππου. ἀπὸ τοῦ 399—360. *Ὀλ.* 95, 1—105, 1. 234

Γενεαλογικὸς πίναξ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου. . . 289

Χρονολογικὸς πίναξ τῆς πρὸ Φιλίππου Μακεδονικῆς ἱστορίας. 290

Κατάλογος τῶν κυρίων ὀνομάτων. 295

Προσθῆκαι. 304

Κατάλογος τῶν συνδρομητῶν. 311

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Α΄.

Η ΧΩΡΑ.

Η Μακεδονία δὲν ἔχει καμμίαν ἀκριβῶς ὡρισμένην περιοχήν· ἐθνογραφικῶς μὲν εἶναι κατὰ τὰς διαφόρους γνώμας μεμονωμένη, πολιτικῶς δὲ εἶχε κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ διάφορον ἔκτασιν. κατ' ἀρχὰς περιορισθὲν τὸ κράτος ἐν τοῖς μεταξὺ Λουδίου καὶ Ἁλιάκμωνος στενοῖς ὁρίοις, βραδύτερον ἐξετάθη κατὰ τὴν τῶν μεταγενεστέρων δόξαν ἐκ τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ [1].

Αἱ χῶραι, περὶ ὧν πρόκειται ἐνταῦθα, ἐκτεινόμεναι ἀπὸ τοῦ Πηνειοῦ καὶ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Στρυμόνος, ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης φυσικῆς καταστάσεως αὐτῶν, ἥτις ἐθνογραφικῶς τε καὶ ἱστορικῶς ἔλαβε τόσον μεγάλην σημασίαν, ἀπαιτοῦσι πρὸ πάντων ἀκριβεστέραν γεωγραφικὴν ἔρευναν [2], *σκοποῦσαν μόνον τὴν φυσικὴν κατάστασιν, παραμελουμένης τῆς ἀρχαίας πολιτικῆς γεωγραφίας.*

---

1) *Στραβ.* 7, *σ.* 329. *ἐκδ. Κασωβ. Πτολεμ.* 3, 13.

2) *Ἰδίως ἐχρησίμευσαν αἱ ἐπίσημοι περιηγήσεις τοῦ Λήκ (περιήγησις τῆς βοῤῥείου Ἑλλάδος* 4 *τομ. Λονδ.* 1835) *καὶ Γριζεβάχου (περιήγησις διὰ τῆς Ῥουμελίας μέχρι Προύσσης* 2. *τομ. Γοττ.* 1841). *ἧττον συνεισήνεγκε τοῦ Κουζινερῦ ἡ περιήγησις εἰς τὴν Μακεδονίαν. ἡ ἀντιπαράθεσις ὅμως τούτων πρὸς τὴν τοῦ Πουκεβίλλου περιήγησιν εἰς τὴν Ἑλλάδα.* 5. *τομ. Παρισ.* 1820. 21. *ἦν λίαν δυσάρεστον ἔργον.*

Digitized by Google

1. *Γενικὴ ἔποψις.*

Ἐκ τοῦ Λάκμου, ὅστις ὡς κέντρον τοῦ ὀρεινοῦ συστήματος[1]*) τῆς βοῤῥείου Ἑλλάδος ἐκπέμπει καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ποταμοὺς καὶ σειρὰς ὀρέων, λαμβάνοντες τὴν ἀρχὴν ὁ Πίνδος καὶ τὰ Καμβούνια ὄρη, καθήκουσι τὰ μὲν πρὸς ἀνατολάς, ὁ δὲ πρὸς ἄρκτον. ταῦτα, σχηματίζοντα τὰ μεταξὺ Ἁλιάκμωνος καὶ Πηνειοῦ ὕδατα, συνδέουσι τὸν μέγαν Ὄλυμπον μετὰ τοῦ Πίνδου, ὅστις, ὡς ὁ ἰσχυρότερος βραχίων ὅλης τῆς χερσονήσου ἀρχόμενος μεσημβρινῶς τοῦ Λάκμωνος, ἐκτείνεται* 50 *γ. μ. κατ' αὐθεῖαν γραμμὴν ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον καὶ μετὰ τῶν ὑψηλῶν πετρωδῶν κορυφῶν ἀποτελεῖ ἐκτεταμένην ὀρεινὴν ὀφρὺν ὑψηλὴν* 5—8000'. *διατεμνόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Δεβόλεος καλεῖται Σκάρδος (Σιάρ), καὶ τελευτᾷ πρὸς ἄρκτον τῇ Λιουβατρίνῃ, μεθ' ἧς στρέφεται τὸ ὄρος πρὸς ἀνατολὰς καὶ ὡς Καραδὰγ (Μαυροβοῦνι) ἀποτελεῖ τὴν χαμηλοτέραν διανομὴν τῶν μεταξὺ τοῦ Βαρδαρίου καὶ τῆς Σερβικῆς πεδιάδος ὑδάτων, καὶ πλειότερον ἀνυψοῦται εἰς τὸ Σκόμιον ὄρος*[2]*), ὅπερ ἐπίσης ἀνυψούμενον* 4—5000' *μέχρι τοῦδε ἄνευ ὅλως ἁρμοδίου ὀνόματος, ὡς Κούρμπετσκα-πλάνινα καὶ Βίστοσκα ἐκτείνεται ἀπὸ Στραξίας μέχρι Σοφίας. ἐν δὲ τῇ μεσημβρινοανατολικῇ γραμμῇ καθήκει τὸ Ῥιλοδὰγ (βουνὸν τῆς Ῥίλας), ἐξ οὗ πηγάζει ὁ Ἕβρος (Μαρίτσα) εἰς ὕψος* 7717'. *μετὰ τούτου συνάπτονται ἡ Ῥοδόπη (Δεσποτοβοῦνι) μεταξὺ Νέστου καὶ Ἕβρου καὶ ὁ Ὄρβηλος (Περινδὰγ) μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου, μεγάλα ἄλπεια ὄρη, ἀνυψούμενα μέχρι* 8000' *καὶ ἀποτελοῦντα ἓν συνεχὲς σύστημα, τοῦ ὁποίου ἡ μεσημβρινωτάτη ἔκτασις εἶναι τὸ Παγγαῖον (Πιρνάρι) ἀνατολικῶς τῆς ἐκβολῆς τοῦ Στρυμόνος, οἱ δὲ δυτικοὶ αὐτοῦ διακλαδι-*

---

1) *Στραβ. (ἀποσπ. Παλατινο — Βατικαν.* 6. *ἐκδ. Τάφελ) ἔχει ἀντὶ τούτου τὸ κοινὸν ὄνομα Βόϊον.*

2) *Θουκυδ.* 2, 96. *παῤ Ἀριστοτέλει (μετεωρολ.* 1, 13.) *Σκόμβρος.*

Digitized by Google

σμοὶ πληροῦσι τὴν μεταξὺ Βαρδαρίου καὶ Στρυμόνος χώραν. ἀσημότερα τούτων εἶναι τὰ διὰ τῆς κοιλάδος τῶν λιμνῶν διαχωριζόμενα τοῦ ὀροπεδίου τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου μετὰ τῶν τριῶν γηΐνων γλωσσῶν αὐτῆς.

Ἡ ἐκτεταμένη χώρα μεταξὺ τοῦ Ἁλιάκμωνος καὶ Ἀξιοῦ περιβάλλεται ὑπὸ ὀρέων, τὰ ὁποῖα, ὄντα ὀλίγον χαμηλότερα τοῦ μεγάλου ὀρεινοῦ στεφάνου, ἐξ οὗ τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσι, περικυκλοῦσιν εὔφορα λεκανοπέδια, καὶ, μετ' ἐκείνου εἰς ἕνα ὀρεινὸν κύκλον συνηνωμένα, τὰς μεγάλας πεδιάδας τῆς κάτω Μακεδονίας. ἐκ τοῦ μέρους δέ, ὅπου ὅ τε Πίνδος καὶ Σκάρδος συνάπτονται, ἐξέρχεται τὸ μέγα ὄρος πρὸς ἀνατολάς, ὅπερ δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὰ Βερμικά, χωριζόμενον ἀμέσως εἰς δύο βραχίονας, περιβάλλοντας κυκλικῶς τὴν λεκάνην τοῦ Ὀστρόβου (Ἐορδαίας) καὶ χωρίζοντας αὐτὴν μεσημβρινῶς μὲν ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἁλιάκμωνος, βοῤῥείως δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐριγῶνος καὶ ἀνατολικῶς ἀπὸ τῆς μεγάλης Μακεδονικῆς πεδιάδος. ὁ βοῤῥειοανατολικὸς βραχίων, παρακολουθῶν ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτοῦ τὸν δρόμον τοῦ Ἐριγῶνος, περιβάλλει τὴν κοιλάδα τοῦ Λουδίου καὶ ὁρίζει εἰς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τὴν Μακεδονικὴν πεδιάδα πρὸς ἄρκτον. ἡ κοιλὰς τοῦ Ἐριγῶνος διαχωρίζεται τῆς τοῦ Ἀξιοῦ διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Σκάρδου ἀποτεμνομένου Μουστάτζου καὶ τῆς τούτου παρεκτάσεως τοῦ Βάβουνα.

2. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἁλιάκμωνος.

Ὁ Ἁλιάκμων (ὑπὸ μὲν τῶν Βουλγάρων Βίστριτσα, ὑπὸ δὲ τῶν Τούρκων Ἰντζεκαρασοῦ καλούμενος) πηγάζων ἐκ τοῦ ὀρεινοῦ ζυγοῦ μεταξὺ Πίνδου καὶ Βιτσίου, διαῤῥέει ἐν τῇ μεσημβρινοανατολικῇ διευθύνσει αὐτοῦ κυκλοτερῆ πεδιάδα σχεδὸν 8—9 μιλ. μακρὰν καὶ 2—3 μιλ. εὐρεῖαν, περικλειομένην πανταχόθεν ὑφ' ὑψηλῶν ὀρέων. ὅλον δὲ τὸ δυτικὸν μέρος ὁρίζει ὁ Πίνδος μετὰ τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑψηλόταταί εἰσιν

Digitized by Google

ὁ *Σμόλικας*, *Ῥουσόταρις* καὶ *Γράμος*, ἐκ τοῦ ὁποίου ἄφθονα ὀρεινὰ ὕδατα, ῥέοντα διὰ τῆς εὐρείας κοιλάδος εἰς τὸν *Ἀλιάκμωνα*, κατακλύζουσι τοὺς πρόποδας τῶν ἀνατολικῶν ὀρέων. τοῦτο τὸ μέρος, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ *Βιτσίου* πρὸς ἄρκτον, προβαίνει εἴς τινα συνεχῆ μέν, οὐχὶ ὅμως, ὡς φαίνεται, ἄλπειον κορυφὴν παρὰ τῷ ποταμῷ μέχρι τοῦ *Βουρίνου*, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦται ὁ *Βουνάσας*, ὅπου τὰ *Καμβούνια* ὄρη, τὰ περιορίζοντα μεσημβρινῶς τὴν πεδιάδα, φθάνουσι τόσῳ πλησίον τοῦ ποταμοῦ, ὥστε οὗτος, ἀλλάσσων τὸν δρόμον αὐτοῦ, κατ' ὀρθὴν γωνίαν ῥέει ἔτι καὶ νῦν πρὸς τὰ *Α. Β. Α.* ἡ κατ' ἀρχὰς στενὴ κοιλὰς εὐρύνεται πάλιν μετά τινα μίλια ἀριστερῶς ἐν τῇ πεδιάδι τοῦ *Τζαρσιαμπᾶ* καὶ ἐν τῇ μεσημβρινῇ *Βερμικῇ* σειρᾷ τῶν ὀρέων γίνεται ὡς κόλπος τις, ὁριζομένη δυτικῶς μὲν ὑπὸ τοῦ *Βουρίνου*, βοῤῥείως δὲ ὑπὸ τῶν ὀρέων τῆς *Κοζάνης* καὶ πρὸς ἀνατολὰς ἀνυψοῦται τὸ *Γιόστεπε* πλησίον τοῦ *Ἀλιάκμωνος*, ῥέοντος ἐκεῖ εἴς τινα στενὴν φαραγγοκοιλάδα, διότι ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς μέρεσιν ἀνυψοῦνται ἀμέσως τὰ *Καμβούνια* ὄρη εἰς μέγα ὕψος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ κοιλὰς γίνεται τόσῳ στενή, ὥστε ὁδὸς παρὰ τῷ ποταμῷ οὐδέποτε δύναται νὰ σχηματισθῇ· διὰ δὲ τῶν ἀποκρήμνων χασμάτων διαῤῥήγνυται εἰς τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα, ὡς ὁ *Πηνειὸς* τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διαῤῥήγνυσι.

Μικράν τινα λεκάνην εὑρίσκομεν ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει τῆς ἀνωτέρας κοιλάδος, σχηματιζομένην ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ *Μαυρόβου* καὶ τῆς λίμνης τῆς *Καστορίας*, ἐχούσης $2^1/_2$ ὡρῶν μῆκος καὶ $1^1/_2$ πλάτος καὶ διά τινος ἀποῤῥύσεως συναπτομένης μετὰ τοῦ *Ἀλιάκμωνος*, ὅπερ κατέστη δυνατὸν διὰ διαῤῥήξεως μεγάλου τινὸς γηλόφου, ἡ δὲ ὑψηλὴ κορυφὴ τοῦ *Βιτσίου* ἀνυψοῦται βοῤῥειοανατολικῶς ταύτης ἐκ τῆς λίμνης, ἑνουμένης μόνον διά τινος στενοῦ ἰσθμοῦ μετὰ τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐπί τινος ὑψηλῆς πετρώδους χερσονήσου κεῖται ἡ σημερινὴ πόλις *Καστορία*,

Digitized by Google

ἧς ἡ περιγραφὴ περὶ τῆς φυσικῆς καὶ λαμπρᾶς θέσεως[1]) παρομοιάζει πρὸς τὴν ἀκριβῆ περιγραφήν, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ Λίβιος[2]) περὶ τῆς πόλεως Κελέτρου.

Ὅλη ἡ κοιλὰς διαπρέπει διά τε τῆς καλλονῆς καὶ τῆς εὐφορίας αὐτῆς· πλούσιοι σιτοβολῶνες καλύπτουσι τὰς πεδιάδας καὶ ἀξιόλογοι ἀμπελοφυτεῖαι τοὺς γηλόφους· διὰ δὲ τὰ μεσημβρινὰ προϊόντα τὸ κλίμα εἶναι λίαν τραχύ, καθὼς καὶ ἡ βύσσος, τὸ ὀρύζιον καὶ αἱ ἐλαῖαι δὲν εὐδοκιμοῦσι πέραν τῆς λίμνης τῆς Καστορίας, ἥτις τὸν χειμῶνα συνήθως πήγνυται.

Ἐκτὸς τῆς ἰδιαζούσης φυσικῆς καταστάσεως ταύτης τῆς κοιλάδος εἶναι διττῶς σπουδαῖον νὰ γνωρίσωμεν τὰς ὁδούς, τὰς εἰς τὰς γειτνιαζούσας χώρας ἀγούσας, αἵτινες ἀνεξαιρέτως εἰσὶν ὀρειναὶ πάροδοι. ἀρχόμεθα λοιπὸν ἀπ' ἄρκτου, ὅθεν δύσβατος πετρώδης ὁδὸς ἄγει[3]) εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐριγῶνος, ἐν ᾗ ἑκατέρωθεν συνέρχονται παραποτάμια καὶ ὁ μεταξὺ Πίνδου καὶ Βιτσίου ζυγὸς τοῦ ὄρους δὲν ἀνυψοῦται πολύ. ἡ δὲ ἐκ Καστορίας εἰς Φλόριναν ἄγουσα ἔχει ἀπόστασιν 3 μιλίων καὶ εἶναι ὁ συνήθης ἐμπορικὸς δρόμος. ὁ χαμηλὸς τοῦ ὄρους ζυγός, ἀποσπώμενος ἐκ τοῦ Πίνδου καὶ ἐν τῇ συνεχείᾳ αὐτοῦ συνδέων τοῦτον μετὰ τοῦ Σκάρδου καὶ τῶν Βερμικῶν ὀρέων, διαχωρίζει τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος τῆς τοῦ Δεβόλεος, ὅστις, πηγάζων ἐκ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τοῦ Πίνδου, μετά τινας ὥρας διαχωρίζει ἐν τῇ στενοπορίᾳ τοῦ Τζάγγου τὸν Σκάρδον ἀπὸ τοῦ Πίνδου καὶ ἐντεῦθεν σχηματίζει τὸν κάλλιστον δρόμον, τὸν ἄγοντα ἐκ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν βόῤῥειον Ἤπειρον καὶ Ἰλλυρίαν.

Πρὸς μεσημβρίαν δὲ τούτου ἀναφέρει ὁ Λὴκ καὶ ἓν δερβένι (Ἀλβανικὴ λέξις ἀντὶ τῆς Γαλλικῆς defilé καὶ τῆς

---

1) Προκοπ. περὶ κτισμ. 4, 3. Ἀνν. Κομν. 6, 1. Λὴκ περιηγ. 1, σ. 323.

2) Λιβ. 31, 40.

3) Χατζη-Καλφᾶ Ῥουμελ. μεταφρασ. Χαμμερ. σ. 36.

Digitized by Google

ἑλληνικῆς κλεισούρα) ἄγον πρὸς ἄρκτον τοῦ Ῥουσοταρίου εἰς τὴν Ἀλβανίαν. ἐπισημοτέρα εἶναι ἡ ὁδὸς τοῦ Μετξόβου, ἄγουσα ἐκ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς γωνίας τῆς κοιλάδος εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀώου, Ἀράχθου καὶ Ἀχελώου [1]).

Ὁ μετὰ τῆς Θετταλίας σύνδεσμος γίνεται διά τινος φυσικῆς θύρας, κειμένης ἐν τοῖς Καμβουνίοις ὄρεσι μεταξὺ τῶν σημερινῶν Σερβίων καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Τιταρησίου. ἡ δίοδος φυλάσσεται διὰ τοῦ ὑπεράνω τῶν Σερβίων κειμένου φρουρίου καὶ προβαίνει τις εὐχερέστερα ἀναβαίνων μέχρι τῆς μεγάλης ῥάχεως. εἰς ἀμφότερα δὲ τὰ μέρη φθάνουσι τὰ ὄρη εἰς μέγα ὕψος, ἀριστερόθεν ἀνυψουμένου τοῦ Ἀμάρβιος, ὅστις εἶναι ἡ ὑψηλοτέρα κορυφὴ καὶ τὸ κέντρον τῶν Καμβουνίων ὀρέων, ἔνθα τὰ ὀρεινὰ χωρία ἐν καιρῷ χειμῶνος γίνονται χιονοσκεπῆ καὶ ἡ δίοδος ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι Βολουστάνα [2]), ἀποδείξασα τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς ἰδιαιτέρως ἐν τοῖς μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Μακεδόνων πολέμοις.

Ἡ δὲ μετὰ τῆς Μακεδονικῆς πεδιάδος συγκοινωνία, ὥς τις τεκμαίρεται ἐκ τῆς πορείας τοῦ Ἁλιάκμωνος, οὖσα ἡ φυσικωτάτη καὶ εὐκολωτάτη, καθίσταται ἀπ' ἐναντίας ἡ δυσχερεστάτη πασῶν· διότι τὰ στενὰ βάραθρα, δι' ὧν ὁ Ἁλιάκμων διέῤῥηξε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, καθιστῶσιν ἀδύνατον μίαν ὁδὸν κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ. ἡ ἐκ Σερβίων

---

1) Κατὰ τὴν τοῦ Λιβίου περιγραφὴν τῆς πορείας τοῦ Περσέως 43, 21. φαίνεται ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Πίνδου ἔφερε τὸ ὄνομα Κίτιον.

2) Καὶ νῦν ἔτι καλεῖται ὅλον τὸ ὄρος Βολούτσα· ὅτι δὲ ἐν τῇ ἀρχαιότητι μόνον ἡ ὁδὸς ἔφερε τοῦτο τὸ ὄνομα, γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Λιβίου 44, 2. „τὸν ζυγὸν τῶν Καμβουνίων ὀρέων Βολουστάνα καλοῦσι.“ καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ δηλοῖ ἐνταῦθα· διότι τοῦ Λήκ (3, σ. 338) ἡ παραγωγὴ „ἐκ βωλοῦ στενά“ φαίνεται πάντη ἀληθής. τὸ ὄνομα τῶν Καμβουνίων ὀρέων εὑρίσκομεν πάλιν ἐν τῷ σημερινῷ Βουνάσᾳ. τῇ λέξει κεῖται ὡς ῥίζα ἡ ἑλληνικὴ βουνός. ἡ πρώτη συλλαβὴ ἴσως δὲν εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς ἀποκλίνουσα εἰς τὰ Κανδαβικὰ ὄρη. ἰδ. Μυλλερ. Μακεδ. σ. 62.

Digitized by Google

εἰς Βέῤῥοιαν διὰ τῶν Καμβουνίων ὀρέων ἄγουσα βραχυτάτη εἶναι τόσῳ δύσβατος, ὥστε προκρίνει τις συνήθως τὴν μακροτέραν ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ, τὴν διὰ τῆς διόδου τῆς Καστανίας ἄγουσαν ἐπὶ τῶν Βερμικῶν ὀρέων.

Ἐπικαιριώτεραί εἰσιν αἱ μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἁλιάκμωνος καὶ τῆς λεκάνης τοῦ Ὀστρόβου διαβάσεις· ἡ πεδιὰς τοῦ Τζαρσιαμπᾶ χωρίζεται τῆς πέραν τοῦ Βούτζα κειμένης διά τινος χαμηλῆς σειρᾶς ὀρέων, ἥτις ἔν τινι στενῇ πύλῃ διατέμνεται ὑπὸ τοῦ δρόμου. ἐπίσης ἀξιόλογον συγκοινωνίαν παρέχει ἡ δίοδος τῆς Σιατίστης, πόλεως ἐπισήμου διὰ τὸν γενναῖον αὐτῆς οἶνον, ὄπισθεν τῆς ὁποίας μετὰ $^1/_4$ τῆς ὥρας φθάνει τις τὴν κλεισούραν, ἔχουσαν $1^1/_2$ ὥρ. μῆκος καὶ διά τινος στενῆς καλλιεργημένης κοιλάδος φέρουσαν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Καραγιάννη. τρίτη ὁδὸς φέρει ἐκ τῆς πεδιάδος τοῦ Μαυρόβου διά τινος ἱκανῶς χαμηλοῦ πλουσίου λόφου καὶ τοῦ ἐπισήμου χωρίου Βλαχο-Κλεισούρα πέραν τοῦ Ὀστρόβου.

3. Ἡ λεκάνη τοῦ Ὀστρόβου (Ἐορδαίας).

Ἔτι φυσικωτέρα ἐκείνης, ἣν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἁλιάκμωνος εὕρομεν, εἶναι ἡ θέσις ταύτης τῆς λεκάνης, ἥτις, κατὰ τὴν περιήγησιν τοῦ Γριζεβάχου, δὲν ὑπόκειται βεβαίως εἰς καμμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἔχομεν ἐνταῦθα πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν ἐντελῶς ἀποκεκλεισμένην ὀρεινὴν λεκάνην. ὁ ἰσχυρὸς δεσμὸς τοῦ Βιτσίου ἐκπέμπει δύο ἐπισήμους σειρὰς ὀρέων, ὧν τὴν μὲν μεσημβρινοανατολικὴν μέχρι τοῦ Γιόστεπε διήλθομεν ἤδη, ἡ δὲ βοῤῥειοανατολικὴ χωρίζει τὴν λεκάνην τοῦ Ὀστρόβου ἀπὸ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος. τὸ ὄρος παρατείνεται ἐκ τοῦ Βιτσίου εἴς τινα εὐμεγέθη ὀρεινὴν ὀφρὺν μεχρισοῦ φθάσει τὸ μέγιστον ὕψος εἰς τὰς 7000′ ὑψηλὰς κορυφὰς τοῦ στελέχους τοῦ Νίτζου. τὴν βόῤῥειον σειρὰν τοῦ ὄρους δὲν παρακολουθοῦμεν πολὺ μακράν, ἀλλὰ στρεφόμεθα πρὸς μεσημβρίαν, ὅπου ὁ Νῖτζος αἴφνης χαμηλοῦται μέχρι 1745′, καὶ ἡ κά-

Digitized by Google

θεσις αὕτη χωρίζει αὐτὸν τοῦ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν μεσημβρινὴν γραμμὴν προβαίνοντος Βερμίου, ὅστις διαχωρίζει τὰ μεταξὺ τῆς λεκάνης τοῦ Ὀστρόβου καὶ τῆς κάτω Μακεδονίας ὕδατα. τὰ ὑψηλότατα ὄρη τῆς σειρᾶς ταύτης εἰσὶν ὁ Τούρλας ὑπεράνω τῆς Ναούστης, ἀλπεία κορυφή, ὑψηλὴ σχεδὸν 5000' καὶ ὁ Δόξας ἢ Ξηρολείβαδον ὑπεράνω τῆς Βεῤῥοίας, ὅστις τελευτᾷ τῷ ἡμῖν ἤδη γνωστῷ Γιόστεπε· ἐκλήθη δὲ ἀνωτέρω (σελ. 3) ὅλος οὗτος ὁ ὀρεινὸς κύκλος Εὀρδαίας ὁ Βερμικός. τῷ σημερινῷ Βουρίνῳ, δηλαδή τῷ Βερμίῳ, Βαρνοῦντι καὶ Βόρᾳ φαίνεται ὅτι μία ῥίζα ὡς βάσις ὑπόκειται[1] (ἀναμφιβόλως ὅρος).

Πάντα δὲ ταῦτα τὴ ὄρη περικυκλοῦσι τὴν Εὀρδαίαν, ἀνατολικῶς μὲν ὁ Βέρμιος[2], μεσημβρινοδυτικῶς δὲ ὁ Βουρῖνος. ὅτι μὲν ὁ Βαρνοῦς τόσῳ μακρὰν ἀνατολικῶς παρετείνετο καὶ ἐμπεριελάμβανε τὸν Νῖτζον, γίνεται δῆλον ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Στράβωνος[3]. ὅλως δ' ἀναμφίβολον καθίσταται, ἅμα θεωρήσωμεν τὸν Βαρνοῦντα ὡς ταὐτόν τῷ Βέρνῳ[4], ὅπερ δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ. ὅτι δὲ ὁ Βέρνος καὶ Βόρας[5] ταὐτά εἰσι, περὶ τούτου ὑπάρχει ἀληθὴς μαρτυρία, καθὼς καὶ ἓν ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τῶν ἁρμοδίων θέσεων δείκνυσιν, ὁ δὲ Βόρας περιεκύκλωσε τὸν σημερινὸν Νῖτζον.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἡμετέρας λεκάνης περιλαμβάνει πεδιὰς 6 ὡρ. μακρὰ καὶ 3 εὔρεῖα, ἐν ᾗ πάλιν ἐκτείνεται λίμνη 3 ὡρ. μακρὰ καὶ 1 εὐρεῖα, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ

---

1) Λῆκ 3, σ. 303. καὶ Μυλλερ. Μακεδ. σ. 62.

2) Στράβ. 7, σ. 330.

3) 7, σ. 323. εἶτα ἄγει ἡ Ἐγνατία ὁδὸς ἐκ τῶν Ἰλλυρικῶν ὁρίων παρὰ Βαρνοῦντα διὰ Ἡρακλείας καὶ Λυγκηστῶν καὶ Εὀρδῶν εἰς Ἔδεσσαν. ὁ Βαρνοῦς λοιπὸν κατὰ πρῶτον μένει δεξιά, εἶτα δὲ ἀριστερά.

4) Διοδ. ἀποσπ. 27 σελ. 329. Βιπ. σελ. 270. Ταουχ. Συγγελ. σ. 268.

5) Λιβ. 45, 29. 30. περὶ Βερμίου τοῦ Ἡροδοτ. (8, 138) ἰδ. κατωτέρω.

Digitized by Google

χώρα φέρει τὸ Τουρκικὸν ὄνομα Σαριγιὸλ (κυτρίνη λίμνη), καὶ αὕτη εἶναι ἡ Βεγοῤῥίτις λίμνη τοῦ Λιβίου[1]). *ἐκτὸς δὲ τῶν μεγάλων τούτων πεδιάδων κεῖται μεσημβρινῶς πρὸς τὸ Τζαῤσιαμπᾶ καὶ ἡ καρποφόρος πεδιὰς τῆς Βούτζας, ὡς ἡ δυτικὴ Σιάτιστα πρὸς τὴν χώραν τοῦ Καριάνου, χωριζομένη τῆς βαθυτέρας λεκάνης μόνον διὰ χαμηλοῦ τινος λόφου.*

Ἡ Εὀρδαία, εἰκαὶ ἔχει ταύτην τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν, δὲν εἶναι ὅμως ἀποκεχωρισμένη, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐντεῦθεν διέβαινεν ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸς Ἐγνατία, ἄγουσα ἀφ' ἑνὸς μέν, ὑπεράνω τῆς ἤδη μνημονευθείσης ἀποκλίσεως μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ Νίτζου διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος, εἰς τὴν Ἡράκλειαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν Ἔδεσσαν, ἔνθα προσελάμβανε τὸν 500′ *ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς λίμνης ὑψούμενον ζυγὸν μεταξὺ τοῦ Νίτζου καὶ τῆς Τούρλας. ἐκτὸς δὲ ταύτης τῆς κυρίας ὁδοῦ ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι δύο εἰς τὴν παραλίαν Μακεδονικὴν πεδιάδα, ἄγουσαι, ἡ μὲν εἰς Νάουσταν, ἡ δὲ εἰς Βέῤῥοιαν, ὅπου ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος τῆς ὁδοῦ συνενοῦται μετὰ τῆς ἐκ τοῦ Ἁλιάκμωνος ἀνιούσης. ἀμφότεραι δὲ αὗταί εἰσιν ἧττον ἐπίσημοι, διότι εἶναι δυσβατώτεραι· τὰς δὲ φερούσας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος ἤδη ἐπραγματεύθημεν.*

4. *Πιερία.*

Οὕτω καλοῦμεν τὴν παραλίαν γραμμήν, τὴν ἐκ του Πηνειοῦ (Σαλαμβριᾶ) μέχρι τοῦ Ἁλιάκμωνος ἐκτεινομένην, ἥτις εἶναι πεδιὰς 9 *μιλ. σχεδὸν μακρὰ καὶ* 2 *εὐρεῖα, περιοριζομένη ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους ὑπὸ τῆς θαλάσσης, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ὑπὸ τινος μεγάλου ὀρεινοῦ ζυγοῦ, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ τὸν πολυδειράδα (πολυκόρυφον) Ὄλυμ-*

1) 42, 53.

που, ὡς καλεῖ αὐτὸν ὁ Ὅμηρος [1]*), τὴν ἀρχαίαν κατοικίαν τῶν Θεῶν καὶ τὸ ἔκπαλαι προσβόῤῥειον ὅριον τοῦ ἑλληνισμοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ ὕψος φθάνει κατὰ μὲν τὸν Φείδλερον εἰς* 6738′, *κατὰ δὲ τὸν Κοπελάνδον εἰς* 9757′ *καὶ κατά τι μέτρον τοῦ Ξεναγόρου* [2]) *ἐκ τοῦ εἰς τοὺς δυτικοὺς πρόποδας κειμένου Πυθίου εἰς* 10 *στάδια. αἱ παραφυάδες αὐτοῦ ἐκτείνονται μεσημβρινῶς μέν, μέχρι τῆς διόδου τῶν Τεμπῶν, βοῤῥείως δέ, μέχρι τοῦ Ἁλιάκμωνος, προβαίνουσαι βοῤῥειοδυτικῶς μέχρι τῶν Καμβουνίων ὀρέων. ὁ δὲ βόῤῥειος ζυγὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Πιερικὸν ἄλσος* [3]) *καὶ Ὀλοκρὸς* [4]) *στρεφόμενος εἰς μικρὰν ῥάχιν μεσημβρινῶς τοῦ Ἁλιάκμωνος εἰς τὴν παραλίαν, παρέχει τέλος τῇ πεδιάδι, ἥτις μετὰ ταῦτα μεσημβρινῶς τε καὶ βοῤῥείως στενοῦται καὶ ἐν τῷ μέσῳ (περὶ τὴν σημερινὴν Κατερίνην) ἔχει οὐχὶ μικρὸν πλάτος.*

Ἡ παραλία αὕτη εἶχε μεγίστην στρατιωτικὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν Μακεδονίαν, διότι ἦν ἡ κλεὶς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἑλλάδα. ἐντεῦθεν προὔκυπτον 3 *ὁδοί, ὧν ἡ μὲν πρώτη καὶ φυσικωτάτη, ἡ διὰ τῆς περιωνύμου κοιλάδος τῶν Τεμπῶν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Ὄσσης ἄγουσα καὶ δυναμένη εὐκόλως νὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἄμυναν τῆς διόδου διά τινος λίαν δυσβάτου ὀρεινῆς ὁδοῦ, ἥτις φέρει ἐκ τῆς Ἡρακλείας διὰ τῶν μεσημβρινῶν μερῶν τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὸ φρούριον Λάπαθον καὶ τὴν λίμνην Ἄσκουριν (νῦν Ἔξερο ἤτοι λίμνη) καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν Πελαγονικὴν Τρίπολιν* [5]). *ἡ δὲ βοῤῥειοτέρα ὁδὸς ἦν ἐπισημοτέρα*

---

1) *πολυδειράς Ἰλ. Α*, 499. *Η*, 3 *καὶ ἀλλαχοῦ.*

2) *Παρὰ Πλουταρχ. Αἰμιλ. Παυλ.* 15.

3) *Πλιν.* 4, 15, 17. *Παυσ.* 9, 29, 2. *Ἡσυχ. Πιερίη ἡ ἀκρώρεια τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ὄρους. Σχολ. εἰς Ὅμηρ. Ἰλ. ιδ΄.* 226. *Τσέτσ. Χιλ.* 6, 931. 937. *ἐκαλεῖτο καὶ ὁ Ἑλικὼν ἐν Βοιωτίᾳ Πιερία. Λιβ.* 44, 43. *Σχολ. εἰς Ἀπολ. Ῥοδ.* 1, 31.

4) *Πλουταρχ. αὐτ.* 20.

5) *Λιβ.* 44, 2—5.

Digitized by Google

καὶ εὐβατωτέρα, ἄγουσα ἐκ τῆς πεδιάδος τῆς Κατερίνης διὰ τῆς ὀρεινῆς ῥάχεως μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ τῶν Καμβουνίων ὀρέων εἰς Πέτραν καὶ Πύθιον[1]).

5. Ἡ Μακεδονικὴ παραλία πεδιάς.

Πρὸς ἄρκτον τῆς Πιερίας ἐκτείνεται ἡ μεγάλη Μακεδονικὴ χώρα, περικυκλουμένη πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων ἢ τῆς θαλάσσης μετὰ τῶν στομίων τῶν ἀξιολογωτάτων ποταμῶν ὅλης τῆς χώρας, ἧς ἡ μεγίστη ἔκτασις περιλαμβάνει ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς 11 γ. μίλια καὶ ἐξ ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν 5. τὰ μεσημβρινὰ ὅρια τῆς πεδιάδος ἀποτελοῦσι τὰ Καμβούνια καὶ Πιερικὰ ὄρη, ὄπισθεν τῶν ὁποίων καθορᾶται ὁ Ὄλυμπος· μετὰ τούτων συνέχονται, ἔνθα διαῤῥήγνυσιν ὁ Ἁλιάκμων τὴν ὁδόν, τὰ ἡμῖν ἤδη γνωστὰ ἐκ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον βαίνοντα ὄρη τοῦ Βερμίου, ἔχοντα σχεδὸν 5 μιλίων μῆκος μέχρι τῶν ὀρεινῶν χασμάτων μεταξὺ Τούρλας καὶ Νίτζου, τοῦ ὁποίου οἱ πρόποδες μετὰ τοῦ Παΐκου ἀποτελοῦσι τὰ βόῤῥεια ὅρια τῆς πεδιάδος, χωριζόμενα ἀπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λουδίου, καὶ ὅστις ἔχει ὕψος 4000′ καὶ εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον ἄκρον τοῦ βοῤῥείου Πίνδου. παρακολουθοῦντες δὲ τὰ ὅρια τῆς πεδιάδος ἀπώτερον, παρατηροῦμεν ὅτι ἐνταῦθα ὁ Ἀξιὸς κατὰ πρῶτον κάμνει λίαν ὁρατὴν τομὴν εἰς τὸ ὄρος, ἀνατολικῶς αὐτοῦ ἀνυψοῦται ὁ γήλοφος τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὰ ἔσχατα σχηματίζει ὁ Χορτιάτης. ἡ δὲ Θεσσαλονίκη εἶναι τὸ φυσικὸν πέρας τῆς πεδιάδος πρὸς ἀνατολάς, διότι ὁ γήλοφος, ἐφ' οὗ ἡ πόλις ἀνατείνεται, εἶναι τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον τὸ ὄρος ἀμέσως ἐπιψαύει τὸν κόλπον.

Ἡ πεδιὰς διαῤῥεῖται ὑπὸ 4 ποταμῶν, ὧν τὸν μὲν Ἁλιάκμωνα γινώσκομεν ἤδη, ὅτι αὐτὸς εἰς τὴν ἐντεῦθεν

---

1) αὐτόθ. 44, 2. 32. 35. διὰ τὴν καλλίστην ἑρμηνείαν τούτων τῶν τόπων χάριν ὁμολογοῦμεν τῷ Λὴκ καὶ Ο. Μυλλέρῳ Δωρ. 1, σ. 21.

Digitized by Google

κατωτέρω πορείαν δὲν ἀφικνεῖται πλέον ἐκ τῶν καταπτώσεων τοῦ ὄρους, ἀλλὰ ῥέει διὰ τῆς μακρᾶς πεδιάδος εἰς τὴν θάλασσαν. ὁ δὲ Λουδίας εἶναι ὁ σημερινὸς Μογλενίτικο τῶν Ἑλλήνων ἢ Καρατζᾶ τῶν Τούρκων, ἐν δὲ τῇ ἐκ τῆς λίμνης τοῦ Γιανιτσᾶ ἀποχωρήσει αὐτοῦ καλεῖται Καρασμάκ, πηγάζων ἐν τῇ ἐκ τοῦ Νίτζου πρὸς ἄρκτον φερομένῃ σειρᾷ τῶν ὀρέων, ἥτις περικυκλόνει τὴν ἀνωτέρω κοιλάδα μέχρι τοῦ μεσημβρινοανατολικοῦ πέρατος αὐτῆς ἐν τῷ Παΐκῳ καὶ οὕτω διαχωρίζει αὐτὴν δυτικῶς μὲν καὶ βοῤῥείως ἀπὸ τοῦ Ἐριγῶνος, ἀνατολικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀξιοῦ. καὶ ἐνταῦθα εὑρίσκομεν πάλιν μίαν κυκλικὴν λεκάνην, ἧ ὁ ποταμὸς συνδέεται διά τινος στενῆς κοιλάδος μετὰ τῆς πεδιάδος, τῆς χωριζομένης διά τινος πλουσίου λόφου. ἡ δὲ χώρα, ἡ περιλαμβάνουσα τὴν λεκάνην καλεῖται Καρατζόβασι ἢ Μογλενὰ καὶ ἡ Βόδα δὲν εἶναι ἄσημός τις ἐπίῤῥυσις, ἥτις ἐνομίσθη πρότερον ὅτι ἐν τῇ Εὀρδαίᾳ πηγάζει καὶ διαῤῥέει τὰς λίμνας τοῦ Καλιαρίου καὶ Ὀστρόβου.

Ἀλλ' αὗται αἱ νομιζόμεναι δύο λίμναι ἀποτελοῦσι μίαν μόνον, τῆς ὁποίας ἡ συγκοινωνία μετὰ τοῦ Λουδίου διὰ τῆς 500' ὑψηλῆς ῥάχεως εἶναι ἀδύνατος καὶ κατὰ γεωγνωστικοὺς λόγους οὐδέποτε ἠδύνατο να συμβῇ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον δι' ὑπογείων καταβοθρῶν. ἐν τῇ ἀνατολικῇ κατωφερείᾳ τῆς ὁδοῦ πηγάζει ὁ Καρακάγιας (μέλας λίθος) καὶ μετὰ 2 ὥρας ῥέει διά τινος μεγάλης τελματώδους κοιλάδος εἰς τὴν λίμνην τοῦ Τιάβου, ὅπου στενοῦται ἡ κοιλὰς καὶ ἡ Βόδα σχηματίζει μεγαλοπρεπῆ καταῤῥάκτην καὶ ἀναλαμβάνει τὸ λαμπρὸν θέαμα, ἅμα, διαιρεθεῖσα εἰς πολλοὺς βραχίονας, κατακρημνίζεται εἰς τὴν πεδιάδα ἐκ τῆς πόλεως Βοδενῶν, κειμένης ἐφ' ὑψηλοῦ πετρώδους κρημνοῦ καὶ ἐν τῷ στόματι τοῦ 4 ὥρας μακροῦ ὀρεινοῦ χάσματος, καὶ εἶτα συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ οὐχὶ πολυΰδρου Λουδίου. ἐκτὸς τούτου ἡ λίμνη τοῦ Γιανιτσᾶ δέχεται καί τινα ῥύακα οὐχὶ μικρόν, πηγάζοντα ἐν

Digitized by Google

τῷ Βερμίῳ ὑπεράνω τῆς σημερινῆς πόλεως Ναούστης. μεταξὺ δύο τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν ἀνυψοῦνται τρία γήϊνα ὑψώματα καὶ ἐν τῷ μέσῳ καὶ πλουσιωτάτῳ περιβόλῳ, καταφύτῳ ὑπὸ λαμπρῶν ἀμπελώνων κεῖται ἡ πόλις, διὰ τῆς ὁποίας καὶ ἐπὶ πετρῶν καταπίπτει ὁ ῥύαξ καὶ καθιστᾷ τὴν θέσιν αὐτῆς ν' ἁμιλλᾶται πρὸς τὴν τῶν περιφήμων Βοδενῶν.

Αἱ ἐκβολαὶ τῶν Μακεδονικῶν ποταμῶν μετεβλήθησαν ἐπαισθητῶς ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος. ὁ Ἐχείδωρος (Γάλλικο) ὁ ἀσημότερος αὐτῶν μόνον 6 — 7 μιλ. μακρὸς καὶ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ξέρξου ποτὲ ὅλος καταποθείς[1]), ἐκβάλλει μεταξὺ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μάλιστα ἐν τῇ αὐτῇ θέσει, εἰς ἣν καὶ πάλαι ποτέ. συνέῤῥεον δὲ καθ' Ἡρόδοτον[2]) ὁ Λουδίας καὶ Ἁλιάκμων πρὸ τῆς ἐκβολῆς αὐτῶν, ἐν ᾧ νῦν ἡ περίστασις αὕτη συμβαίνει παρὰ τῷ Ἁλιάκμωνι καὶ Ἀξιῷ, οἵτινες προφανῶς προήλασαν τὴν κοίτην αὐτῶν πρὸς τὰ μεσημβρινοδυτικά. ἐκεῖνος μὲν συῤῥέει τῷ Λουδίᾳ ἔτι καὶ νῦν εἰς ἐπιχύσεις, περὶ τούτου δὲ ἔχομεν βεβαίας ἱστορικὰς καὶ φυσικὰς ἀποδείξεις[3]).

Τοιαῦται ἀλλοιώσεις διευκολύνονται διὰ τῆς βαθείας καὶ σχεδὸν ἴσης τῇ θαλασσίᾳ ἐπιφανείᾳ θέσεως τῆς πεδιάδος, ἐξ οὗ προέρχεται καὶ τὸ τελματῶδες ὅλης τῆς παραλίας. Διὸ τὸ μέγιστον μέρος τῆς πεδιάδος παρέχει καὶ νῦν ἔτι ἄχαρίν τινα πρόσοψιν, καὶ εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη αὐτῆς ὑπάρχουσιν ἐκτεταμένα πεδία βοσκημάτων ἄνευ λόφων καὶ δένδρων. ἀνατολικῶς δὲ τοῦ Ἀξιοῦ ἡ πεδιὰς λαμβάνει σχεδὸν τὸν χαρακτῆρα τῶν στεππῶν. ὁ θερμὸς βόῤῥειος ἄνεμος, εἰσπνέων διὰ τῶν ὀρεοτομῶν τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀξιοῦ, φαίνεται ὅτι ἐπηρεάζει πᾶσαν εὐθαλῆ

1) Ἡροδ. 7, 127.

2) αὐτ.

3) Νικηφ. Καισ. Βρυεν. ἱστορ. 4, 18. Ἄννα Κομνηνή 1, σ. 18. Παρισ. Κουζινερ. περιηγ. 1, σ. 61.

Digitized by Google

φυτοζωΐαν. ὅπου δὲ ἡ πεδιὰς προφυλάσσεται διὰ τοῦ Παΐκου καὶ τῶν ἀποφυάδων αὐτοῦ, ἐκεῖ εὑρίσκονται παχεῖς λειμῶνες, ἀκμάζοντες σιτῶνες, καὶ ὅλον τοῦτο τὸ δυτικὸν μέρος, περικλειόμενον ἐκ τῶν τριῶν μερῶν ὑπὸ μεγαλοπρεπῶν ὀρέων, ἀποτελεῖ μετὰ τῶν ποταμῶν καὶ τῆς λίμνης ἐν τῷ μέσῳ λαμπρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπίλοιπον τελματώδη καὶ ξηρὰν χώραν.

6. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἐριγῶνος.

Ὁ Ἐριγὼν (παρὰ μὲν τῶν Βουλγάρων Τσάρνα, παρα δὲ τῶν Τούρκων Κουτζιοὺκ Καρασοὺ καλούμενος) εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη ἐπίῤῥυσις τοῦ Ἀξιοῦ, πηγάζων μησημβρινῶς τοῦ Κριτζόβου, ὅπου ἀποτέμνεται ὁ Μουστάτζος ἐκ τοῦ Σκάρδου, ῥέει κατὰ πρῶτον εἰς τὴν μεσημβρινοανατολικὴν γραμμὴν σχεδὸν 7 μιλ. μῆκος καὶ εἶτα στρέφεται βοῤῥειοανατολικῶς πρὸς τὸν Ἀξιόν, ὃν εἰς 9 περίπου μιλ. φθάνει· ὡς πρὸς τὸ μῆκος δέ, τὴν παράλληλον ἔκτασιν καὶ τὸ ἐπίλοιπον σχῆμα ἡ κοιλὰς αὕτη ὁμοιάζει κατ' ἐξοχὴν τῇ τοῦ Ἁλιάκμωνος. Διὸ καὶ ἐνταῦθα εὑρίσκομεν τὴν λεκάνην ἐσχηματισμένην, τῆς ὁποίας τὸ κέντρον ἀποτελεῖ ἡ 10—11 ὥρ. μακρὰ καὶ 5—6 ὥρ. εὐρεῖα λεκάνη τῶν Βιτωλίων, ἥτις εἶναι τὸ εὐφορώτατον καὶ μάλλιστα κατῳκημένον μέρος ἴσως ὅλης τῆς Χερσονήσου, 1400' ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης κείμενον καὶ ὑπὸ τῶν ἀφθόνων ἐπιῤῥύσεων τῆς Τσάρνας ἀρδευόμενον· λειμῶνες καὶ σιτῶνες καλύπτουσι τὴν πεδιάδα καὶ δάση τὰ ὄρη. Αἱ πυκνῶς θεώμεναι σειραὶ τῶν ὀρέων, ὧν τὴν συνάφειαν εὕρομεν ἐν τῷ Βιτσίῳ, περιορίζουσι τὴν λεκάνην πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμάς, καὶ ἐν ᾧ ἡ ὀρεινὴ ὀφρὺς μέτριον ὕψος ἔχει ἐν τῇ μεσημβρινοανατολικῇ γραμμῇ μέχρι τοῦ Νίτζου, ἐξ ἐναντίας ὁ βοῤῥειοδυτικὸς κλάδος ἀνυψοῦται ὡς ὀρεινὸν τεῖχος εἰς μέγα ὕψος ἀμέσως ἐκ τῆς πεδιάδος, καὶ τελευτᾷ πρὸς

Digitized by Google

βοῤῥᾶν τῷ 7237′ ὑψηλῷ Περιστερίῳ, ἀνυψουμένῳ ἀμέσως πρὸ τῆς πόλεως τῶν Βιτωλίων ἢ Μοναστηρίου. ἐκ τῶν τριῶν μερῶν περικυκλοῦται ὑπὸ βαθειῶν κοιλάδων καὶ πρὸς δυσμὰς διαχωρίζεται τοῦ Σκάρδου διὰ τῆς κοιλάδος τῆς λίμνης τῆς Πρέσπας, μετὰ τοῦ ὁποίου πρὸς ἄρκτον μόνον βραχέως συνάπτεται· ἡ μετὰ τῆς λίμνης τῆς Πρέσπας συνεχομένη κοιλὰς τοῦ Δραγορίου διαχωρίζει τὸν Σκάρδον ἔκ τινος μάλιστα 3900′ ὑψηλοῦ συστήματος λόφων, ὅπερ μετὰ ταῦτα πάλιν προστίθεται τῷ Σκάρδῳ, καὶ ἐν ταύτῃ τῇ σειρᾷ τῶν ὀρέων τοῦ Περιστερίου ἔχομεν τὸ βοῤῥειοδυτικὸν μέρος τοῦ Βαρνοῦντος· ἂν δὲ ἀνωτέρω (σ. 7) διὰ παραθέσεως ἄλλων χωρίων ἠδυνήθημεν νὰ φέρωμεν εἰς μεγάλην πιθανότητα, ὅτι αὐτὸς καὶ τὸν Νίτζον ἐμπεριλαμβάνει, ἔχομεν ἐνταῦθα πρὸ ἡμῶν πάντη ἀναμφισβήτητον τὸν Βαρνοῦντα τοῦ Στράβωνος, καί, ἐπειδὴ ἡ σειρὰ αὕτη συνενοῦται μετὰ τοῦ Νίτζου, ἐντεῦθεν προκύπτει νέα ὑποστήριξις διὰ τὴν ἐκδοχὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ.

Ὁ Σκάρδος[1]*, ἀρχόμενος βοῤῥείως τῆς τομῆς τοῦ Δεβόλεος, μετὰ τοῦ ξηροβουνίου σχηματίζει νῦν μίαν πεδινὴν ὀφρύν, ἀνυψουμένην σχεδὸν 1000′ ὑπὲρ τὸ δάσος· δυτικῶς τοῦ Περιστερίου καὶ τῶν Βιτωλίων χαμηλοῦται εἴς τινα ὀρεινὸν ζυγὸν πρὸς τὴν εἰς Ἀχρίδα ἄγουσαν ὁδὸν καὶ μετ' οὐ πολὺ πάλιν ἀνυψοῦται εἰς μέγα ὕψος, εἰ καὶ μὴ ὑπὲρ τὸ δάσος.*

Ἡ λεκάνη κλείεται πρὸς βοῤῥᾶν μὲν ὑπὸ τοῦ ἤδη μνημονευθέντος γηλόφου, πρὸς δυσμὰς δὲ ὑπό τινος 1800—3000′ *ὑψηλῆς ὀρέων σειρᾶς, προβαινούσης μεσημβρινῶς καὶ μεσημβρινοανατολικῶς μέχρι τοῦ στενώματος τῆς Τσάρνας.*

Πρὸς ἄρκτον εἰσέρχεταί τις ἐκ τῆς λεκάνης τῶν Βιτωλίων εἰς τὴν τοῦ Πέρλεπε, ἀποχωρισθεῖσαν ἐκ τῆς

---

1) *Λιβ.* 43, 22. 44, 31. *Πολυβ.* 28, 8.

πρώτης διά τινος χαμηλοῦ γηλόφου, ἀποσπασθέντος ἐκ τοῦ Βάβουνα, καὶ σχηματίζουσαν 6—8 ὡρ. μακρὸν τρίγωνον, ὑπὸ τριῶν ποταμῶν ἀρδευόμενον, οἵτινες, πηγάζοντες ἐκ δυσμῶν καὶ βοῤῥειοδυτικῶς τοῦ Σκάρδου καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Βάβουνα, συνέρχονται εἰς τὴν Τσάρναν· καὶ τοῦτο τὸ μέρος εἶναι ἐπίσης κατῳκημένον καὶ καλλιεργημένον, ὡς τὸ πρότερον· συμβαίνει δὲ τοῦτο πάντοτε δυτικῶς τοῦ Σκάρδου, ὑπερβάλλοντος μεγάλως εὐθὺς πάλιν τὸ δάσος καὶ περιοῤῥίζοντος τοὺς πρόποδας αὐτοῦ· πρὸς ἄρκτον δὲ ἡ λεκάνη αὕτη χωρίζεται τῆς τοῦ Κριτζόβου διὰ τοῦ Μουστάτζου, καὶ ἐν τῇ μεσημβρινοανατολικῇ γραμμῇ ὁ Βάβουνας συνέχεται μετ' αὐτοῦ, καλύπτων τὴν κοιλάδα δι' ὑψηλῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν καὶ χαμηλούμενος ἕως περίπου 4000' ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Πέρλεπε, κατέρχεται εἶτα μεσημβρινῶς ἐν πολλαῖς ὀρέων σειραῖς εἰς τὴν Τσάρναν, καὶ ἐντεῦθεν σχηματίζονται τὰ στενὰ ῥεύματα τῆς Τσάρνας, ὅστις διά τινος στενοῦ χάσματος τοῦ ὄρους ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀξιόν, δεξιὰ τοῦ ὁποίου ἀνυψοῦται ὁ Νῖτζος καὶ περιορίζει τὴν κοιλάδα μέχρι τοῦ στομίου διὰ τῆς τὸν ποταμὸν παρακολουθούσης παραφυάδος αὐτοῦ. ἀριστερόθεν δὲ ἀνυψοῦνται οἱ τὴν λεκάνην τῶν Βιτωλίων ἀνατολικῶς κατακλείοντες γήλοφοι παρὰ τῷ ποταμῷ, ὄπισθεν τῶν ὁποίων ἀνυψοῦται σειρὰ ὀρέων ὑψηλοτέρα τῆς τοῦ Νίτζου· φαίνεται δὲ ὅτι ἡ διὰ τῆς στενῆς κοιλάδος τῆς Τσάρνας ὁδὸς παρέχει πολλὰς δυσκολίας, ἐν ᾧ αἱ ἐμπορικαὶ συνοδίαι ἀπὸ Δεμίρκαπι διὰ τοῦ Βαρδαρίου προτιμῶσι τὴν τῆς κοιλάδος εἰς Βιτώλια ἄγουσαν ἀπὸ τὴν διὰ Καφάδαρτσι εἰς Πέρλεπεν, πιθανῶς ἐπί τινος ῥάχεως τοῦ Βάβουνα, ἄγουσαν. οὕτω δύναται νὰ ἦναι ὁμοία καὶ ἡ κοιλὰς αὕτη τῇ τοῦ Ἀλιάκμωνος, καθ' ὅσον ἡ φυσικὴ αὐτῆς πύλη τόσῳ καλῶς κεκλεισμένη εἶναι· ἡ δὲ σύγκρισις προβαίνει ἔτι μᾶλλον, ὅτε λίαν πιθανῶς συμβαίνει παρομοία μέν, μεγαλειτέρα ὅμως εὔρυνσις μεταξὺ τῶν

Digitized by Google

καλουμένων δύο σειρῶν ὀρέων τοῦ Βάβουνα, ὡς ἡ τοῦ Τζαρσιαμπᾶ.

Πρὸς πάντα τὰ μέρη ἡ λεκάνη τῆς Τσάρνας ἔχει καλὰς ὁδούς· τὴν μὲν εἰς Καστορίαν ἄγουσαν προανεφέραμεν ἤδη (σ. 4)· *ἀξιολογωτέρα δὲ εἶναι ἡ ἐκ Βιτωλίων διὰ Φλόρινας* (4 *μιλ.*) *εἰς Ὄστροβον φέρουσα (ἐπίσης μακρὰ) ἀφ' ἑνός, καὶ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Δραγορίου ἐπὶ τῆς προμνησθείσης ῥάχεως τοῦ Σκάρδου εἰς τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος (Λυχνιδοῦ) ἀφ' ἑτέρου, δηλαδὴ ἡ ἀρχαία Ἐγνατία ὁδός. Διὰ τοῦ Βάβουνα φέρει μία ὁδὸς εἰς Κρίτζοβον, οὖσα* 10 *μιλ. μακρὰ καὶ πάντοτε μέχρι τοῦ ὄρους παρακολουθοῦσα τὸν ποταμόν· προτιμοτέρα δὲ εἶναι ἡ ἐκ Βιτωλίων διὰ Πέρλεπε* ($5^1/_2$ *μιλ.*) *καὶ τοῦ Βαρδαρίου εἰς Κιουπριλὶ* (8 *μ.*) *φέρουσα· ἡ ἐπὶ τοῦ Βάβουνα κειμένη ὁδὸς ὑψοῦται μόνον* 1100′ *περίπου ὑπὲρ τὴν κοιλάδα.*

7. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ.

Ὁ Ἀξιός, (ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος Βαρδάρι καλούμενος) πηγάζων ἐκ τοῦ βοῤῥείου μέρους τοῦ Σκάρδου[1]*, πρῶτον διαῤῥέει τὸ Τέτοβον ἐν τῇ βοῤῥειοανατολικῇ γραμμῇ, ἢ ὡς συνήθως καλεῖται, τὴν κυρίαν λεκάνην τοῦ Καλκανδελίου, ἥτις εἶναι πεδιὰς* 10 *ὡρ. μακρὰ καὶ* 2 *πλατεῖα καὶ ὁμοιάζει τῇ λεκάνῃ τῶν Βιτωλίων, ἀποκεκλεισμένη ὑφ' ὑψηλῶν ἀλπείων ὀρέων καὶ εὐφορωτέρα ταύτης· ἀρδεύεται δὲ ὑπὸ ἀφθόνων ῥευμάτων, τὰ ὁποῖα εἰσβάλλουσιν εἰς τὸν Ἀξιόν, καὶ πρὸς δυσμὰς καθ' ὅλον τὸ μῆκος αὐτῆς περιορίζεται ὑπὸ τοῦ Σκάρδου, ὅστις διαγράφει τὸν δρόμον αὐτοῦ ἀναγόμενος ἐκ μεσημβρίας πάντοτε εἰς γραμμὴν ἄγουσαν πολὺ ἀνατολικῶς τοῦ Βαρδαρίου· φαίνεται δὲ ὡς γυμνὴ ἄλπειος ὀρεινὴ ὀφρὺς μετὰ*

1) *Πτολεμ.* 3, 13.

Digitized by Google

κωνοειδῶν κορυφῶν 5—7000′ *ὑψηλῶν καὶ οἱ ὑψηλοὶ* 12—1500′ *πρόποδες σχηματίζουσιν, εἰς τὴν πεδιάδα καθήκοντες, πλαγίας κοιλάδας. Ἡ Λιουβατρίνη (γυνὴ ἄκανθα) λαμπρὰ καὶ τῷ Βασμάννῳ παραπλησία ἀλπεία κορυφὴ* 7000′ *ὑψηλὴ ἀποτελεῖ τὸ βόῤῥειον ὅριον τοῦ Τετόβου, ἐνταυτῷ δὲ καὶ τὴν τελευταίαν κορυφὴν τοῦ Σκάρδου· εἰς τρία μέρη ἀποκρήμνως καταφέρεται ἐξ ὕψους πολλῶν χιλιάδων ποδῶν εἰς τὴν μεγάλην πεδιάδα καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Σκάρδου συνδέουσαν αὐτὴν ὁδόν· μεσημβρινῶς δὲ ἀποκλείεται ἡ λεκάνη ὑπὸ τοῦ ἀλπείου ὀρεινοῦ δάσους τοῦ Μουστάτζου καὶ ἀνατολικῶς ὑπό τινος μακρᾶς σειρᾶς τοῦ Βάβουνα, ἐκτεινομένης εἰς τὴν βοῤῥειοανατολικὴν γραμμὴν μέχρι τοῦ χάσματος τῆς ἐξόδου τοῦ Βαρδαρίου ἀπέναντι τῆς Λιουβατρίνης.*

Εἰς τὴν Ἀλβανίαν φέρει ὁδὸς 5000′ *ὑψηλὴ μεταξὺ τῆς Βαβασανίτσης καὶ τῆς* 7076′ *ὑψηλῆς Κοβελίτσης, καὶ εἰς Κρίτζοβον ἑτέρα* 6 *μιλ. μακρὰ ὑπεράνω τοῦ Βάβουνα. ἡ συγκοινωνία μετὰ τῆς ἐνδοτέρας κοιλάδος τοῦ Βαρδαρίου καθίσταται ἐν μέρει μὲν διὰ τοῦ ποταμοῦ αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ φέρει εἰς Σκόπια πλαγία κοιλὰς* 4 *ὡρ. μακρὰ ἄνευ ἐπαισθητῆς ἀνωφερείας τῆς ὁδοῦ δι' ἀμφοτέρων τῶν τὴν λεκάνην διατεμνόντων ὀρέων τοῦ Βάβουνα.*

Ἡ λεκάνη τῶν Σκοπίων, καίπερ μὴ οὖσα ἐπίσης τερπνή, οὐχ ἧττον ὅμως εὔφορος, εἶναι ὁριζόντειος ἐπέκτασις τῆς κοιλάδος τοῦ Βαρδαρίου, τοξοειδῶς περικυκλοῦσα τὰ βοῤῥειοανατολικὰ ὄρη τοῦ Βάβουνα εἰς μῆκος 6 *ὡρ. καὶ πλάτος* 2—3 *καὶ περιοριζομένη πρὸς ἄρκτον ὑπὸ τοῦ Καραδὰγ (μαυροβουνίου), τοῦ μεγάλου χιονοσκεποῦς ὄρους μεταξὺ Βαρδαρίου καὶ Μοράβου, ὅπερ μετὰ τῶν χαμηλῶν λόφων μόλις* 2000′ *ὑψηλῶν ἀποτελεῖ θαυμαστὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Σκάρδον· πρὸς ἀνατολὰς εὐρύνεται ἡ πεδιὰς τοῦ Μουσταφᾶ χωριζομένη διά τινος λοφώδους κρασπέδου, περιορίζοντος τὴν κοιλάδα.*

Ἐν τῇ δυτικῇ γωνίᾳ τῆς πεδιάδος ἐξέρχεται ἡ Τρέ-

Digitized by Google

σκα ἔκ τινος στενῆς πετρώδους χαράδρας τοῦ Βάβουνα, σχηματίζουσα ὅλως ἴδιον σύστημα κοιλάδων μεταξὺ τῆς λεκάνης τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τῆς Τσάρνας· ὁ Κόραβος, ὁ ἰσχυρότερος κορμὸς τοῦ Σκάρδου ὑπερβάλλει τὴν 2 ὥρ. μακρὰν καὶ μόλις 1 ὥρ. πλατεῖαν λεκάνην τοῦ Κριτσόβου, ἔνθα διατέμνει ἡ Τρέσκα ὅλον τὸν Βάβουναν εἰς στενήν τινα ὀρεινὴν κοιλάδα.

Εἰς τὰς μεγάλας πεδιάδας τοῦ Ἰβάρου καὶ Μοράβου φέρει λίαν ἐπίσημος ὁδὸς ἐκ τῶν Σκοπίων διὰ τοῦ Κατζανικίου καὶ ἀμέσως ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Λιουβατρίνης, ἀνυψουμένη μόνον 565′ ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ 90′ ὑπὲρ τὴν κοιλάδα. διότι ὁ Ἀξιὸς ῥέει κατ᾽ ἀρχὰς εἴς τινα πολὺ βαθὺν ὀχετὸν κοιλάδος, τὸ δὲ Καλκάνδελι κεῖται 848′ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ τὰ Σκόπια 566′.

Ὄπισθεν τῆς λεκάνης τῶν Σκοπίων στενοῦται ὁ Ἀξιὸς ἔν τινι τελματώδει στενῇ κοιλάδι καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ χαμηλοὶ γήλοφοι σχηματίζουσι τὰ διαφράγματα τῆς κοιλάδος, δεξιόθεν μὲν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Βάβουνα τελευτῶντες, ἀριστερόθεν δὲ μέχρι τῆς πεδιάδος τοῦ Μουσταφᾶ προχωροῦντες. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι σκαφοειδής τις ἄκαρπος ἐρημία, τῆς ὁποίας τὰ μεγαλήτερα ὑψώματά εἰσι μόλις 500′ ὑπεράνω τοῦ Ἀξιοῦ, καὶ ἥτις εἶναι 12 ὡρῶν περίπου μακρὰ καὶ 6 πλατεῖα, περιλαμβάνουσα ὅλον τὸν τόπον τὸν μεταξὺ Κουμανόβου, Σκοπίων, Νεγοτίνης καὶ Ἰστιπίου· ἀνατολικῶς παράκειται τοῖς πρόποσι τοῦ Ὀῤβηλικοῦ συστήματος.

Ὡς οἱ μέχρι τοῦδε μνημονευθέντες ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας, οὕτω καὶ ὁ Ἀξιὸς πρέπει βιαίως νὰ διαῤῥηγνύῃ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ ὄρους, ὅστις, δεχόμενος δεξιόθεν μὲν τὸν Ἐριγῶνα, ἀριστερόθεν δὲ τὴν Βράβνιτσαν, ῥέει διά τινος στενῆς φαραγγοκοιλάδος, παρομοίας τοῖς Τέμπεσι, καὶ ἑκατέρωθεν ἀνυψοῦνται ἐκ τοῦ ποταμοῦ ὀρθοὶ λίθοι, καταλείποντες λίαν στενὴν ὁδόν, ἥτις,

Digitized by Google

ἕνεκα τῶν συνεχῶν πλημμυρῶν τοῦ ποταμοῦ, δὲν εἶναι πάντοτε διαβατή [1]). Ὄπισθεν τοῦ διαῤῥήγματος τούτου δὲν ῥέει πλέον ὁ Ἀξιὸς εἰς τὴν εὐρεῖαν πεδιάδα, ἀλλ' ὡς κόλπος τις εἰσδύει μεταξὺ τῶν κατὰ μικρὸν διϊσταμένων ὀρέων· δεξιόθεν κατέρχεται ὁ Νῖτζος εἰς τοὺς πρὸς τὸν Ἀξιὸν διακλαδισμοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰ ὑψώματα τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἀνυψοῦνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ὀῤβηλικοῦ συστήματος· ὁ ποταμὸς αὐτὸς εἰσβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν.

8. Ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τοῦ Στρυμόνος χώρα.

Ὁ Στρυμὼν (Στροῦμα, Τουρκιστὶ Καρασοῦ) [2]) μόλις ὑπολείπεται τοῦ Ἀξιοῦ κατά τε τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος καὶ τὸ μῆκος τοῦ δρόμου, πηγάζων, κατὰ τὸν Θουκυδίδην [3]), ἐκ τοῦ Σκομίου· περὶ δὲ τῆς ἀνωτέρας πορείας γινώσκομεν ὀλίγα θετικῶς, καί, ἐν ᾧ δεξιόθεν μὲν τὴν Στρούμνιτσαν, ἀριστερόθεν δὲ τὸν ποταμὸν τοῦ Μελενίκου δέχεται, διαῤῥεῖ εἰς τὸ αὐτὸ πλάτος μετὰ τοῦ Ἀξιοῦ στενὴν ὁδόν, ἐν τέλει τῆς ὁποίας κεῖται τὸ Δεμὶρ Ἰσὰρ (σιδηρᾶ κλείς). Μετὰ τὴν ἐκ τῶν ὀρέων ἀποχώρησιν εὐρύνεται ἡ λαμπρὰ τῶν Σεῤῥῶν πεδιάς, ἔχουσα 9 μιλ. μῆκος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς καὶ πανταχόθεν ὑπὸ ὀρέων περικεκλεισμένη· ἐν τῇ μεγίστῃ μεσημβρινοανατολικῇ γωνίᾳ τῆς κυκλικῆς λεκάνης κεῖται ἡ σχεδὸν 3 μιλ. μακρὰ λίμνη τοῦ Ταχύνου, ἣν ὁ Στρυμὼν διαῤῥέει καθ' ὅλον τὸ μῆκος καὶ εἶτα διαῤῥήγνυσι τὴν κοίτην διὰ τῶν

1) Στραβ. ἀποσπ. Παλατ-Βατικ. 4. Νικήτας εἰς Ἀλεξ. 3, 1. σ. 665 ἐκδ. Βονν. Beaujour περιηγ. στρατ. 1, σ. 207.

2) Ἡ προσηγορία τοῦ ποταμοῦ Καρασοῦ (μέλαν ὕδωρ.) εἶναι παρὰ τοῖς Τούρκοις λίαν προσφιλής· οὕτω καλοῦνται παρ' αὐτοῖς ὁ Ἁλιάκμων, Ἐριγών, Στρυμὼν καὶ Νέστος, Καρασμάκ, Καρακάϊας, Καρατζᾶ καὶ Καραδὰγ (μαῦρον ὄρος).

3) 2, 96.

Digitized by Google

παραλίων ὀρέων· τὰ ὄρη τοῦ Ὀῤσόβου καὶ τῆς Βράστας δεξιόθεν καὶ ὁ Πιρνάρις (Παγγαῖον) ἀριστερόθεν τοῦ Στρυμονικοῦ στομίου προφανῶς συνεχόμενά ποτε, διεῤῥάγησαν ἐκ τοῦ ὄγκου τοῦ Στρυμόνος.

Ἐξ ἀνατολῶν δὲ χύνεται εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ταχύνου ὁ Ἀγγίτης, σχηματίζων ἐπίσης μικροτέραν τινὰ λεκάνην, τὴν πεδιάδα τῆς Δράμας ἢ Φιλίππων, ἐν ᾗ εὑρίσκομεν καὶ λίμνην τινά. ἀντὶ δὲ τὰ ὕδατα ν' ἀνοίξωσιν ὁδόν τινα εἰς τὴν θάλασσαν, ὅπερ ἐκώλυσεν ἡ μεγάλη παραλία σειρὰ τῶν ὀρέων τῶν ἐκ τοῦ Παγγαίου μέχρι τῆς ἐκβολῆς τοῦ Νέστου ἐκτεινομένων, ἐξέρχονται δυτικῶς διὰ τῆς χαμηλοτέρας σειρᾶς, τῆς συνδεούσης τὸν Ὄρβηλον μετὰ τοῦ Παγγαίου.

Πρὸς ἄρκτον τῆς λεκάνης τοῦ Στρυμόνος καὶ Ἀγγίτου ἀνυψοῦται ὁ Ὄρβηλος[1]) *εἰς ἄλπειον ὕψος τοὐλάχιστον* 8000′ *πρὸς τὸν ἄνω Στρυμόνα· δυνάμεθα δέ, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Γριζεβάχου, νὰ συμπαραλάβωμεν εἰς τὸ Ὀρβηλικὸν σύστημα καὶ τὰ μεταξὺ τοῦ Βαρδαρίου καὶ Στρυμόνος ὄρη, τὰ ὁποῖα φαίνονται ὅτι οὐδαμοῦ φθάνουσιν εἰς μέγα ὕψος, ὡς τις ἰδίως δύναται νὰ εἰκάσῃ καὶ ἐκ τῶν ὁδῶν, τῶν ὅλην τὴν ὀρεινὴν χώραν διατεμνουσῶν. Καὶ ἐνταῦθα δ' εὑρίσκομεν πάλιν τὸν σχηματισμὸν λεκάνης, πιθανῶς παρὰ τῇ ὀλίγον γνωστῇ λίμνῃ τῆς Δοριάνης, ἐχούσῃ τὴν ἀπόῤῥυσιν αὐτῆς εἰς τὸν Ἀξιόν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν κοιλάδα τῶν λιμνῶν*

---

1) *Ἀῤῥιαν. ἐκστρατ. Ἀλεξ.* 1, 1, 6. *ὁδοιπ. Ἀλεξ. κ.* 16. *Τοὺς Θρᾶκας καθυπέταξεν ἀπὸ τοῦ Ὀρβήλου ὄρους, τοῦ ἐπικειμένου τοῖς Φιλίπποις, πόλει τοῦ Φιλίππου, καὶ συνεχομένου τῷ Αἵμῳ πρὸς τὴν τοῦ Ἴστρου ἐκβολήν. Καὶ τοῦ Στράβωνος (ἀποσπ.* 35.) *ἡ Παρορβηλία συμφωνεῖ τούτῳ· κατ' αὐτὸν πηγάζων ὁ Στρυμὼν ἐν τῇ Ῥοδόπῃ διέρχεται τὸν Ὄρβηλον, Αἷμον καὶ Ῥοδόπην ἀλληλοδιαδόχως· κατὰ δὲ τὸν Ἡρόδοτον* 4, 49 *πηγάζει ὁ Κῖος (Ἰσκὲρ) ἐκ τῆς Ῥοδόπης, καὶ κατὰ Θουκυδίδην ἀκριβέστερον ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Ῥοδόπης (μεσημβρινῶς) συνδεδεμένου ὄρους.*

Digitized by Google

πρὸς μεσημβρίαν τῆς ὀρεινῆς χώρας· καὶ αὕτη δὲ εἶναι λαμπρά τις εὔφορος πεδιάς, οὖσά ποτε κεκλεισμένη ὑδατολεκάνη, ἧς τὰ λείψανα εὑρίσκομεν ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Λαγγατσᾶ καὶ Βεσίκη, τὰς ὁποίας διαῤῥέει ποταμός τις ἐξ ἄρκτου ἐρχόμενος, καθὼς καὶ ὅλην τὴν πεδιάδα ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, καὶ εἶτα διαῤῥήγνυσι τὴν στενὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ ὄρους εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πρὸς βοῤῥᾶν πρὸ τὸ Ὀρβήλου ὄρη καὶ τὰ τῆς Χαλκιδικῆς πρὸς μεσημβρίαν συνεδέθησαν προδήλως πρὸ του διαῤῥήγματος τούτου ἀνατολικῶς, ὡς καὶ νῦν ἔτι δυτικῶς συνάπτονται.

Ὑπολείπεται δ' ἔτι νὰ θεωρήσωμεν συντόμως τὰς ὁδούς, τὰς συνδεούσας ταύτην τὴν ἀνατολικὴν χώραν, αἵτινες, ἕνεκα τοῦ μικροτέρου ὕψους τῶν ὀρέων, δὲν εἶναι μὲν ἱστορικῶς ἐπίσημοι, ὡς αἱ δυτικαὶ ὀρειναὶ ὁδοί, πρὸς ἀκριβεστέραν ὅμως γνῶσιν τῆς χώρας, πρὶν ἢ περαιτέρω προβῶμεν, ἐρανιζόμεθα ἐνταῦθα τὴν πλαστικὴν περιγραφὴν τοῦ Γριζεβάχου.

Ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν ἀνωτέραν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ὑπάρχουσι δύο ὁδοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία ἄγει διὰ τῆς προαναφαρθείσης στενῆς ὁδοῦ παρὰ τῷ ποταμῷ εἰς Γράτισκαν (18. *σ.*), *καὶ ἐκ ταύτης διὰ τῆς Βελεσσοῦ* (*Κιουπριλί*) *εἰς Σκόπια· ἡ δὲ ἀνατολικὴ εἶναι προτιμοτέρα, φέρουσα διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Γάλλικο, εἶτ' ἐκεῖθεν εἰς Δοριάνην* (15 *ὥρ.*) *καὶ διὰ τῆς δυτικῆς κοιλάδος εἰς Στρούμνιτσαν* (12. *ὡρ.*) *καὶ Ῥαδοβίκι, τέλος διὰ τοῦ Ἰστιπίου εἰς Βελεσσὸν* (26. *ὡρ.*), *ἐν ὅλοις ὁδὸς* 53 *ὡρῶν κατὰ Πουκεβίλλην*[1]).

Ὅτι δὲ τὰ μεταξὺ τῆς κοιλάδος τῶν λιμνῶν καὶ τῆς Στρυμονικῆς λεκάνης ὄρη δὲν ἔχουσι μέγα ὕψος, ἀποδείκνυται ἐκ τῶν περιηγήσεων τοῦ Λήκ καὶ Κουζινεροῦ. Ἐκ Σεῤῥῶν ἄγει κατ' εὐθεῖαν ὁδὸς εἰς Δοριάνην διά τι-

---

1) 2, *σ.* 492.

Digitized by Google

νος ὀρεινῆς διαβάσεως, προβαίνουσα μὲν εἰς τὴν ἀνωτέραν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ διὰ τῆς κλεισούρας μέχρι Στρουμνίτσης, συνδεομένη δ' ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐρχομένης.

Τῆς δὲ ὑπεράνω τοῦ Ὀρβήλου εἰς Νευροκόπον διὰ τοῦ Νέστου[2]) *ἀγούσης προτιμᾷ τις τὸν εὐκολώτερον περίδρομον διὰ τῆς Δράμας· τέλος δὲ πρὸς βοῤῥᾶν γινώσκομεν ἔτι τὴν μεγάλην ὁδὸν μεταξὺ Σκοπίων καὶ Φιλιππουπόλεως.*

9. *Ἡ Χαλκιδική.*

Ἐκτὸς τῶν τριῶν γηΐνων γλωσσῶν ἡ χερσόνησος αὕτη σχηματίζει ἀνώμαλον τετράγωνον, ἐκτεινόμενον ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς 10 *μιλ. καὶ ἐκ μεσημβρίας πρὸς βορρᾶν* 6 *μιλ. αὕτη εἶναι, ἐξαιρουμένης τῆς δυτικῆς κατωφερείας, ἀξιόλογος πεδιὰς ἀνυψουμένη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ* 1200′ *καὶ ὑπερέχουσα τοῦ Σολωμοῦ· τὸ ὄρος τοῦτο, ἐκτεινόμενον ἐκ τῆς πλατείας κορυφῆς, κειμένης σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Χερσονήσου, εἰς ὀρεινὴν ὀφρύν, φθάνουσαν εἰς ὕψος* 2—3000′ *βοῤῥειοδυτικῶς μέχρι τοῦ Χορτιάτου, ψαύει μὲ τοὺς βοῤῥείους πρόποδας τὴν κοιλάδα τῶν λιμνῶν· βοῤῥειοανατολικῶς συνέχεται μετ' αὐτοῦ τὸ μεταλλικὸν ὄρος Νίσβορον ἐπίσης ὑψηλόν, ὅπερ εἶναι ἡ ἀνατολικὴ ἀπόκρημνος ὀρεινὴ ὀφρὺς τῆς Χερσονήσου, καταπίπτουσα πρὸς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, καὶ*

---

1) *οὐχὶ ἐν Ζυγάκτῃ, τῷ βοῤῥείῳ παραποτάμῳ τοῦ Ἀγγίτου· μεταξὺ τοῦ Νευροκόπου καὶ τῆς πηγῆς τοῦ Ζυγάκτου κεῖνται πετρώδη ὄρη, ἅπερ οὐδὲν ῥῆγμα τῷ ποταμῷ ἐπιτρέπουσι· παραβαλ. τὴν ἐπίκρισιν τοῦ Σιαφαρικίου ἐπὶ τῆς γεωγραφίας Καταγξίσου (Βιεν. περιοδ. τομ.* 46. *σ.* 55.)· *ἐν τούτοις πλεῖον δίκαιον ἔχει ὁ Κουζινερῦς ἢ ὁ Λήκ, οὗ ὁ χάρτης διορθωτέος εἶναι, ὁ ὑπόγειος δὲ σύνδεσμος πρέπει νὰ διαγραφῇ, ὃν ὁ Κουζινερῦς καὶ Κίπερτος ἀνέγραψαν εἰς τοὺς χάρτας αὐτῶν μεταξὺ τοῦ Ζυγάκτου καὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ Νευροκόπου.*

Digitized by Google

τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ πλούτου τῶν μετάλλων παρέσχεν ἴσως τὸ ὄνομα ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ νῦν ἔτι ἡ ἀνατολικὴ αὕτη περιοχὴ καλεῖται Μαδεμοχώρια (μαδὲμ τουρκιστὶ τὸ μέταλλον)· ὑψηλότατον ὄρος εἶναι τὸ βοῤῥειοδυτικόν, ὁ Χορτιάτης μετὰ τῶν δύο ἐξεχουσῶν κορυφῶν αὐτοῦ, ὧν ἡ μία ἀνυψοῦται μέχρι τῶν 3894'.

Ἐκ τούτων τῶν ὀρέων καὶ τῶν παραφυάδων αὐτῶν ὁρίζεται ὅλη ἡ Χερσόνησος εἰς τὸ σχῆμα αὐτῆς· πρὸς βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολὰς περιορίζεται ἐξ ὑψηλῶν ὀρεινῶν ὀφρύων, αἵτινες πρὸς δυσμὰς μὲν ὅλως ἐκλείπουσι, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἀποτέμνονται ἐκ τοῦ Σολωμοῦ ἀκτινοειδεῖς κορυφαί, προχωροῦσαι μέχρι τῶν γηΐνων γλωσσῶν τῆς Σιθωνίας καὶ Παλλήνης· ἀντιθέτως δὲ τῶν ἐντεῦθεν σχηματισθεισῶν μεσημβρινῶν ὑψηλῶν κοιλάδων εἰσδύει βοῤῥειοδυτικῶς παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Χορτιάτου ἡ μεγάλη, εὑρεῖα καὶ 6 *ὡρ. μακρὰ κοιλὰς τῆς Γαλατίστης εἰς τὴν Πλαταϊκὴν γῆν καὶ προβαίνει εἰς τὴν παραλίαν μέχρι τῆς πλουσίας πεδιάδος τῆς Καλαμαριᾶς.*

Τὸ σχῆμα τῶν τριῶν γηΐνων γλωσσῶν ὁμοιάζει ἐν τελῶς τῷ σχήματι τῆς Χερσονήσου· Ἀκτή, ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄθω θεωρεῖται ὡς συνέχεια τοῦ ἀποκρήμνου ἀνατολικοῦ ὄρους, καίπερ διὰ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ ἀποχωριζομένη αὐτοῦ, τοῦ ποτε, ὡς πασίγνωστον εἶναι, ὑπὸ τοῦ Ξέρξου διορυχθέντος, περὶ τοῦ ὁποίου, κατὰ τὰς προμνημονευθείσας νεωτέρας περιηγήσεις, οὐδεὶς πλέον πρέπει ν' ἀμφιβάλλῃ· ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄθω „τὸ μοναστήριον τοῦ Βυζαντίου, ὁ φάρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους“ ὡς καλεῖ αὐτὴν ὁ Φαλμεράϋερ ἔχουσα μῆκος 6 *μιλ. καὶ πλάτος* 1 *μιλ. διατέμνεται καθ' ὅλον τὸ μῆκος ὑπό τινος δασώδους σειρᾶς ὀρέων, ἐχούσης ὕψος* 600—3500' *καὶ τελευτώσης πρὸς μεσημβρίαν τῷ ἀκρωτηρίῳ τοῦ Ἄθω, ὅπερ ἀνυψοῦται* 6438' *ἐκ τῆς θαλάσσης.*

Ἧττον μεγαλοπρεπὴς εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν δύο ἄλλων γλωσσῶν, αἵτινες συνέχονται μετὰ τῶν ὀρέων τῆς

Digitized by Google

Χερσονήσου καὶ γίνονται ὅμοιαι ταύτῃ, ἱκανῶς χαμηλούμεναι πρὸς δυσμάς. ἡ δυτική, Παλλήνη, ἀνυψοῦται μόνον 1078′ *ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. προσέτι δὲ εἶναι καὶ διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπιτήδειοι, εὔφοροι καὶ καλῶς κατῳκημέναι, πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἔφερον τὰς ἐκεῖ Ἑλληνικὰς ἀποικίας εἰς τόσῳ μεγάλην ἀκμήν. ὁ δὲ Ἄθως ἀπέκτησε τὴν ὑψηλὴν πολιτικήν τε καὶ θρησκευτικὴν σημασίαν ὡς „Βατικάνον τῆς ἀνατολῆς“ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους. ἐνταῦθα εἶναι τὸ ἱερὸν κέντρον τῆς Βυζαντινῆς πίστεως καὶ οὐσίας. ἐνταῦθα μένει ὁ ἰσχυρὸς λίθος, ὡς τάφος τῆς ἀφθάρτου μούμιας, περιτετυλιγμένος ὑπὸ τοῦ αἰωνίως ἀκμαίου βίου τῆς μεγαλοπρεποῦς φύσεως.*

10. *Τελευταῖαι παρατηρήσεις.*

Συγκεφαλαιοῦντες τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα περὶ τῆς χώρας, κατανοοῦμεν ἀρκούντως πόσον μεγάλην ἐπίῤῥοιαν ἐξήσκησε τὸ ἔδαφος τοῦτο μετὰ τῆς ἰδιαζούσης καὶ ποικίλης διαπλάσεως ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ἱστορίας τῶν κατοίκων αὐτοῦ. τὴν εὐτυχῆ διάπλασιν τῆς Ἑλλάδος δὲν εὑρίσκομεν βεβαίως ἐνταῦθα. ἀντὶ δέ, ὡς ἐκεῖ ἐν ἀπείρῳ ποικιλίᾳ, αἱ ἀκταὶ τῶν ποταμῶν καὶ τὰ ὄρη νὰ σχηματίζωσιν ἓν ὅλον ἀφ' ἑαυτῶν καὶ νὰ συνέχωνται μόνον ὀλίγον, ἀπ' ἐναντίας ἀπαντῶμεν ἐν Μακεδονίᾳ σύστημά τι ποταμῶν καὶ συνεχῶν ὀρέων. ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους καταλήγει τῇ Θετταλίᾳ, ἔνθα, ἀντὶ τῆς καθαρᾶς διαπλάσεως, ἰδίως ἀθρόα τις διαμόρφωσις ἐπικρατεῖ. ἐν ᾧ δὲ ἐν Ἑλλάδι ὅλη ἡ χώρα σχηματίζει παραλίαν πεδιάδα, περιεζωσμένην ὑπό τινος ὀρεινοῦ κύκλου καὶ ὑπὸ συστήματος ποταμῶν ἀρδευομένην, ἡ θάλασσα, ἥτις μετὰ τῶν ἀναριθμήτων κόλπων ἔχει τόσῳ ἐπίσημον σπουδαιότητα εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ἐν Θεσσαλίᾳ εἶναι σχεδὸν ἄνευ πάσης σημασίας. διότι

Digitized by Google

τὰ συμφέροντα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν παραλίων ἀπόλλυνται διὰ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἕνεκα τῶν ὑψηλῶν ὀρέων τῶν καθ' ὅλην τὴν παραλίαν παρακειμένων. Ἡ Μακεδονία λοιπὸν κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀντιθέσεων τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἡ ποικιλία φαίνεται οὐχὶ ἐν μείζονι, ἀλλ' ἐν ἁδροτέρῳ μέτρῳ. τὴν ἐν Ἑλλάδι διὰ φυσικῆς διαμορφώσεως γενομένην διάπλασιν τῶν ἰδιαιτέρων μερῶν φαίνεται ὅτι ἡ Μακεδονία ἔμελλεν ἀποκλειστικῶς νὰ καταναγκάσῃ. ἡ μὲν θάλασσα, ἐξαιρουμένης τῆς κεχωρισμένης Χαλκιδικῆς, δὲν σχηματίζει τὴν ἀφθονίαν τῶν κόλπων τῆς Ἑλλάδος. ἡ δὲ ξηρὰ δὲν εἶναι, ὡς ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅλως ὑπ' αὐτῆς περικεκλεισμένη· μᾶλλον δ' ἀνοικτὴ μένει τῇ θαλάσσῃ ἔν τινι εὐρείᾳ πεδιάδι ἐκ τοῦ Πηνειοῦ. πόσην ὅμως σημασίαν εἶχε τοῦτο, δείκνυσι προφανέστατα ἡ ἀκμὴ τῶν λίαν πρωΐμως ἐν ταύτῃ τῇ παραλίᾳ ἀποκατασταθεισῶν ἀποικιῶν.

Τὴν ἀξιόλογον διαμόρφωσιν τῆς κυκλικῆς λεκάνης ἡ Μακεδονία ἔχει πρὸς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς ἣν κατὰ μέγα μέρος καὶ εἰσέδυσε. ἐν Μακεδονίᾳ ἀνευρίσκομεν πανταχοῦ τὸν ἀρχικὸν τοῦτον τύπον καὶ μέχρι τοῦ ἐλαχίστου διαμεμορφωμένον, καὶ μάλιστα ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Ὀστρόβου ἔχομεν ἤδη τὸ καθαρὸν πρωτότυπον. καὶ τῷ ἐπιπολαιοτάτῳ δὲ παρατηρητῇ πρόδηλον γίνεται, ὅτι ἡ φυσικὴ αὕτη διάπλασις ἔπρεπεν ἱστορικῶς νὰ λάβῃ μεγάλην σημασίαν. ὡς ἐν ταῖς ἐρήμοις κοιλάσι μεγάλων ὀρεινῶν χωρῶν διαμένουσι πάντοτε τὰ λείψανα ἀπολεσθεισῶν ἢ πρὸ πολλοῦ ἐκλειψασῶν φυλῶν τοῦ ἔθνους καὶ οὕτω παρέχουσι ζῶσαν ἀπόδειξιν τῶν μεγάλων καὶ δεινῶν καταστροφῶν τοῦ ἀρχαίου χρόνου, οὕτω καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲν δύναται τὸ φαινόμενον τοῦτο νὰ λείπῃ, πᾶσαι τῶν ἐθνῶν αἱ ἐπιδρομαί, αἱ ἐξ ἀνατολῆς ἢ ἄρκτου διὰ ξηρᾶς τὴν Ἑλλάδα κατακλύσασαι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι τοῦτο, ἐξ οὗ καὶ ὁ συρφετὸς μέχρι σχεδὸν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ προσάλληλος

Digitized by Google

σύστασις αὐτονόμων πολιτειῶν ἐν ταῖς ἀποκεκλεισμέναις λεκάναις, ὅτε ἡ ὁρμὴ ἐπὶ πολὺν χρόνον κατέπαυσε.

Σπουδαιοτάτη δὲ εἶναι ἡμῖν ἡ μεγάλη πεδιὰς ἐν τῇ ἐκβολῇ τῶν ποταμῶν, ἥτις εἶναι ἡ σκάφη, εἰμὴ τοῦ ἔθνους, τῆς πολιτείας ὅμως τῶν Μακεδόνων. ἐκτὸς τοῦ ἄλλως ὡς ὁροποτάμου ἐνταῦθα ἀνήκοντος Στρυμόνος, ἐκβάλλουσι τὰ ὕδατα τῆς χώρας, ἥτις ἔχει μῆκος ἐκμεσημβρίας μὲν πρὸς βοῤῥᾶν 35 μιλ. ἐξ ἀνατολῶν δὲ πρὸς δυσμὰς 15 μιλ., ὡς αἱ ἀκτῖνες ἡμικυκλίου τινός, εἰς τὸ στενὸν καὶ μικρὸν παράλιον κράσπεδον. ἐν ᾧ δὲ αἱ λοιπαὶ χῶραι ἐσχημάτισαν ἐν ταῖς ὀρειναῖς κοιλάσιν ὅλον τι περιωρισμένον μέν, ἀλλ' ὠχυρωμένον, μόνον αὕτη ἡ παραλία πεδιὰς ἔμεινεν ἀνοχύρωτος. ὡς μέρος δὲ μεγάλου κράτους, περιλαμβάνοντος ἐκείνας τὰς μεσογαίας χώρας, ἠδύνατο νὰ ἐξαγάγῃ τὰς μεγίστας ὠφελείας ἐκ τῆς χρήσεως τῆς φυσικῆς θέσεως· μία κατὰ μέγα μέρος εὔπορος πεδιὰς ἐξησφάλιζε τοῖς κατοίκοις τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα, εἰς τοὺς ὁποίους ἔμενεν ἀνοικτὴ συνάμα καὶ ἡ μεγάλη θαλασσεμπορία, ἥτις τόσῳ ἐπικερδεστέρα ἔπρεπε νὰ ἦναι, καθ' ὅσον ἡ χώρα εἶχεν ἐσωτερικῶς τὰς ἐκβολὰς τῶν ἐν μέρει πλωτῶν ποταμῶν, καὶ ἦν ἕνεκα μεγάλης καὶ ἀσυμμέτρου ἐκτάσεως, ὁ λιμὴν πάντων τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων προϊόντων. ἀλλ' ἡ ἀμάθεια τῶν ἀρχαίων χρόνων δὲν ἐπέτρεπε τὴν κατεργασίαν τῶν ὠφελειῶν τούτων. βραδύτερον ὅμως ἡ ἐπικαίρως κειμένη παραλία ἐδελέασε τοὺς Ἕλληνας εἰς ἵδρυσιν ἐμπορικῶν ἀποικιῶν καὶ ἰδίως ἡ πολιτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ὑπερβάλλουσα δύναμις τῶν Ἀθηναίων ἐκώλυσε πᾶσαν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τοῦ Μακεδονικοῦ ἐμπορίου μέχρι τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος. οἱ ποταμοί, ἀντὶ νὰ ἦναι πηγαὶ τῆς εὐτυχίας, ἐχρησίμευον νὰ κατάγωσι μόνον ἀγρίας ὀρεινὰς φυλὰς εἰς τὴν ἀφύλακτον χώραν, ἐν ᾗ ἀδιάλειπτος τῶν ἐθνῶν κλύδων ἔλαβε χώραν μέχρι τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος. διὸ ἀσθενές τι ἔθνος ἦν ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ

Digitized by Google

ἐνταῦθα· κατὰ πρῶτον δὲ διὰ τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως κατέστη πιθανὴ ἀσφαλεστέρα τῶν πραγμάτων διαμόρφωσις καὶ βελτίωσις αὐτῶν. τὸ πολεμικὸν αἴσθημα τῶν Μακεδόνων, καθὼς καὶ ἡ εὐβουλία καὶ πανουργία τῶν βασιλέων αὐτῶν ἐθεώρει τὴν ἀρτίως κατακτηθεῖσαν χώραν ὡς τὴν κλεῖδα ὅλης τῆς μεσογαίας καὶ διὰ τὸ νέον ἔθνος κατάκτησις ἐλογίζετο ἡ διατήρησις αὐτῆς καὶ ἡ ἄμυνα. ὡς ἡ μικρὰ παραλία τὰ ὕδατα πάντων τῶν ποταμῶν συνάγει, οὕτω καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατὰ μικρὸν πάντα τὰ ἔθνη τῆς μεγάλης μεσογαίας. καὶ ὅτε τὸ ἔθνος ἐπεῤῥώσθη διὰ τῆς συστάσεως ταύτης μετὰ μειζόνων δυνάμεων, κατέθραυσε τὰ ὅρια αὐτοῦ καὶ ὁ περιωρισμένος ῥοῦς τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους εἰσβάλλει μετὰ πάσης τῆς ἰσχύος εἰς τὴν ἀπέραντον θάλασσαν τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, οὐχὶ ἀγρίως κακουργῶν, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης ὠφελείας· διότι τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα μετεωρίζετο μετὰ παρηγόρου δυνάμεως ὑπεράνω τῶν δεινῶν κλυδώνων.

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ.

1. *Πελασγικαὶ φυλαί.*

Τὸ μέγα Πελασγικὸν ἔθνος, ὅπερ κυρίαν ἕδραν εἶχε τὴν Ἑλλάδα, κατὰ δὲ βεβαιότατα ἴχνη καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ πᾶσαν τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις, ἀπετέλεσε καὶ τὸν ἀρχικὸν οἰκισμὸν τῆς Μοκεδονίας. οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἔπρεπε φυσικὰ νὰ διέλθωσι διὰ τῆς Μακεδονίας, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας, μὲ ὅλας τὰς βραδύτερον γενομένας ἐπιδρομὰς τῶν ἐθνῶν, μόνον διὰ τῆς φύσεως ἦν δυνατὸν νὰ διατηρηθῶσι. λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ σοφὸς Αἰσχύλος ὅτι[1]) Πελασγὸς ὁ τῶν Ἀργείων βασιλεύς, υἱὸς τοῦ ἐγχωρίου Παλαίχθονος ἦρξε πάσης τῆς μέχρι τοῦ Στρυμόνος χώρας καὶ εἰς πᾶσαν ταύτην τὴν ἔκτασιν φαίνεταί τις ἀδιάλειπτος μὴ Ἑλληνικὸς οἰκισμὸς μέχρι τῶν ἱστορικῶν χρόνων.

Τὸ κέντρον τοῦ μεταγενεστέρου Μακεδονικοῦ κράτους ὑπῆρξεν ἡ χώρα Ἠμαθία. περὶ τῆς παραγωγῆς τούτου τοῦ ὀνόματος ἐκ τινος βασιλέως Ἠμαθίου[2]), ἢ ἐκ τοῦ Ἀμάθου υἱοῦ τοῦ Μακεδόνος[3]), ἢ καὶ ὅλως ἐκ τοῦ Ἠμα-

---

1) *Ἱκετ.* 253.

2) *Σολιν. Πολυϊστ.* 15.

3) *Σχολ.* Villois *εἰς Ὁμ. Ἰλ. ιδ*, 226.

Digitized by Google

θίωνος[1]), *δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι πλείονα. διότι πρόδηλον εἶναι, ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ ἄμαθος, παραλίαν ἄμμον δηλοῦντος*[2]). *εἶτα δὲ Ἠμαθία ἦν ἀναμφιβόλως τὸ ἀρχικὸν ὄνομα ὅλης τῆς παραλίας πεδιάδος, ἧς τὴν φυσικὴν κατάστασιν ἐθεωρήσαμεν* (1, 5. *σ.* 9—12). *πάντη δὲ ἄτοπον εἶναι νὰ περιορίσωμεν τὴν Ἠμαθίαν ἐν τῇ ἰδίως Μακεδονίδι μεταξὺ Λουδίου καὶ Ἁλιάκμωνος. διότι ἡ προσηγορία αὕτη κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε οὔτε πολιτικήν, οὔτε φυλετικήν τινα σημασίαν, ἀλλὰ μόνον καθαρῶς φυσικήν, καὶ ἀναφέρεται ἀφ' ἧς ἐποχῆς πᾶσα ἡ βόῤῥειος χώρα ἔτι κατείχετο ὑπὸ ἀμίκτου Ἑλληνικοῦ οἰκισμοῦ. οἱ Πελασγοί, κατὰ θετικὰς ἀποδείξεις*[3]), *οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἠμαθίας γενόμενοι, ἐκάλεσαν Ἠμαθίαν ἐκ τῆς φυσικῆς καταστάσεως τῆς χώρας τὴν μεγάλην παραλίαν πεδιάδα, ἀντιθετικῶς πρὸς τὴν Ὀρεστίδα. περὶ ταύτης τῆς ἐκτάσεως λαλεῖ καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Ἠμαθίας ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἀνακαινίσει τοῦ ὀνόματος*[4])· *εἶτα δὲ Πίερος αὐτόχθων τῆς Ἠμαθίας καλεῖται*[5]), *καὶ τέλος ἡ πολλάκις ἀναφερομένη*[6]) *πόλις Ἠμαθία ἦτο κατὰ Ζωναρᾶν*[7]) *ἡ Θεσσαλονίκη, λοιπὸν τὸ ἀνατολικώτατον κέντρον ὅλης τῆς πεδιάδος.*

Μόνον μέρος τι τῆς Ἠμαθικῆς χώρας ἦτο μετὰ ταῦτα Βοττιαία, τὸ μεταξὺ Λουδίου καὶ Ἀξιοῦ κείμενον[8])·

---

1) *Σχολ. Ἡσιοδ. Θεογ.* 985.

2) *Ἡσυχ. ἐν λ. καὶ σχολ. Ὁμ. Ὀδ.* 2, 326. *διὸ λέγει καὶ ὁ Ὅμηρος Πύλος ἠμαθόεις.*

3) *κατὰ Αἰλιαν. φυσ. ἱστ.* 10, 48 *ὁ Πελασγικὸς τοῦ ἔθνους πατὴρ ἦν ὁ Λυκάων βασιλεὺς τῆς Ἠμαθίας. Ἰουστ.* 7, 1. *καλεῖ τοὺς κατοίκους Πελασγούς.*

4) *Πτολ.* 3, 13. *Λιβ.* 40, 3.

5) *Ἀντων. Λιβερ.* 1, 9.

6) *Στραβ. ἀποσπ.* 11 (*ἐκδ. Τάφελ*). *Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. ιδ'*, 226.

7) 12, 26. *εἶτα διορθωτέα καὶ ἡ βεβαίως ἀνυπόστατος γνώμη ὅτι ἡ Θετταλία ἐκλήθη ποτὲ Ἠμαθία. Σχολ. Θουκ.* 1, 2.

8) *Ἡροδ.* 7, 123. 127. *Στραβ. ἀποσπ.* 11, 23.

Digitized by Google

κατὰ παραδόξους δὲ λόγους καταγόμενοι οἱ Βοττιαῖοι ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Κρήτης, μετέβησαν διὰ τῶν Δελφῶν εἰς τὴν Ἰαπυγίαν καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὴν μεταγενεστέραν πατρίδα αὐτῶν [1]· *ἀλλὰ τοῦτο δύναται νὰ ἦναι πλάσμα τῶν μεταγενεστέρων χρόνων· ἡ δὲ ἀνάμνησις τῆς ἀρχαίας συναφείας μετὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ Κρήτης, ἥτις κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἐπέζη καὶ ἐν ταῖς θρησκευτικαῖς τελεταῖς, ἐπιτρέπει νὰ δεχθῶμεν ὁριστικῶς τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν Βοττιαίων· λίαν ὅμως ἀσύγγνωστον εἶναι νὰ φέρωμεν εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς Κρήτης τὸν Ἀξιὸν καὶ τὰς ἐν τῇ κατωτέρᾳ κοιλάδι κειμένας πόλεις Ἴχνας, Εἰδομένην, Γορτυνίαν, Ἀταλάντην καὶ Εὔρωπον* [2]. *διότι ταῦτα ἦσαν ἀρχαῖα Πελασγικὰ ὀνόματα, τὰ ὁποῖα οἱ Βοττιαῖοι κατὰ τὴν μετανάστευσιν αὐτῶν εὗρον· ὅτι δὲ τὸ χωρίον Κρητῶν, ὅπερ ἀναφέρεται ἐν τῇ* 14*ῃ ἑκατονταετηρίδι μεταξὺ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς λίμνης Βόλβης* [3], *προῆλθεν ἐκ ταύτης τῆς ἀρχαίας μεταναστεύσεως, τοῦτο εἶναι δυσκατάληπτον· διότι πᾶσα ἡ ἀφήγησις ταύτης τῆς ἀρχαίας Βοτταϊκῆς μεταναστεύσεως εἶναι τόσῳ σκοτεινή, ὥστε μόνον ἀβέβαιαι εἰκασίαι περὶ τοῦ χρόνου αὐτῆς συγχωροῦνται· ὡς πιθανὸν δὲ θεωρῶ, ὅτι ἡ μετανάστευσις συμπίπτει ἐν τῇ περιόδῳ τῶν μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον γενομένων μεταναστεύσεων, περὶ ἧς καὶ ὁ Ὅμηρος συμφωνεῖ, οὐδεμίαν Βοττιαίαν ἀναφέρων,*

---

1) *Ἀριστοτ. παρὰ Πλουτ. ἑλλ. ζητ.* 25. *Θησ.* 16. (*αἱ Βοττιαῖαι κόραι ᾖδον κατὰ τὰς ὡρισμένας θυσίας: Ἴωμεν εἰς Ἀθήνας*). *Στραβ.* 7, *σ.* 279. 282. *Κασωβ. Κόν. παρὰ Φωτ. σ.* 135. *ἐκδ. Ἐμ. Βεκκ. Ἐτυμολ. Μ. ἐν λ. Βόττιον.*

2) *Θουκ.* 2, 100. *ἐν Κρήτῃ καθ' Ἡρόδοτον* (4, 154) *ἐκαλεῖτο πόλις τις Ἄξος καὶ καθ' Ἡσύχιον Ἀξὸς παρὰ τοῖς Μακεδόσι* (*ὕλη, δάσος*). *Γορτυνίαν εὑρίσκομεν, ὡς ἐν Κρήτῃ, οὕτω καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἀρκαδίᾳ, Μικρασίᾳ καὶ δὴ ἐν Τυῤῥηνίᾳ* (*Τσεστ. εἰς Λυκοφρ.* 806).

3) *Καντακουζ.* 2, 25. 3, 12.

Digitized by Google

ὅπερ ὅμως δὲν δύναται νὰ ἦναι καὶ ἰσχυρὰ ἀπόδειξις· Ἡ δὲ μεγάλη Φρυγικὴ μετανάστευσις συνέβη, ὡς ἐγὼ νομίζω, πρὸ τῆς Βοτταϊκῆς ταύτης, διότι ἄλλως ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν, πῶς τόσῳ πολὺν χρόνον ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσιν ὀνόματα καὶ λόγοι τῶν Βοττιαίων, οἵτινες μάλιστα ἦσαν ὑποκείμενοι νὰ συγχωνευθῶσι διὰ τῆς συγγενείας μετὰ τῶν ἀρχαίων κατοίκων.

Ἐν τῇ ὑπὸ τῆς φύσεως ἐντελῶς κεχωρισμένῃ ἐκ τῆς παραλίας ἄνω Μακεδονίᾳ ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον τοὺς Ἐλιμιώτας καὶ Ὀρέστας, ἐγκατασταθέντας ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἁλιάκμωνος (1, 2. σ. 3—6)· ἡ μὲν Ὀρεστὶς περιελάμβανε τὸ βόῤῥειον μέρος μετὰ τῆς περιοχῆς τῆς Γραμίστας Ἀνασελίτσας καὶ Καστορίας· ἡ δὲ Ἐλίμεια τὸ μεσημβρινὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος τῆς κοιλάδος μέχρι τοῦ στενοῦ ῥεύματος μετὰ τῆς περιοχῆς Γρεβενῶν, Βενίας καὶ Τζαρσιαμπᾶ[1]). Παράδοξον δὲ εἶναι, ὅτι τὰ ὅρια ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν δὲν ἔχουσι κανὲν φυσικὸν σταθερὸν σημεῖον, καὶ τούτου ἕνεκα εἶναι ἄτοπον νὰ θέσωμεν ταῦτα ἀνατολικώτερον εἰς τὴν διὰ τοῦ Βουρίνου καὶ Βουνάσου σχηματισθεῖσαν θύραν, διότι ἐν γένει ἡ Ἐλίμεια, ἐκτὸς τοῦ Τζαρσιαμπᾶ περιωρίζετο ὑπὸ λαμπρᾶς ὀρεινῆς χώρας ὡς πρέπει τις νὰ εἰκάσῃ καὶ ἐκ τοῦ συνεχῶς ἀναφερομένου καλλίστου ἱππικοῦ, ὅτι περιεῖχε μάλιστα πεδινὴν χώραν· ἐπεθύμουν ἐγὼ νὰ παρεκτείνω τὰ ὅρια ἔτι βοῤῥειότερον· ἀλλ' ἡ περίστασις αὕτη ἁρμόζει ὅλως τῇ συναφείᾳ, καθ' ἣν θεωροῦμεν ἀμφότερα τὰ ἔθνη διὰ τοῦ γένους αὐτῶν καὶ ὡς πολιτείας. Ὁ Στράβων καταλέγων τοὺς Ὀρέστας καὶ Ἐλιμιώτας ἐν τῇ ἄνω ἢ ἐλευθέρᾳ Μακεδονίᾳ[2]) καλεῖ καὶ πάλιν αὐτοὺς διαῤῥήδην[3]) Ἠπειρώτας, οἵτινες, ὡς οἱ Πελαγόνες, συναριθμοῦνται τούτοις, ἕνεκα τῆς μείζονος δυνάμεως καὶ λαμπρότητος

1) Λὴκ περιηγ. 3, σ. 305.

2) 27, σ. 326.

3) 9, σ. 434.

Digitized by Google

τῶν Μακεδόνων, ὅπερ ἱκανῶς ἀνασκευάζει τὴν τοῦ Μυλλέρου[1]) *ἐπιπολαιοτάτην ἑρμηνείαν τοῦ Στραβωνείου χωρίου, καθ' ἥν, ὡς ἡ συνέχεια δείκνυσι προφανῶς, τοῦ Στράβωνος οἱ Ἐλιμιῶται, ὡς ἀρχικοὶ Ἰλλυριοὶ ἐκλαμβάνονται· εἰ δὲ καὶ Ἰλλυριοὶ συνανεμίχθησαν πολλαχῶς μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν, οὗτοι ὅμως ἦσαν Πελασγοί, ὡς δείκνυσιν ἀκριβεστέρα τις ἐξέτασις καὶ αὐτὸς ὁ Στράβων ἀναφέρει*[2]). *Θέλει λοιπὸν αὐτὸς ν' ἀποδείξῃ διὰ τούτου ἀμέσως τὴν Πελασγικὴν καταγωγὴν τούτων τῶν ἐθνῶν ἀπέναντι τῶν ἐν μέρει ἐκδωρισθέντων Μακεδόνων*[3])· *ἐκτὸς δὲ τούτου ὑπάρχουσι καὶ ἀποδείξεις τοῦ Πελασγικοῦ οἰκισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, καθ' ἃς οἱ μὲν Ἐλιμιῶται κατάγονται ἔκ τινος Τυῤῥηνικοῦ βασιλέως Ἐλύμου*[4]), *παρὰ δὲ τοῖς Ὀρέσταις καθίσταται ἐμφανέστερον τοῦτο διὰ τοῦ Ἄργους, ὅπερ εὑρίσκομεν ἐνταῦθα*[5]), *ὡς ἐν ἄλλαις ἀρχαιοπελασγικαῖς χώραις καὶ μόνον ἐν τοιαύταις, καὶ τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐσήμαινε ὅλην τὴν πεδιάδα τῆς Ὀρεστίδος, καὶ ἀμφισβητούμενον εἶναι, ἄν ποτε μία μόνη πόλις Ἄργος ὑπῆρξεν ἐνταῦθα· τὸ ὄνομα Ὀρεστὶς εἶχεν ἡ χώρα προδήλως ἐκ τῶν ὀρέων αὐτῆς, περὶ οὗ ὡς καὶ τῆς παρὰ Στράβωνος παραδεχθείσης παραγωγῆς ἐκ τοῦ Ὀρέστου, υἱοῦ τοῦ Ἀγαμέμνονος, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ τι περαιτέρω*[6]). *Τοῦτο δὲ ἦν ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν Ἠμαθίαν, ὡς χαρακτηρίζουσαν τὴν μεγάλην πεδιάδα. Ἡ Ὀρεστὶς εἶχεν ἀρχικῶς μόνον φυσικήν, οὐδεμίαν δὲ πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν σημασίαν,*

---

1) *Μακεδ. σ.* 46.

2) 5, *σ.* 221.

3) *Νειβουρ. Ῥωμ. ἱστ.* 1, *σ.* 34.

4) *Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Αἰανὴ καὶ Ἐλιμεία.*

5) *Στραβ.* 7, *σ.* 326. *Ἀππιαν. Συρ.* 63. *Στεφ. Β. ἐν λ. Ἄργος, ὅπου ὅμως τὸ ὀγδόη θετέον μετὰ τὸ Ὀρεστικόν.*

6) *Ἡ τραχεῖα κατάληξις ἦν ἐν χρήσει καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ὡς Λυγκησταί, Κυῤῥησταί, Διάσται κτλ.*

Digitized by Google

καὶ τούτου ἕνεκα ἀναντιῤῥήτως περιελάμβανε καὶ τὴν περιοχὴν τῆς μεταγενεστέρως κληθείσης ἄνω Μακεδονίας. ἂν δὲ καὶ ἡ Ἡμαθία ἦν ὠχυρωμένη διὰ τῆς φυσικῆς θέσεως αὐτῆς, ἔπρεπε νὰ μάθωμεν βεβαίως καὶ περί τινος φυλῆς τῶν Ἡμαθιέων, ἀνηκούσης τοῖς Ὀρέσταις· ἡ ἀσάφεια, ἡ περὶ ὅλης τῆς ἄνω Μακεδονίας ὑφισταμένη, δὲν ἐπιτρέπει νά ὁρίσωμεν μετὰ βεβαιότητος, ἥτις ἦτο δυνατὴ περὶ τῆς Ἡμαθίας, τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Ὀρεστίδος. Ἰσχυρὸν δὲ ἴχνος τι παρέχει ὁ Στράβων[1]*, ἀναφέρων ὅτι ἡ Πελαγονία ἐκλήθη ποτὲ Ἡμαθία· ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι μόνον ἐξωτερική τις σύμπτωσις, ὡς βεβαίως γινώσκομεν ἔτι καὶ ἄλλας χώρας ὁμωνύμους, ἀποδεικνύει ἡ στενὴ σχέσις, ἐν ᾗ ἵστανται ἥ τε Ὀρεστὶς καὶ Πελαγονία πρὸς ἀλλήλας, αἵτινες ἐκαλοῦντό ποτε καὶ Μακεδονία (ἰδ. ἀνωτ.)· ἐὰν δὲ ἐκλάβῃ τις τὴν Ὀρεστίδα ὡς γεωγραφικὸν ὄνομα, τότε πρέπει, καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκτάσεως μέχρι τῆς Πελαγονίας, νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀναμφίβολον, ὅτι ὅλη ἡ κοιλὰς τοῦ Ἁλιάκμωνος, ἡ πανταχοῦ ὅλον τι ἀποτελοῦσα, ἐκαλεῖτό ποτε Ὀρεστίς· μετὰ τοῦτο δὲ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ καὶ πῶς συνέβη, ὥστε τὸ ἓν μέρος νὰ κληθῇ Ἐλιμία καὶ αἱ στεναὶ σχέσεις νὰ διαμείνωσι μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· βεβαίως ἠδύνατο νὰ συμβῇ τοῦτο μόνον διὰ τῆς μετοικήσεως συγγενοῦς τινος φυλῆς, περὶ οὗ καὶ πραγματικῶς μαρτυρεῖ τὸ προμνησθὲν χωρίον τοῦ Στεφάνου Βυζαντίου, καθ' ὃ Αἰανός, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Τυῤῥηνῶν Ἐλύμου μετηνάστευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἐρωτῶντες, πόθεν ἦλθον οἱ Ἐλυμιῶται οὗτοι, ἀποκρινόμεθα ὅτι ἐκ τῆς γειτνιαζούσης Ἠπείρου, ᾧπερ συμφωνοῦσι καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι· ὁ Στράβων*[2]*) ἀναφέρει ὅτι Ἠπειρῶται, καίπερ ὀλίγοι, μετῴκησαν εἰς τὴν Ἡμαθίαν· ἡ Τηλεγονία τοῦ Εὐγάμμονος*[3]*) ἀνέ-*

1) *ἀπόσπ.* 37.

2) *ἀποσπ.* 2.

3) *ἐν χρηστομ. Πρόκλου παρ' Ἡφαιστ. σ.* 488. *ἐκδ. Λονδ.*

Digitized by Google

φερεν ἀρχαῖόν τινα πόλεμον ὃν οἱ Θεσσρωτοὶ ἐκήρυξαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τῶν Βρυγῶν, ἐν ᾧ ὅμως οἱ τελευταῖοι ἐνίκησαν· ὡς συμβαίνει πάντοτε ταῖς τοιαύταις τῶν ἐθνῶν ἐπιδρομαῖς, οἱ νέοι κατακτηταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφυλάξωσι πάντα, ὅσα κατέκλυσαν ἐν τῇ πρώτῃ εἰσβολῇ· ἡ δὲ κατωτέρα τοῦ Ἁλιάκμωνος κοιλὰς ἔμεινε διαρκὲς κτῆμα αὐτῶν· ὅθεν εὐεξήγητον εἶναι τώρα, πῶς ἠδύνατο ὁ Στράβων νὰ καλέσῃ Ἠπειρώτας τοὺς Ἐλυμιώτας, οὐχ ἧττον, πῶς αὐτοὶ ἠδυνήθησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν ταύτῃ τῇ ἰδιαιτέρᾳ σχέσει πρὸς τοὺς Ὀρέστας· τοῦτο, καίπερ ὑπαρχούσης πάσης κοινότητος ἐν χώρᾳ καὶ φυλῇ, ὅμως οὐδέποτε ἐπέτρεψε νὰ ἔλθωσιν εἰς ἑνότητά τινα. Ὁι Ὀρέσται ἀπωθίσθησαν πάλιν εἰς τὴν βόῤῥειον γωνίαν τῆς κοιλάδος καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, τέως τῇ χώρᾳ περισωθέν, ἐγένετο νῦν φυλετικόν· δικαίως ἀναμένει τις νὰ εὕρῃ τοὺς Ἐλιμιώτας καὶ ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἤπειρον, ἄν ποτε μετηνάστευσαν, καὶ τῷόντι ἀναφέρονται ἡμῖν, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ μεταγενεστέρου Πτολεμαίου[1]) εἰς τὸ βοῤῥειοδυτικὸν μέρος τῆς Ἠπείρου Ἐλυμιῶται μετὰ τῶν πόλεων Βύλλιδος καὶ Ἐλύμης καθὼς καὶ χώρα τις Ὀρεστὶς μετ' Ἀμαντίας· ἐν Σικελίᾳ ἀναφέρει ἡμῖν ὁ Θουκυδίδης[2]) Ἐλύμους μετὰ τῶν πόλεων Ἐρύκου καὶ Ἐγέστης, θεωρῶν αὐτοὺς Τρωϊκῆς καταγωγῆς καὶ κατ' ἄλλην τινὰ μαρτυρίαν[3]) ἀπελάθησαν ὑπὸ τῶν Οἰνωτρῶν ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Σικελίαν· δύσκολον δὲ εἶναι νὰ φέρωμεν εἰς συναρμογὴν πάσας ταύτας τὰς περὶ Ἐλύμων ἀγγελίας, ἥτις βεβαίως συμβαίνει ἐνταῦθα· πῶς δὲ συνδέεται τοῦτο μετὰ τῆς Τρωϊκῆς καταγωγῆς, ἀφίνω ἀνεξέταστον, καίπερ μαρτυροῦντος τοῦ Θουκυδίδου, καὶ

1) 3, 13.

2) 6, 2. *Στραβ.* 13, *σ.* 608. *Διονυσ.* *Ἁλικαρν.* 1, 53. *Ἀπολλοδ.* 2, 5, 10.

3) *Διονυσ.* 1, 22.

Digitized by Google

θεωρῶ τὴν Ἤπειρον ὡς τὸ κοινόν, εἰ καὶ μὴ ἀρχικὸν ἐξόδου κέντρον πάντων τῶν Ἐλύμων. Ἡ συνάφεια, ἡ τόσῳ συνεχῶς φαινομένη μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Ἰταλίας ἠδύνατο νὰ συμβῇ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει καὶ εἶτα δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι οἱ Σικελικοὶ Ἔλυμοι ἦλθον ἐκ τῆς Ἰταλίας· οὐχ ἧττον δὲ μετηνέχθη ἡ συνάφεια διὰ τοῦ λόγου εἰς τὴν Τροίαν καὶ Ἤπειρον, ὅπου τὸν Ἕλενον καὶ τὴν Ἀνδρομάχην ἀπαντῶμεν· φαίνεται, ὅτι ἡ ἐθνικὴ κίνησις, ἡ σύμπαντα τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον κινήσασα ἀπὸ τῆς Τρωϊκῆς ἐκστρατείας, πολλαχῶς τε καὶ ἀμέσως κατήγετο ἐξ αὐτῆς ταύτης· σπουδαῖος εἶναι δι' ἡμᾶς ὁ περὶ τῶν Ἀβάντων λόγος[1]*), οἵτινες κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπάνοδον ἀπεπλανήθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν παραλίαν, ὅπου ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἠπείρου καὶ Ἰλλυρίας τίθησι καὶ ὁ Πτολεμαῖος τὴν Ἀμαντίαν αὐτοῦ· προσέτι δὲ ἱστορεῖ ὁ λόγος, ὅτι οἱ Ἄβαντες κατὰ τὴν εἰς τὴν Εὔβοιαν ἐπάνοδον ἔφθασαν διὰ τῆς Μακεδονίας μέχρι τῶν πέριξ τῆς Ἐδέσσης, ὅπου μετά τινα ἀγῶνα πρὸς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἀπεκατεστάθησαν καὶ τὴν πόλιν Εὔβοιαν ᾠκοδόμησαν, ἥτις καὶ πάλαι ποτὲ ἀναφέρεται, ἀλλ' ἡ θέσις αὐτῆς μένει ἄγνωστος· δὲν ἐπιθυμῶ νὰ συνδέσω ταύτην τὴν Ἀβαντινὴν ἐκστρατείαν μετὰ τῆς τῶν Ἠπειρωτικῶν Ἐλιμιωτῶν, οὓς ἀπαντῶμεν ἐν Ἠπείρῳ εἰς τὴν αὐτὴν κατοικίαν, καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἀβαντινῆς πόλεως συμφωνεῖ ὅλως μετὰ τῆς προμνημονευθείσης ἀγγελίας, ὅτι Ἠπειρῶταί τινες ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ μάλιστα ἐν τῇ κάτω ἀποκατεστάθησαν εἰς ἐποχήν, περὶ ἧς κατωτέρω γενήσεται λόγος· νῦν δὲ εἶναι ἀναγκαία καὶ μία παρατήρησις περὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς Ὀρεστίδος, ἥτις φαίνεται ἀντιφάσκουσα τῇ προμνημονευθείσῃ γνώμῃ· ὁ Πτολεμαῖος ἀναφέρει τοὺς Ἐλυμιώ-*

---

1) *Στραβ.* 10, *σ.* 449. *ἡ πρὸς τὸ τραχύτερον μεταβολὴ δὲν δύναται νὰ λυπήσῃ τοὺς Ἄβαντας.*

2) *Στεφ. Β. ἐλ. Εὔβ. καὶ Εὐσταθ. εἰς Ὅμηρ. Ἰλ. β'*, 536.

Digitized by Google

τας καὶ τὴν Ὀρεστίδα πλησίον ἀλλήλων, ὡς ἀμφότερα εὑρίσκομεν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ· ἀλλὰ διαλογιζόμενός τις, πόσαι Ὀρεστίδες προσέτι ποτὲ ὑπῆρξαν, καὶ ὅτι αὕτη κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ἔκτασιν τῆς Μακεδονίας λίαν πλησίον ἔκειτο περὶ τούτους τοὺς τόπους, δύναται νὰ προσθέσῃ τῇ ἐνταῦθα εὑρεθείσῃ Ἐλυμιώτιδι καὶ μίαν Ὀρεστίδα σχετικῶς πρὸς τὴν πατρίδα αὐτῶν· ἐν τοσούτῳ οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχομεν τούτων τῶν ὑποθέσεων· διότι αὕτη ἡ Ἠπειρωτικὴ Ὀρεστὶς ἔκειτο εἰς τὰ Κεραύνια ὄρη καὶ ἦτο λοιπὸν ἐν τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως Ὀρεστίς τις, ἥτις δείκνυται καὶ παρὰ τῇ ἐνταῦθα κειμένῃ πόλει Ὀρικὸν[1])· σπουδαῖον εἶναι λοιπὸν ἂν ὁ Πτολεμαῖος ὁμιλῶν περὶ Ἐλυμιωτῶν, οὐχὶ δὲ καὶ περὶ Ὀρεστῶν, ἀλλὰ μόνον περί τινος Ὀρεστίδος, προφανῶς ἀποδείκνυσιν, ὅτι ἐνταῦθα δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς Μακεδονικοὺς Ὀρέστας, ἀλλὰ χώραν τινά, ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει αὐτῆς σημαινομένην.

Πελασγικόν τι ἔθνος ἐπίσης εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν Πελαγόνων, ὅπερ ὁ Στράβων καταλέγει πολλάκις μετὰ τῶν Ἐλιμιωτῶν καὶ Ὀρεστῶν ὡς Ἠπειρώτας καὶ πάλιν ὡς ἀνήκοντος τῇ ἄνω Μακεδονίᾳ· ἐκτὸς δὲ τούτου, προφανῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς Πελασγικῆς καταγωγῆς αὐτῶν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, ᾧπερ ὑπόκειται ἡ αὐτὴ ῥίζα πελ ὡς τῷ τῶν Πελασγῶν[2])· καλῶν δ' αὐτοὺς Ἠπειρώτας ὁ Στρά-

1) Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἄβαντες.

2) Ἡσυχ: Πηλαγόνες, γέροντες, παλαιοί, γηγενεῖς. Πελιγάνες· οἱ ἔνδοξοι, παρὰ δὲ Σύροις (δηλαδὴ τοῖς μεταγενεστέροις, Μακεδονικοῖς) οἱ βουλευταί. Πελείους· Κῶοι καὶ οἱ Ἠπειρῶται τοὺς γέροντας καὶ τὰς πρεσβύτιδας· Πελητὸς γέρων· καὶ κατὰ Στράβωνα καλοῦνται παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις οἱ γέροντες πέλιοι, καὶ αἱ γραῖαι πέλιαι (Στραβ. Χρηστομ. 7, σ. 1254. ἐκδ. Ἀλμ.), καθ' ἃς ἐννοητέαι καὶ αἱ ψευδῶς ὡς περιστεραὶ ἐννοηθεῖσαι πελειάδες ἐν Δωδώνῃ (Ἡροδ. 2, 55.). Τὸ δεύτερον μέρος τῆς λέξεως Πελασγοὶ ἤ, ὡς αὐτοὶ ἐκάλουν ἑαυτοὺς Πελαργοί, παράγεται ἐκ τοῦ Ἄργος, κατὰ τὴν ἀρχικὴν σημασίαν αὐτοῦ σημαίνοντος κυρίως

Digitized by Google

βων, δὲν ἔχει πλέον δίκαιον εἰς τοῦτο ὡς παρὰ τοῖς Ὀρέσταις· δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον, ὅτι εἰς τὴν Ἤπειρον ὑπῆρχον Πελαγόνες, ὡς καὶ ἐν Θεσπρωτίᾳ ἀναφέρεται πόλις τις Βρυάνιον, ὁμώνυμος τῇ Πελαγονικῇ[1]), *ἔπειτα δὲ ταῦτα δὲν εἶναι λείψανα μεταναστεύσαντος ἔθνους, ἀλλὰ μέρη αὐτοῦ, ἐξ ἀνατολῶν ὠθισθέντα ἐνταῦθα· παρὰ τοῖς Πελαγόσιν ἐγένετο ἡ κίνησις προφανῶς, ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διευθυνθεῖσα καὶ τὴν ὤθησιν παρέσχον οἱ Παίονες, πρὸ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ὁποίων ἡ κατοικία αὐτῶν ἦν ἀναμφιβόλως ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Ἀξιοῦ, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ὅμηρος*[2]) *καλεῖ τὸν Πηλεγόνα τέκνον τοῦ Ἀξιοῦ, ἔπειτα δὲ καὶ τὰ ἐκεῖσε Πελασγικὰ ὀνόματα τῶν πόλεων μαρτυροῦσι τοῦτο καὶ τότε ὅλη ἡ κοιλὰς τοῦ Ἐριγῶνος ἀπετέλει μέρος τῆς Ὀρεστίδος· ἀλλὰ πάντα ταῦτα μετεβλήθησαν διὰ τῆς ῥήξεως τῶν Παιόνων· ἐν μέρει δὲ συνέβη ἐπίσημος ἐπιμι-*

γῆν, χώραν, ἀγρόν, ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις εἰς τὴν Πελοπόννησον (*Στραβ.* 8. *σελ.* 365), *εἶτα περιορισθὲν εἰς τὰς εὐφόρους πεδιάδας* (*αὐτοθ. σ.* 369. 371) *καὶ τέλος μετεχειρίσθη παρά τινων ἐπισήμων πόλεων, κειμένων ἐν τοιούτοις τόποις· διὸ ἠδυνάμεθα τοὺς Πελασγοὺς σχεδὸν διὰ „τῶν ἀρχαίων τῆς γῆς" νὰ ἐκλάβωμεν, ἢ τὸ πέλειος ὡς ἄνθρωπον νὰ θεωρήσωμεν, ἐφ' ᾧ ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης παραγομένη λέξις πέλω, πέλομαι* (*εἰμί, γίνομαι*), *ἐπιτρέπει ἡμῖν διὰ τοῦ „κατοίκων τῆς γῆς" ν' ἀποδώσωμεν ἁπλῆν μέν, ἀλλὰ μεγάλην σημασίαν, ἁρμόζουσαν τῷ περιωρισμένῳ ὁρίζοντι ἀρχαίου τινὸς ἔθνους, θεωροῦντος διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος τὴν χώραν αὐτοῦ ὡς τὴν οἰκουμένην· ὡς οἱ Πελαγόνες οὕτως εἰσὶν καὶ οἱ Πέλοπες μόνον παραμόρφωσίς τις τῶν Πελασγῶν· παρὰ Δόλοψι, Δρύοψιν, Ἀλμῶψιν, Ἕλλοψιν εὑρίσκομεν τὴν αὐτὴν ἀρχαίαν κατάληξιν, ἥτις ἐπανέρχεται καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν παρὰ τοῖς Ὀπικοῖς* (*ἴδ. Νειβ. Ῥωμ. ἱστορ.* 1, *σ.* 75)· *ἐκ τούτων τῶν Πελόπων ἢ Πελασγῶν, τῶν ἐν τῷ μυθευομένῳ Πέλοπι προσωποποιηθέντων, καὶ ἡ Πελοπόννησος ἔλαβε τὸ ὄνομα αὐτῆς μετὰ ταῦτα.*

1) *Στεφ. Β. ἐν λ.*

2) *Ἰλ. κβ'*, 154—60.

Digitized by Google

ξία μετὰ τοῦ νέου ἔθνους, ὥστε Παίονες καὶ Πελαγόνες ἓν ἔθνος ἐθεωρήθησαν[3]), καὶ ἤδη παρ' Ὁμήρῳ[4]) Ἀστεροπαῖος, ὁ τῶν Παιόνων ἡγεμὼν εἶναι υἱὸς τοῦ Πηλεγόνος· ἡ δὲ σχέσις τῶν ἀρχαίων κατοίκων πρὸς τοὺς νέους κατακτητὰς παρίσταται ἐνταῦθα κατὰ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ λόγου, ὡς ἡ μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ, δι' ἧς ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑποδείκνυται τὸ συμβὰν τῆς ἐπιμιξίας τοῦ ἔθνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ παρεισάγεται τῇ βιαίᾳ δορικτησίᾳ γνώμη, ἥτις τοὺς μὲν ἡττηθέντας διαλλάσσει, τοῖς δὲ νικηταῖς παρέχει δικαιώματα· οἱ δὲ Πελαγόνες παρεχώρησαν αὐτοῖς τὴν χώραν τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ἀπεχώρησαν δυτικῶς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐριγῶνος· ὅθεν οἱ κάτοικοι τῆς τέως Ὀρεστίδος ἀπελάθησαν εἰς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς λεκάνης τῶν Βιτωλίων, ὅπερ ἴσως μέχρι τοῦδε ἔφερε τὸ τοπικὸν ὄνομα τῆς Λύγκου[5]), ἐξ οὗ καὶ οἱ κάτοικοι ἐκλήθησαν Λυγκησταί· ἀναμφιβόλως παρομοία τις σχέσις συνέβη μεταξὺ τῶν Λυγκηστῶν καὶ τῶν πρὸς ἄρκτον αὐτῶν οἰκούντων Μακεδόνων, ἀπαραλλάκτως ὡς μεταξὺ τῶν Ὀρεστῶν καὶ Ἐλιμιωτῶν, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον διὰ τί καὶ ὁ Στράβων φέρει τοὺς Πελαγόνας εἰς κοινωνίαν μετὰ τούτων τῶν ἐθνῶν· αἱ γεωγραφικαὶ γνώσεις εἰσὶ τοῦ λοιποῦ λίαν σκοτειναί, ἡ ἀρχαία ἱστορία σιγᾷ ὅλως περὶ τῶν Πελαγόνων, ὅπερ ἐπιτρέπει ἴσως νὰ εἰκάσωμεν στενοτέραν τινὰ σχέσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Λυγκηστάς· οἱ συγγραφεῖς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων δὲν εἶναι ὅλως σαφεῖς καὶ σύμφωνοι, ἕνεκα, φαίνεται, τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπενεχθείσης καταστροφῆς τῶν πόλεων[4]), ὧν ἡ θέσις μένει, ἀμφισβητουμένων μόνον τῶν τῆς Δευριόπου, Βρυανίου, Ἀλαλκομενῶν καὶ Στυμ-

1) Στραβ. ἀποσπ. 38. οἱ γὰρ Παίονες Πελαγόνες ἐκαλοῦντο.

2) προηγ. χωρ.

3) Ο. Μυλλ. Μακεδ. σ. 16. 22.

4) Στραβ. 7, σ. 327. πρότερον μὲν καὶ πόλεις ἦσαν ἐν ἔθνεσι τούτοις.

Digitized by Google

βάρων[1]. *Ὁ μὲν Μύλλερος θέτει* (σ. 18) *αὐτὴν ἀνατολικῶς τῆς Λυγκηστίδος, καὶ δὴ ἐν τῇ ἤδη ἀνωτέρω ὑποληφθείσῃ ἐκτάσει τῆς κατωτέρας κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος· ὁ δὲ Λὴκ* (3, σ. 322) *ὁρίζει αὐτὴν περὶ τὴν θέσιν τῶν Στυμβάρων, ἣν εὑρίσκει ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Πέρλεπε· ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη εἶναι πάντη ἀνίσχυρος· διότι αἱ στρατιωτικαὶ κινήσεις τοῦ ὑπάτου Σουλπικίου δεικνύουσι προφανῶς μεσημβρινωτέραν τινὰ θέσιν τῆς χώρας*[2]· *καὶ τὰ Στύμβαρα ἔκειντο ἐνταῦθα ὡς ἐπίκαιρός τις θέσις*[3] *κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, διὰ τὸν Περσέα λίαν ἁρμοδία, διότι ἐκ τῆς κατωτέρας κοιλάδος τοῦ Ἐριγῶνος λίαν ἀξιόλογος καὶ βραχυτέρα ὁδὸς ἄγει εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Πέρλεπε. καὶ ὁ Λίβιος δὲ καλῶν Δευρίοπον Παιονικήν τινα χώραν, ὁμιλεῖ περὶ τούτου τοῦ τελευταίου προσδιορισμοῦ, καίπερ δυναμένου ἀρκούντως νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς συνεχοῦς ἀλλαγῆς τῆς Πελαγονίας καὶ Παιονίας, καθ' ὃν αὐτὸς*[4] *παριστᾷ τὸν Ἐριγῶνα, ῥέοντα ἐκ τοῦ Ἰλλυρικοῦ διὰ τῆς Παιονίας. πάντως δὲ ἦν ἡ Δευρίοπος, ὡς τὸ ὄνομα αὐτῆς τε καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς μαρτυρεῖ, ἀρχικῶς Πελαγονική.* —

Ὡς δὲ πρὸς δυσμὰς οὕτω καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἀπεώσθησαν οἱ Πελαγόνες ὑπὸ τῶν Παιόνων καὶ διέμειναν ἐνταῦθα, καίπερ κατ' ἀρχὰς καταλαβόντες ἀναμφιβόλως μείζονά τινα χώραν ἐν τῇ Πελαγονικῇ Τριπόλει, συγκειμένῃ ἐκ τῶν 3 *πόλεων, Ἀζώρου, Πυθίου καὶ Δολίχης, αἵτινες ἔκειντο ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοιλάδι τοῦ Τιταρησίου εἰς*

---

1) *Λιβ.* 39, 53. *Στρ. Προηγ. χωρ. ἡ θέσις τῆς Λυγκηστίδος ὁρίζεται διὰ τῆς εὐθείας γραμμῆς τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ. Στραβ.* 7, *σ.* 323. *ὁδοιπορ. Ἀντων. σ.* 318. *Λιβ.* 45, 29. 30. *ὅτι ἡ Πελαγονία ἔκειτο βοῤῥείως τῆς Λυγκηστίδος, δεικνύει ἡ πορεία τοῦ βασιλέως Φιλίππου παρὰ Λιβ.* 26, 25.

2) *Λιβ.* 31, 39. 40. *Πολυβ.* 18, 6.

3) *Λιβ.* 43, 20. *Πολυβ.* 28, 8.

4) 39, 53.

Digitized by Google

τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ὀλύμπου· ἀνῆκε λοιπὸν εἰς τὴν Περῤῥαιβίαν[1]*, ἢ κατὰ τὴν μεταγενεστέραν διαίρεσιν εἰς τὴν Πελασγιώτιδα*[2]*. ἡ χώρα αὕτη ἀρχικῶς ἦν ἡ ἕδρα τῶν Δωριέων, οἵτινες ὡς ἐν τῇ Δωρίδι καὶ ἀλλαχοῦ, οὕτω καὶ ἐνταῦθα πιθανῶς ἵδρυσαν Τρίπολίν τινα ἀναφερομένην ταῖς τρισὶ φυλαῖς αὐτῶν*[3]*), διότι, ὅταν λέγῃ ὁ Ἡρόδο-*

---

1) *Ἡ διαστολὴ Πελαγονικῆς καὶ Περῤῥαιβικῆς Τριπόλεως, ὡς πράττει ὁ Λὴκ, εἶναι ἄτοπος. ἡ σύγχυσις τοῦ Στραβωνείου χωρίου δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ μετὰ τῆς ἐλλείψεως τοῦ κειμένου, ἀλλ' ἀποδοτέα τῷ συγγραφεῖ, παρέχοντι ἐνίοτε παραπλήσια παραδείγματα. ἡ ἐρήμωσις τῶν ποτε πλουσίων πόλεων καὶ τόπων δύναται αὐτὸν νὰ δικαιολογήσῃ. ἡ δὲ ἀσάφεια βεβαίως εἶναι μεγάλη*: 7, *σ.* 326. *ἀναφέρει τὴν Πελαγονικὴν Τρίπολιν μεταξὺ τῶν Ἐορδαίων καὶ Δευριόπου. Παραδοξότερον εἶναι τὸ χωρίον ἐν σ.* 327. *ἐκ τοῦ „Τριπολίτις γοῦν μέχρι τοῦ" εἰς τὸν Πηνειὸν συμβολαί: πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πρωϊμωτέρου οἰκισμοῦ ἐν τῷ Ἐριγῶνι ἀναφέρει ὅτι τὸ ὄνομα Τριπολίτις ἔσχεν ἡ Πελαγονία καὶ ὡς μίαν πόλιν ταύτης τῆς ἐν τῷ Ἐριγῶνι Τριπολίτιδος καλεῖ τὴν Ἄζωρον, περὶ ἧς κατωτέρω λέγει ὅτι ἀπεῖχεν* 120 *σταδ.* (3 *μιλ.*) *τῆς ἐν Ἴῳ, παραποτάμῳ τοῦ Πηνειοῦ, κειμένης πόλεως Ὀξυνείας. ἐν τοῖς πέριξ ταύτης ἔκειντο αἱ Ἀλαλκομεναί, τὸ Αἰγίνιον, ἡ Εὔρωπος καὶ ἡ ἐκβολὴ τοῦ Ἴου εἰς τὸν Πηνειόν. Περὶ μὲν τοῦ Αἰγινίου, ὅπερ ἔθεσεν ἐν τῇ γειτνιαζούσῃ τῶν Τυμφαίων, εἶναι ὀρθόν. ἡ Εὔρωπος ὅμως ἔκειτο ἐν τῷ Ἀξιῷ καὶ τὰς Ἀλαλκομενὰς ἀνέφερεν ὀλίγον ἀνωτέρω ὡς πόλιν τινὰ τῶν Δευριόπων ἐν τῷ Ἐριγῶνι. ἡ πρὸς τὸν Λίβιον ἀντιπαράθεσις* (42, 53. 44, 2) *παρίστησι τὴν ὀρθὴν γνώμην. κατ' αὐτὸν ἤγαγεν ὁ Περσεὺς τὸν στρατὸν ἐκ τῆς Ἐλιμίας διὰ τῶν Καμβουνίων ὀρέων εἰς Ἄζωρον, Πύθιον καὶ Δολίχην, „τὴν καλουμένην Τρίπολιν." αὕτη εἶναι καὶ ἡ παρὰ Στεφ. Βυζ. Τρίπολις Μακεδονίας καὶ Περαιβίας.*

2) *Πτολεμ.* 3, 13, *σ.* 84.

3) *ἐν τῇ ἰδίως Δωρίδι ταλαντεύονται οἱ συγγραφεῖς μεταξὺ τινος Τριπόλεως καὶ Τετραπόλεως. Θουκυδ.* 1, 107. *Διοδ.* 11, 79. *Κόνων παρὰ Φωτ. σ.* 135. *Στραβ.* 10, *σ.* 476. *καλοῦσι μόνον τρεῖς, ὁ Ἡρόδοτος* 8, 43 *δὲν διακρίνει τίποτε, καλεῖ ὅμως πόλιν τινὰ Πίνδον, ἥτις παρὰ Πλιν.* 4, 13. *Στρ.* 9, *σ.* 427 (417. 425) *τὴν Πετράπολιν πλήρη κάμνει, ἴσως δὲ ὡς τὸ ὄρος Πίνδος μετὰ τοῦ Βοΐου ταυτὸν εἶναι. Τσετσ. εἰς Λυκοφρ.* 741. 980 *καὶ Σχολ. Πινδ. Πυθ.*

Digitized by Google

τος[1]), *ὅτι αὐτοὶ ᾤκουν τὸν μεταξὺ τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Ὄσσης τόπον, τὴν καλουμένην Ἱστιαιῶτιδα, τοῦτο δύναται νὰ ἀναφερθῇ μόνον ἐπὶ τῆς ἡμετέρας Τριπόλεως, ὅπερ ἐπικυροῦται καὶ ἐκ τῆς λατρείας τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος*[2]), *καθὼς καὶ ἐκ τῆς ἱερᾶς Πυθιακῆς ὁδοῦ, τῆς ἀγούσης ἐκ τῶν Τεμπῶν διὰ τῆς Πελαγονίας εἰς Δελφούς, ἐὰν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὴν ἀρχαιοτέραν γραφήν*[3]). *ἂν δὲ οἱ Πελαγόνες παρέσχον τὸ ἄμεσον αἴτιον πρὸς μετοίκησιν τῶν Δωριέων, τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐποχῇ, καθ' ἣν τὸ συμβὰν ἐγένετο, διότι εἶναι ἀπίθανον καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ὁριστικὸν συμπέρασμα ἐκ τῆς ἀγγελίας τοῦ Ἡροδότου, ὅτι οἱ Δωριεῖς ἀπελάθησαν ὑπὸ τῶν μυθευομένων Καδμείων.*

Μεσημβρινώτερον καὶ δυτικώτερον δὲν εὑρίσκονται μὲν πλέον Πελαγόνες, εἶναι ὅμως πιθανόν, ὅτι αὐτοὶ προὐχώρησαν ἀπώτερον ἐν τῇ τελευταίᾳ διευθύνσει, ὡς βεβαίως καὶ οἱ Παίονες προήλασαν μέχρι τοῦ Ἰουνίου πελάγους. ἠδύνατο δέ τις νὰ ὑπολάβῃ τοὺς ἐν τῇ ἀντιπέρᾳ παραλίᾳ τῆς Ἰταλίας διαμείναντας ὁμωνύμους Πελιγνούς ἴχνη τῶν ἡμετέρων Πελαγόνων, περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν προσέτι καὶ τὰς ὀφθαλμοφανεῖς ἀποδείξεις τοῦ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἐπικρατήσαντος φοβεροῦ διωγμοῦ τῶν ἐθνῶν μεταξὺ Ἠπείρου καὶ Ἰταλίας, καὶ μάλιστα ἐν Σικελίᾳ ἀναφέρεται Πελαγονία τις[4]).

Καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τῆς Ἠμαθικῆς πεδιάδος εἶναι πρόδηλος ἀρχαῖός τις συνεχὴς Πελασγικὸς οἰκισμός, ἀπολέσας ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις πᾶσαν σχεδὸν

1, 121 *καλοῦσι μίαν ἑξάπολιν.* *Σχολ. Πινδ. Πυθ.* 8, 27 *ἀναφέρεται καὶ ἡ Περραιβία ὡς Τετράπολις. ἰδ. Μυλλ. Δωρ.* 1, *σ.* 36.

1) 1, 56.

2) *Στεφ. Βυζ. ἐν λ.*

3) *Αἰλιαν. Π. ἱστ.* 3, 1, *ἔνθα ἄλλοι Πελασγίαν ἀναγινώσκουσι, ἰδ. Μυλλ. Δωρ.* 1, *σ.* 203.

4) *Στεφ. Β. ἐν λ.*

Digitized by Google

τὴν σημασίαν καὶ καθαρότητα διὰ τῆς ῥήξεως τῶν Παιόνων καὶ Θρακῶν. τοῦτο ἰσχύει ἰδιαιτέρως περὶ τῶν Κρηστωναίων, οὓς ὁ Ἡρόδοτος γινώσκει[1]) *ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοιλάδι τοῦ Ἐχειδώρου, θεωρῶν αὐτοὺς διαῤῥήδην ὡς Παλασγούς*[2]), *καὶ τοὺς ὁποίους ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Περσικῶν πολέμων εὑρίσκομεν ὑποτεταγμένους τοῖς Θρᾳκικοῖς Βισάλταις*[3]), *ἐκ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ἐξηθῇ καὶ ἡ βαρβαρικῶς ἠχοῦσα τῷ Ἡροδότῳ τραχεῖα διάλεκτος αὐτῶν. ἐντεῦθεν καταλαμβάνομεν, ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις περιελάμβανον αὐτοὶ καὶ τὴν Βισαλτίαν· ἔφθασαν λοιπὸν ἀνατολικῶς μὲν μέχρι τοῦ Στρυμόνος, μεσημβρινῶς δὲ μέχρι τῆς κοιλάδος τῶν λιμνῶν, μάλιστα καὶ ἐφ' ἑνὸς μέρους τῆς Χαλκιδικῆς ἐξετάθησαν, ἥτις διὰ τοῦ πλήθους τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ἐξηλληνίσθη πρωϊμώτατα πασῶν τῶν βοῤῥείων χωρῶν καί καθαρώτατα. ἡ μικρὰ χώρα Ἀνθεμοῦς εἶναι ἐνταῦθα μόνη ἡ διαβιβάσασα τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα ἐκ τῆς ἀρχαίας Πελασγικῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ἑλληνοϊστορικήν, καίπερ σπανιώτατα ἀναφερομένη, ὥστε ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι λίαν ἀμφισβήτητος, ἣν ὁ Κουζινερῦς καὶ Λὴκ θέτουσιν ἐν τῇ κοιλάδι τῶν λιμνῶν, ἄνευ ὅμως ἀποχρωσῶν ἀποδείξεων. ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων περὶ τοῦ Αἰνείου φαίνεται προφανῶς ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ. ἐκτὸς δὲ τῆς χώρας ἀναφέρεται καὶ πόλις καὶ ποταμός τις Ἀνθεμοῦς*[4]), *ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ὁποίων ἀπέθανεν ὁ Ἀγχίσης*[5]). *κατὰ Διονύσιον*[6]) *ὅμως ἀπέθανεν*

1) 5, 3. 7, 124. 127.

2) 1, 57. *Αἱ πρὸς τούτους τοὺς Πελασγικοὺς Κρηστωναίους ἀναφερόμεναι ἀμφιβολίαι τοῦ Νειβούρου* (*Ῥωμ.-Ἱστ.* 1, *σ.* 37) *εἰς Διονυσ.* 1, 28. *ἐξελέγχονται ἰδίᾳ ὑπὸ Μυλλ. Ἐτρούσκ.* 1, *σ.* 95—99.

3) *Ἡροδ.* 8, 116.

4) *Ἡσυχ. ἐν λ.*

5) *Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. η'*, 307.

6) 1, 49. *Λιβ.* 40, 4. *Βιργ. Αἰν.* 3, 16. *Τσέτσ. εἰς Λυκοφρ.* 1232. 1263. *λίαν συνεχῶς ἀλλάσσεται μετὰ τῆς ἐν τῷ Ἕβρῳ κειμένης Αἴνου.*

Digitized by Google

οὗτος ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Αἰνείου ἱδρυθείσῃ πόλει Αἰνείᾳ, τῆς ὁποίας ἡ θέσις παρίσταται μεσημβρινῶς τῆς Θεσσαλονίκης[1]). *ἡ Ἀνθεμοῦς ἔκειτο λοιπὸν ἐν τῇ σημερινῇ κοιλάδι τῆς Γαλατσίστης, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Χορτιάτου καὶ καθῆκε μεσημβρινῶς εἰς τὴν εὔφορον πεδιάδα τῆς Καλαμαριᾶς*[2]). *τὸ δὲ ὄνομα τῆς Ἀνθεμοῦντος, ἡ σημασία αὐτῆς ἐπανελθοῦσα εἰς τὴν σημερινὴν Καλαμαριάν, ὡς ἡ τῆς παναρχαίας πόλεως Ῥαικήλου, τῆς ἐν τοῖς πρόποσι τοῦ ὑψηλοῦ Κίσσου κειμένης καὶ ἤδη ὑπὸ τοῦ Αἰνείου ἐπονομασθείσης*[3]), *πιστοποιοῦσι τὸν ἀρχικῶς Ἑλληνικὸν οἰκισμὸν ἔν τινι τόπῳ, ὅπου δὲν δυνάμεθα νὰ εὕρωμεν μὴ ἑλληνικὰ τοῦ ἔθνους μέρη. Ἡ φυσικὴ τῆς Χαλκιδικῆς διάπλασις, ἥτις ὑπὸ τῆς βοῤῥείας σειρᾶς τῶν ὀρέων διαμορφοῦται εἰς ὅλον τι ἴδιον καὶ περιορίζεται ὑπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ βοῤῥᾶ, πρὸς μεσημβρίαν δὲ καὶ δυσμὰς ἀνοίγεται ἡ Ἑλλάς, ηὔξησε καὶ ἐπετάχυνε τὰς δυνάμεις τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. πάντῃ διάφορος εἶναι ἡ διαμόρφωσις τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω, τὰ ὄρη τῆς ὁποίας καὶ ἡ ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἀπεστραμμένη θέσις ἧττον ἐδελέαζον εἰς ἀποικίας καὶ ἀδύνατον κατέστησαν καὶ ταῖς ὑπαρχούσαις (ἓξ καλεῖ ὁ Θουκυδίδης) ἐπίσημόν τινα ἐπίδοσιν, τοὐναντίον δὲ διεφύλαξαν καὶ αὐτὰς τοῦ ἔθνους τὰς φυλὰς ἐν τῇ ἰδιαζούσῃ καταστάσει. οὕτως εὗρε καὶ ὁ Θουκυδίδης διάφορα ἔθνη καὶ γλώσσας ἐν τῇ μικρᾷ ταύτῃ χώρᾳ, ἐν ᾧ ἐν τῇ*

---

1) *Ἡροδ.* 8, 125. *Λιβ.* 44, 10. *Στραβ. ἀποσπ.* 24. *Πλιν.* 4, 17.

2) *Ἐτυμολ. Μ. Ἀνθεμοῦς καὶ χωρίον καὶ ποταμὸς καὶ λίμνη τῆς Μαριανδυνίας ἀπὸ τοῦ παρακειμένου πεδίου πεπληρωμένου ἀνθῶν. ἂν μεταβάλῃ τις τὸ Μαριανδ. εἰς Μακεδονίας, ὅπερ εὐκόλως δύναται νὰ συμβῇ, λίαν καλῶς συμφωνεῖ ἡ βραχεῖα αὕτη περιγραφὴ πρὸς τὰς γενομένας ὑπὸ νεωτέρων περιηγητῶν.*

3) *Τσετσ. προηγ. χωρ. τούτῳ συνάμα ἀποδεδειγμένον εἶναι, ὅτι ὁ σημερινὸς Χορτιάτης εἶναι ὁ ἀρχαῖος Κίσσος· εἶναι πάντῃ ἀνίσχυρος ἡ γνώμη τοῦ Κουζινερῦ, θέλοντος ν' ἀναγνωρίσῃ ἐν τούτῳ τὸ ἀρχαῖον ὄρος Δύσωρον ἕνεκα τῶν δύο ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Χορτιάτου* (*ἰδ. ἀνωτ. σελ.* 60).

Digitized by Google

λοιπῇ χερσονήσῳ συνεκράθησαν πάντα εἰς ἓν ὅλον, καὶ ἂν ἡ χερσόνησος τοῦ Ἄθω ἔχῃ μικροτέραν σημασίαν ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἱστορίᾳ, ἀποδεικνυσιν ὅμως τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς διὰ τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν, παριστῶσαν ἡμῖν τὰς συμφορὰς, αἵτινες συνέβησαν πρὸ ἑκατονταετηρίδων ἐφ' ὅλης τῆς Χαλκιδικῆς ἐκ τοῦ σάλου τῆς ἀδιαλείπτου κινήσεως τῶν ἐθνῶν. ἀναφερομένων δὲ ἐνταῦθα Κρηστωναίων καὶ Τυῤῥηνικῶν Πελασγῶν ὡς κατοίκων[1]*, δικαίως δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς βέβαιον γεγονός, ἐφ' ὃ καὶ πᾶσα πιθανὴ εἰκασία φέρει, ὅτι δηλαδὴ πᾶσα ἡ Χαλκιδικὴ εἶχέ ποτε Πελασγικὸν οἰκισμόν.*

Ὑπολείπεται ἔτι νὰ θεωρήσωμεν ἀρχαῖόν τι ἔθνος ἐπισημότερον, τοὺς Θρᾶκας. κυρία ἕδρα τούτων ὑπῆρξε κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς μύθους ἡ στενὴ παραλία χώρα μεταξὺ Πηνειοῦ καὶ Ἁλιάκμωνος, ἡ Πιερία (ἰδ. 1, 4. *σ.* 8) *καὶ ὁ Ἑλικών, ὅπου παραπλήσια μυθικά τε καὶ τοπικὰ ὀνόματα ἀνευρίσκονται*[2]*. Κατὰ δὲ τὸν Ὅμηρον*[3] *εἶναι προφανές, ὅτι κατέσχον καὶ πᾶσαν τὴν παραλίαν χώραν τῆς μεταγενεστέρας Θράκης ἐκ τοῦ Στρυμόνος μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου. καὶ ἡ ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἐξάπλωσις αὐτῶν δὲν εἶναι ἀπίθανος· ὅτι δὲ Θάμυρις βασιλεὺς τοῦ Ἄθω ἀναφέρεται*[4]*, δὲν εἶναι ἀποδεδειγμένον. πάντη ἀσύγγνωστον εἶναι νὰ παρατείνωμεν μετὰ τοῦ Στράβω-*

---

1) *Θουκυδ.* 4, 109. *Στραβ. ἀποσπ.* 34. *Πομπ. Μελ.* 2, 2.

2) *Ο. Μυλλ. Ὀρχομ. σ.* 379—390 *καὶ Δωρ.* 1, *σ.* 9.

3) *Ἰλ. β'*, 845. *θ'*, 5. *ὁ θρακικὸς βασιλεὺς Ῥῆσος εἶναι υἱὸς τοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Μούσης Εὐτέρπης. σχολ. Ἰλ. ι'*, 845.

4) *Στραβ. πραηγ. χωρ. Εὐσταθ. εἰς Ἰλ. β'*, 595. *ἀπαντῶμεν αὐτὸν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ὡς περιφερόμνον κιθαρῳδόν, καὶ μετὰ τῶν Μουσῶν ἀγωνιζόμενον (Ἰλ. β'*, 595). *εἶναι υἱὸς τοῦ Φιλάμμονος (λοιπὸν ἔγκονος τοῦ Ἀπόλλωνος Σχολ. Ὀδυσσ. ιδ'*, 432) *καὶ τῆς νύμφης Ἀργιόπης, ἥτις ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ μετ' αὐτοῦ ἔγκυος εἰς τὴν Ὀδρυσίαν μετέβη (Πανσ.* 4, 33, 4), *υἱὸς τῆς Ἐρατοῦς κατὰ τὸν Σχολ. Ἰλ. β'*, 845.

Digitized by Google

νος[1]) *τὴν Πιερίαν μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ. διότι ἀρχικῶς εἶχε μόνον τοπικὴν καὶ οὐδεμίαν ἐθνικὴν σημασίαν. ἡ μεταλλαγὴ τούτων τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν φέρει ἀναγκαίως εἰς μεγάλα σφάλματα, κατωτέρω δὲ* (σ. 67—89) *σαφῶς ἐκτεθήσεται ὅτι εἶναι ὅλως δύο διάφορα ἔθνη διὰ τῆς ἐθνικότητος καὶ ἱστορίας, καὶ ὅτι διὰ τῆς ἀντιθέτου ἐκδοχῆς ἡ ἀρχαία ἱστορία μεταβάλλεται εἰς ὄντως ἀντεστραμμένην εἰκόνα. διαλυομένης ταύτης τῆς ψευδοῦς συναρμογῆς, παρίστανται οἱ ἡμέτεροι Θρᾷκες καθ' ὅλους τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν ὡς Ἑλληνικὸν ἔθνος. αὐτοὶ διέδοσαν τὴν σπουδαίαν καὶ βαθέως ἐπενεργήσασαν ἐπί τε τοῦ διανοητικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων λατρείαν τοῦ Διονύσου καὶ τῶν Μουσῶν, καί, ὅτι ὑπὸ τὴν τελευταίαν δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν μόνον μουσολατρείαν, μαρτυρεῖ τὸ ἀναμφισβήτητον συμβάν, ὅτι διὰ τοῦ ἀοιδοῦ αὐτῶν Ὀρφέως καὶ ἄλλων ἐκπροσωποῦσι τὰς ἀρχὰς τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, καὶ δή „οἱ πατέρες“ αὐτῆς εἰσιν. Δὲν εἶναι δὲ ἄτοπον, καὶ μάλιστα διττῶς ἄτοπον τοῖς Ἕλλησι, τὸ νὰ παραλάβωσι τὸ κάλλιστον τῆς γλώσσης, τὴν ποίησιν, παρά τινος ἔθνους πάντη ξενικοῦ; Ἀλλὰ τοῦτο εἰς τὴν θεολατρείαν μόνον δύναται νὰ συμβῇ, — τὰς δὲ Μούσας ἕκαστον ἔθνος γεννᾷ ἐκ τῶν ἰδίων κόλπων. ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα περὶ τοῦ Διονύσου, ὃν οἱ Θρᾷκες ἔφερον μὲν τοῖς λοιποῖς Ἕλλησιν, οὐχὶ ὅμως ὡς ἀρχικῶς ἰδίαν θεότητα, ἀλλ' ὡς ἀνατολικὸν θεόν, παραλαβόντες αὐτὸν κατὰ πρῶτον παρὰ τῶν Φρυγῶν. δὲν εἰσέρχομαι πλειότερον εἰς τὸ μυθολογικὸν μέρος*[2]), *διότι, ὡς αἱ διάφοροι γνῶμαι τῶν ἀγχινουστάτων μυθολόγων δεικνύουσι, θετικόν τι ἱστορικὸν συμπέρασμα δὲν δύναται νὰ προκύψῃ ἐκ τοῦ μύθου τοῦ Διονύσου, εὑρίσκω*

1) *ἀποσπ.* 22. *κατὰ Τσετσ. χιλ.* 6, 931—937 *ἐκαλεῖτο καὶ ὁ Ἑλικὼν Πιερία· καὶ αὐτὸς ὁ Λύγκος ἔφερε πρότερον τὸ ὄνομα τοῦτο.*

2) *Κρευζερ. συμβολ.* 4, *σ.* 30 (*γ'. ἐκδ.*) *οὗτος μοί φαίνεται ὅτι διὰ τοῦ Μυλλέρου δὲν ἐξελέγχεται.*

Digitized by Google

δὲ τὴν γνώμην περὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ σχεδὸν Φρυγικῆς καταγωγῆς τοῦ βεβαίως βραδύτερον ὑπὸ τῶν Θρακῶν καὶ Ἑλλήνων ποικιλοτρόπως ἐξελληνισθέντος Διονύσου βεβαιουμένην καὶ ὑπὸ τῶν τεκμηρίων, ἅπερ ἔχομεν περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων τυχῶν τοῦ θρακικοῦ ἔθνους. ἡ εἰς λίαν μεταγενεστέραν ἐποχὴν συμβᾶσα μετανάστευσις τῶν Φρυγῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔπρεπε κυρίως νὰ ἐπενεργήσῃ μεγάλως ἐπὶ τῶν Θρακῶν, οἵτινες ἐξετάθησαν ἐν μέρει μὲν μεσημβρινώτερα, ἐν μέρει δὲ ἀνεμίχθησαν μετὰ τῶν Φρυγῶν, εἰ καὶ μὴ ἄνευ μεγάλης ἀντιστάσεως. ἐντελῶς δὲ συνέβη ἡ συγχώνευσις αὕτη ἐν τῇ ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος χώρᾳ, λαβούσῃ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν, ἀλλ' ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐῤῥιζώθη καὶ τὸ ἔθνος ἀπετέλεσεν ἔκτοτε πρόδηλον μεσότητα μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Φρυγικῶν φυλῶν ἐν Μικρασίᾳ. ἡ μετὰ τῶν τελευταίων συγγένεια δείκνυται παρ' Ὁμήρῳ, ὅπου Θρᾶκες πολλοὶ ἐπικουροῦσι τοῖς Τρωσί, μεταξὺ τῶν ὁποίων μαρτυρεῖται προφανῶς καὶ ἡ στενὴ σχέσις[1]. *ὅτι δὲ οἱ Φρύγες μέχρι τῆς Πιερίας προήλασαν, κατωτέρω ἐκτεθήσεται, τῶν ὁποίων ὅμως ἡ ἐπενέργεια δὲν ἦτον ἐνταῦθα τόσῳ ἰσχυρά. ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου καὶ τῶν Μουσῶν συνεχωνεύθη μέν, ἡ τελευταία ὅμως ἐπεκράτησεν, ἐν ᾧ πρὸς ἀνατολὰς σχεδὸν παντελῶς ἠφανίσθη. καλούμενος ὁ Ὀρφεὺς διδάσκαλος τοῦ βασιλέως Μίδου, ἀναφέρεται ταύτῃ τῇ ἀναμίξει ἀμφοτέρων τῶν φυλῶν*[2]. *Ὅτι δὲ ἡ ἀνάμιξις αὕτη δὲν κατωρθώθη εἰρηνικῶς, μαρτυρεῖ ἡ ἀντίστασις, ἡ γενομένη παρὰ τοῦ Ὀρφέως*[3] *καὶ τοῦ εὐσεβοῦς Λυκούργου*[4] *πρὸς τὸν Διόνυσον, ἥτις κατέπαυσε παρὰ μὲν*

1) *Ἰλ.* β', 844. 4, 520. 5, 462. ια, 221. κ', 485 *κτλ.*

2) *Κόνων παρὰ Φωτ. σ.* 130. *Ἰουστ.* 11, 7.

3) *Κρευζ.* a. a. O.

4) *Ὁμ. Ἰλ.* γ', 130. *σχολ. Ἀπολλοδ.* 3, 5, 1. *Σοφοκλ. Ἀντιγ.* 945. *σχολ. Πρόδηλον εἶναι ὅτι οἱ Φρύγες συνεχώνευσαν τὸν Λυκοῦργον καὶ Διόνυσον. Στραβ.* 10. *σ.* 471.

Digitized by Google

τῷ πρώτῳ μετ' ἐξιλασμοῦ, παρὰ δὲ τῷ δευτέρῳ μετὰ καταστροφῆς· ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ πίπτει ἀναμφιβόλως καὶ ἡ ἐπέκτασις τῶν Θρακῶν πρὸς μεσημβρίαν εἰς τὸν Παρνασσὸν καὶ Ἑλικῶνα καὶ μέχρι τῆς Ἀττικῆς[1]*)· νέα τις καὶ καταστρεπτικὴ ἐθνικὴ θύελλα ἐπῆλθε τοῖς Θραξὶ διὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Θυνικῶν φυλῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων οἱ μὲν Πίερες δὲν κατεληφθησαν, οἱ δὲ ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος οἰκοῦντες ὑπετάγησαν, αἱ πλησιέσταται νῆσοι, ἰδίως ἡ Σαμοθράκη, εἶχον μὲν βεβαίως πρὸ πολλοῦ θρακικὸν οἰκισμόν, οὐδέποτε ὅμως, ὡς φαίνεται, μέγα μέρος τοῦ ἔθνους κατέφυγεν. εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐντεῦθεν προέρχεται ἡ θρακικὴ θαλασσοκρατία, ἣν ὁ Κάστωρ 177 ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας θέτει, καθὼς τὰ θρακικὰ ἴχνη, τὰ ὁποῖα εὑρίσκονται ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ*[3]*), μαρτυροῦσι.*

2. *Οἱ Φρύγες.*

Πρὸς εὕρεσιν τῆς καταγωγῆς τούτου τοῦ μᾶλλον διεσπαρμένου ἔθνους πρέπει νὰ στραφῶμεν πρὸς τὴν Ἀσίαν, τὴν μεγάλην τῶν ἐθνῶν κοιτίδα, ὅπου μόνον δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ ἡ συνάφεια αὐτοῦ μεθ' ἑλληνικῶν καὶ βαρβαρικῶν φυλῶν· λέγεται λοιπόν[4]*), ὅτι τὸ Φρυγικὸν ἔθνος μετηνάστευσε μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ὁ Στράβων*[5]*) καλεῖ αὐτὸ θρακικόν· εἰ δὲ μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ μέρος*

---

1) *Καὶ ἐν Ἄβαις, τῷ Φωκικῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἱερῷ, εὑρίσκομεν αὐτούς, ὅθεν ἔπειτα οἱ Ἄβαντες μετέβησαν εἰς Εὔβοιαν Ἀριστοτ. παρὰ Στραβ.* 10, *σ.* 445. *Εὐσταθ. εἰς Ὁμηρ. Ἰλ. β'*, 844.

2) *Παρὰ Συγκ. σ.* 181. *Ἰδ.* Heyne *ὑπομνημ.* (*Γοττ.* 1. 2.) *ὅστις ἐσφαλμένως ἐννοεῖ ὑπὸ τούτους τοὺς Θρᾷκας τοὺς Θύνους.*

3) *Μυλλ. Ὀρχομ. σ.* 387.

4) *Ἡροδ.* 7, 73. *Ξανθ. παρὰ Στραβ.* 14, *σ.* 680. *Κον. παρὰ Φωτ. σ.* 130.

5) 7, *σ.* 295. 10, *σ.* 471. *ἀποσπ.* 25.

Digitized by Google

τῶν εὐρωπαϊκῶν Φρυγῶν, τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει τίποτε περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτῶν, καὶ τὰς μεταναστεύσεις ταύτας διασαφηνίσομεν κατωτέρω ἐν τῇ περὶ αὐτῶν ἀφηγήσει· ἐνταῦθα δὲ πρόκειται περὶ τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς σύμπαντος τοῦ Φρυγικοῦ ἔθνους.

Ἐν γένει ὁμολογεῖται ὅτι πᾶν ἀρχαῖον ἔθνος κατάγεται ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, εἰ μὴ κωλύωσιν ἰδιαιτέρως ἰσχυροὶ λόγοι· τούτου τεθέντος, πολὺ ὀλιγώτερον δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ἐξαίρεσίν τινα περὶ τῶν Φρυγῶν, ἐπικρατησάντων ὡς ἀρχαῖον καὶ μάλιστα ὡς ἀρχαιότατον ἔθνος[1]). Παραδεχόμενοι δὲ τὴν καταγωγὴν αὐτῶν ἐξ Ἀνατολῆς, πρέπει νὰ ἀναδράμωμεν ἢ εἰς τὴν Μεσοποταμικὴν πεδιάδα ἢ εἰς τὴν ὑψηλὴν Ἀρμενικὴν χώραν, τὰς ὁποίας εὑρίσκομεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ὡς τὴν ἕδραν τῶν Σεμιτικῶν ἐθνῶν, ἅτινα, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται, διακρίνονται ἀκριβῶς τοῦ Φρυγικοῦ ἔθνους· τόσῳ ὑψηλὰ πρέπει ν' ἀναγάγωμεν τὰς μαρτυρίας, αἵτινες λαλοῦσι περὶ τῆς συναφείας τῶν Φρυγῶν καὶ Ἀρμενίων· ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου φαίνονται ἀμφότερα τὰ ἔθνη ὑπὸ ἕνα ἡγεμόνα καὶ ἐν ὁμοίῳ ὁπλισμῷ, καὶ μάλιστα ὁ Ἡρόδοτος[2]) καλεῖ τοὺς Ἀρμενίους ἀπογόνους τῶν Φρυγῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συμφωνεῖ καὶ ὁ Εὔδοξος[3]), παρατηρῶν συνάμα τὴν ταὐτότητα τῆς γλώσσης· τοιαύτην τινὰ ἀναστροφὴν τῆς φυλετικῆς σχέσεως ἀπαντῶμεν καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, οἵα εὕρηται καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει· τῶν ἀπωτέρων Ἀρμενίων ὀλίγον γνωστῶν

1) Ἡροδ. 2, 2.

2) 7, 73.

3) Παρ' Εὐσταθ. εἰς Διον. Περιηγ. στ. 694. καὶ Στεφ. Β. ἐν λ. Ἀρμένιοι τὸ μὲν γένος ἐκ Φρυγίας καὶ τῇ φωνῇ πολλὰ Φρυγίζουσιν. Κραμ. ἀνεκδ. Ἑλλ. Ὀξον. 4, σ. 257. ὅπου δὶς Ἀρμένιοι καὶ Φρύγες ὡς ταὐτόσημοι ἐκλαμβάνονται. Περὶ ἀμφοτέρων δέ, Φρυγῶν καὶ Ἀρμενίων, παρατηρεῖται, ὅτι εἶχον ὑπογείους κατοικίας (Βιτρουβ. 2, 1, 5. Ξενοφ. ἀναβ. 4, 5, 25. Διοδ. 14, 28).

Digitized by Google

όντων καὶ ἀσήμων φαινομένων, οἱ Φρύγες ἦσαν περίφημον ἔθνος διὰ τῆς ἡλικίας, ἀρχαίας δυνάμεως καὶ θρησκευτικῆς λατρείας· διὰ δὲ τῆς ἐπικρατησάσης γνώμης περὶ τῆς δυτικῆς καὶ Θρακικῆς καταγωγῆς τῶν Φρυγῶν μετεκινήθη πλειότερον ἡ ἀληθὴς σχέσις.

Τὸ ὄνυμα Φρύγες, τοῦ ὁποίου τὸ Βέβρυκες[1]) *καὶ Βερέκυντες*[2]) *μόνον παρασχηματισμοί εἰσι, φαίνεται ὅτι ἔχει ἑλληνικὴν ῥίζαν, σημαῖνον ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν συγγενῶν Λυδῶν (ἢ μᾶλλον Μαιόνων) „ἐλεύθεροι"*[3])*· ἐν τῇ φύσει αὐτῶν δυσκόλως δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν αὐτοὺς ἕνεκα τῆς ἀναμίξεως μεθ' Ἑλληνικῶν καὶ Σεμιτικῶν στοιχείων· ὁ χαρακτὴρ αὐτῶν ἔχει τι ἀλλόκοτον, φανταστικὸν καὶ συνάμα μαλακόν, ἀποτελῶν ἐντελῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λαμπρὰν καθαρότητα, ἠρεμίαν καὶ δύναμιν τῶν Ἑλλήνων, ἐπιβαλόντων εὐκόλως τοῖς ξένοις ἔθνεσι τὸν ἐλευθέρως ἀφ' ἑαυτοῦ ἀναπτυχθέντα χαρακτῆρα αὐτῶν, οἱ δὲ Φρύγες δὲν ἦσαν ἐναντίοι πρὸς τοὺς ξένους τύπους, οἵτινες ὡς ἐκ τοῦ εἰρηνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας ἔπρεπε φύσει νὰ ἔχωσι τὴν γεωργίαν κυρίαν ἐργασίαν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται*[4]) *ὅτι, ὅστις ἐφόνευε βοῦν ἀροτῆρα, ἢ γεωργικὸν ἐργαλεῖον ἔκλεπτεν, αὐτὸς θανάτῳ ἐζημιοῦτο. Ἐλάχιστον γνωστὴ εἶναι ἡ ἀρχικὴ τῆς θρησκείας θεωρία αὐτῶν, ἴσως ἐῤῥιζώθη αὐτῇ ὁ ἐγχώριος τύπος, καθ' ὃν οὔτε αὐτοὶ ὤμνυον οὔτε τοῖς ἄλλοις ἐπέτρεπον νὰ ὁρκίζωνται· καθαρῶς Φρυγικὴ φαίνεται ἡ ὀργιαστικὴ λατρεία τῆς φύσεως, ἥτις μετέβη ὕστερον διὰ τῶν Θρακῶν καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας,*

1) *Ετυμ. Μ. ἐν λ.*

2) *Στραβ.* 10, *σ.* 469. 471. 12, *σ.* 588. *Ἡσυχ. ἐν λ. Βερεκ. καὶ Βρέκυς.*

3) *αὐτόθ. ἐν λ. Βρίγες. Ἰόβας δὲ ὑπὸ Λυδῶν φαίνεται Βρίγα λέγεσθαι τὸν ἐλεύθερον· φαίνεται ὅτι ἡ λέξις ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης παράγεται ὡς ἡ Γερμανικὴ* frei.

4) *Νικολ. Δαμασκ. σ.* 148. *ἐκδ. Ορελλ. Τὸ Φρυγικὸν βασιλικὸν γένος κατήγετο ἐκ τοῦ Γορδίου, εἰς ὃν ἡ προφητεία τοῦ μέλλοντος μεγαλείου ἦλθε παρὰ τῷ ἀρότρῳ. Ἀρρ.* 2, 3. *Ἰουστ.* 11, 7.

Digitized by Google

προσωποποιήσαντας αὐτὴν εἰς τὸν Διόνυσον, ἢ ὡς Φρυγιστὶ καλεῖται, τὸν Σαβάζιον[1]) *καὶ τὴν Κυβέλην* (*Ῥέαν, Ἄγδιστιν*)[2]) · *καὶ οἱ Σιληνοὶ δέ, οἱ δαίμονες τῆς σφριγώσης φύσεως ἦσαν Φρυγικοί· ἀλλὰ λίαν πρωΐμως διεσπάρησαν μετὰ τῶν Φρυγικῶν θεῶν καὶ Σεμιτικὰ θρησκευτικὰ στοιχεῖα, παριστῶντα κεφαλὰς τοῦ Ἰανοῦ, βλεπούσας μετὰ μὲν τῆς μιᾶς ὄψεως πρὸς τὴν ἀρχικῶς συγγενῆ Ἑλλάδα, μετὰ δὲ τῆς ἄλλης πρὸς ἀνατολὰς εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Σεμιτικῶν θεοτήτων· τὴν αὐτὴν φύσιν τοῦ Ἰανοῦ ἔχει καὶ τὸ ἔθνος αὐτό.*

Ὅλη ἡ δυτικὴ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατελήφθη ποτὲ ὑπὸ Πελασγῶν καὶ τῶν συγγενῶν αὐτῶν Λελέγων[3]) · *τούτοις προσετέθησαν οἱ Μαίονες καὶ Τρωϊκοὶ Τεῦκροι καὶ Δάρδανοι, οἵτινες ἀπετέλουν μεσότητα μεταξὺ Φρυγῶν καὶ Ἑλλήνων. τὴν αὐτὴν θέσιν εἶχον καὶ οἱ Θρᾶκες, ἴσως ὅμως κατὰ πρῶτον ἀπὸ τῆς Φρυγικῆς μεταναστεύσεως· ἀφοῦ ὁ Διονύσιος*[4]) *καλεῖ τοὺς Τρῶας ἑλληνικὸν ἔθνος, πιστεύομεν αὐτῷ ἄνευ ἀποδείξεως τοῦ λόγου, διότι καὶ ὁ Ὅμηρος αὐτὸς δὲν ἐπιτρέπει ἄλλο τι νὰ εἰκάσωμεν· ἄλλως δὲ οἱ Τρῶες ἦσαν καὶ τοῖς Φρυξὶ συγγενεῖς, οἵτινες ἐν τῇ Ἰλιάδι παρίστανται ἐν στενοτάτῳ συνδέσμῳ πρὸς ἀλλήλους. Ἑκάβη ἡ γυνὴ τοῦ Πριάμου εἶναι Φρυγία τις*[5]) · *τὸ ὄνομα Ἕκτωρ εἶναι Φρυγι-*

---

1) *Στραβ.* 10, *σ.* 470, 471. *Ἡσυχ. ἐν λ. Ἁρποκρατ. ἐν λ. Σαβοῦ. σχολ. Ἀριστοφ. ὀρν.* 837. *Λυσιστρ.* 388. *Λαυρεντ. Λυδ.* 4, 38.

2) *Στραβ.* 12, *σ.* 567. *Πανσ.* 7, 17, 5.

3) *Ὁμ. Ἰλ. β'*, 840. *Ι'* 329. *Μενεκρατ. παρὰ Στραβ.* 13, *σ.* 621. 14, *σ.* 661. 7, *σ.* 321. 322. *καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Βοιωτίᾳ καὶ παρὰ τοῖς Λοκροῖς εὑρίσκομεν Λέλεγας προηγ. χ. κατὰ τὴν μόνην ὀρθὴν γραφὴν* (*Λελέγων ἀντὶ Δελέγων*) *παρὰ Διον.* 1, 9 *εἰσὶν οἱ αὐτοὶ μετὰ τῶν Τυῤῥηνῶν.*

4) *Δὲν πρέπει ἐνταῦθα ἑλληνιστὶ φυσικὰ νὰ ἐννοηθῶσιν ἐν τῇ ἀρχικῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἡμέτερον κοινὸν τρόπον ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ὀδυσσ.* 4, 279. *δὲν ἀποδεικνύει τίποτε.*

5) *Ἰλ. Ιστ'*, 718.

Digitized by Google

κόν, σημαῖνον τὸ ἑλληνικὸν φρόνιμος[1]) · *παραπλήσιον φαίνεται ὅτι εἶναι τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα ὀνόματα π. χ. Πάρις ἢ Ἀλέξανδρος, Σκαμάνδριος ἢ Ἀστυάναξ*[2]). *Οἱ τραγικοὶ τέλος μεταχειρίζονται ἀμφότερα τὰ ὀνόματα προφανῶς ὡς ταὐτόσημα· ὡς βέβαιον δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν, ὅτι Φρύγες καὶ Τρῶες ἐλάλουν διαφόρους διαλέκτους μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης*[3]) · *οὕτω δὲ διὰ τῶν Τρώων συνομολογηθείσης συγγενείας μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Φρυγῶν, ἔχομεν καὶ ἀμέσους ἀποδείξεις περὶ τούτου, περὶ οὗ καὶ ὁ περὶ τῆς μεταναστεύσεως τοῦ Φρυγὸς εἰς τὴν Πελοπόννησον λόγος ἔχει ἐνταῦθα σημασίαν· βεβαίως δὲ πιστοποιεῖται καὶ τὸ ἀνάθημα, τὸ ὁποῖον ἀνέθηκε τῷ Δελφικῷ μαντείῳ Μίδας ὁ τοῦ Γορδίου υἱὸς πρὸ πάντων τῶν ἀλλοφύλων, τοὐλάχιστον ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος, πρὸ τοῦ ἡμετέρου χρονικοῦ διαστήματος*[4]) · *σαφέστατα ὅμως ἀποδεικνύει τὴν ἀρχικὴν συγγένειαν ἡ γλῶσσα· διότι ὁ Πλάτων ἀναφέρει*[5]) *πολλὰς λέξεις κοινὰς τῇ ἑλληνικῇ καὶ φρυγικῇ γλώσσῃ, καὶ δὴ κατὰ νεωτέρας ἐρεύνας φαίνεται μήτηρ τῆς φρυγικῆς γλώσσης ἡ σεμιτική, προφανῶς συγγενὴς τῇ Ἑλ-*

---

1) *Ἡσυχ. ἐν λ. Δαρ. τὴν αὐτὴν σημασίαν ἔχει κατ' αὐτὸν τὸ Περσικὸν Δαρεῖος, ὅπερ ὁ Ἡρόδοτος* 6, 98 *μὲ τὸ Ἑρξείης ἐξηγεῖ· τοῦτο πάλιν ἐξηγεῖται διὰ τοῦ ῥεξίας, πρακτικὸς ἑρμηνεύεται ἐν Ἐτυμολ. Μ.*

2) *Ἰλ. στ'*, 402.

3) *Τούτῳ συμφωνεῖ ὅλως ἀπαραβιάστως καὶ ὁ παρ' Ὁμ. ὕμν. εἰς Ἀφροδ. στ.* 113.

4) *Ἡροδ.* 1, 14.

5) *Κρατυλ. σ.* 410. *α. ὅθεν βέδυ ἀντὶ ὕδωρ· κατὰ τὸν γραμματικὸν Δίδυμον μετεχειρίσθη καὶ ὁ Ὀρφεὺς τὴν λέξιν· κατὰ τὸν κωμικὸν Φιλύλιον ἐσήμαινεν αὕτη ἀέρα. Συνομόλογος καὶ ὁ Κυζικηνὸς Νεάνθης γράφων τοὺς τῶν Μακεδόνων ἱερεῖς ἐν ταῖς κατευχαῖς βέδυ κατακαλεῖν ἵλεω αὐτοῖς τε καὶ τέκνοις, ὅπερ ἑρμηνεύουσιν ἀέρα. Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ.* 5, *σ.* 231.

Digitized by Google

ληνικῇ[4]), *ὅπερ ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὴν μυθολογικὴν καταγωγὴν τῶν Ἀρμενίων ἐκ τῆς Θεσσαλίας*[5]).

Οὐχ ἧττον δὲ ταύτης τῆς μεταξὺ τῶν Φρυγῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων συναφείας ἐπίσημος εἶναι καὶ ἡ μετὰ τῶν Σεμιτικῶν φυλῶν, καίπερ μὴ φαινομένη ἀρχική· κατὰ τὰς τέως γενομένας μεταναστεύσεις, αἵτινες ἐτελεύτησαν μετὰ τὸν Ὅμηρον, εἰσέβαλον Συροφοινικικὰ ἔθνη ἐκ τῶν βοῤῥειονατολικῶν μερῶν μέχρι τοῦ Αἰγαίου προελάσαντα καὶ κατέκλυσαν σχεδὸν πᾶσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· ὅθεν ἐπιμιξία τις τούτων μετὰ τῶν Φρυγῶν ἦν ἀναπόφευκτος τῇ ἁπαλῇ τοῦ ἔθνους τούτου φύσει. Οἱ Συρικοὶ Καππαδόκαι[1]) *ἔφθασαν μέχρι τοῦ Ἅλυος, ὧν μακρότερον πρὸς μεσημβρίαν προήλασαν οἱ Σεμῖται. Μὴ εἰσερχόμενος περαιτέρω εἰς τὴν ἀνάμιξιν Ἑλληνικῶν καὶ Φοινικικῶν στοιχείων ἐν Κιλικίᾳ, Παμφυλίᾳ καὶ Λυκίᾳ*[2]), *μεταβαίνω ἀμέσως εἰς τὰ τελευταῖα μέλη τοῦ Συροφοινικικοῦ ἔθνους, τοὺς Κᾶρας καὶ Λυδούς.*

---

1) Schröder *Θησαυρ. Ἀρμεν. γλώσσ. Ἀμστελοδ.* 1711. *σ.* 51. *ἐκ τούτων γινώσκεις βεβαίως τὴν μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Αἰκανῆς γλώσσης ἀναλογίαν τῆς συντάξεως, δηλ. πῶς ὄνομα ὀνόματι, μετοχή κτλ. καὶ αὐτὴ τῶν ῥημάτων ἡ διάθεσις ἀκριβῶς ἀνταποκρίνονται τοῖς καθαροῖς ἰδιωτισμοῖς τῆς γλώσσης. περὶ τῆς διαφορᾶς ταύτης ἐκ τῶν Σεμιτικῶν γλωσσῶν ἰδ. σ.* 52. *ἐὰν παρατηρήσῃς τὴν ἀρχαίαν Αἰκανὴν γλῶσσαν, τὴν φύσιν ταύτης καὶ τὴν κλίσιν τῶν τε ὀνομάτων καὶ ῥημάτων, κατανοεῖς ὅτι οὐδεμία βεβαίως ἢ πάνυ μικρὰ συγγένεια ὑπάρχει μεταξὺ ἑκατέρας τούτων* (*δηλ. τῆς Συριακῆς καὶ Ἀραβικῆς*) *καὶ τῆς Ἀρμενικῆς γλώσσης..*

2) *Στραβ.* 11, *σ.* 503. *Εὐσταθ. εἰς Διονυσ. περιηγ. στ.* 694.

3) *Ἡροδ.* 1, 72. 5, 49. 7, 72. *ἀσήμαντον εἶναι, ἂν αὐτοὶ Ἀρμένιοι καὶ Φρύγες καλοῦνται. Κραμερ. ἀνεκδ. Ἑλλ. Ὀξον.* 4, *σ.* 257.

4) *Χοιρίλ. ἀποσπ. σ.* 130. *ἐκδ.* Näke. *Ἡροδ.* 7, 91. 92. *νέαν διασάφησιν ὑπόσχονται ἡμῖν καὶ κατὰ τοῦτο αἱ Φελλοβικαὶ ἀνακαλύψεις ἐν Λυκίᾳ.*

Digitized by Google

Κατὰ μὲν τὴν ἐξιστόρησιν τῶν Ἑλλήνων[1]) *οἱ Κᾶρες οἰκήσαντες τὸ πρῶτον τὰς νήσους, ἐξεβλήθησαν ἔπειτα εἰς τὴν ξηρὰν ὑπὸ τῶν Ἰώνων καὶ Δωριέων, ὅπου συμβαίνει ἡ αὐτὴ περίπτωσις, ἥτις ἐγένετο καὶ ἐν τῷ Φρυγικῷ γένει· ἡ μετ' οὐ πολὺ συμβᾶσα ἐξέλασις τῶν Καρῶν ἦν πρόσφατος ἔτι τῇ ἱστορικῇ ἀναμνήσει τῶν Ἑλλήνων· αἱ δὲ προγενέστεραι αὐτῶν τύχαι ἀπεῖχον πολύ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἡ ἀναστροφὴ τῆς ἀληθοῦς σχέσεως παρίσταται.*

Κατὰ δὲ τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν τῶν Καρῶν ἦσαν αὐτόχθονες τῆς ἠπείρου, ἀποκατασταθέντες εἰς πολὺ προγενέστερον χρόνον ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, οἷς ὑπετάγη ὁ ἀρχαῖος Πελασγολελεγικὸς οἰκισμὸς καὶ ἐν μέρει τοὐλάχιστον ὑπέκυψεν εἰς εἱλωτικὴν κατάστασιν[2]).

Ὅτι οἱ εἰσβαλόντες Κᾶρες ἦσαν Σεμιτικῆς καταγωγῆς, πρόδηλον γίνεται ἔκ τινων πάντη ἀξιοπίστων μαρτυριῶν. Ἡ Κόριννα καὶ ὁ Βακχυλίδης ἐκάλεσαν Καρίαν τὴν Φοινίκην[3]), *καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ παρίστανται ἐν συνδέσμῳ πρὸς τοὺς Φοίνικας, καὶ μάλιστα ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς ἀπεδείχθησαν ὡς ἔθνος τι ἀλλότριον τοῖς Ἕλλησι. Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρων τὰς διαφόρους διαλέκτους τῶν Τρωϊκῶν συμμάχων, καλεῖ αὐτοὺς „βαρβαροφώνους"*[5]). *Περὶ δὲ τῆς θρησκείας αὐτῶν ἀναφέρονται ἡμῖν ὀλιγώτερα· ἐπίσημον ὅμως εἶναι τὸ ἔθος, καθ' ὃ ἐν ταῖς θυσίαις ἐσπάρασσον τὸ πρόσωπον αὐτῶν μετὰ*

---

1) Ἡροδ. 1, 171. *Στραβ.* 14, *σ.* 661. *κατ' Ἀριστοτελ.* (*παρὰ Στραβ.* 8, *σ.* 374). *Κᾶρες εἰς Ἀργολίδα.*

2) *Φίλιππος* (*ὁ τὰ Καρικὰ γράψας Στραβ.* 14, *σ.* 662) *παρ' Ἀθην.* 4, 101, *σ.* 271. *αὐτόνομοι παρὰ τοῖς Καρσὶ φαίνονται οἱ Λέλεγες παρὰ Στραβ.* 14, *σ.* 641. *Ὁμ. Ἰλ. ιε'* 419. *ὡς ἀρχαιότερος οἰκισμὸς Στραβ.* 7, *σ.* 321.

3) *Ἀθην.* 4, 76, *σ.* 174.

4) 1, 8.

5) *Ἰλ. β'*, 867. *καὶ* 804.

Digitized by Google

μαχαιρῶν[1]), *ὡς εὑρίσκομεν τοῦτο καὶ παρὰ τοῖς ἱερεῦσι τοῦ Βάαλ*[2]).

Κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν γενεαλογικὸν πίνακα[3]) *οἱ Λυδοί εἰσι Σεμῖται. Ὁ Ἡρόδοτος*[4]) *συμφωνεῖ τούτῳ, καλῶν τὸν Βῆλον μεταξὺ τῶν προπατόρων αὐτῶν· σαφέστερα δὲ λαλοῦσι περὶ τῆς Σεμιτικῆς καταγωγῆς αὐτῶν ὅσα περὶ τῆς θρησκείας γινώσκομεν, πρὸ πάντων δὲ ἡ Μυλιττολατρεία*[5])· *ἄλλαι οὐχ ἧττον ἀξιόπιστοι ἀγγελίαι ἀντιφάσκουσι προφανῶς πρὸς ταύτην· καθ' Ἡρόδοτον*[6]) *οἱ Λυδοὶ εἶχον σχεδὸν πάντη ὅμοια τοῖς Ἕλλησιν ἤθη τε καὶ ὁπλισμόν, καὶ ὁ Κροῖσος παρίσταται εἰς τόσῳ στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὡς νὰ ἦτο Ἕλλην τὸ γένος, καίπερ ἔχων τὴν μητέρα αὐτοῦ Καρίαν*[7]). *Τοιαύτη δέ τις σχέσις δὲν ἠδύνατο νὰ προκληθῇ ἐντέχνως πρῶτον δι' αὐτοῦ, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχῃ κεντρικόν τι στήριγμα εἰς τὸ ἔθνος, ὅπερ εὑρίσκομεν, ἐκτὸς τῆς ἐπιῤῥοίας τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ εἰς τὸν ἀρχικὸν οἰκισμὸν τῆς Λυδίας. „Ἐκ τοῦ Λυδοῦ, υἱοῦ τοῦ Ἄτυος, ἐκλήθη ὁ δῆμος Λύδιος, πρότερον Μηΐων καλούμενος" λέγει ὁ Ἡρόδοτος*[8])· *ὁ Ὅμηρος οὐδένα μὲν ἔτι Λυδὸν γινώσκει,*

---

1) *Ἡροδ.* 2, 61.

2) 1, *Κοιν.* 18, 28.

3) 1 *Μωσ.* 10, 22.

4) 1, 7. *ἰδ. Πλουταρχ. περὶ ποτ. Σαγαρ.* 3: *Παράκειται δ' αὐτῷ ὄρος, Βαλληναῖον καλούμενον, ὅπερ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον βασιλικόν.* 4. *προσαγορεύεται. δὲ τῇ διαλέκτῳ τῶν ἐγχωρίων Βαλλήν· ὅπερ μεθερμηνευόμενόν ἐστι βασιλεύς. Αἰσχυλ. Περσ.* 659. *καὶ σχολ. Ἡσυχ. Βαλήν, βασιλεύς. Φρυγιστί. Ἡρωδ. ἐν λ. Δοθειήν. Βάαλ. ἢ Βῆλος εἶναι γνωστὴ ἡ Σεμιτικὴ λέξις ὡς βασιλεύς, κύριος.*

5) *αὐτόθ.* 1, 94. *Στραβ.* 11, *σ.* 532. *Αἰλιαν. Π. ἱστ.* 4, 1.

6) 1, 94. 7, 74.

7) *Ἡροδ.* 1, 92.

8) 1, 7. 7, 74. *Στραβ.* 5, *σ.* 219. 13, *σ.* 620. 625. *Ξάνθος παρὰ Διονυσ. Ἁλ.* 1 28.

Digitized by Google

Μαίονες ὅμως μάχονται περὶ τοῦ Τμώλου μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῶν Τρώων[1]). *Οἱ Λυδοὶ ἦσαν ὁ τελευταῖος κλύδων τοῦ πρὸς δυσμὰς ἐπιχυθέντος χειμάῤῥου τῶν ἐθνῶν*[2]), *ἀλλ' οὐχ ἱκανός, ἵνα ὑποτάξῃ ἀμέσως τοῖς Καρσὶ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἐξ ὁλοκλήρου. Τὸ Μαιονικὸν στοιχεῖον ἐκραταιώθη πάλιν, ἰδίως δὲ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ ἤδη τῷ* 717 *ἀναφανδὸν ἐπῆλθεν ἐντελὴς ἀντίδρασις· ὁ Γύγης, ὁ τὸν τελευταῖον Ἡρακλείδην Κανδαύλην δολοφονήσας καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν Μερμναδῶν καταλαβών, προφανῶς εἶναι Μαιονικῆς φυλῆς, συγγενοῦς τοῖς Ἕλλησι, τὸ Δελφικὸν μαντεῖον συμπράττει εἰς τὴν προαγωγὴν αὐτοῦ*[4]) *καὶ ὁ μετὰ τοῦ μαντείου καὶ τῆς Ἑλλάδος κυρίως σύνδεσμος μένει τοῦ λοιποῦ ἀδιάλειπτος.*

Τοῦ Ἡροδότου καλοῦντος[5]) *τοὺς Μυσοὺς ἀπογόνους τῶν Λυδῶν καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν οὔσης μίγμα τῆς Φρυγικῆς καὶ Λυδικῆς*[6]), *πρέπει καὶ ἐνταῦθα νὰ ἐννοήσωμεν ὑπὸ τοὺς Λυδοὺς πάλιν τοὺς Μαίονας, τῶν ὁποίων*

---

1) *Ἰλ. β'*, 864. *Γ'* 431.

2) *ἰδ. τὸ κλασικὸν χωρίον παρὰ Στραβ.* 12, *σ.* 573. *μετὰ δὲ τὰ Τρωϊκὰ αἵ τε τῶν Ἑλλήνων ἀποικίαι καὶ αἱ Τρηρῶν καὶ αἱ Κιμμερίων ἔφοδοι καὶ Λυδῶν.*

3) *Κανδαύλης ὁ Λυδικὸς Ἡρακλῆς ἢ Ἑρμῆς Ἡσυχ. ἐν λ. Κραμερ. ἀνεκδ. Ἑλλ. Ὀξον.* 3, *σ.* 351. *Μοβέρου* (*Φοίνικες* 1 *τομ.* 1841) *σ.* 475.

4) *ἐκτὸς ταύτης τῆς περιστάσεως παρατηρεῖ τις καὶ τὴν φανερὰν διαίρεσιν τῶν Λυδῶν εἰς δύο μερίδας, ἥτις εἶχε βεβαίως ἐθνικὴν αἰτίαν· ἐκ τῆς γνώμης, ὅτι καὶ ὁ Ἀρχίλοχος ἀναφέρει τὸν Γύγην, δὲν ἐξάγεται ὁριστικὸν συμπέρασμα. Ἡροδ.* 1, 13. *Τὸ ὄνομα αὐτὸ Γύγης εἶναι Μαιονικόν· ὁ Ὅμηρος γινώσκει λίμνην τινὰ Γυγαίαν Ἰλ. β'*, 865. *κ'*, 391. *ἐπίσης ἀκούεται εἰς τὸν Μαίανδρον τὸ τοῦ ἔθνους ὄνομα· ἡ πόλις Σάρδεις εἶναι Λυδικὴ κτισθεῖσα πρὸς τιμὴν τοῦ ἡλίου* (*τοῦ Ἀδώνιδος*) *Κραμερ. ἀνεκδ. Ἑλλ. Παρισ.* 1, *σ.* 572.

5) 7, 74.

6) *Στραβ.* 12, *σ.* 572.

Digitized by Google

ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ σημασία ἐπεκράτησε καὶ ἡ ἀρχαία ἐγχώριος διάλεκτος ὑπεχώρησε τῇ νέᾳ (ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ). Περὶ τούτων λαλεῖ ὁ Ὅμηρος, παρὰ τῷ ὁποίῳ οἱ Μυσοὶ δὲν παρίστανται ὡς ἀλλότριον ἔθνος τοῖς Τρωσίν, ἀλλὰ διάκεινται πρὸς αὐτοὺς ἐν παρομοίᾳ σχέσει, εἰς ἣν καὶ οἱ Φρύγες, ὅπερ καταφαίνεται ὁριστικώτερον ἐκ τῶν ἀγώνων, τῶν γενομένων ποτὲ μεταξὺ τῶν Μυσῶν καὶ Λυδῶν περὶ τῆς εὐφόρου πεδιάδος τῆς Θήβης[1]· *ἐκεῖνοι ὤφειλον νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ διέμειναν μετὰ ταῦτα οἰκείως διακείμενοι πρὸς τοὺς συγγενεῖς Φρύγας· πρὸς ἑκατέρᾳ τῶν δύο Φρυγιῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ εὑρίσκεται καὶ μία Μυσία*[2]), *καὶ ἀμφότερα δὲ τὰ ἔθνη ᾤκουν οὕτω πρὸς ἄλληλα ἀπωθούμενα, ὥστε τὰ ὅρια αὐτῶν, ὡς μόλις ὁρατά, παροιμιώδη ἀπέβησαν*[3]).

Τοὺς Λέλεγας λοιπόν, Μαίονας καὶ Μυσοὺς πρέπει ἀκολούθως ὡς ἔθνη νὰ θεωρῶμεν, ἅτινα ἦσαν αναμφιβόλως συγγενῆ πρὸς ἄλληλα, ἀποτελέσαντα τὴν βαθμιαίαν μετάβασιν ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Φρύγας. Εἰς τοῦτο δὲ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἐναντιοῦται ὁ Καρικὸς λόγος, καθ' ὃν ὁ Μυσός, Λυδὸς καὶ Κὰρ ἦσαν ἀδελφοὶ[4]) *καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τοῦ Καρίου Διὸς ἐν Μυλάσσοις ἦν κοινὸς αὐτῶν· ὁ δὲ Στράβων*[5]) *ἀναφέρει ἡμῖν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τρεῖς ναοὺς τοῦ Διός, τὸν τοῦ Ὀσογῶα (Λαβρανδηνοῦ), τὸν τοῦ Στρατίου καὶ τελευταῖον τὸν τοῦ Καρίου Διός, ὄντα κοινὸν τοῖς τρισὶν ἔθνεσι· ἐκ μόνης τῆς ὁμοιότητος τοῦ ὀνόματος ὁ Μόβερος, βεβαίως λίαν τολμηρῶς, θέλει νὰ εὕρῃ ἐν τῷ Ὠσόγῳ τὸν Οὔσοβον ἢ Μολὸχ τῶν Φοινίκων. Προβάλλω δέ, ἀντὶ*

---

1) *Στραβ.* 13, *σ.* 612.

2) *αὐτ.* 12, *σ.* 571.

3) *αὐτ. σ.* 564. *Εὐσταθ. εἰς Ὁμ. Ἰλ. β'*, 862. *εἰς Διον. Περ. στ.* 820. *Σουΐδας οὐδὲν ἧττον.*

4) *Ἡροδ.* 1, 171.

5) 14, *σ.* 659.

Digitized by Google

τοῦ πολλαχῶς ἐναντιουμένου Ὠσόγου, νὰ ἀναγνωσθῇ Ὠγώγου, καὶ νομίζω ὅτι παρέχω ἱκανὴν δικαιολογίαν τούτου, ἀναμιμνησκόμενος τοῦ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου[1]) *ὁμοίως ἐν Μυλάσσοις ἀναφερομένου θαλασσίου θεοῦ Ὀγώου καὶ τοῦ Καρικοῦ Ζηνοποσειδῶνος*[2])· *μετὰ δὲ τοῦ πάντη ἀλλοκότως ἠχοῦντος ὀνόματος δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ περιπλανώμεθα εἰς τοὺς Φοίνικας καὶ συγγένειαν μετὰ τοῦ Οὐσόβου καὶ Μολὸχ (οὐδ' ἐπίσης καλὸν μετὰ τοῦ Γώγου καὶ Μαγώγου); νὰ ζητῶμεν· διότι ἱστάμεθα ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, καὶ ὁ ἡμέτερος Ὤγωγος παράγεται κατὰ τὸν τύπον τῆς λέξεως καὶ τὴν σημασίαν ἐκ τῆς αὐτῆς ῥίζης, ὡς ὁ Ὠγύγης, Ὠγὴν*[3]) *καὶ Ὠκεανός.*

Οὗτος λοιπὸν ὁ Ζεὺς Ὤγωγος δὲν ἦτο Καρικο-σεμιτικὴ θεότης, ἀλλὰ Λελεγο-ἑλληνικὴ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ δύναται νὰ ἰσχύσῃ ἀμέσως ὡς ἰσχυρὸν παράδειγμα τῆς σχέσεως, ἣν εἶχε ἡ λελεγικὴ γλῶσσα πρὸς τὴν ἑλληνικήν· ἐπίσης δὲ ὀλίγον Σεμιτικὸς ἦν ὁ Κάριος Ζεύς, μὲ ὅλον τὸ ὄνομα αὐτοῦ· δὲν θέλω νὰ παραθέσω τοὺς Μυσοὺς ὡς ἰδίαν μου δοξασίαν, ἠδύνατό τις μάλιστα ἀμέσως νὰ μεταχειρισθῇ τὴν κοινωνίαν αὐτῶν ἐν τῇ Καρικῇ λατρείᾳ ὡς ἀπόδειξιν τῆς Σεμιτικῆς καταγωγῆς· ἀλλ' ἡ προσθήκη τοῦ Ἡροδότου ἐπαρκεῖ ἐνταῦθα „πάντες οἱ ἐξ ἄλλου μὲν ἔθνους καταγόμενοι, μετὰ δὲ τῶν Καρῶν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν λαλοῦντες, οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι μετ' αὐτῶν".

Τὰ Συροφοινικικὰ ἔθνη λοιπὸν ἀπεκλείσθησαν πρὸς ἀνατολάς, καὶ τὸ ὄνομα Κάριος δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωμεν ὡς ἐθνικόν, ἀλλ' ὡς τοπικὸν μόνον· ὑπῆρχε λατρεία τις, καταγομένη ἐκ τῶν ἀρχαίων Λελέγων, ἥτις

---

1) 8, 10, 3.

2) *Ἀθην.* 2, 15, *σ.* 42.

3) *Περὶ Ὤγου τοῦ ἀρχαίου τύπου ἀντὶ Ὠκεανοῦ ἰδ. Ἡσυχ. καὶ Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ὠγήν. Φερεκρ. σ.* 46. *ἐκδ. Στούρζ. Λυκοφρ. στ.* 231.

Digitized by Google

ἦτο κοινὴ τοῖς Μυσοῖς καὶ Μαίοσι, καὶ δὴ τούτων ἡ συγγένεια ἀφ' ἑαυτῆς μαρτυρεῖται, ἣν ὁ Ἡρόδοτος[1]) ἀποδεικνύει σαφῶς· ὡς Καρικὸς θεὸς ὑπολείπεται ἡμῖν μόνον ὁ Λαβρανδεὺς Ζεύς, οὗτος ὅμως βέβαιος. Ὁ Στράτιος εἶναι μόνον μετάφρασις ἐκ τοῦ Λαβρανδέως (λάβρυς Λυδιστὶ ὁ πέλεκυς)[2]) ἐγκωμιάζουσα τὸ πολεμικὸν αἴσθημα τῶν Καρῶν[3])· ἀνέκαθεν διετηρήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Στράβωνος, ὅτι οἱ ἐπιφανέστατοι πολῖται τῆς πόλεως, μάλιστα πρωϊμώτερον ἐκ τῆς ἀρχούσης Καρικῆς φυλῆς, ἐτέλουν τὰς ἱεροθυσίας ἐν τῷ ναῷ τοῦ Λαβρανδέως Διός· καὶ ἐν Καρίᾳ δὲ ὑπεχώρει πάντοτε ὁ Σεμιτικὸς τρόπος τῇ Ἑλληνικῇ ἐπιῤῥοίᾳ, εἰκαὶ οὐχὶ τόσῳ πρωΐμως, καὶ ὅσῳ ἐν Λυδίᾳ. Ἡ γλῶσσα παρέλαβεν ἄφθονα ἑλληνικὰ στοιχεῖα[4]) καὶ ἡ θαυμαστὴ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου[5]) περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Καυνίων ἐξελάσεως τῶν ξένων θεῶν μέχρι τῶν Καλυνδικῶν ὁρίων, καὶ δὴ πρὸς ἀνατολάς, δύναται ν' ἀναφερθῇ μόνον εἰς Συροφοινικικὴν λατρείαν, ἥτις ἐν γένει λίαν πρωΐμως συνεχωνεύθη μετὰ τῆς ἀρχαίας Φρυγικῆς θρησκείας καὶ οὕτω μετέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας. ὁ Ἄττης ἢ Ἄδωνις εἶναι προφανῶς Σεμιτικῆς καταγωγῆς[6]), σημαίνων τὴν γεννῶσαν

---

1) 5, 119.

2) Πλουτ. Ἑλλ. ζητ. 45.

3) ἐν ἀρχαίοις χρόνοις παρίστανται πολλαχῶς ὡς μισθοφόροι εἰς ξένα στρατόπεδα Ἡροδ. 2, 152. 154. 5, 111. 1, 171 ὅπου τὰ ἐξευρήματα αὐτῶν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀναφέρονται.

4) Φίλιππος παρὰ Στραβ. 14, σ. 662.

5) 1, 172.

6) Μακροβ. Κρον. 1, 21. ἔχει τὸν μέσον τύπον Ἀττίνης, ὅστις καὶ βραδύτερον ἔτι εὕρηται ὡς ὄνομα. Κουρτ. 8, 1, 3. κατὰ Διοδ. 3, 58 ἐκαλεῖτο ὁ Ἄττις βραδύτερον Πάπας, ἀμφότερα δ' εἰσι ταὐτά, καλεῖται πατήρ, κύριος ὡς ὁ Ἄδωνις. περὶ τῆς συναφείας μετὰ τῆς τῶν ἀποκόπων φύσεως ἰδ. Βαχμ. ἀνέκδ. ἑλλ. 2, σ. 325. Ὅτι τὸν Ἄττιν Φρύγες σέβονται τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ Διονύσῳ. φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ θηλυδρίαν ὑπὸ Ῥέας τῆς τῶν θεῶν ἀποκοπέντα μητρός.

Digitized by Google

ἀρχὴν ἀπέναντι τῆς Ἀστάρτης τῆς τικτούσης καὶ ἀμφότεραι αἱ θεότητες συνεχωνεύθησαν ἐν τῇ Φρυγικῇ θρησκείᾳ. ὁ Ἄττης, ὁ ἥλιος, παρεβάλετο τῷ Διονύσῳ[1]) *καὶ τῷ Ἄρει*[2]). *ἡ δὲ Κυβέλη ἀνέλαβε τώρα τοὺς χαρακτῆρας τῆς Ἀστάρτης, ἀναφερομένη εἰς τὴν Ἀφροδίτην, τὴν γῆν ὡς τὴν γεννῶσαν ἀρχήν*[3]) *καὶ συνάμα ἀγομένη εἰς τὸν κύκλον τῶν Φοινικικῶν ὀργίων*[4]). *ἐπίσης φανερὰ εἶναι ἡ συγχώνευσις αὔτη παρά τινι κατωτέρῳ θεῷ, τῷ Μηνὶ ἢ Μάνῃ, ὅστις ἦτο*[5]) *Φρύξ τις καὶ μέγας κατακτη-*

ἐφ' ᾧτε ἐρώμενον αὐτῆς ὑπάρξαι. ἔνιοι δὲ καὶ γνήσιον αὐτῆς υἱὸν ὄντα τοῦτο δι' ἐκείνην παθεῖν αὐτόν φασι· τούτῳ οἱ ἱερατικῶς λειτουργοῦντες ἐκτεμνόμενοι πρότερον τὰ γεννητικὰ ἄρθρα ἀνετίθεντο οὕτως· διὰ ταῦτα καὶ νῦν παίζεται τούτῳ κατὰ πάντων εὐνούχων ὡς τῷ Ἄττιδι ἐπιτηδείων ἀνακεῖσθαι· ἁρμοδιώτερον δέ, εἰ κιναιδεύοιντο· καθ' ὅτι καὶ αὐτὸς Ἄττις τοιοῦτος ἐπ' ἀμφοτέρῳ τῷ μύσει ἐξεταζόμενος. Λουκιαν. περὶ Συρ. *θεᾶς* 15, *σ.* 461. *Ἄττης γένος Λυδὸς μὲν ἦν, πρῶτος δὲ ὄργια τὰ εἰς Ῥέην ἐδιδάξατο κ. τ. λ. πολλαχῶς παίζει ἐν τῇ Λυδικῇ ἱστορίᾳ: Ἄτυς, ὁ τοῦ Λυδοῦ πατήρ, εἶναι δημιουργὸς τῆς πρώτης μυθικῆς δυναστείας* (*Στραβ.* 5, *σ.* 219. *Ἡροδ.* 1, 7. 7, 74). *ἐν τῷ Λυδικῷ βασιλικῷ ὀνόματι* Σαδυάττης *καὶ* Ἀλυάττης *ἀναφαίνεται, καὶ τοῦ Κροίσου ὁ υἱὸς* (*Ἡροδ.* 1, 34) *καὶ ὁ πατὴρ τοῦ πλουσίου Πυθίου* (7, 27) *καλοῦνται Ἄτυς. ὁ Μόβερος καθιστᾷ ὅλην τὴν διήγησιν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἄτυος ἐν τῇ θήρᾳ τοῦ κάπρου ὑπὸ τοῦ Ἀδράστου ὡς θρησκευτικὸν μῦθον, δύναται δέ τις βραδύτερον νὰ προσθέσῃ καὶ τῷ μάρτυρι τοῦ συμβάντος, ὅτι ἡ διήγησις περιεκοσμήθη μετὰ χαρακτήρων ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ἀδωνικοῦ μύθου. εὑρίσκομεν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ Κροίσου Σάνδανίν τινα* (*Ἡροδ.* 1, 71): *Σάνδανις δὲ ἢ* Σαρδάναπαλος *εἶναι ὁ Ἀσσυρο-βαβυλωνικὸς Ἡρακλῆς. ἰδ. Μυλλ. Ῥην. Μουσ.* 3, *σ.* 22—39.

1) *Μακροβ. Κρον.* 1, 18. 21. *Ἰουλιαν. λογ.* 5, 167. *Κορύβας ὁ μέγας ἥλιος ὁ σύνθρονος τῇ μητρὶ καὶ συνδημιουργῶν.*

2) *Προκ. παραφρ.* 2, 97.

3) *αὐτ. Μακροβ. προηγ. χωρ. Ἡσύχ. ἐν λ. Κυβήκη. Φώτ. ἐν λ. Κύβηβος.*

4) *Λουκιαν. προηγ. χωρ. σχολ. Ἀριστοφ. ὄρν.* 876.

5) *Βαχμ. ἀνεκδ. ἑλλ.* 2, *σ.* 325.

Digitized by Google

τῆς[1]). *Ἐπιπροσθέτοντες δέ, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς ἰδίως Φρυγικὸν ἐπεκράτησεν*[2]), *εὐκόλως τε καὶ προθύμως δυνάμεθα ν' ἀπονείμωμεν αὐτῷ ἀρχικῶς Φρυγικὴν καταγωγήν, ὅστις εἶναι καὶ πατὴρ τοῦ Λυδικοῦ Ἄτυος*[3]) *ἢ Κότυος*[4]). *μετὰ ταῦτα ἀκούομεν καὶ περί τινος Καρικοῦ Μηνὸς*[5]) *καί τινος ἄλλου Μηνὸς Ἀσκαίου μεθ' ἱεροδούλων ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν ἐν Πόντῳ, Ἀντιοχείᾳ καὶ Μαιάνδρῳ*[6])· *τελευταῖον καὶ ὁ Ἡσαΐας καλεῖ*[7]) *τὸ εἴδωλον Μένιν. πάντα ταῦτα δὲν ἐπιτρέπουσι ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι ὁ Μὴν ἦτο ἀρχικῶς Σεμιτικὸς θεός, συγχωνευθεὶς μετὰ τοῦ Φρυγικοῦ Σαβαζίου*[8]). *ὅτι δὲ δὲν παρελήφθησαν ἐν παρομοίῳ μέτρῳ ἴδιοι Φρυγικοὶ τύποι ἐν τῇ μυθολογίᾳ τῶν Σεμιτῶν, τοῦτο ἀπέκειτο ἐν τῇ φύσει τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. ἐν ᾧ καλεῖται ὁ Μίδας βασιλεὺς τῶν Λυδῶν*[9]) *καὶ πάλιν ὁ Μαίων πατὴρ τῆς Κυβέλης καὶ βασιλεὺς τῆς Φρυγίας καὶ Λυδίας*[10]), *ἀποδείκνυται ἐπίσης ἡ ὑφισταμένη συγγένεια μεταξὺ τῶν Φρυγῶν καὶ Μαιόνων.*

Θαυμαστὴν καὶ ἐπίσημον συνδρομὴν εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐξηγήσεις περὶ τῶν Φρυγῶν παρέχουσιν ἡμῖν τὰ

---

1) *Πλουτ. περὶ Ἰσ.* 24. *ὅθεν τὰ μεγάλα πολεμικὰ ἔργα ἐκάλουν οἱ Φρύγες Μανικά.*

2) *Στραβ.* 7, *σ.* 304.

3) *Ἡροδ.* 1, 94.

4) *αὐτοθ.* 4, 45. *Μοβερ. σ.* 487. *ἀποδεικνύει καὶ γλωσσικῶς τὴν ταυτότητα ἀμφοτέρων. κατὰ Διον.* (*Ρωμ. ἀρχ.* 1, 28) *εἶναι υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Γῆς, πατὴρ τοῦ Κότυος καὶ πάππος τοῦ Ἄτυος.*

5) *Στραβ.* 12, *σ.* 580.

6) *Στραβ.* 12, *σ.* 557. 577, *βραδύτερον.*

7) 65, 11. *δὲν πρέπει ν' ἀναφέρωμεν καὶ τὸν Αἰγυπτιακὸν Μῆνα* (*Ἡροδ.* 2, 99), *τὸν Ἰνδικὸν Μηνοῦν, τὸν Ἑλληνικὸν Μίνωα καὶ τὸν Γερμανικὸν Μάννουν* (*Τακ. Γερμ.* 2);

8) *Προκ. εἰς Τίμ.* 4, 251.

9) *Ἀθην.* 12, 2, *σ.* 516.

10) *Διοδ.* 3, 58.

Digitized by Google

ἀρχαῖα Φρυγικὰ μνημεῖα, τὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τοῦ Λὴκ[1]*), εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Στυάρτου*[2]*) ἀνακαλυφθέντα τε καὶ ἑρμηνευθέντα, τὰ ὁποῖα ἔκειντο ἔν τινι κοιλάδι τοῦ Σαγγαρίου παρὰ τὸ σημερινὸν Δογαν-λοὺ καὶ εἶσιν ἐκ λίθου λελαξευμένα, καὶ τῶν ὁποίων δύο κυρίως ἐφιστῶσι τὴν ἡμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἐγκεχαραγμένων ἐπιγραφῶν. τὸ μὲν πρῶτον τούτων παρὰ τοῦ Λὴκ ἀπεικασθὲν, περιέχει δύο ἐπιγραφάς, τὴν μὲν ἀριστερῶς ἄνω (I. α), τὴν δὲ δεξιῶς κάτω (I. β), ἐχούσας ἕκαστον στίχον γεγραμμένον κατὰ μῆκος ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιά. ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου μνημείου (II), ὅπερ μόνον διὰ τοῦ Στυάρτου γινώσκομεν (Πιν. ΙΓ. ΙΔ), εἰσὶν ἐγγεγλυμμένοι 4 στίχοι, παραλλάσοντες ἐξ ἀριστερῶν πρὸς δεξιὰ καὶ βουστροφηδὸν γεγραμμένοι, πρὸς ἐξήγησιν τῶν ὁποίων πολλαὶ μέχρι τοῦδε ἐγένοντο ἀπόπειραι. ἰδίως δὲ ὁ Ὄσαννος*[3]*) ἐμόχθησε πολύ, ἵνα εὕρῃ ἐν αὐταῖς καθαρῶς ἑλληνικήν τινα ὑπόθεσιν καὶ ἀκολούθως ἑρμηνεύσῃ αὐτάς, ἐργασθεὶς μετὰ τοσαύτης αὐταπαρνήσεως, ὥστε ἡ τοῦ Γροτεφένδου*[4]*) κρίσις περὶ ταύτης τῆς ἀπόπείρας δὲν δύναται νὰ ἔχῃ πολλὴν βαρύτητα. ἐν γένει δὲ ὁμολογεῖται, ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτά εἰσι Φρυγικῆς καταγωγῆς, δηλουμένης καὶ ἐκ τῶν λέξεων αὐτῶν ΜΙΔΑΙ (I. α) καὶ ΓΡΕΚΤΝ (II)· ἀναμφιλέκτως λοιπὸν πρέπει καὶ τὴν γραφὴν νὰ ἐκλάβωμεν ὡς Φρυγικήν. τὴν δὲ Φρυγικήν γλῶσσαν, καίπερ ἀρχικῶς συγγενῆ τῆς Ἑλληνικῆς, νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἀκατάληπτον τοῖς Ἕλλησιν, ἀφ' ἧς ἐποχῆς μάλιστα εἰσήχθησαν καὶ Σεμιτικὰ στοιχεῖα. βεβαίως καὶ τὰ μνημεῖα*

---

1) *Περιηγ. Ῥοβέρτου Βαλπολίου Λονδ.* 1820. *ἡμερολ. Λὴκ* 1824.

2) *Περιγραφὴ τῶν ἐν Λυδίᾳ καὶ Φρυγίᾳ μνημείων ὑπὸ Ῥοβέρτου Στυάρτου Λονδ.* 1842. *ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ αἱ εἰκασίαι εἰσὶ μείζονες καὶ προφανέστεραι.*

3) *Μίδας ἢ ἀπόπειρα ἑρμηνείας τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ὑπὸ Φρειδερ. Ὀσάννου. Λειψίᾳ καὶ Δαρμστ.* 1830.

4) Seebodes *κριτικὴ βιβλιοθήκη* 1830. *ἀριθ.* 85.

Digitized by Google

ταῦτα κατάγονται ἐκ τῆς μετὰ τὴν Λυδικὴν μετανάστευσιν ἐποχῆς, ὅπερ μαρτυροῦσιν αἱ εἰς τὴν Λυδικὴν λατρείαν τοῦ Ἄττυος ἀναφερόμεναι λέξεις τῶν ἐπιγραφῶν, ὅπου εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ I. α (ὅπερ παρὰ Λὴκ λείπει) εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα αὐτὸ ΑΤΕΣ. τὸ I. β ἄρχεται μετὰ τῆς λέξεως ΒΑΒΑ ἀναφερομένης πάλιν εἰς τὸν Ἄττυν τὸν καὶ Πάπαν κληθέντα. ἐπὶ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ δευτέρου μνημείου ἀναγινώσκομεν ἐν τῇ δευτέρᾳ γραμμῇ ΜΑΤΕΡΑΝ ⁝ ΑΡΕΖΑΖΤΙΝ. ὡς εἰκάζω ἐγώ, σημαίνεται ἐνταῦθα ἡ μήτηρ τῶν θεῶν ὑπό τινα μετασχηματισμὸν τοῦ παλαιοῦ ὀνόματος Ἀτεργάτις, Ζαρέτις ἢ Ἀστάρτη. ὡς δὲ τὰ Σεμιτικὰ ταῦτα τεκμήριά εἰσιν ἀναμφισβήτητα, οὕτως ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους καὶ τὰ Ἑλληνικά. ἐν τῇ λέξει FANAKTEI (I. α) μετὰ τὴν προαναφερθεῖσαν λέξιν Μιδαι ἔχομεν καὶ ταύτης ἐπίθετον τὴν δοτικὴν τῆς Ἑλληνικῆς τοῦ διγαμματισμένου ἄναξ. ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἐπιγραφῇ ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρας ματεραν ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τετάρτῳ στίχῳ ἔχομεν καὶ τὴν λέξιν ΜΑΤΕΡΕΖ. καὶ ἔν τισι τῶν λοιπῶν λέξεων εὑρίσκομεν προφανῶς ἑλληνικοὺς τύπους, εἰ καὶ θεωρῶ δύσκολον νὰ ἐπαναγάγωμεν αὐτὰς εἰς τοὺς γνωστοὺς ἡμῖν τύπους τῆς γλώσσης. διότι τοῦτο δύναται νὰ ἦναι ταὐτόν, ὡς εἴ τις ἤθελε νὰ κάμῃ Σκανδιναβικὴν ἢ Ἀγγλικὴν τινα ἐπιγραφὴν Γερμανικὴν διὰ τῆς νομιζομένης διορθώσεως.

Εἰς τὴν περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν μνημείων ἐξέτασιν παρέχει ἡμῖν ἐπικουρικόν τι σημεῖον ὁ ἐν τῷ πρώτῳ ἀναφερόμενος Μίδας, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὁποίου ἀναμφιβόλως ἀνηγέρθη τὸ μνημεῖον. διότι ἐκτὸς τοῦ ἀρχαίου μυθευομένου Μίδου, ὅστις ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ ἐξετασθῇ, ἀναφέρονται ἡμῖν παρὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ δύο ἕτεροι Φρυγικοὶ βασιλεῖς τούτου τοῦ ὀνόματος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ὁ ἐν τέλει τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος ποιήσας τὸ ἀνάθημα τῷ Δελφικῷ μαντείῳ[1]), ὁ δ' ἄλλος, οὗ

1) I, 14.

ὁ υἱὸς Γορδίας ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Κροίσου[1]. *μεταξὺ ἀμφοτέρων δυνάμεθα μετὰ τοῦ Ὀσάννου ἴσως*[2] *καὶ τρίτον νὰ παρεμβάλωμεν, ἀποθανόντα τῷ* 670 *ἐν τῇ τῶν Κιμμερίων ἐπιδρομῇ*[3]. *ὁ Ὄσαννος ἐπροσπάθησε μὲν ν' ἀποδώσῃ τὸ μνημεῖον τῷ νεωτάτῳ, ἀπέδειξεν ὅμως συνάμα καὶ πόσον ἀνίσχυρος εἶναι ἡ γνώμη αὕτη*[4]· *ἀναντιῤῥήτως δὲ λέγει, ὅτι τὸ ἐπίγραμμα τοῦ τελευταίου Μίδου ἐστὶ γνωστὸν ἡμῖν πρότερον*[5] *καθὼς καὶ τὸ μνημεῖον αὐτό. τώρα ἐρωτῶ, ἡ μεγαλοπρέπεια τούτου τοῦ λιθίνου οἰκοδομήματος δὲν ἀποδεικνύει τὴν ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ τέλους τοῦ Φρυγικοῦ κράτους; ἔπειτα τὸ ὕφος αὐτῶν μαρτυρεῖ προφανῶς ὅτι ταῦτά εἰσιν ἀρχαιότερα τῶν λιθίνων τάφων τῆς ἐν Καρίᾳ Τελμισσοῦ καὶ ὅτι ἑλληνικὴ ἐπίῤῥοια δὲν εἶχεν ἔτι ἐπενεργήσει. ἐν δὲ τῇ ἐποχῇ τοῦ ἀρχαίου Μίδου, ἐν ᾗ μετὰ τοῦ Στυάρτου καταλέγω τὸ πρῶτον μνημεῖον (τὸ δεύτερον εἶναι κατ' αὐτὸν νεώτερον), ἠδύναντο μάλιστα ἔτι ὀλιγώτερα. ἑλληνικὰ στοιχεῖα νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν φρυγικὴν γλῶσσαν. καὶ τόσῳ ὁριστικωτέρα εἶναι ἡ ἀπόδειξις, ἣν παρέχουσιν ἡμῖν τὰ προφανέστατα ἑλληνικὰ τεκμήρια τῶν ἡμετέρων ἐπιγραφῶν, ὥστε ἀρχικὴ ἐσωτερικὴ συγγένεια ὑφίστατο μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς καὶ φρυγικῆς γλώσσης.*

Συγκεφαλαιοῦντες ἤδη τὸ ἐντεῦθεν προκύψαν συμπέρασμα, κατανοοῦμεν ἄνευ βλάβης τῆς μεγαλοπρεποῦς φύσεως τῶν Ἑλλήνων προφανῆ ἐπίδοσιν, βαθμηδὸν μεταβᾶσαν ἐκ τῶν ἑλληνικῶν εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα. οἱ Θρᾷκες, Τρῶες, Λέλεγες, Μαίονες, Μυσοὶ καὶ τέλος οἱ Φρύγες εἰσὶ τὰ μόνα διάμεσα μέλη. ὁ δεσμὸς τῆς

---

1) 1, 35.

2) *σ.* 40.

3) *Στραβ.* 1, *σ.* 61. *Πλουταρχ. Φλαμ.* 20.

4) *στηρίζεται ὅλως ἐπὶ τῆς τολμηρᾶς αὐτοῦ ἑρμηνείας τῆς μετὰ τὸ Μιδαι κειμένης λέξεως, ἐκ τῆς ὁποίας κάμνει τὴν Ἀλυαττάει.*

5) *ἴδ.* Choiseul-Gouffier *περιηγ. τῆς Ἑλλάδος* 1, *σ.* 118.

Digitized by Google

συγγενείας, ὁ ἐν τοῖς προϊστορικοῖς χρόνοις κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἄγνωστος τοῖς ἰδιαιτέροις μέρεσι, περιλαβὼν πάντας τοὺς κατοίκους τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὡς Πελασγούς, ἢ ὁ,τιδήποτε ὄνομα καὶ ἂν θέσῃ τις ἐνταῦθα, βεβαίως διελύθη διὰ τῆς διαφόρου ἀναπτύξεως μάλιστα τῶν ἰδιαιτέρων φυλῶν καὶ διὰ τῆς εἰσβολῆς ἀλλοτρίων ἐθνῶν, ὁ Ἕλλην ἐλέγετο παρὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῷ ὁμοφύλων ἀδελφῶν ὡς „βαρβάρων" ἀπηλλαγμένος· ἔμεινεν ὅμως ὑπόστασίς τις, ἐκδηλώσασα διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν τάσεως τὴν ἀρχικὴν συγγένειαν καὶ πιθανὴν καταστήσασα τὴν προαγωγὴν ταύτης εἰς πνευματικήν τινα καὶ ἐπίσημον. ἀπεκτήθη ἤδη οὐσιῶδες ἔδαφος διὰ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἀφοῦ ἀρχικῶς πάντῃ ἀλλότρια μέρη τοῦ ἔθνους εἰσέδυσαν εἰς τὸν κύκλον τῶν ἑλληνικῶν καὶ οὕτως ἠναγκάσθησαν εἰς τὴν πρακτικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ὑπερέχοντος ἑλληνικοῦ πνεύματος. ἀλλ' ὅμως ἡ ἐνέργεια δὲν ὑπῆρξε τόσῳ μονομερής· διότι καὶ οἱ Ἕλληνες ἀμέσως ἐσυνήθισαν εἰς τὰ τῶν βαρβάρων, ὡμολόγησαν πρὸς αὐτὰ βεβαίως δίκαιον, προσέλαβόν τι ἐξ αὐτῶν καὶ ὡς κοινὸν κτῆμα κατειργάσθησαν αὐτό. ἐπίσημοι διὰ ταύτην τὴν ἀνάπτυξιν ἦσαν οἱ Φρύγες, οἵτινες διὰ τοῦ μαλακοῦ αὐτῶν τρόπου, ἐπιδεκτικοῦ ξένων τύπων, κατεστάθησαν ἐπιτηδειότατοι νὰ διαλλάξωσι τὰς ἀρχικὰς ἀντιθέσεις, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν ἐξεύχθη γέφυρά τις, συνδέσασα τὴν Ἑλληνικὴν δύσιν μετὰ τῆς Σεμιτικῆς ἀνατολῆς. —

Ἄνευ λοιπὸν ταύτης τῆς βάσεως καὶ ἱστορικῆς διαμορφώσεως τῆς ἀρχικῆς τῶν ἐθνῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σχέσεως θὰ ἦσαν ἀδύνατα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Ἀλεξάνδρου, αἱ κατακτήσεις τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύναντο νὰ λάβωσι μείζονας ἐνεργείας, ἢ τοὺς συνήθεις κατακλυσμοὺς τῶν ὀρεινῶν Ἀσιατικῶν φυλῶν. — Ἡ μεγάλη καὶ παγκόσμιος σημασία τῆς Μακεδονίας ἐξηρτᾶτο ἐκ τῆς προπαρασκευασθείσης ἀναπτύξεως τῶν Ἀσιατικῶν πραγμάτων. οὕτως ἡ ἡμετέρα θεωρία ἐπανέρχεται εἰς τὴν φυσικὴν πο-

5

Digitized by Google

ρείαν αὐτῆς πρὸς τὸ τῆς ἐξόδου σημεῖον, καὶ ἐλπίζω, περιπλανηθεὶς κατὰ τὸ φαινόμενον εἰς ἀπωτάτας χώρας καὶ τόπους, νὰ δικαιολογηθῶ εἰς τοῦτο ἢ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῆς ἀποπλανήσεως νὰ ἄρω ἐκ τοῦ μέσου.

Ἤδη δὲ πρὸς γνῶσιν τῆς ἀρχαίας καταστάσεως τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀναγκαία ἔρευνά τις περὶ τῶν Φρυγῶν, διότι αὐτοὶ λίαν πρωϊμώτερον ἐξηπλώθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Μακεδονίας· ταύτην τὴν μετανάστευσιν γινώσκομεν ἐκ τῶν ὀλίγων τοῦ λόγου λειψάνων, τὴν ὁποίαν ἐν μέρει διασαφηνίζουσιν ἥ τε ἐποχὴ τοῦ συμβάντος καὶ αἱ μεταγενέστεραι καταστρεπτικαὶ τῶν ἐθνῶν κινήσεις· κατὰ τὴν ἱστορικὴν λοιπὸν διήγησιν[1]) οἱ Παίονες ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Τρωϊκῶν Τεύκρων, μεθ' ἧς συμφωνεῖ καὶ ὁ Στράβων[2]) ἀναφέρων, ὅτι κατά τινας οἱ Παίονες ἦσαν ἀπόγονοι τῶν Φρυγῶν. ὁ Νίκανδρος ἀναφέρει ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν Γεωργικῶν[3]) τὴν μετανάστευσιν τοῦ Μίδου εἰς τὸ Ἠμαθικὸν πεδίον, καὶ ἀρχαῖός τις λόγος[4]) τέλος ὁμιλεῖ περὶ τῆς μεγάλης ἐκστρατείας τῶν Τεύκρων καὶ Μυσῶν, οἵτινες ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προήλασαν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ καὶ Ἰονίου πελάγους. Ἐνθυμούμενοι τὴν στενὴν συγγένειαν μεταξὺ τῶν Φρυγῶν,

1) Ἡροδ. 5, 13.

2) ἀποσπ. 37. Εὐσταθ. εἰς Ὁμ. Ἰλ. β', 848. Οἱ μῦθοι, διὰ τῶν ὁποίων οἱ Παίονες συνεδέθησαν ἀμέσως τοῖς Ἕλλησιν, εἰσὶν ἢ ἐπίπλαστοι ἢ ἀναφέρονται εἰς τοὺς Πελαγόνας. κατὰ Παυσανίαν (5, 1, 5) Παίων ἦν υἱός τις τοῦ Αἰολίδου Ἐνδυμίωνος, ἀδελφοῦ τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ Ἐπειοῦ. ὅτε οὗτος ἐν δρόμῳ ἐνίκησε καὶ τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς προταθὲν ἆθλον ἔλαβε, τότε μετηνάστευσεν ὁ Παίων καὶ ἵδρυσεν ἐν τῷ Ἀξιῷ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ὀνομασθὲν κράτος. Προσέτι δὲ Παίων ἦν καὶ υἱός τις τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τῆς Ἕλλης (Ὑγιν. ποιητ. ἄστρον. 2, 20) ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Φανόσυρα σύζυγος τοῦ Μινύου καλεῖται (σχολ. Ἀπολλ. τοῦ Ῥοδ. 1, 230).

3) παρ' Ἀθην. 15, 31, σ. 603. ἐπίσης Λυκοφρ. 1397—1408 καὶ Εὐφορίων παρὰ Σχολ. Κλημ. Ἀλεξ. σ. 9.

4) Ἡροδ. 7, 20.

Digitized by Google

Μυσῶν καὶ Τεύκρων ἀναμφιβόλως δυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν πάσας ταύτας τὰς γνώμας ἐπί τινος συμβάντος εἰς μίαν, καὶ ταύτην ἴσως εἰς πλείονας, πάντοτε ὅμως συνεχεῖς ἐκστρατείας, συμβᾶσαν μετανάστευσιν Φρυγικῶν φυλῶν, καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν βραδύτερον παρακολουθήσασαν μετανάστευσιν τῶν Θυνικῶν Θρακῶν ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰς τὴν Ἀσιατικὴν χώραν τῶν Φρυγῶν, προσέτι δέ, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ Ἴστρῳ Μυσοὶ κατεστάθησαν ὡς ἰσχυρόν τι ἔθνος, οἱ δὲ Ἀσιατικοὶ ἐφάνησαν λίαν ἄσημοι πρὸς τὴν ἀντίστασιν, τότε δὲν πρέπει νὰ θαυμάζωμεν καὶ παραξενευώμεθα, ὅτι Ἕλληνές τινες καὶ ἰδίως ὁ Στράβων ἀντέστρεψαν τὴν ὀρθὴν τῶν πραγμάτων σχέσιν, παραγαγόντες τοὺς Ἀσιατικοὺς Φρύγας καὶ Μυσοὺς ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Φρυγῶν καὶ Παιόνων. περὶ τοῦ χρόνου ταύτης τῆς μεταναστεύσεως δύναται τόσῳ μόνον βεβαίως νὰ ὁρισθῇ, ὅτι ἐγένετο πολὺ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου.

Ἡ ἀπόκρισις τῆς ἐρωτήσεως, πόσον μακρὰν οἱ Φρύγες ἐξετάθησάν ποτε ἐν Εὐρώπῃ, παρέχει μεγάλας δυσκολίας, διότι μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἐξηλάθησαν ἀπὸ τῶν κατοικητηρίων αὐτῶν ἐν μέρει μὲν ὑπὸ τῶν Θυνικῶν Θρακῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἢ καὶ ὅλως κατεβροχθίσθησαν ὑπ' αὐτῶν. κατὰ θετικὰ δὲ τεκμήρια εἶχον, ἐκτὸς τοῦ μεγίστου μέρους τῆς μετὰ ταῦτα Μακεδονίας, καὶ ἄλλας μακρὰς χώρας ἀνατολικῶς καὶ βοῤῥείως ταύτης· ὅτι δὲ καὶ τὴν Θράκην κατέσχον, τοῦτο κατέστησεν ἐπάναγκες ἡ γραμμὴ τῆς διευθύνσεως αὐτῶν. ἀλλ' ὅτι τοῦτο δὲν ἐγένετο ἐν παρόδῳ μόνον, μαρτυροῦσιν οἱ Θρακικοὶ Φρύγες, διατηρηθέντες μέχρι τοῦ Περσικοῦ πολέμου[1]), καθὼς καὶ ἡ ἐπιῤῥοή, τὴν ὁποίαν ἐξήσκησαν ἐπὶ τῶν Θρακῶν (ἰδ. ἀν.), καὶ μάλιστα ἀφ' ἧς ἐποχῆς κατεστάθησαν στεναὶ σχέσεις πρὸς τοὺς Τρῶας,

1) *Ἡροδ.* 6, 45. *Στεφ. Β. ἐν λ. Βρυκ.*

Digitized by Google

καὶ τάξις τις ὁμωνυμιῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν [1]). *ὡς π: χ. Ἀρίσβη ἐν Τροίᾳ, Ἄρισβος ποταμὸς ἐμβάλλων εἰς τὸν Ἕβρον, Σκαιοὶ Θρᾷκές τινες, Σκαιὸς ποταμὸς καὶ Σκαιὸν τεῖχος καὶ ἐν Τροίᾳ Σκαιαὶ πύλαι. Ξάνθιοι Θρᾷκες, Ξάνθος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ· Ῥῆσος ποταμὸς ἐν Τροίᾳ, Ῥῆσος δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν. τῷ Ποσειδωνίῳ, ζητοῦντι τοὺς παρὰ τοῦ Ὁμήρου ἀναφερομένους* (*Ἰλ. ιγ΄*, 5) *Μυσοὺς οὐχὶ ἐν Ἀσίᾳ, ἀλλ' ἐν Θράκῃ, εὐχαρίστως συμφωνοῦμεν μετὰ τοῦ Στράβωνος, ἔξομεν δὲ πρὸς τοῦτο καὶ δίκαιον, εὑρίσκοντες αὐτοὺς οὐχὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ Μοισίᾳ τῇ ἐν Ἴστρῳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Θράκῃ, οὐχὶ πολὺ μακρὰν τῆς παραλίας. καὶ ὁ πόλεμος τέλος, ὃν οἱ Παίονες ἤγαγον κατὰ τῆς ἐν τῇ Προποντίδι κειμένης πόλεως Περίνθου, δύναται κατὰ τὴν τοῦ Ἡροδότου ἀφήγησιν* [3]) *νὰ τεθῇ εἰς λίαν πρωϊμώτερον χρόνον, ἐν ᾧ βεβαίως οἱ Παίονες δὲν εἶχον ἀκόμη ἀπωθισθῇ ὑπὸ τῶν Θυνῶν εἰς ταύτην τὴν ἀνατολικὴν χώραν, δια τῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὁποίων ἐμορφώθησαν αἱ σχέσεις τῶν κατοίκων ὅλως ἄλλως, οἱ Παίονες ἠδύναντο πολλαχῶς νὰ συγχωνευθῶσι καί, ὡς φαίνεται, δὲν παρήγαγον αὐτοὶ νέας κινήσεις μεταξὺ τῶν δυτικῶν ἐθνῶν, ὅπερ πρότερον ἴσως πρὸς βοῤῥᾶν συνέβη, ἀλλὰ περὶ τούτου μόνον ἁπλαῖ εἰκασίαι ὑπάρχουσι. ἡ κυρία ἕδρα τῶν Παιόνων ἦτο ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὁμήρου ἡ κοιλὰς τοῦ Ἀξιοῦ καὶ μάλιστα τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν εὐφόρων κυκλικῶν λεκανῶν τοῦ Καλκανδελίου καὶ τῶν Σκοπίων, ἀνατολικῶς δὲ μέχρι τοῦ Στρυμόνος καὶ τῆς Ῥοδόπης ἐξηπλώθησαν, ὅπου ἐγένοντο γείτονες τῶν Βέσσων* [4]). *ἐκτὸς τῶν πηγῶν τοῦ Ἀξιοῦ εἶχον αὐτοὶ καὶ τὰς τοῦ Σκίου* [5])

1) *Στραβ.* 13, *σ.* 590.
2) *Παρὰ Στραβ.* 7, *σ.* 295.
3) 5, 1.
4) *Στραβ.* 7, *σ.* 318.
5) *Ἡροδ.* 4, 49.

Digitized by Google

(*Ἰσκέρ*), *πηγάζοντος ἐκ τῆς Ῥοδόπης καὶ τὸν Ἴστρον ἐπιῤῥέοντος, ὡς καὶ τὰς τοῦ Στρυμόνος, ἐν τῇ βοῤῥείᾳ κοιλάδι τοῦ ὁποίου κατῴκουν οἱ Ἀγριᾶνες καὶ μεταξὺ τούτων οἱ Γρααῖοι καὶ Λαιαῖοι, γνήσια Παιονικὰ ἔθνη*[1]). *καὶ εἰς τούτους δὲ τοὺς βοῤῥείους ὀρεινοὺς τόπους εἰσέδυσαν οἱ Θρᾶκες*[2]) *καὶ ἔτι μᾶλλον μεσημβρινῶς συνέβη ἡ περίστασις αὕτη. οἱ Παίονες, οὓς ἀπαντῶμεν ἐνταῦθά εἰσι λείψανα τοῦ παλαιοῦ Παιονικοῦ οἰκισμοῦ, τοῦ ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Θρακῶν καταλυθέντος. ὡς ἴδιον Παιονικὸν ἔθνος ἀναφέρει ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος*[3]) *τοὺς Σιροπαίονας καὶ Παιόπλας, οἰκοῦντας ἀναμφιβόλως ἐν τῷ κάτω Ἀγγίτῃ καὶ Στρυμόνι, εἶτα δὲ καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν ἐμβαλόντας*[4]), *εἰς τὴν ἕδραν τῶν ὁποίων πιθανῶς Σίντοι καὶ Ὀδόμαντοι ἐπέδραμον*[5]) *καὶ μέγα μέρος αὐτῆς κατέσχον, ὅτε ἐκεῖνοι ἐπανῆλθον οἴκαδε, τοὺς Παιόπλας ἀπαντῶμεν προσέτι κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου καὶ βοῤῥείως τοῦ Παγγαίου*[6]), *καὶ δὴ ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Ἀγγίτου παρὰ τοῖς ἐπίσης Παιονικοῖς Δόβηρσιν, οἵτινες ἔλαβον*

---

1) *Θουκ.* 2, 96. *Στραβ. ἀποσπ.* 35. 36.

2) *Ἡροδ.* 8, 115. *Στραβ.* 7, *σ.* 323.

3) 5, 13—15. 98.

4) *Τὴν θαυμαστὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου περὶ τῆς αἰτίας τῆς μετοικήσεως τῶν Παιόνων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ Δαρείου ἀναφέρει Νικολ. Δαμασκ.* (*σ.* 120. *ἐκδ. Ὀρελλ., παρὰ Κωνστ. Πορφυρογ. περὶ θεμ.* 1, 3) *περὶ τῶν Μυσῶν, ὅπερ ἐπικυροῖ τὴν ταὐτότητα αὐτῶν μετὰ τῶν Παιόνων καὶ τὴν ἀνωτέρω εἰκασίαν, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἰδίως Θρᾴκῃ ᾤκουν Μυσοί. Τίθησι δὲ τὸ συμβὰν ἐν τῷ χρόνῳ τοῦ Λυδικοῦ βασιλέως Ἀλυάττυος* (*ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι τοῦτο συνέβη ἐν Σάρδεσι*), *ὅστις ἐνθουσιασθεὶς ἐκ τῆς συνετῆς φιλοπονίας τῶν Μυσῶν γράφει πρὸς τὸν Θρᾳκικὸν βασιλέα Κότυν, ἵνα πέμψῃ πλείους τοιούτους φιλοπόνους ἀποίκους μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων.*

5) *Ἡροδ.* 8, 115. *Σίρις τῆς Παιονίης. Λιβ.* 45, 5. *Σίραι χῶραι Ὀδομαντικαί.*

6) 7, 113.

Digitized by Google

τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς πόλεως Δοβήρου[1]) ἢ Δομήρου[2]). ἐντεῦθεν ὁρίζεται καὶ τὸ ὄρος Κερκίνη, ὅπερ ἀπετέλει τὰ ὅρια τῶν Παιόνων καὶ Σιντῶν καὶ κατὰ Θουκυδίδην πάντη ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος ζητητέον, ὅπερ περιώῤῥιζε βοῤῥείως τὴν Στρυμονικὴν λεκάνην καὶ δὴ ἀπετέλει μέρος τοῦ Ὀρβήλου, μεθ' οὗ συνδέεται καὶ τὸ ὄνομα τῆς Κερκινίτιδος λίμνης[3]), ἣν ἐγὼ θεωρῶ, μὲ ὅλας τὰς σοφὰς ἐρεύνας τοῦ Ταφελίου, ὡς τὴν αὐτὴν τῇ Πρασιάδι λίμνῃ τοῦ Ἡροδότου, καὶ κατὰ τοῦτον μόνον τὸν ὁρισμὸν τὸ ὄρος Δύσωρον φυλάττει τὴν ὀρθὴν θέσιν ἐν Βισαλτίᾳ μεταξὺ τοῦ Στρυμόνος, τῆς κοιλάδος τῶν λιμνῶν καὶ τοῦ Ἀξιοῦ[4]). παρακολουθοῦντες τὸ κατοικητήριον τοῦ ἡμετέ-

---

1) *Θουκ.* 2, 98. *ὅλως τῷ Ἡροδότῳ συμφωνῶν.*

2) *Ὁδοιπορ. Ἱεροσ. σ.* 604. *ἐκδ. Βεσσελ. Τῶν μὲν Φιλίππων* 19. *μ. τῆς δὲ Ἀμφιπόλεως* 13 *μιλ. ἀπέχει.*

3) *Ἀῤῥιαν. ἐκστρ. Ἀλεξ.* 1, 2, 5.

4) *Τὰ περὶ τῆς θέσεως τῆς Δοβήρου, τῆς Πρασιάδος λίμνης, τοῦ ὄρους Δυσώρου καὶ τῆς Κερκίνης πολὺ ἀμφισβητοῦνται. ἐκ τοῦ ἐσφαλμένου ὁρισμοῦ ἑνὸς τούτων τῶν τόπων καὶ πάντα τὰ ἄλλα διαστρέφονται. ὁ Μύλλερος* (*Μακεδ. σελ.* 19) *καὶ Λὴκ* (3, *σελ.* 444) *θέτουσι τὴν Δόβηρον πολὺ δυτικώτερον κατὰ τὴν σημερινὴν Δοριάνην ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ἀξιοῦ, καθ' ὃ καὶ τὸ ὄρος Κερκίνη λαμβάνει ἐσφαλμένην θέσιν. ἐν τῷ ὁρισμῷ τοῦ τελευταίου καὶ ὁ Κουζινερῦς συμφωνεῖ τῇ ἀνωτέρω γνώμῃ* (1, *σ.* 167). *ἐπισημοτάτη εἶναι ἡ θέσις τῆς Πρασιάδος λίμνης* (*Ἡροδ.* 5, 15—17). *ἂν αὕτη ἦτο ἡ σημερινὴ λίμνη τοῦ Λαγγατσᾶ, ὡς θέλει ὁ Τάφελ,* (*Θεσσαλ. σ.* 258—70) *θὰ ἦτο παραδοξότατον νὰ εὕρωμεν εἰς τὴν γειτνίασιν αὐτῆς τὸν Ὄρβηλον, κείμενον πάντη πλησίον τῇ Κερκινίτιδι λίμνῃ· ἔτι δὲ παραδοξότερον εἶναι ὅτι ὁ Ἡρόδοτος „πάντα τὰ Παιονικὰ ἔθνη, τὰ ἀποχωρήσαντα ἐκ τῆς ἕδρας αὐτῶν μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης" οὐδόλως ἀναφέρει. κατ' αὐτὸν δὲ* (7, 115. 8, 116) *Παίονες δὲν ὑπῆρχον πλέον δυτικῶς τοῦ Στρυμόνος, ἀλλὰ Θρακικοὶ Βισάλται ἐγκατεστημένοι, καὶ οὐ μόνον οὗτοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀνατολικῶς μὲν τοῦ Στρυμόνος, βοῤῥείως δὲ τῶν Παιόπλων καὶ Σιῤῥοπαιόνων παραμείναντες Δόβηρες, Ἀγριᾶνες καὶ Ὀδομάντοι καὶ οἱ ἐν τῇ Πρασιάδι λίμνῃ* (*λοιπὸν πολὺ δυτικώτερον καὶ βοῤῥειότερον ταύτης*) *μείναντες ἐλεύθεροι· ἡ χαρακτηριστικὴ περιγραφή, τὴν ὁποίαν*

Digitized by Google

ρου Φρυγικο-παιονικοῦ ἔθνους φθάνομεν ἀπώτερον πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν Μυγδονίαν. ἔτι μεταγενέστερον, ὅτε αὕτη κατελήφθη ὑπὸ τῶν Θρακικῶν Ἠδωνῶν καὶ Μακεδόνων,

κάμνει ὁ Ἡρόδοτος περὶ τοῦ ἀμφιβίου βίου τῶν λιμνοκατοίκων, ἁρμόζει ὅλως τῇ Κερκινίτιδι, ἥτις κατὰ τὸν Λὴκ τελευτᾷ βοῤῥείως τοῦ σημερινοῦ Ταχύνου εἰς ἑλῶδες ἔδαφος, δι' οὗ ῥέων ὁ Στρυμών, ἀλλάσσει δρόμον ἐν τῇ ἐκτάσει αὐτοῦ κατὰ τὰς διαφόρους χρονικὰς περιόδους, ὥστε δὲν φαίνεται πλέον ὅτι εἶναι ὡς μία εὔρυνσις τοῦ ποταμοῦ. διὸ λίαν εὐστόχως λαλεῖ ὁ Θουκυδίδης (5, 7) περὶ τοῦ λιμνώδους τοῦ Στρυμόνος. δὲν πρέπει νὰ παραξενευώμεθα, ὅτι ἡ λίμνη αὕτη ὑπὸ δύο ὀνόματα εὑρίσκεται, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἀκταί, προϊόντος τοῦ χρόνου, κατῳκήθησαν ὑπὸ διαφόρων ἐθνῶν καὶ τὸ μεταγενέστερον ὄνομα εἶναι μόνον ἀντικειμενικός τις χαρακτηρισμός. θαυμαστὸν δὲ φαίνεται ὅτι παρ' Ἡροδότῳ καὶ Ἀρριανῷ, ἰδίᾳ δὲ παρὰ Θουκυδίδῃ ἡ λίμνη μένει πάντη ἀνώνυμος. Πρασιὰς ἦν ἴσως Παιονικὸν ὄνομα, ὅπερ δὲν εἰσέδυσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμφιπόλεως. ἐγγύτερον ὁρισμὸν τῆς λίμνης παρέχει ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος (5, 17) διὰ τοῦ ὄρους Δυσώρου, λέγων „ἔστι δὲ ἐκ τῆς Πρασιάδος λίμνης σύντομος κάρτα εἰς τὴν Μακεδονίην· πρῶτα μὲν γὰρ ἔχεται τῆς λίμνης τὸ μέταλλον, ἐξ οὗ ὕστερον τούτων τάλαντον ἀργυρίου Ἀλεξάνδρῳ ἡμέρης ἑκάστης ἐφοίτα, μετὰ δὲ τὸ μέταλλον Δύσωρον καλεόμενον οὖρος ὑπερβάντα εἶναι ἐν Μακεδονίῃ“ πρὸς τῷ ἀνωτέρῳ ὁρισμῷ τοῦ ὄρους ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν, ὅτι αἱ μεταξὺ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ Στρυμόνος κείμεναι χῶραι Κρηστωνία καὶ Βισαλτία κατεκτήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους πρῶτον (ἰδ. κατ.) τότε λοιπὸν κατὰ πρῶτον ἠδύνατο καὶ ἐνταῦθα μέταλλα νὰ ἐξαγάγῃ. ἂν ἡ λίμνη τοῦ Λαγγατσᾶ ἦν ἡ Πρασιάς, ἔπρεπεν ὁ χαμηλὸς τοῦ ὄρους ζυγός, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἐκ Θεσσαλονίκης ὁδὸς ἄγει, ἢ ὁ Χορτιάτης, ἐξ οὗ πηγάζει, νὰ ἦναι τὸ Δύσωρον (ὡς ὁ Κουσινερῦς καὶ Τάφελ θέλουσι)· ὁ δὲ Χορτιάτης φαίνεται ὡς ὁ ἀρχαῖος Κίσσος καὶ ἡ κοιλὰς τῶν λιμνῶν ἦν ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων Μακεδονική. ἂν δὲ θέλῃ τις μετὰ τοῦ Μυλλέρου (σ. 30) νὰ ἐκλάβῃ τὴν Μακεδονίαν ἐνταῦθα οὐχὶ ἐν πολιτικῇ, ἀλλ' ἐν ἐθνικῇ σημασίᾳ ὡς τὴν μεταξὺ Ἁλιάκμωνος καὶ Λουδίου Μακεδονίδα, περιέρχεται εἰς μείζονα πλάνην καὶ πρέπει νὰ ζητῇ τὸ ὄρος Δύσωρον δυτικῶς μὲν τοῦ Ἀξιοῦ, βοῤῥείως δὲ τῆς Ἐδέσσης, καὶ τοῦτο θὰ ἦτο ὁ Νῖτζος. ἀλλὰ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε προσγενομένην γνῶσιν περὶ Μακεδονίας ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐφάνη ἄλογος.

Digitized by Google

ἔφερεν ἡ ἀπὸ τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τοῦ Στρυμόνος χώρα[1]) (*κυρίως λοιπὸν τὴν κοιλάδα τῶν λιμνῶν περιλαμβάνουσα*) *τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐκ τῆς Φρυγικῆς*[2]) *φυλῆς τῶν Μυγδόνων, πρωϊμώτερον ἤδη ἐνταῦθα ἐγκατασταθέντων. πρὸς ἄρκτον αὐτῆς ἦσαν ἡ Κρηστωνία καὶ Βισαλτία ποτὲ Παιονικαί*[3]), *καὶ μεσημβρινῶς ἐν τῇ Χαλκιδικῇ ἦν, ὡς φαίνεται, ἡ μικρὰ χώρα Κροσσαία ἢ Κρουσαία*[4]) *Φρυγική. ὁ δέγε Κρουσεὺς ἀναφέρεται υἱὸς τοῦ Μύγδονος*[5]). *ἐξετείνετο δὲ μεσημβρινῶς τῆς Αἰνείας μέχρι τῆς γηΐνης γλώσσης τῆς Παλλήνης καὶ δὴ ἐγειτνίαζε βοῤῥειοανατολικῶς πρὸς τὴν Ἀνθεμοῦντα. ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ καλεῖ ὁ Θουκυδίδης Παιονίαν*[6]) *τὴν στενὴν ταινίαν, τὴν παρὰ τῷ ποταμῷ μέχρι τῆς θαλάσσης καθήκουσαν. ἐφ' ὅλης λοιπὸν τῆς Ἠμαθίας ἐξηπλώθησαν οἱ Φρύγες καὶ μέχρι τῆς Πιερίας καὶ Πελαγονίας*[7]), *ὡς καὶ περὶ τῶν Τεύκρων καὶ Μυσῶν παρατηρεῖται ἡ ἐπέκτασις αὐτῶν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ.*

---

1) *Θουκ.* 2, 99. *Στράβ. ἀποσπ.* 35. *κατὰ Σολιν. πολυϊστ.* Ῥοδόπη ὄρος Μυγδονικόν, *ἡ μετακίνησις τῶν ὁρίων ἔτι ἀνατολικώτερον θὰ ἦτο λίαν συνεχής. διότι καὶ ἡ πόλις Πέρινθος, ἀνατολικώτερον κειμένη, ἐκαλεῖτό ποτε Μυγδονία* (*Τσέτσ. Χιλ.* 3, 812) *Σουΐδ. ἐν λ. Θάμυρις.*

2) *Ὁμ. Ἰλ. γ',* 186. *Σχολ. Ἀπολλων. Ῥοδ.* 2, 785. *περὶ τῶν Ἀσιατικῶν Μυγδόνων ἴδ. Στραβ.* 7, *σ.* 295. 13, *σ.* 588. *Αἰλ. Ποικ. Ἱστ.* 8, 5. *Σολιν.* 44. *Στεφ. Β. ἐν λ.*

3) *Στραβ. ἀποσπ.* 40.

4) *Ἡροδ.* 7, 123. *Θουκυδ.* 2, 79. *Διον. Ἁλικ.* 1, 47. 49. *τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτηρισμὸς ὡς Θρακικὸν ἔθνος οὐδὲν σημαίνει. ὡς ὁ Τάφελ* (*Θεσ. σ.* 10) *δικαίως τὴν Βρουσιάδα τοῦ Κόνωνος* (*παρὰ Φωτ. σ.* 140) *μεταβάλλει εἰς Κρουσιάδα, οὕτω καὶ ἡ πηγὴ τοῦ Στεφ. Β. διορθωτέα ἐστί: Βροῦσις μοῖρα Μακεδ. ἀπὸ Βρούσου τοῦ Ἡμαθίου.*

5) *Στεφ. Β. ἐν λ. Κρουσ. ἔνθα λέγει ὅτι οἱ Φρύγες ἐξετάθησαν ἀπώτερον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Λυκοφρ.* 1404—7.

6) 2, 99.

7) *Στραβ. ἀποσπ.* 37.

Digitized by Google

Τὸ ἀρχαιοπελασγικὸν ὄνομα Ἠμαθία, ὅπερ γινώσκει ὁ Ὅμηρος[1]) *ἐνταῦθα μόνον, ἔμεινε τότε πιθανὸν μόνον τῇ παραλίᾳ*[2])· *ἡ κυρία ἕδρα τῶν Φρυγῶν ἦν ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ Ἠμαθίᾳ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χιονοσκεποῦς Βερμίου, ὅπου ἔκειντο οἱ κῆποι τοῦ Μίδου, υἱοῦ τοῦ Γορδίου*[3]), „*ἐν τοῖσι φύεται αὐτόματα ῥόδα, ἓν ἕκαστον ἔχον ἑξήκοντα φύλλα, ὀδμῇ τε ὑπερφέροντα τῶν ἄλλων· ἐν τούτοισι καὶ ὁ Σιληνὸς τοῖσι κήποισιν ἥλω, ὡς λέγεται ὑπὸ Μακεδόνων,*" *ὁ ἀρχαῖος Φρυγικὸς δαίμων τῆς φύσεως, ὅστις ἐδήλου τῷ Μίδᾳ τὴν μεγάλην σοφίαν περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου καὶ τῶν θεῶν ὡς καὶ τὴν δικαιοσύνην τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων*[4]). *Ἡ Ἐορδαία ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἔχουσα βεβαίως Πελασγικὸν οἰκισμὸν καὶ ἀναμφιβόλως ἀνήκουσα τῇ Ὀρεστίδι κατελήφθη ὑπό τινος Φρυγικῆς φυλῆς, ὅπερ πιθανολογεῖ ἤδη ἡ τῶν Ἐορδῶν ἕδρα ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ Βερμίου, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου λαλεῖ καὶ ὁ Λυκόφρων*[5]), *παριστῶν ἐν τῇ ποιητικῇ ἐπεξεργασίᾳ τοῦ Τευκρικοῦ μύθου τὸν Δάρδανον, καταλαβόντα τὴν Χαλαδραϊκὴν πεδιάδα, τουτέστι τὴν Ἠμαθίαν καὶ τὴν χώραν τῶν Ἐορδῶν μέχρι τῶν ὑδάτων τοῦ Πηνειοῦ.*

---

1) *Ἰλ. ιδ'*, 225.

2) *Πολυβ.* 24, 8, *ὅπου ὁ Φίλιππος συμβουλεύεται, τοὺς ἐπισημοτάτους ἄνδρας „ἐκ τῶν παραθαλαττίων πόλεων μεταγαγεῖν εἰς τὴν νῦν μὲν Ἠμαθίαν, τὸ δὲ παλαιὸν Παιονίαν προσαγορευομένην. Λιβ.* 40, 3. *Σουΐδ. ἐν λ. Ἠμαθ.*

3) *Ἡροδ.* 8, 138. *Νικανδ. παρ' Ἀθην.* 15, 31, *σ.* 683. *Στράβ.* 14, *σ.* 680.

4) *Ἀριστοτ. παρὰ Πλουτ. παραμυθ. εἰς Ἀπολλ.* (6, *σ.* 438. *ἐκδ. Ῥάϊσκε*) *Θεοπομ. παρ' Αἰλιαν. Π. Ἱστ.* 3, 18.

5) *στ.* 741—43. *Πάππος δὲ Θρῄκης οὑμὸς ἀΐστώσας πλακὶ*
Χώραν τ' Ἐορδῶν καὶ Χαλαδραῖον πέδον
Ὅρους ἔπηξεν ἀμφὶ Πηνειοῦ ποτοῖς.

τοὺς Ἐορδοὺς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν καὶ παρὰ τοῖς Μυσοῖς, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς ἀρχαίους χρόνους παρὰ τοῖς Μακεδόσι. Ἑλλανικ.

Digitized by Google

Κατὰ ταύτην, ὡς καὶ κατ' ἄλλας πολλὰς ἤδη ἐπενεχθείσας μαρτυρίας, βεβαιοῦται ὅτι οἱ Φρύγες εἰσέδυσαν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ, μεσημβρινῶς τοῦ ὁποίου εὑρίσκονται ἀσθενῆ καὶ ἀμυδρὰ ἴχνη αὐτῶν ἐν Οἴτῃ καὶ μεταξὺ τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας[1]) ὡς καὶ τῶν Ἐορδῶν ἐν Θεσσαλίᾳ[2]). Ἐντεῦθεν γίνεται πρόδηλον, ὅτι αὐτοὶ ἐξετάθησαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἰονίου πελάγους, ὡς τοῦτο λέγει καὶ ὁ λόγος, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου ἄπειρα λείψανα Φρυγικοῦ οἰκισμοῦ μαρτυροῦσι. Παίονες ἀναφέρονται ὡς ἀρχαῖοι γείτονες τῶν Σελλῶν καὶ Δολόπων[3]). Ὁ Ἐορδαϊκὸς ποταμὸς[4]) ἐπιτρέπει νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι καὶ οἱ Ἐορδοὶ ἐξετάθησάν ποτε δυτικῶς πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν, ὃν ὁ Λὴκ θεωρεῖ ὡς τὸν σημερινὸν Δέβολιν, ἐν τοῖς πλησίον τοῦ ὁποίου κεῖται ἡ Λυχνίτις λίμνη, ὅπου ἐπίσης Βρύγες εὑρέθησαν[5]). Τὰ δυτικώτατα μέρη τοῦ ἔθνους ἀποτελοῦσιν οἱ παρὰ τὸ Δυῤῥάχιον Βρύγες[6]). Πόσον μακρὰν πρὸς ἄρκτον ἐξετάθησαν οἱ Φρύγες καὶ Μυσοί, εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν. Τῇ γενικῇ ἐκδοχῇ, ὅτι οἱ Μυσοὶ καὶ Παννόνιοι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς εἶναι οἱ ἀρχαῖοι Μυσοὶ καὶ Παίονες, δὲν ἔχει ν' ἀντιτάξῃ τις οὐ-

---

παρὰ Κωνστ. Πορφυρ. περὶ θεμ. 2, 2, *σ.* 48. *ἐκδ. Βόνν. σχολ. Ὁμ. Ἰλ. ιγ'*, 3.

1) *Εὐσταθ. παρὰ Διον. Περιηγ. στ.* 810. *Στεφ. Β. ἐν λ. Φρυγ. Θουκ.* 2, 22. *Στραβ.* 13, *σ.* 621. *ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι ὡς ἐν Φρυγίᾳ* (*Στραβ.* 12, *σ.* 576), *οὕτω καὶ ἐν Ἀττικῇ* (*αὐτ.* 9, *σ.* 398. *Σουΐδ. Ἡσυχ. ἐν λ.*) *καὶ Ἀρκαδίᾳ* (*Ἡροδ.* 6, 127. *Πολυβ.* 4, 70. *Στραβ.* 8, *σ.* 388) *εὑρίσκομεν Ἀζᾶνας, συνδεομένους μετὰ τῆς Κυβέλης. Πολυβ. Στατ. Θηβ.* 4, 292. *καὶ σχολ.*

2) *Στεφ. Β. ἐν λ. Ἄμυρος.*

3) *Εὐστ. εἰς Ὁμ. Ἰλ. ιστ'*, 233.

4) *Ἀῤῥιαν.* 1, 5, 9.

5) *Στραβ.* 7, *σ.* 326. 327. *Στεφ. Β. ἐν λ. Βρύξ· ὅθεν ἀνήκουσι καὶ αἱ πόλεις Βρύγιον καὶ Βρυγιὰς Στεφ. Β. καὶ ἡ μεταβολὴ Βρουσίδα ὁδοιπ. Ἱεροσ. σ.* 607. *ἐκδ. Βεσσελ.*

6) *Στραβ. πρ. χωρ. Ἀππ. ἐμφ. πολ.*

Digitized by Google

δένα λόγον, καὶ τὸ ὄνομα δὲ τῶν Παννονικῶν Βρεύκων[1] *δηλοῖ πάλιν τοὺς Φρύγας· ἡ σημασία τούτων τῶν ἐν τῷ Ἴστρῳ οἰκούντων ἐθνῶν ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μέγα μέρος τῶν Φρυγῶν ἔφθασεν εἰς ἐκείνας τὰς ἀρκτῴας χώρας· ἂν δὲ τοῦτο συνέβη εὐθὺς ἐν τῇ ἐκ τῆς Ἀσίας μεταναυτεύσει ἢ μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Θρακῶν εἶναι ἀβέβαιον. Πάντως δὲ συνέβη τούτοις τοῖς βοῤῥείοις τοῦ ἔθνους κλάδοις μεγάλη ἐπιμιξία μετὰ Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν*[2]*· δυνάμεθα νὰ καταγάγωμεν τοὺς Δαρδάνους μετὰ τῶν Τεύκρων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἂν καὶ οὐδεμία ῥητὴ μαρτυρία πρόκειται περὶ τούτου, ἕνεκα ὅμως τοῦ ὀνόματος αὐτῶν, οἵτινες διαφέροντες ὁριστικῶς τῶν Ἰλλυριῶν*[3]) *καὶ οἰκοῦντες ἐν τῷ ἄνω Δρίλωνι βραδύτερον καὶ πέραν τοῦ Σκάρδου, ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι μάλιστα τοῖς Μακεδόσι· αὐτοὶ ἦσαν γνωστοὶ ἕνεκα τῆς ῥυπαρότητος καὶ τῆς πρὸς τὴν μουσικὴν ἀγάπης*[4]), *παρομοιάζοντες τοῖς Ἰλλυρικοῖς Ἑνετοῖς, οὓς εὑρίσκομεν παρ' Ὁμήρῳ*[5]) *καὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τοῖς Παφλαγόσι· οἱ δὲ Δαλμάται ἐθεωρήθησαν κατά τινα μαρτυρίαν*[6]) *ὡς „Ἀρμένιοι καὶ Φρύγες". Ἀλλ' ὅμως, ὁπωςδήποτε καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα περὶ τούτων τῶν ἀφεστώτων καὶ τῷ ἡμετέρῳ σκοπῷ ἀλλοτρίων ἐθνῶν, νομίζω ὅτι ἀπέδειξα, ὅτι σύμπασα ἡ ἀρχικῶς ὑπὸ Πελασγικῶν φυλῶν οἰκισθεῖσα χώρα βοῤῥείως τοῦ Ὀλύμπου πρωΐμως κατελήφθη ὑπὸ*

---

1) *Στραβ.* 7, *σ.* 314.

2) *Ἀππ. Ἰλλυρ.* 2. 6. 14. *Στραβ.* 7, *σ.* 295. 305. *Εὐσταθ. εἰς Διον. περιηγ.* 302. *Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. ι'*, 428.

3) *Πολυβ.* 2, 6.

4) *Στραβ.* 7, *σ.* 316. *Αἰλ. Π. Ἱστ.* 4, 1. *Νικολ. Δαμασκ. σ.* 141. *ἐκδ. Ὀρελλ.*

5) *Ἰλ. β'*, 852. *Λιβ.* 1, 1. *Στραβ.* 5, *σ.* 212. 12, *σ.* 552. *αὕτη ἴσως ἡ Ἀσιατικὴ καταγωγὴ τῶν ὡς Ἰλλυρικῶν ἐπικρατησάντων Δαρδάνων καὶ Ἑνετῶν προυκάλεσε τὴν ἄτοπον γνώμην περὶ τοῦ γένους τῶν Ἰλλυριῶν ἐκ τῆς Περσίας* (*Ἀριστοφ. σχολ. ὀρν.* 1520).

6) *Κραμέρου ἀνεκδ. ἑλλ. Ὀξον.* 4, *σ.* 257.

Digitized by Google

Φρυγῶν Μυσῶν καὶ Τεύκρων, ἐθνῶν μεταναστευσάντων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μόνον ἡ Ὀρεστὶς καὶ μέρος τῆς Χαλκιδικῆς ἔμειναν ἐλεύθερα κατὰ τὰς μαρτυρίας ἀρχαίων λόγων. Περὶ μὲν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων τῶν Παιόνων οὐδὲν ἄλλο γινώσκομεν· καθ' ὅσον ὅμως ἀφορᾷ τὰ θρησκευτικά, παρετηρήθη ἀνωτέρω ἡ ἐπὶ τῶν Θρᾳκῶν ἐπενέργεια αὐτῶν· ἐνταῦθα δὲ δυνάμεθα εὐκόλως νὰ παρατηρήσωμεν περὶ τῶν Παιόνων τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς, πῶς ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπιδρομῆς καὶ μέχρι τίνος τὰ τῶν Φρυγῶν διετήρησαν, ἢ δι' ἐπιμιξίας μεθ' Ἑλλήνων, Θρᾳκῶν καὶ Ἰλλυριῶν μετεσχημάτισαν αὐτά· ὁ Διόνυσος φθάνει καὶ παρ' αὐτοῖς, ὑπὸ τὸ τέως ὅμως ἄγνωστον ὄνομα Δρύαλος[1]*· ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ἐν παρόδῳ*[2] *ἐν τῇ περὶ τῶν Ὑπερβοῤῥείων ἀφηγήσει „οἶδα δὲ αὐτὸς τούτοισι τοῖσι ἱροῖσι τόδε ποιεύμενον προσφερές, τὰς Θρηϊκίας καὶ τὰς Παιονίδας γυναῖκας, ἐπεὰν θύωσι τῇ Ἀρτέμιδι τῇ βασιλήΐῃ, οὐκ ἄνευ πυρῶν καλάμης θυούσας τὰ ἱρά". Πιθανῶς ἦν αὕτη ἡ θεὰ Βένδις, ἧς ἡ λατρεία ἦλθε τοῖς Παίοσι παρὰ τῶν Θρᾳκῶν, προστεθεῖσα συγγενεῖ τινι ἴσως ἀρχαίᾳ θεολατρείᾳ· ἀξιοσημείωτά εἰσιν ὅσα, πολὺ προγενέστερον βεβαίως, ἀναφέρονται περὶ τῆς τοῦ ἡλίου λατρείας*[3]*, τὸν ὁποῖον ἐσέβοντο, τὸ δὲ Παιονικὸν ἄγαλμα τοῦ ἡλίου εἶναι μικρός τις στρογγύλος δίσκος ἐπὶ μακροῦ δόρατος. Περὶ τῆς γλώσσης τῶν Παιόνων δὲν γινώσκομεν τίποτε, μία μόνη ἐλλιπὴς μαρτυρία*[4] *δείκνυσι καὶ ἐνταῦθα τὴν πρὸς τοὺς Μυσοὺς συγγένειαν αὐτῶν· καὶ περὶ τῶν ἠθῶν δὲ οὐδὲν ἀναφέρεται πλέον· εἶναι ὅμως λίαν πιθανόν, ὅτι πολλοὶ ἀρχικῶς Θρᾳκικοὶ τύποι μετέβησαν εἰς τοὺς Παίονας, ἀφοῦ ἀμφότερα τὰ ἔθνη*

1) *Ἡσυχ. ἐν λ.*
2) 4, 33.
3) *Μαξιμ. Τυρ.* 8, 8, σ. 87.
4) *Ἀθην.* 9, 58, σ. 398.

Digitized by Google

πρὸς ἄλληλα πολλαχῶς παρωθίσθησαν καὶ ἑλληνικῆς παιδείας δὲν μετέσχον· οὕτως εἶχον αὐτοὶ καὶ τὸ ἔθος, τὸ κρανίον τοῦ φονευθέντος ἐχθροῦ νὰ δωρῶσι τῷ βασιλεῖ, ὅστις εἶτα ὤφειλε ν' ἀνταμείψῃ τὴν ἀνδρείαν τοῦ δωρητοῦ μεθ' ἑνὸς χρυσοῦ ποτηρίου[1]*, ὅπερ βεβαίως δὲν εἶναι ἀρχικῶς Παιονικόν, ἀλλ' ὡς Θρᾳκικὸν ἀναφέρεται.*

Θεωρήσαντες μέχρι τοῦδε τὴν ἐπισημότητα τῶν Φρυγῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὡς πρὸς τὸν ὑπὸ τῆς Μακεδονίας διαδοθέντα Ἑλληνισμόν, πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι οὐχ ἧττον ἐπίσημοί εἰσιν οἵ τε Παίονες καὶ οἱ Εὐρωπαϊκοὶ Φρύγες, οἵτινες μόλις μνημονεύονται παρὰ τῶν ὑπερηφάνων Ἑλλήνων, τούτους ὅμως τοὺς βαρβάρους πρέπει νὰ εὐχαριστῶσιν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς, διότι ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας δὲν ἐκωλύθησαν ἐν τῇ ἀναπτύξει αὐτῶν ὑπὸ ἀγρίων ἐπιδρομῶν βοῤῥείων ἐθνῶν, μεχρισοῦ διὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν ἐγένοντο ἀκμαῖαι. Τὸ ἔργον τῶν Παιόνων ἦν νὰ μένωσι πάντοτε οἱ ἐξωτερικοὶ φύλακες τῆς ἑλληνικῆς διαπλάσεως καὶ τῆς νέας ἔτι μακεδονικῆς δυνάμεως, χωρὶς νὰ γινώσκωσι τίνα θησαυρὸν ἐφύλασσον· αὐτοὶ κατέλυσαν τὴν φοβερὰν ἐπιδρομὴν τῶν Θρᾳκῶν, αὐτοὶ ἀπέκρουον τὰ Ἰλλυρικὰ ἔθνη, ἅπερ ἀείποτε πρὸς μεσημβρίαν καταπίεζον· αὐτοὶ ἦσαν ἱκανῶς πολεμικοί, ἵνα προβάλλωσιν ἀντίστασιν τούτοις τοῖς ἔθνεσι, καὶ οὕτως ἀπέδειξαν τὴν Φρυγικὴν φύσιν αὐτῶν, ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν ἔκαμον ἐπίθεσίν τινα κατὰ τῶν γειτόνων Μακεδόνων, ἀλλὰ πάντοτε εἰρηνικοὶ γείτονες ἔμειναν καὶ ἔπαλξίν τινα κατὰ τῶν κλυδώνων τοῦ Βοῤῥᾶ ἀπετέλουν.

---

1) *Πλουταρχ. Ἀλεξ.* 39.

3. Οἱ Θυνικοὶ Θρᾷκες.

Πρέπει νὰ ἐπιφέρω καὶ μίαν ἔτι ἐπικόλαιον παράθεσιν τῆς Ὁμηρικῆς καὶ τῆς μεταγενεστέρας Ἑλληνικῆς ἐθνογραφίας, διότι ἐν τῷ μεταξὺ τούτων μεγάλαι μεταβολαὶ ἐγένοντο· ὁ Ὅμηρος οὐδὲν ἄλλο γινώσκει ἀπὸ τῆς Πιερίας μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, εἰμὴ μόνον τὴν παραλίαν· „τῶν Θρᾳκῶν χιονοσκεπῆ ὄρη"[1]) εἶσι τὰ μόνα θετικὰ ἴχνη, ἅπερ ἔχομεν περὶ τῆς γνώσεως τοῦ ἐσωτερικοῦ αὐτῆς καὶ αὐτὰ εἶσὶν ὁρατὰ τῇ παραλίᾳ. Ἡ Πιερία, Ἠμαθία, οἱ ἐν τῷ Ἀξιῷ Παίονες, τὸ ὄρος Ἄθως καὶ ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος παραλία ἀποτελοῦσι τὴν γεωγραφίαν αὐτοῦ, γινώσκοντος ἐν τῇ τελευταίᾳ ἓν μόνον ἔθνος τοὺς Θρᾷκας. Πάντη διάφορος εἰκὼν παρίσταται, ἅμα μετά τινας ἑκατονταετηρίδας ἐπέρχεται τὸ πρῶτον ἱστορικὸν φῶς εἰς ταύτην τὴν ἀρκτῴαν χώραν, πάντη νέα καὶ ἀλλότρια ἐθνικὰ ὀνόματα ἀνακύπτουσι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ Ἀξιοῦ μέχρι τῶν πέριξ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Ἡρακλείας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὧν τὰ μὲν νήματα βλέπομεν προφανῶς πρὸς ἄρκτον ἐξικνούμενα, ἡ ἀρχὴ ὅμως αὐτῶν ὅλως ἀφανής ἐστιν ἡμῖν· ἐνταὐτῷ δὲ ἔχει τὸ ἔθνος τοῦτο, καθ' ἃ γινώσκομεν περί τε τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας αὐτοῦ, τόσῳ μὴ ἑλληνικὸν χαρακτῆρα, ὥστε παράδοξον φαίνεται, πῶς ἠδυνήθη νὰ διατελέσῃ εἰς κοινωνίαν τόσῳ συνεχῶς καὶ συνήθως μετὰ τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν καὶ Ἑλλήνων· ἁπλῆ θεωρία τῆς ἀρχαίας τῶν ἐθνῶν σχέσεως δύναται νὰ διαστείλῃ ἀπ' ἀλλήλων τοὺς ἀρχαίους καὶ νέους Θρᾷκας καὶ ἀκριβεστέρα ἐξέτασις δὲ δὲν δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς ἄλλο συμπέρασμα.

Πρὸ πάντων δὲ εἶναι ἐπάναγκες νὰ διασαφηνισθῇ περὶ τῆς ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ Θρᾳκικὸν ἔθνος ἐν τοῖς ἱστορικοῖς χρόνοις, ἐν οἷς φύσει ἰδιαιτέραν προ-

---

1) Ἰλ. ιδ', 227.

Digitized by Google

σοχὴν ἀπαιτοῦσιν οἱ δυτικοὶ κλάδοι τοῦ ἔθνους, οἱ πρὸς τοὺς Μακεδόνας εἰς στενοτέραν κοινωνίαν ἐλθόντες. Τὴν ἐσχάτην προφυλακὴν πρὸς δυσμὰς ἀπετέλουν οἱ Ἠδωνοί[1]), οὓς πρῶτον μὲν εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Μυγδονίᾳ ἀνατολικῶς τοῦ Ἀξιοῦ, βραδύτερον δὲ πέραν τοῦ Στρυμόνος ἀπωθίσθησαν[2])· ἂν Ἤδων καλεῖται ἀδελφὸς τοῦ Μύγδονος[3]), τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ συνδέσμου μόνον, εἰς ὃν ἔρχονται δύο ἔθνη τὴν αὐτὴν οἰκοῦντα χώραν· οὐδεμίαν δὲ πλέον σημασίαν ἔχει τοῦ Στράβωνος[4]) ἡ διαίρεσις· ὅτι οἱ τελευταῖοι ἦσαν Θρακικόν τι ἔθνος εἶναι ἀπίθανον, καὶ ἂν Παλλήνη καλεῖται θυγάτηρ τοῦ Θρακικοῦ βασιλέως Σίθωνος, υἱοῦ τοῦ Ἄρεως[5]), δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ τίποτε· ἡ δὲ περίστασις, ὅτι ἡ μεσαία γηΐνη γλῶσσα τῆς Χαλκιδικῆς ἐκαλεῖτο Σιθωνία, ἀποδεικνύει ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν τῶν Σιθώνων καὶ ἀρχαίαν Πελασγικὴν καταγωγὴν αὐτῶν· ὁ Στράβων δὲν διακρίνει συνεχῶς τὸ σύγχρονον ἐκ τοῦ μεταγενεστέρου· διότι εὑρὼν ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει ἐκτὸς τῶν ἐν Στρυμόνι Ἠδωνῶν, καὶ ἐν Μυγδονίᾳ καὶ ἐν Χαλκιδικῇ ἀναμφιβόλως καὶ ἐν Σιθωνίᾳ Ἠδωνούς, διαιρεῖ ἐντεῦθεν τὸ ἔθνος εἰς τοὺς Μυγδονικούς, Σιθωνικοὺς καὶ τοὺς ἰδίως Ἠδωνοὺς ἐν Στρυμόνι· ὅτι ποτὲ ἡ Χαλκιδικὴ κατεκλύσθη ὑπὸ Ἠδωνῶν, μαρτυροῦσι τὰ λείψανα αὐτῶν ἐν τῇ διασωθείσῃ χερσονήσῳ τοῦ Ἄθω, ὅπου εὗρεν αὐτὰ καὶ ὁ Θουκυδίδης[6]) παρὰ τοῖς Πελασγοῖς, διὸ καὶ ἐνταῦθα ἐλαλοῦντο δύο γλῶσσαι. Τοῦ παρὰ τοῦ Ἑκα-

1) Ἡροδ. 7, 110. Ὁ Θουκυδίδης καλεῖ (2, 101) τοὺς κατὰ Στεφ. Β. Ἠδωνικοὺς Παναίους Θρακικούς. περὶ τῆς σχεδὸν Παιονικῆς καταγωγῆς αὐτῶν δὲν δυνάμεθα νὰ προβάλωμεν καμμίαν ἀπόδειξιν.

2) Θουκυδ. 2, 99.

3) Στεφ. Βυζ.

4) ἀποσπ. 11.

5) Τζετζ. εἰς Λυκοφρ. 1161.

6) 4, 109.

ταίου[1]) *μὲν ἀναφερομένου, ἀγνώστου δέ ποτε Θρακικοῦ ἔθνους τῶν Δυσώρων ἀπεδείχθη ἤδη ἕδρα ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει Δυσώρῳ· ἐν τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ Στρυμόνος ᾤκουν οἱ Βισάλται, καταλαβόντες βεβαίως καὶ μέρος τῆς Μυγδονίας*[2]), *περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν ὁποίων ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς μαρτυροῦσι τὰ Βισαλτικὰ λείψανα ἐν Ἄθῳ*[3]), *καὶ τοὺς ὁποίους βραδύτερον εὑρίσκομεν καὶ πέραν τοῦ Στρυμόνος, μάλιστα δὲ καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Νέστου*[4])· *ἡ εὔφορος πεδιὰς τοῦ κάτω Στρυμόνος ἦν ἡ ἕδρα τῶν Μαιδῶν*[5]), *προσέτι δὲ ἀπαντῶμεν αὐτοὺς καὶ ἐν τοῖς ὁρίοις τῶν Ἰλλυριῶν*[6]) *καὶ ἀνατολικῶς ἐν τῷ Αἵμῳ*[7])· *φαίνεται δέ, ὅτι ἀπόσπασμα τῶν Μαιδῶν ἐκχωρῆσαν ἀπὸ τῶν βοῤῥείων οἰκητηρίων τῶν Θρακῶν μεσημβρινῶς εἰς τὸν Στρυμόνα, ἄλλο ἀνατολικῶς αὐτοῦ, καὶ συνενωθὲν μετὰ τῶν Βιθυνῶν ἐσχημάτισε τοὺς Μαιδοβιθύνους· ἐν τῷ Παγγαίῳ ὄρει καὶ ἀριστερόθεν τοῦ κάτω Στρυμόνος ᾤκουν οἱ Ὀδόμαντοι*[9]).

---

1) *παρὰ Στεφ. Βυζ.*

2) *Ἡροδ.* 7, 115. *Θουκ.* 2, 99. *Στραβ. ἀποσπ.* 35. *ἀντίφασίς τις μεταξὺ Ἡροδότου καὶ Θουκυδίδου, ὡς νομίζει ὁ Μύλλερος* (*Μακεδ. σ.* 8.) *δὲν συμβαίνει.*

3) *Θουκυδ.* 4, 109.

4) *Λιβ.* 45, 29. 30.

5) *Στραβ. ἀποσπ.* 35. *ᾧ καὶ ὁ Θουκυδίδης* (2, 98) *δὲν ἀντιφάσκει.*

6) *Στραβ.* 7, *σ.* 316.

7) *αὐτ. σ.* 318. *Λιβ.* 40, 20. 21.

8) *Στραβ.* 7, *σ.* 295. *οὕτω σαφηνίζεται καὶ τὸ κατά τι ἀσαφὲς χωρίον παρὰ Στεφ. Β.: Μαιδοὶ ἔθνος Θρᾴκης ἐκ τούτων μεταβάντες τινὲς εἰς Μακεδόνας Μαιδοβίθυνοι ἐκλήθησαν.*

9) *Ἡροδ.* 5, 16. 7, 112. *Θουκ.* 2, 101. *Λιβ.* 45, 4. *Στραβ. ἀποσπ.* 35. *κατ' Ἀριστοφ. Ἀχαρν.* 158. *εἰσήχθη παρ' αὐτοῖς περιτομή, ἧς ἕνεκα παρά τινων ἐθεωρήθησαν ὡς Ἰουδαῖοι. Σχολ. παράδοξον, ὅτι ὁ Στρυμὼν ποτε ἐκαλεῖτο Παλαιστῖνος. Πλουτ. περὶ Στρυμ.* 1. *Ταῦτα δὲν εἶναι ἴχνη Φοινικικῆς ἐπιῤῥοίας; ἰδ. κατ. σ.* 79.

Digitized by Google

Τὴν μεγίστην δὲ ἱστορικὴν σημασίαν ἔλαβε τὸ ἰσχυρὸν ἔθνος τῶν Ὀδρυσῶν, ὅπερ εἶχε τὴν κυρίαν ἕδραν ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἕβρου, δὲν ἐξετάθη ὅμως ἀνατολικώτερον[1]). *Τὰ μόνα ἔθνη ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος, τὰ μὴ συγκαταριθμούμενα μετὰ τούτου τοῦ νεοθρᾳκικοῦ ἔθνους, φαίνεται ὅτι ἦσαν οἱ Σιντοὶ καὶ Κίκονες, ὧν τοὺς πρώτους ἀπαντῶμεν ἐν τῷ κάτω Στρυμόνι παρὰ τοῖς Μαιδοῖς*[2]), *οὓς ὁ Ὅμηρος γινώσκει*[3]) *ἐν Λήμνῳ, καὶ κατὰ τὸν ἀρχαῖον λόγον αὐτοὶ ἀνέθρεψαν τὸν Ἥφαιστον καταῤῥιφθέντα ἐκ τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὴν νῆσον, τοῦ ὁποίου ἡ χαλκευτικὴ διαφημίζεται. Πρὸς τούτοις δὲ ἴσχυσαν αὐτοὶ καὶ ὡς πειραταί· ἀλλ' οἱ δύο οὗτοι χαρακτῆρες δὲν σημαίνουσι τίποτε περὶ τῆς μετὰ τῶν Θυνικῶν Θρᾳκῶν συγγενείας αὐτῶν, μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀρχαιότητος, ἣν εἶχον καθ' Ὅμηρον. Ὁ Στράβων*[4]) *ἐτυμολογικῶς θεωρεῖ Σίντιας, Σαπαίους καὶ Σαΐους ὡς τοὺς αὐτούς, παράγων καὶ τὴν Σάμον ἐκ ταύτης τῆς εὐφόρου λεξικῆς πηγῆς· ἡ ἐτυμολογία αὕτη δι' ἡμᾶς δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν· καλῶν δὲ τοὺς Λημνίους Σίντιας, Θρᾷκας*[5]) *κάμνει τοῦτο διὰ μεταφορᾶς τοῦ ὀνόματος ἐκ τῶν τῆς ἠπείρου Σιντίων, οὓς εὐκόλως ἠδυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὡς ἀρχαίους Θρᾷκας· ὁ Στράβων ὅμως δὲν γινώσκει ταύτην τὴν διάκρισιν, ἣν ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει. Ὅθεν θεωρῶ τοὺς Σίντιας ὡς ἀρχαῖον Πελασγικὸν ἔθνος, καθ' ὅσον ἕδρα αὐτοῦ ὑπῆρξέ ποτε ἡ Λῆμνος. Τοῦ Ὁμήρου ὁ χαρακτηρισμός „ἀγριόφωνοι" δὲν ἀντιφάσκει ταύτῃ τῇ γνώμῃ· ἡ αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει καὶ πρὸς τοὺς Κίκο-*

---

1) *Ἡροδ.* 4, 92. *Στραβ. ἀποσπ.* 46.

2) *Θουκυδ.* 2, 98. *Στραβ. ἀποσπ.* 35. *Λιβ.* 44, 46, 45, 29.

3) *Ἰλ. α'*, 592. *Ὀδυσσ. η'*, 492. *σχολ.*

4) 10, *σ.* 457. 12, *σ.* 549. *μᾶλλον δὲ Σάμος ἐκαλεῖτο ἀρχικῶς ὁ λόφος.* (8, *σ.* 346).

5) *ἀποσπ.* 44.

Digitized by Google

νας, οὓς καὶ ὁ Ὅμηρος γινώσκει[1]), καὶ καθ' Ἡρόδοτον[2]) ἡ δυτικῶς τοῦ Ἕβρου παραλία, ἣν ἀρχαία χώρα τῶν Κικόνων, ὅπου ᾤκουν τὴν Μαρώνειαν, Ξάνθην καὶ Ἴσμαρον[3]), οἵτινες ἀναμφιβόλως ἦσαν οἱ αὐτοὶ μετὰ τῶν Καυκώνων, ἀναφερομένων παρὰ τοῦ Ὁμήρου[4]) ὡς ἔθνος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πάλαι ποτὲ ἐν Πελοποννήσῳ εὑρεθέντες[5]), ὅπου καλεῖται πατὴρ αὐτῶν ὁ Ἀρκαδικὸς ἀρχαιοπελασγικὸς βασιλεὺς Λυκάων[6])· μετὰ πάντα ταῦτα δὲν διστάζω νὰ ἐκλάβω καὶ τοὺς Κίκονας ὡς ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθνος· διότι εἶναι πρόδηλον, ὅτι Σίντιες καὶ Κίκονες, ἀσθενῆ ἑλληνικὰ λείψανα ὤφειλον νὰ συγχωνευθῶσι μεταξὺ τῶν καθαρῶς βαρβαρικῶν ἐθνῶν καὶ ἀμέσως μετὰ τῶν Θρακῶν, καὶ ἠδύναντο μάλιστα ἔτι ὀλίγα ἴχνη τῆς καταγωγῆς αὐτῶν νὰ παρέξωσι.

Πάντα τὰ Θρακικὰ ἔθνη καθ' ἕκαστα ν' ἀπαριθμήσωμεν εἶναι λίαν δυσχερές, ἢ μᾶλλον ἀδύνατον ζήτημα, ὅπερ οὐδὲ καρποφόρον ἠδύνατο ν' ἀποβῇ εἰς τὸν σκοπόν. Πρὸς εὕρεσιν τῶν ἀνατολικῶν ὁρίων τῶν ἡμετέρων Θρακῶν πρέπει νὰ τραπῶμεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν· σύμπασα ἡ παραλία τοῦ Βοσπόρου μέχρι τῆς Ἡρακλείας, ἣν καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ὁμήρου ᾤκουν καθαρῶς Φρυγικὰ ἔθνη, ἐκαλεῖτο βραδύτερον Θράκη[7]), καὶ μόνα Θρακικὰ ἔθνη ἀναφέρονται οἱ Θυνοί, Βιθυνοὶ καὶ Μα-

---

1) Ἰλ. β', 846. ὅπου ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Εὔφημον ἀναφέρονται ιζ', 73. Ὀδυσσ. θ', 48. 197.

2) 7, 59. 108. 110.

3) Στραβ. ἀποσπ. 42.

4) Ἰλ. ι', 429. κ', 329. κατὰ τὴν τοῦ Καλλισθένους διόρθωσιν τοῦ κειμένου, ὅστις μετὰ τὸν εἰς Ἰλ. β', 855 στ. προσθέτει καὶ δύο ἄλλους στίχους, ἐν οἷς οἱ Καύκωνες ἀναφέρονται ὑπὸ τὸν Πολυκλέα ἐκ τοῦ Παρθενίου ποταμοῦ, ὄντες γείτονες τῶν Παφλαγόνων Εὐσταθ. Στραβ. 12, σ. 541. 542.

5) Στραβ. 7, σ. 321. 8, σ. 349.

6) Ἀπολλ. 3, 7.

7) Ἀναβ. 4, 4, 1. Στραβ. 7, σ. 295. 12, σ. 541.

Digitized by Google

ριανδῦνοί[1]· ὅτι δὲ οὗτοι δὲν ἦσαν ἀρχαῖα Θρακικὰ ἔθνη εἶναι σαφέστατον. Θρᾷκας ἐκάλουν αὐτοὺς μόνον οἱ Ἕλληνες, ἕνεκα τῆς φυλετικῆς συγγενείας μετὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Θρακῶν, περὶ ὧν καὶ ἡμεῖς ἔχομεν προφανεῖς ἀποδείξεις· ὁμώνυμος τῷ εὐρωπαϊκῷ ἔθνει ὑπῆρχε καὶ ποταμός τις Ὀδρύσης[2]), καὶ υἱοὶ δὲ τοῦ Ὀδρύσου καλοῦνται ὁ Θυνὸς καὶ Βιθυνός[3]). Δόλογκος καλεῖται ἀδελφὸς τοῦ Βιθυνοῦ[4]) ἢ καὶ Βιθυνικὸς βασιλεύς[5]), οἱ δὲ Δόλογκοι ᾤκουν τὴν Θρακικὴν χερσόνησον[6]), ἦσαν λοιπὸν οἱ προσκείμενοι τοῖς Ἀσιατικοῖς Θραξίν, ἔθνος συγγενές· ἡ ἐν Ἴδῃ πόλις Ἄντανδρος ἐκαλεῖτό ποτε κατ' Ἀριστοτέλη[7]) Ἠδωνὶς ἕνεκα τῶν κατοίκων αὐτῆς. Τέλος εὑρίσκομεν καὶ ἐν Εὐρώπῃ Θυνοὺς καὶ Βιθυνούς[8])· ἀπ' ἐναντίας δὲ πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς μὴ Θρακικὸν ἔθνος τοὺς Παφλαγόνας, διότι αὐτοὶ καὶ τῷ Ὁμήρῳ γνωστοί εἰσι[9]) καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ξενοφῶντος προφανῶς διακρίνονται τῶν Θρακῶν[10]).

Πόσον μακρὰν πρὸς βοῤῥᾶν ἔφθασαν οἱ Θρᾷκες, δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ· ἐλήφθη μέν, ὡς φαίνεται, ὁ Ἴστρος ὡς ὅριον[11]), ἀλλὰ λίαν αὐθαιρέτως, διότι οἱ Γέ-

---

1) Ξενοφ. Ἀναβ. Ἡροδ. 1, 28. 3, 90. 7, 75. Στραβ. πρ. χωρ.
2) αὐτ. 12, σ. 550.
3) Εὐστ. εἰς Διον. περιηγ. 793.
4) Στεφ. Β. ἐν λ. Δολ.
5) Εὐστ. εἰς Διον. περ. σ. 322.
6) Ἡροδ. 6, 34.
7) Στεφ. Β. ἐν λ. Ἀντ.
8) Ξεν. Ἀναβ. 7, 2, 4. Στραβ. 12, σ. 541. Σολιν. 16.
9) Ἰλ. β', 851.
10) Ἀναβ. 5, 9. ἀπέναντι τούτων τῶν ἀποδείξεων ἡ τοῦ Φερεκύδους (σ. 113. ἐκδ. Στουρζ.) δὲν ἔχει καμμίαν βαρύτητα, καλοῦντος Θρᾷκας τοὺς Παφλαγόνας. ἔτι ἧττονα ἀπόδειξιν παρέχει ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Θυὸς Ἀθην. 4, 25, σ. 144. 10, 8.
11) Ἡροδ. 4, 99. 118. Στραβ. 7, σ. 287.

Digitized by Google

ται, οἵτινες διὰ τῆς γλώσσης[1]) παρίστανται προδήλως ὡς Θρακικὸν ἔθνος, ᾤκουν ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη τοῦ ποταμοῦ τούτου[2])· ὅθεν βοῤῥειότερα πρέπει νὰ θέσωμεν τὰ ὅρια αὐτῶν, διότι καὶ οἱ Δάκοι ἀνῆκον εἰς τὸ μέγα Θρακικὸν ἔθνος[3])· Δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ θέσωμεν ἀκριβὲς ὅριον μεταξὺ Θρακῶν καὶ Σκυθῶν· διότι ἐκτὸς τῶν ὁμοίων ἠθῶν ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν (περὶ ὧν κατωτέρω) καὶ αἱ ποικίλαι καὶ στεναὶ σχέσεις μεταξὺ αὐτῶν[4]) ἐπιτρέπουσι νὰ συμπεράνωμεν μεθ' ἱκανῆς βεβαιότητος τὴν συγγένειαν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο καλοῦνται καὶ οἱ Σκύθαι αὐτοὶ Θρακικὸν ἔθνος[5])· (ἡ συνάφεια αὕτη τῶν Θρακῶν μετὰ τῶν Σκυθῶν εἶναι καὶ ἤδη, εἴπερ ποτέ, ἀκριβέστερον ἐκτεθειμένη), ἀλλ' ἡ μὴ διάκρισις τῶν Θυνικῶν καὶ Πιερικῶν Θρακῶν ἐγένετο ἀφορμὴ μείζονος ἔτι καὶ πραγματικῶς ἀφορήτου πλάνης· Ἀντὶ δηλαδὴ ὡς συνήθως οἱ Θρᾷκες νὰ γείνωσιν Ἕλληνες, ἀπ' ἐναντίας ἐνταῦθα ἐξηγοῦνται οἱ Πελασγοὶ καὶ Ἕλληνες ὡς ἀρχικοὶ Σκύθαι, ὅπερ Ἑλληνί τινι τῆς Περικλείου ἐποχῆς δὲν θὰ ἦτο πολὺ ἀρεστότερον, ἢ ὅσον, ἐάν τις μεταβάλῃ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἡμέρους πιθήκους. Πόσον δὲ μακρὰν πρὸς βοῤῥᾶν ἐξετάθη τὸ μέγα τοῦτο ἔθνος, εἰσέτι δὲν ὡρίσθη, διότι μόλις δυνάμεθα νὰ παραστήσωμεν σαφῶς τὰ διάφορα φῦλα τῶν Σκυθῶν ὡς ἔθνος τι μετὰ κοινῶν χαρακτήρων καὶ τύπων ἐθνικότητος καὶ νὰ διαστείλωμεν αὐτὰ ἀκριβῶς τε καὶ οὐ-

1) Στραβ. 7, σ. 303. Ἡροδ. 4, 93. 5, 3. Θουκυδ. 2, 96. Μενανδ. παρὰ Στραβ. 7, σ. 296. Στεφ. Β, ἐν λ. Γέται.

2) Ἡροδ. 5, 93. Ἀῤῥ. 1, 3, 9. Στραβ. 7, σ. 301. 304. 305.

3) Στραβ. 7, σ. 305. Ὁμόγλωττοι δ' εἰσὶν οἱ Δάκοι τοῖς Γέταις. Ἰουστ. 32, 3. καὶ οἱ Δάκοι ἀπόγονοι τῶν Γετῶν εἰσιν.

4) Ἡροδ. 4, 80. Στραβ. 7, σ. 295.

5) Στεφ. Β. ἐν λ. Σκ. Κραμερ. ἀνεκδ. ἑλλ. Ὀξον. 3, σ. 308.

6) Choiseul-Gouffier περιηγ. 2, σ. 100. ὅστις ἐπερείδεται τοῖς Ἀκαδημαϊκοῖς Fréret καὶ Geinoz.

Digitized by Google

σιωδῶς τῶν Βασταρνῶν, Σαρματῶν καὶ ἄλλων ἐθνῶν τῆς βοῤῥειοανατολικῆς Εὐρώπης. Προφανέστερον διακρίνονται οἱ Θρᾶκες καὶ Ἰλλυριοί. Οἱ Θρακικοὶ Τριβαλλοί[1]), οἰκοῦντες τὸ κοσσυφοπέδιον ἢ τὴν Σερβικὴν πεδιάδα βοῤῥείως τοῦ Μαυροβουνίου[2]), ἐσχημάτιζον ἐνταῦθα τὰ ὅρια[3])· μεσημβρινῶς τοῦ Ἴστρου δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν ὡς Θρακικὴν χώραν ὅλην τὴν Ῥουμελίαν, Βουλγαρίαν καὶ Σερβίαν καὶ ἑτέραν τινὰ οὐχ ἧττον ἐκτεταμένην χώραν πρέπει νὰ κατατάξωμεν τῷ Θρακικῷ ἔθνει ἀριστερόθεν τοῦ ποταμοῦ, καὶ οὕτως εὑρίσκομεν ἐντελῶς σύμφωνον τὴν παρατήρησιν τοῦ Ἡροδότου[4]), καλοῦντος τοὺς Θρᾶκας τὸ μέγιστον ἔθνος μετὰ τοὺς Ἰνδούς.

Μεταβαίνοντες εἰς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἤθη καὶ τὴν θρησκείαν τοῦ ἔθνους δὲν εὑρίσκομεν κανὲν ἑλληνικὸν ἴχνος, ἀλλ' ἰδίως βαρβαρικὰ καὶ σκυθικά· καὶ ἐκ μὲν τῆς γλώσσης, ἐκτὸς ὀλίγων πάντη ξενοφώνων λέξεων, οὐδὲν ἄλλο περιῆλθεν ἡμῖν· ἀλλ' ὅμως δύναταί τις ν' ἀποποιηθῇ μετὰ βεβαιότητος πᾶσαν συγγένειαν αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικήν· διότι ὁ βασιλεὺς Σεύθης, καίπερ πρὸ 50 ἐτῶν ἐνεργῶς ἀναστρεφόμενος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Θρακῶν, ἐννοεῖ τόσον ὀλίγον Ἑλληνιστί, ὥστε διερμηνέως ἀνάγκην ἔχει[5])· καὶ τοῦτο μὲν δὲν δύναται ν' ἀναφερθῇ ὡς ἰσχυρὸς λόγος κατὰ τῆς ἀρχικῆς συγγενείας, ἂν ὅμως ἤθελέ τις νὰ συγκαταριθμήσῃ τοὺς Δάκους καὶ Γέτας, τοὺς ὁμογλώττους τῶν Θρακῶν, εἰς τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν φυλήν[6]), τότε βεβαίως ἤθελεν ὑποπέσει εἰς τὸ ἀλογώτατον συμπέρασμα καὶ εἰς σύστημά

---

1) Στραβ. 7, σ. 305. 315.
2) Ἡροδ. 4, 49.
3) Ἀῤῥ. 1, 1, 5.
4) 5, 3. Πανσ. 1, 9, 6.
5) Ξενοφ. Ἀναβ. 7, 3, 25, 6, 8.
6) Στραβ. 7, σ. 303. 305.

Digitized by Google

τι, τοῦ ὁποίου τὴν ἀτοπίαν δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταδείξωμεν, διότι τοῦτο μέχρι τοῦδε οὐδέποτε ἀπεδείχθη. Τὴν τραχύτητα τῶν ἠθῶν ἔχουσιν οἱ Θρᾶκες κοινὴν μετὰ πάντων τῶν ἀπαιδεύτων ἐθνῶν, καὶ οὐδένα τῶν χαρακτήρων ἐκείνων παρέχουσιν ἡμῖν, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γερμανοῖς, οἵτινες διδουσιν ἐλπίδας ὑψηλῆς τινος ἠθικῆς τε καὶ διανοητικῆς καταστάσεως τοῦ ἔθνους. Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι ἡ πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον σχέσις· ἐπεκράτει ἐν Θράκῃ ἡ πολυγαμία εἰς μέγαν βαθμόν[1]), ἕκαστος ἠγόραζε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρὰ τῶν γονέων[2]), οἵτινες πάλιν ἐπώλουν τοὺς παῖδας εἰς τὸ ἐξωτερικόν· ὅτι δὲ τὸ ἐμπόριον τοῦτο ἔπρεπε νὰ καταντήσῃ καὶ εἰς μείζονα ἀτιμίαν τοῦ γυναικείου φύλου, εἶναι πρόδηλον[3]). Περὶ δὲ τῶν ὑπεράνω τῶν Θρακῶν οἰκούντων Κρηστωναίων ὁ Ἡρόδοτος λέγει· „ἔχει γυναῖκας ἕκαστος πολλάς· ἐπεὰν ὦν τις αὐτῶν ἀποθάνῃ, κρίσις γίνεται μεγάλη τῶν γυναικῶν καὶ φίλων σπουδαὶ ἰσχυραὶ περὶ τοῦδε, ἥτις αὐτέων ἐφιλέετο μάλιστα ὑπὸ τοῦ ἀνδρός· ἣ δ' ἂν κριθῇ, καὶ τιμηθῇ, ἐγκωμιασθεῖσα ὑπό τε ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν σφάζεται εἰς τὸν τάφον καὶ συνθάπτεται τῷ ἀνδρί· αἱ δὲ ἄλλαι συμφορὴν μεγάλην ποιεῦνται· ὄνειδος γάρ σφι τοῦτο μέγιστον γίνεται“[4])· παρακολουθεῖ δὲ τῇ θέσει ταύτῃ τῶν γυναικῶν καὶ ὅτι οἱ Κτίσται, ὡς φαίνεται, ἱερατική τις τάξις, ἕνεκα τῆς ἀγαμίας αὐτῶν ἐν δόξῃ τῆς ἁγιότητος

1) Ἡροδ. 5, 3. ἰδιαιτέρως παρατηρετέος, ὡς πρὸς τοῦτο ὁ Μένανδρος λέγων περὶ τῶν Θρακῶν, οὐ πλάσας, ὡς εἰκός, ἀλλ' ἐξ ἱστορίας λαβὼν παρὰ Στραβ. 7, σ. 297. Ἡρακλειτ. Ποντικ. 27. Πομπ. Μελ. 2, 2. Σολιν. 16.

2) Ἡροδ. πρ. χωρ. Ξενοφ. Ἀναβ. 7, 2, 38. ὁ παρὰ τοῦ Πομπ. Μελ. μνημονευόμενος τρόπος τῆς πωλήσεως τῶν ἐπιγάμων παρθένων εἰς τὸν γάμον φαίνεται ὅτι ἐγένετο κατά τινα μίξιν μετὰ τοῦ παρὰ Βαβυλωνίοις καὶ Ἐνετοῖς ἐπιχωρίου ἔθους (Ἡροδ. 1, 196).

3) Ἡρακλ. ποντ. 27.

4) Ἡροδ. 5, 5.

Digitized by Google

ἔφθασαν[1]· *ἀντὶ νὰ δοθῶσι τῇ γεωργίᾳ, ἥτις παρ' αὐτοῖς περιεφρονεῖτο, ἔμενον ἄπρακτοι ἢ ἐτρέποντο εἰς τὴν λῃστείαν*[2]· *ἐν ταῖς ἐνόπλοις ὀρχήσεσι διεκρίνοντο δι' ἀγρίας εὐστροφίας, ᾄδοντες τῷ Σιτάλκῃ, ὡς φαίνεται, ὕμνον τινά ἐπινίκιον. Τοὺς δὲ Ὀρφικοὺς ὕμνους δυσκόλως δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν*[3]. *Ὁ Θρᾷξ ἐστίζετο, θεωρῶν ὡς ἀγενὲς τὴν στέρησιν τοῦ κόσμου τούτου*[4]· *Πασίγνωστοι ἦσαν ἕνεκα τῆς μέθης αὐτῶν, πίνοντες τὸν οἶνον συνήθως ἄκρατον ἐν μεγάλοις κέρασι βοῶν*[5], *βραδύτερον δὲ καὶ παρὰ τοῖς βοῤῥείοις ἔθνεσιν ἦν ἐν χρήσει ζῦθός τις ἐκ κριθῆς*[6]· *ἐναργῆ εἰκόνα περὶ τῶν συμποσίων παρέχει ἡμῖν ὁ Ξενοφῶν*[7], *ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ὁποίας νομίζομεν ὅτι μετηνέχθημεν ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως Σεύθου εἰς τὸ ταμεῖον Ταταρικῆς τινος εἱρκτῆς, οὐδόλως ἀναμιμνησκόμενοι τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ βίου τῶν Ὁμηρικῶν ἡρώων· παρὰ τοῖς Θρᾳξὶ δὲν συνίστατο ὁ εὐγενὴς ἔρως εἰς τὴν κοινωνικὴν δύναμιν τοῦ οἴνου, ὡς παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' ἡ κοινή, γνησία βαρβαρικὴ ἡδονὴ ἐν τῇ κραιπάλῃ τῆς ἀναισθησίας, τούτου ἕνεκα ἀναφέρεται καὶ τὸ ἔθος αὐτῶν νὰ μεθύσκωσι διὰ*

---

1) *Στραβ.* 7, *σ.* 295. 297. *ὁ σοφὸς γεωγράφος δὲν θέλει τοῦτο νὰ πιστεύσῃ, διότι λέγει, κατὰ τὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι πᾶσα δεισιδαιμονία προέρχεται ἐκ τῶν γυναικῶν, καταπειθουσῶν καὶ τοὺς ἄνδρας πρὸς τοῦτο, οἵτινες σπανίως ἐνδίδουσιν, εἰ μόνοι ζῶσι. οἱ καπνοβάται, οἱ μηδέποτε κρεοφαγοῦντες, εἰσὶν ὅμως ἰδίᾳ δεισιδαίμονες, πρέπει καὶ γυναῖκας νὰ ἔχωσι.*

2) *Ἡροδ.* 5, 6. *Στραβ. ἀποσπ.* 46. *Εὐσταθ. εἰς Δ. π.* 322.

3) *Ξενοφ. Ἀναβ.* 5, 9, 5. 6. 7, 3, 32.

4) *Ἡροδ. πρ. χωρ. Στραβ.* 7, *σ.* 315. *Κλεαρχ. παρ' Ἀθην.* 12, 27, *σ.* 524. *ὅστις τὰ τῶν Σκυθῶν ἤθη ἀναφέρει.*

5) *Ἀθην.* 10, 60, *σ.* 442. 11, 16, *σ.* 781. 51, *σ.* 461. *Ξενοφ. Ἀναβ.* 7, 2, 23, 3, 24.

6) *Ἑλλαν. παρ' Ἀθην.* 10, 67, *σ.* 447. *οἱ Παίονες εἶχον ταῦτα τὰ ἔθιμα κοινὰ μετ' αὐτῶν.*

7) *Ἀναβ.* 7, 2.

Digitized by Google

τοῦ καπνοῦ πυρικαύστων ναρκωτικῶν καρπῶν, κοινῶν εἰς τὴν ἕξιν τῶν φιλοπότων[1]), ἀπαραλλάκτως, ὡς καὶ περὶ τῶν Σκυθῶν ἀναφέρεται· καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν πάντα ἀνάγουσιν ἡμᾶς πρὸς ἄρκτον εἰς τοὺς Σκύθας[2]). Οἱ Ἀγάθυρσοι ἐν τῇ σημερινῇ Τρανσυλβανίᾳ καθ' Ἡρόδοτον[3]) εἶχον σχεδὸν πᾶσαν χρῆσιν κοινὴν μετὰ τῶν Θρακῶν, καὶ δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ συλλέγωμεν τὰς πολλαχῶς ὑπερβολικὰς περιγραφὰς περὶ τῆς ἀγριότητος τῶν Τριβαλλῶν[4]) Ὀδρυσῶν[5]) καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ἵνα τοῖς Θραξὶν ἀπαρνηθῶμεν πᾶσαν ἀρχικὴν συνάφειαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ καταγάγωμεν αὐτοὺς μετὰ τῶν συγγενῶν Σκυθῶν ἐκ τῶν βοῤῥειοανατολικῶν μερῶν.

Μεταβαίνοντες δὲ καὶ εἰς τὴν θρησκείαν, οὐδὲν ἄλλο συμπέρασμα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν. Χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι οἱ ἐμφανῶς προσφερόμενοι τύποι εἰς τὸν σεβασμὸν τοῦ Ζαμόλξιος ἢ Γεβελέϊζιος[6]), ὅστις καταντᾷ ἀπέναντι τοῦ φαιδροῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου τῶν θεῶν εἰς τὸν σκοτεινὸν μονοθεϊσμόν· ἐν τῇ καθαρότητι φαίνεται ὅτι αὕτη ἡ λατρεία διετηρήθη ἀκολούθως μόνον παρὰ τοῖς Γέταις, οἵτινες δὲν ἦλθον εἰς καμμίαν ἐπαφὴν μεθ' ἑλληνικῶν καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐθνῶν, ἀρχικῶς ὅμως τόσῳ ἀποκλειστικὸν κτῆμα αὐτῶν ἦτον, ὅσῳ ἀνῆκε τούτοις μόνον ἡ ἐν προφανεῖ συνδέσμῳ μετ' αὐτῆς ὑπάρχουσα δόξα τῆς ἀθανασίας τῶν Τρανσῶν. Οἱ ἀποθανόντες, κατὰ τὴν τοῦ Ἡροδότου ἀφήγησιν, πορεύονται κατὰ τὴν δόξαν τῶν Γετῶν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Ζαμόλξιος, ἐκτὸς τοῦ ὁποίου οὐδένα ἄλλον ἐνόμιζον θεόν·

---

1) Πομπ. Μελ. 2, 2. Σολιν. 16. Πλουτ. περὶ ποτ. Ἕβρ. 3.

2) Ἡροδ. 1, 202. Μαξ. Τυρ. 27, 6.

3) 4, 104.

4) Ἰσοκρ. πανηγυρ. 89.

5) Ἀμμιαν. Μαρκελ. 27, 4.

6) Ἡροδ. 4, 94—96. Στραβ. 7, σ. 297. 298. Εὐσταθ. εἰς Δ. Περ. 304.

Digitized by Google

οἱ Τραυσοὶ τὸν μὲν νεογέννητον ἐθρήνουν, ἀπαριθμοῦντες πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη, τὸν δὲ ἀποθνήσκοντα μετ' ἀλαλαγμοῦ καὶ χαρᾶς ἔθαπτον, ἐπιλέγοντες ὅσων κακῶν ἐξαπαλλαχθεὶς ἐστιν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ[1])· πόσον ἄτοπος εἶναι οὗτος ὁ χαρακτὴρ μέχρι τῶν ἐνδοτάτων τῆς ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας! Τὸ δὲ ἄτοπον, ὅπερ ἀναφέρεται περὶ τῆς φύσεως τῆς θρησκείας τῶν Θρᾳκῶν, ἀνήκει ἀναμφιβόλως μόνον τοῖς μεσημβρινοῖς Θρᾳξίν, οἵτινες καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ παρέλαβόν τι ἐκ τῶν προτέρων κατοίκων τῆς χώρας καὶ τῶν γειτόνων αὐτῶν. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει[2])· „Θεοὺς δὲ σέβονται μούνους τούςδε, Ἄρεα καὶ Διόνυσον καὶ Ἄρτεμιν· οἱ δὲ βασιλέες αὐτῶν, πάρεξ τῶν ἄλλων πολιητέων, σέβονται Ἑρμῆν μάλιστα θεῶν, καὶ ὀμνύουσι μοῦνον τοῦτον, καὶ λέγουσι γεγονέναι ἀπὸ Ἑρμέω ἑωυτούς“. Καὶ παρ' Ὁμήρῳ αἱ βόῤῥειοι Εὐρωπαϊκαὶ χῶραί εἰσιν ἡ ἕδρα τοῦ Ἄρεως, ὅστις ἕνεκα τοῦ ἀγρίου καὶ πολεμικοῦ αἰσθήματος αὐτῶν, διέμεινε καὶ βραδύτερον προσφιλὴς τοῖς Θραξίν[3])· ὅτι δὲ τὸν Διόνυσον ἤ, ὡς καὶ ἐνταῦθα ἐκαλεῖτο, Σαβάζιον εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Θρᾳξίν, δὲν πρέπει νὰ παραξενευώμεθα, διότι εὑρισκόμεθα εἰς ἀρχαίαν Φρυγικὴν χώραν, καὶ ὅπως ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ θεοὶ ἦσαν ἐγχώριοί τε καὶ ἐθνικοί, οὕτω καὶ οἱ Θρᾷκες, καταλαβόντες τὴν χώραν, παρεδέχθησαν τὴν Φρυγικὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου, περὶ τοῦ ὁποίου μαρτυρεῖ τὸ μαντεῖον τοῦ Διονύσου παρὰ Σάτραις, οἵτινες οὐδέποτε ὑπετάγησαν καὶ τὰ ὑψηλότατα

1) Ἡροδ. 5, 4. Πομπ. Μελ. 2, 2. τὸ αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Εὐριπίδης περί τινος ἔθνους ἐν Καυκάσῳ Στραβ. 11, σ. 520. περὶ τῆς ἕδρας τῶν Τραυσῶν ἰδ. Λιβ. 38, 41.

2) 5, 7.

3) Σχολ. Ὁμ. Ὀδυσσ. η', 461. Τσέτσ. εἰς Λυκοφ. 937. Θρᾷξ εἶναι υἱός τις τοῦ Ἄρεως παρὰ Βιργ. Αἰν. 3, 13. Ὁρατ. ᾠδ. 2, 16. καὶ ἐν Αἵμῳ κατὰ Στατ. Συλβ. 1, 18. κατοικία τοῦ πολεμικοῦ θεοῦ.

4) Σχολ. Ἀριστοφ. νεφ. 9. Μακροβ. Κρον. 1, 18.

Digitized by Google

μέρη τοῦ Παγγαίου ᾤκουν[1]). *Πρὸς τούτοις γνωστοί εἰσιν ἡμῖν οἱ Σάβηροι*[2]) *ὡς ἱερατικὴ φυλὴ τοῦ Σαβαζίου, οἵτινες, μεταλλαγῇ ἴσως μετὰ τῶν Σαπαίων*[3]), *καλοῦνται Θρακικὸν ἔθνος. διὸ παράδοξον εἶναι, ὅτι ἀναφέρονται παρὰ τῇ χρησμολόγῳ ἱερείᾳ οἱ καλλίτεροι ὡς ἱερατικὴ φυλή, οὓς ἄλλως γινώσκομεν ὡς λίαν διασκορπισθεῖσαν καὶ μάλιστα ἀγρίαν Θρακικὴν φυλὴν*[4]), *καὶ οἵτινες ἦσαν ἴσως οὐχὶ οἱ θεράποντες, ἀλλ' οἱ κύριοι τοῦ μαντείου· πρὸς τούτοις εὑρίσκομεν αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ κατακτήσει τῆς χώρας ἐν ἀγῶνι κατὰ τῶν Ὀδρυσῶν περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ ναοῦ*[5]). *Τοὺς Σάτρας πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ἴσως ὡς ἀρχαίαν Φρυγικὴν φυλήν, ἀμυνομένους κατ' ἀρχὰς μὲν τῷ ὄρει, βραδύτερον δὲ τῇ ἁγιότητι τῆς λατρείας αὐτῶν· ἐν συναφείᾳ μετὰ τοῦ Διονύσου πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν καὶ τὴν Ἄρτεμιν, ἧς τὸ Θρακικὸν ὄνομα ἦν Βενδίς*[6]), *προσέτι δὲ καὶ Σελήνη*[7]) *καλεῖται καὶ ἡ μήτηρ τῶν θεῶν*[8]). *Παραδεχόμενοι αὐτὴν ὡς Κυβέλην, κατανοοῦμεν καὶ τὰ παρὰ Στράβωνος ἀναφερόμενα Κοτύττια καὶ Βενδίδεια, ἅπερ ἐν Θράκῃ ἐπανηγυρίζοντο. Κότυς εἶναι σύνηθες Θρακικὸν ὄνομα καὶ ταὐτὸν τῷ Ἄτει, ἣν ὁ Αἰσχύλος καλεῖ Ἠδωνικὴν θεάν,*

---

1) *Ἡροδ.* 7, 111.

2) *Σχολ. Ἀριστοφ. πρ. χωρ.* Εὐσταθ. *εἰς Δ. περ. Ἁρποκρ. ἐν λ.*

3) *Ἡροδ.* 7, 110.

4) *Στραβ.* 7, *σ.* 318. *ἀποσπ.* 46. *Ἀμμιαν. Μαρκ. πρ. χωρ.*

5) *Δίων Κασσ.* 51, 25. 54, 34.

6) *Βαχμανν. ἀνεκδ.* Ἑλλ. 2, *σ.* 325. *Ἡσυχ. ἐν λ. ὁ Λακεδαιμόνιος μὴν Ἀρτεμίσιος ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Βιθυνοῖς Βενδίδιος Ματθ. γλωσσ.* 1, 86. *Κραμερ. ἀνεκδ.* Ἑλλ. *Ὀξον.* 3, *σ.* 402. *καὶ ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχε ναός τις καὶ ἑορτὴ τῆς Βενδίδος Κρευζ. συμβολ.* 2, *σ.* 530.

7) *Προκλ. ἐν θεολογ. σ.* 353. *Ἡσυχ. ἐν λ. Διλόγχ.*

8) *Ἡσυχ. ἐν λ. Κυβήκη καὶ Μεγάλη θεός.*

9) 10, *σ.* 470.

Digitized by Google

ἅτε συνδεδεμένην τῇ τῶν Γάλλων (εὐνούχων) φύσει[1]. Πρὸς τῇ Βενδίδι καλεῖται καὶ ἡ Θρακικὴ θεὰ Ζηρυνθία, ἡ αὐτὴ βεβαίως τῇ τοῦ Ἡσυχίου Μακεδονικῇ θεᾷ Ζειρήνῃ· αὕτη εὑρίσκεται ὡς Ἑκάτη[2]) καὶ Ἀφροδίτη[3]), οὖσα ἴσως ἡ αὐτὴ τῇ Βενδίδι καὶ κατ' ἀρχὰς προσηγορία αὐτῆς, ὅπερ ἐλάχιστα παραδέχεται ὁ Λίβιος[4]), καλῶν Ἀπόλλωνά τινα Ζηρύνθιον· δὲν ἐπιθυμῶ δὲ νὰ φέρω τὴν Ζηρυνθίαν εἰς σύνδεσμον μετὰ τῆς Περσικῆς Ζαρήτιδος, Ἀζάρας, Ἀστάρτης[5])· σπουδαιότατον θὰ ἦτο νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβέστερόν τι περὶ τοῦ Θρακικοῦ Ἑρμοῦ ὡς προπάτορος τῶν βασιλέων, διότι ἡ τελευταία αὕτη γνώμη ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμεν διάφορόν τι γένος περὶ τῶν στοιχείων τοῦ ἔθνους. ἀναμφιβόλως ὑπὸ τοῦτον τὸν Ἑρμῆν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸν γνωστὸν Ἑρμῆν Καδμίλον· ἡ Ἴμβρος καὶ ἰδίως ἡ Σαμοθράκη ἦσαν πάντη ἐξῳκοιωμέναι μετὰ τῆς λατρείας τῶν Καβείρων[6]), καὶ ὁ Κάδμος αὐτὸς παρίσταται καὶ ἐν Θράκῃ περὶ τὸ Παγγαῖον[7]). ἂν δὲ πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὸν Κάδμον ὡς ἀρχικῶς ἑλληνικόν[8]), ἢ ἂν αὐτὸς ἦτο τὸ περιληπτικὸν ὄνομα Φοι-

1) Βραχμ. πρ. χωρ. φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ θηλυδρίαν ὑπὸ Ῥέας τῆς τῶν θεῶν ἀποκοπέντα μητρός κ. τ. λ. Λουκιαν. περὶ Συρ. θεᾶς 15, σ. 461. ὡς γάρ μιν ἡ Ῥέη ἔτεμε, βίον μὲν ἀνδρήϊον ἀνεπαύσατο, μορφὴν δὲ θηλείην ἠμείψατο καὶ ἐσθῆτα γυναικηΐην ἐνεδύσατο. ἐν λόγῳ Ἰουλιανοῦ πρὸς τὴν μητέρα τῶν θεῶν ἀλλάσσεται ὁ Γάλλος τῷ Ἄττει (σ. 159. 161. 165) οἱ Γάλλοι ἀρνοῦνται ἄνδρες εἶναι .... γυναῖκες θέλουσι νὰ νομίζωνται. Ἰουλ. Φιρμ. σ. 6. Σ. Μοβερ. σ. 487. 684.

2) Λυκοφρ. 77.

3) Ἐτυμολ. Μ. ἐν λ.

4) 38, 41.

5) Κρευζ. συμβολ. 1, σ. 229. Μοβερ. σ. 22.

6) Εὐσταθ. εἰς Διον. περ. 520. Στραβ. ἀποσπ. 49.

7) Στραβ. 14, σ. 680.

8) Κατὰ Μύλλερον (Ὀρχομ. σ. 450—63) ὁ Κάδμος εἶναι ἐγχώριος ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς Σαμοθράκης καὶ οἱ Καδμεῖοι ἀνήκουσι τοῖς Τυῤῥηνικοῖς Πελασγοῖς. Φ. Γ. Βελκερ. (περί τινος Κρητικῆς

Digitized by Google

νικικῆς ἀποικίας[1]), *ἢ Φοινικικός τις θεός*[2]), *περὶ τούτου δὲν δίδω πίστιν εἰς καμμίαν γνώμην· εὐκόλως δ' ἀποπειρᾶταί τις ν' ἀπονείμῃ Φοινικικὴν καταγωγὴν τοῖς βασιλεῦσι τῶν μεσημβρινῶν φύλων, ἀποδίδων βαρύτητα τῇ γνώμῃ, ὅτι ὁ Φινεὺς εἶναι υἱὸς τοῦ Φοίνικος*[3]), *πατὴρ τοῦ Θυνοῦ καὶ Βιθυνοῦ*[4]) *καὶ ἡγεμὼν πάντων τῶν Ἀσιατικῶν Θρακῶν*[5]), *ἡ Βιθυνία ἐξ αὐτοῦ τοῦ Φοίνικος γενεαλογεῖται*[6]), *καὶ τέλος εὑρέθησαν βέβαια ἴχνη Φοινικικῆς ἀποικίας ἐν Θάσῳ, τῇ ἀπέναντι τῆς Σαμοθράκης κειμένῃ ἠπείρῳ*[7]), *καὶ προσέτι ἐν Ἴμβρῳ, ἐν ᾗ νήσῳ οἱ Κᾶρες, οἵτινες ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῶν Φοινίκων ἐξηπλώθησαν ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πέλάγους, ἐκάλουν τὸν Ἑρμῆν Ἴμβραμον*[8]). *ἰδ. ἀν.*

Ὑπολείπεται ἔτι νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Θρακῶν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ Μικρὰν Ἀσίαν ἴχνη, ἣν κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν. ἀλλά, καίπερ μεταγενεστέρου ὄντος τοῦ συμβάντος τούτου, μόλις ἠδυνήθημεν νὰ ἐξαγάγωμεν ἀκριβέστερόν τι περὶ ταύτης ἢ περὶ τῆς τῶν Φρυγῶν μεταναστάσεως. Πρὸς ταύτην τὴν ἀβεβαιότητα δύναται πολὺ νὰ συντελέσῃ ἡ περίστασις, ὅτι δὲν ἦτο μία εἰσβολή, ἀλλὰ διαρκὴς κίνησις ἐθνῶν, ἐξ ἧς ἐπήγασε νέα τῶν πραγμάτων κατάστασις· οἱ τελευταῖοι κλύδωνές εἰσιν οἱ γνωστοὶ ἡμῖν διὰ τῶν ὀλίγων συγκεχυμένων διηγήσεων περὶ τῶν Σκυ-

---

ἀποικίας εἰς Θήβας) διαστέλλει μεταξὺ Κάδμου, τοῦ Θηβαϊκοῦ Θησέως, τοῦ ἱστορικοῦ ἰδανικοῦ ὀνόματος καὶ Κάδμον ὡς κοσμογονικὸν σύμβολον.

1) *Βουτμανν. Μυθολογ.* 2, *σ.* 171.
2) *Κατὰ Μοβερ. σ.* 513—22.
3) *Σχολ. Ἀπολλ.* 178.
4) *Εὐστ. εἰς Διον. περ.* 793.
5) *Φερεκ. σ.* 113. *ἐκδ. Στουρζ.*
6) *Συγγελλ. σ.* 158. *Κραμερ. ἀνεκδ. ἑλλ. Παρισ.* 2, *σ.* 190.
7) *Ἡροδ.* 6, 47.
8) *Εὐσταθ. εἰς Διον. Περ.* 520.

Digitized by Google

θικῶν καὶ Κιμμερικῶν ἐπιδρομῶν. ἡ ἰδιαιτέρα συνάφεια, εἰς ἣν ἦλθον ἀμφότερα τὰ ἔθνη ταῦτα πρὸς ἄλληλα, καὶ καθ' ἣν Σκύθαι καὶ Κιμμέριοι διέδραμον τὴν Ἀσίαν μετ' ἀλλήλων, δυσκόλως δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος[1], εἰ καὶ μεγάλαι ἀμοιβαῖαι ἐπενέργειαι συνέβησαν. οἱ μὲν Σκύθαι, οἵτινες ἐπέδραμον εἰς τὴν ἄνω Ἀσίαν, δύνανται ἐνταῦθα ὅλως νὰ παραλειφθῶσι. Ἐν δὲ ταῖς Κιμμερικαῖς ἐπιδρομαῖς βλέπομεν ἀναμφιβόλως τοὺς τελευταίους θρακικοὺς κλύδωνας τῶν ἐθνῶν. ὁ Στράβων[2] ἀναφέρει ἡμῖν ἀκριβῶς τοὺς Τρῆρας ὡς τὸ Κιμμερικὸν ἔθνος, τὸ ἐπιχειρῆσαν συνεχεῖς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἀσίαν, οἱ δὲ Τρῆρες ἦσαν θρακικὸν ἔθνος[3]), οὗ ἡγεμόνες ἀναφέρονται ὁ Κόβος καὶ Λύγδαμις, ὅστις λέγεται ὅτι προήλασε μέχρι τῆς Παφλαγονίας, εἶτα δὲ εἰς τὴν Φρυγίαν, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Μίδας πιὼν αἷμα ταύρου ἐφαρμακώθη, καὶ εἰς τὴν Λυδίαν, ὅπου κατέκτησε τὰς Σάρδεις καὶ τὴν Ἰωνίαν ἐδῄωσε, μεχρισοῦ εὗρε μετὰ τοῦ θανάτου καὶ τὸ τέρμα τῶν ἔργων αὐτοῦ. καὶ κατὰ Καλλῖνον[4]) καὶ Ἡρόδοτον[5]) οἱ Κιμμέριοι κατέκτησαν τὰς Σάρδεις, ἀντιστάσης μόνον τῆς ἀκροπόλεως. ἐπίσης ἀναφέρει[6]) ὁ Ἀρχίλοχος τὴν ὑπὸ τῶν

---

1) 1, 103. 4, 12.

2) 1, σ. 61. *Οἵ τε Κιμμέριοι, οὓς καὶ Τρήρωνας ὀνομάζουσιν, ἢ ἐκείνων τι ἔθνος πολλάκις ἐπέδραμον τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ Πόντου.* 14, σ. 647. *Τρηρῶν Κιμμερικοῦ ἔθνους.* 12, σ. 573. *μετὰ δὲ τὰ Τρωϊκὰ αἵ τε τῶν Ἑλλήνων ἀποικίαι καὶ αἱ Τρηρῶν καὶ αἱ Κιμμερίων ἔφοδοι καὶ Λυδῶν . . . . Γέγονε δὲ ἡ ἀσάφεια οὐ διὰ τὰς μεταβολὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς τῶν συγγραφέων ἀνομολογίας, περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λεγόντων.* αὗται αἱ ἐπίσημοι λέξεις ἰσχύουσιν ὅσον αὐτὸς ὁ Στράβων καὶ δύναμαι νὰ θεωρήσω αὐτὰς ὡς δικαιολογίαν τινὰ τῆς πραγματείας μου περὶ τῶν εἰδήσεων τῶν ἀρχαίων μεταναστάσεων τῶν ἐθνῶν.

3) Θουκ. 2, 96. Στεφ. Β. ἐν λ.

4) Παρὰ Στράβ. 14, σ. 647. 648.

5) 1, 15.

6) Παρὰ Στραβ. πρ. χωρ.

Digitized by Google

Τρηρῶν κατὰ τῶν Μαγνητῶν ἐπενεχθεῖσαν δυστυχίαν. κατ' Ἀριστοτέλη[1]) οἱ Κιμμέριοι ᾤκησαν ἑκατὸν ἔτη τὴν ἐν Ἴδῃ κειμένην πόλιν Ἄντανδρον. τὸν ἐν Ἐφέσῳ ναὸν λέγεται ὅτι ἐπυρπόλησαν οἱ Κιμμέριοι ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Ἀμαζόνων τῇ 11η ἑκατονταετηρίδι[2]). τὰ τελευταῖα ἀνατολικὰ ἴχνη αὐτῶν εὑρίσκομεν ἐν τῇ χερσονήσῳ τῆς Σινώπης[3]), ὅπου ποτὲ Κιμμέριοι ἐπῴκησαν, ἴσως ὅμως πάραυτα ὑπεχώρησαν τῇ Μιλησιακῇ ἀποικίᾳ. διάφοροι τῶν Κιμμερίων εἰσὶν οἱ Θρᾶκες[4]), οἵτινες, ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Πάταρον προελάσαντες ἐκ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος εἰς τὴν μετὰ ταῦτα Βιθυνίαν, ἐξήλασαν τοὺς Κιμμερίους. τὸ δὲ τελευταῖον δὲν εἶναι πολὺ βέβαιον, διότι οἱ Κιμμέριοι καθ' Ἡρόδοτον πρῶτον ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος εἰσέβαλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς τελευταίας Λυδικῆς δυναστείας. Αὕτη ἡ διάπλασις τοῦ λόγου προῆλθεν ἐκ τῆς ἁπλῆς περιπτώσεως, ὅτι δὲν ὑπῆρχον πλέον Κιμμέριοι εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅτε οἱ Θρᾶκες κατεῖχον τὸ ἥμισυ τῆς βοῤῥείου παραλίας· δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν, οὐδὲ οὐσιωδῶς ἀναγκαῖον νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς τὰς ἰδιαιτέρας Θρακικὰς ἐπιδρομὰς καὶ τὴν ἐποχὴν αὐτῶν· βέβαιόν μοι φαίνεται μόνον, ὅτι ἐν ταῖς 3 ἢ 4 τελευταίαις ἑκατονταετηρίσι μεθ' Ὅμηρον κατέκλυσαν πολλαὶ φυλαὶ μεγάλου ἔθνους ἐν πολλαῖς ἐφόδοις ὅλην τὴν Θράκην καὶ τὰ βόῤῥεια παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἐλθοῦσαι ἐκ τῆς βοῤῥειοτάτης Εὐρώπης καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπωθισθεῖσαι ὑπὸ τῶν πολυχρονίων κινήσεων τῶν ἐθνῶν. ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας διετηρήθησαν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐπαχθέντων ἀγώνων μεταξὺ τῶν ἐπιδραμόντων Θρακῶν καὶ τῶν ἀρχαίων Φρυγικῶν κατοίκων, ἅτινα βραδύτερον συνυφάν-

---

1) *Παρὰ Στεφ. Β. ἐν λ. Ἄντανδρος.*
2) *Συγκελλ. σ.* 178.
3) *Ἡροδ.* 4, 12.
4) *Εὐστ. εἰς Διον. Περ. στ.* 322. *Συγκελλ. σ.* 181.

Digitized by Google

θησαν ἐν τοῖς μύθοις τοῦ Ἡρακλέους· πολὺν χρόνον οἱ Μαριανδυνοὶ διετέλεσαν ἐν ἀγῶνι κατὰ τῶν Μυσῶν καὶ Βεβρύκων, ἐν ᾧ Πριόλας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως αὐτῶν Λύκου ἔπεσε, μέχρις οὗ ὁ Ἡρακλῆς ἐβοήθησε τοῖς πολιορκηθεῖσι Μαριανδυνοῖς, Μύγδονα, τὸν βασιλέα τῶν Βεβρύκων ἐφόνευσε καὶ τὴν πόλιν κατέσκαψε[1]). Συνδέων τις τοῦτον τὸν λόγον μετὰ τῶν προμνημονευθέντων Φοινικικῶν ἰχνῶν, εὐκόλως δύναται νὰ ἴδῃ ἐν τούτῳ τῷ Ἡρακλεῖ τὸν Φοινικικόν. δὲν ἐπεθύμουν ὅμως νὰ ὑπερασπισθῶ ταύτην τὴν δοξασίαν. ἐν τούτοις ἡ βρήθεια αὕτη τοῦ Ἡρακλέους δὲν ὑπῆρξε πολὺ διαρκής. διότι πολλοὶ τῶν Μαριανδυνῶν βραδύτερον ἐγένοντο Εἵλωτες τοῖς Ἡρακλειώταις[2]), οἵτινες ἦσαν τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῶν Ἀσιατικῶν Θρᾳκῶν καὶ εἰς τοιούτους ἐθνικοὺς κλύδωνας πάντοτε ἀπόλλυνται τὰ ἔσχατα μέρη, ἅμα ἀπομονωθῶσι, διότι ὁ ἰσχυρὸς σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἰδιαιτέρων μερῶν παρὰ τοῖς ἀγρίοις ἔθνεσι μένει ἐνεργητικὸς μόνον εἰς ἀγρίους ἀγῶνας καὶ ἐφόδους, οὐδέποτε ὅμως ἐν μονίμῳ καὶ διαρκεῖ δυνάμει. Ἐν ᾧ ἔχομεν ἔτι λόγους τινὰς περὶ τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ μεταβολῶν, ἐξ ἐναντίας στερούμεθα πάσης θετικῆς ἀγγελίας περὶ τῶν ὑπὸ τῶν Τρηρῶν γενομένων καταστροφῶν ἐν Εὐρώπῃ. Ἀλλ' ἀναλογιζόμενοι, πῶς οἱ Ἕλληνες ἐν ταῖς μεθ' Ὅμηρον ἑκατονταετηρίσι ἐνασχοληθέντες περὶ τὴν ἀνήσυχον αὐτῶν ἀνάπτυξιν ἔν τε τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐξωτερικῷ πολιτικῷ βίῳ, παρημέλησαν πάντα τὰ πέραν τοῦ Ὀλύμπου κείμενα, οὐδόλως πρέπει νὰ παραξενευώμεθα περὶ τούτου. Ὅτι δὲ ἐν τῇ σχέσει τῶν Θρᾳκικῶν ἐθνῶν συμβαίνει μεγάλη διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ὁμηρικῆς καὶ τῆς μεταγενεστέρας ἱστορικῆς ἐποχῆς, καὶ ὅτι αὕτη συνδέεται μετὰ

---

1) Ἀπολλ. 1, 9, 23. 2, 5, 9. Ἀπολλ, Ῥοδ. κ. σχολ. 2, 752. 780. 786. Τσετσ. Χιλ. 3, 808—810.

2) Στραβ. 12, σ. 542.

Digitized by Google

τῶν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ γενομένων μεταβολῶν, τοῦτο δὲν δύναται πλέον ν' ἀμφιβάλληται κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα. ἀντιπαραταχθείσης δὲ τοῖς Ἕλλησι ταύτης τῆς μεταβολῆς ὡς ἔργον τι πρὸ πολλοῦ τετελεσμένον, συνέστη καὶ ποικίλη τις κρᾶσις ἀρχαίων καὶ νέων Θρᾳκικῶν ὀνομάτων τε καὶ πραγμάτων, ἥτις ὅμως οὐδεμίαν πλάνην δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τοῖς προσεκτικωτέροις ἐρευνηταῖς.

Ἡ χώρα αὐτὴ διετήρησε τὸ ἀρχαῖον ὄνομα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡς καὶ μετὰ τὴν Φρυγικὴν μετανάστασιν διεφύλαξεν αὐτό. φυσικὰ τώρα ἔπρεπε καὶ τὸ ἔθνος, ὅπερ ᾤκει ταύτην, νὰ καλῆται τὸ Θρᾳκικὸν, εἰ καὶ παρ' αὐτῷ τούτῳ οὐδαμοῦ εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα, οὔτε μόνον, οὔτε ἐν συνθέσεσιν. Ἀναγνωρίσαντες λοιπὸν προφανῶς ἐσωτερικήν τινα συνάφειαν μεταξὺ τῶν πολλῶν καὶ πολλάκις διά τινος ἰδιαιτέρου κοινοῦ ὀνόματος συνδεδεμένων ἐθνῶν, εὐλόγως δυνάμεθα νὰ καλέσωμεν Θρᾷκας καὶ τὰς ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ Ἴστρῳ φυλάς. τὸν μεταξὺ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων Θρᾳκῶν σύνδεσμον, τὸν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀλίγον ἀμφίβολον φαινόμενον, ἐζήτησάν τινες ν' ἀποδείξωσι κατὰ τρόπον ἀτοπώτατον[1]*. καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχαῖοι Θρᾳκικοὶ μῦθοι περιεβλήθησαν μετὰ νεοθρᾳκικοῦ ἱματίου· παρὰ μὲν τῷ Σοφοκλεῖ*[2] *ὁ Λυκοῦργος εἶναι βασιλεὺς τῶν Ἠδωνῶν, παρ' ἄλλοις δὲ*[3] *τῶν Μακεδόνων. ὁ Ἄμυκος, βασιλεὺς τῶν Βεβρύκων, λέγεται υἱὸς τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Βιθυνίας τινός*[4]*. ὁ Θάμυρις μέλλει νὰ ὁδοιπορήσῃ πρὸς τὸν Ὀδρύσην, πρὸς τοῦτο συνοδοιπορεῖ καὶ ἡ ἔγκυος αὐτοῦ μήτηρ ἐκ τοῦ Παρνασσοῦ εἰς Ὀδρυ-*

---

1) *Ἀππιαν. Μιθριδ.* 1. *ὅπου καταγωγὴ τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν ἐκ τοῦ ἀρχαίου Ῥήσου ἀποπειρᾶται.*

2) *Ἀντιγ. στ.* 945. *Ἀπολλοδ.* 3, 5, 1.

3) *Σχολ. Σοφοκλ. πρ. χώρ.*

4) *Ἀπολλοδ.* 1, 9, 20.

Digitized by Google

σίαν[1]). Ὁ Ὀρφεὺς καλεῖται υἱὸς τῆς Θράσσης Βισαλτίας καὶ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ Ὀδρυσίας[3])· μείζων τις, ὡς φαίνεται, ἐν μέρει ἐκ πολιτικῶν αἰτιῶν ἐξαρτωμένη μεταλλαγὴ τῶν ἀρχαίων καὶ νέων Θρακῶν παρήχθη διαρκοῦντος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καθ' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Ὀδρύσαι ἦλθον εἰς στενὸν σύνδεσμον πρὸς ἀλλήλους καὶ οἱ πρῶτοι ἐκολάκευσαν τὸ Ὀδρυσικὸν βασιλικὸν γένος διὰ τῶν ἀρχαίων συγγενικῶν σχέσεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας, ὅπερ ὁ Θουκυδίδης[5]) ἔκρινεν ἀναγκαῖον ῥητῶς νὰ παρατηρήσῃ, ὅτι Τήρης, ὁ τοῦ Σιτάλκους πατὴρ δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν πρὸς τὸν Τηρέα τὸν λαβόντα γυναῖκα Πρόκνην τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βασιλέως Πανδίονος. πρὸς τούτοις δὲ ὁ βασιλεὺς Σεύθης ἀναφέρει τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους συγγένειαν αὐτοῦ ὡς σαφέστατον συμβάν[6]).

4. Οἱ Ἰλλυριοί.

Ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν ἓν ἔτι ἔθνος, συνεχῶς ἀναφερόμενον ἐν τῇ Μακεδονικῇ ἱστορίᾳ ὡς πολέμιος καὶ ἐπικίνδυνος γείτων, ᾧπερ περιεποίησαν τὴν τιμὴν νὰ καταγάγωσιν ἐξ αὐτοῦ τοὺς Μακεδόνας γενεαλογικῶς, καὶ τοῦτο εἶναι οἱ Ἰλλυριοί.

Περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐγχωρίου βίου τοῦ ἔθνους τούτου, καίπερ ἔχοντος θέσιν μεταξὺ τῆς Μακεδονίας, Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας καὶ συνεχεῖς πολέμους ἐπιχειρήσαντος μάλιστα πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἀναφέρονται ὀλίγα τινά, μικροῦ λόγου ἄξια, καὶ οὕτω ταχέως τε καὶ ἐν παρόδῳ

---

1) Παυσ. 4, 33, 4.
2) ἀνεκδ. Villois σ. 314.
3) Κον. παρὰ Φωτ. σ. 140.
4) Τζετζ. Χιλ. 4, 946.
5) 2, 29.
6) Ξενοφ. Ἀναβ. 7, 2, 31. 3, 29.

Digitized by Google

μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἰς τὰς πολεμικὰς κινήσεις αὐτῶν.

Ἀνάγοντες δὲ εἰς μίαν εἰκόνα τοὺς ὀλίγους περισωθέντας χαρακτῆρας αὐτῶν, δὲν δυνάμεθα ὁριστικῶς νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ἐντελῶς μὴ ἑλληνικὸν ἔθνος. Τὴν ἐπισημοτάτην βεβαιότητα περὶ τούτου παρέχουσιν ἡμῖν αἱ τοῦ Λὴκ[1]) *ἔρευναι περὶ τῆς γλώσσης τῶν Σκυπιτάρων ἢ Ἀλβανῶν, τῆς ὁποίας γραμματικὴν καὶ λεξικὸν παρέχει αὐτός, τοῦ ὁποίου ἡ δοξασία, ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοί εἰσιν οἱ ἀρχαῖοι Ἰλλυριοί, φαίνεταί μοι ὅτι πάντη ἀληθὴς εἶναι. Διότι οἱ χαρακτῆρες, οὓς περὶ τούτων ἔχομεν, ἁρμόζουσιν ὅλως τῷ χαρακτῆρι ἐκείνων, οἵτινές εἰσιν τὸ ἀρχαῖον ὀρεινὸν ἔθνος, ὅπερ συνεχῶς μὲν ἐνικᾶτο, οὐδέποτε ὅμως ὑπετάχθη. Ἡ δὲ σημερινὴ γλῶσσα τῶν Σκυπιτάρων φαίνεται ὅλως ὡς ἰδία τις, μηδὲν παρέχουσα ἴχνος συγγενείας μετὰ τοῦ ποτὲ ἑνὸς ἔθνους τῆς Πελασγικο-φρυγικῆς φυλῆς· διὸ οὐδεμίαν συνάφειαν μεταξὺ Ἰλλυριῶν καὶ Φρυγῶν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν*[2]). *Ἀξιοσημείωτοί εἰσιν αἱ πολλαὶ καὶ σχεδὸν ἀμετάβλητοι Λατινικαὶ λέξεις εἰς τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν*[3]). *Ὅτι δὲ αὗται δὲν προέρχονται ἐξ ἀρχικῆς συγ-*

---

1) Ἔρευναι ἐν Ἑλλ. *Λονδ.* 1814. σ. 237—362. *τοῦ Θουνμάννου τὴν ἱστορίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν δὲν εἶχον πρόχειρον.*

2) *περὶ οὗ ἐξηγήθη, ὅτι παρὰ μὲν τοῖς Φρυξὶν ὁ ἄρτος καλεῖται βεκὸς* (Ἡροδ. 2, 2), *παρὰ δὲ τοῖς Ἀλβανοῖς μποὺκ. ἐὰν αἱ λέξεις αὗται ἀνήκωσιν εἰς μίαν ῥίζαν, ἀναφέρω ἐγὼ καὶ τὴν Γερμανικὴν* Backen, *μπούκ.*

3) *ἔρε* aër (*ἀήρ*), *ἐβερτέτε* veritas (*ἀλήθεια*), *νούμουρ* numerus (*ἀριθμός*), *ἐργιέντ* argentum (*ἄργυρος*), *μέντ* mens (*νοῦς*), *σιάρκ* arcus (*τόξον*), *πὰκ* pax (*εἰρήνη*), *σπερέσε* spes (*ἐλπίς*), *τοὺρπ* turpitudo (*αἶσχος*), *λάβδουρον* laudo (*ἔπαινος*), *βὲν* venio (*ἔρχομαι*), *μὸρτ* mors (*θάνατος*), *βὲρ* ver (*ἀληθής*), *γρὶκ* grex (*ἀγέλη*), *λιέπουρ* lepus (*λαγωός*), *κεντὸν* cano (*ᾄδω*), *γὶντ* gens (*ἔθνος*), *σὸρτ* sors (*κλῆρος*), *πλιοὺμ* plumbum (*μόλυβδος*), *φάκιε* facies (*ὄψις*), *κίελ* coelum (*οὐρανός*), *πὲσκ* piscis (*ἰχθύς*), *βίργιρ* virgo (*παρθέ-*

Digitized by Google

γενείας, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῆς καταθλιπτικῆς Ῥωμαϊκῆς δεσποτείας, γίνεται δῆλον ὅτι εὑρίσκονται ἐν αὐτῇ καί τινες ἑλληνικαί, καὶ μάλιστα νεοελληνικαί, πρὸς δὲ καὶ πλείονες τουρκικαὶ λέξεις. οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Τοῦρκοι ἐκυριάρχησαν τῶν Ἰλλυριῶν μόνον μέχρι τινὸς βαθμοῦ.

Περὶ τῆς Ἰλλυρικῆς θρησκείας δὲν γινώσκομεν σχεδὸν τίποτε, ἐκ δὲ τῆς μεμονωμένης γνώμης[1]*, ὅτι οἱ ἑλληνικοὶ Σιληνοὶ ἐκαλοῦντο παρ' αὐτοῖς Δευάδαι, δὲν δύναταί τις κανὲν περαιτέρω συμπέρασμα νὰ ἐξαγάγῃ. ἰσχυροτέρα εἶναι ἡ ἀγγελία, καθ' ἣν φαίνεται ὅτι ἡ ἀνθρωποθυσία ἦν ἐν χρήσει παρ' αὐτοῖς· διότι, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπῆλθε κατὰ τῆς πόλεως Πηλίου, ἐσφαγίαζον οἱ Ἰλλυριοὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος παῖδας τρεῖς καὶ κόρας ἴσας τὸν ἀριθμὸν καὶ κριοὺς μέλανας τρεῖς*[2].

Ὁ Στράβων[3] *παρέχει ἡμῖν τὴν ἐπίσημον ἀγγελίαν, ὅτι οἱ Ἰλλυριοί, καθάπερ οἱ Θρᾷκες, ἐστίζοντο, βαρβαρικὸν ἔθος, τοῦ ὁποίου ἴχνος παρ' οὐδενὶ ἔθνει τῆς Πελασγικο-φρυγικῆς φυλῆς εὑρίσκεται· ἵνα δὲ ἐναργῆ εἰκόνα τῶν ἠθῶν καὶ τρόπων τῶν Ἰλλυριῶν λάβωμεν, πρέπει νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτοὺς εἰς τὰς τολμηρὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν, ἐν αἷς φαίνονται ὡς τὸ αὐτὸ ἄοκνον, εὔτολμον, ἄγριον, ἀκατάστατον, μνησίκακον καὶ αἰσχροκερδὲς ἔθνος, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοί.*

Ἡ περὶ τοῦ γένους αὐτῶν ἄγνοια ἔφερεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι εἰς πολλὰς ἀτόπους παραγωγάς· παρὰ τῷ Ἀππιανῷ ἀναφέρεται[4] *μεταξὺ τῶν πολλῶν μύθων κάλλιστα*

νος), *φοὺνδ* fundus (*πυθμήν*), *μὲν* canis (*κύων*), *ἴνγουστε* angustus (*στενός*), *μοὺρ* murus (*τεῖχος*), *ρότε* rota (*τροχός*), *φὰτ* fatum (*τύχη*) *κ. τ. λ.*

1) *Ἡσυχ. ἐν λ. Δευάδαι.*

2) *Ἀρρ.* 1, 5, 2.

3) 7, *σ.* 315.

4) *Ἰλλυρ.* 2.

7*

Digitized by Google

καὶ οὗτος, καθ' ὃν Κελτός, Ἰλλυριὸς καὶ Γάλας ἦσαν υἱοὶ τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου καὶ τῆς Γαλατείας. ἐκ τοῦ Ἰλλυριοῦ κατήγοντο ὁ Ἐγχελεύς, Αὐταριεύς, Δάρδανος, Μαῖδος, Ταῦλος, Πεῤῥαιβὸς καὶ αἱ θυγατέρες Παρθώ, Δαορθώ, Δασσαρὼ καὶ ἄλλαι. ἐκ δὲ τοῦ Αὐταριέως κατάγεται ὁ Παννόνιος ἢ Παίων, ἐκ τούτου τέλος ὁ Σκορδίσκος καὶ Τριβαλλός. ἠδύνατό τις νὰ παραδεχθῇ καλῶς καὶ τοῦτο τὸ γενεαλογικὸν σύστημα ὡς τὸ Ἑλληνικόν, εἰμὴ ἦσαν συμπεπλεγμένα καὶ πάντη ξένα ἔθνη.

Σπουδαιοτέρα τοῦ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ἰλλυριῶν ζητήματος εἶναι ἡ ἐπέκτασις καὶ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν Πελασγικὴν φυλήν. ὅθεν εἰς μὲν τὰ δυτικὰ μέρη τοῦ Σκάρδου ἔφθασαν οἱ Ἰλλυριοὶ ἐκ τοῦ Ἴστρου καὶ τῶν Ἄλπεων μέχρι τῶν Κεραυνίων ὀρέων[1]*· πρὸς ἄρκτον δὲ περιωρίζοντο ἐκ τῶν Κελτικῶν, ἀνατολικῶς δὲ ἐκ τῶν Θρακικῶν καὶ Παιονικῶν καὶ μεσημβριῶς ἐκ τῶν Πελασγικῶν φυλῶν· ἀλλὰ καὶ μὴ Ἰλλυρικὰ ἔθνη ἦσαν ἐγκατεστημένα ἐν ταύτῃ τῇ περιοχῇ. Προηγουμένως μὲν ἐξετέθη ἡ δοξασία περὶ τῆς ἀνατολικῆς καταγωγῆς πλειόνων ἐθνῶν, ὡς τῶν Δαρδάνων καὶ Ἑνετῶν. βεβαιότερον ὅμως εἶναι ὅτι ἐνταῦθα ἐξηπλώθησαν Πελασγοί. Ἀφ' ἧς δ' ἐποχῆς ἐπέρχεται ἱστορικὸν φῶς ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων, εὑρίσκομεν ἀδιάλειπτον ὠθισμὸν τῶν Ἰλλυριῶν ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, ἐξ οὗ ἀρκούντως ἀποδείκνυται ἡ βοῤῥεία καταγωγὴ αὐτῶν. ὁ Νειβούρης*[2]*) δὲν εὑρίσκει ἀπίθανον, ὅτι τὸ παράλιον ἔθνος τῶν Λιβυρνῶν, ὅπερ ὁ Σκύλαξ*[3]*) ὁριστικῶς διαστέλλει τῶν Ἰλλυριῶν, ἦν Πελασγικόν. Ὁριστικώτερον λαλοῦσιν αἱ μαρτυρίαι περὶ τῶν ἀρχικῶς μὲν Ἑλληνικῶν, νῦν δὲ βαρβαρικῶν γενομένων Ὑλλέων ἐπὶ τῆς χερσονήσου αὐτῶν ἐν τῇ Ἀδρια-*

1) *Ἀππ.* 3, 1. *Στραβ.* 7, *σ.* 313. 323.
2) *Ῥωμ. ἱστ.* 1, *σ.* 57.
3) *Περιπλ. σ.* 7.

τικῇ θαλάσσῃ[1]· *ἀναμφιβόλως Πελασγικαὶ φυλαὶ καταλαβοῦσαί ποτε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ἀνατολικῆς Ἀδριατικῆς παραλίας, ἀπηλάθησαν ὑπὸ τῶν εἰσβαλόντων Ἰλλυριῶν, κατελύθησαν ἢ ἠφανίσθησαν. Τὴν ἀρχαιοτάτην μαρτυρίαν περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἰλλυριῶν ἔχομεν ἐν τῷ λόγῳ περὶ τῆς ληστρικῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἐγχελέων μέχρι τῆς Φωκίδος καὶ Βοιωτίας, ὅπου λέγεται, ὅτι αὐτοὶ ἐσύλησαν τὸ Δελφικὸν μαντεῖον*[2]. *ὁ Νειβούρης ἐκλαμβάνει τοῦτο „περί τινος μετανάστεύσεως σύμπαντος τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἔθνους ἐκ μακρῶν βοῤῥείων χωρῶν.“ οἱ Ἰλλυριοὶ ὠφελήθησαν θαυμαστῶς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας ἐν ταῖς ἐπιδρομαῖς καὶ δορικτησίαις αὐτῶν. Ἀπέναντι τῆς λεκάνης ἀνατολικῶς σχηματίζει ὁ Πίνδος διὰ τῶν δυτικῶν παραφυάδων λαμπρὰς μακρὰς κοιλάδας, αἵτινες ἐκ τῆς βοῤῥειοδυτικῆς καὶ μεσημβρινῆς γραμμῆς ἠνέῳξαν τοῖς Ἰλλυριοῖς τὴν Ἤπειρον. Τίς δύναται νὰ ὁρίσῃ, τίνα ἔμμεσον ἢ ἄμεσον ἐπίῤῥοιαν ἐξήσκησαν οἱ Ἰλλυριοὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶνας πρὸ τῆς Δωρικῆς μεταναστάσεως ἐν τῇ περιόδῳ τῆς ἀκμαίας καὶ φοβερᾶς νεανικῆς ῥώμης ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν ἐθνῶν; αὐτοὶ ἀναμφιβόλως παρέσχον τὴν κυριωτάτην ὤθησιν εἰς τὰς μεταναστεύσεις τῶν Θεσπρωτικῶν Θετταλῶν καὶ τῶν Δωριέων. Ὅτι δὲ αὐτοὶ μόνοι κατὰ μεγάλα στίφη εἰσέβαλον εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τοῦ Πίνδου καὶ ἐνταῦθα μονίμως κατῴκησαν, περὶ τούτου δὲν εὑρίσκεται οὐδ' ἐλάχιστον βέβαιον ἴχνος· μεμονωμένα μὲν στίφη ἴσως περιεπλανήθησαν κατὰ διαφόρους χρόνους, ἡ πρώτη ὅμως ἔφοδος αὐτῶν ἐγένετο πρὸς τὴν φυσικὴν μεσημβρινὴν ὁδὸν εἰς τὴν Ἤπειρον, ἥτις ἀπὸ*

---

1) *αὐτ. Σκυμν.* 404. *Ἀπολλων. Ῥοδ.* 4, 522. *κ. σχολ. Μυλλερ. Δωρ.* 1, *σ.* 11.

2) *Ἡροδ.* 5, 61. 9, 43. *Διον. Περιηγ.* 390. *Μυλλερ. Ὀρχομ. σ.* 231.

3) *Ῥωμ. Ἱστ.* 1, *σ.* 57.

Digitized by Google

τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦν ὅλως Πελασγική, καὶ ἀναμφιβόλως κατεκλύσθη πολλάκις ὑπὸ Ἰλλυριῶν. Πόσον μακρὰν ὅμως καὶ πόσον διαρκῶς εἰσέδυσαν Ἰλλυρικὰ στοιχεῖα εἰς τὴν Ἤπειρον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὁρισθῇ. διότι μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων δὲν γινώσκει σχεδὸν τοῦτο ἡ ἱστορία καὶ μετὰ ταῦτα μάλιστα, μεχρισοῦ ἡ ἐπισφαλὴς ἔννοια τοῦ ὀνόματος (ἤπειρος ξηρὰ) ἱστορικῶς ἐβεβαιώθη καὶ μία Ἤπειρος δι' ὡρισμένων ὁρίων διεκρίθη τῆς Ἰλλυρίας. ὁ Θουκυδίδης, πρὸς τούτῳ δὲ καὶ ὁ Σκύλαξ ζήσας ἐπὶ Δαρείου τοῦ Κοδομάννου οὐδεμίαν Ἤπειρον ἔτι γινώσκει· τὰ τελευταῖα ἰδίως Ἑλληνικὰ ἔθνη ἦσαν οἱ Χάονες καὶ Ἀτιντᾶνες[1]). *πρὸς βοῤῥᾶν ὅμως ἐξενίκησε τὸ Ἰλλυρικὸν ἀναμφιβόλως. ὁ Ο. Μύλλερος ἀπονέμων κυρίως τοῖς Ἰλλυριοῖς μίαν ἔκτασιν, ὥς μοι φαίνεται, ἄτοπον, θεωρεῖ τοὺς ἐν τῇ ἄνω κοιλάδι τοῦ Ἀχελώου Ἀθαμᾶνας ὡς Ἰλλυρικὸν ἔθνος*[2]). *ὁ Στράβων ὅμως*[3]) *παρέχει ὡρισμένας ἀποδείξεις περὶ τῆς ἐξ ἀνατολῶν μεταναστεύσεως αὐτῶν. Ἀμφίβολον βεβαίως εἶναι τὸ ἔθος, καθ' ὃ αἱ μὲν γυναῖκες ἐπεμελοῦντο τὰ γεωργικὰ ἔργα, οἱ δὲ ἄνδρες ἔβοσκον τὰ ποίμνια*[4]), *καὶ προσέτι αἱ μὴ ἑλληνικαὶ ὀνομασίαι τοῦ ἄρτου „δράμιξ καὶ ἄραξις"*[5]). *ταῦτα ὅμως δὲν ἀποδεικνύουσιν Ἰλλυρικὸν γένος, ἀλλὰ μόλις Ἰλλυρικὴν ἐπίῤῥοιαν. Ὅθεν θεωρῶ τοὺς Ἀθαμᾶνας ὡς ἐξηγριωμένον Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅμοιον τοῖς Αἰτωλοῖς*[6]) *καὶ μὴ πάντη καθαρεῦον Ἰλλυρικῶν στοιχείων.*

---

1) *ὁ Ἀππιανὸς (Ἰλλυρ. 7) καλεῖ μὲν τοὺς τελευταίους Ἰλλυριούς, ἀλλὰ τοῦτο ἀντίκειται τῷ Θουκυδίδῃ* 2, 80. *Πολυβ.* 2, 5. *Στραβ.* 7, 326. *Σχολ. εἰς Λυκοφ. στ.* 1044. *παρὰ Στεφ. Β. καλεῖται ὁ Ἀτιντὰν υἱὸς τοῦ Μακεδόνος.*

2) *Ὀρχομ. σ.* 253. *Μακεδ. σ.* 60.

3) 9, *σ.* 440.

4) *Ἡρακλ. Ποντ.* 23.

5) *Ἀθην.* 3, 80, *σ.* 114.

6) *Πλιν.* 4, 2. *καλεῖ αὐτοὺς καὶ Αἰτωλικὸν ἔθνος. ἀσήμαντον εἶναι, ὅτι κατὰ Στεφ. Β. ἡ Ἀθαμανία κεῖται ἐν Ἰλλυρίᾳ.*

Digitized by Google

Η Ἤπειρος δὲν θὰ ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ἀντισταθῇ τῇ ἀκαταπαύστῳ ἐπιδρομῇ τῶν Ἰλλυριῶν, εἰμὴ ἐνισχύετο πάλιν τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον διὰ τῆς ἡγεμονίας τῶν Μολοσσῶν, ἡ καταγωγὴ τῶν ὁποίων εἶναι λίαν σκοτεινή. κατὰ τὴν παράδοσιν ἐβασιλεύθησαν αὐτοὶ ὑπὸ ἐγκόνου τοῦ Πύῤῥου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ἀγαγόντος τὸ ἔθνος αὐτοῦ εἰς τὴν ἄνω χώραν τῆς Ἠπείρου[1]), περὶ τοῦ ὁποίου βεβαιοῦταί τις ἐκ τῆς ἀγγελίας, ὅτι τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης ἦν πρότερον ἐν τῇ κατοχῇ τῶν Θεσπρωτῶν καὶ οὐχὶ τῶν Μολοσσῶν, ὡς καὶ ἐκ τῶν τεκμηρίων, ἅπερ ἀπαντῶμεν περὶ τούτων ἐν Θεσσαλίᾳ. Ἂν δὲ ἦτο ἡ Θεσσαλία ἡ ἀρχαία πατρὶς τῶν Μολοσσῶν καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἡγεμὼν αὐτῶν, ἔπρεπε καὶ ὁ Ὅμηρος νὰ ἀναφέρῃ αὐτούς, ὅστις οὐδαμοῦ ὀνομάζει. Διὸ θεωρῶ αὐτοὺς ὡς ἀρχικῶς Ἠπειρωτικὸν ἔθνος, μὴ δυνηθὲν πολὺν χρόνον ν' ἀνακύψῃ πρὸ τῶν ἰσχυροτέρων Θεσπρωτῶν, οὓς μεταναστεύσαντας εἰς Θεσσαλίαν παρηκολούθησε καὶ μέρος τῶν Μολοσσῶν, καὶ οὗτοί εἰσιν οἱ ἀναφερόμενοι ἐν τῷ συμπεφυρμένῳ πλήθει τῶν ἐθνῶν, τῷ μετὰ τῶν Ἰώνων τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀποικίσαντι[2]), καὶ πάλιν ἐκεῖ ἀπαντώμενοι μετὰ τῶν Περῤαιβῶν, Αἰνιάνων, Αἰθικῶν καὶ ἄλλων ὡς Αἰολικοὶ ἄποικοι[3]). Ὅθεν τὰ Ἠπειρωτικὰ ὀνόματα τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Πύῤῥου γενεαλογικῶς δὲν ἔχουσι καμμίαν ἱστορικὴν σημασίαν. διότι ἐκεῖνος μὲν εἶναι ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦ ἱεροῦ ποταμοῦ Ἀχελώου (ἰδ. κατωτέρω). ὁ δὲ Πύῤῥος παρίστησι τὴν καιομένην φύσιν τῆς χώρας, ἀμφότεροι χαρακτηρίζοντες, ὡς ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ Πύῤῥα, τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ πῦρ. τὸ δὲ ἐν Ἠπείρῳ ὑπολειφθὲν μεῖζον μέρος τῶν Μολοσσῶν κατέλαβε τὴν κατοικίαν τῶν Θεσπρωτῶν καὶ οὕτω μεγά-

1) Σκυμν. σ. 446—48. Μολοττοὶ λεγόμενοι οἰκοῦσιν, οὓς κατήγαγε Πύῤῥος ποτέ, ὁ Νεοπτολέμου παῖς.

2) Ἡροδ. 1, 146.

3) Σχολ. εἰς Διον. Περ. 820.

Digitized by Google

λως προήχθη. Κύριοι δὲ γενόμενοι τοῦ κεντρικοῦ μέρους τῆς χώρας καὶ τῶν πηγῶν πάντων τῶν ποταμῶν προσεκλήθησαν κυρίως νὰ ἀντισταθῶσι τοῖς Ἰλλυριοῖς, περὶ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν ὁποίων ὀλίγα γινώσκομεν καὶ τούτου κυριωτάτη αἰτία εἶναι τὸ σκότος τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἐν τῇ 4ῃ ἑκατονταετηρίδι, καθ' ἣν φαίνονται ὡς οἱ πολιορκηταὶ τῆς Μακεδονίας, ὀλέθρῳ ἠπείλησαν καὶ τοὺς Ἠπειρώτας· τῷ 384 ἔπεσαν, ὡς λέγεται, ἔν τινι μάχῃ 15,000 Ἠπειρῶται[1]), καὶ τῷ 350 εὑρίσκομεν αὐτοὺς ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἄρδυν ἐν πολέμῳ κατὰ τοῦ Ἀρύμβου, βασιλέως τῶν Μολοσσῶν[2])· ἀλλὰ τὴν ἐπικίνδυνον ἀποβᾶσαν δύναμιν αὐτῶν κατέστρεψεν ὁ Φίλιππος.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης πάλιν ἱκανῶς ἐπέδωκε τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν Ἰλλυρίαν αὐτήν, ἐφ' ᾧ πάντως πολὺ συνετέλεσαν αἱ ἀποικίαι Ἐπίδαμνος, Ἀπολλωνία καὶ ἄλλαι· ἐν τῷ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων καλουμένῳ μέρει τῆς χώρας Μακεδονία, τῷ ἐκτεινομένῳ ἐκ τῆς ἐν τῷ Δρίλωνι κειμένης πόλεως Λισσοῦ μέχρι τῆς Ἐγνατίας στρατιωτικῆς ὁδοῦ πολλὰ ἔθνη, κατὰ Στράβωνα[3]), ἐλάλουν δύο γλώσσας, προδήλως τὴν Ἰλλυρικὴν καὶ Ἑλληνικήν, καὶ τοῦτο ἦτο βεβαίως ἀδύνατον, ὡς ὁ Ο. Μύλλερος ὀρθῶς παρατηρεῖ[4]), νὰ ἐπιβληθῇ κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας, διὰ τῆς ὁποίας τὰ ῥιζωθέντα μὲν τοῖς ἀρχικοῖς κατοίκοις, ἐπιμεληθέντα δὲ διὰ τῶν ἀποικιῶν Ἑλληνικὰ στοιχεῖα ἐπεῤῥώσθησαν.

Ἐν τοῖς χρόνοις τῆς πτώσεως τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους φαίνονται οἱ Ἰλλυριοὶ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως, οἵτινες ὑπετάγησαν τοῖς Ῥωμαίοις κατὰ πρῶτον ἐπὶ Αὐγούστου. τοσαῦτα λοιπὸν γινώσκομεν καὶ περὶ τῶν

1) Διοδ. 15, 13.
2) Φροντ. Στρατηγ. 2, 5, 19.
3) 7, σ. 327.
4) Μακεδ. σ. 49.

Digitized by Google

ἰδιαιτέρων τολμηρῶν ληστρικῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἰλλυριῶν, αἵτινες δὲν φέρουσιν αὐτοὺς εἰς διαρκεῖς ἐκβάσεις καὶ οὐδὲν πνευματικὸν ἄνθος ἀναβλαστάνει τῇ εὐτυχίᾳ αὐτῶν, οἵτινες δείκνυνται ὡς γνήσιοι βάρβαροι καὶ συνάμα ἀποδεικνύουσιν, ὅτι ἔθνος τι ἄνευ μεγάλης πνευματικῆς καὶ μονίμου δυνάμεως δὲν δύναται μέγα τι νὰ διαπράξῃ καὶ εἴς τινα λαμπρὰ μέρη.

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ.

1. Ὁ λόγος.

Ἐν τῇ μεγάλῃ ἱστορικῇ σημασίᾳ τῶν Μακεδόνων ἀξιολύπητον εἶναι καὶ ἀξιοθαύμαστον ὅτι αἱ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτῶν πηγαὶ εἶναι τόσῳ ἐλλιπεῖς καὶ γλίσχραι. Διότι ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ Θεοπόμπου, Μαρσύου, Ἀναξιμένους, Διΰλλου, Δούριδος καὶ ἄλλων ὀλίγιστα διεσώθησαν ἡμῖν, καὶ ἡ ἀπώλεια αὕτη καθίσταται λίαν ἐπαισθητὴ τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Φιλίππου καὶ τῇ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐποχῇ. ἐπίσης ὀλίγα ἔχομεν νὰ συμβουλευθῶμεν καὶ περὶ τῆς προγενεστέρας Μακεδονικῆς ἱστορίας καὶ ἰδίως περὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς. πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἄλλη δυστυχία κατέλαβε τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἱστορίαν, ἅτε φύσει ἐπὶ λόγων στηριζομένην. Μιᾷ ὁρμῇ οἱ Μακεδόνες ἔφθασαν εἰς τόσῳ μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν, ὥστε ἡ ἀπ' ἀρχῆς ἀνεπαρκὴς πνευματικὴ ἀνάπτυξις αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ χωρήσῃ πολὺ περαιτέρω ἐν ὁμοίοις βήμασι, καὶ τούτου ἕνεκα οἱ Μακεδόνες ὑπέκυψαν ἀναγκαιότερον τῇ ἑλληνικῇ δυνάμει ἢ οἱ Ἕλληνες τῇ ἐκείνων. Τότε δὲ ἤρξατο διὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα περίοδος μετριωτέρας παιδείας, τῆς ὁποίας ἡ ἕδρα ἱδρύθη ἐπισήμως ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. τὸ καθαρὸν καὶ ἐλεύθερον φυσικὸν ὕφος τοῦ ἀρχαίου λό-

Digitized by Google

γοῦ, ὅπερ μετὰ τοσαύτης χάριτος ἐκτίθεται παρ' Ἡροδότου, ἄφαντον ἐγένετο. ὑπῆρξαν τινὲς μὲν λίαν συνετοί καὶ σοφοί, ἵν' ἀποδεχθῶσι τὸν λόγον μετ' εὐσεβοῦς πίστεως ὡς ἱερὰν παράδοσιν· ὀλιγώτεροι δέ, ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας ποιητικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἕδρας ἱστάμενοι, ἵνα δύνωνται τὴν βαθυτέραν ἔννοιαν τοῦ μύθου νὰ ἐννοῶσι. Διὸ ἦν ἐκείνη βαρβαρότητος ἐκπαίδευσις τοῦ ἐπιπολαίου νοός, ἀποβλέπουσα εἰς μεγάλας τῶν ἐθνῶν ὁρμὰς τὴν διάπραξιν εὐστόχων στρατηγικῶν καὶ διπλωματικῶν βουλευμάτων καὶ ἐξ ἡρώων ποιοῦσα στρατηγούς. οὐδὲν θαυμαστὸν λοιπόν, ἐὰν οἱ ἐνδεεῖς Μακεδονικοὶ λόγοι δὲν εὐχαριστῶσιν ἡμᾶς. εὐτυχῶς ἀπαντῶμεν καὶ ἐν τούτῳ τῷ μέρει τῆς ἱστορίας τὸν Ἡρόδοτον μετὰ τῆς δεούσης ἀφθονίας αὐτοῦ.

Ἐξ Ἄργους, οὕτω διηγεῖται αὐτός[1]), ἔφυγον εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς τρεῖς ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Τημένου, Γαυάνης, Ἀέροπος καὶ Περδίκκας, ἐκ δὲ Ἰλλυριῶν μεταβάντες εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν, ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Λεβαίαν, ὅπου ἐγένοντο ὑπομίσθιοι τοῦ βασιλέως, ὁ μὲν ἵππους, ὁ δὲ βόας, καὶ ὁ νεώτατος Περδίκκας πρόβατα καὶ αἶγας βόσκων. συνεχῶς δὲ ἡ βασίλισσα ὤπτα ἄρτον, καὶ τούτου γενομένου, ὁ ἄρτος τοῦ Περδίκκου ἐξογκούμενος ἐδιπλασιάζετο. Τοῦτο τὸ θαῦμα κατέστησεν ὕποπτον τὸν βασιλέα, ὅστις τούτου ἕνεκα ἀπέπεμψεν ἐκ τῆς χώρας τοὺς ἀδελφοὺς ἄνευ πληρωμῆς τοῦ ὀφειλομένου μισθοῦ. γενόμενος δὲ προσεκτικὸς τῷ σεμνοτάτῳ τρόπῳ, μεθ' οὗ ὁ Περδίκκας ἀπεδέχθη τὴν σκωπτικὴν ἀπάρνησιν τῆς πληρωμῆς τοῦ μισθοῦ, διέταξε νὰ καταδιώξωσι τοὺς ἀδελφούς· ποταμὸς δέ τις ἐπλημμύρησεν, ἅμα οἱ Τημενίδαι διέβησαν αὐτόν, ὃν οἱ καταδιώκοντες αὐτοὺς ἱππεῖς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαβῶσι· διὸ καὶ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Ἡροδότου ἔθυον τῷ ποταμῷ τούτῳ. οἱ δὲ ἀδελφοί, ἀφι-

1) 8, 137. 138.

Digitized by Google

κόμενοι εἰς ἄλλην τινὰ χώραν τῆς Μακεδονίας, ᾤκησαν παρὰ τοὺς κήπους τοῦ Μίδου καὶ ἐντεῦθεν ὑπέταξαν καὶ τὴν ἄλλην Μακεδονίαν.

Αὕτη εἶναι ἡ διήγησις, ἥτις προτιμᾶται πάσης ἄλλης ἕνεκα τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ κύρους τοῦ Ἡροδότου καὶ ὅλης τῆς ἰδιότητος αὐτῆς, καὶ προφανῶς ἐκτίθεται ὡς ἐθνικὸς λόγος. Πᾶσαι αἱ λοιπαὶ κυρίως ταύτῃ προστίθενται, περιέχουσαι προσέτι ἐν μέρει μὲν καθαρῶς ποίησιν, ἐν μέρει δὲ καὶ ἱστορικοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἔθνους, καὶ τούτου ἕνεκα χρήζουσι βεβαίως ἀκριβεστέρας ἐξετάσεως.

Κάρανος, ὁ ἕβδομος μὲν ἔγγονος τοῦ Τημένου, ὁ ἑνδέκατος δὲ τοῦ Ἡρακλέους, ἦν ἀδελφὸς τοῦ κραταιοῦ βασιλέως τοῦ Ἄργους Φείδωνος, ὅστις θέλων νὰ ἔχῃ βασίλειον, ἐμισθοφόρησεν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ λοιπῇ Πελοποννήσῳ λαμπρὸν στρατόν, ὃν κατὰ τὸν χρησμὸν τοῦ Δελφικοῦ μαντείου ἤγαγε πρὸς βοῤῥᾶν, ὅπου ὑπεστήριξε τὸν ἐν πολέμῳ κατὰ τῶν Εὀρδῶν διατελοῦντα βασιλέα τῶν Ὀρεστῶν ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ λάβῃ τὸ ἥμισυ τῆς χώρας, ἐν ᾗ ἵδρυσε πόλιν τινὰ καὶ τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας[1])· *ὀλίγον παρηλλαγμένως διηγεῖται ὁ Ἰουστῖνος*[2]), *καθ' ὃν ὁ Κάρανος ἐν τῇ κατακτήσει, κατὰ τὸν χρησμόν, παρηκολούθησεν ἀγέλην αἰγῶν, εὑρισκομένην ἐν Ἠμαθίᾳ καὶ ἐκ τῆς βροχῆς καταφυγοῦσαν εἰς τὴν πόλιν Ἔδεσσαν, ὁ δὲ στρατὸς ἕνεκα τῆς βροχῆς καὶ ἰσχυρῶν νεφελῶν μὴ παρατηρηθεὶς ὑπὸ τῶν κατοίκων, κατέλαβε τὴν πόλιν, ταῖς αἰξὶν ἑπόμενος, ἥτις*

---

1) *Συγκ. σ.* 198. 261. *Εὐσεβ.* 1, *σ.* 169. *ἐκδ. Ζοραβ. καὶ Ματοῦ. ἂν παρὰ Κωνστ. Πορφυρ. περὶ Θεμ.* 2, 2. *καλεῖται ὁ Κάρανος τρίτος ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλέους, τοῦτο προέρχεται ἐξ ἀλλαγῆς μετὰ τοῦ Τημένου. Διοδ. ἀποσπ.* 50. 7. *Εὐφορίων παρὰ Σχολ. Κλημ. Ἀλεξ. σ.* 9. *ἐγκυκλοπαιδ. τῆς Ἅλλης* 1824. *ἀρ.* 43. *Παρὰ Βελλ. Πατερκλ.* 1, 6, 5. *ὁ Κάρανος εἶναι ὁ ἑκκαιδέκατος τοῦ Ἡρακλέους.*

2) 7, 1. *Σολιν.* 15.

Digitized by Google

ἐκλήθη Αἰγαὶ ἐκ τῶν αἰγῶν καὶ ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου, αἱ δὲ αἶγες ἔμειναν ἔκτοτε ἐν πάσῃ ἐκστρατείᾳ ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ.

Πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου ἐποίησεν ὁ Εὐριπίδης τὸν Ἀρχέλαον αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἀνέγραψε τοὺς ὑπάρχοντας λόγους περὶ τούτου τοῦ ὀνόματος, ὅπερ επεθύμει νὰ εὑρίσκηται ἐν ἀρχαίοις μύθοις, καί, ὡς οἴκοθεν ἐννοεῖται, μετὰ ποιητικῆς ἐλευθερίας ἐπραγματεύθη πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἐκτὸς ἀσήμων ἀποσπασμάτων[2] *δὲν διετηρήθη ἡμῖν τίποτε ἐκ τοῦ δράματος τούτου. Παρ' Ὑγίνῳ ὅμως*[3] *εὑρίσκεται συνεχὴς τοῦ λόγου διάταξις ἀναφερομένη τῷ Εὐριπίδῃ*[4]*. Ἀρχέλαος ὁ τοῦ Τημένου υἱός, διωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, ἀφικνεῖται εἰς τὴν Μακεδονίαν πρὸς τὸν βασιλέα Κισσέα, ὅστις εὑρισκόμενος ἐν ἀγῶνι πρὸς τοὺς γείτονας, ὑπόσχεται αὐτῷ τὴν θυγατέρα καὶ τὸ βασίλειον, ἐὰν σώσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρχέλαος ἐνίκησεν αὐτούς, ὁ δὲ βασιλεύς, ἀθετήσας τὴν ὑπόσχεσιν, διορίζει επίβουλον τῆς ζωῆς. ὁ Τημενίδης μαθὼν τοῦτο παρά τινος σκλάβου, ῥίπτει τὸν ἐπίορκον βασιλέα εἰς τὸν ἴδιον λάκκον καὶ φεύγει κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αἰγός τινος εἰς τὴν Μακεδονίαν*[5]*, ὅπου ἔκτισε τὴν πόλιν Αἰγὴν (Αἰγάς). καὶ ὁ Κισσεὺς οὗτος ἔρχεται εἰς σύνδεσμον μετὰ τοῦ Καράνου. οἱ δύο βασι-*

1) *Ἀγαθαρχ. παρὰ Φωτ. σ.* 144. *οὐδ' Εὐριπίδου κατηγορῶ τῷ μὲν Ἀρχελάῳ περιτεθεικότος τὰς Τημένου πράξεις. ἰδ. καὶ Θιρβαλλ. ἱστορ. Ἑλλ.* 5, 41. *σ.* 157. *καὶ Εὐριπ. ἀποσπ.* 34. *ἐκδ. Ματθ. ἔπανσ' ὀδσυροὺς λυμεῶνας ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀρχελάου, ἵνα δεικνύῃ τὰς ὁδούς.*

2) *ἀποσπ.* 3. *ἐκδ. Ματθ. ὅπου εὕρηται ὁ βασιλεὺς Κισσεύς.*

3) *μύθ.* 219.

4) *ἰδ. Βελκερ. ἑλλ. τραγικ.* 2, *σ.* 698—709.

5) *Διων. Χρυσοστ. λογ.* 4. *σ.* 79. *ὅπου ὁ Διογένης λέγει πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον: ἢ οὐκ αἰπόλος ἦν ὁ Ἀρχέλαος, οὐδὲ ἦλθεν εἰς Μακεδονίαν αἶγας ἐλαύνων;*

Digitized by Google

λεῖς γειτνιάζουσι καὶ βασιλεύουσιν ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ὀλύμπου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν ἐκραγέντι πολέμῳ μένει νικητὴς ὁ Κάρανος[1]).

Ταῦτα πάντα εἰσίν, ὅσα παρεδόθησαν ἡμῖν περὶ τῆς παναρχαίας ἱστορίας τῆς Μακεδονίας· ἀποπειρῶμαι τώρα ν' ἀνεύρω τὴν καταγωγὴν τῶν Μακεδόνων, ἔχων πρόχειρα ταῦτα τὰ λείψανα τοῦ λόγου καὶ τὰ μέχρι τοῦδε προκύψαντα συμπεράσματα. Ὁ λόγος κατὰ τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φύσιν συνδέει τὰς τύχας ὁλοκλήρων ἐθνῶν μετὰ τῶν ἰδιαιτέρων ἐξόχων προσώπων, καὶ ὅπου ἐλλείπουσι τοιαῦτα, δημιουργεῖ. Αὐτὸς μὴ γινώσκων, ὡς αἱ ἡμέτεραι γηραιαὶ ὄψεις, κανὲν τηλεσκόπιον, φέρει συμβάντα διαφόρων χρόνων καὶ τόπων ὑπὸ μίαν περιβολὴν καὶ μόλις ὑποδεικνύων τὴν κενὴν διάστασιν, μετακινεῖ πόῤῥω ἱστάμενα πρόσωπα πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ζωγραφεῖ αὐτὰ μεθ' ἁπλῆς καὶ ἐπιμελοῦς ἀκριβείας κατὰ τὸν εἰκαστικὸν τρόπον.

Παράδοξον εἶναι, ὅτι οὐδεὶς Μακεδὼν ἐκπροσωπεῖ τὸ Μακεδονικὸν ἔθνος ἐν τούτοις τοῖς φυλετικοῖς λόγοις· αἴτιον δὲ τούτου εἶναι, ὅτι οὗτοι κυρίως διηγοῦνται τήν τε κατάληψιν τῆς Ἠμαθίας καὶ τὰ ὀλίγον προγενέστερα συμβάντα, ἀκροθιγῶς πως ἁπτόμενοι τῆς ἀρχικῆς πατρίδος τῶν Μακεδόνων· ταῦτα πρὸ πάντων ἐρευνητέα· ἐξ Ἄργους κατὰ τὸν λόγον ἐξῆλθον ὁ Περδίκκας καὶ Κάρανος. Ποῖον Ἄργος εἶναι τοῦτο λοιπόν; ὁ Ἡρόδοτος ἀφίνει ἀόριστον· βραδύτερον ὅμως ἐπεκράτησε κοινῶς τὸ περιώνυμον Πελοποννησιακὸν διὰ τὴν γενεὰν τῶν Μακεδόνων. Κατά τινα βαθυτέραν ἐκδοχὴν τῆς παναρχαίας Μακεδονικῆς ἱστορίας δύναται νὰ ἦναι μόνον τὸ Ὀρεστικὸν Ἄργος, καὶ περὶ τούτου διεσώθη ἐπισημοτέρα μαρτυρία μεταγενεστέρου μέν, ἀξιοπίστου ὅμως συγγραφέως[2])

---

1) *Παυσ.* 9, 40, 4.

2) *Ἀππιαν. Συρ.* 63. *Ἄργος δὲ τὸ ἐν Ὀρεστείᾳ, ὅθεν οἱ Ἀρ-*

Digitized by Google

διὰ τῆς ὡρισμένης καὶ βεβαίας ἀντιθέσεως τῇ ἐπικρατούσῃ γνώμῃ· ἐν τῇ Ὀρεστίδι εὕρομεν ἀνωτέρω Πελασγικὸν οἰκισμόν, καὶ ἂν αὕτη ἦναι ἡ ἀρχικὴ ἕδρα τῶν Μακεδόνων, πρέπει βεβαίως οὗτοι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς Πελασγοί, εἰ καὶ μὴ πρόκεινται βέβαιαι ἀποδείξεις· ἀλλὰ περὶ τούτου λαλοῦσι καὶ ἐπίσημοι μαρτυρίαι. Πρωΐμως περιεπλάκη Μακεδὼν τις ἐν τῷ γενεαλογικῷ συστήματι τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔτι ἡ Μακεδονία δὲν εἶχε οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην πολιτικὴν σημασίαν. Παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ ἀναφέρεται χωρίον τι, καθ' ὃ ὁ Μάκεδνος καὶ Μάγνης εἰσὶν ἀδελφοὶ καὶ υἱοὶ τοῦ Διὸς εκ τῆς Θυίας, θυγατρὸς τοῦ Δευκαλίωνος: οἱ Μάγνητες ἦσαν Αἰολικὸν ἔθνος καθὼς καὶ οἱ Μακεδόνες, διότι κατὰ τὸν Ἑλλάνικον[2]) *ὁ Μακεδὼν εἶναι υἱὸς τοῦ Αἰόλου, ᾧπερ συμφωνεῖ καὶ ὅταν παρ' ἄλλων*[3]) *καλῆται ὁ Μακεδὼν υἱὸς τοῦ Λυκάονος καὶ ἔγγονος τοῦ Ἀρκαδικοῦ Πελασγοῦ· οἱ Πελασγοὶ καὶ Αἰολεῖς οὐδαμοῦ ἀκριβῶς διακρίνονται ἐν τοῖς ἀρχαίοις μύθοις, καὶ πάντα σχεδὸν τὰ ἔθνη τῆς Ἑλ-*

γεάδαι Μακεδόνες. ἡ γραφὴ Ἀργεάδαι εὕρηται καὶ παρὰ Στραβ. ἀποσπ. 11. 20. *Πανσαν.* 7, 8, 5. *καὶ πάντη ἀναμφιβόλως, ὥς μοι φαίνεται, πρέπει ν' ἀναγνωσθῇ παρ' Ἰουστ. πρ. χ. Ἀργεάδαι ἀντὶ Αἰγεάδαι. ἐν τῇ κρίσει ἐρευνης τινός, ἥτις πρέπει νὰ στηρίζηται, κατὰ τὴν φύσιν τῆς ὑποθέσεως, ἱστορικῇ βεβαιότητι μᾶλλον, ἢ αὐστηρῷ λογικῷ ἐλέγχῳ, εἶναι ἐπίσημον τῷ ἀναγνώστῃ καὶ συγγραφεῖ, ἂν εὑρεθῇ καὶ ἐν ἰδιαιτέρᾳ περιπτώσει μαρτυρία τις ὑπὸ τῶν πηγῶν παρεχομένη διά τινα ὑπόθεσιν. ὅθεν δὲν θὰ ὑποληφθῇ κακῶς, ἐὰν εἴπω, ὅτι ἐγὼ πρῶτος εὗρον τὸ χωρίον τοῦ Ἀππιανοῦ, ἐκθέσας τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ Ὀρεστικοῦ Ἄργους ὡς ὑπόθεσιν ἐν τῇ διδακτορικῇ διατριβῇ. πόσον τερπνὸν καὶ παραμυθητικὸν ἀπέβη μοι τὸ εὕρημα τοῦτο, εἶναι πρόδηλον. νομίζω ὅτι δὲν μ' ἔκαμε καὶ λίαν τολμηρόν.*

1) *Παρὰ Κωνστ. Πορφυρογ. περὶ θεμ.* 2, 2. *ἀποσπ.* 26. *ἐκδ.* Göttling. *Σολιν. Μακεδὼν μητρικὸς ἔγγονος τοῦ Δευκαλίωνος.*

2) *Κωνσταντ. προηγ. χωρ. Εὐσταθ. εἰς Διον. Περιηγ.* 427.

3) *Αἰλιαν. π. ἱστ.* 10, 48. *Ἀπολλοδ.* 3, 8, 1.

Digitized by Google

λάδος, τὰ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ περὶ τῶν Ἑλλήνων ἰδέα διεμορφώθη, μὴ δυνηθέντα νὰ κατασταθῶσιν ὡς Ἴωνες, Δωριεῖς καὶ Ἀχαιοί, παράγονται ἐκ τοῦ Αἰόλιν[1]). *Προσέτι δὲ οἱ Πελασγοί εἰσιν σύμπαν τὸ ἀρχαῖον ἔθνος, ὅπερ συμπεριέλαβεν ἐν ἑαυτῷ γενεαλογικῶς πάντα τὰ ἰδιαίτερα Ἑλληνικὰ φῦλα. εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο τοῦ Αἰολικο-πελασγικοῦ γένους τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς ἀρχικῆς ἕδρας αὐτῶν ἐν Ὀρεστίδι ἠδύνατό τις ν' ἀμφιβάλλῃ, ἂν εὑρίσκοντο ἴχνη τῆς ἀρχαίας μεταναστεύσεως εἰς τὴν Ὀρεστίδα ἐκ βαρβαρικῆς χώρας, ἅπερ ὅμως ὅλως λείπουσιν*[2]). *ἀπ' ἐναντίας καλεῖ αὐτοὺς ὁ Σκύμνος*[3]) *ἐγχωρίους, αὐτόχθονας, καὶ οἱ ἀρχαιότατοι λόγοι ἐπανάγουσιν ἡμᾶς πάντοτε εἰς τὴν Ὀρεστίδα. ὅτι δὲ ὁ Ὅμηρος οὐδένα Μακεδόνα γινώσκει, τοῦτο δὲν σημαίνει τίποτε· διότι ὡς ἤδη ἀνωτέρω παρετηρήθη, αὐτὸς γινώσκει βοῤῥείως τοῦ Ὀλύμπου μόνον τὴν παραλίαν χώραν· κατὰ δὲ τὸ προμνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἡσιόδου ᾤκουν περὶ τὴν Πιερίαν καὶ τὸν Ὄλυμπον ὅ τε Μάγνης καὶ Μακεδών. κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ Καράνου καὶ τοῦ Κισσέως ἀγῶνα κατέρχονται λέοντες ἐκ τοῦ Ὀλύμπου. Βεβαιοτέρα δὲ εἶναι ἡ μαρτυρία, ἣν παρέχει ἡμῖν πρόχειρον πάντη ἐναργὴς εἰκασία τοῦ Ο. Μυλλέρου*[4]), *καθ' ἣν Ὀρεστὶς εἶναι ἡ ἀρχαία Μακέτα, ἥ τις ἀπετέλει*

---

1) *Μυλλερ. Ὀρχομ. σ.* 141. „*οὕτω τελευταῖον διεδόθη τὸ Αἰολικὸν ὄνομα εἰς πάντα τὰ φῦλα τῶν Ἑλλήνων, τὰ μὲν προϋπάρξαντα, τὰ δὲ καὶ σύγχρονα τοῖς Δωριεῦσι καὶ Ἴωσι, καὶ πάντα σχεδὸν ἔλαβον καὶ Αἰολίδην ὡς ἀρχηγὸν τοῦ γένους.*"

2) *Τοῦ Διοδώρου* (1, 18) *ἡ ἄτοπος γνώμη, ὅτι ὁ Μακεδὼν ἦν υἱὸς τοῦ Ὀσίριδος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ἀνούβιος, ἐξαρτᾶται ἴσως ἔκ τινος ἀνακαλύψεως, γενομένης ἐν Ἀλεξανδρείᾳ.*

3) *στ.* 619.

4) *αὐτὸς ἀνέγνωσε* (*Μακεδ. σ.* 42. *Δωρ.* 1, *σ.* 434) *ἐν τῷ χωρίῳ τοῦ Κωνσταντ. Πορφυρ. περὶ Θεμ.* 2, 2. *ἀντὶ Ἠρεστείαν δὲ Μακέταν λέγουσιν — Ὀρεστιάδα Μ. λ. τὴν Μακετίαν ὡς μέρος τῆς Μακεδονίας καλεῖ καὶ ὁ Εὐστ. εἰς Διον. Περιηγ.* 427.

Digitized by Google

μέρος τῆς Μακεδονίας. Κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκδοχὴν εἶχεν ἡ Ὀρεστὶς ἐν τοῖς προγενεστέροις χρόνοις (καὶ ἐν τούτοις ᾤκουν βεβαίως τὴν Ὀρεστίδα οἱ Μακεδόνες) μεγάλην περιοχήν, ὑπερέχουσαν πολὺ τὴν οὕτω βραδύτερον κληθεῖσαν μικρὰν χώραν· ἐν τίνι σχέσει τώρα ἵστανται ἡ Μακεδονία καὶ Ὀρεστὶς πρὸς ἀλλήλας; ἀμφότεραι αἱ ὀνομασίαι ἀρχικῶς εἰσὶ ταὐτόσημοι ἐν λέξει καὶ σημασίᾳ. Μακρός, μακεδνὸς καὶ magnus (μέγας) ἔχουσι μίαν ῥίζαν καὶ ἀρχαία συγγένεια τῶν Μακεδόνων καὶ Μαγνήτων ἐμφαίνεται καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν. Καθὼς δὲ ὁ Ὅμηρος τὸ μακρὸς μεταχειρίζεται ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ὑψηλοῦ, οὕτω καὶ τὸ μακεδνὸς ἐσήμαινεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ τὴν ἐν τῷ ὕψει ἔκτασιν μᾶλλον ἢ τὴν ἐν τῷ πλάτει[1]· μετὰ ταῦτα ἐκλήθη Μακετία ἀρχικῶς ὡς ὑψηλή, ὀρεινὴ χώρα, λοιπὸν ἦν ταὐτόσημος τῇ Ὀρεστίδι. Οὐχ ἧττον ἀκριβεῖς ἀποδείξεις ἔχομεν, ὅτι ἡ Μακεδονία περιελάμβανεν αὐτὰς τὰς χώρας οὐχὶ ἐν πολιτικῇ, ἀλλ' ἐν ἐθνικῇ ἐννοίᾳ, ὡς ἀρχικῶς καὶ ἡ Ὀρεστίς. Κατὰ Στράβωνα[2]) ἐκαλεῖτο Λυγκηστίς, Πελαγονία, Ὀρεστὶς καὶ Ἐλιμία ἡ ἄνω Μακεδονία ἡ καὶ ἐλευθέρα βραδύτερον ἐπικληθεῖσα. Αὕτη „ἡ ἄνω Μακεδονία“ ἀναφέρεται μετὰ τῆς αὐτῆς περιοχῆς καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ὑποδούλωσις

1) Ὁμηρ. Ὀδυσσ. η', 106. Ἡσυχ.: μακεδνή, μακρά, ὑψηλή. ἀντὶ τὸ Κίθιμ ἐξ ἑλληνικῆς λέξεως νὰ παραγάγωσι, κάμνουσι τοὐναντίον θεοσεβεῖς φιλολόγοι, παράγοντες τὸν Μακεδνὸν ἐκ τοῦ Ἰαυὰν (Ἴων) υἱοῦ τοῦ Ἰαφετίδου (1. Μωσ. 10, 4). ὅτι ἐν μεταγενεστέροις θεοσεβέσι χρόνοις ἡ Μακεδονία ἐκαλεῖτο Χίτιμ, δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποδειχθῇ (Ἰησ. 23, 1. 12. 13. 1. Μακκ. 1, 1, 8, 5). ἐκ τούτου δὲ ἐξάγεται μετὰ Γρονοβ. θησ. ἀρχ. ἑλλ. 2, 24, ὅτι τὸ κύριον ὄνομα ἦν Κετία, εἰς ὃ ἡ ἑλληνικὴ συλλαβὴ μα πρῶτον διὰ τοῦ Καράνου μετηνέχθη (ἐνταῦθα ἠδύνατο καὶ ἡ Μακεδονικὴ πόλις Κίτιον Λιβ. 42, 51. εἰς ἐπικουρίαν νὰ κληθῇ) εἶναι ὅμως τοῦτο λίαν θεοσεβὲς καὶ λίαν τολμηρόν· οὐχ ἧττον δ' ἐπιπόλαιον εἶναι νὰ παραγάγωμεν τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς Μυγδονίας.

2) 7, σ. 326.

Digitized by Google

ταύτης ὑπὸ τὴν πρῶτον διὰ κατακτήσεως συσταθεῖσαν „κάτω“ Μακεδονίαν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐννοηθῇ. Ὁ Θουκυδίδης[1] *συγκαταλέγει τὴν Λυγκηστίδα καὶ Ἐλιμίαν, ὧν ἦρχον αὐτόνομοι βασιλεῖς καὶ ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ, ῥητῶς εἰς τὴν Μακεδονίαν· μετὰ ταῦτα περιελάμβανεν ἀρχικῶς ἡ Μακεδονία πᾶσαν τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος καὶ Ἐριγῶνος, καὶ πρὸ τῆς Φρυγικῆς μεταναστεύσεως ἀναμφιβόλως καὶ τὴν κυκλικὴν λεκάνην τῆς Βεγοῤῥίτιδος λίμνης ἢ Εὀρδαίας. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτῃ ἀπετέλει ἡ Ἠμαθία ὡς ἡ παραλία χώρα.*

Νέα περίοδος τῆς παναρχαίας Μακεδονικῆς ἱστορίας ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Μακεδόνων καὶ Δωριέων. καθ' Ἡρόδοτον[2] *τὸ Δωρικὸν ἔθνος ἐξελαθὲν ὑπὸ τῶν Καδμείων ἐκ τῆς Ἑστιαιώτιδος*[3]*, ᾤκησε παρὰ τὸν Πίνδον, ὅπου ἐκλήθη αὐτὸ Μακεδονικόν, καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἐπικυροῦται ὑπὸ τοῦ Λυκόφρονος*[4]*, καλοῦντος τοὺς Δωριεῖς Λακμωνίους ἐκ τῆς ἐν τῷ ὄρει Λάκμῳ κατοικίας αὐτῶν, τῇ γνωστῇ σειρᾷ τοῦ Πίνδου ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἁλιάκμωνος. Ὁ Μύλλερος*[5] *κατακρίνει ταύτην τὴν ἀγγελίαν ἄνευ τινὸς λόγου ἱστορικῆς σημασίας, καὶ βέβαιον εἶναι, ὅτι αὕτη δὲν συνδυάζεται μετὰ τῆς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων γνώμης αὐτοῦ· ἄτοπον δὲ εἶναι καὶ νὰ φαντασθῶμεν ἀμφότερα τὰ παροικοῦντα ἔθνη ὡς ἓν καὶ μόνον*[6]*. Ἐννοητέον δὲ ὅτι μερικὴ ἐπιμιξία προηγήθη, ἥτις ὅμως δὲν περιῆλθεν ἐν λήθῃ ἐν τῇ μετὰ ταῦτα μεγάλῃ προόδῳ*

---

1) 2, 99. 4, 83. 124.

2) 1, 56.

3) *αὕτη κατὰ Στράβωνα* (9, σ. 437) *ἐκλήθη ποτὲ καὶ Δωρίς.*

4) *στ.* 1388. *καὶ σχολ.*

5) *Δωρ.* 1, *σ.* 33.

6) *οὕτω Σαλμάσιος περὶ Ἑλλην. σ.* 279. *καὶ Θιρβαλλ. Ἱστ. Ἑλλ.* 1, *σ.* 111. *ἐν τῇ μεταφράσει.*

Digitized by Google

τῶν Δωριέων. καὶ ἀλλαχοῦ[1]) ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος τοὺς Δωρικοὺς Κορινθίους, Λακεδαιμονίους καὶ ἄλλους ὡς „ἔθνη Δωρικῆς καὶ Μακεδονικῆς καταγωγῆς“. εἰς πιστοτέραν ἀνάμνησιν ἐτήρησαν οἱ Μακεδόνες τὸ συμβὰν τοῦτο, πρόδηλον γενόμενον ἐκ τῆς παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις πολὺ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πασιγνώστου καταγωγῆς τοῦ βασιλικοῦ μακεδονικοῦ οἴκου ἐκ τοῦ Ἡρακλέους. Ἐὰν δὲ ἤδη ἐνθυμηθῶμεν καὶ τὰ περὶ τοῦ Τημενιδείου γενεαλογήματος μὲ ὅλην τὴν αὐστηρὰν ἐξέτασιν, ἣν ἐτήρουν οἱ ἐπιστάται τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ἔχομεν βεβαίαν τὴν Ἑλληνοδωρικὴν καταγωγήν· ἐπίσης δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι οὐ μόνον ὁ βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ μέρος τοῦ ἔθνους αὐτοῦ Δωρικὸν ἦν, καὶ εἰς ταύτην τὴν γνώμην νὰ κάμῃ τις ἀντίστασιν, δείκνυσι παντελῆ ἄγνοιαν τῆς ἀρχαίας τῶν ἐθνῶν σχέσεως καὶ παραδόσεως· ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο ν' ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον οὔτε ὡς ἐλαύνων ἱππεύς, οὔτε διὰ τῆς βουλῆς τῶν διπλωματῶν. ὁ δὲ λόγος συνδέει τὰς τύχας πάντων τῶν ἐθνῶν μετὰ τῆς ἱστορίας ἑνὸς προσώπου, πολεμιστοῦ ἢ βασιλέως.

Καταλυομένου δὲ κατὰ τὴν ἀνωτέρω ἐξήγησιν τοῦ συνδέσμου τῶν Μακεδόνων μετὰ τοῦ Πελοποννησιακοῦ Ἄργους, πρέπει τὸ αὐτὸ νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τοῦ μυθικοῦ βασιλέως Καράνου. Ἐν ᾧ, ἅπαξ βεβαιωθείσης τῆς γνώμης περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἑπόμενον ἦν νὰ συνδέσωμεν τὸν Κάρανον μετά τινος ἐξόχου προσώπου, καὶ ὡς τοιοῦτον παρίσταται Φείδων ὁ ἡγεμὼν τοῦ Ἄργους, ὅστις, ὑποτάξας πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἀργολίδα, Αἴγιναν καὶ Κόρινθον, πρῶτος ἔκοψε νομίσματα καὶ εἰσήγαγε ὁμοιόμορφα μέτρα καὶ σταθμὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τελευταῖον ὅμως, σφετερισθεὶς τὴν σύστασιν τῶν Ὀλυμπια-

---

1) 8, 43.
2) Ἡροδ. 5, 22.

8*

Digitized by Google

κῶν ἀγώνων, ἐξεβλήθη ὑπὸ τῶν συνομωσάντων Λακεδαιμονίων καὶ Ἠλείων[1]). Ὁ Κάρανος τίθεται παρὰ μὲν τοῦ Συγκέλλου τῷ 802, παρὰ δὲ τοῦ Εὐσεβίου τῷ 814, καὶ παρὰ Οὐελληΐου Πατέρκλου τῷ 818. ὁ δὲ Φείδων ἐξεβλήθη κατὰ Παυσανίαν[2]), ἐὰν τὴν συνήθη γραφὴν παραδεχθῶμεν, τῇ 8 Ὀλυμπ. ἢ τῷ 747. Αὕτη δὲ ἡ διαφορὰ σχετικῶς πρὸς τοὺς πλείστους τοιούτους συνδυασμοὺς θὰ ἦτο μικρά τις καὶ σχεδὸν ἀσήμαντος, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐπικαλύψῃ τὴν ἀνεπιτηδείαν χεῖρα, ἥτις συνέδεσε τὸν Κάρανον μετὰ τοῦ Ἀργείου Φείδωνος καὶ διέγραψε τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ. Ἔτι προφανέστερον καθίσταται τὸ αὐθαίρετον τούτου τοῦ συνδέσμου, ἐὰν θέσωμεν τὸν Φείδωνα ἐν τῇ ἀκριβεῖ ἐποχῇ καὶ μετὰ τοῦ Βαϊσσενβόρνου μεταθέσωμεν αὐτὸν εἰς τὴν 28 Ὀλυμπ. ἢ εἰς τὸ 668. ἡ οἰκειότης τοῦ Καράνου καὶ Φείδωνος ἐξαρτᾶται μόνον ἔκ τινος κολακευτικῆς καὶ ἀφυοῦς συστηματικότητος μεταγενεστέρας ἐποχῆς[3])· ἐν τούτῳ δὲ δὲν ἐλέ-

---

1) Ἡροδ. 6, 127. Εὔφορ. παρὰ Στραβ. 8, σ. 358. τὸν τελευταῖον ὑποδεικνύω τῷ Βαϊσσενβόρνῳ (Ἑλλην. 1. Φείδων ἐξ Ἄργους) ὅστις ἐμόχθησε ἐγγύτερον νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς ἰδιαιτέρας χρονολογικὰς καὶ γενεαλογικὰς γνώμας περὶ Καράνου.

2) 6, 22, 2.

3) Ὁ πρῶτος, παρ' ᾧ εὑρίσκεται ὁ περὶ Καράνου λόγος, εἶναι ὁ Θεόπομπος (ἐξ οὗ ἠρύσθησαν αὐτὸν ὁ Σύγκελλος καὶ Εὐσέβιος), ὅστις τόσῳ πικρῶς διασύρεται ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἕνεκα τῆς ψευδοῦς ἱστορικῆς ἐννοίας (8, 11—13)· ἀκατάληπτόν μοί ἐστι, πῶς τὸ κριτικὸν πνεῦμα τοῦ Μυλλέρου προὐτίμησε τὸν περὶ Καράνου ἀπὸ τὸν περὶ Περδίκκου λόγον. Δωρ. 1, σ. 156: „ὁ μὲν τελευταῖος εἶναι ἐγχώριος Μακεδονικὸς λόγος, μορφωθεὶς μεταξὺ ἔθνους, μικρὰν ἱστορικὴν ἀνάμνησιν ἔχοντος· ὁ δὲ πρῶτος ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ Ἀργείου λόγου, συνδεόμενος κατά τινα τρόπον πιθανώτερον, εἰ καὶ μὴ πάντη ἱστορικός.“ σαφέστερον ἐκτίθεται ἐν τῷ προτέρῳ συγγράμματι (Αἰγινητ. σ. 54): „τίς δὲ θέλει νὰ προτιμήσῃ τὴν περὶ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Περδίκκου φήμην, ἀπὸ τῆς τοῦ Δεξίππου καὶ Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ περὶ τοῦ Καράνου ἀδελφοῦ τοῦ Φείδωνος;“ ἐν τόνῳ τόσῳ λίαν συνεσταλμένῳ ἐπιφέρει βραδύτερον (Μακ. σ. 24)

Digitized by Google

χθῃ, ὅτι ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ἦσαν παντελῶς ἄγνωστα τῷ ἀρχαίῳ μακεδονικῷ λόγῳ. Ὁ Ὅμηρος[1]) γινώσκει τὸν ἰσχυρὸν βασιλέα τῶν Θεσπρωτῶν Φείδωνα, περὶ οὗ δὲν πρόκεινται μὲν ὡρισμέναι ἀποδείξεις, ἐν τῇ ποικίλῃ ὅμως καὶ ἀναποφεύκτῳ ἐπαφῇ, ἐν ᾗ διετέλουν τὰ ἔθνη τῆς Ἠπείρου καὶ ἄνω Μακεδονίας πρὸς ἄλληλα, εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι οὗτος ὁ Φείδων ἦν ὁ παρεισφρύσας εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἱστορίαν. Αὕτη ἡ δοξασία φαίνεται ἀληθεστέρα, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν τὴν μετανάστευσιν τῶν Ἠπειρωτικῶν Ἐλιμιωτῶν, καθ' ἣν ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς εὐκόλως ἦλθεν εἰς παρομοίαν τινὰ σχέσιν πρὸς τὸν Θεσπρωτικὸν Φείδωνα, ἢ ἡ τοῦ Καράνου πρὸς τὸν Ἀργεῖον ὑποτεθεῖσα. Αὐτὸν ὅμως τὸν Κάρανον νὰ ὀνομάσωμεν, θὰ ἦτο μεγάλη αὐθαιρεσία. ἔτι ὀλιγώτερον ἐπιτρέπεται νὰ ἀπαρνηθῶμεν τῷ Καράνῳ πᾶσαν ἱστορικὴν ὑπόστασιν. Παρὰ τοῖς Κρησὶν ἐκαλεῖτο καρανὼ ἡ αἴξ[2])· λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν, τὸ μὲν τὴν ἰδιαιτέραν σημασίαν τῆς αἰγὸς ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Καράνου, τὸ δὲ τὴν μετανάστευσιν τῶν Βοττιαίων ἐκ τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἠμαθίαν, δὲν δυνάμεθα εὐκόλως νὰ εὕρωμεν ἐνταῦθα τὸν πυρῆνα τοῦ λόγου. Ὅθεν καταλείπω μὲν ταύτην τὴν παράδοξον ἐξήγησιν εἰς πάντα, ἔχοντα εὐχαρίστησιν πρὸς αὐτήν, παρατηρῶ δέ, ὅτι ἡ αἴξ ἴσως λίαν βραδέως ἔφθασεν εἰς τὴν μυθώδη σημασίαν αὐτῆς, ὅτι οἱ περὶ Βοττιαίων καὶ Καράνου λόγοι οὐδεμίαν ἀφορμὴν παρέχουσι, καὶ ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Μακεδόνων καὶ Βοττιαίων ἀναντιῤῥήτως γίνεται πρόδηλος, ὅτι ἀμφότερα τὰ ἔθνη καὶ αἱ χῶραι ἦσαν πρὸ πολλοῦ ἔτι ἀκριβῶς κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων· καὶ τέλος ὅτι καρανὼ δὲν εἶναι

τὴν κρίσιν αὐτοῦ, ὥστε γίνεται πρόδηλον, ὅτι αὐτὸς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετέτρεψε τὴν περὶ τοῦ λόγου τοῦ Καράνου γνώμην αὐτοῦ.

1) Ὀδυσσ. ιδ', 315. ιθ', 271.

2) Ἡσυχ.: Καρανὼ τὴν αἶγα· Κρῆτες. καὶ ἐν λ. κὰρ καὶ κάρα.

Digitized by Google

ἑλληνο-κρητικὴ λέξις, ἀλλὰ σημιτική[1], μετενεχθεῖσα ὑπὸ τῶν Φοινίκων εἰς τὴν Κρήτην. Κάρανος δὲ εἶναι ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξις, παραγομένη ἐκ τοῦ κάρα, corona, ἡ αὐτὴ μετὰ τῆς τοῦ Ὁμήρου[2] κοίρανος, σημαίνουσα ἄρχοντα, βασιλέα[3]· ἀμφότεραι αἱ λέξεις εὑρίσκονται καὶ ὡς κύρια ὀνόματα[4]· μετὰ μικρᾶς μεταλλαγῆς καλεῖ ὁ Ἡσύχιος[5]) τὸν ἡμέτερον Κάρανον Κόραννον, καὶ οὐδεὶς ἄλλος εἶναι καὶ ὁ ἐν ἀρχαίοις λόγοις συνεχῶς ἀναφερόμενος Κορωνός. Ὁ Δωρικὸς βασιλεὺς Αἰγίμιος, πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ ἰσχυροῦ Λαπίθου Κορωνοῦ, υἱοῦ τοῦ Καινέως, ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν Ἡρακλέα, καὶ παρέσχεν αὐτῷ ὡς ἀνταμοιβὴν τὸ ἥμισυ ἢ τρίτον μέρος τῆς χώρας, διὰ τῆς βοηθείας τοῦ ὁποίου οἱ μὲν Λαπίθαι ἐνικήθησαν, ὁ δὲ Κορωνὸς ἐφονεύθη, καὶ πρὸς ταῖς ὑπὸ τοῦ Αἰγιμίου συστηθείσαις φυλαῖς τῶν Δυμανατῶν καὶ Παμφύλων προσετέθη ἤδη ὡς τρίτη ἡ τῶν Ὑλλέων παρὰ τοῖς Δωριεῦσι[6]. Κατὰ τὸν Ἀπολλώνιον Ῥόδιον[7] ὁ Κορωνὸς εἶναι Ἀργοναύτης καὶ υἱὸς τοῦ ὑπὸ τῶν Κενταύρων φονευθέντος Καινέως. Ὁ δὲ Ἀπολλόδωρος ἀναφέρει[8] τὸν Καινέα ὡς υἱὸν τοῦ Κορωνοῦ μεταξὺ τῶν Ἀργοναυτῶν. Προτιμητέα ὅμως εἶναι ἡ γνώμη, ἡ κάμνουσα τὸν ὑπερήφανον Καινέα πατέρα τοῦ Κορωνοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου[9] ὑποστηριζομένη. Τοὺς ἰδιαιτέρους χαρακτῆρας τού-

---

1) Ἑβρ. כַּר κριὸς קֶרֶן κέρας.

2) Ἰλ. β', 204. 487. 760.

3) οὕτω γίνεται χρῆσις ἔτι καὶ παρ' Αἰσχύλῳ (Χοηφ.) καὶ Ξενοφῶντι (Ἑλλ. 1, 4, 3).

4) Κοίρανος Ὁμ. Ἰλ. ε', 677. ιζ', 611. Ἀρρ. 3, 6. Κάρανος παρὰ τοῖς Μακεδόσι καὶ παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις (Ἡροδ. 7, 173).

5) Κόραννος βασιλεὺς Μακεδονίας.

6) Διοδ. 4, 37. Ἀπολλοδ. 2, 7. ἀνεκδ. Villois. σ. 210.

7) 1, 57.

8) 1, 9.

9) Ἰλ. β', 746.

Digitized by Google

του τοῦ λόγου ἀνευρίσκομεν ἐν τῷ Μακεδονικῷ περὶ Καράνου λόγῳ εἰς διάφορον σύνδεσμον ἐκείνου, ὅν μόλις ἄλλως ἀνέμενέ τις. Ὅπως ὁ μακεδονικὸς Κάρανος ὁμοιάζει τῷ Κορωνῷ, οὕτω καὶ ὁ δεύτερος βασιλεὺς Κοῖνος, τοῦ Καράνου υἱὸς, τῷ Καινεῖ. Ἡ μικρὰ διαφορὰ τοῦ ὀνόματος δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν, καθόσον παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ὁ Κοῖνος ὡς υἱὸς παρίσταται· ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπίσημος ἀπόδειξις τῆς ταὐτότητος αὐτῶν εἶναι, ὅτι ὁ Καινεὺς παρίσταται ὡς ἑρμαφρόδιτος οὐσία, ἥτις καὶ παρὰ τῷ Κοίνῳ διαπαίζει ὀνομαστί[1]*· ἔτι δὲ οἱ Λαπίθαι εἰσίν, ὡς οἱ Μακεδόνες, Πελασγικο-αιολικὸν ἔθνος, ὑπὸ ἡμιμυθικὸν ὄνομα. Ὅτι δὲ ὁ μακεδονικὸς ἐθνικὸς λόγος, ὅπως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐμορφώθη, δὲν ἀνέγραψε τὴν ἱστορίαν κατὰ τὸν παρὰ τοῖς Ἕλλησι συνήθη τρόπον, εὐκόλως ἐννοεῖται. Ἡ Μακεδονικὴ ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια δὲν ἔπαθε τοιαύτην καταδούλωσιν, καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἐπαχθεῖσαν τῷ ἔθνει διάστασιν, ὅπερ ἐξεδηλώθη καὶ ἐν τῷ λόγῳ, ὅτι λέων ἀνέτρεψε τὰ ὑπὸ τοῦ Καράνου ἱδρυθέντα τρόπαια ἐν τῇ κατὰ τοῦ Κισσέως νίκῃ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξέλαβε τοῦτο ὡς σημεῖον, ὅτι πρέπει νὰ θεωρῇ τοὺς νικηθέντας οὐχὶ ὡς ὑποταχθέντας ἐχθρούς, ἀλλ' ὡς ἀποκτηθέντας φίλους*[2]*. Οὕτω λοιπὸν ὁ Κάρανος μετεβλήθη ἐκ τοῦ βασιλέως τῶν νικηθέντων ἀρχαίων Μακεδόνων εἰς τὸν πολεμιστὴν τῶν ἀρχαιοτάτων νικῶν, περὶ ὧν οἱ οἰκογενειακοὶ λόγοι τῶν πρώτων Μακεδονικῶν γενεῶν ἀφηγοῦντο· ὡς τινες ἀνεγνώρισαν, ἀντὶ τοῦ συσταθέντος ἔθνους ἐκ Δωριέων καὶ Μακεδονικῶν Αἰολέων, ἓν μόνον ἔθνος τῶν Μακεδόνων, οὕτω συνεκράθησαν οἱ*

---

1) *Μετὰ τῶν περὶ Καινέως μύθων* (*Ὑγιν. μυθ.* 14. *Ἀγαθαρχ. παρὰ Φωτ. σ.* 443. *Σχολ. Ἀπολλ. Ῥοδ.* 1, 57. *ἀνεκδ.* Villois *σ.* 249) *ἰδ. τὴν παράδοξον ἐξήγησιν τοῦ Μαρσύου περὶ Κοίνου* (*Ἐτυμ. Μ. σ.* 523. *Γουδ. σ.* 442). *Τὸ ὄνομα Κοῖνος εὑρίσκεται καὶ βραδύτερον Ἀῤῥ.* 1, 14, 3. *κ. τ. λ.*

2) *Πανσ.* 9, 40, 4.

Digitized by Google

χαρακτῆρες ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν εἰς τὸν Κάρανον, εἰς ὃν ὁ λόγος ἐπροσωποποίησε τὸ ἔθνος μετὰ τῶν ἀρχαιοτάτων τυχῶν· αὐτὸς ἐγένετο ὡς Ἡρακλείδης, μάλιστα δὲ ὡς Ἡρακλῆς αὐτός, λαμβάνων, ὡς ἐκεῖνος διὰ τὴν ἐπικουρίαν, μέρος τῆς χώρας· ὁ περὶ Ἀρχελάου λόγος, ὡς ἀναφέρει ἡμῖν αὐτὸν ὁ Ὑγῖνος, συγχέει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ συνδέσμου τοῦ Ἡρακλέους μετὰ τοῦ Αἰγιμίου καὶ τὴν κοινὴν ἐπικράτησιν τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων μετὰ τοῦ λόγου τοῦ Περδίκκου, ἐφ' ᾧ εἶτα ὁ Εὐριπίδης προσέθηκε καὶ ἰδίαν ἐπικόσμησιν λίαν συγκεκριμμένως διαπλάσας τὴν ἀναγκαίαν μὲν τῷ δράματι, ἐναργῶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ὑγίνου ἐκτιθεμένην ὕλην· προσέτι ὁ ἀρχαῖος λόγος παρέσχεν ἡμῖν ἀπολεσθὲν κέντρον ἐπικουρίας διὰ τοῦ νικηθέντος βασιλέως Κισσέως, ὅστις, ὡς οἱ Ἐορδαῖοι, ἔπρεπε νὰ ἀποδώσῃ τὴν ἐπικουρίαν κατὰ τὴν ἀσήμαντον ἀποβᾶσαν νίκην τοῦ Καράνου ἢ Ἀρχελάου· εἰ ὁ Θρᾷξ Κισσῆς παρ' Ὁμήρῳ[1], *ὃν ὁ Στράβων ζητεῖ νὰ εἰκάσῃ*[2] *ὡς βασιλέα τῆς πόλεως Κισσοῦ ἐν Κρουσίδι, ἢ Κίσσιος ὁ ἀναφερόμενος*[3] *ἐν τῇ γενεαλογίᾳ τοῦ Καράνου ὡς υἱὸς τοῦ Τημένου, ἵσταται ἔν τινι συναφείᾳ πρὸς τὸν ἡμέτερον Κισσέα, καὶ ἐν τίνι; τοῦτο ἀφίνω ἐγὼ ἀνεξέταστον. Ὅτε βραδύτερον ἤθελον τὰ ἐν τοῖς ἀρχαίοις λόγοις διασπαρέντα ὀνόματα νὰ ἀναγάγωσιν εἰς ἓν σύστημα καὶ πάντα εἰς τὴν Ἠμαθικὴν Μακεδονίαν ἀνέφερον, ὁ Κάρανος ἐγένετο διά τινος λίαν ἐγγὺς κειμένου συμπεράσματος τὸ ἀρχαιότατον Μακεδονικὸν ὄνομα τοῦ βασιλέως, ἱδρυτὴς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ οἱ ἰδιαίτεροι χαρακτῆρες τοῦ περὶ Καράνου λόγου μετέπεσαν εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ Περδίκκας ἔμεινε ψιλὸν ὄνομα, καὶ πρὸς*

1) *Ἰλ. ια'*, 223.

2) *ἀποσπ.* 21. 24.

3) *Θεοπομπ.* (*παρὰ Συγκελλ. πρ. χωρ.*) *καὶ Διοδ. ἀποσπ.* 50. 7. *ὁ αὐτὸς τούτῳ εἶναι καὶ ὁ Κεῖσος παρὰ Θεοφιλ. εἰς Αὐτολ.* 2, 7. *καὶ Πανσ.* 2. 12, 6. 19, 4.

Digitized by Google

ἀποτροπὴν τούτου ἀπεπειράθησάν τινες νὰ διαιρέσωσι τοὺς ἀρχαίους χαρακτῆρας τοῦ λόγου μεταξὺ Καράνου καὶ Περδίκκου, συναλλάξαντες τὸν τελευταῖον τῷ χρησμῷ, ὃ ἔλαβεν αὐτὸς παρὰ τῶν Δελφῶν, ὅτε, ἐπιθυμῶν νὰ αὐξήσῃ τὸ βασίλειον αὐτοῦ, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον[1]. Αὕτη ἡ λίαν ἄτοπος καὶ ἄτεχνος ἐπεξεργασία ἢ μᾶλλον κάκωσις τῶν ἀρχαίων λόγων δεικνύει προφανέστατα εἰς ποίας χεῖρας ἔπεσεν αὐτός.

Μεταβαίνοντες καὶ δεύτερον ἐπὶ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Δωριέων καὶ Μακεδόνων, δυνάμεθα εὐκόλως νὰ ὁρίσωμεν τὴν ἕδραν τῶν Δωριέων, ὅτε ὑπὸ τῶν Καδμείων ἐξεβλήθησαν τῆς Ἑστιαιώτιδος· ἐρωτᾶται ἤδη, πόθεν ἦλθον οἱ Καδμεῖοι οὗτοι ἐξ ἄρκτου ἢ ἐκ μεσημβρίας; παραδεχόμενός τις τὸ πρῶτον, προβαίνει ἐγγύτερον νὰ συνδέσῃ δηλαδὴ τοὺς Καδμείους τούτους μετὰ τῶν Πελαγόνων, οὓς εὑρίσκομεν μετὰ ταῦτα ἐν τοῖς Δωρικοῖς οἰκητηρίοις (ἰδ. ἀνωτέρω.), καὶ τοῦτο δὲν θὰ ἦτο λίαν τολμηρόν, ἀλλὰ λίαν παράδοξον ἔπρεπε νὰ ἦναι, πῶς οἱ Δωριεῖς δὲν ἐτράπησαν πρὸς μεσημβρίαν, ὅπου ὤθει αὐτοὺς ἡ ἐξ ἄρκτου κατάθλιψις καὶ ἡ φύσις τῆς χώρας, ἀλλὰ πρὸς δυσμάς, διότι τότε ἠδυνάμεθα νὰ ζητῶμεν αὐτοὺς μόνον εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Πηνειοῦ ἐν τῇ βοῤῥειοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς Θεσσαλίας. Ὅθεν κατὰ πᾶσαν ἔποψιν προτιμητέα ἡ γνώμη, ὅτι οἱ Καδμεῖοι ἦλθον ἐκ μεσημβρίας, καὶ ἦσαν, ὡς καὶ περὶ Κάδμου δύναταί τις νὰ δοξάσῃ, ὅ,τι θέλει, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Βοιωτίας, ἐλθόντες ἀναντιῤῥήτως ἐκ μεσημβρίας· ἂν οἱ Δωριεῖς ὠθίσθησαν πρὸς βοῤῥᾶν, ἔφθασαν διὰ τῆς ἐπισήμου διόδου τῶν Σερβίων ἢ Βολουστάνας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος, ἥτις τέως μέχρι τῶν ῥείθρων

---

1) Εὐσεβ. σ. 169. ἐκδ. Μαΐου καὶ Διοδ. πρ. χωρ. ὅπου διεσώθη ἡμῖν ὁ Δελφικὸς χρησμὸς εἰς καλὸν ἑξάμετρον. ἐπίσης ἀναφέρει καὶ ὁ Εὐφορίων (πρ. χωρ. σ. 93) τοῦτον τὸν Δελφικὸν χρησμόν, οὗτος ὅμως εἶναι πάντη διάφορος ἐκείνου.

Digitized by Google

ἀνῆκε τῇ Ὀρεστίδι καὶ μακεδονικὸν οἰκισμὸν εἶχε. Ὅταν δὲ παραδεχθῶμεν τὴν μεταγενεστέραν Ἐλιμιώτιδα ὡς ἕδραν τῶν Δωριέων, σαφηνίζεται τότε καὶ ὁ ἀόριστος τρόπος, μεθ' οὗ ὁ Ἡρόδοτος ὁμιλεῖ περὶ τῆς τότε Δωρικῆς χώρας, πολλὰ ὀλίγον γινώσκων τὴν ἐνδοτέραν Μακεδονίαν, καὶ τοὺς μὲν Ὀρέστας καὶ Λυγκηστὰς οὐδόλως ἀναφέρων, τοὺς δὲ Ἐλιμιώτας λίαν σπανίως· ἂν δὲ οἱ Δωριεῖς ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν βοῤῥειοδυτικὴν Θεσσαλίαν, δὲν ἤθελε λησμονήσει νὰ ὁρίσῃ αὐτοὺς θετικώτερον. Ἐρωτῶμεν τώρα, πόσον μακρὰν ἐξετάθησαν οἱ Δωριεῖς εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος; τὰ βραδύτερα ὅρια μεταξὺ Ὀρεστίδος καὶ Ἐλιμίας δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα ἔτι νὰ ἐννοήσωμεν· δύναται δέ τις νὰ προβάλῃ καὶ τὴν ἀπορίαν, ἂν ἡ μετνάστευσις τῶν Δωριέων ὑπῆρξε συνέπεια τῆς ἐξασθενήσεως αὐτῶν. Εἰς ἀπαίδευτα ἔθνη, ἅπερ δὲν συνεδέθησαν ἔτι μετὰ τῆς πατρίδος αὐτῶν διὰ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ δεσμοῦ, μικρά τις ὤθησις ἀρκεῖ συνήθως νὰ παρέξῃ ἀφορμὴν τῇ ὁρμῇ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἔτι μᾶλλον τῆς κατακτήσεως, ἥτις ἀείποτε ἐνοικεῖ αὐτοῖς, τὴν μεγίστην ἀπόδειξιν τοῦ ὁποίου παρέχει ἡ μεγάλη Γερμανικὴ μετανάστευσις. Καὶ τίς δύναται νὰ σταθμήσῃ τὴν ἀγρίαν τῶν δυνάμεων ἀκμήν, ἥτις ἐνυπῆρχε τοῖς Δωριεῦσι, συνηνωμένοις μετὰ τῆς Ἑλληνο-ηρακλειδικῆς φυλῆς; αὐτοὶ παρέστησαν ὡς κατακτηταί, καὶ τί ἠδύνατο νὰ κωλύσῃ αὐτοὺς τοῦ νὰ κατακλύσωσι πᾶσαν τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος, ἅπαξ εἰσβαλόντες ἐκεῖ; καὶ εἰς τὴν βόῤῥειον Ὀρεστίδα τὴν ἐν τῷ Ἐριγῶνι εὑρίσκομεν ἴχνη αὐτῶν.

Κατὰ Στράβωνα[1]) *ἦν ὁ Λυγκηστικὸς βασιλικὸς οἶκος ἐκ τοῦ γένους τῶν Βακχιαδῶν, οἵτινες ἦσαν τὸ εὐγενέστερον γένος ἐν Κορίνθῳ, ὡς οἱ Τημενίδαι ἐν Ἄργει. ἀμφότερα ἦσαν Ἡρακλεῖδαι καὶ ἡ γενεαλογία τῶν Μακε-*

---

1) 7, σ. 326.

Digitized by Google

δονικῶν καθὼς καὶ τῶν Λυγκηστικῶν βασιλέων ἐστηρίζετο εἰς τὸν αὐτὸν λόγον. Ἂν οἱ τελευταῖοι ἔφθανον εἰς παρομοίαν δόξαν, δὲν ἠθέλομεν στερηθῇ καὶ περὶ αὐτῶν ἐπεξειργασμένων λόγων τε καὶ γενεαλογιῶν, οἵτινες ἤθελον φέρει ἡμᾶς εἰς Κόρινθον. Ἀλλὰ καὶ ἡ παραγωγὴ αὕτη βεβαίως δὲν ἐλήφθη ὅλως ἐκ τοῦ ἀέρος καὶ εὑρίσκει τὴν φυσικὴν ἑρμηνείαν αὐτῆς, ἐὰν ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Δωριεῖς ἐξηπλώθησαν καὶ εἰς τὴν Λυγκηστίδα, κατασταθέντες ἀναντιῤῥήτως ἡ ἄρχουσα φυλή. Τὴν Ἡρακλειδικὴν καταγωγὴν τῶν Λυγκηστικῶν βασιλέων ἔκ τινος συνδέσμου μετὰ τοῦ βασιλικοῦ Μακεδονικοῦ οἴκου ἀναφέρει ἤδη ἡ ἱστορία[1]*, παριστῶσα ἀμφοτέρας τὰς πολιτείας ἐν ἀδιαλείπτῳ ἀγῶνι, ἰδίως δὲ ἡ περίστασις, ὅτι ἔπειτα οἱ Λυγκηστικοὶ βασιλεῖς ἐπεκράτησαν ὡς Τημενίδαι καὶ οὐχὶ ὡς Βακχιάδαι. Ἐντεῦθεν λοιπὸν εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι ἡ μετὰ τῆς Κορίνθου ἐπιμιξία ἀπετέλεσε τὴν κρίσιν περὶ τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Βακχιαδικοῦ γένους· ἡ Κόρκυρα, Ἐπίδαμνος καὶ Ἀπολλωνία ἐν τῇ ἠπειρωτικῇ παραλίᾳ ἦσαν ἀποικίαι τῶν Κορινθίων, ὧν ἡ πρώτη ἱδρύθη ὑπό τινος Βακχιάδου*[2]*· ὅθεν διετήρησαν ἐξ ἐμπορικῶν καὶ πολιτικῶν λόγων πάντοτε οἰκειότητά τινα μετὰ τῶν ἐθνῶν τῆς ἐνδοτέρας χώρας*[3]*. Διὸ καὶ ἡ εἰκασία εἶναι σχεδὸν βεβαία, ὅτι αὐτοὶ ἐκολάκευσαν τὴν βαρβαρικὴν κενοδοξίαν τῶν Λυγκηστικῶν βασιλέων, ἐπιθυμούντων εὐχαρίστως νὰ δοξάζηται τὸ Ἡρακλειδικὸν γένος, διὰ νὰ ἐκτελῶσιν εὐχερέστερον τὰ βουλεύματα αὐτῶν, ἀφ' οὗ συνέδεσαν αὐτοὺς γενεαλογικῶς μετὰ τοῦ περιφημοτάτου γένους αὐτῶν. Αἱ εὐχαὶ ἀμφοτέρων τῶν*

---

1) *Ἂν εἰς τὰ Δελφικὰ τοῦ Μελισσέως καλεῖται Ἀέροπος ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Λύγκου, υἱὸς τοῦ Ἠμαθίωνος (Τσέτσ. Χιλ.* 6, 936), *τοῦτο δύναται νὰ χαρακτηρίζῃ μόνον τὴν συγγένειαν ἀμφοτέρων τῶν Μακεδονικῶν ἐθνῶν.*

2) *Σχολ. Ἀπολλ. Ῥοδ.* 4, 1212.

3) *Θουκυδ.* 1, 47.

Digitized by Google

μερῶν ὤφειλον νὰ διευκολύνωσι τὴν ἐπίδειξιν τῆς εὐγενείας· παρομοία τις σχέσις συνέβη μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Ὀδρυσικοῦ βασιλικοῦ γένους.

Πότε ἐγένετο ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων καὶ ἡ συνένωσις αὐτῶν μετὰ τῶν Ὀρεστικῶν Μακεδόνων δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ ὁρίσωμεν· βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι συνέβη πολὺ πρὸ τῶν Τρωϊκῶν καὶ ἴσως πρὸ τῆς Παιονικῆς ἐπιδρομῆς, ἥτις ἦν φύσει σπουδαία διὰ τοὺς Μακεδόνας. Ἡ Ἐορδαία, συγκαταλεγομένη μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Ὀρεστίδα, ἐδέχθη ἤδη Φρυγικο-παιονικὸν οἰκισμόν, εἰς τὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ Ἐριγῶνος εἰσέβαλον Πελαγόνες καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Δωριέων ἐγκαταλειφθεῖσα Ἑστιαιῶτις κατελήφθη ἐπίσης ὑπό τινος μέρους ταύτης τῆς φυλῆς, περὶ ἧς ὅμως πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι δὲν ἐπέδραμεν διὰ τῆς διόδου τῆς Βολουστάνας, ἀλλ' ἐκ τῆς Πιερίας διὰ τῶν ἐν Ὀλύμπῳ διόδων. Ἡ διὰ τῆς Δωρικῆς φυλῆς ἐπίῤῥωσις συνέβαλε βεβαίως πολὺ εἰς τὴν ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν τῶν Μακεδόνων, ἥτις ὅμως παρήγαγε δεινοὺς ἀγῶνας. Ὁ λόγος ἀναφέρει προσέτι, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀρεστῶν ἐπολέμησε κατὰ τῶν γειτνιαζόντων Ἐορδῶν βοηθείᾳ τοῦ Καράνου, ᾧπερ ὑπεσχέθη τὸ ἥμισυ τῆς χώρας, καὶ οὕτω ἐνίκησεν αὐτούς[1]). Ἂν τις ἐν τῇ συναρμολογήσει τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτήρων τοῦ λόγου ἠδύνατο νὰ ἐμπιστευθῇ τούτοις τοῖς μεταγενεστέροις λογοποιοῖς, ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ τὴν Δωρικὴν μετανάστευσιν μετὰ τὴν Φρυγικήν, ὅπερ δὲν θέλω ὁριστικῶς καὶ ν' ἀπαρνηθῶ. Ὁ δὲ ἀγὼν καὶ ἡ ἐπιμιξία τῶν Ἡρακλειδῶν καὶ Δωριέων καὶ πάλιν τῶν Δωριέων καὶ Μακεδόνων, καθὼς καὶ ἡ κατάκτησις τέλος τῆς Ἠμαθίας παρεστάθη εἰς μίαν εἰκόνα, συνδεδεμένην μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Καράνου κατὰ τοὺς κανόνας μόνον ἐξωτερικῆς πι-

---

1) *Διοδ. Συγκ. Εὐσεβ. πρ. χώρ. Ἰουστ. 7, 1. ἐξελαύνει τὸν Μίδαν ἐκ τῆς Ἠμαθίας ὁ Κάρανος.*

Digitized by Google

θανότητος. Θέλοντες δὲ εἶτα νὰ θεωρήσωμεν ἀμφότερα τὰ συμβάντα ἐν ταύτῃ τῇ ἀντιστρόφῳ τοῦ χρόνου συναφείᾳ, ἠδυνάμεθα ἐν τῷ τῶν Παιόνων καὶ Πελαγόνων ὠθισμῷ ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἄρκτου νὰ ἴδωμεν τὰ ἐλατήρια, τὰ προκαλέσαντα τὴν μετανάστευσιν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Δρυοπίδα· δὲν δύναται νὰ φανῇ ἡμῖν παράδοξον, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος[1]) δὲν γινώσκει τὴν αἰτίαν, διότι αὐτὸς οὐδόλως γινώσκει νὰ ὁρίσῃ ἀκριβῶς τὸ ἐν Πίνδῳ οἰκητήριον αὐτῶν. Πόσον χρόνον εἶχον οἱ Δωριεῖς τὴν ἕδραν αὐτῶν ἐν Ὀρεστίδι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εὑρεθῇ τοῦτο ὁριστικῶς, καὶ ἀφοῦ δὲ πάλιν μετῴκησεν ὁ κύριος κορμὸς αὐτῶν, ἔμεινε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιμιξίας ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν μετὰ πασῶν τῶν συνεπειῶν, οἷς ἀνῆκεν ἴσως καὶ ἡ τῆς μεταναστεύσεως παρόρμησις, ἡ κλονίσασα ἐπὶ πολὺν χρόνον τοὺς Μακεδόνας, μεχρισοῦ εὗρον διαρκῆ ἕδραν ἐν τῇ Ἠμαθίᾳ. Ὁ λόγος, ὡς διέσωσεν αὐτὸν ὁ Ἡρόδοτος[2]), ἀναφέρει ταύτας τὰς μεταναστεύσεις κατὰ τοὺς ἰδιάζοντας αὐταῖς ποιητικοὺς τρόπους.

„Ἐξ Ἄργους ἔφυγον“ οὕτως ἄρχεται ἡ ἀφήγησις τοῦ Ἡροδότου, „εἰς Ἰλλυριοὺς τρεῖς ἀδελφοὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Τημένου ὁ Γαυάνης, Ἀέροπος καὶ Περδίκκας“. ἡ ἀνωτέρω γνώμη ὅτι ὑπὸ τοῦτο Ἄργος πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὸ Ὀρεστικόν, πιστοποιεῖται ἐνταῦθα ἐκ τῆς γειτνιάσεως τῶν Ἰλλυριῶν· πότε συνέβη αὕτη ἡ μετοίκησις τῶν Μακεδόνων; καὶ τί παρέσχε τὴν πρὸς τοῦτο ἀφορμήν; ἀφοῦ αὐτοὶ ἔφυγον εἰς τοὺς Ἰλλυριούς, τουτέστι πρὸς τὰ βορρειοδυτικά, ἕπεται ὅτι ἡ ὤθησις ἐπῆλθεν ἐκ μεσημβρίας· ἐν τοῖς μεσημβρινοῖς μέρεσι τῆς κοιλάδος τοῦ Ἁλιάκμωνος εὑρίσκομεν βραδύτερον τὸ Ἠπειρωτικὸν ἔθνος τῶν Ἐλιμιωτῶν (ἰδ. ἀν.), ἡ ἐπιδρομὴ τῶν ὁποίων ἐγένετο ἡ αἰτία τῆς μακεδονικῆς κινήσεως. διὰ τῆς ἀποχωρή-

1) 1, 56.
2) 8, 137. 138.

Digitized by Google

σεως τῶν Δωριέων οἱ Ὀρέσται ἔπρεπε πολὺ νὰ ἐξασθενήσωσι· οἱ δὲ Ἐλιμιῶται δὲν ἀνῆλθον ὡς ἓν μεμονωμένον ἔθνος ἐκ τῆς Ἠπείρου, ἀλλ' ἀναμφιβόλως συνηνωμένοι μετὰ τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν Θεσπρωτικῶν Θεσσαλῶν ἐκ τῆς Ἐφύρας εἰς τὴν ὑφ' αὐτῶν ἐπικληθεῖσαν χώραν, ὅπερ συνέβη 50—60 ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον[1]*, καὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ δυνάμεθα νὰ θέσωμεν καὶ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἐλιμιωτῶν ἐκ Θεσσαλίας ἢ ἀμέσως ἐξ Ἠπείρου, καθὼς καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν μακεδονικῶν μεταναστεύσεων. Διὰ τῆς διαβάσεως τοῦ Λεβόλεως μετέβησαν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ εἰς τὴν Ἰλλυρίαν. ὡς πρὸς τὰ ὀνόματα αὐτῶν δὲν δύναμαι νὰ ἑρμηνεύσω τὸν Γαυάνην, ὁ δὲ Ἀέροπος εἶναι συνήθης καὶ βραδύτερον ἐν τῇ Μακεδονικῇ ἱστορίᾳ, ὁ Περδίκκας τέλος εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου βασιλέως τῆς κάτω Μακεδονίας, τοῦ κατακτητοῦ τῆς Ἐδέσσης καὶ ἱδρυτοῦ τοῦ κράτους, μεθ' οὗ καὶ ὁ λόγος ἕνεκα τούτου συνέδεσε τὰς λοιπὰς τύχας καὶ πράξεις τοῦ ἔθνους· ἐκτὸς τῶν ὀνομάτων ἐν ταύτοις ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι αὐτοί εἰσι τρεῖς ἀδελφοί, διὰ τῶν ὁποίων σημαίνονται αἱ τρεῖς Δωρικαὶ φυλαί, περὶ ὧν ἔτι ἰδιαιτέρως ὁμιλεῖ καὶ ἡ περίστασις, ὅτι καθὼς μεταξὺ τούτων ὁ νεώτατος, δηλαδὴ ὁ πρῶτον εἰσποιήσει τοῦ Ἡρακλέους παρασταθεὶς Ὑλλαϊκὸς εἶναι ὁ βασιλικός, οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν τριῶν Μακεδονικῶν ἀδελφῶν ὁ νεώτατος Περδίκκας πρωταγωνιστεῖ καὶ γίνεται βασιλεύς. ὡς Δωριεῦσι παρέχει αὐτοῖς καὶ ὁ Δελφικὸς Ἀπόλλων τὸν ἐπαγγελθέντα χρησμόν. Πόσον μακρὰν καὶ εἰς ποῖον μέρος τῆς Ἰλλυρίας οἱ Μακεδόνες προέβησαν, πρέπει φύσει ἐνταῦθα νὰ ὁρισθῇ. Τὰ ἰδιαίτερα ὅμως Ἰλλυρικὰ ἴχνη, ἅπερ μετέπειτα εὑρέθησαν παρ' αὐτοῖς καὶ πείθουσι τὸν Μύλλερον, νὰ ἐξηγήσῃ ὡς Ἰλλυρικά, πρέπει ἀναμφιβόλως ν'*

---

1) *Θουκυδ.* 1, 12.

Digitized by Google

ἀποδοθῶσι ταύτῃ τῇ ἐν Ἰλλυρίᾳ διατριβῇ, ἂν δὲν θέλει τις νὰ παραδεχθῇ, ὅτι μετ' αὐτῶν ἀνεμίχθησαν Ἰλλυρικὰ μέρη τοῦ ἔθνους· καὶ ὁ βασιλεὺς Τυρίμμας μετὰ τοῦ πάντῃ παραδόξου ὀνόματος, ὁ μεταξὺ Κοίνου καὶ Περδίκκου τιθέμενος, ἀνήκει βεβαίως ταύτῃ τῇ Ἰλλυρικῇ περιόδῳ.

„Ἐξ Ἰλλυρίας ἀναχωρήσαντες οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν ἔφθασαν εἰς τὴν πόλιν Λεβαίαν. ἐνταῦθα ἐγένοντο μισθωτοὶ τοῦ βασιλέως ὡς ποιμένες.“ περὶ τῆς Λεβαίας δὲν ἀκούομεν πλέον τίποτε μετὰ ταῦτα, προδήλως ὅμως μεταβαίνομεν εἰς τὴν Λυγκηστίδα, περὶ οὗ δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν ἡ ἐκ τῆς Ἰλλυρίας ἀναχώρησις καὶ μέχρι τῆς Ἐδέσσης ἄφιξις αὐτῶν· μετὰ πάντῃ ἰδιαιτέρας σπουδῆς ἐξεικονίζων ὁ λόγος ταύτην τὴν ἐν Λυγκηστίδι διαμονὴν αὐτῶν, παρέχει αὐτῇ θαυμαστῶς ὑψηλοτέραν σημασίαν καὶ οὕτω προπαρασκευάζει τὴν μεγάλην περιφοράν, εἰς ἣν χωροῦσιν οἱ Μακεδόνες κατὰ τὰς πολυειδεῖς ταλαιπωρίας αὐτῶν. Βεβαίως δὲ καὶ ἡ βραδυτέρα ἔχθρα μεταξὺ Μακεδόνων καὶ Λυγκηστῶν ἐπενήργησεν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ λόγου· ἐν τοῖς ὑπομισθίοις, οἵτινες ὤφειλον νὰ ὑπηρετῶσι τῷ βασιλεῖ, φαίνεται ὅτι ἐδείχθη διαρκὴς ταπεινότης τῶν Μακεδόνων· ἡ διήγησις, ὅτι ὁ Περδίκκας ἔβοσκε τὰς αἶγας, περιέχει ἀναμφιβόλως τὸν πυρῆνα τῆς σημασίας, ἣν αἱ λοιπαὶ τοῦ λόγου διατάξεις προσέθηκαν εἰς μυθικὴν διακόσμησιν τῶν αἰγῶν. Ἡ δι' ἀρχαίους ἐτυμολόγους κακότεχνος συγγένεια τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως Αἰγαί, καθὼς καὶ ἡ βραδυτέρα καταγωγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τοῦ Ἄμμωνος Διὸς ἴσως ἐνταῦθα καὶ ἰδιαιτέρως ἴσχυσεν. Κατὰ τὸν Ἰουστῖνον εἶναι πιθανόν, ὅτι ἡ αἲξ ἦν τὸ πολεμικὸν σύμβολον τῶν Μακεδόνων καὶ τὸ ἔμβλημα τοῦ κράτους (ὡς παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἡ γλαύξ, παρὰ τοῖς Ἀργείοις ὁ λύκος). ὅθεν ὡς τοιοῦτον εὑρίσκομεν αὐτὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων

Digitized by Google

μακεδονικῶν νομισμάτων ἐκτετυπωμένην[1]). *Νομαδικὸν ἔθνος, οὕτως ἐσμὲν ἠναγκασμένοι νὰ ἐκλάβωμεν, ἦσαν οἱ Μακεδόνες*[2])· *ἐν τούτοις κατὰ μικρὸν ἀνδρισθέντες, ἔσπευσαν πρὸς τὴν αὐτονομίαν, ἔκαμαν δὲ τὸν βασιλέα τῶν Λυγκηστῶν τόσῳ περίφοβον, ὥστε ἐξηλάθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Ἡ ἀνάμνησις ταύτης τῆς φυγῆς καὶ ἡ θαυμαστὴ σωτηρία διετηρήθη ἔτι πολὺν χρόνον ἐν ταῖς θυσίαις, ταῖς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων προσφερομέναις τῷ ποταμῷ, ὅστις ἔσωσεν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν διωκόντων ἐχθρῶν.*

„Τώρα ἔφθασαν εἰς ἄλλην χώραν τῆς Μακεδονίας πλησίον τῶν κήπων τοῦ Μίδου.“ ἡ γνώμη αὕτη συναντᾶται τῇ ἄλλῃ, καθ' ἣν σκοπὸς τῆς μεταναστεύσεως αὐτῶν ἦν ἡ Ἔδεσσα καὶ ἐνταῦθα εὑρίσκει τὴν ἀξιόπιστον βεβαιότητα, ὅτι καὶ βραδύτερον, ὅτε ἡ Πέλλα ἦν πολὺν χρόνον ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ἡ Ἔδεσσα ἢ Αἰγαὶ ὡς „ἡ ἑστία τοῦ βασιλείου“ καὶ τὸ μαυσωλεῖον τῶν μακεδονικῶν βασιλέων ἔμεινε τὸ καθιερωμένον κέντρον τοῦ κράτους[3]). *Ἡ ἀξιολογότης καὶ ἡ κατὰ πᾶσαν ἔποψιν ἐξέχουσα θέσις τῆς Ἐδέσσης προσκαλεῖ ἡμᾶς νὰ ἐνδιατρίψωμεν ἔτι ὀλίγον εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν τῶν μακεδονικῶν μεταναστεύσεων.*

Ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἡ κοιλὰς ἐκτείνεται ἐκ τῆς μεταξὺ Τούρλα καὶ Νίτζου κατιούσης ὀρεινῆς διόδου, κατ' ἀρχὰς μὲν ἱκανῶς μακρά, εἶτα δὲ στενουμένη 4 ὥρας προβαίνει εἰς τὴν ἀνατολικὴν γραμμήν. Σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς κοιλάδος καὶ ἐν τέλει τῆς ἀνωτέρω λεκάνης κεῖται ἡ μικρὰ λίμνη τοῦ Τιάβου καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπώτερον καταπίπτει ἡ Βόδα εἰς σκηνογραφικόν τινα καταρ-

---

1) Ἐκκελ. νομισμ. 2, σ. 65. Κουζιν. περιηγ. 2, σ. 191. Γρονοβ. θησ. ἀρχ. Ἑλλ. 2, 24.

2) Ἀρρ. 7, 9, 2. ὅπου ὅμως δὲν πρέπει τις νὰ παρίδῃ τὴν ῥητορικὴν γλῶσσαν.

3) Ἰουστ. 7, 2. Διοδ. 19, 52. καὶ 22, σ. 267. Πλιν. 4, 10. Πλουτ. Πυρρ. 26.

Digitized by Google

ῥάκτην 50 ποδῶν βάθους, φθάνουσα μετὰ μίαν ὥραν διὰ κήπων καὶ λειμώνων, οἵτινες περικυκλοῦσι τὴν πόλιν Βοδενά, τὴν ἀρχαίαν Ἔδεσσαν, ἥτις καὶ νῦν ἔτι οὕτω καλεῖται ὡς ἑλληνικὴ ἐπισκοπικὴ ἕδρα. οἱ ὑπὸ Μαννέρτου προταθέντες λόγοι ἐξηλέγχθησαν ἀκριβέστατα ὑπὸ τοῦ Γριζεβάχου καὶ Ταφελίου[1]) καὶ ἡ ταὐτότης ἀμφοτέρων τῶν πόλεων ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ἐτέθη.

Ὁ μὲν Χατζη-Καλφᾶς, ὁ μωαμεθανικὸς περιγραφεὺς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, λέγει. „τὰ Βοδενὰ ἔχουσι περίπατόν τινα λίαν περίφημον, καλούμενον Τζιναρλίκι (πλατανώδη) καὶ μεταξὺ τῶν καλλίστων τοῦ κόσμου συγκαταριθμούμενον.“ ὁ δὲ Λήκ, ὁ γνωρίσας τόσῳ ἀκριβῶς τὴν ἑλληνικὴν χερσόνησον λέγει ὅτι τὰ Βοδενὰ εἶναι τόπος, ὑπερβαίνων πᾶν ἄλλο κέντρον τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας τῆς θέσεως, τῆς ἐξόχου καλλονῆς τῆς περιβολῆς αὐτοῦ καὶ τῆς θαυμαστῆς ἀπόψεως. Μεταξὺ τῶν ὀρέων τοῦ Τούρλα καὶ Νίτζου, διϊσταμένων συνήθως εἰς ἀπωτέραν καμπήν, ἡ φύσις ἔθεσε πετρῶδες χῶμα, καθῆκον ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους εἰς τὴν τελματώδη κοιλάδα τοῦ ῥείθρου τῆς Βόδας, ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ἀναβαῖνον ἀποτόμως 300′ ὕψος ἐκ τῆς κατωτέρας κοιλάδος. Ἐπὶ τούτου λοιπὸν τοῦ βραχώδους χείλους κεῖνται τὰ Βοδενά, οἱ ἄφθονοι διακλαδισμοὶ τῆς Βόδας, διαῤῥέοντες μετὰ καθαροῦ ὕδατος ὅλην τὴν πόλιν, καταπίπτουσιν διὰ μεγαλοπρεπῶν καταῤῥακτῶν εἰς τὴν βαθεῖαν πεδιάδα, καθορώμενοι μακρόθεν ὡς καθαραὶ ἀργυραῖ ταινίαι. Πρὸς τούτοις ἡ ἀφθονία ἀειθαλοῦς φυτοκομίας, οἷον ῥοδόδενδρα, συκαμινόδενδρα καὶ δαφνόδενδρα συμπεπλεγμένα μετὰ συκέων, ἀμπέλων καὶ κισσῶν παρέχουσι τὴν ἀειθαλῆ εὐκοσμίαν τῇ χώρᾳ καὶ καλύπτουσιν αὐτὸ τὸ πετρῶδες ἔδαφος καὶ τὰ ψυχρὰ πώρινα σπήλαια αὐτοῦ. Ἡ ἀνωτέρω κοιλὰς σχηματίζει ὑπὸ τὴν πόλιν τὸ λαμπρό-

1) Θεσσαλ. σ. 308.

Digitized by Google

τατον ἀμφιθέατρον, περικεκλεισμένον ὑπὸ τοῦ κύκλου μεγάλων ἀλπείων ὀρέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Νῖτζος μεγάλως ἀνυψοῦται αἰωνίως χιονοσκέπαστος ἐπὶ τῶν κορυφῶν, ὡς ὑπερμεγέθης ἡγεμών. Ὅταν τις τὴν πρωΐαν ἀναβλέψῃ ἐκ τοῦ ὀρθοῦ βραχώδους χείλους ἐπὶ τῶν καταπιπτόντων καταῤῥακτῶν, τότε ὁ ὀφθαλμὸς ἀπαντᾷ ἐπικρατεστέραν τὴν ἀξιοθαύμαστον καλλονὴν τῆς φύσεως. Κάτω δέ εἰσιν οἱ θαλεροὶ κῆποι καὶ τὰ συκαμινώδη ἄλση, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Βόδα ἐκλάμπει ἔτι πλήρης ἀφροῦ καὶ ἐν ἀπείροις συστροφαῖς καταθορυβεῖ τὴν κοιλάδα, ἥτις ἑκατέρωθεν στενῶς περικυκλοῦται ὑπὸ τῶν κορυφῶν τῶν λόφων, περιβαλλόντων ἐσωτερικόν τι ὑλῶδες καὶ ὀρεινὸν κράσπεδον περὶ τὸ ὑψηλὸν ἐπίπεδον τῶν Βοδενῶν, καὶ οὕτω προχωρεῖ δύο ὥρας εἰς τὴν πεδιάδα. Ὑπεράνω δὲ ἀμφοτέρων τῶν πλουσίων γηλόφων ἐξέχουσιν ἀριστερόθεν μὲν ὁ ὑψηλὸς Παΐκος τοῦ Γενιτζᾶ, δεξιόθεν δὲ λίαν πλησίον ὁ ἀποτόμως σχηματισθεὶς Τούρλας καὶ ἀπώτερον ὁ Ὄλυμπος μετὰ τῶν ἐρήμων χιονοσκεπῶν κορυφῶν, καὶ ἐν τῷ μέσῳ παρέχει ἡ κοιλὰς ἄπειρον λαμπρότητα. Ἡ μακρὰ καὶ εὔφορος πεδιὰς ἐκτείνεται μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς προέχουσι τὰ μακρὰν κείμενα ὄρη, καὶ εἰς εὔδιον καιρὸν καθορᾷ τις τοὺς μιναρέδες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ἅγιον ὄρος.

Καὶ τῳόντι οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ, ὡς ἐνταῦθα, δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν τοὺς κήπους τοῦ Μίδου „ἐν οἷς φύονται αὐτόματα ῥόδα, ἓν ἕκαστον ἔχον ἑξήκοντα φύλλα καὶ κατὰ τὴν ὀσμὴν ἐξέχοντα τῶν ἄλλων“ ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ἐν οἷς ποτε καὶ ὁ Σιληνὸς ἡλώθη, καὶ ὑπεράνω τῶν ὁποίων κεῖται τὸ Βέρμιον ὄρος, ἄβατον ἐκ χιόνος ὄν.“ ψυχρὰ λίθινα ἄντρα γινώσκομεν παρὰ ταῖς κελαρυζούσαις πηγαῖς καὶ καταῤῥάκταις καὶ μάλιστα ὡς τὴν προσφιλῆ διατριβὴν τοῦ Σιληνοῦ[1]). ἐν τῷ Βερμίῳ

1) Ἡροδ. 7, 26. Κουρτ. 3, 1, 2. Ξενοφ. Ἀναβ. 1, 2, 8. Ἀῤῥ.

προφανῶς χαρακτηρίζεται ὁ Νῖτζος μετὰ τῆς αἰωνίου χιόνος, καὶ πόσον ἐναργεῖς καθιστᾷ ἡμῖν ὁ Ἡρόδοτος ἐν τῇ ἀφελεῖ ζωγραφίᾳ τούτους τοὺς κήπους τοῦ Μίδου μετὰ τῶν εὐθαλῶν ἀνθέων, καὶ τῆς ἀγρίας ἀφθονίας τῆς φύσεως!

Καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἡ Ἔδεσσα ἦν περίφημος διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν ὑδάτων. Ἡ ἐν Συρίᾳ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ἱδρυθεῖσα πόλις Ἔδεσσα ἔλαβε τὸ ὄνομα ταύτης πρὸς ἀνάμνησιν τῶν πηγῶν τῆς μητροπόλεως[1]*. Οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει καὶ τὸ ὄνομα Αἰγαί, οὗ ἡ παραγωγὴ ἐκ τῶν αἰγῶν τοῦ Καράνου εἶναι λίαν ἄτοπος*[2]*. Διότι Αἰγαὶ εἶναι ἓν τῶν συνηθεστάτων ἑλληνικῶν ὀνομάτων πόλεων, πᾶσαι ὅμως αἱ Αἰγαὶ κεῖνται παρὰ τὴν θάλασσαν, οὖσαι καθιερωμέναι τῷ τῶν ὑδάτων θεῷ Ποσειδῶνι, ὅστις καλεῖται Αἰγεύς, Αἰγαῖον, καὶ ἡ ἐν τῇ θαλάσσῃ κατοικία αὐτοῦ Αἰγαί*[3]*, καὶ τὸ πέλαγος τὸ Αἰγαῖον, αἰγιαλὸς (τὸ παράλιον τῆς θαλάσσης) σημαίνει ταὐτὸ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ἑλληνικῇ γλώσσῃ, ἀχρήστου γενομένου τοῦ πρωτοθέτου, ᾧπερ ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν τὴν σημασίαν ὕδωρ, εἰ μὴ ἐκώλυεν ἡ παρατήρησις, ὅτι αἶγες ἐκαλοῦντο τὰ κύματα*[4]*. Καθὼς λοιπὸν καὶ νῦν ἔτι φέρει τὸ ὄνομα*

1, 29, 2. *οἱ Φρύγες εὗρον ἐνταῦθα θέσιν τινὰ ἁρμόζουσαν ταῖς Κελαιναῖς αὐτῶν, διὰ τοῦτο μετέφερον καὶ τοὺς αὐτοὺς μύθους. Ἀρουνδ. περιηγ. ἐν Μικρ. Ἀσίᾳ* 1, *σ.* 176. 189.

1) *Στεφ. Βυζ. Ἔδεσσα πόλις Συρίας διὰ τὴν τῶν ὑδάτων ῥύμην οὕτω κληθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ.*

2) *παρόμοιον παράδειγμα παρέχουσιν αἱ Αἰγαὶ ἐν Ἀχαΐᾳ, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ εἶχε ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, αὕτη ὅμως παρήχθη ἐκ τῆς αἰγός, ἥτις ἀνέθρεψεν ἐνταῦθα τὸν Δία Στραβ.* 8, *σ.* 387. *καὶ παροιμιάζει τῷ ἐν Αἰολίδι καλουμένῳ ἀκρωτηρίῳ Αἰγὰ* 13, *σ.* 615. *Μηλοβότειρα (Στεφ. Β. ἐν λ.) ἦν μόνον ποιητικὸν ἐπίθετον τῆς πόλεως.*

3) *Ὁμηρ. Ἰλ. ιγ'*, 21. *Ὀδ. ε'*, 381.

4) *Ἡσυχ. αἶγες τὰ κύματα· οἱ Δωριεῖς· τούτῳ συγγενεύουσι τὸ Λατινικὸν* aqua *καὶ τὸ Γερμανικὸν* Aach *καὶ οὕτω παρομοιάζουσι*

Digitized by Google

Βοδενὰ ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς λέξεως Βόδα (ὕδωρ), οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ πόλις καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι Αἰγαὶ ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων. Κατὰ Πτολεμαῖον[1]) *Ἔδεσσα καὶ Αἰγαὶ ἦσαν δύο διάφορα κέντρα καὶ τοῦτο εἶναι λίαν πιθανόν. ὡς μαυσωλεῖον ὅμως τῶν βασιλέων, καὶ ὡς Μακεδονικὴ Περσέπολις καλεῖται πάντοτε Αἰγαὶ καὶ οὐδέποτε Ἔδεσσα. Πάντως δὲ πρέπει ἀμφοτέρας νὰ θέσωμεν ἐγγύτατα. Ἡ Ἔδεσσα, ἥτις διὰ τῆς φύσεως καὶ ἱστορικῆς σημασίας ἐπέδειξε τόσα ἔξοχα πλεονεκτήματα, γίνεται ἡμῖν ἀξιοθαυμαστοτέρα διὰ τοῦ ἰδιάζοντος αὐτῇ καὶ οὐδαμοῦ ἐν τῇ φύσει ἐπανερχομένου φαινομένου, ὅτι, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἡ θέσις αὐτῆς ὑπέστη τὰς ἐπισημοτάτας μεταβολάς. ὁ ἀγχίνους Γριζέβαχος ἐξέθηκε διὰ γεωλογικῶν ἐρευνῶν,*

τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων Αἰγαί, Aquae *καὶ* Aachen (Aix)· *ὁ Γερμανικὸς τύπος καταφαίνεται συγγενέστερος τῷ Ἑλληνικῷ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ποταμοῦ Ἀχελῴου, ὑποχωρήσας, ὡς ὁ Γερμ.* Aach, *βραδύτερον εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν ὡρισμένων τινῶν ποταμῶν, ἀρχικῶς ὅμως ἁπλῶς ὕδωρ ἐσήμαινε (Μακροβ. Κρον*, 5, 18. *Ἐφορ. ἀποσπ. βιβλ.* 2. *Τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως Ἀχελῷον καλοῦμεν .... μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἐν ταῖς θυσίαις, ἅπερ πάντα περὶ τοὺς Θεούς. Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. ιδ'*, 616. *Ἀχελῷος κοινῶς καλεῖται πᾶν ὕδωρ. μόνον ὅμως πᾶν πηγαῖον ὕδωρ κατὰ Σχολ. μα'*, 194). *ἀρχικῶς ὁ αὐτὸς τούτῳ εἶναι καὶ ὁ Ἀχιλλεύς, ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος, ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ ὁποίου ἐν Φθιώτιδι ἀπαντῶμεν καὶ ποταμὸν Ἀχελῷον (Στραβ.* 9, *σ.* 434). *ὁ Σπερχειὸς εἶναι ὁ ἀνὴρ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀχιλλέως (αὐτόθ. σ.* 433). *ἐν τῇ προγενεστέρᾳ τῶν Ἑλλήνων πατρίδι ἐν Ἠπείρῳ εὑρίσκομεν παρομοίαν λατρείαν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ἀχελῴου. ὁ Ἀχελῷος αὐτὸς εἶναι ὁ πρωτότοκος υἱὸς τῆς Θέτιδος (Διδυμ. παρὰ Μακροβ. πρ. χωρ.)· ἐν Λυδίᾳ εὑρίσκομεν τοὺς ποταμοὺς Ὕλλον καὶ Ἀχελὸν καθὼς καὶ τοὺς ὁμωνύμους υἱοὺς τοῦ Ἡρακλέους (σχολ. Ὁμ. Ἰλ. κδ'*, 616). *Τὴν αὐτὴν ῥίζαν ἀνευρίσκομεν καὶ παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς, τῷ ἔθνει τοῦ Ἀχιλλέως, μετοικήσαντι διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Πελοπόννησον (Στραβ.* 8, *σ.* 265) *καὶ ἤδη ὀνομαστὶ ἀποτελοῦντι τὴν ἄμεσον ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἀργείους.*

1) 3, 13.

Digitized by Google

προχείρως ἔχων ἱστορικὰς ἀγγελίας, τρεῖς περιόδους ἐν τῇ φυσικῇ ἱστορίᾳ τῶν Βοδενῶν. Μέχρι τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος δὲν ὑπῆρχεν οὐδεὶς καταῤῥάκτης, ἡ Βόδα ἔῤῥεε διὰ τῶν φαραγγωδῶν τιτανολίθων ἐν καταβόθροις ὑπὸ τὴν πόλιν καὶ ἀνέβλυζεν ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσιν, ὡς τοῦτο περιγράφουσιν ὅ τε Γλυκᾶς καὶ Κεδρηνός[1]) *ἐν ἀρχῇ τῆς 12ης ἑκατονταετηρίδος· τὸ δὲ βραδέως διηθούμενον τιτανῶδες ὕδωρ ἐδείκνυεν πώρινον συστατικόν, δι' οὗ ἐφράχθησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ ῥήγματα καὶ χάσματα τοῦ πετρώδους, καὶ ἐντεῦθεν ηὔξησεν ἡ Βόδα, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ διαῤῥήξῃ τὸ ἰσχυρὸν λίθινον χῶμα εἰς τὴν λίμνην καὶ οὕτω κατέστησε τὴν θαυμαστὴν θέσιν τῆς πόλεως εἰς πληρεστάτην φυσικὴν ὀχύρωσιν. Οὕτως εὗρεν αὐτὴν ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Καντακουζηνός, ὅτε τῷ 1350 ἐπολιόρκησεν αὐτὴν*[2]). *Φθάσαντος δὲ τοῦ ὕδατος τέλος τὰ ὕψη τῶν πετρωμάτων, κατεσκεύασεν αὐτὸς ἀπόῤῥυσιν τῇ λίμνῃ καὶ ἔκτοτε χύνεται ἐν λαμπροῖς καταῤῥάκταις εἰς τὴν κάτω κοιλάδα. Σπανίως φαίνονται τὰ συμβάντα, δι' ὧν ὁ φυσιολόγος προσφέρει τόσῳ ἄμεσον χρησιμότητα τῷ ἱστορικῷ καὶ φιλολόγῳ· πρέπει νὰ δώσῃ τις δίκαιον τῷ Λήκ, νομίζοντι ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἡ πόλις ἐξετείνετο μάλιστα μέχρι τῆς κάτω κοιλάδος. Ἡ πέτρα ἦν ἡ φυσικὴ ἀκρόπολις καὶ δὲν δύναται τώρα νὰ φανῇ παράβολον, ἂν ἐγὼ θέσω τὴν μὲν Ἔδεσσαν ἐν τῇ κοιλάδι, καὶ κατὰ Πτολεμαῖον ὀλίγον ἀνατολικώτερον, τὰς δὲ Αἰγὰς ἐπὶ*

---

1) *σ.* 551. *ἐκδ. Βενετ. σ.* 705. *ἐκδ. Παρισ. Φρούριον δὲ τὰ Βουδηνά, ἐπὶ πέτρας ἀποτόμου, δι' ἧς καταῤῥεῖ τὸ τῆς λίμνης τοῦ Ὀστρόβου ὕδωρ, ὑπὸ γῆς κάτωθεν ῥέον ἀφανῶς, κἀκεῖσε πάλιν ὑποδυόμενον.*

2) *ἱστ.* 4, 19. *Ὑπὲρ ἥμισυ γὰρ ὕδασι περικλυζομένη, ἀπρόσιτός ἐστι πολεμίοις διὰ τὴν λίμνην. τὸ δὲ ἐπίλοιπον τείχεσιν ὀχυρωτάτοις καὶ πύργοις μεγάλοις, ἔστι δ' ὅπου καὶ κρημνοῖς καὶ φάραγξιν ἀβάτοις περιέχεται.*

Digitized by Google

τοῦ ὄρους. ἂν εἶναι ἁπλῆ σύμπτωσις ἢ ἐπίνοια, ὅτι οἱ Μακεδόνες κατέλαβον πρῶτον τὰς Αἰγὰς (ὡς φαίνεται δι' ἐφόδου), — τὰ ἀποτελέσματα μένουσι τὰ αὐτά. Διὰ τούτου τοῦ κέντρου ἐκυρίευσαν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν ἰσχυροτάτην δίοδον, τὴν ἄγουσαν ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν. Ἡ καλλονὴ τῶν καταῤῥακτῶν ἔλειπε καὶ πρότερον τῷ κέντρῳ, ὅπερ ἦν ἰσχυρότερον, παρ' ὅ,τι ἐγένετο. Ἐνταῦθα ἦν ἡ κοιτὶς τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως, ἐν τῷ καθαρῷ ὀρεινῷ ἀέρι ἐκραταιώθη τὸ νέον ἔθνος, καὶ πᾶν βλέμμα δελεαστικῶς ἔθετε πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἐλπίδας καὶ εὐχὰς αὐτοῦ. Ἐπὶ τῆς πέτρας τῶν Αἰγῶν ἐφώλευον οἱ ἀετοί, οἵτινες μετὰ τῶν πτερύγων αὐτῶν ἔμελλόν ποτε νὰ ἐπισκιάσωσι τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου.

2. Γλῶσσα, Θρησκεία, ἤθη καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῶν Μακεδόνων.

Ἂν οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἑλληνικῆς καταγωγῆς, πρέπει νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τούτου καὶ ὁ ἐσωτερικὸς βίος αὐτῶν — δὲν πρέπει ὅμως νὰ περιμένῃ τις ἑλληνικὸν βίον. Ἐξ ἐναντίας μάλιστα οὗτος δύναται νὰ ἀπολογηθῇ, ἂν πρέπῃ οἱ Μακεδόνες νὰ ὀνομάζωνται βάρβαροι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν πρέπει βεβαίως νὰ ἐννοῇ τις διάφορον αἷμα, εἰ καὶ ἀναμφιβόλως ὁ Δημοσθένης ἀποδίδει ταύτην τὴν σημασίαν τῇ λέξει βάρβαρος κατὰ τοῦ βασιλέως Φιλίππου. Διότι αἱ κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐπιθέσεις αὐτοῦ, προερχόμεναι ἐκ κομματικοῦ πάθους, ἔχουσιν ἱστορικὴν μὲν σημασίαν μικράν, ἐθνογραφικὴν δὲ οὐδεμίαν [1]. Πα-

---

1) Αὐτὸς μὲν καλεῖ τὸν Φίλιππον καὶ τοὺς Μακεδόνας βαρβάρους Ὀλυνθ. γ', σ. 32. 25. νομ. σ. 446. διὰ τὸν Αἰσχίνην ὅμως (περὶ νομ. 439) ὁ Φίλιππος εἶναι ἑλληνικώτατος. Τοὺς Μακεδόνας δύναταί τις πολλάκις ὡς σκλάβους νὰ μεταχειρίζηται (Φιλιππ. γ', σ. 119)· αὐτοὶ εἶναι ἀλλόφυλοι (περὶ Στεφ. σ. 290), παρὰ δὲ

Digitized by Google

ραδεχόμενοι τοὺς Μακεδόνας ὡς ἀρχικῶς μὴ Ἑλληνικὸν ἔθνος, περιερχόμεθα εἰς θαυμασμόν, ἵνα ἐννοήσωμεν τὸν τόσῳ ταχὺν καὶ ὁλοσχερῆ ἐξελληνισμὸν αὐτῶν. Ἡ ἱστορία δὲν παρέχει ἡμῖν οὐδεμίαν πρόχειρον ἐξήγησιν τούτου· διότι οὔτε ἡ ἐπιῤῥοὴ τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, οὔτε αἱ σπουδαὶ ἑνὸς βασιλέως ἐξαρκοῦσι πρὸς τοῦτο· μᾶλλον δὲ ὁ τρόπος τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς καὶ μέχρι τῶν βραδυτέρων σχεδὸν χρόνων διετηρήθη εἰς τὴν Μακεδονίαν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ ἐπισημότερα γένη ὀλίγον πρωϊμώτερον ἰδιοποιήθησαν ἑλληνικὴν παίδευσιν, καὶ εἴς τινας τύπους δείκνυνται τὰ ἴχνη τῆς ἀδιαλείπτου πολεμικῆς καταστάσεως καὶ τῆς πολυειδοῦς ἐπιμιξίας μετὰ μὴ ἑλληνικῶν ἐθνῶν.

Ἐν πρώτοις λοιπὸν μεταβαίνοντες εἰς τὴν γλῶσσαν[1]), ἥτις ἀείποτε παρέχει τὰς ἀναντιῤῥήτους ἀποδείξεις περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ συγγενείας τῶν ἐθνῶν, δυνάμεθα πάντη ὁριστικῶς νὰ συμπεράνωμεν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν Μακεδόνων καὶ μόνον ταύτην· διότι ἐν τοῖς λειψάνοις τῆς Μακεδονικῆς γλώσσης εὑρίσκομεν πλῆθος πρωτοτύπων ἑλληνικῶν λέξεων, διὰ τὰς ἁπλουστάτας ἐννοίας ἑλληνικοὺς χαρακτηρισμούς, καὶ τοὺς γλωσσικοὺς τύπους τῆς καλουμένης Αἰολικῆς διαλέκτου, ἥτις ἦτό ποτε ἀναμφιβόλως ἡ ἀρχαία ἑλληνική, ἡ πρωτότυπος Πελασγικὴ γλῶσσα, προφανέστατα ἀποδεικνύουσα καὶ τὴν μετὰ τῆς Λατινικῆς γλώσσης συγγένειαν αὐτῆς. ὁ Στούρζας εὑρίσκει ὡς πιθανὸν συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ, ὅτι ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος οὐδόλως ἢ καὶ πολλὰ ὀλίγον διέφερε τῆς Δωρικῆς· καὶ ἂν ὁ Μύλλερος ἔρχεται

Πολυβίῳ (9, 37) ὁμόφυλοι. ἐπίσης παρίστανται (Λιβ. 31, 39) ὡς ὁμόγλωττοι τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀκαρνάνων συγχρόνως δὲ καὶ ὡς Ἕλληνες βάρβαροι καὶ ἀλλογενεῖς. Τῷ πάντη ἀμερολήπτῳ καὶ πατριωτικῷ Ἰσοκράτει ὁ Φίλιππος εἶναι πάντοτε Ἕλλην ἰδ. τὸν πρὸς Φιλ.

1) ἰδ. Στουρζ. περὶ Μακεδ. καὶ Ἀλεξανδρ. διαλέκτου. Ο. Μυλλερ. Δωρ. 1, σ. 2. 3. 2, σ. 511—33. Μακεδ. σ. 60. 61.

Digitized by Google

εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι αὕτη ἦτο ἀρχικῶς μάλιστα ἡ τοῦ Βοῤῥᾶ καὶ παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις ἐπεκράτησε, τοῦτο πρέπει πάντη ἰδιαιτέρως νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τῶν Μακεδόνων, ὧν ἡ γλῶσσα φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρξε διάφορος τῆς Ἠπειρωτικῆς [1]). Ἅμα δέ ποι ἀκριβέστερον εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Μακεδονικῆς γλώσσης, τότε δὲν ἐρωτᾶται πλέον, εἰ ἑλληνικη ἢ μὴ ἑλληνική; ἀλλὰ ποία ἑλληνικὴ διάλεκτος ἐλαλεῖτο; καὶ ὁ Μύλλερος δὲ αὐτὸς, καίπερ τόσῳ πολὺ προσκεκολλημένος τοῖς νομιζομένοις Ἰλλυρικοῖς ἴχνεσι, πάραυτα ὀλισθαίνει εἰς ταύτην τὴν ἐρώτησιν. Ἐγχωρία ἦν τοῖς Μακεδόσιν ἡ χρῆσις τῶν μέσων ἀντὶ τῶν δασέων, ἤτοι τοῦ β καὶ δ ἀντὶ τοῦ φ καὶ θ, ὅπερ ὅμως ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει „ἔκ τινος ἰδιώματος τοῦ Ιλλυρικοῦ ἔθνους“ δύναται νὰ παραχθῇ. Ἐξ ἐναντίας εὑρίσκεται ὁ αὐτὸς τύπος καὶ ἐν τῇ Δωρικῇ διαλέκτῳ [2]). παραπλήσιαι διαφοραὶ ἐν μέρει ἔτι πλείονες τεκμαίρονται, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται ἤδη, πῶς ἡ Μακεδονικὴ διάλεκτος ἦτο δυσκατάληπτος τοῖς Ἕλλησι καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀλεξάνδρου [3]). Δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποκρύψωμεν, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀποδείξεων, ἃς ὁ Μύλλερος προβάλλει περὶ τῆς Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων, ἡ ἐκ τῆς γλώσσης ἐλάχιστα ἐπιτυχὴς εἶναι καὶ πραγματικῶς ἀδύνατος. Διότι ἐξ ὅλου τοῦ σωροῦ μὴ ἑλληνικῶν λέξεων, αἵτινες ἀναφέρονται ἡμῖν ὡς Μακεδονικαί, τὸ ὅλον μόνον δύο εἰσίν, ἃς αὐτὸς κατ' ἀνάγκην δύναται νὰ παραστήσῃ ὡς Ἰλλυρικάς. οἱ Σιληνοὶ ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν Ἀμηρίαν παρὰ μὲν τοῖς Μακεδόσι Σαυάδαι, παρὰ δὲ τοῖς

1) Στραβ. 7, σ. 327. Πλουτ. Πυρρ. 11. περὶ τοῦ προτέρου χωρίου ἰδ. ἀνωτέρω.

2) καὶ ἀλλαχοῖ συμπίπτουσι παρομοιότητες· ὁ Δεκέμβριος π: χ. ἐκαλεῖτο Ἀπελλαῖος παρὰ τῶν Μακεδόνων καὶ Λακεδαιμονίων. Σουΐδας.

3) Δὲν ἐπιτρέπεται ἐνταῦθα πλείονα νὰ εἰκάσωμεν καὶ ἐκ τοῦ Κουρτ. 6, 9, 35. καὶ Παυσ. 4, 29, 1.

Digitized by Google

Ἰλλυριοῖς Δευάδαι οἱ Σάτυροι ἐκαλοῦντο[1]). *Ἀλλὰ πῶς δύναται ἓν κύριον ὄνομα τὴν συγγένειαν τῆς γλώσσης νὰ ἀποδείξῃ; Προσέτι ὁ ἄρτος ἐκαλεῖτο, ἢ μᾶλλον εἶδός τι ἄρτου, παρὰ τοῖς Μακεδόσιν ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἀθαμᾶσι δράμις ἢ δράμιξ*[2])· *ὅτι δὲ οὗτοι Ἰλλυρικὸν ἔθνος ἦσαν, πολὺ ὀλιγώτερον ἀβέβαιον εἶναι ἢ ὅσον ὑποθέτει ὁ Μύλλερος. Ἐν γένει δὲ τὰς πολλὰς μὴ ἑλληνικὰς λέξεις, αἵτινες ὡς Μακεδονικαὶ ἐπικρατοῦσι, πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῆς ἰδίως Μακεδονικῆς γλώσσης μόνον μετὰ μικρᾶς βαρύτητος καὶ μάλιστα λίαν πεφυλαγμένως. Διότι αἱ πλεῖσται αὐτῶν παρεδόθησαν ἡμῖν παρὰ λεξικογράφων, ἀκμασάντων ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. πρὸ πολλοῦ ἤδη ἡ περιοχὴ τῆς Μακεδονίας δὲν περιωρίζετο πλέον ὑπὸ τῆς ἐθνικότητος, ἀλλὰ Θρακικαὶ καὶ Ἰλλυρικαὶ χῶραι προσεκτήθησαν, καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν Μακεδόνων ἐπληρώθη ξένων λέξεων, ἀφ᾽ ἧς ἐποχῆς διεδόθη εἰς τὸ ἥμισυ μέρος τῆς γῆς. Βαθεῖα γλωσσομάθεια καὶ ἔτι μᾶλλον ὀξύνους κριτικὴ ἀπῃτεῖτο πρὸς διάκρισιν τῆς ἰδίως Μακεδονικῆς ἀπὸ τῶν ξένων στοιχείων, τὴν ὁποίαν, οὐδεὶς δύναται νὰ περιμένῃ παρ᾽ ἐκείνων τῶν ἀφυῶν ἐπιτομέων. Ὅστις λοιπὸν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τολμᾷ μετὰ μικρολόγου ἰσχυρογνωμοσύνης νὰ ἐξηγήσῃ τὴν Μακεδονικὴν γλῶσσαν ὡς μὴ ἑλληνικήν, οὗτος καθιστᾷ πᾶσαν τὴν Μακεδονικὴν ἱστορίαν ὡς γρῖφον, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις δὲν ἀπόκειται ἡμῖν. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς γλώσσης.*

Εἰς οὐδὲν ἄλλο δὲ συμπέρασμα φέρει ἡμᾶς καὶ ἡ θρησκεία τῶν Μακεδόνων. Διότι τὸ ἑλληνικὸν σύστημα τῶν θεῶν ἀπαντῶμεν καὶ παρ᾽ αὐτοῖς[3]). *Ἐν ἰδιαιτέρᾳ*

---

1) *Ἡσύχιος ἐν λ.*

2) *Ἀθην.* 3, 80. 81. *σ.* 114. *διαφορὰν τῆς Ἰλλυρικῆς καὶ Μακεδονικῆς γλώσσης ἀναφέρει ἡμῖν καὶ ὁ Πολύβιος* 28, 8.

3) *Διοδ.* 16, 92. *ἐν τῷ γάμῳ τοῦ Ἠπειρώτου Ἀλεξάνδρου μετὰ*

Digitized by Google

δὲ τιμῇ ἦσαν ὁ Ζεὺς[1]) καὶ αἱ κατ' ἐξοχὴν θεότητες, ὁ Ἀπόλλων καὶ Ἡρακλῆς, ὅπερ ἰδιαιτέρως ἀποδεικνύουσι καὶ τὰ ἀρχαῖα νομίσματα[2]). Αἱ Μακεδονικαὶ γυναῖκες, αἵτινες ὑπὸ τὸ ὄνομα Κλώδωνες καὶ Μιμαλλῶνες ἐφαίνοντο ἐν τῇ πομπῇ τοῦ Διονύσου[3]), ἦσαν γνωσταὶ ὡς κυρίως ἄγριαι μαινάδες[4])· διότι ἡ Μακεδονία ἦν ἀρχαία ἕδρα τῶν Φρυγῶν καὶ Θρακῶν. Πάντη ξένα ἠχοῦσι τὰ ὀνόματα ἄλλων τινῶν θεοτήτων. ἡ μὲν Ἀφροδίτη λέγεται ὅτι ἐκαλεῖτο παρὰ τοῖς Μακεδόσι Ζειρήνη, ὁ δὲ Ἄρης Θαῦμος ἢ Θαῦλος. πρὸς τούτοις ἀναφέρονται ἡμῖν οἱ προμνημονευθέντες Σανάδαι, ὡς οἱ Μακεδονικοὶ Σιληνοὶ καὶ Δάῤῥων ὡς δαίμων τῆς ὑγείας, ἀλλὰ μόνον παρὰ τῶν μεταγενεστέρων λεξικογράφων[5]), καὶ οὐδόλως παρά τινος προγενεστέρου συγγραφέως, ὥστε οὐδεμιᾶς περαιτέρω δικαιολογίας ἀνάγκην ἔχω, ἐὰν ἀποδοκιμάζω τὴν Μακεδονικὴν καταγωγὴν αὐτῶν, θεωρῶν αὐτὰς ὡς θεότητας Ἰλλυρικῶν καὶ Θρακικῶν ἴσως καὶ Παιονικῶν φυλῶν. ἡ Ζειρήνη ἦν ἀναμφιβόλως ἡ Θρακικὴ Ζηρυνθία (ἰδ. ἀν.). Τοὺς Σανάδας ἐπιθυμῶ νὰ θεωρήσω ὡς Παιονικούς. ὅσα δὲ ὁ Μόβερος[6]) προβάλλει περὶ τῆς διαδόσεως Φοινικικῆς λατρείας ἐν Μακεδονίᾳ, πιθανώτατα ὀλίγην σημασίαν ἔχουσι.

τῆς Κλεοπάτρας ἐφέρθησαν αἱ εἰκόνες τῶν δώδεκα ἀνωτέρων θεῶν τῶν Ἑλλήνων. Διοδ. 17, 95. Ἀῤῥ. 5, 29. 1.

1) Ἰουστ. 24, 2. ἐν τῷ ἱερωτάτῳ ναῷ τοῦ Διός, τῆς ἀρχαιοτάτης τῶν Μακεδόνων θρησκείας.

2) Ἐκκελ. νομισμ. 2, σ. 61. 65. Ἡσυχ. ἐν λ. Ἰχναίαν, Ἐδεσσαῖος, Ἄρητος.

3) Ἀθην. 5, 28. Πολυαιν. 4, 1. Σχολ. Λυκόφρ. στ. 1237. Σουΐδας. Φαβορ. Ἐτυμ. Μ.

4) Πλουτ. Ἀλεξ.

5) Ἡσυχ. Φαβορ. ἐν λ.

6) αὐτὸς ἀναφέρει ὡς Φοινικικὴν λατρείαν τῆς Ἀστάρτης τὴν Ζειρήνην, ἔτι παραδοξότερον ἐκλαμβάνει τὸν Μακεδονικὸν Ἡρακλέα ὡς τὸν Μελικέρτην καὶ φέρει εἰς μαρτυρίαν περὶ τῆς ἑορτῆς

Digitized by Google

Ὡς πᾶν ἔθνος ἐν τῇ νεανικῇ περιόδῳ, οὕτω καὶ τοὺς Μακεδόνας χαρακτηρίζει ἐν πάντῃ ἰδίῳ μέτρῳ ἀκάθεκτόν τι φιλοπόλεμον, ὧν οἱ πλεῖστοι ἴσως ἦσαν διάδοχοι τῶν Δωριέων, καὶ τῶν ὁποίων ἡ διὰ τῶν ὅπλων κατακτηθεῖσα χώρα οὐδεμίαν ἀφορμὴν εἰς διάθρυψιν παρεῖχεν καὶ ἡ ἐπισφαλὴς θέσις μεταξὺ ἰσχυρῶν ἐχθρικῶν ἐθνῶν ἔπρεπε νὰ κατορθώσῃ τὴν ἄσκησιν τῶν ὅπλων. Χαρακτηριστικὸν αὐτῶν εἶναι ἀρχαῖός τις, ἄδηλον πότε; ἐσφαλμένος νόμος, καθ᾽ ὅν, ὅστις οὐδένα πολέμιον κατέβαλεν, αὐτὸς ὤφειλε νὰ φέρῃ τὴν φορβιὰν περιεζωσμένην[1]. πάντῃ παραπλήσιος χαρακτὴρ εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡγησάνδρου[2]) ἀναφερόμενος, καθ᾽ ὃν οὐδεὶς Μακεδὼν ἦν θεμιτὸν νὰ κατακλιθῇ ἐν δείπνῳ μὴ καταβαλὼν κάπρον ἐν δρόμῳ, ὥστε αὐτὸς ὁ Κάσσανδρος εἰς τὸ 35ον ἔτος τῆς ἡλικίας δὲν ἔπρεπεν ἔτι νὰ κατακλιθῇ εἰς τράπεζαν. Περὶ τῶν Ἰλλυριῶν ἀναφέρει ὁ Θεόπομπος[3]) ὥς τι ἰδιαίτερον, ὅτι αὐτοὶ κατεκλίνοντο ἐν συμποσίῳ καὶ πότῳ. Τὸ δὲ κατακεῖσθαι ἐν τραπέζῃ ὀλίγον κατ᾽ ὀλίγον εἰσήχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν. Οἱ Ὁμηρικοὶ πολεμισταὶ δὲν γινώσκουσιν ἔτι τὰ θρυπτικὰ ἤθη, ἀλλὰ κάθηνται. Οἱ Μακεδόνες διετήρησαν ἐπὶ πλείονα χρόνον τὰ ἀρχαῖα, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διέταξε παρὰ τὸ εἰωθὸς τὸ καθίζεσθαι ἐν τοῖς συμποσίοις αὐτοῦ[4]). ὡς δεινοὺς οἰνοπότας μανθάνομεν τοὺς Μακεδόνας ἰδίως ἐκ τοῦ βίου τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, οἵτινες δὲν ἐπέβαλον μὲν

τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Ἀδωνίων τὸν Σουΐδαν ἐν λ. οὐδὲν ἱερόν, ὅπου ἡ Μακεδονία οὐδόλως ἀναφέρεται. πάντως ἀναφέρεται (σχολ. Θεοκρ. εἰδυλλ. 5, 21) ναός τις τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Δίῳ, ἀνθ᾽ οὗ ἐξεδηλώθη εἶτα ὁ παραγενόμενος Ἡρακλῆς.

1) Ἀριστοτ. πολιτ. 7, 2, 6.

2) Ἀθην. 1, 31, σ. 18. Περὶ τῆς φιλοθηρίας τῶν Μακεδόνων μαρτυροῦσι τὰ μεγάλα θηριοτροφεῖα τῶν βασιλέων. Πολυβ. 32. 15.

3) Ἀθην. 10, 60, σ. 442.

4) Δοῦρις παρ᾽ Ἀθην. 1, 31.

Digitized by Google

τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὡς πρὸς τοῦτο, δὲν ἐνόουν ὅμως νὰ πίνωσι τόσῳ κοσμίως, ὡς οὗτοι· „αὐτοὶ ἔπινον τόσῳ πολὺ ἐν ἀρχῇ τοῦ συμποσίου, ὥστε ἐμέθυον ἐν τοῖς πρώτοις ἐδέσμασι καὶ δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φάγωσι", παρατηρεῖ ὁ Ὀλύνθιος Ἔφιππος[1]· ἔνοπλοι ὀρχήσεις (πυῤῥίχη) φαίνεται ὅτι δὲν ἔλειπον καὶ παρ' αὐτοῖς[2]), παρὰ τοῖς ὁποίοις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, αἱ γυναῖκες οὐδέποτε παρῆσαν ἐν συμποσίῳ[3]), μένουσαι ὅλως διόλου κεκρυμμέναι. Περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀναφέρεται ῥητῶς, ὅτι αὐτὸς παρέλαβε γυναῖκας ἐν συμποσίῳ, μόνον ὅμως ἑταίρας[4]). Παρὰ δὲ τοῖς Ἰλλυριοῖς φαίνονται ὅλως συνήθεις καὶ αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς συμποσίοις, πίνουσαι μετὰ τῶν ἀνδρῶν καὶ παρακολουθοῦσαι αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν[5]). Ὁ χαρακτὴρ οὗτος δὲν εἶναι μικροῦ λόγου ἄξιος, ἅτε ἐξαρτώμενος ἐκ τῆς ἐπισήμου δι' ἐγχωριότητα σχέσεως πρὸς τὸ γυναικεῖον φῦλον, καὶ μάλιστα ἀποδεικνύων τὴν διαφορὰν τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Μακεδόνων. Ἀξιοσημείωτον ἔθος, ἕνεκα τῆς ἀρχῆς, εἰς ἣν ἀνεφέρετο, ἦν παρὰ τοῖς Μακεδόσιν, ὅτι ἐν ταῖς κηδείαις πάντοτε ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀποθανόντος ἔσβυνε τὴν πυράν, ἐφ' ἧς ὁ νεκρὸς ἐκαίετο. Δοῦρις, ὁ τοῦτο διηγούμενος, ἀνάγει, πιθανῶς στηριζόμενος ἐπὶ τῆς τῶν πολλῶν δόξης, τὸ ἔθος εἰς τὴν Μακαρίαν, ἀποδοῦσάν ποτε τὴν τελευταίαν ταύτην λατρείαν τῷ πατρὶ αὐτῆς Ἡρακλεῖ[6]).

Ὑπολείπονται ἔτι ὀλίγαι λέξεις ἀναγκαῖαι περὶ τῆς ἐνδυμασίας τῶν Μακεδόνων, ἐν ᾗ ὁ Μύλλερος εὑρίσκει

1) Ἀθην. 3, 91, σ. 120. περὶ τῆς ἐν πότῳ καρτερίας ὁμιλεῖ λίαν εὐφραδῶς ἡ γενομένη περιγραφὴ συμποσίου τινὸς τοῦ βασιλέως Καράνου Ἀθην. 4, 1. σ. 128.

2) αὐτ. 14, 27, σ. 629.

3) Ἡροδ. 5, 18.

4) Κουρτ. 5, 7, 2. Πλουτ. Ἀλεξ. 38.

5) Θεοπομπ. παρ' Ἀθην. 10, 60, σ. 442. Αἰλιαν. π. ἱστ. 3, 8.

6) Σχολ. Πλατ. Ἱππ. Μ. σ. 239. Α.

Digitized by Google

απόδειξιν τῆς Ἰλλυρικῆς καταγωγῆς αὐτῶν. Δὲν δύναμαι νὰ δώσω εἰς ταῦτα τόσῳ μεγάλην βαρύτητα. Διότι εἰς ἔθνος τι, οὐδέποτε ἐγκαταλιπὸν τὴν πατρίδα, οὐδὲ ἀπολέσαν τὴν καθαρότητα αὐτοῦ δι' ἐπισήμων μεταναστάσεων ξένων φυλῶν, ἡ ἐνδυμασία δὲν δύναται μὲν νὰ ῥίψῃ μικρὰν βαρύτητα ἐν τῇ τρυτάνῃ, αὗται ὅμως αἱ εἰκασίαι δὲν συμβαίνουσιν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περιπτώσει. Τὴν καυσίαν φέρει ὁ Ἰλλυρικὸς βασιλεὺς Γέντιος ἐπὶ νομισμάτων, ἥτις βραδύτερον εὕρηται παρὰ τοῖς ἐν Ἴστρῳ Θρακικοῖς Γέταις, καὶ δυνάμεθα εὐχαρίστως νὰ προσθέσωμεν, ὅτι αὐτὴ ἦτο βαρβαρικῆς καταγωγῆς, μεταβᾶσα ἐκ τῶν Ἰλλυριῶν εἰς τοὺς Μακεδόνας, εἰκαί, τούτου ἀναποδείκτου ὄντος, ἐπίσημοι συνέπειαι δὲν ἐξάγονται ἐντεῦθεν. ὡς ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡ καυσία ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις[1]), οὕτως εὕρηται καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν νομισμάτων μόνον μέχρι τοῦ Ἀρχελάου. Βραδύτερον πάλιν, ὅτε προήχθησαν πανάρχαια ὀνόματα καὶ ἤθη, ἀνεφάνη κυρίως καὶ τὸ ἀρχαῖον κάλυμμα τῆς κεφαλῆς[2]).

Μόνον ὀλίγοι καὶ οὐχὶ λίαν ἔξοχοι χαρακτῆρες ἠθῶν ἀναφέρονται ὡς ἰδίως Μακεδονικοί. ἀλλ' εὐθὺς ἐκ τούτων δυνάμεθα πάλιν νὰ ἴδωμεν ἀκριβῆ ἀπόδειξιν τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς τῶν Μακεδόνων, ὧν οἱ χαρακτῆρες, ἂν ἦσαν Ἰλλυρικὸν ἔθνος, ἤθελον ἀποτυπωθῇ καὶ εἰς τὰ ἤθη αὐτῶν, καὶ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ ἀναφέρωσι. Ἀλλ', ἐν ᾧ αὐτοὶ πολὺν χρόνον ἦσαν ἐν στενοτάτῳ συνδέσμῳ μετὰ τῶν Μακεδόνων ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον, δὲν εὗρον καμμίαν διαφορὰν οὔτε ἐν τῇ θρησκείᾳ, οὔτε ἐν τῇ γλώσσῃ καὶ τοῖς ἤθεσιν, ἐν ᾗ ποι ἐδυσχέραινον. Καὶ δὲν ἠδυνήθη μὲν ἔτι ὁ Ἑλληνισμὸς

---

1) *Δίων Χρυσοστ. λογ.* 72, *σ.* 730. *ἐκδ. Ἐμπ.*

2) *ἐλάχιστα φέρει αὐτὴν Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς μετὰ Βαλ. Μαξ.* 5, 1, 4.

Digitized by Google

νὰ ἐκριζώσῃ τόσῳ καλῶς πάντα τὰ ἐθνικὰ ἴχνη, ἂν ὅμως ἔχῃ τις τόσῳ μικρὰν ὑπόληψιν περὶ τῆς Μακεδονικῆς ἐθνικότητος, ὑπολείπεται νὰ διασαφήσῃ τὴν παράδοξον φαντασίαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρωϊμώτερον, ὅτε οἱ Ἕλληνες διετέλεσαν ἐν στενοτέρᾳ ἐπιμιξίᾳ πρὸς τοὺς Μακεδόνας — καὶ τοῦτο λίαν ταχέως συνέβη — οὐδόλως ἀναφέρεται περὶ βαρβαρικοῦ τινος ἴχνους, ὡς ἰδίᾳ ὁ Ἡρόδοτος, ὅστις, μετά τινος ἀγάπης καὶ φροντίδος, φαινομένης Ἕλληνί τινι ἀξιοθαυμάστου καὶ καταπληκτικῆς, ἐξετάζει μὲν τὰ ἰδιώματα πάντων τῶν βαρβαρικῶν ἐθνῶν, περὶ ὧν ἀκούει, ἰδίᾳ θέᾳ ἢ ξέναις διηγήσεσιν, οὐδένα ὅμως λόγον ποιεῖται τῆς διαφόρου ἐγχωριότητος τούτων τῶν ἐγγυτάτων γειτόνων τῆς Ἑλλάδος, καθόσον μάλιστα ἐνίοτε καὶ ἀναφέρει τι περὶ αὐτῶν. Ἢ δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι τότε ἐξηλληνίσθη τὸ ἔθνος; ἔθνος τι ἄνευ πνευματικῶν ἀρχῶν καὶ ἄνευ ἠθικῆς ἰσχύος ἀνέχεται ἴσως τὴν κατάλυσιν τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ, τοῦτο ὅμως νὰ ἐκδεχθῶμεν περὶ τοῦ ἔθνους ἐκείνου, ὅπερ ὑπὸ ἕνα Ἀλέξανδρον κατέκτησε τὸν κόσμον, θὰ ἦτο παραλογισμός. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐκφράζω τοῦτο οὐχὶ ὡς ὑπόθεσιν, ἀλλ' ὡς σαφεστάτην ἱστορικὴν ἀλήθειαν: ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες.

Δυσχερέστατον εἶναι νὰ δώσωμεν ἐναργῆ εἰκόνα περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῶν Μακεδόνων[1]), διότι δὲν ἀναφέρεται ἡμῖν τίποτε ἐκ τῶν προτέρων χρόνων καὶ ἀπὸ τοῦ Φιλίππου σύντονος μεταβολὴ συνέβη ὡς ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς προσωπικῆς ἀξίας τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν μεγάλων κατακτήσεων. Τούτους τοὺς δύο παράγοντας πρέπει πάντοτε νὰ ὑπολογίζωμεν, εἰ θέλομεν ἐκ τῶν μεταγενεστέρων νὰ συμπεράνωμεν τὰ προγενέστερα. Ὡς σταθερὸν κέντρον ἐξόδου χρησιμεύει ἡμῖν

---

1) *Ἐκτὸς τοῦ Ἀριστοτέλους ἔγραψε καὶ ὁ Πολύαινος ,,ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ τῶν Μακεδόνων. Στοβ. Ἀνθολ. Τ.* 43, *σ.* 244.

Digitized by Google

ἡ περίστασις, ὅτι τὰ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς διετηρήθησαν παρὰ τοῖς Μακεδόσι πλείονα χρόνον καὶ πιστότερον καθ' ὅλους τοὺς τύπους ἢ ἀλλοθί που εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε οὗτοι ἦλθον εἰς τὴν χώραν ὡς κατακτηταί.

Τὴν βασιλείαν, ὡς ποτε κατεστάθη ἐν πάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς πολιτείαις, εὑρήσομεν μόνον ἐν Σπάρτῃ, παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς καὶ Μακεδόσι διαφυλαχθεῖσαν μέχρι τῶν μεταγενεστέρων χρόνων, ἐφ' ᾧ διάφορα αἴτια συνετέλεσαν· αὗται αἱ τρεῖς πολιτεῖαι ἱδρύθησαν διὰ κατακτήσεως[1]), ὑφ' ἧς ἐκωλύθη ἀπ' ἀρχῆς ἡ ἐλευθέρα ὀργανικὴ ἀνάπτυξις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἡ κυρία σπουδὴ τῶν ἡγεμόνων περιωρίσθη ἐν τῇ ὅσον οἷόντε ἀμεταβλήτῳ διατηρήσει τῆς ἀρχαίας καταστάσεως· ἡ δὲ σπουδὴ αὕτη ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ τῇ ἀρχαιότητι συμπεφυκότος αἰσθήματος τῶν Δωριέων[2]), εἶτα ἐκ τῆς μικρᾶς ἐπαφῆς, ἐν ᾗ ἐκεῖνα τὰ ἔθνη διετέλεσαν πρὸς τὸν ἤρεμον βίον τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος ἐν μέρει μὲν νομοθεσίᾳ, ἐν μέρει δὲ καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν χωρῶν αὐτῶν, καὶ τέλος διὰ τοῦ φιλοπολέμου χαρακτῆρος καὶ δραστηριότητός τινος, μᾶλλον πρὸς τὰ ἔξω διευθυνθείσης, δι' ἣν ἡ μοναρχία παρέσχεν ἁρμοδιώτερόν τι ὄργανον. Ἡ δύναμις τῶν βασιλέων δὲν διετήρησε τὸ μοναρχικὸν πολίτευμα, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ἀσθένεια αὐτῶν, ἢ τοὐλάχιστον ὁ διὰ νόμου καὶ ἔθους περιορισμός. Τὴν θέσιν, ἣν ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐν τῇ Ὁμηρικῇ ἐποχῇ, καὶ ἥτις κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Ἡροδότου[3]) διετηρήθη σχεδὸν ἀμετάβλητος ἐν Σπάρτῃ, πρέπει ν' ἀπονείμωμεν καὶ τοῖς Μακεδονικοῖς βασιλεῦσιν, οἵτινες διεύθυναν τὴν ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει βου-

1) Ἐλλόγως θέτει αὐτὴν ἐνταῦθα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης Πολιτ. 5, 8, 5.

2) Δὲν πρέπει νὰ κατακρίνωμεν τὴν πρὸς τὰ ἀρχαῖα σπουδὴν τῶν Μακεδόνων. ἐὰν αὐτοὶ Διοδ. 20, 28. ὀξεῖς πρὸς μεταβολὴν καλῶνται, τοῦτο ὑπηγόρευσαν οἱ μετ' Ἀλέξανδρον χρόνοι.

3) 6, 56—58.

Digitized by Google

λήν, ἦσαν οἱ ἀνώτατοι δικασταί, ἀρχιθύται καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐν πολέμῳ ἀρχηγοί. Τῷ Φιλίππῳ βεβαίως δὲν συνέφερον τοιοῦτοι πατριαρχικοὶ τύποι, καὶ πρὸ αὐτοῦ ἔτι ἴσως μετεκινήθησαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κυβερνήσει τοῦ Ἀλεξάνδρου εὑρίσκομεν προφανῆ ἴχνη τῶν ἀρχαίων ἠθῶν· διότι καὶ αὐτὸς θύει ἐνίοτε αὐτοπροσώπως[1]), *ὁμολογούμενος μόνον ὡς ἀνώτατος μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων καὶ σημεῖα δουλικοῦ σεβασμοῦ ἀποκρούων. Θέλων δὲ νὰ εἰσαγάγῃ ἀνατολικὰ ἤθη δὲν κωλύεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, ἀποστρεφομένων τὴν ταπείνωσιν ταύτην*[2]). *Ὁ Μακεδὼν συνομιλῶν μετὰ τοῦ βασιλέως ἐσυνήθιζε νὰ ἐκβάλῃ μόνον τὸ κράνος*[3]). *Τὸν βασιλέα ἀναλαμβάνοντα τὰς ἡνίας τοῦ κράτους καὶ ὑπὸ μεγάλης θεραπείας παρακολουθούμενον νὰ προσαγορεύωσιν ὡς τοιοῦτον ἦν βεβαίως ἀρχαῖον πάτριον ἔθος, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν τοῦτο ἔκ τινος περιστάσεως· ἴσως ἐν ταύτῃ τῇ περιστάσει ἐγίνετο καὶ ὁμολογία τις τῶν ἀμοιβαίων δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, ὡς παρὰ τοῖς Μολοσσοῖς*[5]). *Τὸ ἔθνος ἐν γένει δεικνύει πάντοτε πιστὴν καὶ ἐναργῆ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν βασιλικὸν οἶκον*[6]), *ἥτις ἐν μέρει ἐκλονίσθη ἐν τῇ πρὸ τοῦ Φιλίππου γενομένῃ ταραχῇ ἐκ τῆς ἀναμίξεως ξένων καὶ ἐπενεργείας τῶν εὐγενῶν· Ἐν τούτοις ὁ μὲν Μακεδὼν ἔμεινεν ἐλεύθερος, ὁ δὲ βασιλεὺς λίαν συνεσταλμένος ἐν τῇ διαχειρίσει τῆς κυβερνήσεως, ἐκποδὼν ποιεῖται τὴν αὐθαιρεσίαν*[7]). *Ὁ*

---

1) *Ἀρρ.* 2, 5, 6. 26, 7. *Οὐαλ. Μαξ.* 3, 3, 1.

2) *Ἀρρ.* 4, 10—12. *Κουρτ.* 8, 5, 6. 7. *Ἰουστ.* 12, 7.

3) *Κουρτ.* 9, 3, 4.

4) *Ἀρρ.* 1, 25, 3. *Κουρτ.* 7, 1, 6. *Ἰουστ.* 11, 2.

5) *Πλουτ. Πυρρ.* 5. *καὶ Κουρτ.* 10, 7, 9.

6) *αὐτ.* 3, 6, 17. 10, 7, 5.

7) *Λουκ. Νεκρ. διαλ.* 14. *καλεῖ τοὺς Μακεδόνας „ἐλεύθεροι ἄνδρες" ὁ Καλλισθένης λέγει* (*Ἀρρ.* 4, 11, 11) *οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν. Κουρτ.* 4, 7, 31.

Digitized by Google

δὲ βαρβαρικὸς καὶ γνήσιος ἀνατολικὸς νόμος οὔτε τῇ φύσει τοῦ Μακεδονικοῦ πολιτεύματος ἁρμόζει, οὔτε πιστοποιεῖται ἐκ τῆς ἱστορίας, μόνον ὑπὸ τοῦ μὴ ἀξιοπίστου Κουρτίου [1]) μνημονευόμενος, καθ' ὃν πάντες οἱ συγγενεῖς τῶν κατὰ τοῦ βασιλέως συνομωσάντων θανάτῳ ἐξημιοῦντο, καὶ τοῦτον λέγεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος κατέλυσεν.

Ἐν πάσαις ταῖς πολιτείαις, ἐν αἷς οὔτε δεσποτικὴ ἐξουσία τοῦ βασιλέως, οὔτε δημοκρατία διέστρεψε τὸ κοινόν, εὐγένεια εὑρίσκεται, ἥτις καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲν ἔλειψε, καὶ τοῦτο φαίνεται λίαν φυσικόν, καθόσον ἡ κατάκτησις τῆς χώρας καὶ ἡ μετὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν Δωριέων ἀνάμιξις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἰσότητα τοῦ λαοῦ. Πρὸς κατάληψιν δὲ τῆς σχέσεως τῶν ἰδιαιτέρων τοῦ ἔθνους τάξεων πρὸς ἀλλήλας τε καὶ πρὸς τὸν βασιλέα πρέπει ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾗ δὲν παρίσταται πλέον ἡμῖν οὐδεμία εἰκὼν τῶν ἀρχαίων σχέσεων. Εἰς τούτους τοὺς ἡγεμόνας, ἔχοντας μεγάλην προσωπικὴν ἀξίαν, τὰ ἀρχαῖα ὅρια ἦσαν λίαν στενά, καὶ τούτου ἕνεκα ἐθραύσθησαν ἢ μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον διέμειναν, ὅπερ ἐγένετο, ἵνα εὐχερέστερον ἐπιχειρήσωσιν, ἅμα τὰ πολεμικὰ κατορθώματα παρέσχον τὰ μέσα, τὸν εὐγενῆ ἐν μέρει μὲν διὰ πλούτου καὶ τιμῆς νὰ ἀποτυφλῶσιν ἢ καὶ νὰ παρηγορῶσιν, ἐν μέρει δέ, μὴ θέλοντα νὰ ὑποχωρήσῃ, βίᾳ νὰ κάμνωσιν ὑποχείριον· διότι ἐν τῇ ἀναποφεύκτῳ συγκρούσει μεταξὺ τῶν πολιτικῶν δικαίων καὶ τῆς στρατιωτικῆς πειθαρχίας πάντοτε ἡ βαρύτης τῶν ὅπλων παρέχει τὴν κρίσιν. Ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἀπαιδεύτοις πολιτείαις, καὶ μάλιστα διὰ κατακτήσεως ἱδρυθείσαις, οὕτω καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, ὡς φαίνεται ἐνταῦθα, συνεχωνεύθη ἐν ἰδίῳ μέτρῳ ἡ πολιτικὴ μετὰ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως. Διότι πάντη

1) 6, 11, 20. 8, 8, 18.

Digitized by Google

ἀσύμφορον ἦν τῷ Φιλίππῳ ν' ἀποχωρίσῃ αὐτάς. Ἐξ ἐναντίας δέ, καταστήσας τὰ ἰδιαίτερα ὄργανα τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἐπὶ κορυφῆς τῆς ὁποίας ἵστατο αὐτός, εἰς στενοτέραν συνάφειαν καὶ εἰς ἀμεσωτέραν τε καὶ μόνιμον ἐξάρτησιν ἀπ' αὐτοῦ, ἐπηύξησε συνάμα τὴν πολιτικὴν δύναμιν, θέσας τὴν σταθερὰν βάσιν μοναρχικῆς στρατιωτικῆς πολιτείας, ἐν ᾗ καθιέρωσε πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν θέσιν ἀμοιβαίως διὰ τὸν βασιλέα καὶ τὰς ἰδιαιτέρας ὑποτελεῖς τάξεις. Ὅθεν, ἵνα ἔχωμεν θεωρίαν τινὰ περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, πρέπει νὰ τραπῶμεν εἰς τὴν Μακεδονικὴν στρατιωτικὴν πολιτείαν, ἥτις ὅμως παρέχει ἡμῖν ὑπερβάλλουσαν εἰκόνα, διότι δὲν γινώσκομεν τὸν Μακεδονικὸν στρατὸν ἐκ προγενεστέρου χρόνου τοῦ Φιλίππου, ἀλλὰ μόνον ἐκ τῶν πολέμων τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτε πᾶσα διάκρισις τῶν κλάσεων ἐξηλείφθη ἐν μέρει μὲν ἐκ προθέσεως, ἐν μέρει δέ, ὡς ἀναγκαία συνέπεια τῶν κατακτήσεων, μὴ πηγάσασα ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ βασιλέως. Πάντων τούτων λογιζομένων, εὑρήσει τις ἀδύνατον ἀκριβεστέραν ἀπόδειξιν τῶν σχέσεων τῆς Μακεδονικῆς πολιτείας καὶ θὰ προσπαθήσῃ δικαίως μόνον τὰ πρωτότυπα ν' ἀποδείξῃ.

Μετὰ βεβαιότητος πρέπει τις ν' ἀποφανθῇ, ὅτι ἡ πολιτεία αὕτη δὲν παρέσχε καμμίαν δουλικὴν τάξιν παρὰ τοῖς Μακεδόσιν, ὁμοίαν τοῖς Λακεδαιμονιακοῖς εἵλωσι· διότι περὶ τούτου οὐδ' ἐλάχιστον ἴχνος παρέχει ἡ ἱστορία. Καλεῖ μὲν ὁ Εὐστάθιος [1]) *Μακεδονικοὺς πενέστας, ἀναμφιβόλως ὅμως πρέπει νὰ ἐννοηθῶσιν ἐνταῦθα οἱ Θετταλικοί, οἵτινες ἦσαν μετὰ τοὺς εἵλωτας οἱ γνωστότατοι δοῦλοι τῆς πολιτείας, καὶ ἐν ᾧ ὁ μεταγενέστερον ἀκμάσας ἐπίσκοπος ἀναφέρει τοὺς παρομοίους εἵλωτας τῶν Ἀργείων, Σικυωνέων, Κρητῶν καὶ Ἰταλῶν προσέτι, παραλείπει μόνον τοὺς Θεσσαλικούς. Ἔτι ὀλιγώτερον*

---

1) *Εἰς Διον. Περ.* 535.

Digitized by Google

πρέπει τις νὰ εἰσάγῃ τοὺς πενέστας ἐκείνους, οἵτινες ᾤκουν ἰδίαν τινὰ χώραν τῆς Ἰλλυρίας[1]). Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ βεβαιότητος πρέπει νὰ ἐκδεχθῶμεν, ὅτι οὐδεμία πολιτικὴ ἰσότης μεταξὺ τῶν Μακεδόνων ἐπεκράτησεν, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχον πολλαὶ τάξεις διαφέρουσαι γενέσει, πλούτῳ καὶ ἀξιώματι· διότι οἱ Μακεδόνες ἦσαν κατακτηταὶ τῆς χώρας καὶ πρέπει νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἦσαν ἐν μέρει Δωριεῖς, ὧν ὁ πολιτικὸς χαρακτὴρ παρίσταται πανταχοῦ ὡς ἀριστοκρατικός.

Καὶ τὸν ἐπιπόλαιον ἐρευνητὴν τῶν πολεμικῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου πρέπει νὰ παραξενεύσῃ τὸ ὄνομα καὶ ἡ μεγάλη σημασία τῶν συνεχῶς μνημονευομένων ἑταίρων. ὅτι δὲ ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν προσωπικὴν φιλικὴν σχέσιν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ αὐτῶν, μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν· καὶ ἀρχικῶς δὲ ἡ λέξις δὲν εἶχε τὴν σημασίαν ταύτην. Ὁ Ὅμηρος κάμνει διαστολὴν ἀκριβῶς καὶ προφανῶς μεταξὺ τοῦ φίλοι καὶ ἑταῖροι, ὑπὸ τοὺς τελευταίους ἐννοῶν πάντοτε τοὺς τοῦ βασιλέως ὑποτελεῖς ἑταίρους τοῦ πολέμου· πάντες οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ὀδυσσέως ἐν τῇ μακρᾷ περιπλανήσει καλοῦνται ἑταῖροι αὐτοῦ, ἐπίσης καὶ οἱ 2500 Μυρμιδόνες, οὓς ἤγαγεν ὁ Ἀχιλλεὺς εἰς τὴν Τροίαν, καθὼς καὶ οἱ πολεμισταὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων[2]). Εἶναι λοιπὸν οὗτοι οἱ ἑταῖροι, ἵνα μεταχειρισθῶ εὐκολώτερον χαρακτηρισμὸν ταύτης τῆς ἐννοίας, οἱ ἀρχαῖοι ἑλληνικοὶ ἀκόλουθοι. Ὅταν μεταφέρωμεν ταύτην τὴν σημασίαν ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν ἑταίρων, ἀνατέλλει ἡμῖν τότε θαυμαστὸν φῶς περὶ ὅλης τῆς Μακεδονικῆς πολιτείας. Οἱ ἑταῖροι εἶχον διαφυλάξει τὸ ὄνομα ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐσχημάτισαν τὴν θεραπείαν τοῦ Περδίκκου καὶ τῶν λοιπῶν Ἡρακλειδικῶν βασιλέων, οἵ-

1) Λιβ. 43, 20—23. 44, 11.

2) Ἰλ. ιστ', 170. 269. 4, 294. 532. 5, 663. σχολ. Σοφοκλ. Αἴας 487. οἱ ἐν μιᾷ τάξει καταλεγόμενοι καὶ συνοοῦντες ἀλλήλοις Ἑταρεῖον.

Digitized by Google

τινες ἤγαγον αὐτοὺς εἰς τὰς ἀρχαίας μετοικήσεις. Ἦσαν λοιπὸν τὰ ἄρχοντα Δωρικο-μακεδονικὰ γένη, ἂν θέλῃ τις νὰ παρομοιάσῃ τοὺς εὐγενεῖς Μακεδόνας πρὸς τοὺς ἐν Λακεδαίμονι Σπαρτιάτας καὶ τοὺς ἡμετέρους Μεσαιωνικοὺς τιμαριούχους. Ἐν τίνι ὅμως σχέσει διετέλεσαν οἱ νέοι κατακτηταὶ πρὸς τοὺς ἀρχαίους κατοίκους τῆς μεταξὺ Ἁλιάκμωνος καὶ Λουδίου χώρας, ἤτοι τῆς ἰδίως Μακεδονίδος; Παρὰ τοῖς Μακεδόσι βραδύτερον ἦν ἀξίωμα νὰ ἀπελαύνωσι τοὺς κατοίκους τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν· δὲν ἔχομεν δὲ κανένα ὡρισμένον λόγον νὰ παραδεχθῶμεν τὸ ἴδιον καὶ ἐνταῦθα. Ἢ ἴσως ἐξηλάθησαν τότε πρῶτον οἱ Φρυγικοὶ κάτοικοι ἐκ τῆς Ἠμαθίας; βέβαιον εἶναι, ὅτι μέγα μέρος τῆς γῆς ἐγένετο κτῆμα τῶν κατακτητῶν. εἰ δὲ νῦν οἱ ἀρχαῖοι κύριοι, καλούμενοι θῆτες, ἢ κληρονομικοὶ ἐργολάβοι (μισθωταὶ) τῶν μεγάλων περιουσιῶν τῶν ἑταίρων[1]), ἢ ἐλεύθεροι καὶ μόνον περιωρισμένοι γεωμόροι ἐγένοντο, ἢ καὶ ταῦτα τὰ διάφορα εἴδη ἵσταντο παράλληλα, δὲν ἐπιχειρῶ ἐγὼ νὰ διακρίνω. Λίαν ἀπίθανός μοι εἶναι τοῦ λοιποῦ ἡ πρώτη ἀνελευθέρα τάξις· κατὰ τὰς σχέσεις, ὡς παρέχει αὐτὰς ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου στρατός, δύναμαι νὰ ὑπολάβω διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο τάξεων, διακρίνουσαν αὐτὰς οὐσιωδῶς καὶ ἀκριβῶς οὐχὶ κατ' εἶδος, ἀλλὰ κατὰ ποσότητα, καὶ περιποιήσασαν ἐπίσημα πολιτικὰ δικαιώματα τοῖς ἑταίροις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐκ τῆς εὐγενείας καὶ μείζονος περιουσίας καθιερωθείσης ὑψηλοτέρας θέσεως αὐτῶν. Οὐσιώδης διαφορὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Λακεδαίμονος, ὅπου οἱ περίοικοι ἀπέναντι τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ οἱ ἐλεύθεροι δὲ δὲν ἦσαν τέλειοι πολῖται, κατεφαίνετο κυρίως ἐντεῦθεν, ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ ἔλειπε πόλις τις, ἥτις ἦτο κατὰ τὸν βαθμόν, ὡς ἡ Σπάρτη, κυρία ἕδρα τῆς ἀρχούσης φυλῆς καὶ συνάμα κέντρον ὅλης τῆς

1) *Κατὰ Θεόπομπον* (*βιβ.* 49) *παρ' Ἀθην.* 4, 62, *σ.* 167. 800 *ἑταῖροι εἶχον τόσην χώραν ὡς ἰδιοκτησίαν, ὅσην* 10,000 *Ἕλληνες, παρ' οἷς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑταίρων πολλὰ ὀλίγος ὑποτίθεται.*

Digitized by Google

πολιτείας, ὅπερ ἄνευ εἱλώτων ἀδύνατον ἦτο καὶ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις. Ἂν ἐγίνετο καὶ ἡ πόλις Αἰγαὶ ἡ ἕδρα τοῦ βασιλέως καὶ ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους, ἤθελον διασκορπισθῇ οἱ ἑταῖροι ἐφ' ὅλης τῆς χώρας καὶ οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῆς μικρᾶς Μακεδονίδος, ἀλλ' ἐπὶ πασῶν τῶν προγενεστέρων κατακτήσεων: οἱ Πίερες, Βοττιαῖοι, Ἠδωνοί, Ἑορδοὶ καὶ Ἀλμῶπες ἐξεβλήθησαν τῶν χωρῶν[1]), δι' ὧν οἱ μὲν κατακτηταὶ ἀπέκτησαν νέας ἐγγείους περιουσίας, ἡ δὲ πολιτεία ἐξησφαλίσθη. Εἰς ὅσῳ μείζονα σημασίαν ἔφθασεν οὕτω ἡ ἔγγειος κτῆσις, τόσῳ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ὀπισθοπορήσῃ ἡ πρόοδος τῶν πόλεων. Ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ὑπῆρχον αἱ ἀκόλουθοι πόλεις ἐν πάσῃ τῇ Ἠμαθίᾳ καὶ τῇ ἰδίως Μακεδονίδι· ἡ Ἔδεσσα, Βέροια καὶ Ἄλωρος ὑπῆρχον μὲν βεβαίως πρὸ τῆς Μακεδονικῆς κατακτήσεως, δὲν ἔφθασαν ὅμως εἰς μεγάλην σημασίαν. Τὴν Πέλλαν, κατὰ Ξενοφῶντα[2]) τὴν μεγίστην τῶν Μακεδονικῶν πόλεων, καλεῖ ὁ Δημοσθένης[3]), εἰ καὶ μετ' ἰδιαζούσης αὐτῷ ὑπερβολῆς, μικρόν τινα καὶ ἄσημον τόπον. Τοῦτο τὸ προτέρημα τῆς ἀνοικτῆς χώρας ἐξήσκει μεγάλην ἐπίῤῥοιαν ἀπέναντι τῶν πόλεων· διότι ἐστερεῖτο ἐδάφους καταλλήλου διὰ τὸ πνεῦμα τῆς καινοτομίας καὶ δημοκρατικῆς σπουδῆς, καὶ ἡ ἀριστοκρατία τῶν γεωκτημόνων, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν βασιλέα, δὲν ἔπρεπεν, ὡς ἐν Ἑλλάδι, νὰ ὑπείκῃ δυναστείᾳ τινὶ τοῦ δήμου ἐν τῇ αὐξανούσῃ σημασίᾳ τῶν πόλεων. Ἴσως συνέστη διὰ τῆς περιστολῆς τοῦ βασιλέως ὀλίγον περιωρισμένον δημοτικὸν πολίτευμα, καθ' ὃ ἡ δικαστικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ δύναμις ἦν εἰς τὰς ἰδιαιτέρας κοινότητας, εἰς ὀλίγας ὅμως περιστάσεις καὶ μὴ ἀποβλεπούσας τὸ ὅλον. Πάντη δ' ἀβέβαιον εἶναι, πῶς κατεστάθη ἡ ἑνωτικὴ ἀρχή, ὑπὸ τίνα

1) Θουκ. 2, 99.

2) Ἑλλ. 5, 2, 13.

3) Περὶ Στεφ. σ. 247. Λιβ. ἐν ψογ. Φιλ. σ. 104. Τί φαυλότερον τῆς Πέλλης;

μορφὴν οἱ ἑταῖροι μετεῖχον τῆς ὅλης πολιτικῆς κυβερνήσεως, ἥτις, καθὰ γινώσκομεν, ἐξήρχετο ἔκ τινος λίαν περιωρισμένου βασιλέως, καὶ εἰς τίνα σχέσιν διετέλει αὕτη ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς ἰδιαιτέρας κοινότητας. Ὀρθότατον θὰ ἦναι νὰ ὑπολάβωμεν μεσαιωνικὴν κληρουχίαν. Πάντα ὅμως τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου μόλις φαίνονται. Διότι οἱ ἑταῖροι ἀναφέρονται κατὰ πρῶτον ἐπὶ Ἀρχελάου[1]*, προσέτι δὲ ἀναφέρεται ὅτι ὁ βασιλεὺς Πτολεμαῖος παρέδωκε τῷ Πελοπίδᾳ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μετὰ* 50 *ἑταίρων ὡς ὅμηρον*[2]. *Μεγάλας μεταβολὰς ὑπέστη ἡ Μακεδονικὴ πολιτεία ἐπὶ Φιλίππου πρὸς ὠφέλειαν τῆς μοναρχικῆς δυνάμεως, ὅπερ σχεδὸν οὐδόλως ἀναφέρεται καὶ μόνον ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔχομεν ὀλίγα τινὰ πιθανά.*

Οἱ ἑταῖροι λαμβάνουσι μέρος ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς ἱππεῖς καὶ πεζέταιροι· ἀμφότερα ταῦτα ἀπετέλουν τὸ κέρας τῶν Μακεδονικῶν ταγμάτων ἐν τῷ πεζικῷ καὶ ἱππικῷ· οἱ ἱππεῖς συνεκροτοῦντο, ὡς ἐννοεῖται, ἐκ τοῦ πλουσιωτέρου καὶ ἐπισημοτέρου μέρους τῶν ἑταίρων[3]*, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέβη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν τῷ στρατῷ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς* 2000—2500 *ἀνδρῶν*[4]. *ἔτι*

1) *Αἰλ. π. ἱστ.* 13, 4.

2) *Πλουτ. Πελοπ.* 27.

3) *Ἀρρ.* 3, 27, 6. *τῶν κρατίστων τοῦ παντὸς ἱππικοῦ κατά τε ἀξίωσιν καὶ τὴν ἄλλην ἀρετήν. Κουρτ.* 6, 9, 21. *ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος λέγει περὶ Φιλώτου, τοῦ ἡγεμόνος τῶν ἑταίρων, τοῦ καλλίστου μέρους τοῦ ἱππικοῦ, τῶν ἡγεμόνων τῆς εὐγενοῦς νεολαίας ἕνα κατέστησα.*

4) *Κατὰ τὴν εἰς τὴν Ἀσίαν μετάβασιν συνέκειτο τὸ ἱππικὸν τοῦ ἑταίρων ἐκ* 1500, *κατά τινα ἄλλην γραφὴν ἐκ* 1800 (*Διοδ.* 17, 17. *Ἀρρ.* 1, 14, 2)· *πρὸς τούτοις ἦλθον ὑπὸ τὸν Ἀμύνταν ἔτι* 500 (*Διοδ.* 17, 65. *Κουρτ.* 5, 1, 40. 7, 1, 40. *Ἀρρ.* 3, 16, 10) *καὶ πρότερον ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον* 300 (*Ἀρρ.* 1, 29, 6), *ὥστε ἐν ὅλοις ἔχομεν* 2300 *ἱππεῖς. Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ ἕτερος ὑπολογισμός. Τὴν προγενεστέραν διαίρεσιν τούτου τοῦ ἱππικοῦ εἰς* 8 *ἴλας μετέβαλεν ὁ Ἀλέξανδρος, σχηματίσας* 4 *ἱππαρχίας, αἷς παρηκολούθει*

Digitized by Google

μείζων ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν πεζεταίρων, τῶν ἀποτελούντων τὸ κέρας τῆς φάλαγγος. εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν

καὶ τὸ ἄγημα. ἤδη γίνεται ὁ Ἡφαιστίων χιλίαρχος, ὅστις ποτὲ ἐγνώσθη ἡμῖν ὡς ἵππαρχος (*Ἀρρ.* 5, 12, 13)· *ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τὸ τάγμα αὐτοῦ ἐκλήθη χιλιαρχία* (*αὐτ.* 7, 14, 18). *Συγκροτουμένων δὲ τῆς ἰδίας αὐτοῦ καὶ τῶν* 3 *λοιπῶν ἱππαρχιῶν ἐκ* 1000 *ἀνδρῶν, ἔχομεν ἄνευ τοῦ ἀγήματος* 4000 *ἑταίρους ἱππεῖς, κεφάλαιον βεβαίως ψευδές, ἡ λύσις τοῦ ὁποίου κεῖται ἐν τοῖς ἑξῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ πρῶτον εἰσήγαγεν, ὡς παρὰ τῇ φάλαγγι καὶ τοῖς ὑπασπισταῖς, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἱππικόν, τὸ χιλιαρχικὸν σύστημα* (*Κουρτ.* 5, 2, 3)· *ἐν ᾧ δὲ ἡ καθαρὰ χιλιὰς ἦν λίαν ἄτοπος διὰ τοῦ μικροῦ διαιρετοῦ αὐτῆς, δὲν ἔθετέ τις ὡς βάσιν* 10, *ἀλλὰ* 16. *εἷς λόχος ἢ μία δεκανία περιεῖχε* 16 *ἄνδρας* (*Ἀρρ.* 7, 23, 6. *Αἰλ. Τακτ.* 4, 9)· *δι' ἐπανειλλημμένου διπλασιασμοῦ καθίστανται φανεραὶ αἱ ἀνωτέρω διαιρέσεις· δύο λόχοι ἐσχημάτιζον ἐν τῇ φάλαγγι κατὰ τὸν Αἰλιανὸν μίαν διλοχίαν ἐκ* 32 *ἀνδρῶν· ἡ δὲ τετραρχία περιελάμβανε* 64, *ἡ τάξις* 128, *τὸ σύνταγμα* 256, *ἡ πεντακοσιαρχία* 512, *ἡ χιλιαρχία* 1024, *ἡ μεραρχία* 2048, *ἡ φαλαγγαρχία* 4096, *ἡ διφαλαγγαρχία* 8192 *καὶ ἡ τετραφαλαγγαρχία* 16,384 *ἄνδρας. ἐν δὲ τῷ ἱππικῷ ἡ διαίρεσις διέφερε μόνον ὀνόματι καὶ οὐχὶ πράγματι. Ἡ μεγίστη μονάς, τὸ ἐπίταγμα ἐκ* 4096 *ἀνδρῶν συγκείμενον, ὑπεδιαιρεῖτο κατὰ τὸν Αἰλιανὸν* (20) *παρομοίως μέχρι τῆς ἴλης* 64 *ἀνδρῶν. Ὀλίγον διάφορος ἦν ἡ διαίρεσις τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἑταίρων, ὧν ἡ χιλιαρχία ἀνταπεκρίνετο τῇ ἐφιππαρχίᾳ ἐκ* 1024 *ἀνδρῶν συγκειμένη. ἡ ἱππαρχία συνέκειτο ἐκ* 512. *Γινώσκομεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἡγεμονείαν τῶν ἱππέων διεμέρισε τῷ Κλείτῳ καὶ Ἡφαιστίωνι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλώτου* (*Ἀρρ.* 3, 27, 6). *Ὁ Ἡφαιστίων ἔχων ὑφ' ἑαυτῷ δύο ἐκ τῶν* 4 *ἱππαρχιῶν, ἦν χιλίαρχος* 1024 *ἀνδρῶν, καὶ τὸ ὅλον ἱππικὸν τῶν ἑταίρων ἄνευ τοῦ ἀγήματος ἀπετέλεσε* 2048 *ἀνδρῶν. Ἐν τῇ μάχῃ τῶν Ἀρβήλων συνέκειτο ἐξ* 8 *ἰλῶν* (*Ἀρρ.* 3, 2, 11), *καὶ μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν ἱππαρχιῶν διέμειναν αὗται ὡς ὑποδιαιρέσεις* (6, 21, 5. 27, 14). *Λοιπὸν ἑκάστη ἴλη εἶχε* 256 *ἄνδρας. Ὁ Ἀλέξανδρος διῄρεσεν αὐτὰς εἰς λόχους* (3, 16, 18) *περιλαμβάνοντας* 128 *ἀνδ. ὡς μείζων ὑποδιαίρεσις εὑρίσκεται ἐν τῷ ἱππικῷ ἡ τετραρχία* (3, 18, 18), *ἥτις ἀναμφιβόλως ἀναλόγως τῆς ἴλης τοῦ Αἰλιανοῦ ἀπετέλει τὴν ἐλαχίστην ὑποδιαίρεσιν* 64 *ἀνδ., καθὼς καὶ ἡ τετραρχία τοῦ πεζικοῦ ἦν τὸ τετραπλοῦν τῆς ἁπλῆς δεκάδος. Ὑπολογίζοντες πρὸς τοῖς* 2048 *ἱππεῦσι τῆς ἱππαρχίας καὶ τὸ ἄγημα, ὅπερ ἐσχημάτιζε πρό-*

Digitized by Google

ἀκριβῶς τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἅτε ἀναφερομένων πάντοτε ἐν συναφείᾳ μετὰ τῶν λοιπῶν ταγμάτων τῆς φάλαγγος καὶ ἕνεκα τῆς μικροτέρας σημασίας οὐδέποτε ἰδιαιτέρως μνημονευομένων[1]). *Ὅτε δέ ποτε ἐγένετο τὸ βαρὺ πεζικὸν*

τερον μίαν ἴλην ἐκ 256 ἀνδ., ἔχομεν ὡς σύνολον 2304 ἑταίρους ἐφίππους πάντη σύμφωνον τῷ ἀνωτέρῳ κεφαλαίῳ. Ἀντιλογίαι τινὲς πρὸς τοῦτο κατ' ἀκριβῆ σύμπτωσιν, ἐν ᾗ ἡ ἀπώλεια δὲν ὑπολογίζεται, ἐκποδὼν γίνονται εὐκόλως τε καὶ διαφόρως· αἵ γνῶμαι περὶ τῶν βραδυτέρων ἀποστολῶν δὲν εἶναι ἄξιαι οὐδεμιᾶς τελειότητος. μείζων δυσκολία ἔγκειται τοῖς ἑπομένοις. Ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἐκστρατείᾳ διήρεσεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸν στρατόν, κρατήσας παρ' αὐτῷ τὸ ἥμισυ τῶν ἱππικοῦ τῶν ἑταίρων (*Ἀρρ.* 6, 6, 1), *ὁ ἀριθμὸς τοῦ ὁποίου ἀναβαίνει εἰς* 1700 (6, 14, 7), *ὥστε τὸ ὅλον ἔπρεπε νὰ φέρῃ ποσὸν* 3400 *ἀνδ. ὑπὸ τοῦτο δὲ τὸ ἥμισυ δὲν ἔχει τις μαθηματικῶς ὡρισμένον ἀριθμόν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἓν μέρος ἐννοεῖ. ἀκριβές τι ἥμισυ ἦν λίαν δυσχερὲς νὰ παρασταθῇ, διότι τὸ ἄγημα δὲν εἰσήχθη εἰς τὸ σύστημα. Πᾶν κώλυμα αἴρει ἡ περιγραφὴ τῆς ἐν Ὑδάσπῃ μάχης, ἔνθα εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος* 5000 *ἀνδ. ἱππικοῦ, ἐν οἷς* 1000 *ἔφιπποι τοξόται, ἀόριστος ἀριθμὸς Βακτριανῶν, Σογδιανῶν καὶ Σκυθικῶν ἱππέων καὶ ἐκ τῶν ἑταίρων τὸ ἄγημα καὶ τρεῖς ἱππαρχίαι* (5, 12, 2. 14, 1), *ἡ τετάρτη παρὰ τῷ Κρατερῷ ἔμεινε. Ὅτι δὲ ἀπετέλουν τὸν κύριον ἀριθμὸν οἱ Βακτριανοὶ ἱππεῖς, μαρτυρεῖ ἡ ἔκβασις τῆς μάχης, ἐν ᾗ μόνον* 10 *ἱπποτοξόται,* 20 *ἑταῖροι, καὶ* 200 *τῶν λοιπῶν ἱππέων ἔπεσαν* (5, 18, 5). *Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱππέων ἦτο* 17—1800, *ὁ τῶν Βακτριανῶν* 2380. *μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ ἐννοήσωμεν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπαύξησίν τινα τῶν ἑταίρων, πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν καὶ τοὺς ἀνωτέρω* 1700 *ἱππεῖς συγκειμένους ἐκ τοῦ ἀγήματος καὶ τριῶν ἱππαρχιῶν.*

1) *Αἱ πηγαὶ περὶ τῶν πεζεταίρων εἰσὶν ὅλως ἀνεπαρκεῖς καὶ ἐν μέρει ἀπερίσκεπτοι, ἰδ. κυρίως Ἐτυμολ. Μ. ἐν λ. καὶ Οὐλπιανὸν εἰς Δημ. Ὀλυνθ.* 2, *σ.* 24. *Τὸ ἐπισημότατον χωρίον εἶναι ἐκ τῆς Φιλιππικῆς ἱστορίας τοῦ Ἀναξιμένους* (*παρὰ Φωτ. καὶ Ἁρποκρ. ἐν λ.*) *αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ,,τοὺς περιβλέπτους ἀφεὶς ν' ἀσκῶνται ὡς ἱππεῖς ἐκάλεσεν ἑταίρους, τοὺς καλλίστους καὶ μάλιστα πεζοπόρους διήρεσεν εἰς λόχους, δεκάδας καὶ τὰς λοιπὰς διαιρέσεις, καλέσας αὐτοὺς πεζεταίρους· ἀμφότεραι αἱ τάξεις ἔπρεπε νὰ ἔχωσι μέρος ἐν τῇ βασιλικῇ ἑταιρίᾳ, ἐν ᾗ διετέλουν εἰς τόσῳ σπουδαίαν ὑπηρεσίαν.*" *Πιθανὸν λέγει ὁ Ἀναξιμένης περὶ τῆς παραδοχῆς τῶν Περσῶν μεταξὺ τῶν ἑταίρων.*

Digitized by Google

τετραπλάσιον τοῦ ἱππικοῦ[1]), ἠδυνάμεθα νὰ ὑπολάβωμεν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 8—9000 ἀνδ. Καὶ μεταξὺ τῶν ὑπασπιστῶν, τοῦ ἐλαφροῦ πεζικοῦ, εὑρίσκομεν ἑταίρους[2]), ἀποτελοῦντας ἐνταῦθα πιθανῶς μόνον τὸ μικρότερον μέρος, ἴσως ἐκλεκτὸν πλῆθος ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν βασιλικῶν ὑπασπιστῶν[3]). Ἐὰν παραλάβωμεν σύμπαντας, ἀναβαίνει ὁ ἀριθμὸς πάντων τῶν ἑταίρων ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς 12,000 ἀνδρῶν. Ἡ ἰδέα, ὅτι οἱ ἑταῖροι ἦσαν διὰ τῶν προσωπικῶν προσόντων ἡ οἰκειοτάτη αὐτῷ ἀξιόλογος θεραπεία, φαίνεταί μοι πάντη ἄτοπος· τοὐναντίον δ' ἐπικυροῦται ἡ ἀνωτέρω γνώμη, καθ' ἣν αὐτοὶ ἦσαν τὰ ἐκλεκτὰ γένη. Παρομοία σχέσις ὑπῆρξεν ἐν Λακεδαίμονι, ὅπου κατὰ Μύλλερον[4]) μεταξὺ 380,000 ψυχῶν μόνον 8,000 ἦσαν ὁπλοφόροι Σπαρτιᾶται.

Ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς τῶν ἑταίρων εἶχεν ἀρχικῶς τοπικὴν καὶ φυλετικὴν βάσιν. αἱ ἰδιαίτεραι διαιρέσεις δὲν ἐσχηματίζοντο μόνον κατὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς κανόνας τοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλὰ μόνον μέχρι τινὸς βαθμοῦ ὡς ἐλεύθερα σώματα ἐξ αὐτῶν τῶν νομῶν τῆς χώρας. Ὁ βασιλεὺς Φίλιππος δὲν ἠδύνατο τοῦτο ν' καταλύσῃ, ἀλλὰ μόνον τόσῳ νὰ περιορίσῃ καὶ κανονίσῃ; ὥστε ἡ μοναρχικὴ ἐξουσία καὶ τὸ πολεμεῖν ἐκ τούτου νὰ μὴ πάθῃ. Ἰδίως σπουδαῖος ἐγένετο κατὰ τοῦτο ὁ καταρτισμὸς τῆς φάλαγγος. Διότι ἀμέσως ἐν ταύτῃ τῇ διατάξει τοῦ στρατοῦ ἡ ὑποταγὴ ἑκάστου πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἐῤῥιζώθη, πᾶσα δύναμις καὶ σημασία μετέβη εἰς τὸ σύνολον· συνάμα μὲν ἐγένετο καὶ μεῖζόν τι βῆμα ἐπὶ τὰ πρόσω, ὁ διαχωρισμὸς ὅμως κατὰ ἔθνη συνέβη ἔτι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου[5]), καὶ οἱ ἱππεῖς, τὸ κράτιστον δηλαδὴ

1) Αἰλ. Τακ. 8.
2) Ἀῤῥ. 1, 14, 3.
3) 1, 8, 8. 3, 13, 2. 4, 24, 17. 5, 13, 8.
4) Δωρ. 2, σ. 46.
5) Ἀῤῥ. 3, 16, 16. Κουρτ. 5, 2, 6.

Digitized by Google

μέρος τῶν ἑταίρων πολλὰ ὀλίγον, ὡς φαίνεται, ἐταράχθη ἐκ τοῦ νέου καταρτισμοῦ. Ἡ ἀρχαία διαίρεσις ἔμεινε, καθ' ἣν αἱ ἶλαι ὡς ἰδιαίτερα σώματα ἐσχηματίζοντο ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων νομῶν τῆς χώρας. Οὕτως ἀκούομεν περί τινος ἴλης ἑταίρων ἱππέων ἐξ Ἀπολλωνίας[1]), *περί τινος Λευγαίας καὶ Ἀνθεμουσίας*[2]). *Ταῦτα διετήρεσεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰσαγαγὼν καὶ ἐνταῦθα τὸ χιλιαδικὸν σύστημα μετὰ τῆς καθολικῆς διμεροῦς διαιρέσεως. Αἱ ὀκτὼ ἶλαι ἦσαν μέχρι τοῦδε συνδεδεμέναι ὑπὸ ἕνα μόνον ἀρχηγόν, εἰς ὃν συνεκεντρώθη τὸ φρόνημα τῆς τάξεως τῶν ἱππέων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλώτου κατεστάθησαν δύο ἀνώτεροι ἀρχηγοί, ἐφ' ὧν ἵστατο ὁ βασιλεὺς ὡς ἡ ὑψίστη μεσιτεύουσα μονάς. αἱ ἶλαι ἀπώλεσαν τὴν αὐτεξούσιον σημασίαν, αἵτινες δὲν ἦσαν πλέον ὡς ὑποδιαιρέσεις τῶν ἱππαρχιῶν καὶ ἐσχηματίσθησαν, ἅμα συνετέθη ὁ προσήκων ἀριθμὸς σωμάτων. Διὰ ταύτης τῆς διαιρέσεως καὶ τῆς γενομένης στάσεως διελύθη τὸ σωματικὸν πνεῦμα τῶν ἑταίρων, ὧν αἱ ἄμεσοι σχέσεις πρὸς τὸν βασιλέα διετηρήθησαν. Πρὸς τούτοις δὲ ἔχομεν καὶ ἄλλα προφανῆ τεκμήρια περὶ τῆς ἐπινοηθείσης καταλύσεως τῆς ἐξουσίας τῶν ἑταίρων. Ὁ Φίλιππος ἤρξατο νὰ εἰσάγῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοὺς υἱοὺς τῶν εὐγενῶν, οἵτινες εἶχον μὲν παρομοίαν θέσιν, ὡς οἱ βασιλόπαιδες ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις, ἦσαν ὅμως ὑποχρεωμένοι νὰ ἐκτελῶσι δουλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ νὰ τιμωρῶνται πληγαῖς παρὰ τοῦ βασιλέως*[3]). *Τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦτο καλὸν προγύμνασμα μελλόντων στρατηγῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπιτηδειότατον μέσον πρὸς κατάπνιξιν τοῦ ἀνεξαρτή-*

---

1) *Ἀρρ.* 1, 12, 11.

2) *αὐτ.* 2, 9, 4. *Καὶ ὁ Ἡσύχιος καλεῖ ἐν Ἀνθεμούσιον τάγμα.*

3) *Ἀρρ.* 4, 13, 1. *Κουρτ.* 5, 1, 42. 8, 6, 2. *Αἰλ. π. ἱστ.* 14, 49. *Βαλ. Μαξ.* 3, 3, 1.

Digitized by Google

του αἰσθήματος τῶν ὑψηλῶν γενῶν τῶν ἑταίρων ἐν τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ καὶ νὰ καταλύσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἑταίρων διὰ τοῦ σχηματισμοῦ αὐλῆς, ἐξ εὐγενῶν συγκειμένης. Οὐχ ἧττον ἐπιβλαβὴς τῇ ἀνεξαρτησίᾳ αὐτῶν ἦτο καὶ τάξις τις εἰσαχθεῖσα οὐχὶ βεβαίως πρὸ τοῦ Φιλίππου. Τὸ συνήθως καλούμενον ἄγημα[1]) *τῶν ἱππέων κατεῖχε τὴν πρώτην τάξιν ἐν ὅλῳ τῷ στρατῷ, συγκείμενον ἐκ τῶν ἐπιφανεστάτων καὶ προκριτωτάτων ἑταίρων. ἡ δὲ ἔγκρισις εἰς ταύτην τὴν σωματοφυλακὴν ἵστατο παρὰ τῷ βασιλεῖ, ᾧπερ παρεῖχε μεγάλην δύναμιν. Ἡ στρατιωτικὴ φιλοδοξία ἐνίκα παρ' ἑκάστῳ τὴν συναίσθησιν ὡς μέλος ἀριστοκρατικοῦ συστήματος, ἡ σταθερὰ σύμπνοια τῶν εὐγενῶν διελύθη καὶ ἐπίσημος ἀντιπολίτευσις πρὸς τὸν βασιλέα κατέστη πάντοτε ἀδύνατος. Διότι διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἐπέτυχε βεβαιότατα τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν φιλοδόξων βουλευμάτων. Παρόμοιόν τι ἄγημα ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ὑπασπισταῖς. Εἰς δὲ τὸ βαρὺ πεξικὸν φαίνεται ὅτι ἡ μόνιμος καὶ σταθερὰ τάξις τῆς φάλαγγος δὲν ἐπέτρεψεν αὐτό. Πρὸς τούτοις ἦγεν ὁ βασιλεὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἕνα στενὸν κύκλον μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων. Οὗτοι ἦσαν πολλὰ ὀλίγοι καὶ ἡ ἔνδειξις τῆς εὐνοίας τοῦ νὰ περιληφθῶσι μεταξὺ αὐτῶν, ἦν μεγάλη τιμήν*[3]). — *Ἐκ τούτων βλέπει τις τὴν μεγάλην αὔξησιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως ἀπὸ τοῦ Φιλίππου, ὅστις οὐδεμίαν ἐξουσίαν παρεχώρησεν τοῖς Μακεδονικοῖς ἑταίροις ἐναντίον τοῦ προϋπάρχοντος συστήματος, ἀλλὰ προὐνόησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτῷ τὴν ἀναγκαίαν κυριαρχίαν μετὰ φειδοῦς τῶν διαφόρων δημο–*

---

1) *Βαριν. ἐκδ. Δινδ. σ. 77. Ἄγημα παρὰ Μακεδόσι τάγμα ἀπόλεκτον ἱππέων καὶ ὁπλιτῶν.*

2) *Ἀρρ.* 2, 8, 5. 3, 2, 13. 5, 2, 7. 13, 8. 8, 2, 2.

3) *Τὸ κύριον χωρίον Ἀρρ.* 6, 28, 5. 6. *ὅπου μόνον* 7 *εἰσίν, οἷς προσθέτει ὁ Ἀλέξανδρος τὸν Πευκάστην, διότι δὲν ἤθελε νὰ ἦναι αὐτὸς ταύτης τῆς τιμῆς καὶ πίστεως ἀπείρατος, πρὶν ἢ ἀναλάβῃ τὴν Περσικὴν σατραπείαν.*

Digitized by Google

σίων πραγμάτων, καὶ οὕτως ἐδημιούργησεν αὐτῷ δύναμιν, ἀποβᾶσαν κατάλληλον τῇ εὐταίᾳ διοικήσει τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Μακεδονίας, ἥτις λίαν ἄμεσον ἐνέργειαν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἑταίρων ὡς ἐπὶ ἐξόχου τῇ γενέσει τάξεως. Δὲν δύναταί τις νὰ ὑπολάβῃ, ὅτι ἀρχικῶς ἵστατο ἐν τῇ θελήσει τοῦ βασιλέως νὰ παραλαμβάνῃ μεταξὺ τῶν ἑταίρων πρόσωπα μὴ εὐγενῆ, ὅπερ ἔπρεπε τώρα νὰ μεταβληθῇ. Ἐπὶ Φιλίππου ἤδη εὑρίσκονται μὲν τεκμήρια, καθ' ἃ ὁ βασιλεὺς[1]) παρελάμβανε πρόσωπα μεταξὺ τῶν ἑταίρων, ταῦτα ὅμως εἶναι τόσῳ ἀβέβαια, ὥστε μόνον ἡ τῶν πηγῶν ἔνδεια αἰτιατέα ἐστι. Ὁριστικωτέρας μαρτυρίας παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου, καθ' ἣν ἐκτὸς τῶν γνησίων Μακεδόνων εὑρίσκομεν μεταξὺ τῶν ἑταίρων καὶ τοὺς ἐμμέσους ἡγεμόνας τῶν κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον αὐτονόμων καὶ μετὰ τῆς Μακεδονίας συνδεδεμένων γειτονικῶν χωρῶν, καὶ ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὡς βέβαιον, ὅτι αὐτοὶ ἔλαβον ταύτην τὴν θέσιν ἐπὶ Φιλίππου ἔτι[2]). Καὶ ὁ Κο-

1) Ἀναγινώσκει τις τὸ ἀπόσπαμα ἐκ τοῦ 49. βιβλ. τοῦ Θεοπόμπου (παρ' Ἀθην. 4, 62, σ. 167. Πολυβ. 8, 11), ὅπου οὗτος σκιαγραφεῖ αἰσχίστῳ κομματικῷ πάθει εἰκόνα περὶ τοῦ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου βίου, καὶ ὑπὸ τοῦ Πολυβίου ἕνεκα τῆς πρὸς τὸ ψεῦδος κακοηθείας ἐπιτιμᾶται. λέγεται παρ' αὐτῷ· „Τοῦ Φιλίππου οἱ ἑταῖροι ἦσαν ἐκ πολλῶν τόπων συμπεφυρμένοι, οἱ μὲν ἐγχώριοι, οἱ δὲ Θετταλοί, οἱ δὲ καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μὴ ἐκλεχθέντες πρὸς ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ πάντες οἱ θρασεῖς καὶ ἄσωτοι, οἵτινες εὑρέθησαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων, συνηθροίσθησαν παρὰ τῷ Φιλίππῳ καὶ καλοῦνται ἑταῖροι τοῦ βασιλέως.“ Εἰς τοῦτο τὸ ὕφος προχωρῶν, παραβάλλει αὐτοὺς μετὰ τῶν Κενταύρων καὶ Λαιστρυγόνων. αὐτὸς φέρει ἐπίτηδες σοφιστικῶς δύο σημασίας τοῦ ἑταῖροι μεταξὺ ἀλλήλων.

2) Οὕτω ὁ Ἐλιμιώτης Κοῖνος, ὁ Ὀρέστης Περδίκκας, οἱ Στυμφαῖοι Ἀμύντας καὶ Πολυσπέρχων, ὁ Λυγκηστὴς Ἀλέξανδρος κ. τ. λ. Ὁ Αἰακίδης Νεοπτόλεμος (Ἀρρ. 2, 27, 8) ἀνῆκε πιθανῶς τῷ συγγενεῖ καὶ ὑποτελεῖ Μολοσσικῷ βασιλικῷ οἴκῳ.

Digitized by Google

ρένθιος Δημάρατος[1]) καὶ Ὀξάθρης[2]) ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δαρείου ἀναφέρονται μεταξὺ τῶν ἑταίρων. Ταῦτα ὅμως ἦσαν μοναδικαὶ ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνος. Τὴν δὲ κατάλυσιν τῆς δυνάμεως τῶν ἑταίρων ἀπήτησε ἡ μετὰ τὸν Ἰνδικὸν πόλεμον δικαιολογηθεῖσα πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις τότε προσέλαβεν ἐν μεγάλῳ ἀριθμῷ μεταξὺ τῶν ἑταίρων τοὺς ἀρίστους Ἀσιατικοὺς ἱππεῖς, σχηματίσας πέμπτην ἱππαρχίαν ἐξ αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὀκτὼ διάσημοι Πέρσαι καταλέγονται ὀνομαστί, ἐγκαταταχθέντες τῷ ἀγήματι[3]). Ἐνταῦθα πᾶσα ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ σημασία τῶν ἑταίρων ἐτελεύτησε. Ἐν τῇ προφανῶς καλῇ ἐκβάσει τοῦ ἀγῶνος τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς ἰσχύος τῶν ἑταίρων, καθ' ἣν ἐποχὴν δὲν γινώσκομεν τίποτε περὶ τῆς ἐν καιρῷ εἰρήνης πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Μακεδονίας, δὲν δύναται νὰ φανῇ ἡμῖν παράδοξον, ὅτι ὀλίγαι μόνον μαρτυρίαι ὑπάρχουσι παρέχουσαι ἡμῖν ἐξηγήσεις περὶ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν ἑταίρων καὶ τοῦ λοιποῦ ἔθνους· Ὁ σύλλογος τῶν ἑταίρων ἐσχημάτιζε πιθανῶς ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ πολέμῳ τὰς ἀνωτάτας νομοθετικὰς καὶ δικαστικὰς ἀρχάς. Ἐπὶ ὑποθέσεων δὲ ἧττον σπουδαίων οἱ σύλλογοι τῶν ἰδιαιτέρων νομῶν, ἢ ἐν καιρῷ πολέμου τῶν ἐκ τούτων σχηματιζομένων τμημάτων τοῦ στρατοῦ εἶχον ἀναμφιβόλως τὸ δικαίωμα τοῦ βουλεύεσθαι καὶ ἐκτελεῖν. Εἰς πάντα ὅμως τὰ δημόσια ἀδικήματα φαίνεται ὅτι ὁ σύλλογος τῶν ἑταίρων ἀπετέλει τὰς δικαστικὰς ἀρχὰς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ βασιλέως. Ἐν δημοσίᾳ συνελεύσει ἐνώπιον τοῦ συναθροισθέντος ἔθνους προήρχετο μὲν ἐν μέσῳ ὁ κατήγορος, ἀπελογεῖτο δὲ ὁ κατηγορούμενος.

---

1) Ἀρρ. 1, 15, 9.

2) Πλουτ. Ἀλεξ. 43. Κουρτ. 6, 2, 11. καὶ 7, 5, 40. Διοδ. 17, 77.

3) Ἀρρ. 7, 6, 4—9. 8, 4.

Digitized by Google

Πῶς λοιπὸν ἠδύναντο πάντες οἱ ἑταῖροι ἐνεργὸν μέρος νὰ λαμβάνωσι; ἐν καιρῷ εἰρήνης ἦσαν βεβαίως διεσκορπισμένοι ἐφ' ἁπάσης τῆς χώρας, καθὼς καὶ ἐν πολέμῳ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν. Ὅθεν ἐν τοιαύταις σπουδαίαις περιστάσεσι μόνον οἱ στρατηγοί, οἱ ἄριστοι τῶν ἑταίρων ἴσως καὶ οἱ ἐκ τοῦ στρατιωτικοῦ τμήματος εἶχον τὴν ἀποφασιστικὴν ψῆφον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν μέρει μὲν μόνον βουλευτικήν, ἐν μέρει δὲ οὐδεμίαν[1]. Τῇ κρίσει παρηκολούθει ἡ ἐκτέλεσις τῆς καταδίκης. Ὑφ' ὅλου τοῦ συλλόγου ἐλιθοβολεῖτο ὁ πάνσοφος κακοῦργος ἢ μετὰ λογχῶν ἐθανατοῦτο[2]. Τοιοῦτον ἦτο τὸ ἀρχαῖον ἔθος, στηριζόμενον τῇ γνώμῃ, ὅτι ἡ ποινὴ ἦν πρᾶξις δικαία, ἀποῤῥέουσα ἐκ τῆς κοινῆς θελήσεως. —

Ὡς μέγιστον πολιτικόν τε καὶ στρατιωτικὸν συμβούλιον φαίνεται ὁ σύλλογος τῶν ἑταίρων καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔτι, ἀλλὰ μόνον ὡς σκιά τις τῆς προγενεστέρας σημασίας. Καὶ πρόδηλον εἶναι, ὅτι αὕτη ἐξέλιπε καὶ ἐν τῇ θέσει αὐτῆς ἔμεινε μικρότερος κύκλος ἑταίρων καὶ στρατηγῶν, οὓς ὁ Ἀλέξανδρος προέκρινεν ἕνεκα τῆς στρατιωτικῆς ἱκανότητος καὶ εὐνοίας, ἣν εἶχε πρὸς αὐτούς[3].

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀγνοῶμεν καὶ τὴν ἐπίσημον περίστασιν, καθ' ἣν φαίνεται ἀναγκαία τῷ βασιλεῖ ἡ διάῤ-

1) Εἰς ἀντίφασιν φαίνεται ὁ Κούρτιος 6, 8, 25.: περὶ μὲν τῶν θανατικῶν πατρίῳ ἔθει τῶν Μακεδόνων ἐδίκαζεν ὁ στρατός· περὶ δὲ τῶν μή, ὁ λαός. οὐδόλως ἴσχυε τῶν βασιλέων ἡ δύναμις. Ὁ Κούρτιος ὅμως πάντοτε θέτει τὴν ἰδίαν ἑρμηνείαν ἀντὶ τῆς ἰδίως μακεδονικῆς. αὐτὸς καλεῖ exercitus (στρατὸν) τὸν σύλλογον τῶν ἑταίρων καὶ στρατηγῶν. Vulgus δὲν εἶναι plebs (δῆμος), ἀλλὰ populus κατὰ Νειβούρειον ἔννοιαν ἢ πλῆθος ἐν τῇ σημασίᾳ, ἐν ᾗ πάντη ἀναλόγως μεταχειρίζεται ὁ Πολυβ. 4, 34, 7. περὶ τοῦ συλλόγου τῶν Σπαρτιατῶν μετὰ προφανοῦς ἀντιθέσεως τῶν περιοίκων.

2) Ἀῤῥ. 3, 26, 4. 4, 14, 5. Κουρτ. 6, 11, 38.

3) Ἀῤῥ. 2, 16, 11, 25, 2. 3, 9, 7. 5, 25, 5. 28, 8.

Digitized by Google

ρῆξις τῆς θρασείας ἐθνικῆς ὑπερηφανείας τῶν Μακεδόνων καὶ εὐκταία ἡ σύγκρασις αὐτῶν μετὰ τῶν ἐθνῶν τῆς ἀνατολῆς. Ὁ δὲ γνήσιος Μακεδὼν ᾐσθάνετο ἑαυτὸν λίαν ἠδικημένον. Ἐν τῷ εὐφυεστάτῳ δεσποτικῷ καὶ κοσμοπολιτικῷ ζήλῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπιθυμοῦντος νὰ συνενώσῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀνατολήν, ἔβλεπεν ὁ Μακεδὼν τῷ εὐγενεῖ καὶ περιωρισμένῳ αἰσθήματι αὐτοῦ μόνον ἀβρὰν παράδοσιν εἰς τὴν Ἀσιατικὴν τρυφήν, καινοτομίαν τῶν καλῶν ἀρχαίων ἠθῶν τῶν πατέρων καὶ Περσικὴν δεσποτικὴν αὐθαιρεσίαν· καὶ ταύτην τὴν πλάνην ἔπρεπέ τις θανάτῳ ν' ἀποτίσῃ. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέθανε πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ τὰ βουλεύματα αὐτοῦ, καὶ τὸ μὲν ἀριστοκρατικὸν στοιχεῖον τῆς Μακεδονικῆς πολιτείας κατελύθη, ὁ δὲ δυνάμενος νὰ καινοτομήσῃ ἐξέλιπε. Διὸ στρατοκρατία ἐπῆλθεν, ἥτις συνέδεσε μὲν πρὸς βλάβην τῶν ἐθνῶν τὸ μοναρχικόν, ἀριστοκρατικὸν καὶ δημοκρατικὸν στοιχεῖον, πάραυτα ὅμως ἐπήγαγε τὴν ἀναρχίαν. Ἀφοῦ δὲ μετὰ τὴν πολυχρόνιον ταραχὴν ἐκ νέου ἐσχηματίσθησαν πολιτεῖαι ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ παγκοσμίου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀνακύπτουσι καὶ τὰ ἀρχαῖα Μακεδονικὰ ὀνόματα. Ὅθεν ἐν Αἰγύπτῳ[1]) καὶ Συρίᾳ[2]) εὑρίσκομεν ἑταίρους καὶ ἄγημα, ἄνευ ὅμως ἐσωτερικῆς σημασίας, ταῦτά εἰσιν γυμνὰ ὀνόματα, περισωθέντα ἐκ τοῦ ἀρχαίου χρόνου, ἵνα ἀναστήσωσι μετὰ τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος, ὅπερ ἐφαίνετο ὅτι ἔτι ἐνυπῆρχεν αὐτοῖς, τὴν ματαίαν λαμπρότητα κενοδόξων βασιλέων. Ἐν Μακεδονίᾳ, ὅπου ἰσχυροτέρα ἠθικὴ ὑπόστασις ὑπῆρχε, παρὰ εἰς τὰ λοιπὰ Ἀλεξανδρινὰ βασίλεια, καὶ ὅπου οἱ πόλεμοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ἔλαβον μὲν τὴν αὐτὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν, ἀπέκρουσαν

---

1) *Πολυβ.* 5, 65, 82.

2) *αὐτ.* 5, 53, 84. 31, 3. *Ἀθην.* 5, 22, *σ.* 194. *Λιβ.* 37, 40. *Ἀππ. Συρ.* 32.

Digitized by Google

ὅμως τὴν μοναρχικὴν ὑπεροχήν, δὲν διέμεινεν[1]) *κατὰ τὸν ἀρχαῖον τύπον ἡ ἀρχαία νόμιμος ἐλευθερία, ἀλλὰ παρεμορφώθη, καὶ βραδύτερον τὸ ἔθνος ἢ ὁ στρατὸς διεχειρίζετο τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν*[2]).

---

1) *Πολύβ.* 5, 25. *Λιβ.* 40, 6. 42, 51. 58, 66. 44, 40. 42. 45, 6.

2) *Πολυβ.* 5, 16, 27. 29.

Digitized by Google

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΜΕΧΡΙ ΦΙΛΙΠΠΟΥ.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Α΄.

Περὶ τῆς ἱδρύσεως τοῦ κράτους μέχρι τῶν Περσικῶν πολέμων.

Εἰς προγενεστέρους χρόνους ἀνήκουσι τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, ἅπερ ἠρευνήσαμεν περὶ τῶν ἀρχαίων πραγμάτων καὶ μεταβολῶν τῆς Ἠμαθίας. Τὸν πρῶτον μέγαν κλονισμὸν ἔπαθεν ὁ ἐφ' ὅλου τοῦ βοῤῥᾶ ἐξαπλωθεὶς Πελασγικὸς οἰκισμὸς ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν Φρυγῶν, ὅπερ ἐγένετο πολὺ πρὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀφ' οὗ ἄρχεται πᾶσα ἱστορικὴ χρονολογία παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ δι' αἰῶνος τὸ εἰρηνικὸν κράτος τοῦ Μίδου εἶχε τὸ κέντρον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ χιονοσκεποῦς Βερμίου ὄρους. Μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον εἰσέβαλεν ἡ θύελλα τῶν Θρακῶν ἐθνῶν, τῆς ὁποίας ὁ τελευταῖος κλύδων ἔθιξε τὴν ἐνδοτέραν Ἠμαθίαν καὶ οἱ Παίονες ἀπετέλουν τὸ ἀμυντικὸν προτείχισμα. Πότε τὸ Φρυγικὸν ἔθνος κατέλιπε τὴν Ἠμαθίαν, καὶ τίς ὑπῆρξεν ἡ πρὸς τοῦτο ἀφορμή, εἶναι δύσκολον νὰ εὑρεθῇ. Ὅτι δὲ ἡ μετανάστευσις τῶν Μακεδόνων παρέσχε τὴν ὤθησιν, εἶναι λίαν ἀπίθανον καὶ μικρὰν βαρύτητα δύναταί τις νὰ δώσῃ τῇ τοῦ Ξάν-

Digitized by Google

θου γνώμη, ὅτι οἱ Φρύγες μετῴκησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον· διότι οἱ Φρύγες ἐξεβλήθησαν μόνον ἐξ Ἠμαθίας, οἱ δὲ ἐξελάσαντες αὐτοὺς ἦσαν ἀναμφιβόλως οἱ Βοττιαῖοι, οὓς εὑρίσκομεν εὐθὺς μόνον ἐν Ἠμαθίᾳ, ὅπου πρὸ τῆς Μακεδονικῆς μεταναστεύσεως βεβαίως δὲν ὠθίσθησαν μεταξὺ Ἀξιοῦ καὶ Λουδίου, ἀλλ' ἐξετάθησαν μεσημβρινῶς μέχρι τῆς Πιερίας, συνοῤῥεύοντες πρὸς ἄρκτον μετὰ τῶν Παιόνων καὶ Ἠδωνικῶν Θρακῶν· ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατακτήσεως τῆς χώρας ἱστάμεθα ἐπὶ σταθεροῦ ἐδάφους τῆς ἱστορίας.

Καθ' Ἡρόδοτον καὶ Θουκυδίδην[1]) *ὁ Περδίκκας ἦν ὁ πρῶτος Μακεδονικὸς βασιλεὺς καὶ μάλιστα ὁ κατακτητὴς τῆς χώρας, ὅστις παρὰ τῶν ἀρχαίων χρονολόγων*[2]) *τίθεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 7ης ἑκατονταετηρίδος, καὶ τοῦτο βεβαιοῦται οὐχὶ λίαν βραδέως· αὐτοὶ δὲ ἀποδίδουσιν τοῖς λοιποῖς βασιλεῦσι τόσῳ πολὺν χρόνον βασιλείας, ὥστε ἠδύνατό τις ἔτι περαιτέρω νὰ προβῇ. Ἡ πρώτη κατάκτησις τῶν Μακεδόνων περιωρίζετο ἐν τῇ ἐξ Ἐδέσσης μεταξὺ Λουδίου καὶ Ἁλιάκμωνος καθηκούσῃ χώρᾳ μέχρι τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ βραδύτερον ἔτι, ὅτε τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἔλαβεν ἱκανὴν ἔκτασιν, ἐκαλεῖτο ἡ χώρα αὕτη Μακεδονίς*[3]). *Ἀπὸ τοῦ Περδίκκου διεδέχετο πάν-*

---

1) 2, 100. *ἐν ᾧ τὸν Ἀρχέλαον καταλέγει ἔννατον βασιλέα. λίαν ἐπίσημον εἶναι, ὅτι ὁ Σολῖνος* (*πολυϊστ.* 15), *ὅστις ἀναφέρει τὸν Ἠμάθιον, Μακεδόνα καὶ Κάρανον ὡς πρώτους ἡγεμόνας τῆς χώρας, περὶ τοῦ Περδίκκου, τοῦ διαδεχθέντος τὸν τελευταῖον, λέγει, ὅτι αὐτὸς κατὰ πρῶτον βασιλεὺς ἐκλήθη.*

2) *Διοδ. ἀποσπ. βιβ.* 7. *Εὐσ. σ.* 169. *ἐκδ. Μαΐου, Συγκ. Ἐὰν θέσωμεν τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. τῷ* 454, *ἦρξε κατ' αὐτοὺς ὁ Περδίκκας ἀπὸ τοῦ* 700—652. *ὁ Σολῖνος θέτει αὐτὸν ἐν τῇ* 22ᾳ *Ὀλυμπιάδι, λοιπὸν ἔτι βραδύτερον. Μετὰ τῶν* 3 *πρὸ τοῦ Περδίκκου βασιλέων συνεπληρώθη ὁλόκληρος ἑκατονταετηρὶς μέχρι τοῦ* 802 *ἢ κατὰ Οὐελλήϊον Πάτερκλον* 818.

3) *Ἡροδ.* 7, 127.

Digitized by Google

τοτε ὁ υἱὸς τὸν πατέρα καὶ ὁ Ἡρόδοτος[1]) *καὶ Διόδωρος συμφωνοῦσιν ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν βασιλέων. Περὶ τῶν μετὰ τὸν Περδίκκαν τεσσάρων βασιλέων, τῶν συμπληρωσάντων ὁλόκληρον ἑκατονταετηρίδα, δὲν διεσώθη ἡμῖν ἄλλο τι εἰ μὴ τὰ ὀνόματα αὐτῶν. Ἀργαῖος ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκκου λέγεται ὅτι ἐβασίλευσε* 31 *ἐνιαυτοὺς ἀπὸ τοῦ* 652—621. *ἀναφέρεται ὅτι αὐτὸς ἔν τινι πολέμῳ, ὃν κατὰ τῶν Ταυλαντίων ἤγαγε, διὰ πανουργίας ἐνίκησεν αὐτούς, καίπερ ἰσχυροτέρους ὄντας*[2]). *Προσέτι ἀποδίδεται αὐτῷ ἡ κτίσις ἰσχυρῶν τειχῶν ἀναμφιβόλως πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἰλλυριῶν*[3]). *Ὁ Ἰουστῖνος*[4]), *ἐν ᾧ δὲν γινώσκει τι περὶ αὐτοῦ, μεταχειρίζεται τὸν συνήθως εἰς ἡγεμόνας, περὶ ὧν οὐδὲν λέγεται, δαπανώμενον ἔπαινον, ὅτι αὐτὸς ἦρξε μετρίως καὶ εὐνοϊκῶς τοῖς ὑπηκόοις φερόμενος. ὁ* ***Φίλιππος Α'****, υἱὸς τοῦ Ἀργαίου μετὰ μακρὰν βασιλείαν* (621—568) *ἔπεσεν ἔν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν, καταλιπὼν ἀνήλικα υἱὸν τὸν Ἀέροπον* (588—568). *Ὁ ἐκ τῶν Ἰλλυριῶν κίνδυνος ἦν τώρα διττῶς μέγας, διότι ἔλειπεν ἰσχυρὸς βασιλεὺς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Μακεδόνων, δυνάμενος ν' ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οὓς ὁ στρατὸς ἐνίκησε, καίπερ ἔχων τοιοῦτον βασιλέα. Κατά τινα λόγον ἐνικήθησαν μὲν οἱ Μακεδόνες, ἀνανεώσαντες ὅμως τὸν ἀγῶνα ἔστησαν τὸν βασιλέα ἐν τῷ εὐκινήτῳ κλινιδίῳ ὄπισθεν τῆς παρατάξεως, ἵνα ὁ στρατὸς ἀναγκασθεὶς νικήσῃ καὶ τὸν βασιλέα σώσῃ. Ἡ πιστὴ ἀφοσίωσις πρὸς τὸν βασιλόπαιδα ἐκέρδησε τὴν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν νίκην*[5]). *Περὶ τοῦ ἐπομένου βασι-*

1) 8, 139.

2) *Πολυαιν.* 4, 1.

3) *Συγκελλ. σ.* 212. *Οὗτος ὁ Ἀργεῖος πρῶτος ἐν Μακεδονίᾳ τείχη ἤγειρε.*

4) 7, 2.

5) *αὐτόθι.*

Digitized by Google

λέως Ἀλκέτου (568—540) *οὐδὲν ἀναφέρεται ἡμῖν*[1]). *Τὸ μόνον, ὅπερ ἀναφέρεται τῇ ἱστορίᾳ τῶν* 4 *τούτων βασιλέων, εἶναι ὁ ἀδιάλειπτος ἀγὼν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι μεταξὺ τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν φυλῶν ἦσαν ἐγκατεστημένα Παιονικὰ ἔθνη καὶ δυτικῶς αὐτῶν οἱ Λυγκησταί, πρέπει νὰ φαίνηται λίαν παράδοξον ἡμῖν, Μακεδόνας καὶ Ἰλλυριοὺς νὰ εὕρωμεν εἰς ἄμεσον ἐπαφήν. Ἀναμφιβόλως ὅμως ὑπὸ τούτους τοὺς Ἰλλυριοὺς πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τοὺς Λυγκηστάς, τὴν μεταλλαγὴν τῶν ὁποίων εὑρίσκομεν ἔτι ἐπὶ Ἀμύντου τοῦ Β', (ἰδ. κατωτ.). Καὶ ὅτι ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις διετέλεσαν οἱ Μακεδόνες εἰς ἀγῶνα κατὰ τῶν Λυγκηστῶν, πιθανολογεῖται μάλιστα ἐκ διαφόρων περιστάσεων. Καίπερ συγγενείας ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν Ἠμαθικῶν καὶ Λυγκηστικῶν Μακεδόνων, (καὶ ἴσως διὰ ταύτης ἔτι μᾶλλον ἐπετάθη), ὑπῆρχεν ὅμως ἔχθιστον μῖσος μεταξὺ αὐτῶν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπερ*

---

1) *Καὶ μία παρατήρησις περὶ τῆς χρονολογίας εἶναι ἀναγκαία. Ὁ μὲν Διόδωρος καὶ Εὐσέβιος συμφωνοῦσιν, ὁ δὲ Σύγκελλος διαφωνεῖ περὶ αὐτῶν. προσέτι οἱ ἀριθμοὶ οὐδέποτε συμφωνοῦσι παρὰ τῷ τελευταίῳ. Κατ' ἐκείνους μὲν ἀναβαίνει τὸ κεφάλαιον τῶν ἐνιαυτῶν τῆς κυβερνήσεως τῶν* 7 *πρώτων βασιλέων εἰς* 243. *παρὰ Συγγέλλῳ δὲ γίνεται, ἐὰν εἰς δύο ἀμφιβόλους περιστάσεις (παρὰ τῷ βασ. Φιλίππῳ* 35 *ἀντὶ* 37, *τῷ Ἀερόπῳ* 13 *ἀντὶ* 23) *ἀναγνώσωμεν τὸν μικρότερον ἀριθμόν*, 244. *Ἐρχόμεθα λοιπὸν ἀπὸ τοῦ* 454, *ὡς τοῦ πιθανοῦ ἔτους τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου λογιζομένου, εἰς τὸ* 697 *ἢ* 698. *Ἐν ᾧ δέ, ὁ μὲν Ἀέροπος μετὰ* 13*τῆ, ὁ δὲ Ἀλκέτας μετὰ* 18*τῆ κυβέρνησιν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλίπωσιν υἱούς, πρόσφορον εἶναι νὰ παραδεχθῶμεν παρ' αὐτοῖς τὸν μακρότερον χρόνον τῆς βασιλείας, καὶ νὰ ἀπονείμωμεν τῷ μὲν πρώτῳ* 20 *ἔτη κατὰ Διόδωρον καὶ Εὐσέβιον, τῷ δὲ δευτέρῳ* 28 *κατὰ Σύγκελλον. Ἵνα δὲ μὴ πολὺ παρατείνωμεν ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὸν μικρότερον ἀριθμὸν* (42 *ἀντὶ* 48) *διὰ τὸν παρὰ Συγκέλλῳ Ἀμύνταν. οὕτω λαμβάνομεν ὡς ἀριθμὸν τῶν ἐνιαυτῶν ὅλου τοῦ χρονικοῦ διαστήματος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου* 246, *ἔνθα ὑπάρχει διαφορὰ μόνον* 2 *ἢ* 3 *ἐνιαυτῶν.*

Digitized by Google

προφανῶς ἀποδεικνύει ὁ Μακεδονικὸς ἐθνικὸς λόγος ὅτι κατήντησε καὶ εἰς ἀμέσους ἐχθροπραξίας, ὅτε οἱ Μακεδόνες κατακτήσαντες τὴν Ἐορδαίαν, ἀπέβησαν οἱ πλησιέστατοι καὶ ἐπικινδυνότατοι ἐχθροὶ τῶν Λυγκηστῶν. Δὲν δύναταί τις δὲ νὰ ἀποποιηθῇ ὅλως καὶ τὴν τῶν Ἰλλυριῶν συμμετοχὴν ἐν τούτοις τοῖς ἀγῶσι, διότι αἱ μαρτυρίαι λαλοῦσι περὶ τούτου λίαν ὁριστικῶς. Τί φυσικώτερον λοιπὸν ἦν τοῖς Λυγκησταῖς, ἢ νὰ ζητήσωσι βοήθειαν κατὰ τῶν Μακεδόνων, οἵτινες, ὑποτάξαντες τὰ τὴν κατωτέραν χώραν οἰκοῦντα ἔθνη, κατεστάθησαν ἰσχυροὶ συνδεδεμένοι ὄντες μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν, τῶν δυτικῶν γειτόνων αὐτῶν; Καὶ ἐν μεταγενεστέροις δὲ πολέμοις αὐτοὶ εἶναι σύμμαχοι ἐκείνων. Εἶναι λίαν πιθανόν, ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ εἶχον πλείονα σημασίαν τῶν ὑποτελῶν συμμάχων. Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν ἰσχυρὸν ὠθισμὸν Ἰλλυρικῶν φυλῶν πρὸς μεσημβρίαν, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη γραμμὴ διευθύνθη πρὸς τὴν Ἤπειρον, ὅπου παρεισέδυσαν πολὺ μεσημβρινῶς διὰ τῶν πρὸς ἄρκτον ἀνοικτῶν μακρῶν κοιλάδων. Ὁ Πίνδος δυσκόλως ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὰ ἀνατολικὰ μέρη τῆς χερσονήσου ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς αὐτῶν, οἵτινες παρέσχον τὴν ὤθησιν τῇ μεταναστεύσει τῶν Θεσπρωτῶν εἰς Θεσσαλίαν. Τὴν αὐτὴν αἰτίαν εἶχον καὶ οἱ Μακεδόνες διὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἄνοδον· λίαν δὲ πιθανὸν εἶναι, ὅτι καὶ Ἰλλυρικαὶ φυλαὶ διευθύνθησαν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐριγῶνος καὶ ἐντεῦθεν προέκυψεν ἐπιμιξία τις Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν, καὶ πολυχρόνιος ὑποταγὴ τῶν τελευταίων ὑπὸ τοὺς πρώτους εἶναι ἀπίθανος. Ἂν δὲ οἱ ἐπιδραμόντες Ἰλλυριοὶ ἐν τῇ προσφάτῳ ἐπιθυμίᾳ τῆς κατακτήσεως ἦσαν οἱ προκαλέσαντες τὰς κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐπιθέσεις, ἕπεται ὅτι πρέπει νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τῶν πολέμων κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν ἀντὶ τῶν Λυγκηστῶν, ἡ ἐπιμιξία τῶν ὁποίων μετὰ τοῦ βαρβαρικοῦ ἔθνους ἠδύνατο νὰ γείνῃ τῷ ἐθνικῷ μίσει εὐάρεστος ἀφορμὴ ν' ἀμφισβητῇ τις διὰ

Digitized by Google

τοῦ, καίπερ μὴ ὀρθοῦ, χαρακτηρισμοῦ τῶν Ἰλλυριῶν τὴν γνησίαν καὶ Μακεδονικὴν καταγωγὴν τῶν Λυγκηστῶν καὶ νὰ παριστᾷ αὐτοὺς ὡς βαρβάρους. Ὅπως ὅμως καὶ ἂν ἔχωσι ταῦτα, πάντως οἱ Μακεδόνες μέχρι τοῦ Ἀμύντου Α΄, ὑπέστησαν δυσχερεῖς καὶ ἐπικινδύνους ἀγῶνας κατὰ τῶν δυτικῶν γειτόνων. Ἂν δὲ αὗται ἦσαν αἱ μόναι πληροφορίαι, ἃς ἔχομεν περὶ τῶν προγενεστέρων χρόνων, ἔπρεπε νὰ ἐκπλήξῃ ἡμᾶς ἡ μεγάλη ἔκτασις, τὴν ὁποίαν εἶχε τὸ Μακεδονικὸν κράτος μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀμύντου Α΄. Διότι θαυμαστῶς συνεδέθη μετὰ τῶν χρονικῶν τῶν βασιλέων ἐν τῇ ἡμῖν περιελθούσῃ ἱστορικῇ παραδόσει μόνον τὸ ἄσημον μέρος τῶν ἀτυχῶν ἀγώνων κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν. Πάντη ἀνεξαρτήτως τούτου ἀφηγεῖται βραχεῖα σκιαγραφία τοῦ Θουκυδίδου[1]) *τὸ ἕτερον μέρος, τουτέστι τὰς κατακτήσεις τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν λοιπὸν τοῦ καλῶς γινώσκοντος τὴν Μακεδονίαν συγγραφέως δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐπέκτασιν τοῦ Τημενιδείου κράτους. Διότι πάντη ψευδὲς εἶναι νὰ ὑπολάβωμεν μετὰ τοῦ Μυλλέρου*[2]), *ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ ἀφηγήσει αὐτοῦ διετήρησε πάντη ἐξωτερικὴν καὶ ἐκ τῆς τοπογραφίας ὡρισμένην τάξιν ἀντὶ τῆς τῷ ἱστοριογράφῳ μάλιστα σπουδαίας ἀλληλουχίας τοῦ χρόνου. Ἡ μεσημβρινὴ μεθορία χώρα τῆς Μακεδονίδος ἦν ἡ Πιερία, ἥτις ἦτο καὶ ἡ πρώτη κατάκτησις τῶν Μακεδόνων, ὑφ' ὧν οἱ κάτοικοι ἐκδιωχθέντες ἀπῴκησαν ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος εἰς τὸ Πάγγαιον ὄρος, ὅπου εὑρίσκομεν ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου εἰς ὀχυρὰς θέσεις Πίερας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται ἡμῖν ὁ Φάγρης καὶ Πέργαμος ἐπιστατοῦντες τῶν χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν μετάλλων*[3]) · *μόνον διὰ τοῦ Λου–*

1) 2, 99.

2) *Μακ.* σ. 31.

3) *Ἡροδ.* 7, 112.

δίου ἐχωρίζετο ἡ χώρα τῶν Βοττιαίων ἐκ τῆς Μακεδονίδος, οἵτινες μετὰ τὴν ἐπικράτησιν ἐκείνων παρεχώρησαν τὴν χώραν καὶ εὗρον νέαν πατρίδα εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τῆς ὁποίας ἐπισημοτάτη πόλις ἦν ἡ Ὄλυνθος[1]). Ἀλλὰ κατακτήσαντες τὴν Βοττιαίαν δὲν εὗρον, ὡς ἐν Πιερίᾳ, φυσικὸν ὅριον. ὁ Ἀξιὸς ἠδύνατο νὰ ἦναι ὁρατὴ χωρίζουσα γραμμὴ διὰ δύο εἰρηνικὰς πολιτείας, διὰ δὲ τὴν κατακτητικὴν ἀνάγκην νέου ἔθνους, ἐφ' ὅσον αὐτὸ εἶναι ἰσχυρόν, σαφέστατα ὅρια εἶναι μόνον τὰ φυσικά. Οὕτως ὑπετάχθη τώρα καὶ τὸ στενὸν μέρος τῆς Παιονίας, τὸ κείμενον ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Ἀξιοῦ καὶ καθῆκον μέχρι τῆς θαλάσσης, καθὼς καὶ ἡ τούτῳ συνορεύουσα χώρα Μυγδονία, φέρουσα ἔτι τὸ ἀρχαῖον ὄνομα, καίπερ πολὺν χρόνον κατεχομένη ὑπὸ τῶν Θρακικῶν Ἠδωνῶν, τῆς ὁποίας ὅλη ἡ ἔκτασις μέχρι τοῦ κάτω Στρυμόνος ἐγένετο Μακεδονική, τῶν Ἠδωνῶν μετοικησάντων ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνος, ὅπου τὸ Παγγαῖον ὄρος διεχώριζεν αὐτοὺς τῆς νέας Πιερίας, ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ὁποίας ἔκειντο αἱ Ἐννέα ὁδοὶ καὶ ἡ Μύρκινος, ἀμφότεραι ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄχθῃ τοῦ Στρυμόνος, ὅπου καὶ ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ φαίνεται Ἠδωνικὸς βασιλεὺς ὁ Πιττακός[2]). Οὕτω λοιπὸν ἐγένετο τώρα Μακεδονικὴ ὅλη ἡ Ἠμαθία καὶ ἡ διά τινος χαμηλοῦ ὄρους χωριζομένη ταύτης κοιλὰς τῶν λιμνῶν (βοῤῥείως τῆς Χαλκιδικῆς), οὐ μόνον δι' ὑποταγῆς, ἀλλὰ καὶ δι' οἰκισμοῦ· τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἰδιαιτέρων χωρῶν Πιερία, Βοττιαία καὶ Μυγδονία διέμειναν, καίπερ ἀσήμαντα γενόμενα. Τώρα ἤρξατο ἀγὼν κατὰ τῶν ἐθνῶν τῆς ἐνδοτέρας χώρας δεινότερος τοῦ κατὰ τῶν ἀτειχίστων κατοίκων τῶν πεδιάδων, ἅτινα ἐσωτερικῇ δυνάμει καὶ ἀμύνῃ τῶν ὀρέων ὄντα ἐξησφαλισμένα, ἀπέβησαν ἐπικίνδυνα τῇ πολιτείᾳ τῶν Μα-

---

1) αὐτοθ. 8, 127. Θουκυδ. 1, 57. 58. 65. 2, 79. 101. 4, 7.
2) Ἡροδ. 7, 114. 5, 11, 23. Θουκ. 4, 107.

Digitized by Google

κεδόνων. Ἰδίᾳ ἐπεκράτησε τοῦτο περὶ τῶν Ἐορδῶν, οἵτινες ᾤκουν τὴν λεκάνην τῆς Βεγοῤῥίτης λίμνης, καθ' ὧν ὁ αἱματηρὸς ἀγών, ἀρξάμενος ἤδη, ἐτελεύτησε μετὰ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν πλείστων, οἱ δὲ λοιποὶ γενόμενοι ἐπικίνδυνοι τοῖς Μακεδόσιν ἐν τῇ πατρίδι, μετῳκίσθησαν εἰς τὴν ἐν Μυγδονίᾳ κειμένην Φύσκαν[1]), κενωθεῖσαν διὰ τῆς ἐξελάσεως τῶν Ἠδωνῶν, τὴν ὁποίαν κατ' ἄλλας μαρτυρίας[2]) ᾤκουν βραδύτερον οἱ Ἐορδαῖοι. Τὸ μικρὸν ἔθνος τῶν Ἀλμώπων ἢ Ἀλμώνων, ὅπερ τώρα ὑπετάχθη, ἦτο Μινυειο-αιολικῆς φυλῆς καὶ ἀναμφιβόλως πρότερον λίαν ἐπίσημον. Εὑρίσκομεν τούτους καὶ ἐν Βοιωτίᾳ[3])· ἡ δὲ κυρία ἕδρα τῶν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων ὑποταχθέντων Ἀλμώπων ἦτο ἐν τοῖς ἀνατολικοῖς μέρεσι τοῦ Ὀλύμπου μεταξὺ τῆς Πιερίας καὶ τῆς Πελαγονικῆς Τριπόλεως. Ἐνταῦθα δὲν ἔκειτο ὁ Ὀρχομενὸς ἢ Μινύα, ἥτις ποτὲ Ἁλμωνία ἢ Σαλμωνία ἐκλήθη[4]). Κατὰ ταύτην τὴν μαρτυρίαν δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν ἡ γνώμη τοῦ Λήκ[5]), ζητοῦντος τοὺς Ἀλμῶπας εἰς Μογλενὰ (ἰδ. ἀν.) βοῤῥείως τῆς Ἐδέσσης ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ κοιλάδι τοῦ Λουδίου. Προτιμότερον ἴσως θὰ ἦτο νὰ ἐκλάβωμεν, ὅτι ἐνταῦθα μετῳκίσθησαν ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, εἰ καὶ τοῦτο εἶναι λίαν ἀμφίβολον. Ὁ μὲν Πλίνιος[6]) θέτει αὐτούς, ὡς καὶ τοὺς Ἐορδούς, εἰς τὰ ἀνατολικὰ μέρη τοῦ Ἀξιοῦ, λοιπὸν εἰς τὴν Μυγδονίαν. Ὁ δὲ Πτολεμαῖος[7]) ἀποδίδει αὐτοῖς τὰς πόλεις Ὅρμαν, Εὔρωπον καὶ Ἄψαλον. Ἀλλὰ ποῦ ἔκειντο αὗται,

1) *Πτολεμ.* 3, 13, *σ.* 84.

2) *Πλιν.* 4, 17. *Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἐορδ.*

3) *Παυσ.* 9, 24, 3. 34, 5. 36, 1, 2.

4) *Πλιν.* 4, 15. *Στεφ. Β. ἐν λ. Μινύα, Ἁλμωνία καὶ Σαλμ. Σχολ. Ἀπολλ. Ῥοδ.* 2, 1186. *Μυλλερ. Μακ. σ.* 15. *Ὀρχομ. σ.* 139. 249.

5) 3, *σ.* 445. *τούτῳ παρακολουθεῖ καὶ Κείπερτος ἐν τῷ λαμπρῷ ἄτλαντι τῆς Ἑλλάδος.*

6) 4, 17.

7) *πρ. χωρ.*

Digitized by Google

δὲν δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ. Ἡ τελευταία κατάκτησις πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ἦν ἡ Ἀνθεμοῦς, ἡ χώρα τῆς Χαλκιδικῆς, ἥτις δι' οὐδενὸς ὅρους διαχωρίζεται τῆς Μακεδονικῆς. Ταύτην τῷ 510 προσέφερεν ὁ βασιλεὺς Ἀμύντας τῷ ἐξελαθέντι Ἱππίᾳ[1]). Ὅτι κυρίως πᾶσαι αὗται αἱ κατακτήσεις ἐγένοντο πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ ἀκολούθως, δύναται ν' ἀποδειχθῇ, χωρὶς νὰ στηριχθῇ τις ἐπὶ τῆς αὐθεντίας τοῦ Θουκυδίδου. Ἡ Ἀνθεμοῦς δὲν ἠδύνατο νὰ κατακτηθῇ πρὸ τῶν προκειμένων χωρῶν Μυγδονίας καὶ Βοττιαίας. Ὅτι δὲ οἱ Ἠδῶνες, ὡς ὁ Μύλλερος θέλει, δὲν ὑπετάχθησαν μετὰ τοὺς Ἐορδοὺς καὶ Ἀλμῶπας, ἀλλὰ πρὸ τούτων, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ᾧ οὐδὲν ἴχνος πλέον Ἠδωνῶν ἐν Μυγδονίᾳ εὑρίσκομεν, οἱ Ἐορδοὶ καὶ Ἀλμῶπες, καίπερ πάντη ἄσημα λείψανα, ἀπαντῶνται ἐνταῦθα καὶ βραδύτερον. Ἐὰν δέ τις εὑρίσκῃ παράδοξον, ὅτι οἱ Μακεδόνες ἄφησαν ταῦτα τὰ λείψανα ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν ἐν Μακεδονικῇ χώρᾳ, εἰ καὶ ἐξήλασαν αὐτοὺς ἐκ τῆς ἰδίας ἕδρας, δύναται νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι ἡ κατάληψις καὶ ἐντελὴς ἀσφάλεια τῶν Θετταλικῶν ὀρεινῶν διόδων καὶ τῆς μεθορίας χώρας πρὸς τὴν Ὀρεστίδα καὶ Λυγκηστίδα ἦτο πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀναγκαιότης, καὶ ὁ ἀποικισμὸς τῶν ὑποτεταγμένων ἐθνῶν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἀλλοτρίαν αὐτοῖς Μυγδονίαν ἠδύνατο νὰ γείνῃ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου κινδύνου. —

Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ τις ἀκριβέστερον περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν αἱ κατακτήσεις αὗται ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, τότε πᾶσαι αἱ μαρτυρίαι ἄγουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ κράτους. Ὡς παρὰ νέοις κατακτητικοῖς ἔθνεσι κατορθοῖ τὰ πλεῖστα ἡ ὁρμὴ τῆς πρώτης εἰσβολῆς, οὕτως ἠδύναντο καὶ οἱ Μακεδόνες ἐπὶ τοῦ Περδίκκου νὰ ὑποτάξωσιν, εἰ μὴ πάσας, τὰς πλείστας ὅμως χώρας τῶν πε-

1) Ἡροδ. 5, 94.

Digitized by Google

διάδων. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ καὶ ἡ καθόλου ἐφαρμοσθεῖσα πολιτικὴ τοῦ νὰ ἐκβάλλωσιν τοὺς τέως κατοίκους ἐκ τῶν κατακτηθέντων μερῶν τῆς χώρας, στηριζομένη ἐν μέρει μὲν τῇ πραγματικῇ ἀνάγκῃ τῶν κατακτητῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ τῇ ἀγριότητι αὐτῶν, ὑπολαμβανόντων ὅτι οὕτω μόνον ἠδύναντο νὰ δρέψωσι τοὺς καρποὺς τῆς νίκης ἐντελῶς τε καὶ ἀσφαλῶς.

Ἡ πιστοτάτη ἀπόδειξις τῆς γνώμης, ὅτι αἱ πλεῖσται κατακτήσεις ἐγένοντο ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους, κεῖται ἐν τοῖς δεινοῖς πολέμοις, οὓς οἱ Μακεδόνες ἔφερον κατὰ τῶν Λυγκηστῶν καὶ Ἰλλυριῶν. Τούτους δὲ μετὰ μικρῶν ἀποτελεσμάτων καὶ μάλιστα ἀτυχῶς διεξαγαγόντες, οἱ Μακεδόνες δὲν ἠδύναντο νὰ διανοῶνται, ὅπως καὶ πρὸς ἄλλα ἔθνη ἐν πολέμῳ περιπλακῶσι, καὶ πρὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἐορδαίας, ἥτις ἐχώριζε τὴν Ἠμαθίαν ἀπὸ τῆς Λυγκηστίδος, ἔλειπεν ἔτι ἡ εἰς πόλεμον καταντήσασα ἐπιμιξία ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν. Ἀρξαμένων δὲ ἐπὶ Ἀργαίου τῶν κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πολέμων καὶ παραταθέντων μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀερόπου, τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ δευτέρου βασιλέως ἀναμφιβόλως εἶχε τὴν περιοχήν, πέραν τῆς ὁποίας ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ δὲν ἐξῆλθεν, ἐξαιρουμένης τῆς μικρᾶς χώρας Ἀνθεμοῦντος, ὡς φαίνεται, ἥτις δὲν ἐγένετο Μακεδονικὴ εὐθὺς μετὰ τὴν Μυγδονίαν, ὡς ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τις ἐκ τῆς θέσεως αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἀλμωπίαν. Ὅτι δὲ πολὺς χρόνος διῆλθε μεταξὺ τῆς κατακτήσεως ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν, γίνεται ὅλως πιθανόν, ὅτι ἐνταῦθα οὐδεμία μνεία γίνεται περὶ τῆς ἐξελάσεως τῶν κατοίκων. Ἀναμφιβόλως συνῆψε μετὰ τοῦ κράτους τὴν Ἀνθεμοῦντα πρῶτον ὁ Ἀμύντας Α', ὅστις λίαν νέος διεδέχθη τὸν προώρως ἀποβιώσαντα πατέρα αὐτοῦ, βασιλεύσας 42 *ἐνιαυτοὺς* (540—498). *Αὐτός, ὡς προείρηται, προσέφερε τῷ Ἱππίᾳ μετὰ τὴν ἐξ Ἀθηνῶν*

Digitized by Google

φυγὴν τὴν Ἀνθεμοῦντα ὡς καταφύγιον[1]). Καὶ ἐντεῦθεν γίνεται δῆλον, ὅτι πρῶτον ὁ Ἀμύντας κατέκτησε ταύτην τὴν χώραν, ὅπερ δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν περὶ τοῦ Ἀλκέτου καὶ Ἀερόπου, ἅτε νέων ἀποβιωσάντων. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἱππίας ἔπρεπε νὰ λάβῃ τὴν Ἀνθεμοῦντα ὡς ἰδιοκτησίαν, δὲν ἦτο δυνατὸν ἔτι νὰ συνυπάρχῃ τῷ Μακεδονικῷ κράτει, τουτέστι νὰ διανεμηθῇ τοῖς ἑταίροις. Ὁ δὲ Ἀμύντας ἠδύνατο ἀμέσως νὰ ἐπιχειρήσῃ, εἰ αὐτὸς προσεκτήσατο ταύτην τὴν χώραν, οὕτω νὰ μεταχειρισθῇ αὐτήν. Ὁ Ἱππίας ὅμως ἀπέκρουσε τὰς προτάσεις τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως καθὼς καὶ τὰς τῶν Θετταλικῶν δυναστῶν. Ἐπὶ Ἀμύντου ἀνεπτύχθη τὸ προαγώνισμα τῶν Περσικῶν πολέμων διὰ τὴν Μακεδονίαν, ὅτε, μετὰ τὴν κάθοδον τοῦ Δαρείου ἐκ τῆς Σκυθικῆς ἐκστρατείας νικήσας ὁ Περσικὸς στρατηγὸς Μεγάβαζος τῷ 513 τὰς ἀνατολικὰς φυλὰς τοῦ Παιόνων, τοὺς Παιόπλας καὶ Σιροπαίονας, διενοεῖτο ἤδη νὰ προσθέσῃ τῷ Περσικῷ κράτει καὶ τὴν γειτνιάζουσαν Μακεδονίαν[2]). Ὅθεν ἔπεμψεν ἑπτὰ τῶν ἐπισημοτάτων Περσῶν πρὸς τὸν Ἀμύνταν, ἵνα αἰτήσωσι γῆν καὶ ὕδωρ σημεῖον ὑποταγῆς. Ὁ βασιλεὺς μὴ τολμῶν νὰ ἀντισταθῇ, συγκατένευσεν ἄνευ ἀντιλογίας τῷ αἰτήματι καὶ ἐφιλοξένησεν αὐτοὺς κάλλιστα, μέλλων νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀκόλουθον καὶ τὴν ὑπόταξιν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἑστίασιν οἱ ἀκόλαστοι Πέρσαι ἀπῄτησαν καὶ γυναῖκας ἐν τῷ συμποσίῳ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν, ὅπερ ὁ ἀδρανὴς βασιλεὺς δὲν ἤθελε νὰ ἀποκρούσῃ, καίπερ λίαν ἀντικείμενον τοῖς Μακεδονικοῖς ἤθεσι. Οἱ Πέρσαι διαπυρωθέντες ἐκ τοῦ οἴνου, ἐπεθύμησαν τὰς βασιλικὰς γυναῖκας, ὡς Ἀσιατικὰς δούλας φαίνεται, νὰ ἴδωσιν, ὅτε ὁ δειλὸς βασιλεὺς δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ φυλάξῃ τὴν τιμὴν τοῦ οἴκου του. Ὁ υἱὸς ὅμως αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, μὴ

---

1) Ἡροδ. 5, 94. Ἱππίῃ ἐδίδου μὲν Ἀμύντης Ἀνθεμοῦντα.

2) Ἡροδ. 5, 17—21. Ἰουστ. 7, 3.

ἀνεχόμενος ταύτην τὴν ὕβριν, ἐζήτει δι' ἀπομακρύνσεως τοῦ πατρὸς νὰ λάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Εἰ καὶ οὗτος προέβλεπε τὴν ἄφρονα διαγωγὴν τοῦ υἱοῦ του καὶ ἐφοβεῖτο περὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὴν ἐπιμονὴν αὐτοῦ, ἥτις ἀπήλλαξε μὲν αὐτὸν τῆς θέας τοῦ ἰδίου ὀνείδους, καὶ κατεκάλυψε τὴν ἀδράνειαν, δὲν ἠδύνατο ὅμως καὶ νὰ διασώσῃ αὐτὸν ἐκ τῶν κακῶν συνεπειῶν ἀπερισκέπτου ἐπιχειρήσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος προσποιητῶς ὑπήκουσε ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν Περσῶν, προσθεὶς ὅτι ἔπρεπεν αἱ γυναῖκες νὰ λουσθῶσι πρότερον, εἰς τὴν θέσιν τῶν ὁποίων ἔπεμψε τοῖς μεθυσμένοις ἰσαρίθμους εὐπαρύφους νεανίας, ὑφ' ὧν, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἐσφάγησαν. Πρὸς κατακάλυψιν πάντων τῶν ἰχνῶν τῆς πράξεως ταύτης ἐφονεύθησαν καὶ πάντες οἱ θεράποντες, καὶ ὅτε ὕστερον ἐκ τῆς Περσίας διετάχθησαν ἔρευναι πρὸς ζήτησιν αὐτῶν, ὁ Ἀλέξανδρος ἐδωροδόκησε τοὺς πλείστους μετὰ μεγάλων δώρων, τῷ δὲ ἐπισημοτάτῳ Βουβάρει ἔδωκε τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Γυγαίαν εἰς γυναῖκα, ἥτις ἔτεκεν υἱὸν Ἀμύνταν ὀνομασθέντα, ὅστις ἦτο ἐν μεγάλῃ τιμῇ παρὰ τῷ Ξέρξῃ, δωρήσαντι αὐτῷ τὴν μεγάλην Φρυγικὴν πόλιν Ἀλάβαντα[1]. Ὁ Ἀμύντας διέμεινε τοῦ λοιποῦ ἐν τῇ κυβερνήσει ἀναμφιβόλως ὡς Περσικὸς σατράπης, ἐν δὲ τῷ ἀγῶνι, τοῦ ὁποίου οἰωνός τις ἦτο τὸ συμβὰν τοῦτο, δὲν ἐπέζησε πλέον. Εἰς αὐτὸν τελευτᾷ καὶ ἡ πρώτη περίοδος τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, ὅστις ἀποτελεῖ καὶ τὴν μετάβασιν εἰς τὴν δευτέραν. Ἡ μὲν μέχρι τοῦδε ἀπομόνωσις τῆς Μακεδονίας παύει, συνάπτονται δὲ ἤδη τὰ νήματα, δι' ὧν ἀμέσως ἡ Μακεδονία ἔρχεται εἰς συνάφειαν μετὰ τῆς Περσίας καὶ Ἑλλάδος, ἀμφοτέρων πολικῶν κέντρων τῆς τέως ἱστορίας. Ὁ Ἀμύντας αὐτὸς εἶναι εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεύς, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα ἐσκιαγραφήσαμεν καὶ ἡ ἑλληνικὴ καταγωγὴ αὐτοῦ

1) Ἡροδ. 5, 21. 8, 136.

Digitized by Google

ἀπεδείχθη. Περὶ τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἀνεπτύχθη, δὲν εἶχεν αὐτὸς βεβαίως καμμίαν ἔννοιαν· ὁ χρόνος τῶν δυναστικῶν συμφερόντων, οἷς ἦν ἕτοιμος θυσίαν τινὰ νὰ προσφέρῃ, ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ ἀκραιφνεῖ τινι καὶ ἐλευθέρῳ ζήλῳ, τοῦ ὁποίου τὴν ὑψηλὴν σημασίαν κατανοήσας πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος ἐδέχθη.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'.

Ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου. 498—399.

Ἀλέξανδρος Α', (498—454), *ὁ ἤδη ἐνδόξως εἰσελθὼν εἰς τὴν ἱστορίαν, δὲν διαψεύδει τὰς προσδοκίας ἡμῶν καὶ ὡς βασιλεύς. Οὗτος εἶναι τὸ εὐγενέστατον καὶ προσφιλέστατον πρόσωπον ἐν τῇ Μακεδονικῇ ἱστορίᾳ πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐπιπνέων τι ἡμῖν περὶ τῆς φύσεως τοῦ περιφημοτέρου ἐγκόνου αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσις ἔπρεπε νὰ ἦναι πάντη διάφορος. Προσκληθεὶς νὰ παραστήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν ἐντέλειαν τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶχε νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ἔθνος του εἰς τὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐθεωρήθη παρὰ τῶν ὑπερηφάνων Ἑλλήνων ὡς γνήσιος, ἀλλ' ὡς βάρβαρος ἐκωλύθη τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, μέχρις οὗ ἀπέδειξε τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Ἡρακλέους*[1]), *ὅστις φαίνεται, ὅτι προῃσθάνετο τὸ μέλλον μεγαλεῖον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων καὶ τούτου ἕνεκα τηρεῖ σταθερὰν τὴν πεποίθησιν ταύτην καὶ ἐν ταῖς ἐπικινδυνοτάταις στιγμαῖς. Μετὰ λαμπροῦ ἐνθουσιασμοῦ προσφέρει ὁ νέος βασιλεὺς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τοῖς Ἀθηναίοις πρὸ τοῦ δευτέρου Περσικοῦ πολέμου, οἵτινες ἕνεκα τούτου ὀνομάζουσιν αὐτὸν εὐεργέτην καὶ πολίτην τῶν*

---

1) Ἡροδ. 5, 22.

Digitized by Google

Ἀθηνῶν[1]). *Τὸ ἐπώνυμον Φιλέλλην*[2]) *ἦν ἡ λαμπροτάτη ἀναγνώρισις τοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ὁ ἀνδρικός, σταθερὸς καὶ οὐχὶ σκληρὸς χαρακτὴρ ἀπήλλαξεν αὐτὸν εὐτυχῶς τε καὶ ἐντίμως ἐκ τῶν ἐπικινδύνων καιρῶν τῶν Περσικῶν πολέμων. Αὐτὸς εἶχε μὲν τὴν χαρὰν νὰ βλέπῃ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῷ Ἀθηναίους εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης, βεβαίως ὅμως ἔσχε καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐπικίνδυνα μέρη τῆς τε φιλίας καὶ τοῦ μεγαλείου αὐτῶν.*

Ἓξ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀμύντου τῷ 492 (*Ὀλ.* 72, 1) *ἤγαγεν ὁ Μαρδόνιος τὴν πρώτην ἐκστρατείαν τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι μὲν ἀβέβαιον πόσον μακρὰν προήλασε μετὰ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι δὲν ὑπερέβη τὸν Ἀξιόν. Ὁ Ἡρόδοτος*[3]) *ὁμιλεῖ θετικῶς περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπὸ τὸν Μαρδόνιον· περὶ δὲ τοῦ ἀδρανοῦς Ἀμύντου δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ ἀποσείσῃ τὸν Περσικὸν ζυγόν, ὃν ὁ Βουβάρης ἀρτίως εἶχεν ἐμπεδώσει. Ἐξ ἐναντίας στηριζόμενοι τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι αὐτός, ἅμα ἔλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, δὲν ἀνεγνώρισε πλέον τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ οὐδένα φόρον ἐτέλει. Τώρα ὅμως ἔπρεπεν ἐκ νέου νὰ ὑποκύψῃ· διότι ὅτε ὁ μὲν πεζὸς περσικὸς στρατὸς ἔπαθε σκληρὰν βλάβην ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων θρακικῶν Φρυγῶν, ὁ δὲ στόλος ἐξ ὁλοκλήρου ἀπωλέσθη ὑπὸ τρικυμίας ἐν Ἄθῳ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἡ τοῦ πολέμου ἐξακολούθησις ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλειφθῇ, τότε δὲν προσε-*

---

1) *αὐτ.* 8, 136. 143.

2) *Σχολ. Θουκ.* 1, 57. *Ἁρποκρατ. ἐν λ. Ἀλέξ. σ.* 21. *Δίων Χρυσ. λόγ.* 2. *σ.* 25.

3) *Ἡροδ.* 4, 44. 45. *τῷ πεζῷ Μακεδόνας πρὸς τοῖσι ὑπάρχουσι δούλους προσεκτήσαντο.* 7, 108. *ἐδεδούλωτο γὰρ ἡ μέχρι Θετταλίης πᾶσα, καὶ ἦν ὑπὸ βασιλῆα δασμοφόρος, Μεγαβάζου τε καταστρεψαμένου καὶ ὕστερον Μαρδονίου.*

Digitized by Google

δοκοῦντο εὐάρεστα ἀποτελέσματα καὶ διὰ τὴν Μακεδονίαν ἐκ ταύτης τῆς καταστροφῆς.

Τοῦτο δὲ σπουδαίως συνέβη 12 ἔτη μετὰ τὴν περσικὴν σατραπείαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου τῷ 480 (Ὀλ. 74, 4—75, 1). Τώρα ἄκων μὲν καὶ ἄνευ ἐνστάσεως ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν Μακεδόνων ἀντιπαρετάχθη τῷ πολυπληθεῖ Περσικῷ στρατῷ[1]), ἡ καρδία ὅμως αὐτοῦ ἔπαλε διὰ τοὺς Ἕλληνας· διότι, ὅτε οὗτοι κατέλαβον τὴν δίοδον τῶν Τεμπῶν, ἵνα κωλύσωσι τὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἴσοδον τοῦ Ξέρξου, ἔπεμψεν αὐτὸς ἀγγέλους, προτρέπων δι' αὐτῶν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς ἐπικινδύνους ταύτας θέσεις καὶ ἀναγγέλλων αὐτοῖς συνάμα περὶ τοῦ μεγέθους τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ[2]), ὑφ' οὗ ἀναμφιβόλως ἤθελε καταστραφῆ πάντη ἀνωφελῶς ὁ ἑλληνικὸς στρατός· διότι ὁ Ξέρξης δὲν εἰσέβαλε διὰ τῆς κοιλάδος τῶν Τεμπῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς διόδου τοῦ Ὀλύμπου ἐκ τῆς Πιερίας εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πόλιν Γόννον (κειμένην ἐν τῇ εἰς τὴν κοιλάδα εἰσόδῳ τῶν Τεμπῶν)[3]). Τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐφαίνετο ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ἀπήλαυεν ἴσην πίστιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, διατελῶν ἐν συμφωνίᾳ μετὰ τοῦ περσικοῦ ἀδελφόπαιδος Ἀμύντου ὡς ἀποστόλου τοῦ Μαρδονίου εἰς Ἀθήνας, ἵνα ταύτην ἑλκύσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας, ὅπερ ἐφάνη αὐτῷ πραγματικῶς καὶ τὸ πειστικώτατον, διότι αὐτὸς ὑπελόγιζε τοὺς κανόνας τῆς εὐβουλίας μᾶλλον ἢ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἑλληνικῆς διανοίας[4]). Ἀλλ' ἐν τῇ μετ' οὐ πολὺ συμβάσῃ μάχῃ τῶν Πλαταιῶν

---

1) Ἡροδ. 7, 158.

2) αὐτ. 173.

3) αὐτ. 128. 131. 173. Ἡ γνώμη τοῦ Μυλλέρου Δωρ. 1, σ. 21. ὅτι ὁ Ξέρξης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν διὰ τῆς Ἐλιμίας, λοιπὸν διὰ τῆς διόδου τῆς Βολουστάνας, ἀποδείκνυται ὡς μὴ ὀρθὴ ἔκ τινος παραθέσεως τοῦ Ἡροδότου καὶ τῶν τοπογραφικῶν σχέσεων.

4) Ἡροδ. 8, 136. 140—42. Δημοσθ. Φιλ. 2, σ. 68.

Digitized by Google

ἀναγκάζεται μὲν νὰ ἀγωνισθῇ κατὰ τῶν Ἀθηναίων[1]), θέλει ὅμως τοὐλάχιστον διὰ τῆς συμβουλῆς νὰ χρησιμεύσῃ αὐτοῖς καὶ νὰ παράσχῃ ἓν τεκμήριον τῶν πιστῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ. Οὕτω λοιπὸν σπεύδει διὰ νυκτὸς πρὸ τῆς μάχης εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν στρατόπεδον καὶ ἀναγγέλλει αὐτοῖς περὶ τῶν κακῶν οἰωνῶν τῆς θυσίας τῶν Περσῶν τὴν γνώμην αὐτῶν, ἀποφασισάντων τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν νὰ διαγωνισθῶσι, καὶ τὴν ἔνδειαν τῶν πολεμεφοδίων[2]). Ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἐκβάσεως ταύτης τῆς μάχης ὠφελήθη καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, διότι ἡ μὲν περσικὴ σατραπεία ἐτελεύτησεν, αὐτὸς δὲ ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τῶν Περσῶν, μετὰ τοσαύτης σπουδῆς συμπληρώσας τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, φευγόντων διὰ τῆς Μακεδονίας, ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι ἀμέσως ἀπένειμαν αὐτῷ τὰ τοῦ Ἕλληνος πολίτου δικαιώματα[3]). Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἄλλας ἐπωφελεῖς συνεπείας διὰ τὴν Μακεδονίαν εἶχεν ὁ περσικὸς πόλεμος. Ὁ Ἰουστῖνος[4]) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Ξέρξης ἐχάρισε τῷ Ἀλεξάνδρῳ πᾶσαν τὴν μεταξὺ Ὀλύμπου καὶ Αἵμου χώραν. Ὅσῳ ψευδὴς καὶ ἂν ἦναι ἡ διήγησις αὕτη, ἔχει ὅμως ὑπόστασίν τινα ἱστορικῆς ἀληθείας. Βέβαιον μὲν εἶναι, ὅτι ἡ Μακεδονία δι' ὑποταγῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου προσετέθη τῷ περσικῷ κράτει, ὁ Ἀλέξανδρος ὅμως ἔμεινεν ἐν κατοχῇ τῆς χώρας αὐτοῦ, ὡς περσικὸς σατράπης βεβαίως, ὅπερ οὐδόλως δύναται νὰ φανῇ παράδοξον, διότι παρόμοια παραδείγματα εὑρίσκονται πολλὰ παρά τε τοῖς Πέρσαις καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς μεγάλοις Ἀνατολικοῖς κράτεσι· μάλιστα πιθανολογεῖται τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἰσχύος καὶ

---

1) Ἡροδ. 9, 31.

2) 44, 47.

3) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστ. σ. 687. ἔνθα μόνον ἐξ ἀλλαγῆς τοῦ ὀνόματος ἀναφέρεται ἀντὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ γνωστότερος Περδίκκας. καὶ περὶ διαν. 173. ὅπου ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς οὐ μόνον συναλλάσσονται, ἀλλὰ καὶ ὅλως συγχωνεύονται.

4) 7, 4.

Digitized by Google

πίστεως, ἣν ἀπήλαυεν ὁ Ἀλέξανδρος παρὰ τοῖς Πέρσαις, προσέτι δὲ βέβαιον εἶναι, ὅτι καί τινα ἄλλα ἔθνη μέχρι τοῦδε ἐλεύθερα, ὑποταχθέντα τῷ Ξέρξῃ, ἀπενεμήθησαν παρ' αὐτοῦ τῇ σατραπείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ εἰς ταύτην τὴν πρᾶξιν δύναται νὰ ἀναφέρηται ἡ τοῦ Ἰουστίνου διήγησις.

Αὕτη μὲν ἡ σχέσις τῶν πραγμάτων διελύθη βεβαίως πάραυτα, δὲν ἔπαυσαν ὅμως συνάμα καὶ αἱ συνέπειαι διὰ τὴν Μακεδονίαν, ὅπερ ἀποδεικνύει ἡ μείζων περιοχή, ἣν εἶχε τὸ κράτος μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Διότι τὰ ἔθνη, ἅπερ κατὰ τὸν Θουκυδίδην[1]) κατὰ τὸ ἥμισυ ἢ ὅλως ὑπετάχθησαν ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, πρὸ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐσχημάτιζον ἐλευθέρας πολιτείας, ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀποστερηθῶσι τῆς αὐτονομίας αὐτῶν, ὅπερ ἰδιαιτέρως ἴσχυσε περὶ τῶν Κρηστωναίων καὶ Βισαλτῶν, καταλεχθέντων ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Μακεδονικῶν κατακτήσεων μετὰ τὴν Ἀνθεμοῦντα. Οἱ δὲ Πελασγικοὶ Κρηστωναῖοι ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Θρακῶν ἀπολέσαντες τὴν προγενεστέραν σημασίαν, συνεμίχθησαν μετὰ τῶν Βισαλτῶν καὶ ὑπετάχθησαν αὐτοῖς, καὶ πρὸ τοῦ πολέμου φαίνονται ἀμφότερα τὰ ἔθνη ὑπὸ ἕνα κοινὸν Θρακικὸν βασιλέα, ὅστις ὑπὸ τόσῳ ὑπερβολικῆς ἀλαζονείας τῆς ἐλευθερίας ἐνισχύθη, ὥστε, ἵνα μὴ ὑποταχθῇ, ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος Ῥοδόπην, καὶ ὅτε ὕστερον ἐπανῆλθεν, ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἓξ υἱῶν αὐτοῦ, μεταβάντων ἐναντίον τῆς θελήσεως αὐτοῦ εἰς τοὺς Πέρσας[2]). Εὔκολον εἶναι νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἔθνος, παρ' ᾧ εὑρίσκοντο τοιαῦτα παραδείγματα ἐμφύτου ἀγάπης πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, εὐκόλως ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ εἰς προγενεστέρας ἐπιθέσεις τῶν Μακεδόνων, καθ' ὅσον μάλιστα

---

1) 2, 99.
2) Ἡροδ. 8, 116.

Digitized by Google

ἠμύνετο καὶ ὑπὸ τῆς ὀρεινῆς φύσεως τῆς χώρας. Τώρα δὲ ἐξεμάνη αὕτη ἡ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν ἀγάπη καθ' ἑαυτῆς· διότι ἡ πρᾶξις τοῦ γηραιοῦ βασιλέως ἦτο ἀσύνετός τε καὶ σκληρά, διευκολύνασα τὸν Ἀλέξανδρον νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Κρηστωναίους καὶ Βισάλτας διαρκῶς· καὶ οὕτω ἐξετάθη ἡ κυριαρχία τῶν Μακεδόνων μέχρι τοῦ Στρυμόνος, καὶ ἂν πιστεύσωμεν τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ, μέχρι τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τούτου, ἔνθα βραδύτερον ἔκειτο ἡ Ἀμφίπολις[1]).

Τὰ ἔθνη τῆς ἄνω Μακεδονίας, οἱ Λυγκησταί, Ὀρέσται καὶ Ἐλιμιῶται, ἐσχημάτιζον μὲν κατὰ Θουκυδίδην ἰδιαιτέρας πολιτείας ὑπὸ ἰδίους βασιλεῖς, ἦσαν ὅμως ἐν συμμαχικῇ σχέσει πρὸς τὸ Μακεδονικὸν κράτος. Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἐποχῇ αὕτη ἡ σχέσις δύναται νὰ ὑπάρξῃ, εἰ μὴ διαρκούντων τῶν Περσικῶν πολέμων· διότι καὶ τὰ ἔθνη ταῦτα ἔδωκαν τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ γῆν καὶ ὕδωρ, καὶ εἶτα ἀναμφιβόλως ὑπεβλήθησαν τῇ σατραπείᾳ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἔπραξε τὰ πάντα, ἵνα μονιμοποιήσῃ τὰς πρὸς τὰς πολιτείας τῆς ἄνω Μακεδονίας σχέσεις αὐτοῦ καὶ ἂν αὗται περιωρίζοντο μόνον ἐν ἐξωτερικῇ ἀναγνωρίσει τῆς κυριαρχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἤθελον παύσει εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Περσῶν. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος τῷ 479 ἢ ἐδημιούργησε τὴν μεγάλην δύναμιν αὐτοῦ, ἢ ὠφέλησε τὴν Περσικήν. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος, ὅστις οὐδόλως ἀναφέρει τὰ ἔθνη τῆς ἄνω Μακεδονίας, δὲν βοηθεῖ ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐν οὐδεμιᾷ κρίσει. Ἴσως ὁ Ἀλέξανδρος ὠφέλησε τοὺς Πέρσας πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Τὸ τρίτον μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἔπρεπε νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ Μακεδονικοῦ ὄρους ἐν τῇ πρὸ τῆς εἰς Θεσσαλίαν μεταβάσεως ἐκστρατείᾳ[2]). Τίς δύναται νὰ ὁρίσῃ ὅσα συνέβησαν τοῖς Ἐλιμιώταις ἐντεῦθεν; Διελθὼν δὲ ὁ Περσι-

1) Φιλ. ἐπιστ. παρὰ Δημ. σ. 164.
2) Ἡροδ. 7, 131.

Digitized by Google

κὸς στρατὸς διὰ τῆς Πιερίας, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἐλευθέραν καὶ τὴν ἰσχυρὰν δίοδον τῆς Βολουστάνας ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῆς Μακεδονίας. Μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην ὁ στρατὸς τοῦ Μαρδονίου διεχείμασεν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ[1]), ὅτε βεβαίως πᾶσαι αἱ ὁδοὶ ἦσαν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῶν Περσῶν καθὼς καὶ ἡ Ἐλίμεια αὐτή. Βεβαίως τώρα ὁ Ἀλέξανδρος μετεχειρίσθη τὸν παρόντα καιρόν, ἵνα διαῤῥήξῃ τὴν αὐτόνομον δύναμιν τῶν πολεμίων ἐθνῶν τῆς ἄνω Μακεδονίας, ἐφ᾽ ᾧ δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ αὐτῷ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ ἡ ἐπικουρία τοῦ φιλιωθέντος Μαρδονίου, ᾧπερ ἡ φρόνησις ἔπρεπε νὰ ὑπογορεύσῃ, ἵνα, κατὰ τοὺς ἓξ ἢ ἑπτὰ μῆνας, καθ᾽ οὓς ὁ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμος ἔπαυσεν, ὠφελήσῃ αὐτὸν ἔν τινι ἐπιχειρήσει, καθ᾽ ἣν καὶ τὰ στρατεύματα ἤθελεν ἀσκήσει καὶ τὸν ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου διττῶς λίαν ἄξιον Μακεδονικὸν βασιλέα ἔτι μᾶλλον ὑποχρεώσει. Συγχρόνως μάλιστα καὶ ὁ Ἀρτάβαζος ἐτήρησε τὴν τιμὴν τῶν Περσικῶν ὅπλων ἐν Χαλκιδικῇ[2]). Αἱ περιστάσεις ἐσωτερικῶν ἐρίδων ἐν τῷ Μακεδονικῷ κράτει μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον συνετέλεσαν εἰς νέαν ἐνίσχυσιν τῆς αὐτονομίας τῶν ἐθνῶν τῆς ἄνω Μακεδονίας καὶ πάντως ἀδύνατον κατέστησαν τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν. Καὶ ἐντεῦθεν λοιπὸν γίνεται δῆλον, ὅτι ἤδη ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον ἐγένετο ἡ ἐπέκτασις αὕτη τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας. Τίς δὲ ἦν ἡ σχέσις τῶν ἐξαρτωμένων ἐθνῶν πρὸς τὸν ἄρχοντα, καὶ διὰ τίνος τρόπου ὁ Ἀλέξανδρος κατώρθωσε τὴν σύστασιν ἰδιαιτέρων πολιτειῶν ὑπὸ ἰδίους βασιλεῖς μετὰ τῆς μεγίστης ἐξουσίας αὐτοῦ, τοῦτο δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ ἀκριβῶς. Μόνον περὶ τῆς Ἐλιμίας ἔχομεν βεβαίας μαρτυρίας, τῆς ὁποίας ἡγεμὼν ἀναφέρεται Δέρδας τις ἔτι ἐπὶ Ἀμύντου[3])

1) αυτ. 8, 126.
2) αὐτ. 126—129.
3) Ξενοφ. Ἑλλ. 5, 2, 38.

Digitized by Google

τοῦ Β', ὅστις δὲν δύναται νὰ ἦναι ἄλλος, εἰ μὴ ἐκεῖ-νος, περὶ οὗ ὡς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ γίνεται λόγος ἅπαξ ἐν καιρῷ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου [1]). Περὶ τούτου τοῦ Δέρδα γινώσκομεν ὅτι ἦν υἱὸς τοῦ Ἀῤῥιδαίου καὶ ἔγκονος τοῦ Ἀμύντου Α', [2])· ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν κατέλιπεν ἀναμφιβόλως τὴν Ἐλιμίαν τῷ ἀδελφῷ Ἀῤῥιδαίῳ ὡς κληρουχίαν ἐξ ἀδελφικῆς εὐνοίας ἢ ἐκ λόγων τῆς πολιτικῆς. Οὕτω πᾶσα ἡ μεταξὺ Ὀλύμπου, Πίνδου καὶ Στρυμόνος χώρα συνηνώθη ὑπὸ τὴν βασιλείαν τῆς Ἐδέσσης, ἔμειναν δὲ ἐλεύθεραι μόνον ἡ μίαν χώραν ἀποτελοῦσα Χαλκιδικὴ καὶ ἡ ἐν τῇ Πιερικῇ παραλίᾳ κειμένη ἑλληνικὴ πόλις Μεθώνη· ἡ δὲ Πύδνα φαίνεται ἤδη τῷ 473 ὡς πόλις τις τοῦ Ἀλεξάνδρου [3]), καὶ ἡ Θέρμη, ἥτις τῷ 432 εἶναι Μακεδονική, μετὰ δυσκολίας ὑπετάχθη πρῶτον τῷ Περδίκκᾳ, ἀνήκουσα ἴσως πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων τῇ Μακεδονίᾳ. Ἄνευ πάσης περαιτέρω ἐρεύνης συμπίπτει ἡ μεγίστη ἀνάπτυξις τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἂν ἤδη τὸ μεγαλεῖον τῶν Ἀθηναίων ἐπεσκίασε τὴν χώραν, αὕτη ἦτο ὅμως ἡ λαμπροτάτη ἐποχὴ τῆς ἀρχαιοτέρας Μακεδονικῆς ἱστορίας. Καὶ ἡ ὑπερβάλλουσα πνευματικὴ ἐπίδοσις τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἐδήλωσε τὴν ἐπίῤῥοιαν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Μακεδονίας, σπευδούσης κατὰ πάντα νὰ προσπελάσῃ ἐγγύτερον τῇ Ἑλλάδι καὶ νὰ ἀποπληρώσῃ τὸ μεταξὺ ἀμφοτέρων χάσμα· διότι καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεδείχθη ὡς Φιλέλλην. Ὅτε τῷ 468 αἱ Μυκῆναι κατεστράφησαν ὑπὸ

1) **Θουκ. 1, 57. 59.**

2) ***Σχολ. Θουκ.* 1, 57. *Δέρδας Ἀριδαίου παῖς, ἀνεψιὸς Περδίκκα καὶ Φιλίππου. Ὅτι ὁ Δέρδας οὗτος εἶναι Ἐλιμιώτης τις, ἕπεται ἐκ τούτου, ὅτι συνάμα ἦσαν βασιλεῖς τῆς μὲν Ὀρεστίδος ὁ Ἀντίοχος* (Θουκ. 2, 80), *τῆς δὲ Λυγκηστίδος ὁ Ἀῤῥιβαῖος* (4, 83).**

3) **Θουκ. 1, 137.**

4) **αὐτ. 1, 61. καὶ 2, 29.**

Digitized by Google

τῶν Ἀργείων, τότε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν γενομένων ἀπατρίδων εὗρε καταφύγιον παρ' αὐτῷ[1]). Αὐτὸς δὲ μόνος μετέβη εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὡς ἀγωνιστὴς καὶ μετὰ τῶν πρώτων ἔφθασεν εἰς τὸ τέρμα[2]). Πιθανῶς ἀποβλέπων εἰς τοῦτο, ἀνέθηκε τῷ Ὀλυμπίῳ Διΐ χρυσοῦν ἄγαλμα, καθὼς καὶ ἐκ τῶν λαφύρων τῶν ὑπ' αὐτοῦ διωχθέντων Περσῶν ἕτερον, καὶ οὕτω, ὡς βεβαιοῖ τοὐλάχιστον ὁ ἔγκονος αὐτοῦ Φίλιππος, ἔκαμεν αὐτὸς τὴν ἀρχὴν μετὰ τόσῳ πολυτελοῦς ἀναθήματος[3]). Διότι τότε τὰ Μακεδονικὰ μέταλλα παρεῖχον πολλοὺς θησαυρούς, καὶ μόνον ἐκ τῶν ἐν Πρασιάδι λίμνῃ μετάλλων εἶχεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος[4]), ἡμερησίαν πρόσοδον ἑνὸς ταλάντου ἀργυροῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δικαίως ἔφθασεν ἔπειτα ἐν δόξῃ μεγάλου πλούτου. Διὰ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν τέχνην ἀγάπην αὐτοῦ μαρτυρεῖται, ὅτι ὁ Πίνδαρος διέτριψε πολὺν χρόνον παρ' αὐτῷ[5]). Φαίνεται δὲ ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ἀλέξανδρος τῷ 454 (Ὀλ. 81, 2) βασιλεύσας 44 ἐνιαυτούς. Διστάζω νὰ πιστεύσω τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ Κουρτίου[6]), καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος ἐδολοφονήθη, πρέπει

1) Πανσ. 7, 25.

2) Ἡροδ. 5, 22.

3) Δημοσθ. Φιλιπ. ἐπιστ. σ. 164. Σολιν. 15. Ἡροδ. 8, 122.

4) 5, 17.

5) Σολιν. πρ. χωρ. Ἐκ τινος ἐγκωμίου ποιηθέντος περὶ Ἀλεξάνδρου διεσώθησαν ἡμῖν μόνον δύο ἀποσπάσματα (ἀποσπ. 85. 86. ἐκδ. Βοικχίου). Τὸ πρῶτον ἔχει

Ὀλβίων ὁμώνυμε Δαρδανιδᾶν
παῖ θρασύμηδες Ἀμύντα.

Κατὰ Δίωνα Χρυσόστομον λογ. 2. σ. 25. Ἀλέξανδρος ὁ μέγας δὲν κατέσκαψε τὸν οἶκον τοῦ Πινδάρου, διότι ἐπήνεσε τὸν ὁμώνυμον πρόγονον αὐτοῦ Ἀλέξανδρον τὸν Φιλέλληνα ἐπικληθέντα. ἰδ. Τσετσ. Χιλ. 7, 413.

6) 6, 11, 26. ἔνθα ὁ Ἡγήλοχος λέγει· „Τίς τὸν πρόγονον τοῦτον Ἀλέξανδρον, τίς εἶτα τὸν Ἀρχέλαον, τίς τὸν Περδίκκαν φονευθέντας ἐτιμώρησε; Τὸν Ἀλέξανδρον Β', υἱὸν τοῦ Ἀμύντου νὰ ἐννοήσωμεν, κωλύει ἡ λέξις πρόγονον καὶ εἶτα.

Digitized by Google

ὅμως νὰ προσθέσω, ὅτι οὐδεμία ἀπόδειξις ὑπάρχει, ἐπιτρέπουσα ὡρισμένην τινὰ ἀποδοκιμασίαν ταύτης τῆς γνώμης. Διότι δὲν διεσώθη ἡμῖν οὐδεμία ἄλλη μαρτυρία τῶν ἀρχαίων, μνημονεύουσα τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Α´; ὅτι δὲ αἱ ἑλληνίζουσαι σπουδαὶ τοῦ βασιλέως ἀπήντησαν μεγάλην ἀντίστασιν παρὰ τοῖς γνησίοις ἀρχαίοις Μακεδόσιν, εἶναι λίαν φανερόν. Ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως πρὸς τὴν δημοκρατικὴν καὶ φιλαρχικὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων προσέγγισις αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ μίαν ἐθνικὴν μερίδα, θεωροῦσαν ἐν τῇ διατηρήσει τῶν ἀριστοκρατικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀρχαίας ἀποκλειστικότητος τῆς χώρας τὴν οὐσίαν καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πολιτείας. Ἐν τῇ τότε καταστάσει τῶν πραγμάτων πᾶσα πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἀνάπτυξις ἔπρεπε νὰ συνδέῃ τοὺς Μακεδόνας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, διότι ἄνευ τοιαύτης προσεγγίσεως ἦν ἐκείνη πάντῃ ἀδύνατος, ὅπερ ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὁ περιωρισμένος νοῦς μεγάλου μέρους τῶν Μακεδόνων. Ἐν πάσαις ταῖς πολιτείαις, ἐν αἷς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πολυάριθμα προνομιοῦχα γένη ἀνθίστανται τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ ἔθνει, εὐκόλως διαφθείρει ταῦτα τὸ κοινῶς κάλλιστον ἰδιαίτερον συμφέρον αὐτῶν ἐκ πολιτικῆς φιλαρχίας ἢ περιορισμοῦ. Ὅτι δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἐζήτει νὰ αὐξήσῃ καὶ τὴν μοναρχικὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, εὐκόλως ἐννοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. Γενομένων δὲ ἤδη τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐπιχειρήσεων ἐπικινδυνοτέρων τῇ Μακεδονίᾳ, ἦν ἑπόμενον νὰ θεωρήσῃ τοὺς Ἕλληνας ὡς πολεμίους τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας, ἡ δὲ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ τέως ἐξελληνισθέντος συστήματος ἔπρεπε τὰ μάλιστα ἐντεῦθεν νὰ ὠφεληθῇ καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐγένετο θῦμα αὐτῆς. Ἡ λοιπὴ Μακεδονικὴ ἱστορία δὲν παρέχει οὐδένα λόγον ἀμφιβολίας περὶ τοῦ φόνου τοῦ βασιλέως· διότι σχεδὸν πάντες οἱ βασιλεῖς ἔπεσαν ὑπὸ τὸ ἐγχειρίδιον δολοφόνων, καὶ μόνον ἡ Ῥωσσικὴ ἱστορία ὑπερβάλλει κατὰ μέγα μέτρον τὴν Μακεδονικήν.

Digitized by Google

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ἀποτελεῖ τὸ τροπικὸν κέντρον τῶν σχέσεων τῆς Μακεδονίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας· διότι πρὸ αὐτοῦ παρίσταντο ἀμφότερα τὰ ἔθνη ὡς ξένα, οἱ Περσικοὶ πόλεμοι ἔφεραν αὐτὰ εἰς προσέγγισιν, συγχρόνως ὅμως διηγέρθη μεταξὺ ἀμφοτέρων πλεονεκτικὸν φρόνημα καὶ σπουδή τις ἐντεῦθεν ἀποῤῥέουσα, ἅπερ ἦν ἑπόμενον μετ' οὐ πολὺ νὰ φέρωσιν αὐτοὺς εἰς πολεμίαν συνάντησιν, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ πνευματικὴ προσέγγισις. Ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ πεντηκονταετηρίδι τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος ἤρξατο ἡ ἵδρυσις τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες πάραυτα ἐκάλυψαν τὴν Μακεδονικὴν παραλίαν καὶ τὸ κέντρον αὐτῶν εἶχον ἐν τῇ Χαλκιδικῇ. Ὁ ἀρχικῶς Πελασγικὸς οἰκισμὸς συνεμίχθη καὶ ἐν αὐτῇ μετὰ Φρυγικῶν καὶ Θρακικῶν φυλῶν διὰ τῶν μεταγενεστέρων μεταναστεύσεων τῶν ἐθνῶν. Ἀλλὰ καὶ πρωϊμώτερον εὑρίσκονται ἐνταῦθα πόλεις, ὧν ἡ μὲν ἐν Ἀνθεμοῦντι κειμένη πόλις Αἰνεία συνέδεσε τὴν καταγωγὴν αὐτῆς μετὰ τοῦ Αἰνείου (ἰδ. ἀν.) αἱ δὲ ἐπὶ τῆς Παλλήνης κείμεναι Ῥαίκηλος καὶ Σκιώνη ἦσαν ἀρχαιότεραι, ἱδρυθεῖσαι, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν Πελοποννησιακῶν Ἑλλήνων, τῶν κατὰ τὴν ἐκ τῆς Τροίας ἐπάνοδον ἐνταῦθα περιπεσόντων[1]). Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀρχαίας πόλεως Ὀλύνθου συγκαλύπτεται ἀρχαίοις μύθοις. Ὄλυνθος ἀναφέρεται υἱός τις τοῦ Θρακικοῦ βασιλέως Στρυμόνος καὶ ἀδελφὸς τοῦ Ῥήσου[2]), κατ' ἄλλους δὲ[3]) υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους καὶ τῆς Βολύης, ἐξ ὧν γίνεται τοὐλάχιστον δῆλον, ὅτι ἡ πόλις ἦν λίαν ἀρχαία καὶ δὲν ἦτο ἑλληνικὴ ἀποικία, κειμένη 60 στάδια ($1^1/_2$ μίλιον) μακρὰν τῆς Ποτιδαίας ἢ τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης, ἱκανῶς ὑψηλά[4]), ἐν τῇ θέσει

1) Θουκ. 4, 120. Κον. παρὰ Φωτ. σ. 133.

2) Ἀπολλοδ. 1, 3, 4.

3) Ἡγήσανδρος παρ' Ἀθην. 8, 11, σ. 334, ὅπου ἐκ γεωγραφικῶν λόγων ὁριστικῶς ἀποῤῥιπτέα εἶναι ἡ διόρθωσις Βόλβη.

4) Θουκ. 1, 63. σχολ. ὑψηλὸν γὰρ τὸ χωρίον ἡ Ὄλυνθος.

Digitized by Google

τῆς σημερινῆς Ἁγιομάμας[1]). **Ὅτε ἐν ἀρχῇ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος οἱ Βοττιαῖοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Χαλκιδικήν**, ὑπετάγη αὐτοῖς καὶ ἡ Ὄλυνθος[2]), προσέτι ἀναφέρεται καὶ ἡ Σπάρτωλος (νῦν Πορταριά) βοῤῥειοδυτικῶς τῆς Ὀλύνθου Βοττική[3]). Ἡ δὲ ἀκμὴ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ὅλης τῆς Μακεδονικῆς καὶ Θρᾳκικῆς παραλίας ἤρξατο πρῶτον ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γενομένου ἀποικισμοῦ. Εἰς ἀκμήν τινα, ἥτις πρέπει σχεδὸν θαυμαστὴ νὰ φαίνηται ἡμῖν, ἔφθασαν ἐν τῇ παραλίᾳ καὶ ἐνδοτέρᾳ χώρᾳ μεγάλαι, πολυάνθρωποι καὶ αὐτόνομοι δημοκρατικαὶ πόλεις, ὧν οἱ πλεῖστοι ἀποικισταὶ ἦλθον ἐκ τῆς νήσου Εὐβοίας. Ἡ πόλις Χαλκὶς ἤρξατο τὴν ἀποστολὴν ἀποικιῶν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος διαρκούσης τῆς ὀλιγαρχικῆς κυριαρχίας τῶν Ἱπποβοτῶν[4]), ἐξ ὧν μέρος μὲν μετέβη εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κάτω Ἰταλίαν[5]), μέρος δὲ εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Καὶ πρὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς Σικελικῆς Νάξου (Ὀλ. 11, 1) ὁ Θεοκλῆς ἔφερε τοὺς Χαλκιδεῖς εἰς τὴν βόῤῥειον χερσόνησον. Κυρίως αἱ πόλεις, ἃς ἡ Ὄλυνθος βραδύτερον συνήνωσεν εἰς συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτῆς, κατὰ Στράβωνα εἶχον Χαλκιδικὴν καταγωγήν. Ἡ Χαλκιδικὴ διετήρησεν ἴσως τὸ ὄνομα οὐχὶ ἕνεκα τῶν πλουσίων μετάλλων, ἀλλ' ἐκ τοῦ πλήθους τῶν Χαλκιδικῶν κατοίκων, καὶ ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ἀνατολικῶν γηΐνων γλωσσῶν Σιθωνίας καὶ Ἀκτῆς[6]) ὑπῆρχε Χαλκιδικὸς οἰκισμός. Ἐπὶ τῆς Παλλήνης καὶ Ἀκτῆς ἀπῴκησαν κυρίως οἱ Ἐρετριεῖς[7]), ἀναμφιβόλως καθ' ὃν χρόνον οἱ Χαλκιδεῖς, γείτονες αὐτῶν ἐν Εὐβοίᾳ, ἵδρυσαν τὰς

1) **Λὴκ 3, σ. 154.**
2) **Ἡροδ. 8, 127.**
3) **Θουκ. 2, 79.**
4) **Στραβ. 10, σ. 447. Κον. διηγ. 20.**
5) **Θουκ. 6, 3—5.**
6) **Θουκ. 4, 109. Ἡρακλ. Ποντ. 30.**
7) **Στραβ. πρ. χωρ. Θουκ. 4, 123.**

Digitized by Google

ἀποικίας. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ἡ Μεθώνη εἶχεν Ἐρετρικὴν καταγωγήν· ἡ πόλις ἔκειτο πάντως ἀρχικῶς ἐν τῇ Πιερικῇ παραλίᾳ, μεσημβρινῶς τοῦ στομίου τοῦ Ἁλιάκμωνος[1], *ἐν τῇ θέσει τοῦ σημερινοῦ Ἐλευθεροχωρίου. Οἱ Ἐρετριεῖς ᾤκησαν ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἐκ τῆς Κορκύρας ἐξέλασιν*[2]. *Εἰκάζεται δὲ ὅτι καὶ ἡ* 40 *μόνον στάδια* (1 *μιλ.*) *πρὸς μεσημβρίαν ἀπέχουσα Πύδνα ἦν ἀποικία Ἐρετρική, ἥτις, ἀρχικῶς παραλία οὖσα, μετετέθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου* 20 *στάδια εἰς τὴν μεσογαίαν*[3]. *Κατά τι δὲ πιθανῶς βραδύτερον παρεισφρῆσαν χωρίον παρὰ Στράβωνι*[4] *ἐκαλεῖτο Κίτρον, ὄνομα ὅπερ καὶ νῦν ἔτι φέρει τόπος τις τῆς περιοχῆς ταύτης, ὁ Λὴκ ὅμως*[5] *ζητεῖ τὴν θέσιν τῆς Πύδνης ἐν τῇ μεσημβρινωτέρᾳ Αἰανῇ. Οἱ Ἄνδριοι, οἵτινες ἦσαν οἱ κύριοι ἀποικισταὶ παρὰ τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ Ἐρετριεῖς ἵδρυσαν τὰς ἀποικίας αὐτῶν ἀνατολικώτερον, τὴν μὲν Σάνην*[6] *καὶ Ἄκανθον*[7] *ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Ἀκτῆς, τὴν δὲ Στάγειρον τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστοτέλους*[8] *καὶ Ἄργιλον*[9] *καὶ ἄλλας, μακρότερον πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν. Ἡ μόνη ἀποικία τῶν Κορινθίων, περὶ ἧς γινώσκομεν, ἦν ἡ Ποτίδαια*[10], *ἐξέχουσα πασῶν τῶν λοιπῶν πόλεων διὰ τῆς λαμπρᾶς φυσικῆς θέσεως· ἡ πόλις κειμένη ἐπὶ τοῦ στενοῦ ἰσθμοῦ τῆς Παλλήνης*

---

1) *Στραβ. ἀποσπ.* 20. 22. *εἶναι λίαν συμπεφυρμένον. διότι θέτει εἰς τὸ Δῖον τὸ στόμιον τοῦ Ἁλιάκμωνος, εἶτα τὴν Πύδναν, Μεθώνην, Ἄλωρον καὶ τοὺς ποταμοὺς Ἐριγῶνα καὶ Λουδίαν.*

2) *Πλουτ. Ἑλλ. ζητ.* 11.

3) *Διοδ.* 13, 49.

4) *ἀποσπ.* 22. *σχολ. Δημοσθ. Ὀλυνθ.* 1.

5) 3, *σ.* 426—434. *Δὲν εἶναι δὲ ἡ Αἰανὴ ἡ ἀρχαία ἴσως Ἀγασσαία μεταξὺ Δίου καὶ Πύδνης* (*Λιβ.* 44, 7);

6) *Θουκ.* 4, 109.

7) *αὐτ.* 4, 84.

8) 4, 88. 5, 6.

9) 4, 103.

10) 1, 56.

εἶχε δύο λιμένας καὶ ἦτο περιβεβλημένη δι' ὀχυρῶν τειχῶν πρὸς τὴν βόῤῥειον Χαλκιδικήν. Οὕτω συνέδεσεν αὐτὴν τὸ συμφέρον τῆς ξηρᾶς μετὰ τοῦ τῆς πόλεως τῆς νήσου. — Τὰς ἀπωτέρας Ἑλληνικὰς ἀποικίας[1] *ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος παρὰ τὴν Θρακικὴν παραλίαν, δυνάμεθα ὅλως νὰ παραλείψωμεν, διότι δὲν ἀνάγονται εἰς τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἱστορίαν.*

Ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ τοῦ Ξέρξου ἔπρεπε πᾶσαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς νὰ ὑποταχθῶσι καὶ τὴν νέαν δύναμιν αὐτῶν νὰ ἐγκατατάξωσι τῷ Περσικῷ στρατῷ[2]*. Πάραντα δὲ μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι μάχην ἀπεστάτησαν ἡ Ποτίδαια καὶ πᾶσαι αἱ πόλεις τῆς Παλλήνης, καὶ συμμαχικὸς στρατὸς συνεκροτήθη ἐκ πάντων τῶν Παλληνίων. Ἀρτάβαζος, ὁ υἱὸς τοῦ Φαρνάκου, ὁ παρακολουθήσας τὸν Ξέρξην μετὰ 60,000 μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου, ἀνέλαβε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἀποστάντας, καὶ ἐπανελθὼν ἤρξατο τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας. Ἀλλὰ στερούμενος ναυτικῆς δυνάμεως δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τι κατὰ τῆς ἐκ τριῶν μερῶν ἐλευθέρας πόλεως. Ὅθεν πάραντα ἐπολιόρκησε τὴν πλησίον κειμένην Ὄλυνθον, ἥτις ἦτο ἐπίσης ὕποπτος τῆς ἀποστασίας, ἔνθα ἐπέτυχε κάλλιον, καὶ τὴν μὲν πόλιν κατέκτησε, τοὺς δὲ Βοττιαίους, οἵτινες μέχρι τοῦδε κατεῖχον αὐτήν, ἐξαγαγών, ὡς ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει, ἐφόνευσεν ἔν τινι λίμνῃ. Τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκε τῷ Τορωναίῳ Κριτοβούλῳ καὶ τῇ Χαλκιδικῇ φυλῇ καὶ οὕτω κατέσχον οἱ Χαλκιδεῖς τὴν Ὄλυνθον. Ἐν τούτοις ὁ Ἀρτάβαζος παρεκάθισε τῇ Ποτιδαίᾳ μετὰ διπλῆς δυνάμεως, ὅπου ἐφάνη τώρα, ὅτι ἡ τύχη ηὐνόει αὐτὸν μᾶλλον, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σκιωναίων Τιμόξενος ὑπεσχέθη μὲν αὐτῷ νὰ προδώσῃ τὴν πόλιν, ἀπεκαλύφθη ὅμως πάραντα. μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν ἐπῆλ-*

1) *Ἡροδ.* 7, 108. 109.

2) *Ἡροδ.* 7, 115. 122. 123.

Digitized by Google

θεν ἀνήκουστος καὶ ἰσχυρὰ παλίῤῥοια τῆς θαλάσσης, ἣν οἱ Πέρσαι ἤθελον νὰ μεταχειρισθῶσιν, ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὴν Παλλήνην, καὶ οὕτω νὰ πολιορκήσωσι τὴν πόλιν ἑκατέρωθεν· ἐν ᾧ δὲ δὲν εἶχον διέλθῃ ἔτι οὐδὲ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου, ἡ ἀνάῤῥοια εἰσήλασε καὶ τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ κατεστράφη ἐν τοῖς κύμασι τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν προσπλευσάντων Ποτιδαιατῶν. Διὸ ὁ Ἀρτάβαζος λύσας τὴν πολιορκίαν, ἤγαγε τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ πρὸς τὸν Μαρδόνιον 1). Ἡ Παλλήνη ἔμεινεν ἐλευθέρα καὶ πάραυτα 300 Ποτιδαιᾶται ἠγωνίσθησαν τὴν ἔνδοξον καὶ λαμπρὰν ἐκείνην μάχην τῶν Πλαταιῶν 2).

Μετὰ τὸ τέλος τῶν Περσικῶν πολέμων ἐπῆλθε βεβαίως πάραυτα σύγκρουσις μεταξὺ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν γειτνιαζουσῶν ἐλευθέρων ἑλληνικῶν πόλεων· ἀμφότερα τὰ μέρη ἀνέπτυξαν νέαν δύναμιν καὶ νέον ζῆλον μετὰ τὴν βραχεῖαν ὑποταγὴν τοῖς Πέρσαις. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκαμε μεγάλας κατακτήσεις χωρῶν, καταλαβὼν καὶ αὐτὴν τὴν Πύδναν, τὴν ἑλληνικὴν ἀποικίαν, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ. Αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς ἦσαν τώρα τὸ πλησιέστατον καὶ δελεαστικώτατον ἀντικείμενον πρὸς ἐπέκτασιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Ἂν ὅμως ἐπέτυχεν εἰς τοῦτο ὁ Ἀλέξανδρος, εἶναι λίαν ἀμφίβολον. Ἐκτὸς τούτου αἱ μὲν πόλεις ἦσαν μᾶλλον ὑπερήφανοι καὶ φίλαρχοι τώρα ἤ ἄλλοτέ ποτε ἐπὶ τῆς αὐτονομίας αὐτῶν, οἱ δὲ Μακεδόνες δὲν εἶχον στόλον παντάπασιν, ἄνευ τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύναντο νὰ διανοηθῶσι τὴν ὑποταγὴν τῶν ἰσχυρῶν παραλίων πόλεων.

Πάντη δὲ ἀπροσδόκητος διαμόρφωσις τῶν πραγμάτων ἐπῆλθε τῇ Μακεδονίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἑλληνικαῖς ἀποικίαις ἐκ τῆς μεγάλης προόδου τῶν Ἀθηναίων, τῷ 476 (Ὀλ. 75, 4) ἐπιτυχόντων τὴν ἡγεμονίαν 3). Τῷ αὐτῷ ἔτει

1) αὐτ. 8, 126—129.

2) αὐτ. 9, 28.

3) ἰδ. Κρυγέρου ἱστορικο-φιλολογικὰς σπουδὰς ἐν σ. 37.

Digitized by Google

ὁ **Κίμων κατέκτησε τὴν Ἠϊόνα καὶ τὸ ἐπόμενον ἔαρ** (475. **Ὀλ.** 76, 1) **ἔφθασαν ἐνταῦθα Ἀθηναῖοι ἄποικοι. Ἐν τῇ μεγάλῃ σημασίᾳ,** ἣν ἔλαβε βραδύτερον ἡ χώρα Φυλλὶς **μεταξὺ τοῦ** Παγγαίου, Στρυμόνος καὶ Ἀγγίτου[1]), **δὲν δύναται νὰ φανῇ** ἡμῖν παράδοξον, διότι ὁ λόγος μετέφερεν **ἐνταῦθα** ἀρχαῖον συμβάν. Ὁ Νεοπτόλεμος φαίνεται **ὅτι κατὰ τὴν** ἐκ τῆς Τροίας ἐπάνοδον ἔθαψε Φοίνικα, **τὸν παιδαγωγὸν τοῦ** Ἀχιλλέως εἰς τὴν Ἠϊόνα, ἐν τῇ ἐκβολῇ **τοῦ Στρυμόνος**[2]). Κατ' ἄλλον δὲ λόγον[3]) προσωρμίσθη **ἐνταῦθα** Ἀκάμας, ὁ τοῦ Θησέως υἱός, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ **Θρᾳκικὸς** βασιλεὺς ἔδωκε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ **Φυλλίδα ὡς** γυναῖκα καὶ τὴν χώραν ὡς προῖκα. Ὁ Ἀκάμας ἤ, ὡς **ἄλλοι καλοῦσιν** αὐτόν, Δημοφῶν κατέλιπε τὴν Φυλλίδα ἀπίστως, ἕνεκα τοῦ ὁποίου αὐτὴ καταρασθεῖσα τοὺς **Ἀθηναίους**, ἐκρεμάσθη εἰς τὰς Ἐννέα ὁδούς. Ὅθεν ἡ **πολλαπλῆ ἀτυχία** (ὁ σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου ἀπαριθμεῖ ἐννέα), ἣν οἱ Ἀθηναῖοι ὑπέστησαν βραδύτερον ἐνταῦθα, **ἀπεδόθη ταύταις** ταῖς ἀραῖς τῆς Φυλλίδος.

Μετὰ τὴν ἐκ τῆς Μυγδονίας ἐξέλασιν αὐτῶν ὑπὸ τῶν **Μακεδόνων οἱ** Ἠδωνοὶ κατέσχον τὴν ἐν τῷ Στρυμόνι **χώραν, τῆς** ὁποίας τὴν θαυμαστὴν καὶ ἐπίκαιρον θέσιν **ἐγνώρισε κατὰ πρῶτον** Ἱστιαῖος ὁ Μιλήσιος, ὁ τὸν Δαρεῖον **σώσας διὰ** τῆς συμβουλῆς ἐν τῇ κατὰ τῶν Σκυθῶν **ἐκστρατείᾳ, καὶ** ὅτε ὁ Περσικὸς βασιλεὺς παρέσχεν αὐτῷ **ἀνταμοιβήν τινα** περὶ τούτου, προὐτίμησεν αὐτὸς τὴν ἐν **τῷ Στρυμόνι** (**πιθανῶς** ὀλίγον βοῤῥείως τῶν Ἐννέα ὁδῶν) **Ἠδωνικὴν πόλιν** Μύρκινον, ἵνα κατοικήσῃ ἐν αὐτῇ διαρκῶς (513). **Δὲν ἔμεινεν ὅμως πολὺν χρόνον ἐν τούτῳ τῷ**

---

1) **Ἡροδ.** 7, 113.

2) **Λυκοφρ.** 417. **Πιθανῶς ἡ ἀρχαία παρουσία τῶν Φοινίκων ἐν τούτῳ τῷ τόπῳ** (σ. 49. σημ. 8. καὶ σ. 79) **παρέσχε τὴν ὑπόστασιν τούτῳ τῷ λόγῳ.**

3) **Σχολ. Αἰσχ. περὶ παραπρεσβ.** σ. 215. 754. **Σχολ. Λυκοφρ.** 495. **Ὑγιν. μυθ.** 243.

Digitized by Google

κτήματι, διότι ὁ Μεγάβαζος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῶν ἐπικινδύνων συνεπειῶν, αἵτινες ἤθελον προκύψει, ἂν ἀνήρ τις, ὡς ὁ Ἱστιαῖος, ἀποκατασταθῇ ἔν τινι διαφρεπεῖ θέσει, ἐχούσῃ παντοῖα πλεονεκτήματα, καὶ ὁ Δαρεῖος μαθὼν τοῦτο, προσεκάλεσε τὸν Ἱστιαῖον εἰς Σοῦσα παρ' ἑαυτῷ[1]). Ἡ Μύρκινος φαίνεται ὅτι πάλιν καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἠδωνῶν, διέμεινεν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτῶν μέχρι τοῦ 424[2]). Ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἱστιαίου Ἀρισταγόρας ἀπεπειράθη νὰ ἀποκατασταθῇ ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἀποστασίαν τῶν Ἰώνων (Ὀλ. 70, 3 ἢ 498 π. χ.). πάραυτα ὅμως κατεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἠδωνῶν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Ἐννέα ὁδῶν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ[3]). Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐξελάσαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τοὺς Πέρσας ἐκ τῶν πόλεων τῆς Θρακικῆς παραλίας, ἐκτὸς τοῦ Δορίσκου ἔμεινε μόνον ἡ Ἠϊὼν ἔτι πλείονα χρόνον ὑπὸ τὸν γενναῖον ἡγεμόνα αὐτῆς Βόγην. Τὸ δὲ πρῶτον ἔργον τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἡγεμονίας ἦτο ἡ διὰ τοῦ Κίμωνος, υἱοῦ τοῦ Μιλτιάδου κατάκτησις τοῦ ἰσχυροῦ κέντρου. Ὁ ἀνδρεῖος Βόγης, καταναλώσας πάσας τὰς ζωοτροφίας, παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας ἑαυτόν τε καὶ πᾶσαν τὴν οἰκογένειαν καὶ οὕτω εἶτα κατελήφθη ἡ πόλις (476. Ὀλ. 76, 1)[4]). Οἱ Ἀθηναῖοι παραλαβόντες τὴν ἡγεμονίαν ἔλαβον σημασίαν αἴφνης διά τε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν γειτνιάζουσαν χώραν τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, τὴν ὁποίαν οὐδέποτε προησθάνθησαν. Πᾶσαι αἱ ἐν τῇ Θρακικῇ παραλίᾳ καὶ Χαλκιδικῇ ἑλληνικαὶ πόλεις, καθὼς καὶ ἡ ἐν Ἠμαθίᾳ Μεθώνη προσετέθησαν τῇ συμμαχίᾳ, ἐξ ἧς ἐσχηματίσθη σχέσις πρὸς δασμοφορίαν τῶν συμμάχων καὶ καταθλιπτι-

1) Ἡροδ. 5, 11. 23.

2) 4, 107.

3) Ἡροδ. 5, 124. 126. Θουκ. 4, 102. Διοδ. 12, 68.

4) Ἡροδ. 7, 107. 113. Θουκ. 1, 98. Πλουτ. Κιμ. 7. 8. Πανσ. 8, 8, 5.

Digitized by Google

κὴν ἐξαρτησίαν αὐτῶν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, δι' ἃς ἦν ἀναγκαία καὶ ἄμεσος κατοχὴ ταύτης τῆς ἰσχυρᾶς χώρας. Ὁ Κίμων κατέλιπεν ἐν τῇ κατακτηθείσῃ Ἠϊόνι Ἀθηναϊκὴν φρουράν, καὶ τὸ ἑπόμενον ἔαρ ἐπὶ ἄρχοντος Φαίδωνος ὁ Λυσίστρατος, Κρατῖνος καὶ Λυκοῦργος ἔκαμαν μίαν ἐπιχείρησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ κατάκτησις τῶν Ἀθηνῶν ἐξετάθη μακρότερον πρὸς βοῤῥᾶν πέραν τοῦ Στρυμόνος. Ἀλλ' ὅμως πάντες οἱ ἄνδρες κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἀλκίμων Ἠδωνῶν[1]), καὶ οὕτω οἱ Ἀθηναῖοι περιωρίσθησαν ἐπὶ τῆς παραλίας πόλεως Ἠϊόνος. Ἡ δὲ εὐφορία τῆς χώρας, ἡ πλησίον τῶν προσοδοφορωτάτων μετάλλων καὶ ἡ ἐπὶ ἐμπορίᾳ τε καὶ στρατιωτικοῖς σκοποῖς ἀξιολογότης αὐτῆς δὲν ἐπέτρεψαν τοῖς Ἀθηναίοις νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰ σχέδια τῆς κατακτήσεως αὐτῆς. Τοῦ Κίμωνος ἀσχολουμένου ἐν τῇ ὑποταγῇ τῶν Θασίων, ἐπειχειρίσθη μεγάλη ἐκστρατεία κατά τινος ἰσχυρᾶς καὶ ἐκτεταμένης χώρας, κειμένης πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Θράκης. Δέκα χιλιάδες Ἀθηναῖοι καὶ σύμμαχοι ἐξήχθησαν τῆς Ἠϊόνος εἰς τὴν Ἠδωνικὴν πόλιν Ἐννέα ὁδοὺς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λεάγρου καὶ Σωφάνους, οἵτινες ὅμως προχωρήσαντες περαιτέρω εἰς τὴν ἐνδοτέραν χώραν, διεφθάρησαν ὁλοσχερῶς ὑπὸ τῶν Θρακῶν ἐν τοῖς πέριξ τῆς Δραβίσκου καὶ Δάτου τῷ 466 (Ὀλ. 79, 1)[2]). Οἱ Ἀθηναῖοι εὗρον παραμυθίαν ταύτης τῆς σκληρᾶς ἀποτυχίας, ἀνακτήσαντες τὴν Θάσον τῷ 464 (Ὀλ. 79, 1) μετὰ τριετῆ πολιορκίαν. Ἂν δὲ αὐτοὶ καὶ ἐντὸς 29 ἐτῶν οὐδεμίαν ἐπεχείρησιν ἔκαμαν πλέον κατὰ τῆς ἐν τῷ Στρυμόνι χώρας, δὲν ἠλαττώθη ὅμως

1) Σχολ. Αἰσχ. περὶ παραπρεσβ. σ. 754.

2) Θουκ. 1, 100. 4, 102. Ἡροδ. 9, 75. Πανσ. 1, 29, 4. Διοδ. 12, 68. Σχολ. Αἰσχ. πρ. χωρ. Ἰσοκρ. περι εἰρ. §. 86. Δράβισκος, ἡ σημερινὴ Δράμα, ἔκειτο βοῤῥείως τῆς λεκάνης τοῦ Ἀγγίτου κατὰ Λὴκ 3, σ. 183. Δάτον ἔκειτο ὀλίγον μεσημβρινῶς ἐν τῇ θέσει τῶν Φιλίππων, Ἀπκ. ἐμφ. 4, σ. 650. Ἁρποκρ. ἐν λ. Δάτος· οὐχὶ ὅμως ἐν τῇ θαλάσσῃ, ὡς ὁ Λὴκ νομίζει.

Digitized by Google

ἐκ τούτου ἡ φιλαρχία καὶ αὐθαδεστέρα ὑπερηφάνεια αὐτῶν. Τὴν ἐπίθεσιν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ γειτονίᾳ αὐτῶν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸ πολλοῦ ἤδη διετάραξε καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ διὰ τὰς Ἀθήνας ὀλίγον ἐξησθένησε· εἰς τρεῖς τόπους, ἐν Μεθώνῃ, Χαλκιδικῇ καὶ Στρυμόνι συνέστειλαν αὐτόν, ᾧπερ μάλιστα ἐπικίνδυνος ἔπρεπε ν' ἀποβῇ ἰδίως ἡ τελευταία ἀποικία, καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον, καίπερ οὐδεμιᾶς μαρτυρίας περὶ τούτου ὑπαρχούσης, ὅτι αὐτὸς μετέσχε τῆς ἰσχυρᾶς καὶ μεγάλης ἀντιστάσεως τῶν ἐκεῖ Θρακικῶν φυλῶν, ἐν ᾧ ἐν Ἀθήναις ἐπερίμεναν νὰ συγκαταριθμήσωσι καὶ τὴν Μακεδονίαν ἐν τοῖς συμμάχοις. Ὁ Κίμων εἶχεν ὑποτάξει τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον καὶ Θάσον, ὅτε ἐφάνη ὅτι παρέστη ἡ φυσικωτάτη ἀφορμή, ἵνα καὶ τὴν Μακεδονίαν φέρῃ εἰς τὴν ὑποχείριον θέσιν τῶν Ἀθηναϊκῶν συμμάχων. Ὅτι ὁ Κίμων ταύτην τὴν εὐνοϊκὴν εὐκαιρίαν παρημέλησε, κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν, ἀποδίδεται μόνον εἰς δωροδοκίαν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ πλουσίου βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Τῳόντι ὁ νικηφόρος στρατὸς ἐπανελθὼν κατηγόρησεν αὐτόν, ὅστις ὅμως ἠθῳώθη ὑπὸ τοῦ δήμου, καίπερ τοῦ Περικλέους ὄντος μεταξὺ τῶν πρωτίστων κατηγόρων καὶ σπουδάζοντος διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ προσφιλοῦς ἀνταγωνιστοῦ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν πολιτικὴν ἐπίῤῥοιαν αὐτοῦ[1]. Ἐντεῦθεν δὲ κατάδηλον ἐγένετο, ὅτι ἡ Μακεδονία ἔχρῃζεν ἰσχυρᾶς καὶ συνετῆς ἡγεμονίας, ἵνα δυνηθῇ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀπωθήσῃ, τῶν ὁποίων ἡ φίλαρχος ἀλαζονεία ηὔξανεν ἐξωτερικῶς μὲν τῇ ἐλευθερωτέρᾳ δημοκρατικῇ προόδῳ, ἐσωτερικῶς δὲ βιαίως τε καὶ ταχέως.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ 44ετῆ βασιλείαν ἀποθανὼν τῷ 454 (Ὀλυμ. 81, 2)[2], κατέλιπε τέσσαρας υἱούς, τὸν Περ-

---

1) Πλουτ. Κιμ. 14. Περικλ. 11.

2) ᾧπερ συμφωνεῖ καὶ Δόδβελλος (χρον. Θουκ. σ. 639) καὶ Κλίντων (fasti Hell. σ. 238. ἐκδ. Κρ.).

δίκκαν, *Ἀμύνταν*[1]), *Φίλιππον*[2]) καὶ *Ἀλκέταν*[3]). Περὶ τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τούτων εὑρισκόμενοι ἐν μεγάλῃ ἀσαφείᾳ, δὲν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς οὐδεμίαν ἱστορικὴν βεβαιότητα ἐκ τῶν πηγῶν. Εἰ ἡ ἑπομένη ἀπόπειρα πρὸς λύσιν τῶν δυσκολιῶν δύναται νὰ ἔχῃ ἀξίωσιν ἱστορικῆς πιθανότητος, ἀφίνω τῇ κρίσει τοῦ ἀναγνώστου. Παρ' *Ἀθηναίῳ* διεσώθησαν[4]) ἡμῖν πέντε ὅλως διαφωνοῦσαι γνῶμαι περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκα. Κατὰ μὲν τὸν Ἀκάνθιον Νικομήδην ἐβασίλευσεν αὐτὸς 41 ἔτη, κατὰ δὲ τὸν Ἀναξιμένην 40, κατὰ δὲ τὸν Θεόπομπον 35, κατὰ δὲ τὸν Ἱερώνυμον 28, καὶ κατὰ τὸν Μαρσύαν τέλος καὶ Φιλόχορον 23. Ὁ μὲν Ἀθήναιος συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τελευταίας γνώμης, ὁ δὲ *Διόδωρος*[5]), *Σύγκελλος*[6]) καὶ Εὐσέβιος συμφωνοῦσι ταύτῃ, ἀμφισβητοῦντες μόνον μεταξὺ τῶν ἀριθμῶν 23 καὶ 22[7]). Τὸ *Πάριον*[8]) μάρμαρον ἔχει, ὡς ὁ Νικομίδης, 41. Ἡ διαφορὰ τῶν γνωμῶν τούτων εἶναι διττῶς παράδοξος, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡμεῖς εὑρισκόμεθα εἰς καθαρῶς ἱστορικὸν χρόνον, καὶ ὅτι πρόκειται περὶ βασιλέως, διατελέσαντος ἐν στενοτάταις σχέσεσι πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως πρὸς τὰς Ἀθήνας. Θὰ ἦτον μεγάλη αὐθαιρεσία ν' ἀποφανθῇ ὁριστικῶς περί τινος ὁ ἀφηγούμενος. Διότι προσθέτομεν τόσην βαρύτητα καὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ Μαρσύου καὶ τῶν λοιπῶν, καθ' ἣν ὁ Περδίκκας ἐβασίλευσε 23 ἐνιαυτούς, ὥστε δὲν δυνάμεθα ἐκ τούτου ἱκανῶς νὰ παρί-

1) *Συγκελλ.* σ. 262.

2) *Θουκ.* 1, 57.

3) *Πλάτ. Γοργ.* σ. 471. α.

4) 5, 58. σ. 217.

5) *Παρ' Εὐσ.* 1, σ. 323. ἐκδ. Βενετ.

6) σ. 247. 262.

7) *Καν. χρον.* 2, σ. 211.

8) 59. 62. ἰδ. Ritschl ὑπομν. περὶ βίου Ἀγαθ. κ. τ. λ. Ἅλλη 1828 σ. 3—13. ὅστις ὅμως πάντῃ διαφωνῶν τῇ ἀνωτέρω γνώμῃ ἀποδίδει μετὰ τοῦ Μαρσύου τῷ Περδίκκᾳ 23 ἐτῶν βασιλείαν.

Digitized by Google

δωμεν τὰς γνώμας τῶν ἄλλων ἢ καὶ ὁριστικῶς νὰ ἀποβάλωμεν αὐτάς, ὅπερ ἰσχύει ἰδίᾳ περὶ τοῦ Ἀναξιμένους, πλεῖστον μὲν διαφέροντος μετὰ τοῦ Νικομήδους πρὸς τὸν Μαρσύαν κατά τε τὴν ἡλικίαν καὶ βιωτικὴν τάξιν, τὴν μεγίστην ὅμως ἀξίωσιν ἔχοντος ἐπὶ ἐπιμελείᾳ, διότι ἤκμασε τῷ 365[1]) *καὶ ἔζησεν ὡς παιδαγωγὸς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· πλείονα χρόνον ἐν Πέλλῃ, ἐν τῇ Μακεδονικῇ αὐλῇ*[2]). *Ὅθεν ἐσωτερικοὶ μόνον λόγοι ἀρκοῦσι πρὸς διασάφησιν τῆς διαφορᾶς τῶν γνωμῶν. Ὅτι ὁ Περδίκκας δὲν διεδέχθη πάραυτα τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐν τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ ὅλου κράτους, γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Θουκυδίδου*[3]), *λαλοῦντος περί τινος ἀκριβῶς ὡρισμένης χώρας, ἀνηκούσης πρότερον τῷ Φιλίππῳ. Διένειμεν ἄραγε ὁ Ἀλέξανδρος τὸ κράτος μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ; Ἀλλὰ περὶ χώρας τινὸς τοῦ Ἀλκέτα καὶ Ἀμύντου οὐδεμία μνεία γίνεται, ἐξ ἐναντίας μάλιστα λέγεται*[4]), *ὅτι οὗτος ἔζησεν ἄνευ μετοχῆς ἐν τῇ κυβερνήσει. Διανομὴ δὲ μόνον μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν δύναται νὰ ἦναι ἀπιθανωτέρα τῆς μεταξὺ τῶν τεσσάρων. Ἐκτὸς τούτου παραδεχόμενοι τοιαύτην διανομήν, ἀποδίδομεν τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἀβουλίαν τινα εἰς τὴν πολιτικὴν σύνεσιν, ἣν αὐτὸς βεβαίως ποτὲ δὲν ἔδειξε. Πρὸς τούτοις δὲ δὲν θὰ ἦτο προδοσία τῆς πατρίδος ἡ διανομὴ τοῦ κράτους ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἠδύνατο νὰ φυλαχθῇ ἀπὸ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν αὐξάνοντος κινδύνου μόνον διὰ τῆς ἑνότητος; Ὁ φίλαρχος καὶ ἄπιστος χαρακτὴρ τοῦ Περδίκκα δύναται νὰ διαλύσῃ ταύτην τὴν δυσκολίαν. Ὁ Περδίκκας δὲν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον διὰ τοῦ δικαίου τῆς πρωτοτοκίας, ἀλλὰ διὰ πανουργίας καὶ βίας· διότι ὁ Φίλιππος καὶ Ἀλκέτας ἦσαν ἀναμφιβόλως*

1) *Διοδ.* 15, 67.
2) *Σουΐδας ἐν λ. Ἀναξ. Πανσ.* 6, 18. *Βαλ. Μαξ.* 7, 3, 4.
3) 2, 100.
4) *Συγκελλ. σ.* 262. *ἰδιωτικῶς ζήσας.*

Digitized by Google

πρεσβύτεροι αὐτοῦ. Παρὰ Πλάτωνι[1]) διεσώθη ἡμῖν ἡ ἀγγελία, ὅτι ὁ Ἀλκέτας καθηρέθη ἐκ τοῦ θρόνου ὑπὸ τοῦ Περδίκκα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐκ τῶν προειρημένων ἐδείχθη ἀπίθανος ἡ διανομὴ τοῦ κράτους, ὑπολείπεται ἡ γνώμη ὅτι Ἀλκέτας, ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἀρχῆς μόνος ἐβασίλευσεν, ἀναδειχθεὶς λίαν ἱκανὸς ἐν τῇ κυβερνήσει καὶ μάλιστα κατὰ τὰς τότε δυσχερεῖς περιστάσεις. Οἱ Μακεδόνες ἐκάλουν αὐτὸν Χώνην[2]), ὄντα δεινὸν φιλοπότην, τοῦ ὁποίου τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν μικρὰν σημασίαν προφανῶς δύναται νὰ δηλώσῃ ἡμῖν ἡ περίστασις, ὅτι αὐτὸς καθ' ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Περδίκκα ἡσύχως ἔζῃ ἐν τῇ αὐλῇ, χωρίς ποτε ν' ἀποπειραθῇ εἰς κατάληψιν τῆς ἀρχῆς, οὐδὲ νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τοῦ Περδίκκα ὡς ἱκανὸς αὐτῆς, καὶ ἵνα οὗτος καταστήσῃ μέσον ἀβλαβές, δὲν μετώκισεν αὐτὸν ἀλλαχοῦ. Ὁ Ἀλκέτας καθηρέθη χωρὶς νὰ γείνῃ ἀνάγκη ἰσχυροῦ καὶ αἱματηροῦ μέσου. Δύναταί τις νὰ ἐκλάβῃ, ὅτι ὁ Περδίκκας συνεννοήθη μετὰ τῶν ἐπισημοτέρων προσώπων τῶν ὑψηλῶν γενῶν διὰ δωροδοκίας καὶ μεγάλων ὑποσχέσεων, διότι δὲν ἦτο τόσῳ εὔκολον νὰ χαρισθῇ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς Φίλιππος, ᾧπερ ἀνῆκεν ὅλον τὸ κράτος, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἤθελεν ἀποχωρήσει τῆς ἀρχῆς ὁ Ἀλκέτας. Ὅθεν ἐπέτυχεν αὐτὸς τοῦ ποθουμένου διὰ τῆς ὑποσχέσεως διανομῆς, πρὸς κατόρθωσιν τοῦ ὁποίου ἔχρηζεν τῆς δυνάμεως, πανουργίας καὶ γενναιότητος τοῦ Περδίκκα. Ὁ Ἀξιὸς ἀπετέλει τὰ ὅρια, ἀνατολικῶς τοῦ ὁποίου ἡ χώρα ἦν μερὶς τοῦ Φιλίππου[3]), διὰ μὲν τῶν πλουσίων μετάλλων προσοδοφόρος, διὰ δὲ τῆς γειτνιάσεως τῶν Ἀθηναίων κτῆμα ἀβέβαιον· ἐπικινδυνο-

1) Γοργ. σ. 471. α. ἀποδώσων τὴν ἀρχήν, ἣν Περδίκκας αὐτὸν ἀφείλετο.

2) Αἰλ. π. ἱστ. 2, 41. εἰς ἄλλον Ἀμύνταν εἶναι δύσκολον νὰ ἀναφέρωμεν ταύτην τὴν γνώμην.

3) Θουκ. 2, 100.

Digitized by Google

τέρα ὅμως αὐτῷ ἦν ἡ γειτνίασις τοῦ Περδίκκα, ἐξ οὗ ἕπεται, ὅτι δὲν ἤθελεν ἀρκεσθῇ αὐτὸς τῷ ἡμίσει. Ἡ καλὴ ἔκβασις τοῦ πρώτου βήματος παρέσχεν αὐτῷ τέρψιν καὶ μέσον πρόχειρον πρὸς ἐπιχείρησιν καὶ τοῦ δευτέρου. Ὅθεν ἐκβαλὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς μερίδος, ἐγένετο κύριος πάσης τῆς Μακεδονίας[2]). Τρεῖς λοιπὸν διακεκριμμέναι περίοδοι προκύπτουσι διὰ τὴν Μακεδονικὴν ἱστορίαν μεταξὺ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Α΄, καὶ τοῦ τέλους τοῦ Περδίκκα. 1) ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἀλκέτα. 2) ἡ διανομὴ τοῦ κράτους μεταξὺ Φιλίππου καὶ Περδίκκα. 3) ἡ μοναρχία τοῦ Περδίκκα. Τὴν αὐτὴν διαίρεσιν φυλάττομεν, καὶ ἂν ἐκλάβωμεν διανομὴν τοῦ κράτους μεταξὺ τῶν τριῶν πρεσβυτέρων υἱῶν, ὑπ᾽ αὐτῶν τούτων γενομένην ἢ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου αὐτοῦ. Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιόδῳ ἡ Μακεδονία ἦν διηρημένη εἰς τρία μέρη, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὁ Περδίκκας συνήνωσε τὸ τρίτον τοῦ Ἀλκέτα μετὰ τῆς μερίδος αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ, ἐξελάσας τὸν Φίλιππον, ἐγένετο μονοκράτωρ. Ἡ πάντως παράδοξος περίστασις, ὅτι ὁ Ἀλκέτας οὐδόλως ἀναφέρεται ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν βασιλέων, ἤθελεν ἐξηγηθῇ ἐκ τῆς παραδοχῆς ἀρχικῆς τριμεροῦς διανομῆς, καὶ τὸν Ἀμύνταν ἠδύνατό τις νὰ θεωρήσῃ ἴσως νόθον υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα δυνηθῇ νὰ ἐννοήσῃ τὴν παράλειψιν αὐτοῦ ἐν τῇ διανομῇ. Μ᾽ ὅλα ταῦτα ὅμως θεωρῶ πιθανωτέραν ἐκ τῶν προειρημένων λόγων τὴν πρώτην ἐξήγησιν. Τρίτην δὲ οὐσιωδῶς διάφορον δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, ἀποδίδων πλήρη ἰσχὺν ταῖς μαρτυρίαις τοῦ Πλάτωνος καὶ Θουκυδίδου περί τινος κυριαρχίας τοῦ Ἀλκέτα καὶ Φιλίππου. Ἐπανερχόμενοι δὲ ἐπὶ τῶν παραδόξων διαφόρων γνωμῶν περὶ τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τοῦ Περδίκκα, ἔχομεν ἐκ τῶν ἀρτίως προκυψάντων συμπερασμάτων θαυμαστὴν διασάφησιν. Ὁ θά-

1) Σχολ. Θουκ. 2, 95.

νατος τοῦ Περδίκκα πίπτει τῷ 414—13, *ἂν ὑπολογίσῃ τις* 41 *ἢ* 40 *ἔτη, ἅπερ ὁ Νικομήδης καὶ Ἀναξιμένης ἀπονέμουσιν τῇ κυβερνήσει αὐτοῦ, παλινδρομικῶς, ἔρχεται εἰς τὸ* 454 *ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'. Καταλεγομένου δὲ συνήθως τοῦ Περδίκκου ἁπλῶς ὡς διαδόχου τοῦ Ἀλεξάνδρου, συγγνωστὸν εἶναι νὰ παρατείνωμεν τὸν χρόνον τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Θουκυδίδου, δὲν ἐξελάθη πολὺν χρόνον πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ὑπολογίζοντες τὰ* 23 *ἔτη τοῦ Μαρσύου παλινδρομικῶς ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Περδίκκου, φθάνομεν εἰς τὸ* 437—36, *ὅτε ὁ μὲν Φίλιππος ἐξώσθη ἐκ τῆς μερίδος αὐτοῦ, ὁ δὲ Περδίκκας ἐγένετο βασιλεὺς πάσης τῆς Μακεδονίας. Μεταξὺ τῶν μέσων γνωμῶν καλλίστη εἶναι ἡ τοῦ Θεοπόμπου*[1]), *ἅτε ἀναφερομένη ἐπὶ τοῦ χρονικοῦ σημείου, ἐν ᾧ ὁ Περδίκκας συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Φιλίππου, καθήρεσε τὸν Ἀλκέταν, ὅπερ ἐγένετο τῷ* 448. *Αἱ τρεῖς προμνημονευθεῖσαι περίοδοι ἀκριβέστερον ὁρίζονται ὡς ἑξῆς.* 1) 454—448 *μοναρχία τοῦ Ἀλκέτα.* 2) 448—436 *διανομὴ τοῦ κράτους μεταξὺ Περδίκκα καὶ Φιλίππου.* 3) 436—413 *μοναρχία τοῦ Περδίκκα.*

Λίαν σπουδαῖον εἶναι νὰ γνωρίσωμεν τὸν τρόπον, καθ' ὃν ὁ Περδίκκας ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, καὶ προσέτι τὴν ἐπενέργειαν τῶν Ἀθηναίων. Ὅτι δὲ τοιαύτη ἐγένετο, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν, καίπερ οὐδεμίαν μαρτυρίαν περὶ τούτου ἔχοντες. διότι τὰ κυριαρχικὰ σχέδια τῶν Ἀθηναίων ἐξετείνοντο ἀδιαλείπτως καὶ ἂν εὔνοϊκαὶ εὐκαιρίαι ἐδίδοντο, ἵνα ἑδραιωθῶσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν, οἷαι παρουσιάσθησαν τῷ Κίμωνι, δὲν ἠδύνατο οὗτος, ὅστις δὲν μετεχειρίσθη αὐτὰς κάλλιον, νὰ ἐλπίσῃ πλέον ἀπολογίαν. Τὰ δὲ Μα-

---

1) *Διὰ τῆς γνώμης τοῦ Ἱερωνύμου γίνεται ἡ πρώτη περίοδος πολλὰ μεγάλη. ἴσως σφάλλει ὁ Ἀθήναιος ἀντὶ* 23 ΚΓ 28 ΚΗ.

Digitized by Google

κεδονικὰ πράγματα μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἦσαν εὐνοϊκώτατα τοῖς Ἀθηναϊκοῖς διαγράμμασι. Ἡ ἄμεσος καὶ ἀναγκαία συνέπεια τῆς ἐπιμιξίας τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὰς περὶ τοῦ θρόνου Μακεδονικὰς ἔριδας ἦν, ὅτι ἡ Μακεδονία ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς συμμαχίας. Τῳόντι καὶ ὁ Θουκυδίδης καλεῖ[1]) τὸν Περδίκκαν Ἀθηναϊκὸν σύμμαχον καὶ τρανοτέρας μαρτυρίας παρέχουσιν ἡμῖν λόγοι τινες. Ἐν τῷ ψευδῶς τῷ Δημοσθένει ἀποδιδομένῳ λόγῳ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Φιλίππου[2]) ἀναφέρεται ῥητῶς περὶ τῆς προτέρας ἡγεμονίας τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῶν Μακεδονικῶν βασιλέων „αὐτοὶ ἐτέλουν φόρον τοῖς Ἀθηναίοις". Ἀλλαχοῦ δὲ[3]) „ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐξουσίᾳ ἦν ἡ Μακεδονία καὶ ἐτέλει φόρον ἡμῖν." Οὐχ ἧττον ὁριστικῶς λέγει ὁ Δημοσθένης[4]), ὅτι ἐντὸς τῶν 45 ἐτῶν τῆς Ἀθηναϊκῆς ἡγεμονίας ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπήκουε τοῖς Ἀθηναίοις. ὁ Οὐλπιανὸς ἀναφέρει ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ χωρίου τούτου, ὅτι κατά τινας μὲν οὗτος ἦν ὁ Περδίκκας, κατ' ἄλλους δὲ ὁ Φίλιππος ἦν, ὅστις ἐτέλει φόρον τοῖς Ἀθηναίοις. Τὸ ὀρθότατον ἔσται νὰ ἐκλάβωμεν περὶ ἀμφοτέρων. Πῶς δὲ ὁ Περδίκκας ἀφ' ἑνὸς μὲν μετεχειρίσθη τὸν φόβον τῶν Μακεδόνων ἐνώπιον τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠγόρασε τὴν ἐπικουρίαν τῶν Ἀθηναίων κατὰ

1) 1, 57.

2) σ. 156. ἐκδ. Ῥαΐσκε.

3) λογ. περὶ Ἀλονν. σ. 79. Ὁ Vömel ἀποδίδει τὸν λόγον τοῦτον τῷ Ἡγησίππῳ.

4) Ὀλυνθ. 3, σ. 35. Οὐλπ. πρ. χωρ. καὶ μέντοι καὶ φόρους ἤνεγκεν αὐτοῖς Περδίκκας ὁ θεῖος Ἀμύντου, ἀδελφὸς Φιλίππου τοῦ πατρὸς Φιλίππου, ὥς φησι Διόδωρος .... οἱ μὲν Περδίκκαν εἶναί φασι τὸν ἐνεγκόντα τοὺς φόρους Ἀθηναίοις, οἱ δὲ Φίλιππόν τινα τοῦ Φιλίππου πρόγονον. Ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος ἀναφέρῃ (Ἀρρ. 7, 9, 7) ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ὅτι ἡ Μακεδονία ἦν φόρου ὑποτελὴς τοῖς Ἀθηναίοις, τοῦτο βεβαίως δύναται νὰ ἀναφέρηται μόνον τούτῳ τῷ χρόνῳ.

Digitized by Google

τῶν ἀνταγωνιστῶν διὰ τῆς θυσίας τῆς ἀνεξαρτησίας, τοῦτο δυνάμεθα μόνον νὰ εἰκάσωμεν ἐν γένει, οὐχὶ δὲ ἰδίᾳ καὶ νὰ ἀποδείξωμεν. Μόνον περὶ τῆς ἐξελάσεως τοῦ Φιλίππου εἶναι πιθανὸν νὰ ἐπέλθῃ λαμπρὸν φῶς. Τῶν Ἀθηναίων 29 *ἔτη παραιτησάντων τὰ ἀρχαῖα σχέδια ἐκτενεστέρου ἀποικισμοῦ ἐν τῷ κάτω Στρυμόνι, ἐγένετο Ὀλ.* 85, 4. 437—36 *καὶ τρίτον μετὰ εὐνοϊκωτέρας μάλιστα ἐκβάσεως, ὅτε Ἅγνων ὁ τοῦ Νικίου υἱὸς ἀγαγὼν ἀποικίαν ἐνταῦθα, ἐξήλασε τοὺς Ἠδῶνας ἐκ τοῦ τόπου. αἱ Ἐννεοδοὶ* 25 *στάδια ἀπέχουσαι τοῦ Ἀθηναϊκοῦ ἐμπορείου, τῆς Ἠϊόνος, καὶ μέχρι τοῦδε οὖσαι Ἠδωνικαί, ἐφάνησαν, ὅτι διὰ τῆς εὐνοϊκῆς θέσεως ἦσαν ἐπικαιριώταται εἰς προβολὴν τῆς νέας ἀποικίας. Πολλαὶ μεγάλαι ὁδοὶ διεσταυροῦντο ἐνταῦθα (ἐξ οὗ καὶ τὸ μέχρι τοῦδε ὄνομα Ἐννεαοδοί), ὁ Στρυμὼν ῥέων ἐκ τῆς Κερκινίτιδος λίμνης μεσημβρινώτερον ὀλίγον, περικυκλοῖ λόφον τινα ἐν τῷ μεσημβρινῷ κυρτώματι, ἀνατολικῶς τῷ Παγγαίῳ συνεχόμενον, καὶ εἶτα ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν διὰ τῆς ἀπωτέρας κοιλάδος πρὸς τὴν Ἠϊόνα. Ἐπὶ τούτου τοῦ λόφου ἔκειτο ἡ Ἀμφίπολις, ὡς αὐτὴν ὁ Ἅγνων ἐκάλεσεν ἕνεκα τῆς θέσεως, ἥτις μόνον ἐν τῷ ἀνατολικῷ μέρει εἶχεν ἀνάγκην τεχνικῆς ἀμύνης· διότι ὁ λόφος καθήκει*[1]) *ἀποτόμως εἰς τὸν Στρυμόνα ἐκ τῶν τριῶν μερῶν. Αὕτη λοιπὸν ἡ ἔξοχος θέσις κάμνει καταληπτόν, τίνι τρόπῳ οἱ Ἠδῶνες ἠδυνήθησαν τόσῳ πολὺν χρόνον νὰ διατηρηθῶσιν ἐνταῦθα, καθὼς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπένειμαν τόσῳ μεγάλην ἀξίαν ἐπὶ τῆς κατοχῆς τούτου τοῦ κέντρου. Τί δὲ διευκόλυνε τώρα τοὺς Ἀθηναίους ἐν τῇ ἐπιχειρήσει αὐτῶν, οἵτινες ἀπέτυχον δὶς μέχρι τοῦδε, καίπερ καταβαλόντες μεγίστην σπουδήν; ἡ σύμπτωσις τῆς τῶν Ἀθηναίων ἀποικίας ἐν Ἀμφιπόλει, καθ' ὃν χρόνον ὁ Φίλιππος ἐξώσθη ὑπὸ τοῦ Περδίκκα, δὲν εἶναι βεβαίως τυχαῖον.*

---

1) *Θουκ.* 4, 102. *Λὴκ* 3, *σ.* 180—82. 190—98.

Digitized by Google

Εὕρομεν προηγουμένως πιθανόν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος συνεπενήργησε τῷ 466 εἰς τὴν ἰσχυρὰν καὶ ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν τῶν Θρακικῶν φυλῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Διὰ τῆς Ἀθηναϊκῆς καταλήψεως τῆς κάτω χώρας τοῦ Στρυμόνος ἐθραύσθη διὰ τοὺς Μακεδόνας ἡ κλεὶς πρὸς πᾶσαν περαιτέρω πρόοδον ἀνατολικῶς, καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ὑπῆρχον ἐλπίδες εὐκολωτάτης καὶ ἐπισημοτάτης κατακτήσεως. Τοῖς δὲ Ἀθηναίοις εὔκολον ἦν νὰ ὑποθάλψωσι πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν τὴν ζηλοτυπίαν καὶ τὰς ἔριδας ἀμφοτέρων τῶν Μακεδονικῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ χορηγήσωσι τὴν συνδρομὴν ἑνὶ αὐτῶν κατὰ τοῦ ἄλλου πρὸς παράδοσιν ἢ τοὐλάχιστον ἐγκατάλειψιν τῆς κατοχῆς τῶν Ἐννεαοδῶν, καὶ ἡ ἔκβασις ἀποδεικνύει, ὅτι ὑπεστήριξαν τὸν Περδίκκαν, ὅστις διὰ τῆς κατὰ τοῦ Φιλίππου ἐφόδου ἐκωλύθη νὰ ἐναντιωθῇ ἰσχυρῶς τῇ ἐπιχειρήσει τῶν Ἀθηναίων, ἥτις συνέβη ἀμέσως. Αἱ δὲ Θρακικαὶ φυλαί, ἀπόντων τῶν Μακεδόνων, ἐγένοντο δειλαὶ καὶ ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τῆς ἀναγκαίας ἑνότητος ἴσως καὶ πραγματικῶς ἀσθενεῖς. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐγένοντο κύριοι τῆς κάτω κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος διὰ μονομεροῦς καὶ ἀμέσου ὑποστηρίξεως, ὁ δὲ Περδίκκας πάσης τῆς Μακεδονίας. Ὁ δὲ διὰ τῆς φιλαρχίας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν διαπραχθεὶς σύνδεσμος μεγάλης καὶ μονίμου ὁμονοίας ἐξέλιπεν, ἅμα κατωρθώθησαν τὰ ἰδιαίτερα βουλεύματα. Ὁ Περδίκκας ὤφειλε νὰ μένῃ κατὰ τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων ἐξαρτώμενος ἀπ' αὐτῶν σύμμαχος, ὅστις ὅμως ἔσπευδε ἐπὶ τὸ κρεῖσσον, ἀπαιτῶν αὐτὸ ὡς ἀνταμοιβὴν τῶν πολυχρονίων σπουδῶν αὐτοῦ μᾶλλον, παρὰ νὰ ἦναι ὡς πελάτης τῆς πόλεως Ἀθηνῶν καὶ ἡ ἕνωσις πάσης τῆς Μακεδονίας δὲν ἦτον σκοπὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον μέσον τῆς σπουδῆς αὐτοῦ. Ὁ χαρακτὴρ καὶ ἡ πολιτικὴ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καθιστῶσιν ἀναμφισβήτητον, ὅτι λίαν ταχέως μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Φιλίππου ἀνεφύη διαφορὰ μεταξὺ τοῦ Περδίκκα καὶ

Digitized by Google

τῶν Ἀθηναίων, καταντήσασα ἐν τοῖς τελευταίοις τέσσαρσιν ἐνιαυτοῖς εἰς φανερὰν ἔχθραν. Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐδυσπίστουν τῷ Περδίκκᾳ, ὅστις διὰ μὲν τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους ἰσχυρὸς ἐγένετο, διὰ δὲ τῆς πανουργίας ἔτι ἐπικινδυνότερος γείτων τῆς ἰσχυροτάτης ἀποικιακῆς χώρας αὐτῶν. Διὰ δὲ τὸν βασιλέα ἡ πάντοτε ἐμφανῶς ἐκδηλουμένη δυσαρέσκεια τῶν καταπιεζομένων συμμάχων, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν αὐτονόμων ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἦν ἐνθαῤῥυντική, ὥστε ἀμφότεραι αὗται αἱ περιστάσεις ἔπρεπε πάραυτα νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου. Ὅθεν εὐθὺς μετὰ τὸ τέλος τοῦ Κερκυραϊκοῦ θαλασσίου πολέμου μεταξὺ Κορινθίων καὶ Ἀθηναίων εὑρίσκομεν τούτους εἰς φανερὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν Μακεδονικὸν βασιλέα, εἰς ὃν φαίνεται, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι παρέσχον τὴν ἄμεσον ἀφορμήν, συμμαχήσαντες μετὰ τοῦ δικαιωματούχου Φιλίππου καὶ Δέρδα, τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἐλιμείας[1]). Ἐκεῖνος μὲν κατ' ἀρχὰς κατέφυγε πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν Σιτάλκην καὶ εἶτα πρὸς τὸν συγγενῆ τούτου ἡγεμόνα τῶν Ἐλιμιωτῶν. Ὁ δὲ Δέρδας εἶχεν ἱκανὴν αἰτίαν νὰ φοβῆται περὶ πάντων ἀπὸ τοῦ Περδίκκα, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Μακεδονίας, καὶ ἡ φυσικὴ πολιτικὴ ἀπήτει νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Φίλιππον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Δυσκόλως δὲ ὁ Περδίκκας εἶχε τολμήσει νὰ ἀρχίσῃ ἀναφανδὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἀθηναίων, καίπερ συμμάχων ὄντων τοῖς φανεροῖς πολεμίοις αὐτοῦ, ἐνόσῳ αὐτοὶ ἀπεῖχον τῶν φανερῶν ἐχθροπραξιῶν κατ' αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος ὅμως, εἰς ὃν οἱ Ἀθηναῖοι περιεπλάκησαν μετὰ τῶν Κορινθίων, παρέσχε τὴν εὐνουστάτην εὐκαιρίαν, ἵνα ἀναφανδὸν ἀποστήσῃ τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ νὰ ἐνισχυθῇ μετὰ συμμάχων, ἐζήτησε νὰ διεγείρῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ἐν Χαλκιδικῇ πόλεις καὶ μάλιστα ἐνήργησε διὰ πρεσβευτῶν εἰς Κόρινθον καὶ Σπάρτην. οἱ δὲ

1) Περὶ πάσης ταύτης τῆς ἐκθέσεως ἰδ. Θουκ. 1, 56—65.

Ἀθηναῖοι ἔπραξαν τὰ πάντα, ἅμα ὁ Κερκυραϊκὸς πόλεμος νικηφόρος ὑπὲρ αὐτῶν κατέπαυσε τῷ 432, ἵνα προκαταλάβωσι τὴν ἀποστασίαν τῶν Χαλκιδικῶν συμμάχων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδίως ὕποπτος ἦν ἡ ἰσχυρὰ Ποτίδαια, ἅτε Κορινθιακὴ ἀποικία. Διὸ ἐπέταξαν τῇ πόλει τὴν προστακτικὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ καταβάλῃ τὰ πρὸς τὴν Παλλήνην κατασκευασθέντα τείχη, νὰ δώσῃ ὁμήρους, νὰ ἀποπέμψῃ οἴκαδε τοὺς ἐνιαυσίως παρὰ τῆς μητροπόλεως Κορίνθου ἀποστελλομένους ἐπιδημιουργοὺς καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ μὴ δέχηται κανένα. Συγχρόνως δὲ ἐξωπλίσθη στόλος 30 πλοίων μετὰ 1000 ὁπλιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχεστράτου κατὰ τοῦ Περδίκκα· οὗτος ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὸ ἐπίταγμα ἐντόνως, νὰ παραλάβῃ τοὺς ὁμήρους καὶ νὰ παρασκευάσῃ τὰ ἀναγκαῖα, ἵνα ἀποτρέψῃ τὴν ἀποστασίαν τῶν γειτνιαζουσῶν πόλεων. Ἐν ᾧ οἱ Ποτιδαιᾶται ἔκαμον ἐν Ἀθήναις ματαίας ἀποπείρας πρὸς ἀποτροπὴν τούτων τῶν βουλευμάτων, ἐβεβαιώθησαν δὲ καὶ περὶ τῆς Λακεδαιμονικῆς ἐπικουρίας, ἀπεστάτησαν αὐτοί τε καὶ μετ' αὐτῶν καὶ οἱ Βοττιαῖοι καὶ Χαλκιδεῖς, οἷς παρέσχεν ὁ Περδίκκας τὴν φρόνιμον συμβουλὴν νὰ παραιτήσωσι τὴν μικρὰν καὶ ἀδύνατον παραλίαν πόλιν καὶ νὰ ἀποκατασταθῶσιν ἐν Ὀλύνθῳ, ἥτις, ὡς ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς θέσεως καὶ τῆς τῇ Ποτιδαίᾳ ἐγγύτητος, παρέχει τὸ εὐνοϊκώτατον κεντρικὸν σημεῖον διὰ τὸν πόλεμον, τοῖς δὲ λοιποῖς παρεχώρησε μέρος τῆς αὐτοῦ χώρας ἐν τῇ λίμνῃ Βόλβῃ ἐν Μυγδονίᾳ πρὸς καλλιέργειαν, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου. Ὅθεν ἡ πρόνοια αὕτη καλὴ μὲν ἦν τοῖς Χαλκιδεῦσι, κρείττων δὲ τῷ Περδίκκα αὐτῷ, καὶ οἱ πρῶτοι διὰ τούτου τοῦ ἀσφαλοῦς βήματος καταλύσαντες ἀνιάτως τὰς πρὸς τὰς Ἀθήνας σχέσεις, πάντες ἐῤῥίφθησαν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως, ἐξασφαλίσαντος ἑαυτῷ τὴν Μυγδονίαν, ἥτις ἀνῆκε τῇ κυριαρχίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Φιλίππου καὶ ἀπέβη ἀσφαλέστερον κτῆμα διὰ τῆς πρὸς τοῦτον διατηρηθείσης πίστεως. Ὅτε ὁ Ἀθηναῖ-

Digitized by Google

κὸς στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν Χαλκιδικήν, ἡ Ποτίδαια καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τῆς χερσονήσου πόλεις εἶχον ἀποστατήσει· ὁ δὲ Ἀρχέστρατος λίαν ἀδύνατος ὢν νὰ ἐπιχειρήσῃ τι ἐνταῦθα, ἐτράπη ἀμέσως πρὸς τὴν Μακεδονίαν, δι' ἣν καὶ ἀρχικῶς διατεταγμένος ἦν. Συγχρόνως ἐπέδραμον εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Φίλιππος καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Δέρδα ἐκ τῆς Ἐλιμίας (ὁ Δέρδας ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνῃ), καὶ ἡ συνενωθεῖσα δύναμις ἠνέῳξε τὸν πόλεμον διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Θέρμης καὶ προσέτι ἐπολιόρκησε τὴν Πύδναν, ὅτε ἔφθασαν ἐξ Ἀθηνῶν 40 πλοῖα μετὰ 2000 ὁπλιτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλίου, ἅπερ ἀπεπέμφθησαν ἐν τῇ πρώτῃ ἀγγελίᾳ τῆς βεβαίας ἀποστασίας τῶν πόλεων. Ἐφ' ὅσον δὲ ἡ Ποτίδαια δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνακτηθῇ, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἠδύναντο οὐδεμίαν νέαν κατάκτησιν νὰ διανοῶνται, πρὸς τούτοις δὲ ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἀπέβη ἐνταῦθα ἔτι δυσχερεστέρα· διότι οἱ Κορίνθιοι ἀπέστειλαν εἰς βοήθειαν τῆς ἀποικίας τὸν Ἀριστέα μετὰ 1600 ὁπλιτῶν καὶ 400 ψιλῶν. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι προὐτίμησαν ὑπὸ ἐπιβλαβεῖς συνθήκας νὰ ἐξαγάγωσι τὴν μεγάλην δύναμιν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ νὰ ῥίψωσιν αὐτὴν εἰς τὴν Ποτίδαιαν, ἐφ' ᾧ συνέθεντο μετὰ τοῦ Περδίκκα συνθήκην καὶ ὀνόματι μόνον συμμαχίαν, ὅπως ἐπέτρεπον αἱ περιστάσεις ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἐπὶ σκοπῷ διεξόδου τινος, ἣν ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὁ Περδίκκας διενοοῦντο νὰ διαῤῥήξωσιν ἐν τῇ πρωτίστῃ εὐνοϊκῇ εὐκαιρίᾳ. Ἡ κατατηθεῖσα Θέρμη ἔμεινε τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ἡ Πύδνα τῷ βασιλεῖ· ἐκεῖνοι μὲν ἐπορεύθησαν, παραπλεόντων τὴν παραλίαν 70 πλοίων, κατὰ ξηρὰν διὰ τῆς Μακεδονίας· ὁ δὲ στρατὸς συνέκειτο ἐκτὸς πολλῶν συμμάχων ἐκ 3000 Ἀθηναίων ὁπλιτῶν καὶ 600 ἱππέων τῆς ἄνω Μακεδονίας, οὓς ἀναμφιβόλως ἦγεν Παυσανίας ὁ ἀδελφὸς τοῦ Δέρδα. Καίπερ συνομολογηθείσης ἀρτίως τῆς συμμαχίας, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς πορείας ἐγένετο ἀσυνεπὴς ἐπίθεσις κατὰ τῆς πόλεως Βεροίας· αὕτη

Digitized by Google

ἡ πόλις, ἡ σημερινὴ Βέῤῥοια, ἔκειτο ἐπί τινος κρημνοῦ τοῦ Βερμίου ὄρους[1]*, ἀπέχουσα ἓν μίλιον περίπου ἀπὸ τοῦ Ἁλιάκμωνος, ἔνθα οὗτος διέῤῥηξε διὰ τοῦ ὄρους τὴν πορείαν, καὶ ἦν ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ὡς καὶ σήμερον, λίαν ἐπίσημος διὰ τῆς ἐπικαίρου θέσεως αὐτῆς. ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ἦλθαν πρὸς τὸν Περδίκκαν εἰς διάῤῥηξιν τῆς συνομολογηθείσης συνθήκης, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ Περδίκκας, πρὶν ἢ ὁ Ἀθηναϊκὸς στρατὸς ἐξέλθῃ τῆς Μακεδονίας, καὶ νὰ προβῇ ἀναφανδὸν μετὰ τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ. Τώρα δὲ πᾶσαι αἱ κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐχθροπάθειαι ἐδικαιολογήθησαν διὰ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν. Αὐτὸς ἀναλαβὼν τὴν στρατηγίαν τοῦ ἱππικοῦ τῶν Ποτιδαιατῶν, τὸν Ἰόλαον ἔπεμψε μετὰ 200 ἱππέων εἰς Ὄλυνθον. Ἐν τῷ ἀμέσως (Ὀλ. 71, ι. 432) συμβάντι ἀγῶνι μεταξὺ Ποτιδαίας καὶ Ὀλύνθου ἐνίκησαν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐφάνη ὁ δραστήριος Φορμίων ἐξ Ἀθηνῶν μετὰ 1600 νέων ὁπλιτῶν, ὅστις, πολιορκηθείσης ἐξ ὁλοκλήρου τῆς Ποτιδαίας, ἠδύνατο νὰ διανοηθῇ μακροτέρας ἐπιχειρήσεις, καὶ κατακτήσας πόλεις τινάς, ἀνεστάτωσε τὴν Χαλκιδικὴν καὶ Βοττιαίαν*[2]*, ὅτε ὁ Περδίκκας προὐτίμησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἐν τέλει ἐστράφη πρὸς τὴν Θρᾴκην εἰς τὸν κραταιὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν. Μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους πάντα τὰ Θρᾳκικὰ ἔθνη ἐν Εὐρώπῃ εἶχον ἀποσείσει τὸν ζυγὸν αὐτῶν· ἀλλ' αὕτη ἡ προηγηθεῖσα κυριαρχία τῶν Περσῶν διευκόλυνε Τήρην, τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν νὰ ἱδρύσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἐκείνων ἓν κράτος, ὅπερ συμπεριέλαβε πάντα τὰ Θρᾳκικὰ φῦλα καὶ ἐξετάθη ἐπὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σιτάλκου ἐκ τῆς πόλεως Ἀβδήρων ἐν τῇ τοῦ Νέστου ἐκβολῇ μέχρι τῆς Μαύρης*

---

1) *Στραβ.* 7, *σ.* 330. *ἡ Βέροια πόλις ἐν ταῖς ὑπωρείαις κεῖται τοῦ Βερμίου ὄρους.*

2) *ἰδ. ἀνωτέρω ἐν τῷ περὶ αὐτῶν λόγῳ.*

Digitized by Google

θαλάσσης καὶ πρὸς ἄρκτον μέχρι τοῦ Ἴστρου, ἐκτὸς ὀρεινῶν τινων φυλῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, αἵτινες, ὡς οἱ Δῖοι, διέμειναν ἐλεύθεροι· αὕτη ἡ τῷ μεγέθει καὶ ἔτι μᾶλλον τῇ θέσει ἐπίσημος δύναμις τώρα εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀβδηρίτης Νυμφόδωρος γαμβρὸς καὶ κραταιὸς φίλος τοῦ Σιτάλκου, ὅστις μέχρι τοῦδε διέκειτο ἐχθρικῶς τοῖς Ἀθηναίοις, ὠφελήθη ἐκ τούτων τώρα, ἀπονειμάντων αὐτῷ τὰ τοῦ δημότου δικαιώματα. Ἅμα ὁ πανοῦργος Περδίκκας ἔμαθε περὶ τούτων τῶν διαπραγματεύσεων (δυσκόλως πρότερον), συνεδέθη καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Σιτάλκου καὶ ἔπεισεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ βάσει μεγάλων μέν, ἀγνώστων ὅμως ἡμῖν ὑποσχέσεων, ἵνα ἐν τῇ μεταξὺ Σιτάλκου καὶ Ἀθηνῶν συνομολογηθείσῃ συνθήκῃ ἐγγυηθῇ καὶ ἡ ἐξασφάλισις αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν Νυμφόδωρος ἦλθε μόνος εἰς Ἀθήνας (ἐν θέρει 431), ὁ δὲ Σάδοκος, υἱὸς τοῦ Σιτάλκου ἐγένετο ἐπίτιμος πολίτης τῶν Ἀθηνῶν, ἐξ οὗ διέδωκαν, ὅτι ὑπῆρχεν ἀρχαία συγγένεια πρὸς τοὺς Ὀδρύσας. Διότι ὁ ἀρχαῖος Τηρεύς, βασιλεὺς τῶν Δαυλικῶν Θρακῶν, ἔλαβεν εἰς γυναῖκα Πρόκνην, τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ βασιλέως Πανδίονος. Ὁ Σιτάλκης ἐνθουσιασθεὶς διὰ τοὺς νέους φίλους καὶ ἐξαδέλφους, ὑπεσχέθη νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τῶν Χαλκιδέων μετὰ ἱππικοῦ καὶ πελταστῶν. Ὁ δὲ Περδίκκας βεβαίως ὠφελήθη πλεῖστον ἐκ τῆς συνθήκης ταύτης, ὅστις οὐδέποτε περιῆλθεν εἰς ἐπισφαλεστέραν θέσιν ἢ ἀμέσως πρότερον· διότι ἡ χώρα αὐτοῦ ἦν ἀνοικτὴ ταῖς μὲν ἐπιδρομαῖς τῶν Ἀθηναίων ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης, ταῖς δὲ τῶν Ἐλιμιωτῶν ἐκ τῆς ἐνδοτέρας χώρας, οἱ δὲ Χαλκιδικοὶ σύμμαχοι αὐτοῦ, ὧν ἡ ὑποταγὴ ἐπέκειτο, δὲν ἠδύναντο νὰ χορηγήσωσιν αὐτῷ τὴν ἐλαχίστην ὑποστήριξιν. Ἂν δὲ συνενοῦτο μετὰ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν, ἔπρεπε νὰ φοβῆται μὴ ἀποπνιχθῇ. Ἀλλὰ διὰ τῆς πρὸς τὴν Ὀδρυσικὴν αὐλὴν διπλωματικῆς τέχνης αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς πρὸς τοὺς συμμά-

Digitized by Google

χους Χαλκιδεῖς ἀπιστίας αἴφνης κατέστησε τὴν θέσιν αὐτοῦ ἐξόχως εὐνοϊκήν, καὶ γενόμενος Ἀθηναϊκὸς σύμμαχος ἀνέλαβε τὴν πόλιν Θέρμην, μὴ ἔχων πλέον νὰ φοβῆται παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου, ὅστις οὐδεμίαν ὑποστήριξιν εὗρε παρὰ τοῖς Ὀδρύσαις καὶ Ἀθηναίοις. Ἡ ἄπιστος ὑποχρέωσις, ἣν αὐτὸς ἀνεδέχθη, νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς Ἀθήνας κατὰ τῶν Χαλκιδέων, οὓς ἠπάτησεν ἐν τῷ πολέμῳ, οὐδόλως ἐτάῤῥαττεν αὐτόν[1]).

Τὸν Μάρτιον τοῦ 429 (Ὀλ. 87, 3) ἔπεσε τέλος ἡ Ποτίδαια[2]) καὶ οἱ Ἀθηναῖοι νῦν ἠδυνήθησαν νὰ διευθύνωσι πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν κατὰ τῶν Χαλκιδέων καὶ Βοττιαίων· τὸ αὐτὸ θέρος ἔπεμψαν ἐκ νέου 2000 ὁπλίτας καὶ 200 ἱππεῖς εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ξενοφῶντος. Περὶ δὲ τοῦ Περδίκκα δὲν γινώσκομεν τίποτε, ἂν αὐτὸς ὡς Ἀθηναϊκὸς σύμμαχος ἐξεπλήρωσε τὰς ὑποχρεώσεις τῆς συνθήκης, διότι ἐν τῇ περὶ Σπάρτωλον ἀτυχεῖ μάχῃ διὰ τοὺς Ἀθηναίους (ὀλ. 87, 4. Ἰουλ.) οὐδόλως ἀναφέρεται. Φαίνεται δὲ θετικὸν σχεδόν, ὅτι οἱ Μακεδόνες ὑπὲρ τῶν Χαλκιδέων ἠγωνίσθησαν· διότι καταλέγονται εἰς τὸν στρατὸν αὐτῶν πελτασταὶ ἐκ τῆς χώρας Κρουσίδος (ἰδ. ἀνωτ.)[3]), ἀνηκούσης ἀναμφιβόλως ἐπὶ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Μακεδονίαν. ἀφ' ἑτέρου δὲ ἠδύνατό τις νὰ ἐξάξῃ τὸ συμπέρασμα καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Θουκυδίδης ἐν τῇ γενομένῃ ἐπικουρίᾳ δὲν ἀναφέρει τούτους τοὺς πελταστὰς ὡς Μακεδονικὸν στρατόν, καὶ ὅτι ἡ Κρουσὶς ἀπέβη ἀνεξάρτητος ἐν ταῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου ταραχαῖς. Τὴν δὲ βεβαιοτάτην ἀπόδειξιν, ὅτι αὐτός, εἰ καὶ δὲν λέγεται ῥητῶς, εὐθὺς μετὰ τὴν περὶ Σπάρτωλον μάχην ἀντέπραξε τοῖς Ἀθηναίοις, εὑρίσκομεν ἐν τῇ τοῦ Θουκυδίδου ἀφηγήσει

---

1) Θουκ. 2, 29. 95—97.
2) 2, 70.
3) 2, 79.

Digitized by Google

περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Κορινθίων κατὰ τῆς μετὰ τῶν Ἀθηνῶν συμμαχησάσης Ἀκαρνανίας. ὁ Περδίκκας ἔπεμψε 1000 Μακεδόνας καὶ ἴσως ἐξήσκησεν ἐπίῤῥοιαν καὶ ἐπὶ τῶν Ὀρεστῶν, πεμψάντων ἐπίσης 1000 ἄνδρας εἰς τὸν πόλεμον[1]. Ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι πάραυτα ἐπληροφορήθησαν περὶ ταύτης τῆς ἀπιστίας, εἶναι πρόδηλον· συνάμα παρεπονεῖτο καὶ ὁ Σιτάλκης κατὰ τοῦ Περδίκκα, ὡς μὴ ἐκπληρώσαντος τὴν πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν. Ὅθεν ἀπεφασίσθη καιρία προσβολὴ κατὰ τῶν Μακεδόνων, ὧν ὁ μὲν δικαιωματοῦχος Φίλιππος ἐτελεύτησεν ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Ἀμύντας ἦν κληρονόμος τοῦ Μακεδονικοῦ θρόνου καὶ διατρίβων ἐν τῇ Ὀδρυσικῇ αὐλῇ κατέπεισε τὸν βασιλέα τῶν Ὀδρυσῶν εἰς μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Περδίκκα καὶ τῶν Χαλκιδέων, ὑποστηριχθεὶς εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναϊκῶν πρέσβεων, ματαιωσάντων πρότερον ἀπόπειραν τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες προσεπάθησαν νὰ συνδέσωσι στενοτέρας σχέσεις μετὰ τοῦ Σιτάλκου[2]. Τῷ αὐτῷ ἔτει ἤρξατο αὐτὸς καὶ τὸν πόλεμον, παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου, τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατηγοῦ Ἅγνωνος καὶ τῶν πρεσβευτῶν, εἰς ὃν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὰς συνθήκας ὤφειλον νὰ πέμψωσι στόλον καὶ ὅσον οἷόντε μείζονα πεζικὴν δύναμιν. Ἐν Δοβήρῳ, κειμένῃ ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς μεθορίοις, ὁ Σιτάλκης συνήθροιζε τὸν μέγαν στρατόν, συγκείμενον ἐκ 50,000 ἱππέων καὶ 100,000 πεζῶν, ἔνθα πάντα μὲν τὰ ὑποτελῆ ἔθνη διέθεσαν στρατόν, πολλὰ δὲ καὶ τῶν αὐτονόμων Θρακικῶν φύλων συνεξεστράτευσαν ἕνεκα μισθοῦ καὶ ἔτι μᾶλλον λαφυραγωγίας. Τέλος εἰσέβαλεν ὁ Σιτάλκης εἰς τὴν χώραν τοῦ Φιλίππου, ἀκωλύτως μὲν προελάσας διὰ τῆς ἀνοικτῆς χώρας μέχρι τοῦ Ἀξιοῦ, ἀπαντήσας δ' ἐνεργητικὴν ἀντίστασιν παρὰ τῶν ἐν τῇ ἀκτῇ αὐτοῦ

---

1) Θουκ. 2, 80.
2) Θουκ. 2, 67. Ἡροδ. 7, 137.

Digitized by Google

κειμένων ἀρχαιοπελασγικῶν πόλεων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν Εἰδομένη κατὰ κράτος ἡλώθη, ἡ δὲ Γορτυνία, Ἀταλάντη καί τινες ἄλλαι θέσεις παρεδόθησαν ἐκ πίστεως πρὸς τὸν Ἀμύνταν, τὸν νόμιμον βασιλέα αὐτῶν καὶ ἡ Εὔρωπος μόνη ἀντέστη. Πρὸ τούτου τοῦ ἰσχυροῦ κέντρου, ὅπερ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατακτηθῇ, διηρέθη ὁ μέγας στρατιωτικὸς κλύδων. ὁ Σιτάλκης ἔφθασεν εἰς τὸν Ἀξιόν, ὡς φαίνεται, οὐχὶ ἐκ τῆς συνήθους ὁδοῦ διὰ τῆς Μυγδονίας, ἀλλ' ἐκ τῶν βοῤῥειοανατολικῶν μερῶν, ὅπου ἀνεστατώθησαν ἡ Ἀνθεμοῦς, Κρηστωνία, Μυγδονία καὶ πᾶσα ἡ μέχρι Πέλλης καὶ Κύῤῥου χώρα[1]). Οἱ Μακεδόνες ἀπεχώρησαν εἰς τὰς ὀλίγας ἰσχυρὰς θέσεις, διότι δὲν εἶχον κατὰ νοῦν μετὰ τῆς λίαν μικρᾶς δυνάμεως νὰ ἀντιπαραταχθῶσιν εἰς φανερὸν πόλεμον πρὸς τὸν μέγαν στρατὸν τοῦ Σιτάλκου. Ὁ δὲ Περδίκκας ἔλαβεν ἐκ τῆς ἄνω Μακεδονίας λαμπρὰν ἐπικουρίαν ἱππέων, οἵτινες ἀπέδειξαν λαμπρῶς τὴν δραστηριότητά των· διότι θαῤῥαλέως μὲν καὶ καρτερῶς ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ Θρακικοῦ ὁμίλου, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως νὰ κατορθώσωσί τι ἕνεκα τῆς μεγάλης ὑπεροχῆς τῶν ἐναντίων, καὶ διὰ τοῦτο πάραυτα κατέλιπον τοὺς ἀκροβολισμούς. Καὶ ὁ Σιτάλκης δὲ δὲν κατώρθωσε τίποτε διὰ τῶν ματαίων τώρα ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς ἐπεκτανθεισῶν πορθήσεων. διότι, ἀπόντος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατοῦ, ἡ ψυχὴ τοῦ μεγάλου πλήθους ἐξέλιπε, καὶ συνάμα ἐπῆλθεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπορία ζωοτροφιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ὁ χειμὼν μεθ' ὅλων τῶν δυσκολιῶν αὐτοῦ. Ἐκ πάντων τούτων ἀθυμήσας ὁ Σι-

---

1) Ἡ θέσις τῆς Κύῤῥου (παρὰ Πτολεμαίῳ Κύριος) ἀμφισβητεῖται. Καὶ ὁ μὲν Μάννερτος (7, σ. 491) θέτει αὐτήν, προφανῶς μὴ ὀρθῶς, βοῤῥείως τῆς Ἐδέσσης. Ὁ δὲ Λὴκ καὶ Μύλλερος βοῤῥειοδυτικῶς τῆς Πέλλης, περίπου ἐν τῇ θέσει τοῦ σημερινοῦ Παλαιοκάστρου. Γίνεται δὲ δῆλον ἐκ τοῦ Πολυαίνου. 3, 4, 1. ὅτι αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν, ἢ οὐχὶ πολὺ μακρὰν αὐτῆς, πιθανῶς μεταξὺ Λουδίου καὶ Ἀξιοῦ.

Digitized by Google

τάλκης εἰσήκουσε τοὺς λόγους τοῦ Περδίκκα, ὅστις κρυφίως προσείλκυσεν εἰς τὸ μέρος αὐτοῦ Σεύθην, τὸν κραταιὸν ἀδελφιδοῦν τοῦ Σιτάλκου, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ τὴν ἀδελφὴν ὡς σύζυγον μετὰ μεγάλης προικός. Εὔκολον ἦν τῷ Σεύθῃ νὰ κερδήσῃ τὸν βασιλέα ἐν τῇ ἐνεστώσῃ θέσει καὶ διαθέσει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ· διὸ κατὰ Νοέμβριον ἀπέσυρε ταχέως τὸν Θρακικὸν στρατόν, ἀφ' οὗ διέτριψεν εἰς ἐχθρικὴν χώραν 30 ἡμέρας καὶ δὲν κατώρθωσε σχεδὸν τίποτε [1]).

Ἀθήνηθεν ἔφθασαν συγχρόνως μόνον δῶρα καὶ πρεσβευταὶ εἰς παραμυθίαν τοῦ βασιλέως, ἀντὶ τοῦ συνομολογηθέντος στρατοῦ· διότι τῳόντι δὲν συνέφερεν εἰς τὰς Ἀθήνας νὰ προαγάγωσι τόσῳ ἰσχυρὰς δυνάμεις, αἵτινες μᾶλλον ἀπέβλεπον εἰς ἐπιχειρήσεις, ἐχούσας σπουδαιότητα μόνον πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ προφανῶς κατεπρόδωσαν τὰ περαιτέρω ἐπιχειρηθέντα βουλεύματα τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδρυσῶν. Διότι πάντες οἱ Ἕλληνες μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν ἔτρεμον ἐκ ταύτης τῆς νέας ἐκστρατείας τῶν βαρβάρων, καὶ ἀκαταλόγιστοι τῇ τότε διαστάσει τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου θὰ ἦσαν αἱ συνέπειαι, αἵτινες ἤθελον προκύψει, ἂν τὸ Ὀδρυσικὸν κράτος ἐξετείνετο μακρότερον πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ Λακεδαιμονικὸν κόμμα ἦν λίαν περίφοβον, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθύμουν νὰ μεταχειρισθῶσι ταύτην τὴν δύναμιν κατ' αὐτοῦ. Ἂν δὲ ἥρπαξεν ὁ Σιτάλκης τὴν Μακεδονίαν, ἤθελε γείνῃ λίαν ὠφέλιμον ταῖς ἐκεῖ κτήσεσι τῶν Ἀθηναίων, ὡς καὶ συνέβη. Διὸ εὔληπτον εἶναι, διὰ τίνας λόγους ἐβράδυνεν ὁ στόλος καὶ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων· ἡ δὲ φρουρὰ τῆς Ποτιδαίας ἀρκούντως ἐδικαιολογήθη διὰ τὴν ἀπραξίαν ἐν τῇ ἀρτίως περὶ Σπάρτωλον συμβάσῃ ἥττῃ καὶ καταστροφῇ πάντων τῶν στρατηγῶν. Ἐξ ἐναντίας ἠδύναντο οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ἐλπίζωσιν, ὅτι εὐκολώτερον ἤθελον ὑποτάξει τοὺς ὑπὸ

---

1) Θουκ. 2, 95—101.

Digitized by Google

τῶν Θρακῶν γενομένους ἀσθενεστέρους Χαλκιδεῖς καὶ Βοττιαίους καὶ ὅτι ἤθελον καταστήσει τὸν νῦν μόνον μείναντα Περδίκκαν ἀβλαβῆ ἢ καὶ πάντη ἐξαρτώμενον σύμμαχον. Οὗτος ὅμως ἐξῆλθε τοῦ ἀπειλητικωτάτου κινδύνου ἄνευ πάσης βλάβης, ἂν δὲν αναλογισθῶμεν τὴν εὐκόλως λησμονουμένην φθοράν. Τώρα δὲ ἀπαλλαχθεὶς τοῦ ἐπαχθοῦς δικαιωματούχου ὁ Ἀμύντας γίνεται ἀφανὴς ἐκ τῆς ἱστορίας, καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς ἄνω Μακεδονίας προσήγαγον τὸν κοινὸν κίνδυνον αὐτῷ, ἐλπίσαντι, ὅτι δύναται νὰ ἐπιτείνῃ συντονώτερον τοὺς μέχρι τοῦδε ἀσθενεῖς δεσμοὺς τῆς ὑποταγῆς, καὶ μάλιστα, ἀφοῦ συνεδέθη δι' ἐπιγαμβρείας μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ κράτους τῶν Ὀδρυσῶν, τῶν ὁποίων ὁ βασιλεὺς Σεύθης ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Περδίκκα Στρατονίκην. Περὶ στενοτέρων σχέσεων μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ὀδρυσῶν ἐπὶ Σιτάλκου δὲν ἀκούομεν πλέον τίποτε, ὅστις φαίνεται, ὅτι ὅλως ἀπώλεσε τὸν πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐνθουσιασμὸν αὐτοῦ, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ἐπὶ Σεύθου, διαδεχθέντος ἐν τῇ βασιλείᾳ τὸν ἐν ἔτει 424 (Ὀλ. 89, 1) πεσόντα θεῖον κατὰ τῶν Τριβαλλῶν[1]).

Ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις εὑρίσκομεν τὸν Περδίκκαν ἐν εἰρηνικῇ καὶ σχεδὸν οὐδετέρᾳ σχέσει πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ὁ πόλεμος πάλιν εἶχεν ἐκραγῇ πρὸς μεσημβρίαν ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. ἡ Πύλος καὶ Κύθηρα καταληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἐπηύξησαν τοὺς ὑποτελεῖς συμμάχους, καὶ ὁ κατὰ τῶν Χαλκιδέων πόλεμος ὀλίγῳ μακρότερον ἤχθη, οἵτινες ἐφοβοῦντο δικαίως τοὺς Ἀθηναίους, διότι οὗτοι ἤθελον ἐφορμήσει κατ' ἐκείνων, ἅμα ἔμενον ὀλίγον ἐλεύθεροι, καὶ ἐζήτουν νὰ εὕρωσι πρότερον βοήθειάν τινα. Ὁ Περδίκκας, ὅστις κατὰ τὴν πρὸς τὰς Ἀθήνας διάθεσιν, ἦν ὁ ἀρχαῖος, συνεφώνησε μετὰ τῶν Χαλκιδέων, ἐλπίσας, ὅτι θέλει δυνηθῇ νὰ μεταχει-

1) Θουκ. 4, 101.

ρισθῇ Λακεδαιμόνιον στρατὸν καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ὅθεν ἀπέπεμψεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 424 (Ὀλ. 88, 4) κρυφίως εἰς τὴν Σπάρτην πρεσβείαν, μέλλουσαν νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐκ μέρους τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως, τῶν Χαλκιδέων καὶ μέρους τῶν μήπω ἀποστατησασῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας ἡ Ἀθηναϊκὴ κυριαρχία ἐγένετο λίαν καταθλιπτική, στρατὸν μετ' ἀνδρείου καὶ δραστηρίου στρατηγοῦ, ἐφαμίλλου τοῦ Βρασίδου, ἵνα ἐμβάλῃ ἐπαισθητὴν πληγὴν τῇ Ἀθηναϊκῇ δυνάμει εἰς τὰς ἰσχυροτάτας συμμαχικὰς χώρας αὐτῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ. ὁ δὲ Περδίκκας ὑπεσχέθη, ὅτι πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ διὰ μὲν τὸ ἥμισυ αὐτὸς θὰ φροντίσῃ, διὰ δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ αἱ πόλεις· οἱ φρόνιμοι Λακεδαιμόνιοι ἐκτὸς τοῦ φόβου ἀπὸ τῶν εἱλώτων, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τῶν πλησίον φρουρῶν ἠδύναντο νὰ κινήσωσιν εἰς ἀποστασίαν, καὶ ἄνευ τοῦ εὐφυεστάτου Βρασίδου δυσκόλως ἤθελον ἀποπερατώσει μίαν σχεδὸν παράβολον ἐπιχείρησιν. Ὁ Βρασίδας ἐξεστράτευσε τῷ θέρει τοῦ 824 (Ὀλ. 89, 1) μετὰ 1700 ὁπλιτῶν, ἐν οἷς 700 εἵλωτες καὶ οἱ λοιποὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου συνηθροισμένοι· ἀλλ' ἡ διὰ τῆς Θεσσαλίας διοδεία, ἔνθα ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ηὐνόει τοὺς Ἀθηναίους, ἐγένετο αὐτῷ δυσχερής. Ὁ Περδίκκας ὅμως, ἀποκτήσας μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐν Θεσσαλίᾳ διὰ τοῦ συνδέσμου μετὰ τῶν ἀρχόντων οἴκων, φαίνεται ὅτι διευκόλυνεν αὐτῷ τὴν δίοδον, ὅστις προελάσας ἐν τῇ ὁδοιπορίᾳ μέχρι τοῦ Δίου, τῆς πρώτης Μακεδονικῆς πόλεως, ἔφθασεν εὐθὺς εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μαθόντες ταῦτα, ἐκήρυξαν ἀμέσως τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Περδίκκα, ἐνισχύσαντες τὰς ἐκεῖ φρουρὰς αὐτῶν.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἐλιμίας, ὁ Δέρδας καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ὑπεστήριξαν τῷ 431 τὸν ἐξωσθέντα Φίλιππον κατὰ τοῦ Περδίκκα, προφανῶς ἐπῆλθεν ἐπί-

1) Θουκ. 4, 78—82.

Digitized by Google

σημος μεταβολὴ εἰς τὰς πρότερον μεταξὺ τούτου καὶ τῶν πόλεων τῆς ἄνω Μακεδονίας ὑφισταμένας σχέσεις, αἵτινες ἐν τοῖς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου χρόνοις ἐπέτυχον πάλιν ἱκανὴν αὐτονομίαν. Ὁ κίνδυνος, ἐν ᾧ ὁ Περδίκκας περιῆλθε διὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ὀδρυσῶν, διέῤῥηξε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἡγεμόνων τῆς ἄνω Μακεδονίας καὶ ἔφερεν αὐτὴν πάλιν ἐγγύτερον πρὸς αὐτόν. Ὁ Φίλιππος καὶ Ἀμύντας δὲν εὗρον πλέον οὐδεμίαν ὑποστήριξιν παρ' αὐτοῖς, καὶ ὅτε νῦν ὁ Σιτάλκης εἰσέβαλε μετὰ τοῦ φοβεροῦ στρατοῦ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Περδίκκας ἔλαβε μάλιστα ἐπικουρίαν παρ' αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ φίλαρχος βασιλεὺς ἐθεώρησε ταύτην τὴν προσέγγισιν μόνον ὡς ἀφορμὴν εἰς διάπραξιν τῶν περαιτέρω βουλευμάτων αὐτοῦ. Περὶ τῶν συμβάντων, ἅπερ ἐγένοντο ἐν τοῖς πέντε ἔτεσι μετὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Σιτάλκου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἡγεμόνων τῆς ἄνω Μακεδονίας, δὲν γινώσκομεν τίποτε. Δὲν θέλομεν δὲ μεγάλως ἀδικήσει αὐτόν, ὑπολαμβάνοντες, ὅτι αὐτὸς καὶ ἐνταῦθα προσεφέρθη μετὰ τῆς αὐτῆς πανουργίας καὶ ἀπιστίας, καὶ μάλιστα ἔτι ἀγνωμονέστερον, ἢ ὡς ἀπέναντι τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Σιτάλκου. Ἡ μικροτέρα δύναμις καὶ ἡ διαίρεσις τῆς ἄνω Μακεδονίας παρέσχεν εἰς τὰ διπλωματικὰ μηχανήματα αὐτοῦ χρησιμωτέραν ἐκστρατείαν, προδηλοῦσαν μείζονα ἀποτελέσματα. Τίνα συνέβησαν αὐτῷ ἐντὸς τῶν πέντε τούτων ἐτῶν, μένει ἄδηλον· ἐνόησεν ὅμως, ὅτι ἄνευ ξένης βοηθείας δὲν ἠδύνατο νὰ διαπράξῃ ἐντελῆ ὑποταγήν. Ἰδίως δὲ παρέσχον αὐτῷ λίαν ἀποτελεσματικὴν ἀντίστασιν οἱ Λυγκησταί, οἱ παλαιοὶ ἐχθροὶ τῶν Μακεδόνων, πρὸς καταδούλωσιν τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ τὸν προσκληθέντα Λακεδαιμόνιον στρατόν. Οἱ λόγοι, οἵτινες παρεκίνησαν τοὺς Χαλκιδεῖς νὰ ζητήσωσι βοήθειαν παρὰ τῆς Λακεδαίμονος, ἔκειντο μακρὰν τοῦ Περδίκκα· διότι αὐτὸς δὲν εἶχε πλέον νὰ φοβῆται ἐκ μέρους τῶν Ἀθηναίων, οὐδ' ἐφρόντιζε καθόλου περὶ τῆς

ἐντελοῦς· ἐλευθερίας τῶν φιλοσπούδων ἑλληνίδων πόλεων, θεωρῶν ἴδιον συμφέρον, ὅτι ἀμφότερα τὰ μέρη, παρασχόντα αὐτῷ ἐλεύθερον στάδιον εἰς στερέωσιν τῆς αὐτονόμου θέσεως, ἐνησχολήθησαν πρὸς ἄλληλα ἄνευ βεβαίας ἐλπίδος καλῆς ἐκβάσεως. Ὅθεν ὁ Περδίκκας δυσκόλως παρέσχε τὴν πρώτην ἀφορμὴν τῇ ἀμέσῳ ἐπεμβάσει τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰ Χαλκιδικὰ πράγματα· λίαν δὲ φρονίμως ἔπραξεν αὐτὸς παρακολουθήσας εἰς τὰς προκλήσεις τῶν Χαλκιδέων, ἅμα ἔμαθε περὶ τούτου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἠδύνατο νὰ προβάλῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς προαγωγῆς τῶν ἰδίων βουλευμάτων αὐτοῦ. Πᾶσα ἡ πρὸς τὸν Βρασίδαν διαγωγὴ αὐτοῦ μαρτυρεῖ προφανῶς, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ προκλήσει ἀπέβλεψε κυρίως τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἣν ὁ Βρασίδας ἔπρεπε νὰ παρέξῃ αὐτῷ κατὰ τῶν Λυγκηστῶν· τῳόντι ὑπῆρχε καὶ ἐλατήριον πρὸς ταύτην τὴν πρώτην ἐπιχείρησιν τοῦ Βρασίδου. Βασιλεὺς δὲ τῶν Λυγκηστῶν ἦν τότε Ἀῤῥιβαῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Βρομεροῦ· ὁ Βρασίδας ἐν τούτοις ἦν λίαν συνετός, ἵνα προσφέρῃ ἑαυτὸν ὡς ὄργανον τοῖς βουλεύμασι τοῦ Περδίκκα, φροντίζων μᾶλλον συμμάχους ἢ νέους ἐχθροὺς νὰ κερδήσῃ. Οἱ δὲ Χαλκιδεῖς, γνωρίσαντες ἀρκούντως τὴν ἰδιάζουσαν ἀπιστίαν τοῦ Περδίκκα, παρῄνουν αὐτὸν νὰ μὴ προσφέρηται λίαν προθύμως εἰς τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνου, διότι ἐπιτυχὼν τὸν σκοπόν, ἀμέσως ἤθελεν ἀποσυρθῇ. Διὸ λίαν εὐκτὸν ἐφάνη τῷ Βρασίδᾳ, ὅτε ὁ Ἀῤῥιβαῖος ἐκήρυξεν, ὅτι προθύμως παραχωρεῖ αὐτῷ τὴν διάλυσιν τῶν πρὸς τὸν Περδίκκαν ἐρίδων, ὅστις λίαν ἀγανακτήσας περὶ τῶν προσφερθεισῶν διαπραγματεύσεων τῷ Βρασίδᾳ, ἐπίσης ἐκήρυξεν, ὅτι δὲν προσεκάλεσεν αὐτὸν δικαστὴν τῶν ἐρίδων, ἀλλ' ἵνα ὑποτάξῃ αὐτῷ τοὺς ἐχθρούς. Αὕτη ἡ πρὸς τῇ πανουργίᾳ τοῦ βασιλέως διττῶς παράδοξος ἁπλότης· ἔπρεπεν ἔτι μᾶλλον νὰ ἐνισχύσῃ τὸν Βρασίδαν εἰς τὰ βουλεύματα αὐτοῦ, ὅστις διαπραγματευθεὶς μετὰ τοῦ Ἀῤῥιβαίου μετέβη εἰς τὴν Χαλκιδικήν, χω-

Digitized by Google

ρὶς νὰ πατήσῃ καθόλου τὸ Λυγκηστικὸν ἔδαφος. Ὁ δὲ παρωργισμένος Περδίκκας ἐξεδικήθη αὐτόν, διότι, ἀντὶ νὰ χορηγήσῃ, ὡς ὑπεσχέθη, τὸ ἥμισυ τῶν δαπανῶν τοῦ Λακεδαιμονίου στρατοῦ, ἐπλήρωσε μόνον τὸ τρίτον, μὴ θεωρήσας κατάλληλον τῷ συμφέροντι αὐτοῦ, ν' ἀποχωρήσῃ ὅλως ἐκ τῆς ὑποθέσεως τῶν Χαλκιδέων καὶ τοῦ Βρασίδα[1]).

Τώρα δὲ ὁ Βρασίδας ἤρξατο τὸ νικηφόρον στάδιον κατὰ τῶν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ καὶ τῇ γειτνιαζούσῃ συμμάχων πόλεων τῶν Ἀθηνῶν, ἐξ ὧν ἡ Ἄκανθος καὶ Στάγειρος προσῆλθον αὐτῷ ἔτι τῷ αὐτῷ θέρει[2]), *καὶ τὸν χειμῶνα ὁρμήσας κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως βοηθείᾳ ἐχθρικῆς τοῖς Ἀθηναίοις μερίδος τῶν κατοίκων, κατέλαβε ταύτην τὴν ἰσχυρὰν πόλιν ἀπροσδοκήτως τε καὶ ταχέως. Ταύτης δὲ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως μετέσχε καὶ ὁ Περδίκκας, προηγουμένως σχηματίσας μερίδα τινὰ ἐν τῇ πόλει, ἀποδείξασαν ἐν τῇ παραδόσει αὐτῆς τὴν χρησιμότητα*[3])· *καὶ οὕτω οἱ Ἀθηναῖοι ἀπώλεσαν ταύτην τὴν ἰσχυροτάτην πόλιν πάσης τῆς Μακεδονικῆς καὶ Θρᾳκικῆς παραλίας. Ἡ μὲν Ἠϊὼν ἐσώθη διὰ τοῦ ταχέως ἐκ Θάσου ἐπελθόντος Θουκυδίδου τοῦ ἱστορικοῦ*[4])· *πολλαὶ ὅμως ἄλλαι πόλεις ἔπεσον ὑπὸ τὸν Βρασίδαν, ὅστις, δολοφονηθέντος τοῦ βασιλέως τῶν Ἠδωνῶν Πιττακοῦ, κατέλαβε καὶ τὴν Ἠδωνικὴν πόλιν Μύρκινον. ὁ Περδίκκας, ὅστις εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Ἀμφιπόλεως παρεγένετο εἰς τὸ θέατρον, συνεπενήργησε τῇ μεταστάσει τῆς Γαληψοῦ καὶ Οἰσύμης, δύο Θρᾳκικῶν ἀποικιῶν*[5]). *Τῷ αὐτῷ χειμῶνι ἔτι ὁ Βρα-*

---

1) *Θουκ.* 4, 83.
2) *Θουκ.* 4, 88.
3) *Θουκ.* 4, 103.
4) *Αὐτοθ.* 104. 106.
5) *Αὐτ.* 107. *Ὑπὸ ταύτην τὴν Γαληψὸν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀνατολικῶς τοῦ Στρυμόνος κειμένη (Στραβ. ἀποσπ. 33. 34.), ἐξ ἧς ἡ ἐπὶ τῆς Σιθωνίας κειμένη (Ἡροδ. 7, 122) πρέπει νὰ διασταλθῇ.*

Digitized by Google

σίδας παρεξέτεινε τὴν νίκην καὶ ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω, ὅπου ἀντέστησαν αὐτῷ ἐκ τῶν ἓξ ἑλληνίδων πόλεων μόνον ἡ Σάνη (εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἰσθμοῦ) καὶ τὸ Δῖον, εἰς τὴν δῄωσιν τῶν ὁποίων περιωρίσθη [1]). Ἡ Τορώνη, ἡ ἰσχυροτάτη πόλις τῆς χερσονήσου Σιθωνίας, προδοσίᾳ περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ. Ταῦτα τὰ συμβάντα κατέστησαν καὶ τοὺς Ἀθηναίους εὐκαταφόρους εἰς τὴν εἰρήνην· ἡ δὲ προηγουμένως τὸν Μάρτιον γενομένη ἐνιαύσιος ἐκκεχειρία οὐδέποτε ἴσχυσεν ἐντελῶς εἰς τὴν Χαλκιδικήν, διότι ἡ Σκιώνη καὶ Μένδη, δύο ἰσχυραὶ πόλεις τῆς Παλλήνης, αἵτινες μετὰ τὰς σπονδὰς ἀπέστησαν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Βρασίδου, καθ' ὧν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἀπεφάσισαν τὸ τελευταῖον μέτρον, ὁ δὲ Βρασίδας ἐξησφάλισε τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς τὴν Ὄλυνθον [2]).

Ὁ μέγιστος ἀγὼν ἐφάνη, ὅτι τώρα ἔμελλε νὰ ἐκραγῇ πάλιν εἰς τὰ πέριξ τῆς Μακεδονίας καὶ ὁ Περδίκκας ὑπελόγισεν ἀκριβῶς, πόσον βαρυτέρα εἰς τὴν πλάστιγγα θέλει πέσει ἡ κρίσις αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθύμει νὰ πωλήσῃ τὴν συνδρομήν του ὅσον τὸ δυνατὸν πολυτιμότερον, τοῦ ὁποίου ἡ κυρία εὐχὴ ἦτο πάντοτε ἡ ὑποταγὴ τῶν Λυγκηστῶν, ἐφ' ᾧ ἔπρεπε νὰ βοηθήσωσιν αὐτὸν οἱ σύμμαχοι, ὁ Βρασίδας καὶ οἱ Χαλκιδεῖς. Ὅσῳ ἄκαιρος τῷ Σπαρτιατικῷ στρατηγῷ καὶ ἂν ἦτο ἡ προκειμένη ἐκστρατεία ἀσχέτως τοῦ λοιποῦ πολέμου, παρεσκευάσθη ὅμως νὰ καταπραΰνῃ τὸν κατεπείγοντα βασιλέα, τοῦ ὁποίου τὴν βοήθειαν τώρα τοὐλάχιστον δὲν ἠδύνατο νὰ στερῆται, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τῇ προτέρᾳ εἰρήνῃ διεύθυναν κατ' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν δύναμιν αὐτῶν, καὶ ἵνα ᾖ ἐγκαίρως εἰς τὴν θέσιν, ἀπεφάσισε νὰ διεξαγάγῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Λυγ-

1) Θουκ. 4, 109. Ἡροδ. 7, 22. Στραβ. ἀποσπ. 33. 34. ὁ Σκύλαξ καλεῖ καὶ Χαράδραν.

2) Θουκ. 4, 110—123.

Digitized by Google

κηστίδα πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς Ἀθηναϊκῆς δυνάμεως. Ὁ μὲν Περδίκκας συνήθροισε πάντας τοὺς Μακεδόνας, ὧν ἦρχε, καθὼς καὶ τοὺς ὁπλίτας τῶν ἐν Μακεδονίᾳ κειμένων ἑλληνίδων πόλεων. ὁ δὲ Βρασίδας διέθεσε εἰς τὸν πόλεμον τὰ Πελοποννησιακὰ στρατεύματα, ὅσα δὲν ἦτο ἀνάγκη νὰ καταλίπῃ ὡς φρουρούς, καθὼς καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, Ἀκανθίους καὶ ἄλλους συμμάχους. ἐν ὅλῳ συνέκειτο ὁ στρατὸς ἐκ 3000 ἑλλήνων ὁπλιτῶν, 1000 ἱππέων καὶ μεγάλου πλήθους βαρβάρων (ὑφ' οὓς ὁ Θουκυδίδης ἐννοεῖ ἀναμφιβόλως τοὺς Μακεδόνας αὐτούς, οἱ ἱππεῖς εἰσιν ἑταῖροι). Πρὸς τούτοις εἶχε συναθροίσει ὁ Περδίκκας Ἰλλυριοὺς μισθοφόρους, οἵτινες ἔπρεπε νὰ εἰσβάλωσιν ἐκ δυσμῶν εἰς τὴν Λυγκηστίδα, ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν ἔτι. Ἅμα ὁ στρατὸς εἰσήλασεν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἐριγῶνος, ἦλθεν εἰς συμπλοκὴν πρὸς τὸν Ἀῤῥιβαῖον, ἐν ᾗ οὗτος νικηθεὶς μετὰ μεγάλης ζημίας, ἀπεσύρθη εἰς τοὺς λόφους· ἐν ᾧ ὁ στρατός, περιμένων τοὺς Ἰλλυριοὺς δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἡσυχίαν ἦγεν, ὁ μὲν Περδίκκας ἤθελε νὰ ἐφορμήσῃ εἰς τὰς κώμας τῶν Λυγκηστῶν (πόλεις δὲν ὑπῆρχον ἔτι), ὁ δὲ Βρασίδας ἔμφροντις περὶ τῆς Μένδης καὶ ἀρκούμενος τῷ ἐγερθέντι ἐπινικίῳ μνημείῳ, ἔσπευδε νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπειδή γε καὶ οἱ Ἰλλυριοὶ δὲν ἔφθασαν. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἐνταῦθα ἀμφότεροι οἱ ἀρχηγοὶ ἐφιλονείκουν ἔτι, ἔφθασεν ἀγγελία, ὅτι οἱ ἄπιστοι Ἰλλυριοὶ προσῆλθον τῷ Ἀῤῥιβαίῳ. Τώρα οὐδόλως μὲν ἀντέτεινε πλέον καὶ ὁ Περδίκκας περὶ τῆς ἐπανόδου, ἡ φιλονεικία ὅμως δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ βουλευθῇ τι σταθερόν, οὐδ' ὡρίσθη τι περὶ τοῦ χρόνου, ὅτε, τὴν ἐπομένην νύκτα πανικοῦ φόβου καταλαβόντος τὸν στρατὸν τοῦ Περδίκκα, πάντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐβιάσθη, πρὶν ἢ δυνηθῇ νὰ συνδιαλεχθῇ μετὰ τοῦ Βρασίδου, ἰδιαιτέρως στρατοπεδεύσαντος εἰς ἀπόστασιν τινα, ὅστις, ἅμα ἐξημέρωσεν, ἰδὼν ἑαυτὸν ἐγκαταλελειμμένον καὶ πάντα τὸν στρατὸν τῶν Λυγκηστῶν καὶ Ἰλλυριῶν ἐπερχόμενον ἐναν-

Digitized by Google

τίον αὐτοῦ, ἀπεφάσισε γενναίως νὰ διέλθῃ διὰ τῶν πολεμίων. Ἡ νῦν συμβᾶσα κινδυνώδης ἀναχώρησις παρέσχε λαμπρὰν ἀπόδειξιν περὶ τῆς στρατηγικῆς τοῦ Βρασίδου, καθὼς καὶ περὶ τῆς ἀνδρείας καὶ εὐταξίας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ. Ἡ ὑπὸ τῶν Λυγκηστῶν καταληφθεῖσα δίοδος, ἥτις ἦγεν εἰς τὴν Ἐορδαίαν, ἡλώθη κατὰ κράτος καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὴν Ἄρνισσαν, τὸν πρῶτον τόπον τῆς τοῦ Περδίκκα χώρας. Ἅμα ἐθεώρησαν ἑαυτὰ ἐξησφαλισμένα τὰ στρατεύματα, ἐξεδήλωσαν τὴν δικαίαν ὀργὴν κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ κατέλαβον πάντα, ὅσα οὗτοι ἀπώλεσαν ἐν τῇ ὁδῷ, κατακόψαντες τὰ ὑποζύγια αὐτῶν. Ἔκτοτε ὁ Περδίκκας θεωρήσας τὸν Βρασίδαν ὡς ἐχθρόν, ἀπετράπη τῆς μερίδος τῶν Λακεδαιμονίων καὶ πάλιν ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν Ἀθηναίων[1]).

Ἐν τῇ τοῦ Βρασίδου ἀπουσίᾳ Ἀθήνηθεν φθάσαντες εἰς τὴν Ποτίδαιαν ὁ Νικίας καὶ Νικόστρατος μετὰ 50 *πλοίων, ἀνέκτησαν τὴν Μένδην καὶ ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σκιώνης· ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὁ Περδίκκας ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῶν δύο Ἀθηναϊκῶν στρατηγῶν, καὶ ἵνα ἀποδείξῃ αὐτοῖς τὴν μετάστασιν αὐτοῦ, ἐκώλυσε τὴν διόδον Λακεδαιμονίου στρατοῦ ὑπὸ τὸν Ἰσχαγόραν, Ἀμεινίαν καὶ Ἀριστέα, ἣν πρότερον εἶχεν ἐπιτρέψει χάριν τῆς ἐπικρατησάσης ἐπιῤῥοῆς τοῦ Βρασίδου διὰ Θεσσαλίας*[2]) (423. *Ὀλ.* 89, 2). *Φαίνεται ὅτι τοῦ λοιποῦ δὲν ἔκαμεν ἰδιαιτέρας θυσίας ἐν ταύτῃ τῇ νέᾳ συμμαχίᾳ πρὸς χάριν τῶν Ἀθηναίων· διότι ὁλόκληρον τὸ ἔτος παρῆλθεν ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς Σκιώνης, καὶ τολμηρὰ ἀπόπειρα τοῦ Βρασίδου κατὰ τῆς Ποτιδαίας ἀπέτυχεν ἐν ἀρχῇ τοῦ* 422[3]).

Παρελθούσης τῆς ἀνακωχῆς, ὁ πόλεμος ἤρξατο μετ'

---

1) *Θουκ.* 4, 124—128.
2) *Θουκ.* 4, 132.
3) *αὐτ.* 135.

ἀνανεωθείσης δυνάμεως. Ὁ Κλέων προσορμισθεὶς εἰς τὴν Χαλκιδικὴν μετὰ στόλου 30 *πλοίων, κατέλαβε τὴν Τορώνην, καὶ εἶτα ἐξέπλευσε πρὸς τὴν Ἠϊόνα*[1]), *ἐξ ἧς τὴν μὲν Γαληψὸν κατέκτησε, τὴν δὲ Στάγειρον δὲν ἠδυνήθη. Ὅθεν ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ὀδομαντῶν Πολλοῦ συναθροισθέντων μισθοφόρων μεταπέμπεται καὶ τὰ Μακεδονικὰ εἰς τὴν Ἠϊόνα, ἅπερ ὁ Περδίκκας ὤφειλε νὰ διαθέσῃ κατὰ τὴν συνθήκην*[2]), *καὶ δι' ὧν ἔπρεπε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἀμφίπολιν. Εἶναι δὲ λίαν ἀμφίβολον, εἰ ὁ βασιλεὺς ἐπείσθη ταύτῃ τῇ προσκλήσει, ἀναβαλὼν ἴσως ὑπὸ παντοίας προφάσεις τὴν ἀποστολὴν τοῦ στρατοῦ. Ἐν τῇ ἑπομένῃ μάχῃ τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐν ᾗ ὁ Βρασίδας καὶ Κλέων ἔπεσαν, οἱ Ἀθηναῖοι κυρίως ἐνικήθησαν, καὶ αὐτὸς δὲν ἔλαβε μέρος, διότι δὲν ἤθελε νὰ προσφέρῃ καμμίαν θυσίαν ὑπὲρ τῶν συμμάχων· τὴν δὲ ἐπιῤῥοὴν αὐτοῦ βλέπομεν πάλιν, ὅτε ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος* (422. *Ὀλ.* 89, 3) *οἱ Θεσσαλοὶ ἐκώλυσαν τὴν δίοδον εἰς* 900 *Σπαρτιατικοὺς ὁπλίτας*[3]).

Ὁ θάνατος τῶν δύο στρατηγῶν, οἵτινες ἀείποτε ἔσπευδον εἰς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, διευκόλυνε τὰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες ἔφερον εἰς πραγματικὴν εἰρήνην τῷ ἔαρι τοῦ 421, *καθ' ἣν οἱ Λακεδαιμόνιοι παρεχώρησαν τὴν Ἀμφίπολιν τοῖς Ἀθηναίοις, καὶ τοῖς κατοίκοις πασῶν τῶν πόλεων, ἃς οἱ Λακεδαιμόνιοι παραδίδουσι τοῖς Ἀθηναίοις, ἐπιτρέπεται νὰ μετοικήσωσιν, ὅποι καὶ ἂν θέλωσι. Ὑπὸ τὴν εἰσφορὰν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου ὁρισθέντων φόρων ἔμειναν αὐτόνομοι αἱ πόλεις Ἄργιλος, Στάγειρος, Ἄκανθος, Σκῶλος, Ὄλυνθος, Σπάρτωλος, Μηκυβέρνη, Σίγγη καὶ Σάνη. Οἱ Σκιωναῖοι, Τορωναῖοι καὶ Σερμύλιοι παρεδόθησαν τῇ διαθέσει τῶν Ἀθηναίων*[4]).

---

1) *αὐτ.* 5, 2.
2) 5, 6.
3) 5, 12. 13.
4) 5, 18—20.

Digitized by Google

Αἱ δὲ πόλεις δὲν ἦσαν εὐχαριστημέναι ἐκ τούτων τῶν συνθηκῶν, τοὐλάχιστον ἡ Ἀμφίπολις εἶχεν αἰτίαν πρὸς τοῦτο. Ὁ Λακεδαιμόνιος ἄρχων Κλεαρίδας ἀπηρνήθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν πόλιν τοῖς Ἀθηναίοις, χαριζόμενος τοῖς Χαλκιδεῦσιν, ἐξ οὗ γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ πόλις προσετέθη τῇ Χαλκιδικῇ συμμαχίᾳ. Ἡ δὲ φρουρὰ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν ἔπρεπε νὰ καταλίπῃ τὴν Ἀμφίπολιν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αἱ Χαλκιδικαὶ πόλεις ἀπεποιοῦντο νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς συνθήκας τῆς εἰρήνης, τὰ πάντα παρηκολούθησαν τῇ ἐκβάσει, μεθ' ἧς οἱ Ἀθηναῖοι ἠδυνήθησαν νὰ πραγματοποιήσωσι τὰ κατὰ τῶν πόλεων βουλεύματα[1]) *αὐτῶν, αἵτινες ἐζήτησαν νὰ φυλαχθῶσι διὰ τῆς μεταβάσεως εἰς τὴν τῶν Ἀργείων συμμαχίαν*[2]), *ἥτις συνωμολογήθη κατὰ τῆς εὐθὺς μετὰ τὴν εἰρήνην σχηματισθείσης μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Λακεδαίμονος· ἐν ᾧ δὲ μετ' οὐ πολὺ ἡ Σκιώνη παρεδόθη τοῖς Ἀθηναίοις, ἤθελον οὗτοι διὰ τῆς σκληρᾶς μεταχειρίσεως τῶν ἡττηθέντων νὰ ἐμβάλωσι φόβον εἴς τινας πόλεις καὶ νὰ ἀναγκάσωσιν αὐτὰς εἰς μετάστασιν, ὧν αἱ πλεῖσται ἐπέμειναν συντόνως ἀνθιστάμεναι. Ἡ Ἀθηναϊκὴ σύμμαχος πόλις Θύσσος, κειμένη ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω, κατεκτήθη ὑπὸ τῶν συμμάχων, καθὼς καὶ ἡ Μηκυβέρνη τῷ ἐπομένῳ χειμῶνι* (421—20. *Ὀλ.* 89, 4) *ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων, ἥτις νῦν ἐγένετο λιμὴν αὐτῶν.*

Ὁ Περδίκκας ὀλίγον ἀναφερόμενος ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ, ἔμεινεν ὀνόματι μόνον σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων, διότι δὲν ὑπάρχει καμμία μαρτυρία, ἂν αὐτὸς ἐβοήθησέ ποι δραστηρίως αὐτούς· ἡ δὲ ἀποτελεσματικὴ ἀντίστασις, ἣν οἱ Χαλκιδεῖς ἔδειξαν τοῖς Ἀθηναίοις, ἠδύνατο νὰ ἦναι εὐκταία αὐτῷ· διότι, ἀντὶ ἐπικινδύνου τινος ἰσχυρᾶς δυνάμεως, εἶχε γείτονας τώρα μεμονωμένας ἀνεξαρτήτους καὶ χαλαρῶς συνδεδεμένας πόλεις. Ἡ ἄτοπος συμμαχία

---

1) *Θουκ.* 5, 21. 34.
2) 5, 31.

Digitized by Google

τῶν Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων μετεβλήθη ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ διαφόρους φάσεις εἰς Ἀργειο-λακεδαιμονικὴν (418. *Ὀλ.* 90, 3), *εἰς ἣν ὁ Περδίκκας εὐχαρίστως, προσκληθείς, προσετέθη, καὶ ἧς μακροτέραν διάρκειαν καὶ μείζονας δυνάμεις ἠδύνατό τις νὰ περιμένῃ, δὲν εὗρε δὲ πρόσφορον αὐτὸς ν' ἀποστήσῃ παρευθὺς ἀναφανδὸν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων*[1]). *Καὶ οἱ Χαλκιδεῖς προσετέθησαν ταύτῃ τῇ συμμαχίᾳ. Καταστραφέντων δὲ ἐν Ἄργει τῶν ὀλιγαρχικῶν ὑπὸ τῶν τὰ τῶν Ἀθηναίων φρονούντων δημοκρατῶν, διελύθη ἡ συμμαχία, χωρὶς νὰ φέρῃ τὴν προσδοκωμένην ὠφέλειαν τῷ Περδίκκᾳ, τοῦ ὁποίου τὴν μετάστασιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐθεώρησαν ὡς ἀπιστίαν μᾶλλον, καὶ ὅτε διὰ τῆς ἀποχωρήσεως ἐματαίωσεν ἐπιχείρησίν τινα κατὰ τῶν Χαλκιδέων καὶ τῆς Ἀμφιπόλεως, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς λιμένας τῆς χώρας*[2]) (416. *Ὀλ.* 90, 4). *Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐπομένου ἔτους* (415. *Ὀλ.* 19, 1) *ἔπεμψαν ἱππικὸν εἰς τὴν Μεθώνην, ἐξ ἧς ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Μακεδονικῶν φυγάδων ἔκαμαν πορθητικὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν χώραν τοῦ Περδίκκα, μὴ ὑποστηριχθέντος ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων, ἐναντίον τῶν ἀξιώσεων τῶν Λακεδαιμονίων*[3]), *ὅπερ προφανῶς ἀποδεικνύει τὴν ἀπιστίαν, ἥτις ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο μερῶν καὶ ἔπρεπε νὰ αὐξήσῃ μετὰ τῆς σημασίας καὶ αὐτονόμου θέσεως τῶν Χαλκιδέων. Ἀμυδρὸν φῶς ἐπιχέει τοῖς ἐσωτερικοῖς πράγμασι τῆς Μακεδονίας ἐπὶ Περδίκκα, ἅπερ εἰσὶ πάντῃ σκοτεινά, ἡ ἀνάμνησις τῶν φυγάδων Μακεδόνων εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν στρατόν, τῶν ὁποίων ἡ φυγὴ*

1) 5, 80.

2) 5, 83. *Ἄλλην ἔννοιαν δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τοῦτο τὸ ὀλίγον σκοτεινὸν καὶ πολλαχῶς δύσληπτον „κατέκλησαν". Καὶ ὁ σχολιαστὴς ἐννοεῖ οὕτω. Τουτέστι τῶν εἰσαγωγίμων ἢ τῆς θαλάττης ἀπέκλεισαν. Τὸ αὐτὸ μέσον μετεχειρίσθησαν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τοῦ Φιλίππου. Δημοσθ. Ὀλυνθ.* 2. *σ.* 22.

3) *Θουκ.* 6, 7.

Digitized by Google

προῆλθεν ἴσως ἐκ τῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων μεταξὺ Φιλίππου καὶ Ἀμύντου καὶ πιθανῶς ἐνικήθησαν ἐν τῷ κατὰ τῆς αὐξούσης ἐξουσίας τοῦ βασιλέως ἀγῶνι. Ὁ Περδίκκας, φύσει λίαν φίλαρχος, ἔσπευδε νὰ αὐξήσῃ τὴν καὶ ἐσωτερικῶς πολλαπλῶς περιωρισθεῖσαν δύναμιν τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως. Ἡ πανοῦργος καὶ κακοπράγμων διαγωγὴ αὐτοῦ εἶχεν ἐν τῇ παρορμήσει τῶν κομμάτων (ἅπερ αὐτός, καίπερ μὴ ὑπάρχοντα, ἠδυνήθη εὐκόλως νὰ δημιουργήσῃ) εὐνοϊκὸν στάδιον. Αἱ περιπεπλεγμέναι σχέσεις μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, Λακεδαίμονος καὶ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων χρησιμώτατα συνέδραμον τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν αὐτοῦ. Τὰ βουλεύματα τῶν Ἀθηναίων δὲν ἀπέτυχον τῆς ἐπὶ τοῦ Περδίκκου ἐνεργείας, προστεθέντος πάλιν αὐτοῖς, ὅπερ ἔπραξε πάντη ἀμέριμνος, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦσαν ἐπικίνδυνοι αὐτῷ, διότι διεύθυναν πᾶσαν τὴν δύναμιν κατὰ τῆς Σικελίας, καὶ ἡ ἀκμάζουσα δύναμις τῶν ἐλευθέρων ἑλληνίδων πόλεων ἐν τῇ γειτονίᾳ αὐτοῦ ἐφάνη ἴσως ἤδη, ὅτι δύναται νὰ ἀποβῇ ἐπικίνδυνος αὐτῷ. Δὲν ἠδυνήθη ἄραγε νὰ προΐδῃ πάραυτα τὴν τόσῳ ἐπίφοβον σημασίαν αὐτῶν διὰ τὴν Μακεδονίαν; Τῷ θέρει τοῦ 414 (Ὀλ. 91, 3) αὐτὸς ὑπεστήριξε τοὺς Ἀθηναίους εἰς μίαν τοῦ λοιποῦ ἀνωφελῆ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως[1]). Τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ τελευταῖον ἔργον, ὅπερ ἀναφέρεται ἡμῖν περὶ αὐτοῦ, ὅστις φαίνεται ὅτι τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν, ὅπερ ὅμως ὁ Θουκυδίδης οὐδόλως ἀναφέρει. Ἐν τοῖς τελευταίοις ὀκτὼ ἐνιαυτοῖς, ἰδίως δὲ ἀφ' οὗ ἡ προσοχὴ ἐστράφη εἰς τὴν ἀπωτέραν Σικελίαν, ὁ Περδίκκας λίαν ὠπισθοδρόμησε. Ἀφ' οὗ ὅμως αἱ Ἀθῆναι διὰ τῆς τραγικῆς ἐκβάσεως τῆς Σικελικῆς ἐπιχειρήσεως δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ φέρωσι σύμπαντα τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὡς μέχρι τοῦδε, εἰς τὸν ῥοῦν τῆς κινήσεως αὐτῶν, παντελῶς κατέπαυσε καὶ ἡ

1) 7, 9.

Digitized by Google

κοινωνία τῆς Μακεδονίας ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, καὶ μάλιστα ἐπὶ πολὺν χρόνον καὶ πᾶσα σπουδαία ἄμεσος ἁρμονία ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ εἴσοδος τῆς Μακεδονίας εἰς τὸ ἑλληνικὸν πολιτικὸν σύστημα, ἣν ἤδη ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε προπαρασκευάσει, συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ Περδίκκα, ἐκερδήθη ὡς μόνιμος χρηματικὴ περιουσία. Ὁμολογητέον, ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κυβερνήσεως τοῦ Περδίκκου ἦν σπουδαιότατον τῇ Μακεδονίᾳ, καὶ ὅτι, ἂν αὐτὸς καὶ οὐδεμίαν κτῆσιν προσέθηκε τῷ κράτει, ἡ διατήρησις τῆς ἀπαραμειώτου κτήσεως ἰσοδυναμεῖ μεγάλῃ κατακτήσει ἐν ἐκείναις ταῖς δειναῖς περιστάσεσι· διότι ἡ πολιτικὴ αὐτοῦ ἐγίνωσκε νὰ ἀποτρέπῃ τῆς πολιτείας πάντας τοὺς κινδύνους, τοὺς ἐπικειμένους ἐξ ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν καὶ ἐσωτερικῶν κομματισμῶν. Ἐν πάσῃ τῇ πρὸ Φιλίππου Μακεδονικῇ ἱστορίᾳ οὗτος δὲν εἶναι βεβαίως τὸ εὐγενέστατον, ἀλλ' ὅμως ἀναντιῤῥήτως τὸ ἐπισημότατον φαινόμενον. Ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἀναμιμνήσκει ἡμῖν τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον, οὕτω ὁ Περδίκκας διὰ τῶν ἐξοχωτάτων προτερημάτων εἰσάγει ἡμᾶς εἰς ἀντιπαράθεσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Φίλιππον. Τὴν ἐξωτερικὴν ὁμοιότητα, τὴν ἐν τῇ σχέσει ἀμφοτέρων πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς γειτνιαζούσας ἑλληνίδας πόλεις ὑφισταμένην, παραλείπω. Οὐσιώδη δὲ εἶναι τό τε πνεῦμα καὶ ὁ χαρακτὴρ ἀμφοτέρων τῶν βασιλέων, ὧν κοιναὶ καὶ ἐπισημόταται ἰδιότητες εἶναι ἡ ἀγχίνοια, ὁ δόλος, ἡ φιλαρχία καὶ ῥᾳδιουργία, ἅτινά εἰσιν οἱ μόνοι νόμοι τοῦ ἐμπορίου. Ἠθικῶς δὲν θεωρεῖται ὁ Περδίκκας ἁγνότερος τοῦ Φιλίππου, οὐδ' εἶχε τὸ αὐτὸ ἔξοχον πνεῦμα. Οὐδέποτε ἀπαντῶμεν παρὰ Περδίκκᾳ τὴν καὶ ἐπὶ κακοῦ μεγαλοπρεπῆ διάνοιαν, ἥτις ὅσῳ ἀδόκιμον μέσον καὶ ἂν ἐκλέξῃ, ἐπιδιώκει ὅμως ἔξοχον σκοπὸν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ξένου κριτοῦ πρὸς τοῦτο διευθύνει, καὶ ἥτις οὐ μόνον προκαλεῖ ἠθικὴν ἀποστροφήν, ἀλλὰ διὰ τοῦ θαυμασμοῦ, ὃν παρέχει, καταλείπει καὶ αἴσθημα τῆς διαλλα

Digitized by Google

γῆς ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Ὁ Φίλιππος εἰσῆλθε μὲν ὡς νέος βασιλεὺς εἰς μίαν, ὡς ἐφάνη, ἀνιάτως συντεταραγμένην πολιτείαν, ἐγένετο ὅμως αὐτὸς ὡς κέντρον πασῶν τῶν πολιτικῶν κινήσεων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, μεταχειρισθεὶς πάσας τὰς περιστάσεις, τὰς συντελούσας πρὸς τὸν σκοπόν, καὶ τὸ τέλος πάσης τῆς σπουδῆς αὐτοῦ ἦν παγκόσμιον κράτος. Διὸ ἐν τῇ ἐξετάσει αὐτοῦ ὑπερέχει ὁ θαυμασμός. Ἐν δυσμενεστέραις βεβαίως περιστάσεσι βιώσας ὁ Περδίκκας ἔπρεπε νὰ ἀρκεσθῇ, τὰς ἔριδας τῶν ἰσχυροτέρων νὰ κερδήσῃ πρὸς τὸ συμφέρον αὐτοῦ καὶ ὡς ἄριστος εἰς τοῦτο, οὕτω καὶ προσεφέρθη — ἀπέναντι τῆς μεγάλης καρτερίας τῶν Λακεδαιμονίων, τοῦ μεγαλοπρεποῦς καὶ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τῶν Ἀθηναίων, τοῦ ἰσχυροῦ καὶ φιλελευθέρου φρονήματος τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων βδελυσσόμεθα τὰς συνήθως μὲν χαπερπεῖς, πάντοτε δὲ ἀγενεῖς, καὶ δὴ τόσῳ δραστηρίους τέχνας τοῦ Περδίκκου. Μόνον ἐν τέλει τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἡ Μακεδονία ἀπηλλάγη πάντων τῶν ἐπικινδύνων γειτόνων, καὶ τῳόντι ἐγένετο τὸ δυσχερὲς κέντρον δι' ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτικοῦ συστήματος. Οὕτω ἐγένετο ὁ Περδίκκας διά τε τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ προσωπικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ ὁ πρόδρομος τοῦ Φιλίππου. Ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος προπαρεσκεύασε διὰ τῆς τῇ Ἑλλάδι ὀλεθρίας ἐνεργείας ἐμμέσως τὴν Μακεδονικὴν ἡγεμονίαν, καὶ ἔργον τοῦ Περδίκκου ἦν νὰ προπαρασκευάσῃ αὐτὴν ἀμέσως ἐν τῷ αὐτῷ πολέμῳ, τοῦ ὁποίου τὴν παγκόσμιον ἱστορικὴν σημασίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ κατ' οὐδένα τρόπον. Ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες διαγωνίζονται εἰς τὸν ὕπατον βαθμὸν τὰς ἐπισημοτάτας ἀντιθέσεις τῶν κινητικῶν ἀρχῶν τῆς ἀρχαιότητος, αὐτὸς μένει ἄθικτος τῆς ὑψηλῆς σημασίας τούτου τοῦ ἀγῶνος, θεωρῶν αὐτὸν μόνον ὡς μέσον πρὸς τὸν πλεονεκτικὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ συγχωρῶν ἐκ τούτου πάντας τοὺς κηρύττοντας τοὺς Μακεδόνας ὡς βαρβαρικὸν ἔθνος, ἀπέχον τῆς ἑλληνικῆς διαπλά-

Digitized by Google

σεως ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ. Δύο κύριαι διευθύνσεις φαίνονται προφανεῖς ἐν πάσῃ τῇ Μακεδονικῇ ἱστορίᾳ· ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ λίαν ἐθνικὴ πρὸς ἐπαύξησιν τῆς πολιτικῆς δυνάμεως τῆς Μακεδονίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ πρὸς τὸν πνευματικὸν σύνδεσμον μετὰ τῆς Ἑλάδος, καὶ ἀμφότεραι αὗται συνάμα ὥρισαν τὴν σημασίαν τῆς Μακεδονίας. ὁ μὲν Ἀλέξανδρος εἶχεν ἤδη ἀμφοτέρας προπαρασκευάσει, ὁ δὲ Περδίκκας διεδέχθη μονομερῶς τὴν πρώτην, δὲν ἠδύνατο ὅμως ν' ἀποφύγῃ ὅλως καὶ τὴν δευτέραν. Ἐπίσημος εἶναι ὡς πρὸς τοῦτο ἡ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὑποδοχὴ τῶν τῷ 445 ἐκ τῆς Εὐβοίας ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξελαθέντων 2000 Ἱστιαίων[1]).

Πρὸς τούτοις εὑρίσκομεν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Φιλίππου τὸν νέον διθυραμβοποιὸν Μελανιππίδην, καθὼς καὶ τὸν Ἱπποκράτην, τὸν περίφημον ἰατρὸν ἐκ τῆς νήσου Κῶ[2]). Περὶ μεγάλης κλίσεως τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ποιητικὴν τέχνην δὲν δυνάμεθα ὁριστικῶς νὰ συμπεράνωμεν ἐκ μόνης τῆς περιστάσεως, ὅτι αὐτὸς ὑπεδέχθη τὸν ὀλίγον γνωστὸν ποιητήν. Ἡ δὲ ἰατρικὴ τιμᾶται συνήθως, ὅπου εὑρίσκεται ἐλάχιστον αἴσθημα πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Ὅ,τι δὲ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπόψει παρέλειψεν ὁ Περδίκκας, τοῦτο πλουσιοπαρόχως ἀναπληροῖ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος.

Ὁ Περδίκκας κατέλιπεν ἐκ τῆς συζύγου Κλεοπάτρας 7τῆ υἱὸν τὸν νόμιμον διάδοχον τῆς βασιλείας, οὗ τὸ ὄνομά ἐστιν ἄγνωστον ἡμῖν, καὶ ἕνα πρεσβύτερον μέν, νόθον ὅμως υἱὸν τὸν Ἀρχέλαον, γεννηθέντα ἐκ τῆς Σιμμίχης, αἰχμαλώτου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλκέτου[3]). Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀρχέλαος θὰ ἦτο σκλάβος τοῦ Ἀλκέτου, εἰ μὴ πρωΐμως υἱοθετεῖτο ὑπὸ τοῦ πατρός, ᾧ ἡ πανοῦργος διάνοια τοῦ παιδὸς ἤρεσκε,

1) Θεοπομπ. παρὰ Στραβ. 10, σ. 447.
2) Σουΐδας ἐν λ.
3) Πλατ. Γοργ. σ. 471. Α. Αἰλ. π. ἱστ. 12, 43.

καὶ διετάσσετο ἀναμφιβόλως ὑπὸ τοῦ Περδίκκα ἐπίτροπος τοῦ κράτους καὶ κηδεμὼν τοῦ ἀνήβου παιδός. Καὶ εἰ μὴ συνέβαινε τοῦτο σαφῶς, ἐγίνωσκεν ὅμως ὁ Ἀρχέλαος νὰ δημιουργήσῃ ταύτην τὴν ἐξουσίαν, δι' ἧς ὡδοποιήθη αὐτῷ ἐξαίρετα ἡ ἐπιτυχία τῆς φιλοδόξου βουλῆς. Ἐκτὸς τοῦ βασιλόπαιδος αὐτοῦ ἵσταντο αὐτῷ ἐμποδὼν ὅ τε Ἀλκέτας καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος· διὸ ἀπεφάσισε τούτους πρῶτον νὰ ποιήσῃ ἐκποδών, καὶ τὸν μὲν Ἀλκέταν ἐφείλκυσε μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ συμπράξῃ πάλιν αὐτῷ πρὸς τὴν κυριαρχίαν, ἣν ὁ Περδίκκας ἥρπαξέ ποτε. Προσκαλέσας λοιπὸν τὸν ἀμέριμνον γέροντα μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅστις σχεδὸν ἦτον ὁμῆλιξ αὐτῷ, εἰς συμπόσιον, κατέστησε μεθυσμένους ἀμφοτέρους, καὶ οὕτω ἔχοντας ἐξαγαγὼν διὰ νυκτὸς ἐν ἁμάξῃ, ἐδολοφόνησεν αὐτούς, τῶν ὁποίων οὐδὲν ἴχνος ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τις ἔπειτα. Τώρα περιῆλθεν ἡ βασιλεία εἰς τὸν νέον βασιλέα αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἀρχέλαος ῥίψας τὸν ἀδελφὸν εἰς φρέαρ, διηγήθη τῇ μητρί, ὅτι ὁ υἱὸς αὐτῆς καταδιωχθεὶς ὑπὸ χηνός, ἔπεσεν εἰς φρέαρ· οὕτω τώρα ὁ Ἀρχέλαος ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου.

Περὶ μὲν τῆς πολεμικῆς δραστηριότητος τοῦ Ἀρχελάου ἀναφέρονται ἡμῖν πάνυ βραχέα, ὁ δὲ Σολῖνος ἐπαινεῖ τὴν ἐμπειρίαν αὐτοῦ εἰς τὰ πολεμικὰ καὶ ναυτικά. Ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ, ὅστις ἀπεπλήρωσε τὸ μέγιστον μέρος τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, ἔμεινε μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ἐξηγεῖται ἔκ τε τῶν φρονημάτων καὶ λόγων τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ διανοῶνται, ἵνα διατηρήσωσι τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν εἰς τὰ Μακεδονικὰ καὶ Θρακικὰ παράλια, ὅπερ ἦν μέγα συμφέρον τῇ ἀναπτύξει τῶν ἐκεῖ ἑλληνίδων πόλεων, αἵτινες ὠφελούμεναι ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς κλονιζομένης καταστάσεως τῆς Μακεδονικῆς πολιτείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκα, ἀνυψώθησαν εἰς μεγάλην καὶ τῇ Μακεδονίᾳ ἐπικίνδυνον δύναμιν, μεταξὺ τῶν

Digitized by Google

ὁποίων μόνη ἡ Πύδνα ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος. Διὸ ὁ Ἀρχέλαος ἐπολιόρκησε ταύτην τὴν ἰσχυρὰν καὶ πρὸ πολλοῦ ἤδη Μακεδονικὴν πόλιν μετὰ πάσης σπουδῆς, ὑποστηριχθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στρατηγοῦ Θηραμένους· κατακτήσας δὲ ταύτην (Ὀλ. 92, 3 = 410 — 409) μετέθεσεν 20 στάδια εἰς τὴν μεσογαίαν, ἵνα ἔχῃ αὐτὴν πλέον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ[1]).

Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐκήρυξε πόλεμον ὁ βασιλεὺς κατὰ τοῦ Σίῤῥα καὶ Ἀῤῥαβαίου, ἐκ τοῦ ὁποίου λίαν καταπιεσθείς, ἀπεπεράτωσεν αὐτὸν διὰ τῶν γάμων τῶν δύο θυγατέρων, ὧν τὴν μὲν τῷ βασιλεῖ τῆς Ἐλιμίας ἔδωκε, τὴν δὲ τῷ Ἀμύντᾳ. Πᾶσα ὅμως ἡ ὑπόθεσις λίαν σκοτεινῶς καὶ ἐν παρόδῳ μνημονεύεται παρὰ τοῦ Ἀριστοτέλους[2]). Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἀρχέλαος ἐκποδὼν ἐποιήσατο τὴν γραμμὴν τοῦ Ἀλκέτου καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Περδίκκου καὶ συνάμα ἠφανίσθη καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀμύντας, τότε ἔμεινεν ἐκ τοῦ γένους τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ὡς ὁ μόνος δικαιωματοῦχος ἀπόγονος Ἀῤῥιδαῖος, ὁ τοῦ Ἀμύντου υἱός, ᾧ καὶ τὸ κράτος ἀνῆκε. Οὗτος φαίνεται μᾶλλον ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὅτι ἐπεδίωξε τὰ τοῦ θρόνου δικαιώματα καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῶν ἐστράφη πρὸς τὸν συγγενῆ Ἐλιμιωτικὸν βασιλικὸν οἶκον. Σίῤῥας, πιθανῶς ὁ τοῦ Δέρδα υἱὸς[3]) πρὸς χάριν αὐτοῦ καὶ τῶν

1) Διοδ. 13, 49.

2) Πολιτ. 5, 8, 11.

3) Ὁ Θίρβαλλος (ἱστορ. Ἑλλ. 5, σ. 158) θέλει ἀντὶ τοῦ Σίῤῥας νὰ ἀναγνωσθῇ Δέρδας, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι καθαρὰ αὐθαιρεσία. μεταξὺ τοῦ Δέρδα, τοῦ ἐν τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ καὶ τοῦ ἐν καιρῷ τοῦ Ἀμύντου Β', οἵτινες ὡς πάππος καὶ ἔγκονός εἰσιν ὁμώνυμοι, παρέχει οὗτος ὁ Σίῤῥας ἐνάρμοστον διάμεσον. Τὸ ὄνομα δὲν γίνεται πρόδηλόν ποτε, ἂν δὲν ἀναγνωσθῇ παρὰ Στραβ. 7, σ. 326 ἀντὶ Ἴῤῥα Σίῤῥα. ὅλον τοῦτο τὸ χωρίον εἶναι πολὺ διεφθαρμένον. ἀντὶ τῆς κοινῆς γραφῆς: τούτου (Ἀῤῥαβαίου) δ' ἦν θυγατριδῆ ἡ Φιλίππου μήτηρ, Ἀμύντου, τοῦ Εὐρυδίκης, Ἴῤῥα δὲ θυγάτηρ, ἤθελον νὰ ἀναγνώσω: Φ. μ. τοῦ Ἀμύντου, Εὐρυδίκη,

Digitized by Google

ἰδίων συμφερόντων, ἅπερ ἠγγυᾶτο αὐτῷ ἡ ὑποστήριξις τοῦ Μακεδονικοῦ δικαιωματούχου, ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀρχελάου, περαιωθέντα διὰ τῆς προαναφερθείσης διττῆς ἐπιγαμίας. Καὶ τὴν μὲν πρεσβυτέραν θυγατέρα ἔλαβε Σίῤῥας ὁ βασιλεὺς τῆς Ἐλιμίας, τὴν δὲ νεωτέραν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου. Ἀλλὰ τίνος υἱὸς ἦν ἤδη οὗτος; τὸν Ἀρχέλαον αὐτὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν, διότι ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ οἱ μεταξὺ ἀδελφῶν γάμοι δὲν εἶχον ἔτι ἐπικρατήσει. Οὐχ ἧττον δυσχερὲς θὰ ἦτο, ἂν πατὴρ καὶ υἱὸς (Σίῤῥας καὶ Ἀμύντας ὡς υἱὸς αὐτοῦ) ἤθελον συζευχθῇ ἀδελφάς. Λοιπὸν οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται, ἢ νὰ ἐκλάβωμεν τὸν Ἀμύνταν ὡς υἱὸν τοῦ Ἀῤῥαβαίου. Οὗτος ὁ Ἀῤῥαβαῖος, ἢ ὥς τινες ἀναγινώσκουσιν Ἀῤῥιβαῖος εἶναι ὁ αὐτός, ὡς ὁ παρὰ Δεξίππου ὡς ἔγκονος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', ἀναφερόμενος Ἀῤῥιδαῖος[1]), καὶ Ἀμύντας „ὁ υἱὸς“ εἶναι ὁ ὕστερον βασιλεύς. Αὕτη φαίνεταί μοι, ὅτι εἶναι ἡ φυσικὴ ἐξήγησις, ἀπέναντι τῆς ὁποίας εἶναι ἄτοπον νὰ ἐννοήσωμεν ἐν τῷ Ἀῤῥαβαίῳ τὸν προμνησθέντα βασιλέα τῶν Λυγκηστῶν. ὁ Ἀρχέλαος ἠδύνατο νὰ εὐχη–

Σίῤῥα δὲ θυγάτηρ. Οὗτος ὁ Σίῤῥας ἠδύνατο νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην τοῦ Θιρβάλλου, ὅτι οὗτος ὁ πόλεμος τοῦ Ἀρχελάου ἐπηνέχθη κατὰ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἐλιμίας καὶ Λυγκηστίδος, εἰ μὴ τὸ θυγατριδῆ ὁρίζει τὴν Εὐρυδίκην ὡς κόρην τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀῤῥαβαίου. Ἂν οὗτος ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ ἀρχαίου Ἀῤῥαβαίου τῆς Λυγκηστίδος ὁ αὐτὸς εἶναι, ὡς ὁ παρ' Ἀριστοτέλει Σίῤῥας, εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν. Ὅτι δὲ εἶτα διὰ τοῦτον τὸν Σίῤῥαν, βασιλέα τῆς Ἐλιμίας, ἠθέλομεν ἔχει δύο γυναῖκας, δὲν λέγω τίποτε, καὶ ὁ Ἀμύντας Β', θὰ ἦτο ὁ γαμβρὸς τοῦ Δέρδα, ὁ βοηθήσας αὐτὸν κατὰ τῆς Ὀλύνθου, συνάμα δὲ καὶ διὰ τῆς πρώτης γυναικός, θυγατρὸς τοῦ Ἀρχελάου, γαμβρὸς τοῦ Σίῤῥα. Ἀλλὰ περισσοτέραν βεβαιότητα δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἕνεκα τῆς ἐνδείας τῶν πηγῶν.

1) Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ δ μετὰ τοῦ β ἢ τοῦ τ μετὰ τοῦ π εἶναι πολὺ συνήθης ἐν τῇ Μακεδονικῇ γλώσσῃ. ἰδ. Σχ. Ὁμ. Ὀδυσσ. ιστ', 31. Βαριν. Καμερτ. ἐν λ. Ἄττα σ. 127. ἐκδ. Δινδορφ. Ἐπίσης δὲ καὶ παρὰ τοῖς Δωριεῦσι, ἰδ. Ο. Μυλλερ. Δωρ. 2, σ. 526.

Digitized by Google

ται εὐτυχίαν ἐν ταύτῃ τῇ καταπαύσει τοῦ πολέμου. Ἐκτὸς τοῦ ἀγῶνος πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς ἀντιπάλους ἤλπιζεν ἐκποδὼν νὰ κάμῃ διὰ τῆς διττῆς ἐπιγαμίας καὶ τὰς ἐσωτερικὰς διενέξεις, ὑποσχεθεὶς νὰ δώσῃ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα αὐτοῦ τῷ προσφιλεῖ Κραταιῷ. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν ἰδία φιλοτιμία, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ δικαία πικρία τοῦ ἐκ τῆς Κλεοπάτρας γεννηθέντος υἱοῦ ἠδύνατο ν' ἀποτρέψῃ αὐτὸν τῆς ἐκπληρώσεως ταύτης τῆς ἐπονειδίστου ὑποσχέσεως. Ὁ κατὰ τοῦ Σίῤῥα πόλεμος ἐφαίνετο αὐτῷ, ὅτι παρεῖχε μίαν ἔξοδον· παρὰ τοῦ Κραταιοῦ προσεδοκᾶτο, ὅτι προσφέρει μίαν τοιαύτην θυσίαν εἰς τὰς μεγαλητέρας ἀξιώσεις τῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ συνέβη τοὐναντίον· διότι αὕτη ἡ αἰτία ἐπέφερε γνώμην αὐτῷ, ἥτις εἶχε τὴν μεγαλειτέραν αἰτίαν ἐν τῇ συναισθήσει τῆς ἀτιμίας καὶ τὴν ὁποίαν παρηκολούθησαν φολοδοξότερα βουλεύματα. Ὅθεν συνεμάχησεν αὐτὸς μετὰ τοῦ ἐκ Λαρίσσης Ἑλλανοκράτους, τοῦ βεβαίως ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐρωμένου παιδός, καὶ μετὰ τοῦ Δεκαμνίχου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς συνωμοσίας, τὸν δὲ Ἀρχέλαον παρέδωκε τῷ ποιητῇ Εὐριπίδῃ, ἵνα μαστιγώσῃ αὐτὸν διὰ τοὺς κακοήθεις λόγους κατ' αὐτοῦ[2]· οὕτω ἐδολοφονήθη ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ θήρᾳ[3]. Πότε δὲ συνέβη τοῦτο; ἡ χρονολογία εἶναι καὶ περὶ Ἀρχελάου ἀβεβαία. Κατὰ μὲν τὸν Εὐσέβιον ἐβασίλευσεν αὐτὸς 17 ἔτη, κατὰ δὲ τὸν Σύγκελλον 14, καὶ

1) Πῶς ἐκαλεῖτο οὗτος, δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν. Ὁ ἐπιγενόμενος βασιλεὺς Ὀρέστης δὲν δύναται νὰ ἦναι, ἅτε λίαν νέος· ἴσως ἀπέθανεν ἐκεῖνος πρὸ τοῦ Ἀρχελάου ἢ ὀλίγον μετ' αὐτόν. Καὶ ἡ τοῦ Περδίκκα γυνὴ ἐκαλεῖτο Κλεοπάτρα· πάντη ἀβασίμως συμπεραίνει ὁ Θίρβαλλος, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐνυμφεύθη τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ.

2) Ἀριστ. Πολ. 5, 8, 12. 13.

3) Πλάτ. Ἀλκιβ. 2, σ. 141. Δ. Αἰλ. π. ἱστ. 8, 9. Διοδ. 14, 37. Ἀριστ. πρ. χωρ. Πλουτ. Ἐρωτ. 23. Ὁ Διόδωρος λέγει, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἀκουσίως ἀπέθανεν, εἰς ἣν πλάνην εὐκόλως ἡ θήρα ἠδύνατο νὰ παρέξῃ τὴν εἰκασίαν καὶ ἀναμφιβόλως ἔπρεπε.

Digitized by Google

κατὰ τὸν Διόδωρον 7. Ἡ μὴ ὀρθότης τῆς τελευταίας ἀποδείκνυται προφανῶς, ἀφ' οὗ ὁ Διόδωρος αὐτὸς[1]) 10 ἔτη πρότερον ἀναφέρει τὸν Ἀρχέλαον ὡς ἡγεμόνα καὶ σαφηνίζεται εὐκολώτατα ἐκ τῆς διαφθορᾶς τοῦ κειμένου[2]). Πιθανὸν δὲ δύναται νὰ ἦναι, ὅτι ὁ Ἀρχέλαος ἐξ ἀρχῆς εἶχε καταλάβη τὴν κυριαρχίαν μόνον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ὑπὸ τοῦ Περδίκκα καταλειφθέντος υἱοῦ καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις ἑπτὰ ἔτεσιν ἐγένετο πραγματικὸς βασιλεύς. Μεταξὺ τῶν δύο λοιπῶν γνωμῶν προτιμητέα φαίνεταί μοι ἡ τοῦ Συγκέλλου[3]), καθ' ὅσον παρ' Εὐσεβίῳ αἱ γραφαὶ ταλαντεύονται μεταξὺ τοῦ 17 καὶ 24. Ἐὰν θέσωμεν τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκα ἐν τῷ γ', ἔτει τῆς 91ης Ὀλυμ. ἢ 414—413 τότε ὁ Ἀρχέλαος ἀπέθανεν Ὀλυμ. 95, 1 ἢ 400—399, ἡ συνᾴδει καὶ ἡ τοῦ Διοδώρου γνώμη, ὥστε μόλις ἀμφιβολία ὑπολείπεται.

Εἰ εἴχομεν μόνον τούτους τοὺς ὀλίγους λόγους ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς ἱστορίας τοῦ Ἀρχελάου, αὐτὸς θὰ ἦτο ἧττον ἐπίσημος. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως διευθυνθεῖσα σπουδὴ αὐτοῦ παρέχει ἀξίωσιν ἴσως πρώτης θέσεως ἐν τῇ τάξει τῶν Μακεδονικῶν βασιλέων πρὸ τοῦ Φιλίππου. Ἡ Μακεδονία εἰσῆλθε μὲν εὐγενῶς εἰς τὸ ἑλληνικὸν πολιτικὸν σύστημα διὰ τῆς ἐξωτερικῆς δυνάμεως ἐπὶ τῶν δύο προηγηθέντων βασιλέων, ἡ ἐσωτερικὴ ὅμως κατάστασις ἐδικαίωσεν ἴσως τοὺς Ἕλληνας νὰ χαρακτηρίζωσι ταύτην ἔτι ὡς βαρβαρικὴν χώραν. Ὁ Ἀρχέλαος ὅμως καὶ κατὰ τοῦτο δὲν ἤθελε νὰ μένῃ ὑποδεέστερος τῶν Ἑλλήνων· διότι αὐτὸς ἔκτισε φρούρια, ὧν ὀλίγα ὑπῆρχον μέχρι τοῦδε, προσέθηκεν ὁδούς, ἐβελτίωσε τοὺς ἤδη ὑπὸ τοῦ πατρός του γενομένους καταρτισμοὺς

---

1) 13, 49.

2) Ritschl Ἀγαθ. σ. 3—12.

3) ᾧπερ συμφωνοῦσιν καὶ οἱ Ritschl, Näcke (Χοιρλ. σ. 35), Κλίντων καὶ ἄλλοι.

Digitized by Google

ἐν τῷ στρατιωτικῷ ἐξοπλισμῷ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ ἱππικῷ καὶ ἔπραξε, κατὰ τὰς μαρτυρίας τοῦ Θουκυδίδου[1]*, ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις πλείονα ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας ἢ ὅσα οἱ ὀκτὼ βασιλεῖς πρὸ αὐτοῦ. Ταῦτα πρέπει νὰ λογισθῶσιν ὡς μέγισται καὶ πολυτιμότεραι εὐεργεσίαι αὐτοῦ ἢ αἱ λαμπρότεραι σπουδαὶ διὰ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην. Ἡ μετάθεσις τῆς πρωτευούσης ἦν ἐπίσημος διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα προσέγγισιν. ὁ Περδίκκας διέτριβε λίαν συνεχῶς εἰς Πέλλαν, ἥτις ἐπὶ Ἀρχελάου ἐγένετο, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐν τῇ θέσει τῆς Ἐδέσσης. Καὶ ἡ Πέλλα εἶχε λίαν ἐπίκαιρον θέσιν διὰ τὸν πόλεμον, κειμένη ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Βορβόρου*[2] *ἐκεῖ, ὅπου οὗτος ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην τῆς Γιανιτσᾶς, περὶ τὴν λίμνην καὶ τὰ τέλματα, ὅπου αὕτη τελευτᾷ, ἐπί τινος ὅμως λόφου*[3]*. Ὁ ἐκ τῆς λίμνης πηγάζων Λουδίας συνέδεε τὴν Πέλλαν μετὰ τῆς* 3 *μίλια ἀπεχούσης θαλάσσης δι' ἐπισήμου πλοῦ*[4]*. Δὲν ἠδύναντο ὅμως ταῦτα τὰ παντοδαπὰ προτερήματα νὰ ἦναι ἰσόῤῥοπα τοῖς φυσικοῖς προτερήμασι τῆς Ἐδέσσης, ἥτις ἔμεινε δι' ὅλου τοῦ μεσαιῶνος μέχρι τῆς σήμερον ἐπίσημος πόλις, ἐν ᾧ τῆς Πέλλης ὀλίγα μόνον ἐρείπια ὑπολείπονται. Πηγή τις ἐν τοῖς πέριξ τῆς κώμης Ἀλλακλίσι, ἥτις ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλεῖται ἔτι Πέλλη, παρέχει βεβαίαν ἀπόδειξιν περὶ τῆς θέσεως τῆς γενεθλίου πόλεως τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὴν νέαν πρωτεύουσαν ἐκαλλώπισεν ὁ Ἀρχέλαος, ἐφ' ὅσον ἠδύνατο, ἐφ ᾧ προσεκάλεσε παρ' ἑαυτῷ τὸν περίφημον ζωγράφον ἐξ Ἡρακλείας Ζεῦξιν καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ζωγραφίσῃ τὰ ἀνάκτορα αὐτοῦ, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐδαπάνησε* 400 *μνᾶς*

---

1) 2, 100.

2) Θεοκρ. Χῖος παρὰ Πλουτ. περὶ ἐξ. σ. 603. ἴσως ὁ ποταμὸς δὲν ἐκαλεῖτο Βόρβορος, ἀλλ' ἡ λίμνη. τοῦτο ἀναφέρεται ἐν τῇ σημασίᾳ προχοαῖς.

3) Λιβ. 44, 46.

4) Στραβ. ἀποσπ. 20. 22. 23.

Digitized by Google

(18,000 φλ.)[1]. Ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἡ Μακεδονικὴ Πιερία ἦν ἡ ἕδρα τῶν Μουσῶν καὶ τοῦ Ὀρφέως, πρὸ πολλοῦ παρῆλθεν, ὁ δὲ Ἀρχέλαος ἐφάνη, ὅτι ἤθελε νὰ ἀνακαλέσῃ αὐτὰς ἐκεῖ. Ἐν ταῖς ἀκρωρείαις τοῦ Ὀλύμπου, ἐν τῇ κορυφῇ τοῦ Ἑλικῶνος ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Δῖον, ἀφ' ἧς ἀπεῖχεν 20 στάδια ὁ τάφος τοῦ Ὀρφέως[2]· εἰς τοῦτον τὸν ἀρχαῖον ἱερὸν τόπον εἰσήγαγεν ὁ Ἀρχέλαος ἑορτὰς παρομοίας τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι, πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῶν Μουσῶν· ὡς ἐν Δελφοῖς, προσετέθησαν ταύταις μουσικοὶ ἀγῶνες, αἱ ἑορταὶ διήρκουν 9 ἡμέρας κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν Μουσῶν[3]). τὸ Δῖον ἔμεινεν ἔκτοτε ἐπίσημος πόλις καὶ ὀνομαστὶ περίφημος διὰ τὸν τεχνικὸν θησαυρὸν αὐτῆς[4]). Ὁ Λὴκ εὗρεν ἐκτὸς ἄλλων ἐρειπίων καὶ τὰ προφανῆ λείψανα σταδίου καὶ θεάτρου. Πρὸς τούτοις δὲ μετέβη ὁ Ἀρχέλαος, ὡς καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ὡς ἀγωνιστὴς νικήσας μετὰ τεθρίππου ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ Δελφοῖς[5]). Αὐτὸς ἐζήτησε νὰ φέρῃ εἰς τὴν Πέλλαν τοὺς περιφημοτέρους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ὁ Εὐριπίδης διήγαγε τὸν τελευταῖον χρόνον τοῦ βίου ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ὁ Ἀρχέλαος παρέσχεν αὐτῷ μεγάλην ἐπίῤῥοιαν καὶ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι[6]). Παρ' αὐτῷ

---

1) Αἰλιαν. π. ἱστ. 14, 17.

2) Πανσ. Βοιωτ. 30.

3) Διοδ. 17, 16. Διων. Χρυσοστ. λογ. 2. Οὐλπ. παρὰ Δημοσθ. περὶ νομ. 242. Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Δῖον. Ἂν ὁ Ἀῤῥιανὸς (1, 11) καὶ Διόδωρος (16, 92) ὁμιλῶσι καὶ περὶ τῶν ἐν Αἰγαῖς ἀγώνων, οὓς ὁ Ἀρχέλαος εἰσήγαγεν, εἶναι λίαν πιθανὸν καὶ δὲν ἀντιφάσκει ταῖς λοιπαῖς γνώμαις.

4) Ἀῤῥ. 1, 16, 7. Λιβ. 44, 7.

5) Σολιν.

6) αὐτ. Ἀριστ. πολιτ. 5, 8, 13. ἐν τῇ λύπῃ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δὲν ὤκνησεν ὁ Ἀρχέλαος νὰ παραμελήσῃ τὰς βασιλικὰς τιμάς, ὁ τάφος ἔκειτο παρὰ τῇ Ἀρεθούσῃ ἐν τῇ ἐκβολῇ τῆς Βόλβης λίμνης· ὁδοιπ. Ἱεροσ. σ. 604. ἐκδ Βεσσελ. Ἀμμιαν. Μαρκελ. 27, 4.

Digitized by Google

ευρίσκομεν τὸν ποιητὴν Ἀγάθωνα[1] *καὶ Χοιρίλον*[2], *καθὼς καὶ τὸν δεινὸν κιθαρῳδὸν Τιμόθεον*[3] *εἰς τὴν Μακεδονικὴν αὐλήν. Καὶ τὸν Σωκράτη δὲ αὐτὸν ἤθελεν ὁ βασιλεὺς νὰ ἔχῃ παρ' αὐτῷ, ὑποσχεθεὶς μεγάλα δῶρα εἰς αὐτόν, ὅστις ὅμως ἀπεκρίθη, ὅτι ἐν Ἀθήναις τιμῶνται* 4 *χοίνικες ἀλεύρου ἀντὶ ἑνὸς ὀβολοῦ καὶ ὕδωρ ἄφθονον ὑπάρχει*[4]. *Πρὸς τούτοις δὲ καὶ μετὰ τοῦ Πλάτωνος ἦν ἐν στενῷ συνδέσμῳ*[5]. *Τῇ σπουδῇ τοῦ Ἀρχελάου ἐπῆλθεν ἡ ἀτυχὴς κατάστασις τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις ἐν τοῖς τελευταίοις ἐνιαυτοῖς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἔτι μᾶλλον μετ' αὐτόν, οὐδεμίαν ἐπαγωγικὴν διατριβὴν πρὸς ὠφέλειαν παρεῖχε ταῖς τέχναις τῆς εἰρήνης. Ἐκ τούτου μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς ἐλευθεριότητος τοῦ βασιλέως προῆλθεν, ὥστε ἡ Πέλλα νὰ γείνῃ καταγώγιον τῶν τεχνιτῶν καὶ φίλων τῆς τέχνης καὶ μάλιστα τῶν κομψῶς μορφωθέντων Ἑλλήνων. Ὁ Ἀρχέλαος ἐξεῖχε ἐνώπιον τοῦ κόσμου, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ εὐτυχία αὐτοῦ διεθρυλλοῦντο, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἐλησμονήθησαν*[6]. *Ἄλλως ὅμως ἔπρεπε νὰ σχηματισθῇ ἡ κρίσις παρὰ τῷ νοήμονι μέρει τῶν Ἑλλήνων· διότι ἐν Ἑλλάδι ἀνυψώθη ἡ τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἐν ἐλευθέρᾳ καὶ αὐξανούσῃ προόδῳ μετὰ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου αἱ ἐν Μακεδονίᾳ γενόμεναι ἰδιωτικαὶ ἀπόπειραι ἔπρεπε νὰ φανῶσι γελοῖαι. Καὶ οὐδὲν ἄλλο ἦσαν τῳόντι αἱ σπουδαὶ τοῦ*

---

1) *Αἰλιαν. π. ἱστ.* 13, 4. *Πλουτ. ἀποφθεγγμ. Σχολ. Ἀριστοφ.* 83. *Ἀρχελάῳ τῷ βασιλεῖ μέχρι τελευτῆς μετὰ ἄλλων πολλῶν συνῆν ἐν Μακεδονίᾳ.*

2) *Σουΐδας. Ἀθην.* 8, *σ.* 345.

3) *Πλουτ. ἀποφθ.*

4) *Ἀριστοτ. ῥητ.* 2, 23. *Στοβ. ἀνθολ. τ.* 97, *σ.* 522. *Διογ. Λαερτ.* 2, 5, 9. *Σωκράτης ὑπερεφρόνησε δὲ καὶ Ἀρχελάου τοῦ Μακεδόνος καὶ Σκώπα καὶ Εὐρυπύλου μήτε χρήματα προσέμενος αὐτῶν μήτε παρ' αὐτοὺς ἀπελθών.*

5) *Ἀθην.* 11, 115. *σ.* 508. *Πλάτων φίλτατος Ἀρχελάῳ.*

6) *Πλατ. Γοργ. πρ. χωρ. καὶ Θεαγ. σ.* 124. *Δ.*

Digitized by Google

Ἀρχελάου, θέλοντος μετ' ἀνεπιτηδείας χειρὸς νὰ ἐγκεντρίσῃ τῇ τραχεία φυλῇ τῶν Μακεδόνων αὐτοῦ, ὅσα οἱ Ἕλληνες ἐφύτευσαν θαυμαστῶς ἐπὶ ἰδίου ἐδάφους. Ὁ δὲ Ἀρχέλαος αὐτός, καθὼς καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἔθνους, πολλὰ ὀλίγον ἦν ἐν καταστάσει νὰ ἐννοήσῃ τὸ ὕψος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Διότι αὐτὸς ἦν ὀλίγον μεμορφωμένος, δεισιδαίμων, τραχὺς καὶ ἔκδοτος εἰς ἀκολασίας. Ἀναφέρεται, ὅτι αὐτὸς ἔν τινι ἐκλείψει ἡλίου ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ παλατίου καὶ τοῦ υἱοῦ, ὡς ἐν ἡμέραις μεγίστης δυστυχίας, τὴν κόμην ἀπέκειρεν[1]). Ὁ Σωκράτης ἰδίως δὲν ἀπέδιδε πολλὴν ἀξίαν τῷ ὑπὲρ τῶν Μουσῶν ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ, νομίζων, ὅτι οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὸν βασιλέα δὲν ἔπραττον τοῦτο χάριν αὐτοῦ, ἀλλ' ἵνα ἴδωσι μόνον τὸ παλάτιον αὐτοῦ, διότι δαπανήσας 400 μνᾶς πρὸς διακόσμησιν αὐτοῦ, δὲν ἐδαπάνησε τίποτε περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτοῦ[2]). Περὶ τῆς τραχύτητος καὶ ἀσελγείας, ἅπερ συνήθως εὑρίσκονται συνάμα, παρέχει ἀρκοῦσαν ἀπόδειξιν[3]) ἡ εἰς τὴν κυβέρνησιν εἴσοδος αὐτοῦ, καθὼς καὶ τὸ τέλος αὐτῆς. Αὐτὸς περιεποιεῖτο τὴν τέχνην ὡς ἁβρὰν καὶ καθαρὰν ἡδυπάθειαν, ἥτις παρεῖχεν ἱκανὴν ὕλην τῇ κολακείᾳ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ θαυμασμῷ τοῦ κοινοῦ ὄχλου· εἶδος προόδου εὐνοήσας ἕνεκα τῆς ἰδίας λαμπρότητος καὶ ἡδονῆς μᾶλλον ἢ ἕνεκα τοῦ ἔθνους, δὲν ἐσπούδασε πρὸς τὴν ἀληθῆ παιδείαν. Ἡ δὲ τέχνη σκοπεῖ τὴν ἐλευθέραν καὶ ἠθικὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἄν τις θέλῃ νὰ κρίνῃ σπουδαιότερον περὶ τῶν σπουδῶν τοῦ Ἀρχελάου, ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ τὰς περιστάσεις

---

1) *Σενεκ. περὶ καθηκ.* 5; β. ὁ χρόνος ταύτης τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου συμπίπτει τῷ τελευταίῳ ἔτει τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. *Πεταβ. χρον.* 1, σ. 495.

2) *Αἰλιαν. π. ἱστ.* 14, 17.

3) *αὐτοθ.* 2, 21. ἦν μὲν ἄρα ὁ Ἀρχέλαος ἐρωτικός, οὐχ ἧττον ἢ φιλόμουσος.

νὰ μὴ παραδράμῃ, αἵτινες κυρίως κατέστησαν δυσχερῆ ἐγχώριόν τινα πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Μακεδόνων. Οὗτοι ἦσαν ὁ νεώτατος καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον σχεδὸν λησμονηθεὶς υἱὸς τῆς Ἑλλάδος, ὅστις ἔλαβεν ὡς πατρικὴν κληρονομίαν τὰς αὐτὰς τοῖς Ἕλλησι πνευματικὰς δυνάμεις, τῶν ὁποίων ἐγχώριον ἀνάπτυξιν θὰ ἠδύνατο νὰ κάμῃ μόνον ἐν τῇ περιπτώσει, καθ' ἣν τοὐλάχιστον ἀρχαὶ ἐπιστήμης καὶ τέχνης καθίσταντο ἐν Μακεδονίᾳ πρὸ τοῦ συνδέσμου μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τῆς θέσεως ὅμως τῶν πραγμάτων ἡ Μακεδονία ἐδιδάχθη νὰ ἔχῃ ζῆλον πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς καὶ νὰ μανθάνῃ παρ' αὐτῶν, ἐν ἑνὶ λόγῳ ἀδιαλείπτως ἔσπευδον οἱ Μακεδόνες νὰ γείνωσιν Ἕλληνες, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Α', ἐσπούδασε. Ὅτι ἐκ τῶν σπουδῶν τοῦ Ἀρχελάου φαίνονται ὀλίγα ἀποτελέσματα καὶ ταῦτα διαμένουσιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, μεχρισοῦ ἀναφαίνονται Μακεδονικοὶ συγγραφεῖς, τούτου αἰτία εἶναι ἡ ἐν μέρει περιωρισθεῖσα ἀπέχθεια τῶν Μακεδόνων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν διάπλασιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἐφοβοῦντο νὰ μὴ βλαφθῇ ἡ ἐθνότης αὐτῶν· καὶ ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ Ἀρχελάου δικαιολογεῖ τρόπον τινὰ τούτους τοὺς φόβους, τὰ σφάλματα τοῦ ὁποίου δὲν ἐλαττοῦσι τὴν ἀξίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου μνημονευομένων μεγάλων εὐεργεσιῶν αὐτοῦ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Μακεδονίας, καὶ κατὰ ταύτην τὴν δικαίαν ὑπόθεσιν ἠδύνατό τι τῶν ὑπ' αὐτοῦ περιποιηθέντων ἁπαλῶν φυτῶν νὰ κρατυνθῇ, εἰ καὶ τοῦτο κατὰ μέγα μέρος ἀπωλέσθη ἐν τῇ ἀτελείᾳ τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν ἐπελθουσῶν δεινῶν περιστάσεων[1]). Ὁ Ἀρ-

1) Ὡς πάντῃ μὴ ὀρθὴν πρέπει νὰ ἐκλάβω τὴν περὶ τοῦ Ἀρχελάου γνώμην τοῦ Δρωϋσενίου, λέγοντος (ἱστορ. τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου σ. 37) ὅτι ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τούτου τοῦ βασιλέως διεδόθη τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῶν ἀπωτάτων κοιλάδων τῆς Μακεδονίας. οὐχ ἧττον ὀρθῶς καλεῖ αὐτὸν ὁ Λέων μέγαν Πέτρον τῆς Μακεδονίας.

Digitized by Google

χέλαος προήγαγε τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μόνον ἑνὸς ἔτι ἀνδρὸς ἔχρῃζεν, ἵνα φέρῃ εἰς πέρας ταύτην τὴν ἀνάπτυξιν. Ὅτι δὲ ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐφάνη 40 ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ δὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐξήρκεσεν, εἶναι ἐπίσημος μαρτυρία περὶ τοῦ μεγάλου πνεύματος τοῦ Φιλίππου, ὡς καὶ περὶ τῆς δυνάμεως, μεθ' ἧς, ἀποθανόντος τοῦ Ἀρχελάου, ἐπαγιώθη ἤδη τῷ ἔθνει τῶν Μακεδόνων ἑλληνικὴ διάπλασις.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ'.

Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Φιλίππου. ἤτοι ἀπὸ τοῦ 399—360. Ὀλ. 95, 1—105, 1.

Οἱ ὀλεθριώτατοι χρόνοι τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας εἰσιν οἱ ἀδιαλείπτως σχεδὸν πληροῦντες τοῦτο τὸ χρονικὸν διάστημα· διότι ἐξ ἀνατολῶν μὲν καὶ δυσμῶν ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, ἐσωτερικῶς δὲ ἡ μανία τῶν κομμάτων, πρὸς δὲ καὶ ἡ συνεχὴς δολοφονία τοῦ βασιλέως, ἠδύναντο νὰ φέρωσιν εἰς τὸ χεῖλος τοῦ βαράθρου καὶ κράτος πολὺ ἰσχυρότερον τοῦ Μακεδονικοῦ, ὅπερ μόνον ὁ μέγας νοῦς τοῦ Φιλίππου ἔσωσεν ἐκ τῆς καταστροφῆς.

Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἀρχελάου ἥρπαξε μὲν πραγματικῶς τὴν κυριαρχίαν ὁ Κραταιὸς (ὃν ὁ μὲν Διόδωρος καλεῖ Κρατερόν, ὁ δὲ Αἰλιανὸς Κρατεύαν), ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἡμέρας ἐφονεύθη καὶ αὐτός[1]), καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνεβιβάσθη ὁ ἔτι ἄνηβος υἱὸς τοῦ Ἀρχελάου Ὀρέστης, λαβὼν ὡς ἐπίτροπον τὸν Ἀέροπον, ὅστις ὅμως φονεύσας τὸν ὀρφανόν, ἐγένετο βασιλεὺς καὶ ἓξ μόνον ἔτη ἦρξε[2]). Αἱ γνῶμαι τῶν ἀριθμῶν καὶ μάλιστα

1) Πλατ. Ἀλκιβ. 2, σ. 141. Δ. Αἰλιαν. π. ἱστ. 8, 9.

2) Διοδ. 14, 37. Παρὰ Συγγέλλῳ ὁ Ὀρέστης εἶναι 3 ἢ 4 ἔτη

Digitized by Google

τῶν ὀνομάτων παραλλάσσουσι παραδόξως πρὸς ἀλλήλας παρὰ τοῖς διαφόροις συγγραφεῦσι. Ὑποθέτοντες δέ, ὅτι τὸ μεταξὺ Ἀρχελάου καὶ Φιλίππου χρονικὸν διάστημα περιλαμβάνει ἀκριβῶς 40 *ἐνιαυτούς, ὅπερ καὶ βέβαιον εἶναι, θέλομεν προτιμήσει τὴν γνώμην τοῦ Διοδώρου τῆς τοῦ Συγκέλλου καὶ Εὐσεβίου· διότι κατ' αὐτὴν μόνον συμφωνεῖ τὸ ὅλον τοῦ χρόνου τῆς βασιλείας τῶν βασιλέων μετὰ τῶν* 40 *ἐνιαυτῶν ἐκείνων, παρ' ἀμφοτέροις δὲ τοῖς χρονογράφοις ἐπικρατεῖ προσέτι καὶ μεγίστη σύγχυσις. Ὁ Ἀέροπος Β', ἀναμφιβόλως ἀνῆκε τῷ Λυγκηστικῷ ἡγεμονικῷ οἴκῳ, ὅστις ἀπὸ τοῦδε τοῦ χρόνου ἐξήσκει τὴν ὀλεθριωτάτην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τῶν φιλοδόξων βουλευμάτων ἐτεκταίνετο συνωμοσίας καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Δύο κόμματα προφανῶς ἀντιμάχονται ἐν Μακεδονίᾳ, χωρὶς νὰ εὑρίσκωσι μεγάλην ὑποστήριξιν παρὰ τοῖς Μακεδόσιν αὐτοῖς, ἕνεκα τοῦ ὁποίου οὔτε ὁ Ἀέροπος ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ οὔτε τὸν θρόνον νὰ καταλίπῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ· πιθανῶς οἱ εὐγενεῖς, οἱ ἀποστρεφόμενοι τὰς καινοτομίας τοῦ Ἀρχελάου, ἐτάχθησαν μετὰ τῶν Λυγκηστῶν, οἵτινες μετὰ τῶν ἀμφισβητουμένων ἀξιώσεων ὤφειλον νὰ ὑποχωρήσωσι ταῖς ἀξιώσεσι τῶν ἐπισήμων γενῶν, εἰ ἤθελον νὰ διατηρηθῶσι. Ὑπὸ τίνα τίτλον ὁ Ἀέροπος παρέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ κράτους, δὲν δύναμαι νὰ ὁρίσω, οὐδ' ἐπιθυμῶ νὰ παραδεχθῶ τι εἰκοτολογῶν. —*

Ὅτε τῷ 394 (*Ὀλ.* 96, 2) *ὁ νικηφόρος Ἀγησίλαος ἐπανήρχετο ἐκ τῆς Ἀσίας, ὁ Ἀέροπος ἤθελε νὰ κωλύσῃ αὐτῷ τὴν δίοδον διὰ τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' ὁ πανοῦργος Ἀγησίλαος ἀπειλήσας αὐτὸν καὶ διά τινος πανουργίας περὶ τοῦ πλήθους τοῦ στρατοῦ συνδιαλλαχθεὶς μετ' αὐ-*

βασιλεύς, εἶτα διαδέχεται αὐτὸν ὁ ἄνηβος υἱὸς Ἀρχέλαος ἐπὶ 4 *ἔτη, μεθ' οὗ προδήλως ὁ Ἀέροπος συμφωνεῖ, ὡς καὶ ἐν τῇ Νειβουρικῇ ἐκδόσει τοῦ Συγκέλλου σ.* 500. *διορθοῦται.*

Digitized by Google

τοῦ, ἀκωλύτως διῆλθε[1]). *Παρατηροῦμεν ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Ἀέροπος προσετέθη τότε τῇ Ἀθηνο-βοιωτικῇ συμμαχίᾳ κατὰ τῆς Σπάρτης, ὅστις εἶτα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ* 394 *ἀπέθανε καὶ μάλιστα, ὅπερ ἰδίᾳ παρατηρητέον, ἀπὸ φυσικοῦ θανάτου*[2]). *Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Παυσανίας διαδεχθεὶς τὴν κυριαρχίαν, μετὰ ἓν ἔτος ἐστερήθη καὶ τοῦ θρόνου καὶ τοῦ βίου ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου Β', ὅστις ἐγένετο ἤδη βασιλεύς*[3]).

Περὶ τοῦ γένους τοῦ Ἀμύντου Β', ὑπάρχουσι πολλαὶ καὶ διάφοροι γνῶμαι· κατὰ μὲν τὸν Διόδωρον ἦν[4]) *υἱὸς τοῦ Θαῤῥαλέου, κατ' ἄλλους δὲ τοῦ νόθου Μενελάου*[5]). *Ἀξιοπιστοτάτη φαίνεται ἡ διήγησις τοῦ Δεξίππου*[6]), *ἀνάγοντος τὸ γένος αὐτοῦ, πολλῶν μεσολαβησάντων, εἰς Ἀλέξανδρον τὸν Α', ὡς πρόπαππον αὐτοῦ. Ἄνευ ἀναμ-*

---

1) *Πολυαιν.* 2, 1, 17.

2) *Διοδ.* 14, 84.

3) *αὐτοθ.* 89. *Κατ' Εὐσέβιον καὶ Σύγγελλον ὁ Ἀμύντας διαδέχεται τὸν Ἀέροπον καὶ μετ' ἐνιαύσιον βασιλείαν τοῦτον ὁ Παυσανίας· ἔτι μᾶλλον συγκεχυμέναι εἰσὶν αἱ παρ' ἀμφοτέρων τῶν χρονογράφων ἐξαγόμεναι γνῶμαι ἐκ τοῦ Δεξίππου.*

4) 15, 60. *ἴσως παρεφθαρμένον ἐκ τοῦ Ἀῤῥαβαῖος.*

5) *Αἰλιαν. π. ἱστ.* 12, 43. *Μενέλαος, ὁ Φιλίππου πάππος, εἰς τοὺς νόθους ἐτέλει· ὁ δὲ τούτου υἱός, Ἀμύντας, ὑπηρέτης Ἀερόπου καὶ δοῦλος ἐπεπίστευτο. Ἰουστ.* 7, 4. *λέγει ὅτι ὁ Μενέλαος ἦν ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α', καὶ ἀνηκούστῳ ῥαδιουργίᾳ ὁ Ἀμύντας διεδέχθη ἀμέσως τὸν Ἀλέξανδρον. Βεβαιοῦται ὅμως ὅτι ὁ Ἀμύντας ἦν γενεᾶς πλαγίας τινὸς γραμμῆς τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, ὡς ὁ Δέξιππος ἀναφέρει ἡμῖν αὐτήν. „Οὐδέποτε θετικόν τι παραδίδουσιν οἱ ἀναίσχυντοι ψεῦσται, οἷος εἶναι καὶ ὁ Ἰουστῖνος, ὃν Γάλλοι τινὲς μόνον ὑπερέβαλον" οὕτω κρίνει ὁ Μάννερτος (ἱστορ. τ. διαδόχων τοῦ μ. Ἀλεξ. σ.* 378) *οὐχὶ πολὺ ἀδίκως κατὰ τῶν ὄντως ἀναξίων συγγραφέων, μάλιστα δὲ κατὰ τῶν πηγῶν αὐτῶν. Ὁ Ἰουστῖνος περιέχει ἐπισήμους γνώμας ἄνευ ἀξίας καὶ ἐκ παντελοῦς ἐλλείψεως κρίσεως παραβάλλει αὐτὰς πρὸς τὰς ἀτοπωτάτας, χωρὶς νὰ παρατηρῇ τὴν ἀντίφασιν.*

6) *Συγγελλ. σ.* 263, *σ.* 500. *ἐκδ. Βονν.*

Digitized by Google

φισβητήτων δικαιωμάτων θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπικρατήσῃ ἀνήρ, οὐχὶ πολὺ ἔξοχος, οἷος ἦν ὁ Ἀμύντας κατὰ τοῦ δι' ἰδίας δυνάμεως καὶ ὑπό τινος ἐπισήμου μερίδος μεταξὺ τῶν Μακεδόνων αὐτῶν ὑποστηριχθέντος Λυγκηστικοῦ οἴκου. Ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως στηρίζεται, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Αἰλιανός, ὅτι ὁ Ἀέροπος, διαρκούσης τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ, παρεχώρησεν αὐτῷ ἐπίσημον χώραν, ἐξ οὗ ἕπεται, ὅτι δοῦλος αὐτοῦ δὲν ἦτο βεβαίως. Διὰ ταύτης τῆς στενῆς σχέσεως πρὸς τὸν παράνομον βασιλέα ἴσως ἐπῆλθε κατὰ νοῦν αὐτοῦ νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ὁποίου ἤλπισεν ἱκανῶς, ὡς ὁ ἀδελφιδοῦς τοῦ Ἀρχελάου (περὶ οὗ ἀνωτέρω παρετηρήσαμεν). Οὐδόλως ἀπίθανον εἶναι, ὅτι αὐτὸς πρότερον διετέλει εἰς στενὰς σχέσεις πρὸς τὴν Λυγκηστικὴν αὐλήν, ὅπερ παρέσχεν ἴσως ἀφορμὴν τῇ παραδόξῳ γνώμῃ τοῦ Αἰλιανοῦ. Τὰ 24 ἔτη (393—369. Ὀλ. 96, 4—102, 3), ἐν οἷς ὁ Ἀμύντας ἦν ἢ ἐκαλεῖτο βασιλεύς, ἦσαν διὰ τὴν Μακεδονίαν δυστυχὴς ἐποχή. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Ἀμύντας ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς, κατὰ Διόδωρον[1]), ἔν τινι ἐπιδρομῇ τῶν Ἰλλυριῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ γνώμη τοῦ Δεξίππου, λέγοντος, ὅτι ὁ Ἀμύντας μετὰ ἐνιαύσιον κυριαρχίαν ἐξεβλήθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων αὐτῶν, δύναται νὰ ἀναφέρηται μόνον εἰς τοῦτο τὸ συμβάν. Ἀμφότεραι αἱ ἀγγελίαι ἀντιφάσκουσι μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον. Ὅτι οἱ Ἰλλυριοὶ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἀνέπτυξαν ἰδιαιτέραν δύναμιν καὶ κατακτήσεων ἐπιθυμίαν, τοῦτο γινώσκομεν καὶ ἐξ ἄλλων ἀγγελιῶν. Διότι τῷ 384 θέλοντες νὰ ἐπαναγάγωσι τὸν ἐξωσθέντα βασιλέα Ἀλκέταν Α', εἰς τὸ κράτος, καὶ εἰς τοῦτο ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Διονύσου, συνῆψαν μάχην τοῖς Ἠπειρώταις, ἐν ᾗ ἔπεσαν πλείονες τῶν 15,000 ἐκ τούτων[2]). Αὐτοὶ ἀναμφιβόλως παρέσχον καὶ τὴν ὤθησιν

1) 14, 92.
2) αὐτ. 15, 13.

Digitized by Google

εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Τριβαλλῶν (γειτόνων αὐτῶν ἰδ. ἀνωτ.) εἰς τὴν χώραν τῆς πόλεως Ἀβδήρων τῷ 376[1]). Δὲν πρέπει ἐπίσης ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅτι οἱ συνεχῶς ἐν ταύτῃ τῇ περιόδῳ ἀναφερόμενοι Ἰλλυρικοὶ πόλεμοι πραγματικῶς δι' Ἰλλυριῶν διεξήχθησαν, ὧν πρωταίτιοι ἦσαν βεβαίως οἱ Λυγκησταί. Τώρα ἐπανῆλθον αἱ σχέσεις τοῦ πρώτου χρονικοῦ διαστήματος τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, ὅπου βεβαίως ἦσαν οἱ Λυγκησταί, οἵτινες μετὰ τῶν Ἰλλυριῶν κατεπίεσαν τὴν Μακεδονίαν, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν οὐδέτεροι ἔν τινι πολέμῳ μεταξὺ Ἰλλυριῶν καὶ Μακεδόνων, διότι ὁ δρόμος τούτων πρὸς ἐκείνους ἦγε διὰ τῆς χώρας αὐτῶν. Εἰ δὲ νῦν οὔτε σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων ἦσαν, οὔτε ὑποτελεῖς τοῖς Ἰλλυριοῖς καὶ ἀμφότεραι αἱ γνῶμαι αὗται εἴχοντο οὐδεμιᾶς ἀληθείας, ἔπρεπε τότε νὰ ὑπολάβωμεν, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν οἱ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἰλλυριῶν κατὰ τῶν Μακεδόνων ἐπιχειρήσαντες καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν μεταχειρισθέντες. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβέστερον ποία σχέσις ὑφίστατο μεταξὺ ἀμφοτέρων. Ὅτι δὲ τοὺς συνεχῶς ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ ἀναφερομένους πολέμους κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν κατὰ τῶν Λυγκηστῶν, φαίνεται πάντη ἀναμφίβολον. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀρχελάου διακρίνονται δύο κόμματα, ὧν οἱ ἀρχηγοὶ διαφιλονεικοῦντες τὸν θρόνον, ἐναλλὰξ κατέσχον αὐτόν. Τοῦ μέν, ὑποστηρίζοντος τὸν βασιλικὸν οἶκον, βασιλεῖς ἦσαν ὁ Ὀρέστης, Ἀμύντας καὶ οἱ τούτου υἱοί. Τοῦ δὲ Λυγκηστικοῦ κόμματος ἡγοῦντο ὁ Ἀέροπος, Παυσανίας, Ἀργαῖος, ἡ βασίλισσα Εὐρυδίκη καὶ ὁ Πτολεμαῖος. Τὴν προφανῆ ἀπόδειξιν περὶ τῆς ἀλλαγῆς τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν παρέχει ἡμῖν ἡ βασιλὶς Εὐρυδίκη, ἥτις, ὡς βεβαίως γινώσκομεν, ἦν θυγάτηρ Λυγκηστικοῦ ἡγεμόνος[2]), εἶτα δὲ

---

1) Διοδ. 15, 36.

2) Στραβ. 7, σ. 326.

καὶ Ἰλλυρὶς καλεῖται[1]). *Περὶ τοῦ γένους τοῦ Ἀερόπου δὲν ἀναφέρεται ἡμῖν τίποτε· βραδύτερον δὲ μνημονεύονται συνεχέστερον οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξανδρος, Ἡρομένης καὶ Ἀῤῥαβαῖος ὡς υἱοὶ Ἀερόπου τινός. Ὑποθέτοντες, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ βασιλεὺς Ἀέροπος, ἠθέλομεν ἔχει δευτέραν πάντη βεβαιοτάτην μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐπιμιξίας τῶν Λυγκηστῶν; ὁ δὲ Ἀέροπος ἀπέθανε τῷ* 394 *καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι ἀδελφοὶ παρίστανται μετὰ τῶν φιλοδόξων βουλευμάτων αὐτῶν* 60 *ἔτη βραδύτερον ἔτι ἐπὶ Ἀλεξάνδρου*[2]), *καὶ ὁ Παυσανίας θὰ ἦτο ἀδελφὸς αὐτῶν, ἀποθανὼν ὡς βασιλεὺς τῷ* 393. *Μόλαταῦτα ὅμως αἱ περὶ τῶν βουλευμάτων τῶν ἀδελφῶν τούτων ἀγγελίαι ῥίπτουσι μέγα φῶς ἐπὶ τῆς περιόδου τῆς Μακεδονικῆς ἱστορίας, ἐν ᾗ εὑρισκόμεθα τώρα. Ὁ Ἡρομένης καὶ Ἀῤῥαβαῖος συνώμοσαν κατὰ τοῦ Φιλίππου, ἵνα ἐπαναγάγωσι τὴν κυριαρχίαν εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν, ὧν ὁ ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος ἐν τῷ αὐτῷ βουλεύματι ἔκαμε βραδύτερον τὴν ἐπιβουλὴν κατὰ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ πάντες οἱ τρεῖς ἦσαν Λυγκησταί*[3]). *Εἰ μὴ παρεῖχεν αὐτοῖς ἐλπίδας καὶ φαινομένας ἀξιώσεις ἡ περίστασις, ὅτι πρότερον ὁ οἶκος αὐτῶν κατέσχε πολὺν χρόνον τὸν Μακεδονικὸν θρόνον, δυσκόλως ἤθελον ἔλθη εἰς τὰ σχεδὸν ἀνόητα βουλεύματα τοῦ νὰ καθήσωσιν ἐν τῇ θέσει τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου. Προσέτι δὲ δὲν εἶναι τυχαῖον, ὅτι αἱ ἀναφερόμεναι Ἰλλυρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐπέρχονται πάντοτε ὑπὸ βασιλεῖς δικαιωματούχου γένους, οὐδέποτε δὲ ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἄλλου κόμματος. Ὅτι οἱ ἐκ τοῦ Λυγκηστικοῦ γένους βασιλεῖς δὲν ἤθελον δυνηθῇ νὰ ἀνθέξωσι, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἰσχυρὸν κόμμα μεταξὺ τῶν Μακεδόνων αὐτῶν, οὐδε-*

1) *Λιβαν. βίος Δημοσθ. σ.* 5.

2) *Ὁ Δρωϋσένιος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου ἐκλαμβάνει τοῦτον τὸν Ἀέροπον, τὸν πατέρα, ὡς βασιλέα σ.* 38. 40. 52. 54.

3) *Ἀῤῥιαν.* 1, 25. *Διοδ.* 17, 32. 80. *Κουρτ.* 7, 1, 5. 6. *Ἰουστ.* 11, 2. 7. 12, 4.

Digitized by Google

μιᾶς χρήζει μακροτέρας ἀποδείξεως· μία Λυγκηστικὴ ἐπαρχία ἐγένετο Μακεδονία, καὶ οὕτω σαφηνίζεται, ὡς ὁ Δέξιππος δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Ἀμύντας ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν Μακεδόνων.

Συγκεφαλαιοῦντες πάντα τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, ἐξάγομεν συντόμως τὰ ἑξῆς. Ὁ Λυγκηστικὸς ἡγεμονικὸς οἶκος βοηθείᾳ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ ἰσχυροῦ κόμματος τῶν Μακεδόνων κατώρθωσεν ἐν τούτῳ τῷ χρονικῷ διαστήματι νὰ ἐξασκήσῃ μεγάλην ἐπιῤῥοὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ μάλιστα ἐνίοτε νὰ καταλάβῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον.

Ἀμύντας ὁ Β', ὤφειλεν, ὡς προείρηται, μετὰ ἐνιαύσιον κυριαρχίαν νὰ καταλίπῃ τὸ κράτος. Τὸ Λυγκηστικὸν κόμμα τὰ πάντα ἐποίησε κατ' αὐτοῦ, ἰσχυρὸς Ἰλλυρικὸς στρατὸς ἐπῆλθεν ἐνταῦθα καὶ εἰς μάτην ὁ βασιλεὺς ἐζήτει βοήθειαν παρὰ τῆς ἰσχυρᾶς Ὀλύνθου, ὅστις ἐν τῇ ἀπογνώσει αὐτοῦ παρεχώρησεν οὐχὶ μικρὸν μέρος τοῦ κράτους αὐτῷ. Αἱ δὲ φίλαυτοι πόλεις οὐδεμίαν βοήθειαν προσέφερον αὐτῷ, ἢ καὶ ἂν παρέσχον τινά, αὕτη ὅμως ὑπῆρξεν ἄνευ ἐκβάσεως. Ὅθεν ὁ Ἀμύντας οὐδὲν ἔθνος ἔχων ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπώλεσε τὸ κράτος καὶ ἔφυγεν ἐκ τῆς Μακεδονίας, ἀνθ' οὗ ἀνέβη ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Ἀργαῖος, διατηρηθεὶς ἐπ' αὐτοῦ δύο ἔτη 392—390. (Ὀλ. 97, 1—3)[1]. Περὶ τοῦ γένους τούτου τοῦ Ἀργαίου οὐδὲν ἀναφέρεται ἡμῖν· βεβαίως ψευδὲς εἶναι νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸν μετὰ τοῦ Δρωϋσενίου[2]) ὡς υἱὸν τοῦ Ἀρχελάου, ἐξ ἐναντίας εἶναι πιθανόν, ὅτι αὐτὸς ἦν υἱὸς τοῦ Ἀερόπου καὶ ἀδελφὸς τοῦ Παυσανίου[3]). Ὁ Ἀμύντας ἀπ' ἀρχῆς ἀπολέσας πᾶσαν γενναιότητα, συναπώλεσε καὶ πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν, ἀνέλαβε δὲ τόλμην, ὅτε τις ἀνεκάλεσεν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ τὸν λόγον, μεθ' οὗ ὁ Ἑλλοπίδας ἐν παρομοίᾳ θέ-

1) Διοδ. 14, 92.

2) Ἱστορ. Ἀλεξ. σ. 39. ὀλίγα ἔτη πρότερον ὁ Ὀρέστης ἀπέθανεν ἄνηβος.

3) Τούτῳ συμφωνεῖ καὶ Ρεύττερος (Δημοσθ. λογ. προλεγ. §. 3).

Digitized by Google

σει ἀνέστησε „λαμπρὸν ἐπιτύμβιόν ἐστιν ἡ κυριαρχία.“ Ἐν πρώτοις λοιπὸν κατασχὼν μικρὸν μεθόριον τόπον, ἐντὸς τριῶν μηνῶν τῇ βοηθείᾳ τῶν Θεσσαλικῶν ἀριστοκρατῶν ἀνέκτησε τὸ βασίλειον αὐτοῦ[1]). Πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ Λυγκηστὰς συνωμολογήθη εἰρήνη, ἣν ἐπεσφράγισεν ὁ γάμος τοῦ Ἀμύντου μετὰ τῆς Εὐρυδίκης, ἐγκόνου τοῦ βασιλέως τῶν Λυγκηστῶν Ἀῤῥαβαίου, πρὸς ὃν ὁ Περδίκκας Β', περιῆλθεν εἰς ἀγῶνα.

Αἱ μὲν ἐπικίνδυνοι ἔριδες πρὸς τοὺς Λυγκηστὰς ἱκανῶς διελύθησαν, δυσχερέστεραι δὲ ἀπέβησαν αἱ πρὸς τὴν Ὄλυνθον σχέσεις, ὅπερ, ὁ Περδίκκας Β', πρὸ 50 ἐνιαυτῶν θέσας τὴν βάσιν τοῦ μεγαλείου αὐτῆς, δὲν ἠδύνατο νὰ προαισθανθῇ. Οἱ ἀσθενεῖς δεσμοί, μεθ' ὧν αἱ βόῤῥειοι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι ἐν τοῖς τελευταίοις ἐνιαυτοῖς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου συνεδέθησαν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, διελύθησαν ἐντελῶς διὰ τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς ἀτυχοῦς μάχης 405 (Ὀλ. 93, 4). Τῷ αὐτῷ ἔτει ὁ Κλεόνικος ἠνάγκασε πάσας τὰς πόλεις νὰ ὑποταχθῶσι τῇ ἡγεμονίᾳ τῶν Λακεδαιμονίων[2]). Ἡ Μένδη ἦτο μὲν ἤδη τῷ 394 μετὰ τῶν Ἀθηναίων, ὑπετάχθη ὅμως πάλιν τῷ Ἀγησιλάῳ[3]). Ἐν τούτοις τῷ αὐτῷ ἔτει ἡ περὶ Κνίδον ναυμαχία τοῦ Κόνωνος παρέσχε πάλιν εὐνοϊκὴν τροπὴν τοῖς πράγμασι τῶν Ἀθηναίων· διότι ἡ Μεθώνη, Πύδνα, Ποτίδαια καὶ ἄλλαι εἴκοσι πόλεις τῆς ἐκεῖ χώρας προσετέθησαν ἐκείνῃ τῇ συμμαχίᾳ[4]). Ἡ ἐπονείδιστος εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδου (387. Ὀλυμ. 98, 2) κατέστρεψεν ἐκ νέου τὴν

---

1) Διοδ. 14, 92. Ἰσοκρ. Ἀρχιδ. §. 46. Αἰλ. π. ἱστ. 4, 8. Οὐκ ὀρθῶς λέγει ὁ Δημοσθένης (κατὰ Ἀριστοκρ. σ. 657) ὅτι ὁ Ἀμύντας ἐδιώχθη ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν. Σχολ. εἰς Αἰσχιν. περὶ νομ. σ. 753. Ῥάϊσκε: ἐκβληθέντα τὸν Ἀμύνταν ἐκ τῆς βασιλείας ὑπὸ Θετταλῶν Ἀθηναῖοι καὶ Λακεδαιμόνιοι κατήνεγκαν πάλιν ἐπὶ τὴν βασιλείαν.

2) Ξεν. Ἑλλ. 2, 2, 3.

3) Πολυαιν. 2, 1, 31.

4) Διναρχ. κ. Δημοσθ. σ. 91. Στεφ.

Digitized by Google

ἀκμαίαν δύναμιν αὐτῶν. Οὐδέποτε ὑπῆρξαν τὰ πράγματα εὐνοϊκώτερα ταῖς ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἢ τώρα. Διότι τῆς μὲν Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἡ δύναμις συνεστάλη, ἡ δὲ Μακεδονία ἐσπαράσσετο ὑπὸ τῶν περὶ τοῦ θρόνου ἐρίδων, καὶ ἡ Ὄλυνθος, ἡ μεγίστη ἑλληνικὴ πόλις πρὸς βοῤῥᾶν, μετεχειρίσθη ταύτην τὴν θέσιν τῶν πραγμάτων, ἵνα ὑπὸ τὴν ἡγεμονείαν αὐτῆς σχηματίσῃ μίαν ἰσχυρὰν συμμαχίαν τῶν πόλεων. Τῷ 392 διά τινος μέρους τῆς Μακεδονίας ἐπηύξησεν ἱκανῶς τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀναγκάσασα τώρα κατὰ μέρος καὶ τὰς Χαλκιδικὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν ἰσχυρὰν Ποτίδαιαν, νὰ προστεθῶσι τῇ συμμαχίᾳ αὐτῆς· περὶ 32 πόλεων ὁμιλεῖ ὁ Δημοσθένης, τὰς ὁποίας ὁ Φίλιππος κατέστρεψε τοῖς Ὀλυνθίοις[1]). Αἱ ἐπὶ τῆς Παλλήνης πόλεις, καθὼς καὶ τὰ ἀνατολικὰ Θρακικὰ ἔθνη, ἅπερ ἦσαν ἤδη ἄνευ βασιλέως καὶ πιθανῶς τῇ προσθήκῃ τῆς Ἀμφιπόλεως γείτονες τῶν Ὀλυνθίων, ἐφαίνοντο ὅτι δὲν ἠδύναντο πλέον ἐπὶ πολὺ νὰ διατηρήσωσι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Ἡ δὲ Μακεδονία εὑρίσκετο ἐν τῇ οἰκτροτάτῃ θέσει. Ὁ Ἀμύντας, ἀνακτήσας τὴν χώραν τῷ 389 ἔτει, ἀπήτησε παρὰ τῶν Ὀλυνθίων τὰ ἀποσπασθέντα μέρη τῆς χώρας αὐτοῦ, αὐτοὶ ὅμως ἀπέκρουσαν ὁριστικῶς τὴν ἀξίωσιν ταύτην καὶ μάλιστα ἔσπευδον νὰ ὑποτάξωσι πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν. Προσκαλοῦντες εἰς ἐλευθερίαν τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην πόλιν, ἔφερον αὐτὰς εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ Ἀμύντα καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν αὐτῶν. Ὅθεν τῷ 383 (Ὀλυμ. 99, 2) ὁ βασιλεὺς εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν μόλις μίαν ἔτι πόλιν, καὶ αὐτὴ ἡ Πέλλα, ἡ πρωτεύουσα, ἀπεκλείσθη αὐτῷ· ἐκ τούτου ἦν ἑπόμενον νὰ ἀποστερηθῇ πάλιν τῆς κυριαρχίας, καὶ ἡ ἀλαζὼν δημοκρατία νὰ ἐπικρατήσῃ καθ' ὅλον τὸ κράτος.

---

1) Δημοσθ. Φιλ. 3. σ. 117. Ὀλυνθ. 1, σ. 14. Σουΐδας ἐν λ. Κάρανος τὰς Χαλκιδικὰς πόλεις δύο καὶ τριάκοντα, ὧν ἐπρώτευον Ὀλύνθιοι. Καλλισθ. παρὰ Στοβ. ἀνθολ. τ. 7. σ. 92.

Διὰ τῆς ἄρσεως τοῦ κοινοῦ δεσμοῦ τῶν πόλεων ἐπὶ Ἀρχελάου ἐπῆλθε νέον στοιχεῖον εἰς τὴν Μακεδονικὴν πολιτείαν, ὅπερ συνετὸς ἡγεμὼν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ μεταχειρισθῇ εἰς ἐπίῤῥωσιν τῆς τῇ ἀριστοκρατίᾳ συνδεδεμένης μοναρχικῆς ἐξουσίας, καὶ οἱ μὲν Λυγκηστικοὶ βασιλεῖς ἤθελον καὶ ἠδύναντο, ὁ Ἀμύντας ὅμως ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ τοῦτο. Ἀλλ' ὅσῳ ὀλιγωτέραν ὑποστήριξιν νῦν αἱ πόλεις εὕρισκον παρὰ τῇ βασιλείᾳ, τόσῳ μᾶλλον ἔπρεπε νὰ ἀναπτυχθῇ παρ' αὐταῖς ἐλεύθερόν τι καὶ αὐτόνομον πολίτευμα, ὅπερ, ὡς ἐν Ἑλλάδι πρὸ ἑκατονταετηρίδων, ἔσπευδε νὰ καταβάλῃ πᾶσαν μοναρχικὴν ἀρχοντείαν. Ἐὰν δὲ ὑπολογίσωμεν τὴν διαφθορὰν τῆς Μακεδονίας, ἥτις ἐπηπείλει τὴν καταστροφὴν πάσης ἀκμῆς τῶν πόλεων, δὲν δύναται νὰ φανῇ ἡμῖν παράδοξον, ὅτι αἱ μὲν ἀφ' ἑαυτῶν, αἱ δὲ ἐκ τοῦ καθήκοντος τῆς διατηρήσεως ἠναγκασμέναι ἐζήτουν ἐπικουρίαν ἐν τῇ προσθήκῃ τῇ παντοδυνάμῳ Ὀλυνθιακῇ συμμαχίᾳ. Ὁ Ἀμύντας ἔβλεπε τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας εἰς ξένην βοήθειαν. Ἡ δὲ Ὄλυνθος συνεδέθη ἤδη μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Βοιωτῶν, καὶ οὕτω ὑπελείποντο μόνον οἱ Λακεδαιμόνιοι, πρὸς οὓς στραφεὶς ὁ Ἀμύντας ἐζήτει νὰ πέμψωσιν αὐτῷ στρατηγὸν μετ' ἀξιολόγου στρατιωτικῆς δυνάμεως κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Μετὰ τῆς αὐτῆς αἰτήσεως ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ πρεσβεία τῶν Ἀπολλωνιατῶν καὶ Ἀκανθίων. Αἱ νέαι Ἀθῆναι, ὡς καὶ αἱ ἀρχαῖαι, ἐγίνωσκον πολλὰ ὀλίγον ἐπιείκειαν. Ἡ Ὄλυνθος ἐπέβαλλε τὸν χαλινὸν τόσῳ συντονώτερον, ὅσῳ μακρότερον ἐξετείνετο ἡ συμμαχία, δι' οὗ ἦγε τὰ κοινὰ πράγματα ὡς κεφαλὴ τῆς συμμαχίας, διατηροῦσα πάντοτε ἐπιτακτικὸν κυριαρχικὸν ἦθος πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Ἄκανθος[1]), δύο ἐπιση-

1) Ἡ Ἀπολλωνία ἔκειτο σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Χαλκιδικῆς παρὰ τῷ σημερινῷ Πολυγύρῳ κατὰ Λὴκ (3, σ. 457) θεωροῦντα τὴν

Digitized by Google

μόταται πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς, μέχρι τοῦδε διατηρήσασαι τὴν ἀνεξαρτησίαν, προσεκλήθησαν τώρα ὑπὸ τὴν ἀπειλήν, ὅτι θὰ θεωρηθῶσιν ὡς πολέμιαι, νὰ ἑνώσωσι τὰς πολεμικὰς αὐτῶν δυνάμεις μετὰ τῶν Ὀλυνθιακῶν, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ γείνῃ καιρία προσβολὴ κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ὡς ὁ Ἀμύντας, οὕτω καὶ αὐταὶ ἀνέμενον σωτηρίαν παρὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἀπήτουν νὰ πέμψωσιν αὐταῖς ἐπίσημον ἐπικουρικὴν δύναμιν ταχέως, προβάλλουσαι πειστικοὺς λόγους τὴν δεινὴν θέσιν αὐτῶν [1]).

Ἡ Σπάρτη ἔπραξεν, ὅ,τι ἡ πολιτικὴ καὶ φιλαρχία διέτασσε· ἐψήφισε νὰ ἐξοπλίσῃ ἐπίσημον στρατὸν ἐκ Λακεδαιμονίων καὶ συμμάχων καὶ νὰ πέμψῃ αὐτὸν κατὰ τῆς Ὀλύνθου. Τάχιστα μετὰ τῆς βοηθείας ἀπῆλθε τὸ ἔαρ τοῦ 382 (*Ὀλ.* 99, 2) *ὁ Εὐδαμίδας μετὰ δύο χιλ. ἀνδρῶν καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φοιβίδας παρηκολούθει μετ' ἐπικουρίας, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ μετὰ τῆς μικρᾶς δυνάμεως νὰ διαφυλάττῃ διὰ φρουρῶν τὰς ἐχθρικῶς τοῖς Ὀλυνθίοις διακειμένας πόλεις, μέγα δὲ κέρδος ἦν ἡ ἀποστασία τῆς Ποτιδαίας. ὁ Φοιβίδας ἀπίστως κατέλαβε τὴν Καδμείαν, τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν, ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὁ Εὐδαμίδας δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ μετὰ τῆς δεούσης ἐνεργείας, καὶ οἱ Ὀλύνθιοι ἀδιαλείπτως ἐκέρδαινον· διότι αὕτη ἡ πόλις μόνη ἔθεσε* 5000 *ἀνδρῶν εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐν οἷς* 800

πόλιν ὡς ἀρχαίαν πρωτεύουσαν, ἥτις ἀπεῖχε τῆς Ὀλύνθου σχεδὸν 90 σταδ. ($2^1/_4$ μιλ.) κατὰ Ξενοφ. Ἑλλ. 5, 3, 2. Διασταλτέα ταύτης ἡ ἐν τοῖς ὁδοιπορικοῖς μεταξὺ Θεσσαλονίκης καὶ Ἀμφιπόλεως κειμένη μεσημβρινῶς τῆς Βόλβης λίμνης Μυγδονικὴ Ἀπολλωνία. ἡ Ἄκανθος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Ξέρξου Ἡροδ. 7, 22. 115. καὶ κατὰ Λὴκ ἡ νῦν Ἐρισσὼ 3, σ. 147.

1) Ξενοφ. Ἑλλ. 5, 2, 11. 12. Διοδ. 15, 19. περὶ ὅλου τοῦ πολέμου Ξενοφ. 5, 2, 13—16. 27—33, 3, 1—10. 18—20. 26. Διοδ. 15, 20—23.

ὁπλῖται καὶ 400 ἱππεῖς, σύμπασα δὲ ἡ δύναμις ἐκείνων ἦν ἔτι μείζων, ὁριζομένη σχεδὸν ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἱππέων, οἵτινες ἦσαν ὡς ἔγγιστα 1000[1]). Ἑπόμενον ἦν νὰ περιμένωμεν τροπὴν τῶν πραγμάτων πρὸς βλάβην τῶν Ὀλυνθίων, ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θέρους (Ὀλ. 99, 3) Τελευτίας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως Ἀγησιλάου, ἤγαγεν εἰς τὴν Μακεδονίαν 10,000 ἀνδρῶν Λακεδαιμονίων τε καὶ συμμάχων (καὶ οἱ Θηβαῖοι ὤφειλον νὰ διαθέσωσιν ὁπλίτας καὶ ἱππεῖς), ὅστις ἐν τῇ βραδείᾳ πορείᾳ περιεσκεμμένως ἀπέφυγε πάντα πόλεμον, ἔπεμψε δὲ πρότερον πρὸς τὸν Ἀμύνταν, ἀπαιτῶν παρ' αὐτοῦ, νὰ μὴ φεισθῇ οὐδενὸς πόνου, εἰ θέλει νὰ ἀναλάβῃ τὸ κράτος αὐτοῦ, νὰ μισθοφορήσῃ στρατόν — ἐκ τῆς ἀπομεινάσης αὐτῷ χώρας δὲν ἠδύνατο νὰ θέσῃ εἰς πόλεμον οὐδένα στρατόν — καὶ διὰ χρηματικῶν δώρων νὰ συνδέσῃ μεθ' αὐτοῦ τοὺς γειτνιάζοντας ἡγεμόνας. Δέρδᾳ δέ, τῷ βασιλεῖ (ἄρχοντι παρὰ Ξενοφῶντι) τῆς Ἐλιμίας ἔδειξεν αὐτὸς τοὺς κινδύνους, οἵ καὶ αὐτὸν ἠπείλουν ἐκ μέρους τῶν Ὀλυνθίων, ἐὰν δὲν κολασθῇ διὰ τὴν ὕβριν του. Διὸ αἱ προτροπαὶ αὐτοῦ δὲν ἔμειναν ἄκαρποι· διότι ὁ μὲν Ἀμύντας συνήθροισεν ὀλίγον στρατόν, ὁ δὲ Δέρδας ἐπήγαγε 400 ἀνδρῶν κρά-

1) Ξενοφ. (5, 2, 12) παρέχει τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁπλιτῶν καὶ ὅλου τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Δημοσθένης (περὶ νομ. σ. 425) τοὺς λοιποὺς ἀριθμούς. Αὗται ὅμως αἱ γνῶμαι δὲν φέρουσιν εἰς οὐδένα ἀκριβῆ ὁρισμὸν τῆς Ὀλυνθιακῆς δυνάμεως, διότι δὲν εἶναι γνωστὸν πόσην δύναμιν εἶχεν ἡ συμμαχία καὶ πόσην ἑκάστη πόλις. Ὁ Μιτφόρδος μετέβαλε τὸ 800 τοῦ Ξενοφῶντος εἰς 8,000 (Ἑλλ. ἱστ. 6, σ. 199), ὅπερ ὁ Vömel (Δημοσθ. Φιλ. σ. 27) καὶ Θίρβαλλος (Ἱστ. Ἑλλ. 5, σ. 12) ἀποδέχονται. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ Ξενοφῶντα ὁ ἀριθμὸς τῶν πελταστῶν ὑπερβαίνει πολὺ τὸν τῶν ὁπλιτῶν, ἠθέλομεν ἔχει ἐκ τούτου μείζονα ἀριθμὸν τῶν πεζῶν καὶ μὴ ἁρμόζοντα τῷ ἱππικῷ. Καὶ ἐπειδὴ ἀμφότεραι αἱ γνῶμαι εὑρίσκονται ἐν λόγοις, ἐξ ὧν ἡ μὲν ὑπολογίζει τὸν κατώτατον ἀριθμόν, ἡ δὲ τὸν ἀνώτατον, ἡ ἀβεβαιότης αὐξάνει ἔτι μᾶλλον. Τὴν ὁλικὴν δύναμιν τῶν Ολυνθίων πρέπει πάντως νὰ ὑπολογίσωμεν ἀνωτέραν τῶν 12 χιλ.

Digitized by Google

τιστον ἱππικόν. Ὁ Τελευτίας ἤρξατο τὸν πόλεμον, ἅμα ἔφθασεν εἰς τὴν Ποτίδαιαν καὶ προσείλκυσε παρ' ἑαυτῷ τὰ στρατεύματα τοῦ Εὐδαμίδου. Ὅθεν ὥρμησε κατὰ τῆς Ὀλύνθου, παρατάξας τὸν στρατὸν 10 *στάδια πρὸ τῆς πόλεως, καὶ τὸ μὲν ἱππικὸν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Ὀλυνθίων νὰ ὑποχωρήσῃ, τὸ δὲ πεζικὸν διεσκορπίσθη, καὶ γενικὴ ἧττα θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος, ἂν ὁ μὲν Δέρδας μετὰ τοῦ ταχυπόρου ἱππικοῦ, ὁ δὲ Τελευτίας μετὰ τῶν ὁπλιτῶν δὲν παρίσταντο ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος καὶ δὲν ἐφώρμων κατὰ τῆς θύρας τῆς πόλεως. Οἱ Ὀλύνθιοι τώρα ἔπρεπε νὰ κατακοπῶσιν, ἕνεκα τοῦ ὁποίου φοβηθέντες ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὁ Δέρδας ἐπέφερε μεγάλην βλάβην μετὰ τοῦ ἱππικοῦ, τὸ πεζικὸν ἐσώθη μετὰ μικρᾶς φθορᾶς, καίπερ ἀγωνισθὲν τόσῳ πλησίον τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ὁ Τελευτίας ἅπαξ νικήσας, ἀπεχώρησε καὶ πορθήσας τὴν Ποτίδαιαν, κατέπαυσε τὸν πόλεμον διὰ τοῦτο τὸ ἔτος καὶ κατέλιπε τὸν στρατὸν ἐν τοῖς χειμαδίοις μετὰ πλουσίων λαφύρων. Οἱ Ὀλύνθιοι ἀνταπέδωκαν τὴν βλάβην, ἣν ἔπαθον ἐν τῷ θέρει, τὸν χειμῶνα διὰ συνεχῶν ἐπιδρομῶν εἰς τὴν χώραν τῶν συμμάχων πόλεων τῆς Σπάρτης. Τῷ* 381 (*Ὀλ.* 99, 3) *ἔν τινι ἐκστρατείᾳ ἔφθασαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Ἀπολλωνίας, ὅτε ὁ Δέρδας ἐπανελθὼν πάραυτα μετὰ τοῦ ἱππικοῦ, ὅστις νῦν εἶχε κάμῃ ἔφοδον κατὰ τοῦ ἀτάκτου Ὀλυνθιακοῦ πλήθους, κατεδίωξεν αὐτοὺς μέχρι τῆς Ὀλύνθου, ἐπενεγκὼν αὐτοῖς οὐχὶ ἀσήμαντον βλάβην. Ὅτε δὲ βραδύτερον ὁ Τελευτίας ἔφθασε πρὸ τῆς Ὀλύνθου, ἡ τύχη μετεβλήθη· διότι ἡ τόλμη τοῦ Ὀλυνθιακοῦ ἱππικοῦ ἐκίνησε τὸν στρατηγὸν εἰς ἐπίθεσιν, οἱ δὲ πελτασταί, οὓς ἔπεμψε κατ' αὐτῶν, ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν συνετῶς ἡγουμένων Ὀλυνθίων, Τλημονίδης, ὁ στρατηγὸς αὐτῶν ἀπωλέσθη μετὰ πλειόνων τῶν* 100 *ἀνδρῶν, ὅπερ παρώξυνε τὸν Τελευτίαν νὰ διατάξῃ πάντα τὸν στρατὸν ἐν*

Digitized by Google

τῷ πολέμῳ. Ὅταν δὲ αὐτὸς ἐφώρμησε λίαν ἐγγὺς πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, οἱ Ὀλύνθιοι ἐπέπεσαν μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, ὁπλιτῶν, πελταστῶν καὶ ἱππέων κατὰ τοῦ συνταραχθέντος ἐχθρικοῦ στρατοῦ, καὶ ἀφ' οὗ ἤδη ἔπεσε Τελευτίας, ὁ ἀνδρειότερος καὶ προσφιλέστερος στρατηγός, πάντες ἐτράπησαν εἰς φυγήν. 1200 *Λακεδαιμόνιοι ἔμειναν ἐν τῇ μάχῃ, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐν ταῖς φιλικαῖς πόλεσιν, Ἀπολλωνίᾳ, Ἀκάνθῳ, Σπαρτώλῳ, αἵτινες ἔκειντο παρὰ τὴν Ποτίδαιαν.*

Ἐν Σπάρτῃ ἠναγκάσθησαν νὰ ψηφίσωσι νέον στρατὸν διὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως Ἀγησιπόλιδος, παρακολουθουμένου ὑπὸ 30 *Σπαρτιατῶν· πολυάριθμοι ἐθελονταὶ ἐξ ὅλων τῶν κλάσεων τῆς Λακεδαίμονος, καθὼς καὶ ἐκ τῶν συμμάχων πόλεων ἔφθασαν, ὁ Ἀμύντας καὶ Δέρδας κατέβαλον πολλὰς προσπαθείας. Οἱ Ὀλύνθιοι, ἐν τῷ μεταξὺ ἱκανῶς ἐφοδιασθέντες μετὰ σίτου, δὲν ἐπεχείρησαν καμμίαν κρίσιμον μάχην. Ὁ Ἀγησίπολις, δῃώσας τὴν σιτοφόρον χώραν αὐτῶν, κατέλαβε τὴν Τορώνην δι' ἐφόδου καὶ διενοεῖτο ἤδη τὴν κατάκτησιν τῆς Ὀλύνθου, ὅτε σφοδρὸς πυρετὸς προσβαλὼν αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θέρους, ἐπήνεγκε τὸν θάνατον αὐτῷ μετὰ* 7 *ἡμέρας εἰς Ἄφυτιν*[1]*. Ἀντ' αὐτοῦ οἱ Σπαρτιᾶται ἔπεμψαν τὸν ἁρμοστὴν Πολυβιάδην, ὅστις μετὰ σπουδῆς πορευθεὶς εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ὀλύνθου, ἀπέκλεισε τῇ πόλει πᾶσαν εἰσαγωγὴν κατὰ ξηράν τε καὶ θάλασσαν, καὶ οὕτω οἱ Ὀλύνθιοι ἠναγκάσθησαν ἐκ τῆς πείνης εἰς σύμβασιν, τὴν ὁποίαν συνωμολόγησε πρεσβεία, ἀποσταλεῖσα εἰς Σπάρτην μετ' ἀπεριορίστου ἐξουσίας* (380. *Ὀλ.* 100, 1), *καθ' ἣν ἡ πόλις ὤφειλε νὰ προστεθῇ τῇ ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀρχηγουμένῃ συμμαχίᾳ καὶ μάλιστα νὰ παραιτηθῇ πάσης ἡγεμονίας ἐπὶ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων. Ἀλλ' αἱ ῥίζαι τῆς δυνάμεως αὐτῶν ἔμειναν ἀβλαβεῖς καὶ*

---

1) *Παυσ.* 3, 5, 9.

πάραυτα ἔπρεπε νὰ ἀναβλαστήσωσι νέοι ἰσχυροὶ κλῶνοι[1]). *Διὰ τὴν Μακεδονίαν ἀνεφάνη τὸ σχεδὸν ἀναμφισβήτητον ἀποτέλεσμα, ὅτι ἐπέτυχε πάλιν τὴν ἀρχαίαν περιοχὴν αὐτῆς.*

Ἡ Σπάρτη ἦν μὲν τώρα εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως, πάραυτα ὅμως διὰ τῆς ἀλαζονείας ἀπώλεσεν αὐτήν· διότι αἱ μὲν Θῆβαι ἀπηλλάγησαν τοῦ μισητοῦ ζυγοῦ, καὶ ἤρξατο ἤδη ἡ ἔνδοξος ἐποχὴ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ Ἐπαμινώνδου καὶ Πελοπίδου (*Ὀλ.* 100, 2. 739—78). *Αἱ δὲ Ἀθῆναι ἀνυψώθησαν ἐκ νέου, οἱ περιτειχισμοὶ αὐτῶν, καθὼς καὶ ἐπίσημος στόλος εἰς Πειραιᾶ ἀποκατεστάθησαν. Ἡ Χῖος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ῥόδος, ἡ Μιτυλήνη καὶ πολλαὶ ἄλλαι νῆσοί τε καὶ πόλεις ἀποσπασθεῖσαι ἐκ τῆς Λακεδαιμονικῆς συμμαχίας, συνετάχθησαν μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, αἵτινες ἔλαβον μεγάλην ἐπίδοσιν ἐκ τῆς ἐπισήμου ναυμαχίας τοῦ Χαβρίου περὶ Πάρον* (*Ὀλ.* 100, 4. 377—76), *ὅστις ἀπαλλάξας τὰ Ἄβδηρα τῶν ἐπιδραμόντων Τριβαλλῶν καὶ προσθέσας αὐτὴν τῇ Ἀθηναϊκῇ συμμαχίᾳ, ἐδολοφονήθη καὶ ἀντικατέστη διὰ τοῦ Τιμοθέου, υἱοῦ τοῦ Κόνωνος καὶ Ἰφικράτους, ἀξίων διαδόχων· οὕτω ἀπέκτησαν αἱ Ἀθῆναι πάλιν μεγάλην σημασίαν· ἡ ἀρχαία Ἀθηναϊκὴ συμμαχία ἀνορθωθεῖσα μετὰ μετριωτέρων ἀξιώσεων ὑπὸ τὸ ὄνομα συνέδριον, ἠρίθμει* 75 *πόλεις ὡς μέλη, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐν βραχεῖ χρόνῳ ὁ Τιμόθεος προσέθηκε πολλὰς πόλεις ἐπὶ τῆς εἰς Θράκην πρώτης ἐκστρατείας* (*ἔαρι* 373. *Ὀλ.* 101, 3)[2]). *Ἀμφότεραι δὲ αἱ ἰσχυρόταται*

---

1) *Διὸ ὁ Δημοσθένης ἠδυνήθη νὰ εἴπῃ, εἰ καὶ μετά τινος ὑπερβολῆς „ὅπως ἠβούλοντο, οὕτω τὸν πόλεμον κατέθεντο.*

2) *Διοδ.* 15, 28, 30. *λέγει ὅτι ὅτι πρὸ τῆς νίκης τοῦ Χαβρίου ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία συνέκειτο ἐξ* 70 *πόλεων, ὅπερ βεβαίως εἶναι ψευδές. Ὁ Αἰσχίνης* (*περὶ νομ. σ.* 37. *Στεφ.*) *λέγει ἀπ' ἐναντίας, ὅτι ὁ Τιμόθεος ἐκέρδησε τῇ συμμαχίᾳ* 75 *πόλεις. ἐκεῖνος μὲν ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀκμῆς, οὗτος δὲ περὶ τῆς καὶ παρὰ Διοδώρου* (47) *ἀναφερομένης καὶ διὰ τοῦ Τιμοθέου διαπραχθείσης συμμαχίας.*

Digitized by Google

πόλεις, ἡ Ὄλυνθος καὶ Ἀμφίπολις δὲν προσετέθησαν βεβαίως τῇ Ἀθηναϊκῇ συμμαχίᾳ· ἀπ' ἐναντίας ὅμως τὸν Ἀμύνταν προσείλκυσεν ὁ Τιμόθεος ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, εἰς ὃν ἕνεκα προσωπικῆς εὐνοίας παρέσχε ναυπηγικὴν ὕλην[1]. *Ἐν ταῖς διαπραγματεύσεσιν, αἵτινες τῷ* 371 (*Ὀλ.* 102, 1) *ἔφερον εἰς γενικὴν σχεδὸν εἰρήνην, λαβὼν μέρος καὶ ὁ Μακεδονικὸς βασιλεύς, ἀνεγνώρισε τὰ δίκαια τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς Ἀμφιπόλεως. καὶ ἐζήτησε νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς πόλεως, πρὸς ὃ ὅμως δὲν ἦλθεν*[2]· *διότι ἡ Μακεδονία ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ δὲν εἶχεν ἐξωτερικῶς δι' ἰδίας δυνάμεως ἱκανῶς ἐξησφαλισμένην θέσιν, καὶ ὁ βασιλεύς, εἰ ἀπέβλεπε πρὸς τὸ μέλλον, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πολλὰς καὶ μεγάλας φροντίδας· διότι ἡ μὲν Ὄλυνθος ἀνυψώθη εἰς μείζονα δύναμιν, ἡ δὲ Σπάρτη ἔμεινεν ἐν τῇ μεγάλῃ δόξῃ μέχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης ὡς ἡ ἰσχυροτάτη Ἑλληνικὴ πόλις, καὶ τὴν ἤρεμον σπουδὴν τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης παρηκολούθησεν εὐτυχεστάτη ἔκβασις. Αἱ Θῆβαι στηριχθεῖσαι ἐπὶ δύο ἐξόχων ἀνδρῶν, ἔφθασαν εἰς σημασίαν, οὐδέποτε μὲν προοιωνισθεῖσαν, πάντοτε ὅμως αὐξάνουσαν. Τώρα αἱ δυνάμεις αὗται διετήρησαν καὶ διὰ τὰς λοιπὰς πολιτείας εὐτυχῆ ἰσοῤῥοπίαν, τῆς ὁποίας μεγάλην διάρκειαν δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένῃ τις, διότι, διαλυθείσης αὐτῆς, νέοι κίνδυνοι ἠπείλησαν καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἡ δὲ ἐπικινδυνοτάτη δύναμις προῆλθεν ἐκ τῆς Θεσσαλίας· διότι Ἰάσων, ὁ ἡγεμὼν τῶν Φεῤῥῶν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἑνώσας τὰς δυνάμεις ταύτης τῆς μεγάλης μέν, πολιτικῶς ὅμως ἀσημάντου χώρας, ἔσπευδεν εἰς τὴν κυριαρχίαν πάσης τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτὸς πολλῶν μικρῶν*

---

1) *Δημοσθ. εἰς Τιμοθ. σ.* 1192.

2) *Αἰσχ. περὶ νομ. σ.* 32. *καὶ ὁ Φίλιππος ὁμιλεῖ περὶ τῆς πατρικῆς φιλίας εἰς Ἀθήνας παρὰ Δημοσθ. κατ' Ἀριστοκρ. σ.* 660. 657. *περὶ τῆς συνόδου τῆς εἰρήνης Διοδ.* 15, 50. Winiewski *ὑπομν. εἰς Δημοσθ. περὶ Στεφ. σ.* 38.

Digitized by Google

ἐθνῶν προσῆλθον τῇ ἐν τοιαύταις περιστάσεσι λίαν ἀμφιβόλῳ συμμαχίᾳ, καὶ Ἀλκέτας ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν καὶ ὁ Ἀμύντας[1]). Μετά τινα ὑποταγὴν τοῖς Ἰλλυριοῖς καὶ Ὀλυνθίοις ἤθελεν ὑποκύψει ὁ ἀδύνατος Ἀμύντας κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας καὶ τῇ Θεσσαλικῇ ἡγεμονίᾳ, ἂν ἓν ἔτος πρὸ τοῦ κινδύνου ὁ θάνατος δὲν ἀφήρπαξε τὸν Ἰάσονα καὶ ἐκώλυε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεγάλων βουλευμάτων αὐτοῦ· οὗτος μὲν ἐδολοφονήθη, περὶ δὲ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀμύντου οὐδὲν βέβαιον ἀναφέρεται ἡμῖν· δὲν εἶναι ὅμως ἀπίθανον, ὅτι καὶ αὐτός, ὡς οἱ προκάτοχοι καὶ διάδοχοι αὐτοῦ, βιαίῳ θανάτῳ ἀπέθανεν. Ὁ Ἀριστοτέλης[3]) ἀναφέρει περὶ τοῦ Ἀμύντου „τοῦ μικροῦ“ ὅτι αὐτὸς ἀνῃρέθη ὑπὸ τοῦ Δέρδα διὰ τὴν αὐτὴν αἰσχρὰν ἀφορμήν, ἥτις καὶ τῷ Ἀρχελάῳ ἐπήγαγε τὸν θάνατον. Ἂν ὅμως οὗτος ὁ Ἀμύντας ἦν ὁ Μακεδονικὸς βασιλεὺς καὶ τίς οὗτος ὁ Δέρδας, καταλείπω ἀνεξέταστον. Προσέτι ἀναφέρεται[4]) περί τινος ἐπιβουλῆς, ἣν ἡ σύζυγος αὐτοῦ Εὐρυδίκη ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ καὶ μοιχοῦ αὐτῆς (Πτολεμαίου) ἔκαμε κατὰ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ ἥτις ὅμως ἀπεκαλύφθη τῷ Ἀμύντα ὑπὸ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Εὐρυόνης. Ὁ φιλάνθρωπος βασιλεὺς παρέσχε συγγνώμην τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ Πτολεμαῖος ἀπέφυγε τὴν δικαίαν ποινήν· οὐδὲν θαυμαστὸν λοιπόν, εἰ ὁ Ἀμύντας διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ταύτην πρᾳότητα ἀπώλεσε τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Τὸν χρόνον τοῦ θανάτου εἶναι δύσκολον νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς καὶ βεβαίως. Κατὰ Διόδωρον καὶ ὁ τοῦ Ἰάσονος συνέβη τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ κατὰ Ξενοφῶντα[5]) πρὸ τῶν Πυθίων, τὰ ὁποῖα ἐτελοῦντο πάντοτε τῷ τρίτῳ ἔτει

1) Διοδ. 15, 60. Ξενοφ. Ἑλλ. 6, 1, 4.
2) Διοδ. πρ. χωρ.
3) Πολιτ. 5, 8, 10.
4) Ἰουστ. 7, 4, 5.
5) Ἑλλ. 6, 4, 29—32.

Digitized by Google

τῆς Ὀλυμπιάδος ἐν μηνὶ Μεταγειτνιῶνι (18. Αὐγούστου μέχρι 22. Σεπτεμβρίου) [1]), εἶτα ἐδολοφονήθη ὁ Ἰάσων περὶ τὸν Αὔγουστον τοῦ 370 [2])· ὁ Ἀμύντας ἀπέθανε βεβαίως μετ' αὐτόν· εἶτα ἀφ' οὗ αὐτὸς ἐβασίλευσε 24 ἔτη καὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχελάου ὁ Ἀέροπος ἔτι 6 ἔτη καὶ ὁ Παυσανίας 1, πρέπει νὰ θέσωμεν τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ ὅσον τὸ δυνατὸν βραδύτερον. Ἐὰν ἐκλάβωμεν τὸ προκείμενον ἔτος τοῦ Ἀερόπου καὶ Παυσανίου οὐχὶ πλήρη, ἀπέθανεν ἐκεῖνος Ὀλ. 96, 3, λοιπὸν εἰς τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 394 καὶ ὁ Παυσανίας ἐν τῷ μέσῳ τοῦ 393 = Ὀλ. 96, 4. ὁ Ἀμύντας λοιπὸν εἰς τὸ τέλος τῆς Ὀλ. 102, 3 ἢ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ 369. Οὕτω συνᾴδει εἶτα καὶ ὁ χρόνος τῆς βασιλείας τῶν διαδόχων τοῦ Ἀμύντου μέχρι τοῦ Φιλίππου. Ἡ ἀκριβὴς βάσανος, ἣν ὑφίστανται αἱ τοῦ Διοδώρου γνῶμαι περὶ τῆς χρονολογίας ταύτης τῆς περιόδου, εἶναι ἐνταῦθα νέα καὶ ἰσχυρὰ ἀπόδειξις, ὅτι ἀπέναντι τῶν παρὰ Συγγέλλῳ καὶ Εὐσεβίῳ διαφόρων καὶ ἀκρίτων γνωμῶν ὁ Διόδωρος εἶναι κατ' ἀνάγκην προτιμητέος.

Ὁ Ἀμύντας κατέλιπεν ἐκ μὲν τῆς Εὐρυδίκης τέσσαρα νόμιμα τέκνα, τὸν Ἀλέξανδρον, Περδίκκαν, Φίλιππον καὶ τὴν Εὐρυόνην. Ἐκ δὲ τῆς Γυγαίας, παλλακῆς, τὸν Ἀρχέλαον, Ἀῤῥιδαῖον καὶ Μενέλαον [3]). Καὶ ἓν ἄλλο δὲ ὄνομα ἐν ταύτῃ τῇ ἐποχῇ ἀναφέρεται συνεχῶς ἐν συνδέσμῳ μετὰ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου, Πτολεμαῖος, ὁ βραδύτερον πιθανῶς λαβὼν τὸ ἐπώνυμον Ἀλωρίτης, περὶ τοῦ γένους τοῦ ὁποίου διαφέρουσιν ὅλως αἱ ἀγγελίαι. Οὐκ ὀρθῶς βεβαίως καλεῖ αὐτὸν ὁ Διόδω-

---

1) Τοῦτον τὸν ὁρισμὸν ἀπέδειξεν ὁ Böhnecke (ἔρευναι περὶ τῶν Ἀττικῶν ῥητόρων σ. 307—18).

2) Ὁ Θίρβαλλος λοιπὸν ψευδῶς θέτει τὸν θάνατον τοῦ Ἰάσονος τῷ 368 καὶ τὸν τοῦ Ἀμύντου τῷ 370.

3) Ἰουστ. 7, 4.

Digitized by Google

ρος[1]) *υἱὸν τοῦ Ἀμύντου καὶ ἀδελφὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Περδίκκα, ἀναφέρων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀμύντου μόνον τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ*[2]). *Ἔπρεπε λοιπὸν αὐτὸν νὰ ἐκλάβωμεν νόθον υἱόν, ὅπερ ὅμως δὲν ἐπιτρέπει ὁ Ἰουστῖνος, παραδίδων αὐτὸ ἔκ τινος λίαν ἀκριβοῦς ἐπιτομῆς τοῦ Τρόγου Πομπηΐου, οὐδ' ἀναφέρει αὐτόν, ὡς ὁ Δέξιππος, ὅστις λέγει ἐξ ἀλλοτρίου γένους. Μᾶλλον ἀσπαστέα εἶναι ἡ γνώμη, καθ' ἣν ὁ Διόδωρος οὐκ ἀκριβῶς καλεῖ υἱὸν τὸν ἀδελφιδοῦν τοῦ Ἀμύντου. Ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ ἐπιβουλῇ κατὰ τοῦ Ἀμύντου ἡ μὲν Εὐρυδίκη ὑπεσχέθη τῷ γαμβρῷ νὰ συζευχθῇ καὶ συμβασιλεύσῃ, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπωλέσθη ὑπὸ τοῦ ἐγκλήματος*[3]), *ὅπερ ἄλλως ἀποδίδεται τῷ Πτολεμαίῳ, ὅστις πραγματικῶς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἐξ οὗ γίνεται μὲν πιθανόν, ὅτι ἡ Εὐρυδίκη καὶ ὁ Πτολεμαῖος συνενήργησαν, βεβαιοῦται δὲ καὶ ἔκ τινος ἄλλης πηγῆς, καθ' ἣν ὁ Πτολεμαῖος ἦν ὁ νυμφευθεὶς τὴν Εὐρυδίκην*[4]), *ὅστις ἀναμφιβόλως ἦν Λυγκηστικοῦ γένους, καὶ ὁ Ἀμύντας, δοὺς αὐτῷ τὴν θυγατέρα εἰς γάμον, ἤθελεν ἴσως αὐτὸν νὰ κερδήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ ἑαυτόν τε καὶ τοὺς υἱούς του κατὰ τῶν φιλάρχων βουλευμάτων τῶν Λυγκηστῶν. Ἴσως δὲ προήχθη εἰς τὰς ἐλπίδας καὶ ἔφθασεν εἰς τὰ ἀποτελέσματα οὐχὶ διὰ τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς εὐνοίας τῆς βασιλίδος.*

Δραστηριότης καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα φαίνεται ὅτι ἐν τῷ Μακεδονικῷ βασιλικῷ γένει ἐπεκράτησεν εἰς τὸ ὄνομα Ἀλέξανδρος· ἐπαινοῦμεν τὰ προτερήματα ταῦτα τοῦ Ἀλεξάνδρου Β΄, ὅστις καθ' ὃ πρεσβύτατος υἱὸς διαδεχθεὶς τὸν Ἀμύνταν, ἐβασίλευσεν ὀλίγον χρόνον. Με-

---

1) 15, 71. 77.
2) 15, 60.
3) Ἰουστ. 7, 4, 5.
4) *Σχολ. εἰς Αἰσχιν. περὶ νομ. σ.* 754. *ἐκδ. Ῥαΐσκε.*

Digitized by Google

ταξὺ Μακεδονίας καὶ τῶν Θεσσαλικῶν εὐγενῶν γενῶν ὑπῆρχε πάντοτε στενὸς δεσμός, ὅπερ ἐδείχθη προφανῶς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Περδίκκα Β', καὶ Ἀμύντου Β'. Ὁ Ἀλέξανδρος εὗρε τώρα εὐκαιρίαν νὰ ἐπιληφθῇ τῶν πραγμάτων τῆς γειτνιαζούσης χώρας μετ' ἐλπίδος καλῆς ἐκβάσεως· διότι, ἀποθανόντος τοῦ Ἰάσονος, δὲν ἐγένετο οὐδεμία Θετταλικὴ ἑνότης ἢ ἡγεμονία. Διεδέχθη μὲν αὐτὸν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ ὁ ἀδελφὸς Πολύδωρος, πάραυτα ὅμως ἐκποδὼν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πολύφρονος καὶ οὗτος πάλιν ὑπὸ τοῦ νεωτέρου Ἀλεξάνδρου ἐφαρμακώθη, ὅστις, ὅπως παρέλαβε τὴν ἐξουσίαν, οὕτω καὶ μετεχειρίσθη αὐτήν. Ἡ τυραννία αὐτοῦ, ἥτις ἀφρόνως οὐδὲ τοῦ λαοῦ ἐφείδετο, πάλιν ἀνεζωπύρωσε τὸ θάῤῥος τῆς ἀριστοκρατίας. Οἱ Ἀλευάδαι τῆς Λαρίσσης, τὸ ἐπισημότατον ὀλιγαρχικὸν γένος τῆς Θεσσαλίας, προσεκάλεσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν νέον βασιλέα τῆς Μακεδονίας[1]) κατὰ τοῦ ὁμωνύμου ἀδελφοῦ αὐτῶν. Ὅθεν ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ σπουδῆς ἔλαβε τὴν λαμπρὰν εὐκαιρίαν εἰς πραγματοποίησιν τῶν βουλευμάτων αὐτοῦ. Πρὶν ἢ ὁ Ἀλέξανδρος τῶν Φεῤῥῶν, μαθὼν τὰς μετὰ τῆς Μακεδονίας διαπραγματεύσεις, καταλάβῃ τὴν Λάρισσαν μετὰ τοῦ στρατοῦ, κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως, διατηρηθείσης ἔτι τῆς μερίδος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἥτις ἐπολιορκήθη, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ Κραννών, ἡ ἕδρα τῶν Σκοπάδων, κατελήφθη. Ἀντὶ δέ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν, νὰ παραδώσῃ ταύτην τοῖς Θεσσαλοῖς, ἐξησφάλισεν αὐτὴν διὰ Μακεδονικῆς φρουρᾶς, δι' οὗ ἀπεκάλυψε λίαν πρωΐμως τὰ μεγάλα φιλαρχικὰ βου-

---

1) Ἐὰν θέσωμεν τὸν γάμον τοῦ Ἀμύντου καὶ τῆς Εὐρυδίκης εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχαίου, ὅπερ εἶναι βεβαίως τὸ πιθανώτατον, ὁ Ἀλέξανδρος ἦν τώρα 21 ἐτῶν (Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, ἀδελφιδοῦς ἐκείνου ἀνέλαβε τὴν κυριαρχίαν τῷ 20 ἔτει τῆς ἡλικίας) εἰς τὴν αὐτὴν ἡλικίαν φέρει καὶ ἡ περίστασις, ὅτι οἱ δύο ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἀναφέρονται τέκνα μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ.

Digitized by Google

λεύματα, ὅπερ λίαν ἐπικίνδυνον ἦν αὐτῷ, καθόσον μετὰ σπουδῆς ἀνεκλήθη τώρα εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ὁ Πτολεμαῖος, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς βασιλίδος μητρὸς καὶ τῶν Λυγκηστῶν προὔβαλεν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου. ὁ Ἀλέξανδρος, ἀναχωρῶν ἐκ Θεσσαλίας, κατέλιπε μὲν φρουρὰν ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς Λαρίσσης, ἣν ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε κατακτήσει, αὕτη ὅμως δὲν ἠδυνήθη ἐπὶ πολὺ νὰ διατηρηθῇ. Ἡ Θεσσαλία, εὑρισκομένη εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἅμα ἐξέλιπεν ἡ ξένη βοήθεια, πάλιν ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου τῶν Φερρῶν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχαίας τυραννίας του. Διὸ ἐστράφησαν οἱ Θεσσαλοὶ πρὸς τὰς Θήβας, ἥτις εὑρίσκετο τότε ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δυνάμεως καὶ εὐχαρίστως ἔλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκτείνῃ καὶ πρὸς ἄρκτον τὴν ἐπίρροιαν αὐτῆς. Τῷ Πελοπίδᾳ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ διατάξῃ τὰ τῶν Θετταλῶν κατὰ τὸ ἁρμοδιώτατον συμφέρον τῶν Θηβῶν. Καὶ ἐν Μακεδονίᾳ δὲ ἀπέκτησεν ἱκανὴν ἐπιρροήν, ὅπου ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Πτολεμαῖος ἐρίζοντες πρὸς ἀλλήλους περὶ τῆς κατοχῆς τοῦ θρόνου, προσεκάλεσαν τὸν Πελοπίδαν ως διαιτητὴν τῆς διαφορᾶς αὐτῶν, ὅστις ὅμως ἦλθεν πρὸς συμφέρον τῆς Θηβαϊκῆς πολιτικῆς μᾶλλον ἢ ὡς δικαστής. Ἐντεῦθεν συνέβη ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ ταῖς Θήβαις τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ ἀποκτηθὲν κυριαρχικὸν ἀξίωμα, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ διατηρήσῃ ἀναφανδὸν καὶ ἐν Μακεδονίᾳ Θηβαϊκὴν ἐπιμιξίαν. Ἀμφότερα δὲ τὰ βουλεύματα ταῦτα ἤθελον ματαιωθῇ, εἰ ὁ Πελοπίδας ἐκηρύσσετο ἁπλῶς ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ κατὰ τοῦ Πτολεμαίου: Ὅτι τοῦτο δὲν συνέβη, γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἔπεμψεν ὁμήρους, ὁ δὲ Πτολεμαῖος ἔμεινεν ἐν Μακεδονίᾳ. Δέν μοι φαίνεται ἀπίθανος τοῦ Φλαθίου ἡ εἰκασία[1]), ὅτι ὁ Πτολεμαῖος ἔλαβε μέρος τῆς ἡγεμονίας τῇ μεσολαβήσει τοῦ

1) *ἱστορ. τῆς Μακεδονίας* 1, σ. 38.

Πελοπίδου καὶ ἴσως ἐντεῦθεν ἔπειτα ἔφερεν αὐτὸς καὶ τὸ ἐπώνυμον Ἀλωρίτης· διότι Ἄλωρος ἦν μία Βοτταϊκὴ πόλις, κειμένη 70 *στάδια πρὸς βοῤῥᾶν τῆς Μεθώνης*[1]). *Πρὸς τούτοις ὁ Ἀλέξανδρος ἔπρεπε νὰ γείνῃ σύμμαχος τῶν Θηβῶν*, 30 *παῖδας ἐκ τῶν ἐξόχων οἰκογενειῶν νὰ πέμψῃ (ἐν οἷς καὶ ὁ Φίλιππος ἀναφέρεται) καὶ τοῖς φυγάσιν, ἐν οἷς ἴσως καὶ ὁ Παυσανίας ἦν, ἀμνηστίαν νὰ παρέξῃ*[2]). *Πάραυτα ὅμως ὁ Πτολεμαῖος ἐδολοφόνησε τὸν πλήρη ἐλπίδων βασιλέα, κατ' Ἰουστῖνον ἐν γνώσει τῆς Εὐρυδίκης, ὅπερ πιθανολογεῖται ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι ὁ Πτολεμαῖος, ὁ πρότερον μοιχὸς αὐτῆς, νῦν σύζυγος γίνεται. Τοῦτο δὲ πάλιν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ ἄνευ τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Εὐρυνόνης. Εἰς ἄβυσσον κακιῶν εὑρισκόμεθα, ὧν πάντη ἁγνὸς φαίνεται ὁ Φίλιππος. Πρέπει ἄραγε νὰ πιστεύσωμεν ταῖς ἀγγελίαις περὶ τούτου τοῦ μιάσματος μιᾶς γυναικός, ἥτις θύει σύζυγον καὶ τέκνα τῇ ἀκολάστῳ ἐπιθυμίᾳ αὐτῆς; Ἡ ἀνωτέρω γνώμη, ὅτι ὁ Ἀμύντας Β', ἦν ὁ νυμφευθεὶς θυγατέρα τινὰ τοῦ Ἀρχελάου, ἐπιβοηθεῖ ἡμῖν ἐνταῦθα· διότι ἂν ὁ Ἀμύντας εἶχε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐκ τῆς πρώτης γυναικός, ἐξενίκησεν ἡ φύσις, ὅτι ἡ Εὐρυδίκη δὲν μαίνεται κατὰ τῶν ἰδιογενῶν τέκνων αὐτῆς. — Ἡ δολοφονία τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβη ἔν τινι ἑορτασίμῳ εὐκαιρίᾳ, καθ' ἣν οἱ συνωμόται, ἐν οἷς ἀναφέρεται Ἀπολλοφάνης τις ἐκ Πύδνης, μετεχειρίσθησαν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν ἔνοπλον ὄρχησιν (πυῤῥίχην)*[3])· *τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁ θάνατος συνέβη ἐν τέλει τοῦ* 368 *Ὀλ.* 103, 1. *βασιλεύσαντος περίπου* 1½ *ἐνιαυ-*

---

1) *Στραβ.* 7, *σ.* 330.

2) *Διοδ.* 15, 61. 67. *Πλουτ. Πελοπ.* 26.

3) *Διοδ.* 15, 71. *Μαρσύας παρ' Ἀθην.* 14, 27. *σ.* 629. *Δημοσθ. περὶ παραπρεσβ. σ.* 402. *Ἰουστ.* 7, 5. *Σχολ. εἰς Αἰσχ. περὶ νομ. σ.* 754.

Digitized by Google

του, ὅπερ γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ Διοδώρου, καίπερ ἀποδίδοντος αὐτῷ ἕνα μόνον ἐνιαυτόν.

Ὁ Πτολεμαῖος ἀνέβη τώρα ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἡ Λυγκηστικὴ μερὶς εἶχε πάλιν, ὡς ἐπὶ Ἀερόπου, τὴν ἐντελῆ ὑπεροχήν. Τὰ τεταραγμένα ὅμως πράγματα τῆς τελευταίας ἐποχῆς ἦσαν ἰσχυροὶ σύμμαχοι παντὶ ἀντιπάλῳ τοῦ Πτολεμαίου. Ὁ Παυσανιας, ὡς λέγεται, ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου[1]), ὁ ἐξ ἀγνώστων αἰτίων ἴσως καὶ κατὰ προτροπὴν τῆς Εὐρυδίκης ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀμύντου, μετεχειρίσθη τὰς περιστάσεις ταύτας, καθὼς καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἔθνους, ἵνα ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀναβῇ. Ὅθεν μισθοφορήσας ἑλληνικὸν στρατὸν ὥρμησε κατὰ τῆς Εὐρυδίκης καὶ τοῦ Πτολεμαίου· ἡ Ἀνθεμοῦς, Θέρμη, Στρέψα καὶ ἄλλοι τόποι παρεδόθησαν καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Μακεδόνων προσῆλθεν αὐτῷ. Ὁ Πτολεμαῖος ἐν τῇ ἀνάγκῃ ταύτῃ ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀθηναϊκὸν στρατηγὸν Ἰφικράτην, ὅστις περιέπλεε τότε μετ' ὀλίγων πλοίων ὡς κατάσκοπος εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἀμφιπόλεως. Ἡ Εὐρυδίκη αὐτὴ ἐτεχνάσθη τὰς ἀποτρεπτικὰς παρακλήσεις καὶ θωπείας, ἵνα κινήσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς. Ὁ Ἰφικράτης συνετέλεσε τῷόντι εἰς τὴν δίωξιν τοῦ Παυσανίου[2]), ὅπερ δυσκόλως ἤθελε δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ μετὰ τῆς ὀλίγης δυνάμεως, εἰ μὴ συνεβάλοντο εἰς τὸ πλεῖστον ἄλλαι περιστάσεις, ἃς δὲν γινώσκομεν καλῶς. Ἐξήγησίν τινα παρέχουσιν ἡμῖν τὰ περὶ τῆς ἐπιμιξίας τοῦ Πελοπίδου ἀναφερόμενα, ὃν εἶχον προσκαλέσει οἱ φίλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου μετὰ τὴν δολοφονίαν αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἅρπαγος Πτολεμαίου, τὰ δὲ πλεῖστα τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ μισθοφορηθέντων στρατευμάτων ἐδωροδοκήθησαν ὑπὸ τούτου· ἐντεῦθεν ἐπῆλθεν ἰσοῤῥοπία μεταξὺ τῶν δύο μερίδων,

1) *αὐτ. Διοδ.* 16, 2.
2) *Αἰσχ. περὶ νομ. σ.* 31. 32. *Στεφ.*

Digitized by Google

ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Πελοπίδας μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἔχῃ κατὰ νοῦν ἐκβολὴν τοῦ Πτολεμαίου, περιωρίσθη νὰ διατηρήσῃ τὸ συμφέρον τῶν Θηβῶν καὶ τὴν ἐπιῤῥοὴν αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ Πτολεμαῖος ὑπεσχέθη νὰ διαφυλάξῃ τὴν κυριαρχίαν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Ἀμύντου καὶ νὰ ἔχῃ τὴν κυβέρνησιν μέχρι τῆς ἐνηλικότητος τοῦ Περδίκκα, δοὺς ὡς ἐγγύησιν τῆς πίστεως τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φιλόξενον μετὰ 50 *ἑταίρων ὁμήρους εἰς Θήβας. Διὸ ὑπεσχέθη αὐτῷ ὑποστήριξιν κατὰ τοῦ Παυσανίου, ὅστις δὲν ἔπρεπε τώρα νὰ παραλείψῃ τὴν ἐπιχείρησιν, μετὰ* 7 *ἔτη παρασταθεὶς ὡς ἔφεδρος τῆς βασιλείας. Ὁ Πτολεμαῖος ἐβασίλευσε τρία ἔτη ὡς ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἀνήβου Περδίκκα, ὡς φαίνεται, πάντοτε ὡς σύμμαχος τῶν Θηβῶν, ἀντιστὰς τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὰ κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως βουλεύματα, οἵτινες πικρῶς ἐμέμφθησαν αὐτὸν περί τούτου*[1]).

Ὁ νέος Περδίκκας ἦν ἔκ τινος προακμάσαντος γένους, καὶ ὅσῳ ηὔξανε, τόσῳ ἐγγύτερον ἐπήρχετο αὐτῷ ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τοῦ ἐπιτρόπου, ὅστις, καθ' ὃ νόμιμος διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του, εἴτε ὑπὸ τῆς φρονήσεως, εἴτε ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τῆς ἐκδικήσεως κινούμενος, ἀφαρπάζει τῷ 365 (*Ὀλ.* 104, 4) *τὸν θρόνον παρὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἀποστερεῖ τοῦ βίου*[2]). *Ἐσφάλη ἄρα γε οὗτος ἐν τῇ διαγνώσει τοῦ νέου βασιλέως καὶ ἠτίμασε τὴν φιλοδοξίαν καὶ φρόνησίν του; ἢ ἐπήγαγε τὸν ἴδιον ὄλεθρον διά τινος ἀποτυχούσης ἐπιβουλῆς κατὰ τοῦ βίου αὐτοῦ; Διὰ τῆς πρὸς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἑλληνίδας πόλεις διαγωγῆς ὁ Περδίκκας ἀπέδειξεν, ὅτι ἦν ἱκανῶς ἡλι-*

1) *Πλουτ. Πελοπ.* 27. *Αἰσχ. πρ. χωρ. εἶπον περὶ Πτολεμαίου, ὃς ἦν ἐπίτροπος καθεστηκὼς τῶν πραγμάτων, ὡς ἀχάριστον καὶ δεινὸν ἔργον διεπράξατο, ὅτι πρῶτον μὲν ὑπὲρ Ἀμφιπόλεως ἀντέπραττε τῇ πόλει καὶ πρὸς Θηβαίους διαφερομένων Ἀθηναίων συμμαχίαν ἐποιήσατο.*

2) *Διοδ.* 15, 77.

Digitized by Google

κιωμένος νὰ κρατῇ τὸ σκῆπτρον. Αἱ Ἀθῆναι δὲν ἔπαυσαν μὲν διαγωνιζόμεναι περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Ἀμφιπόλεως, πάντοτε ὅμως εἰς μάτην, διότι αὐτὸς ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἀντέπραττε πρὸς τοῦτο, καὶ ὅτε τῷ 367 (Ὀλ. 103, 2) ὁ Πελοπίδας καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ δύο Ἀθηναῖοι ἦλθαν πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην ὡς πρέσβεις, ὥρισεν οὗτος, ὅτι ἡ Ἀμφίπολις, οὖσα σύμμαχος αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ μένῃ ἐλευθέρα. Ὅτε ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἐδήλωσαν τὴν ἄφοβον σπουδὴν διὰ τῆς θανατώσεως τοῦ δωροδοκηθέντος πρεσβευτοῦ Τιμαγόρου, ὁ βασιλεὺς ἀνεγνώρισε τὰς ἐπὶ τῆς Ἀμφιπόλεως ἀξιώσεις αὐτῶν[1]). Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ Πτολεμαίου ὁ Ἰφικράτης, ὢν Ἀθηναϊκὸς στρατηγὸς ἐν τῇ Θρᾳκικῇ παραλίᾳ, προσέλαβεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τὸν μισθοφορικὸν ἡγεμόνα Χαρίδημον ἐπὶ τρία ἔτη, μεχρισοῦ ἀπεχώρησε τῆς ἀρχῆς, καὶ μὲ ὅλην τὴν μικρὰν δύναμιν δὲν ὑπῆρξεν ἀτυχής· διότι μανθάνομεν, ὅτι ὁ Ἅρπαλος, πιθανῶς ὁ τῆς πόλεως ἡγεμών, παρέδωκεν αὐτῷ ἀριθμὸν Ἀμφιπολιτῶν ὡς ὁμήρους[2]), ὅπερ ἀποδεικνύει σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Τὰ ἀτυχήματα, ἅπερ ὑπέστησαν ὅ τε Σίμμιχος καὶ Πρωτόμαχος, ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῆς πόλεως[3]), συνέβησαν ἀναμφιβόλως καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰφικράτης εἶχε τὴν στρατηγίαν, πρὸ τῆς εὐτυχοῦς ὅμως νίκης αὐτοῦ συνετέλεσε πολὺ καὶ ὁ Πτολεμαῖος. Ὅτε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ἀθηναῖοι περιεπλάκησαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Θρᾳκικὸν βασιλέα Κότυν, μετεκάλεσαν τὸν Ἰφικράτην, νυμφευθέντα τὴν θυγατέρα τοῦ Κότυος καὶ φανέντα, ὅτι χάριν τῆς συγγενείας παρημέλησε τὰ συμφέροντα[4]). Ὅθεν ἐν τῇ θέσει αὐτοῦ πεμφθεὶς ὁ Τιμόθεος τῷ 364—363 (Ὀλ. 104, 1), ἔστρεψε

1) Ξενοφ. Ἑλλ. 7, 1, 23—26. Δημοσθ. περὶ νομ. σ. 383. περὶ Ἁλον. σ. 84.

2) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. σ. 669.

3) Σχολ. εἰς Αἰσχ. περὶ νομ. 755.

4) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. σ. 663. Ἀθην. 4, 6.

Digitized by Google

τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς, ὅπου, ὡς φαίνεται, ἡ Ὄλυνθος ἐμηδένισε τὰ ἐν ἔτει 373 διαπραχθέντα κατορθώματα. Ἡ πόλις ἀνέλαβε νέαν δύναμιν, δεχθεῖσα μέγαν ἀριθμὸν Χαλκιδέων ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ οὕτω ἐδιπλασιάσθη[1], *συγχρόνως δὲ καὶ ἀναμφιβόλως συνεμάχησεν ἐκ νέου μετὰ τῶν λοιπῶν πόλεων, καὶ εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην ἀνῆκεν καὶ ἡ Ἀμφίπολις*[2]· *Ὁ Περδίκκας Γ', ἔπρεπε νὰ ἦναι πολὺ ἔμφροντις περὶ ταύτης τῆς γειτνιαζούσης δυνάμεως καὶ νὰ ἐνθυμῆται τὴν τύχην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δὲν ἐβράδυνεν ἐνεργῶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Τιμόθεον εἰς τὰς κατὰ τῆς Ὀλύνθου ἐπιχειρήσεις. Ἡ Τορώνη, Πύδνα καὶ Μεθώνη, ἐν ὅλαις* 24 *πόλεις κατεκτήθησαν*[3]· *μικροτέραν ἔκβασιν ἔλαβεν ἡ κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως ἐπίθεσις τοῦ Τιμοθέου, ᾧτινι, πρὸς τῇ χρηματικῇ ἀπορίᾳ, ἥτις ὤθησεν αὐτὸν εἰς τὸν Ὀλυνθιακὸν πόλεμον, ἐπῆλθον ἰδίᾳ καὶ δυσμενεῖς περιστάσεις. Διότι ὁ μὲν ἄπιστος Χαρίδημος παρέδωκε τοὺς ὁμήρους τοῖς Ἀμφιπολίταις, οὓς ὁ Ἰφικράτης ἀναχωρῶν ἐνεπιστεύθη αὐτῷ, καὶ διὰ τούτου παραπολὺ ἠλάττωσε τὰς*[4])

---

1) *Δημοσθ. περὶ νομ. σ.* 425. *οὔπω Χαλκιδέων πάντων εἰς ἓν συνῳκισμένων, ὅθεν ἦσαν οἱ Ὀλύνθιοι, λέγει ὁ ῥήτωρ, οὐχὶ πλείονες τῶν* 5,000, *καὶ οὗτοι ἐν πολέμῳ πρὸς τὴν Σπάρτην. Τῇ ἡμετέρᾳ ἐποχῇ αὔταρκες εἶναι τὸ χωρίον τοῦ Διοδώρου (περὶ ἀρ. καὶ κακ. βιβλ.* 32) *καλοῦντος τὴν Ὄλυνθον μυρίανδρον.*

2) *Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. σ.* 669. *Ὀλυνθίοις τοῖς ὑμετέροις ἐχθροῖς καὶ τοῖς ἔχουσιν Ἀμφίπολιν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον. ὑπομν. εἰς Δημοσθ. περὶ νομ. σ.* 334.

3) *Δημοσθ. Ὀλυνθ.* 2, *σ.* 22. *Οὐλπ. πρὸς γὰρ Ὀλυνθίους πολεμοῦσιν Ἀθηναίοις συνεμάχησε Περδίκκας ὁ ἀδελφὸς Φιλίππου μετὰ τῶν Μακεδόνων. Πολυαιν.* 3, 10, 14. *Περὶ τῶν κατακτήσεων τοῦ Τιμοθέου ἰδ. Διοδ.* 15, 81. *Ἰσοκρατ. περὶ ἀντιδ. σ.* 70. §. 107. *Εἰς τοῦτο ἀναφέρεται καὶ τοῦ Κορνηλίου Νέπωτος (Τιμοθ.* 1) *τὸ „τοὺς Ὀλυνθίους πολέμῳ ὑπέταξε.“ Τὴν κατάκτησιν τῆς Ὀλύνθου δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν. λεπτομερείας περὶ τούτου τοῦ πολέμου παρέχει ὁ Πολύαινος* 3, 10. 7, 15.

4) *Πολυαιν. πρ. χωρ. καὶ* 4, 10, 2. *Ἀριστ. οἰκονομ.* 2, 23.

Digitized by Google

ἐλπίδας τῶν Ἀθηναίων πρὸς χείρωσιν τῆς πόλεως[1]). Ὁ δὲ Ἀλκίμαχος, ὁ ὑποστράτηγος τοῦ Τιμοθέου, ὑποστὰς ἐπαισθητὴν ἧτταν ὑπὸ τῶν Ἀμφιπολιτῶν, ὤφειλε νὰ παραδοδῇ τοῖς Θραξίν, οὓς ἐκεῖνοι εἶχον ἰσχυροὺς συμμάχους[2]). Τώρα ἐστράφη καὶ ὁ Μακεδονικὸς βασιλεὺς πρὸς αὐτούς· διότι ἡ αὐτὴ πολιτικὴ ἠδύνατο νὰ διευθύνῃ καὶ αὐτόν, ὡς τὸν πρότερον Περδίκκαν, τοῦ ὁποίου ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι ἦσαν οἱ ἰσχυροὶ γείτονες Ὀλύνθιοι· δὲν ἐπέτρεπε δὲ νὰ προοδεύωσι πλησίον αὐτοῦ καὶ οἱ φιλόσπουδοι καὶ φίλαρχοι Ἀθηναῖοι, ὧν αἱ νίκαι δαπάνῃ τῆς Ὀλύνθου ἦσαν εὐκταὶ αὐτῷ, ἀντιστάντι τῇ περαιτέρω ἐπεκτάσει αὐτῶν. Ἴσως συνήργησε τῷ σκοπῷ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀνάκλησις τοῦ Τιμοθέου, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου ἔμεινεν ὁ Καλλισθένης, ἀγωνισθεὶς εὐτυχῶς κατὰ τοῦ Περδίκκα, ἀναγκασθέντος νὰ συνθηκολογήσῃ (362). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτιμώρησαν θανάτῳ τὸν Καλλισθένη, διότι εἶδον ἐν τῇ συνθήκῃ προδοσίαν καὶ δωροδοκίαν, ἤ, ὡς ὁ Αἰσχίνης διατείνεται, πρὸς ἀγνισμὸν δι' ἄλλα ἁμαρτήματα[3]). Ἡ Ἀμφίπολις ἔμεινεν ἀήττητος καὶ σύμμαχος τῆς Ὀλύνθου καὶ ὁ Περδίκκας, ὡς εἴρηται, ἐσυνθηκολόγησε πάλιν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, οἷς δικαίως ἐφάνη, ὅτι διὰ ταύτης τῆς συνθήκης πολὺ ὀλίγον ἐνόησε τὸ συμφέρον αὐτῶν, ὅτε ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Περδίκκα ὁ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν πόλεμος, τόσῳ ὀλέθριος ἀπέβη τῷ βασιλεῖ. Ὁ Περδίκκας ἔπεσεν ἔν τινι μεγάλῃ μάχῃ πρὸς τοὺς συνηνωμένους Λυγκηστὰς καὶ Ἰλλυριοὺς καὶ μετ' αὐτοῦ 4000 Μακεδόνες[4]). Κατ' ἄλλας δὲ γνώμας πάλιν ἡ Εὐρυδίκη

1) Δημοσθ. κατὰ Ἀριστοκρ. σ. 669.

2) Σχολ. Αἰσχ. πρ. χωρ. Ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Τιμοσθένους Ἀλκίμαχος ἐπὶ Τιμοκράτους ἄρχοντος. ἀντὶ τοῦ βεβαίως ψευδοῦς Τιμοσθ. ἀναγινώσκουσί τινες Καλλισθένους, ὁ Τιμοκράτης ὅμως ἦν ἄρχων Ὀλ. 104, 1., ὅπου ὁ Τιμόθεος εἶχεν ἔτι τὴν ἀρχηγίαν. Ὅθεν προτιμητέα ἡ διόρθωσις Τιμοθέου.

3) Αἰσχ. περὶ νομ. σ. 32.

4) Διοδ. 16, 2. Λιβαν. βίος Δημοσθ. σ. 5.

Digitized by Google

θεωρεῖται ὑπόλογος τοῦ θανάτου[1]). Ἡ μὲν πρώτη γνώμη προτιμᾶται κυρίως, δὲν εἶναι ὅμως πάντη ἀποῤῥιπτέα καὶ ἡ δευτέρα. Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν μόνον ἐπιδρομὴν τῶν Ἰλλυριῶν, ἀλλὰ καὶ ὑποστήριξιν τῶν Λυγκηστῶν ἐν τῷ συστηματικῷ ἀγῶνι αὐτῶν περὶ τῆς ἡγεμονίας κατὰ τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἡ Εὐρυδίκη φαίνεται πάντοτε ὡς ἡ κυριωτάτη ὑπέρμαχος τῶν Λυγκηστικῶν συμφερόντων καὶ οὕτω δύναται νὰ θεωρηθῇ, ὅτι προὐκάλεσεν ἴσως καὶ τοῦτον τὸν πόλεμον, ταχθεῖσα εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκρηξιν μετὰ τῶν Λυγκηστῶν καὶ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐμμέσως ἐπαγαγοῦσα. Πόσον ἰσχυροὶ ἐγένοντο τοῦ λοιποῦ οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ πόσον κατεστάθησαν κύριοι τῆς Λυγκηστίδος ἀντὶ συμμάχων, δηλοῦται ἐκ τοῦ πολέμου, ὃν ὁ Φίλιππος ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἤγαγε κατ᾽ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους νικήσας ἐν μεγάλῃ μάχῃ, διωμολόγησεν εἰρήνην μετὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν Βαρδύλεως, καθ᾽ ἣν ὤφειλον νὰ καταλίπωσι πάσας τὰς Μακεδονικὰς πόλεις καὶ νὰ ἀποσυρθῶσι δυτικῶς ὄπισθεν τῆς λίμνης Λυχνιδοῦ[2]).

Ἡ Μακεδονία καὶ πρὸ τεσσαράκοντα μὲν ἐνιαυτῶν διῆλθεν ὀλίγον εὐτυχεῖς περιστάσεις, τώρα ὅμως ἐφάνη, ὅτι τὸ κακὸν πάσης ταύτης τῆς περιόδου συνῆλθεν εἰς ἓν κεντρικὸν σημεῖον· διότι ὁ βασιλεὺς καὶ μετ᾽ αὐτοῦ 4,000 μάχιμοι Μακεδόνες ἔπεσον εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, οἱ Ἰλλυριοὶ καὶ Λυγκησταὶ ἔφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεως, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Θρᾷκες ἦσαν ἕτοιμοι νὰ διεξαγάγωσι τὰ φιλαρχικὰ βουλεύματα αὐτῶν τῇ ὑποστηρίξει ἐπισήμων δικαιωματούχων ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἡ Ὄλυνθος, ἂν καὶ δὲν ἀνεμίχθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τῷ πολέμῳ, ἐνέμενεν ὅμως τῇ ἀρχαίᾳ δυσμενείᾳ αὐτῆς, ἥτις

1) Ἰουστ. 7, 5. Σουΐδας ἐν λ. Κάρανος. ἰδιαιτέραν ἀπόδειξιν τοῦ Ἰλλυρικο-μακεδονικοῦ πολέμου παρέχει ὁ Πολύαινος 4, 10, 1.

2) Διοδωρ. 16, 4. 8.

Digitized by Google

τώρα ἠδύνατο ἐπωφελῶς νὰ ἐκδηλωθῇ μετὰ βεβαιοτάτης ἐλπίδος καὶ διὰ τὴν νεωστὶ ὑποστήριξιν τῶν Ἀθηνῶν νὰ ἐκδικηθῇ· πρὸς πᾶσι δὲ τούτοις τοῖς δυστυχήμασι παῖς τις ἐπὶ τοῦ θρόνου ἦν, Ἀμύντας Γ΄, ὁ υἱὸς τοῦ Περδίκκα. Ἀνήρ τις ὅμως ἐκ τοῦ βασιλικοῦ γένους ἔζη ἔτι νέος μὲν τὴν ἡλικίαν, ἀλλ' ὡς κυριάρχης πρὸ πολλοῦ ὥριμος, Φίλιππος, ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β΄, ὅστις ἐγένετο τώρα ὁ σωτὴρ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦ παγκοσμίου ἱστορικοῦ μεγαλείου. Ἡ μὲν ἔκθεσις τῶν πράξεων αὐτοῦ, ὡς βασιλέως, ὑπερβαίνει τὸν σκοπὸν τούτων τῶν φύλλων, ἡ δὲ νεότης αὐτοῦ συμπίπτει ἐν τῷ ἡμετέρῳ χρονικῷ διαστήματι, αἱ τύχαι τῆς ὁποίας τόσῳ πολὺ συνέχονται μετὰ τῆς ἱστορίας, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν καὶ ἐνταῦθα νὰ παρασιωπηθῶσιν,· αἵτινες ὅμως εἶναι τόσῳ σκοτειναί, ὅσῳ καὶ μέρος τοῦ βραδυτέρου βίου τοῦ Φιλίππου.

Κατὰ τὴν συνήθη διήγησιν ὁ νέος Φίλιππος παρεδόθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀμύντου τοῦ Β΄ [1]), ἢ πρῶτον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Β΄ [2]) ὅμηρος τοῖς Ἰλλυριοῖς καὶ ὑπὸ τούτων εἶτα τοῖς Θηβαίοις. Μαθὼν δὲ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκα Γ΄, ἔφυγεν ἐκ Θηβῶν, ὅπου ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Ἐπαμινώνδου ἀνετράφη καὶ ἀνεδείχθη αἴφνης τε καὶ ἀπροσδοκήτως σωτὴρ τῶν Μακεδόνων. Αὕτη ὅμως ἡ διήγησις παρίσταται εἰς φανερὰν ἀντίφασιν πρὸς ἄλλας καὶ ἀρχαιοτέρας μάλιστα γνώμας· διότι κατὰ μὲν τὸν Αἰσχίνην [3]) ὁ Φίλιππος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου εὑρίσκετο ἔτι ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τῇ μητρὶ αὐτοῦ Εὐρυδίκῃ· ἐπισημοτέρα δὲ εἶναι ἡ μαρτυρία ἐπιστολῆς τινος τοῦ Σπευσίππου, ἀνεψιοῦ τοῦ Πλάτωνος, ἀναφερομένης ὑπὸ τοῦ Περγαμινοῦ Καρυστίου,

1) Διοδωρ. 16, 2. ῥήτορες ἕλληνες ἐκδ. Walz 2, σ. 472. Σουΐδας ἐν λ. Κάρανος.

2) Διοδ. 15, 67. Πλουτ. Πελοπ. 26. Ἰουστ. 7, 5.

3) Αἰσχ. περὶ νομ. σ. 32.

καθ' ἣν ὁ Φίλιππος ἦν ἡγεμὼν μέρους τινος τῆς Μακεδονίας, ζῶντος ἔτι τοῦ Περδίκκα[1]). Οὕτως ἱκανῶς συντέμνεται ὁ χρόνος τῆς ἐν Θήβαις διατριβῆς τοῦ Φιλίππου, ᾧπερ συμφωνοῦσι δύο γνῶμαι, περισωθεῖσαι παρὰ τῷ Ἰουστίνῳ[2]), καθ' ἃς ὁ Φίλιππος διέτριψεν ἐν Θήβαις μόνον τρεῖς ἐνιαυτούς. Ἐὰν θέλωμεν δι' ἀκριβεστέρας ἐρεύνης τούτων τῶν διαφόρων γνωμῶν καὶ πηγῶν νὰ σαφηνίσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς νεότητος τοῦ Φιλίππου, πρέπει πρὸ πάντων νὰ ἀποῤῥίψωμεν τὴν πρώτην, καθ' ἣν ὁ Φίλιππος παρεδόθη τοῖς Ἰλλυριοῖς ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Διότι ἐν τέλει τοῦ Μακεδονικο-ιλλυρικοῦ πολέμου ὁ Φίλιππος δὲν ἦτο ἔτι γεννημένος καὶ ἐκ τοῦ μετὰ ταῦτα χρόνου δὲν γινώσκομεν τίποτε περὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀμύντου, ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἀναγκάσῃ αὐτόν, ἵνα παραδώσῃ τὸν νεώτατον υἱὸν ὡς ὅμηρον[3]). Πρὸς τούτοις δὲ καὶ αἱ πηγαί, ἐφ' ὧν ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται, εἶναι ἐσφαλμέναι· διότι ὁ μὲν ῥήτωρ δὲν φροντίζει πολὺ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν συμβάντων, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς τέχνης ἔν τινι παροδικῇ ὑποθέσει, ὁ δὲ Σουΐδας συλλέγει πανταχόθεν ἄνευ διακρίσεως καὶ ὁ Διόδωρος τέλος ἀντιφάσκει ἑαυτῷ καὶ διὰ τούτου παρέχει ἱκανὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀλογιστίας αὐτοῦ. Εἰ ἀνεφέρετο ἡμῖν ἐν τῇ δευτέρᾳ ἀφηγήσει περὶ ἀμέσου παραδόσεως τοῦ Φιλίππου τοῖς Θηβαίοις ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἤθελον ὀκνήσει νὰ ἀποῤῥίψω αὐτὴν τόσῳ ἀναγκαίως ὡς τὴν πρώτην. Λοιπὸν παρεδόθη ὅμηρος πρῶτον τοῖς Ἰλλυριοῖς

1) παρ' Ἀθην. 11, 115. σ. 508.

2) 6, 9. 7, 5.

3) Πάσης ἱστορικῆς ὑποστάσεως στερεῖται ἡ ἀγγελία περὶ ἔχθρας μεταξὺ Φιλίππου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀμύντου παρὰ Βαριν. Καμερτ. ἐκλ. ἐν λ. Ἔκφερεν σ. 180. ἐκδ. Δινδορφ. τὸ διαφέρεσθαι ἤγουν ἐναντιοῦσθαι, ὅθεν καὶ διάφορος οὐ μόνον τὸ κοινόν, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐχθρός· καθ' ὃ Φίλιππος διάφορος τῷ πατρὶ Ἀμύντᾳ λέγεται.

Digitized by Google

καὶ ὑπὸ τούτων τοῖς Θηβαίοις. Ἂν δὲ ὁ Φίλιππος ἔμεινεν παρὰ τοῖς Ἰλλυριοῖς μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', ἡ ἀγγελία τοῦ Αἰσχίνους συμφωνεῖ απαραβιάστως ταῖς λοιπαῖς. Ἐντούτοις καὶ ἡ ἑξῆς δευτέρα περίστασις πρέπει νὰ σαφηνισθῇ. Τί ἠνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ δώσῃ ὁμήρους τοῖς Ἰλλυριοῖς, ἐν ᾧ αὐτὸς οὐδένα πόλεμον ἤγαγε κατ' αὐτῶν; πρὸς λύσιν τούτου ὑπάρχει μόνος λόγος ἡ συνεχῶς ἀναφερομένη μεταλλαγὴ τῶν Ἰλλυριῶν καὶ Λυγκηστῶν παρὰ τοῖς εἰρημένοις συγγραφεῦσιν, ἥτις ἐνταῦθα εἶναι ἐπισημοτάτη. Ὁ Ἀλέξανδρος Β', εἶχε κηρύξει πόλεμον κατὰ τοῦ Πτολεμαίου Ἀλωρίτου, ὅστις ἀναμφιβόλως κατήγετο ἐκ τοῦ Λυγκηστικοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῆς Λυγκηστικῆς Εὐρυδίκης, ὑποστηριχθεὶς μάλιστα ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. Ἐν τῇ διὰ τοῦ Πελοπίδου γενομένῃ εἰρήνῃ αὐτὸς ὤφειλε νὰ δώσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Φίλιππον ὡς ὅμηρον τῷ Πτολεμαίῳ ἢ τοῖς Λυγκησταῖς, καὶ οὐχὶ ἀμέσως τοῖς Θηβαίοις, εἰς ἣν πλάνην ὁ Πλούταρχος καὶ Διόδωρος περιέπεσαν εὐκόλως συνεπείᾳ τῆς ἐκβάσεως τῶν συμβάντων. Ὅτε δὲ ἐν τούτοις ἡ Εὐρυδίκη συνεξεύχθη μετὰ τοῦ Πτολεμαίου, συνέβη, ὥστε ὁ Φίλιππος νὰ παραμείνῃ παρὰ τῇ μητρὶ ὡς ὅμηρος. Καὶ ὅτε ἡ δολοφονία τοῦ Ἀλεξάνδρου προὐκάλεσε νέας ἐνστάσεις τῶν Θηβαίων, ὁ Πελοπίδας ἐθεώρησεν ἐπάναγκες νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐγχώριον βασιλικὴν οἰκογένειαν κατὰ τοῦ μέχρι τοῦδε παρ' αὐτοῦ εὐνοουμένου κόμματος. Ὁ Φίλιππος ἀπέφυγε τὸν ὄλεθρον, εἰς ὃν ἀμφότεροι οἱ πρεσβύτεροι ἀδελφοὶ αὐτοῦ περιέπεσον, καὶ ἦν εἰς χεῖρας τῶν Θηβαίων τὸ ἐπιτηδειότατον μέσον, ἵνα ἐπιληφθῶσι πάλιν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ τῶν Μακεδονικῶν πραγμάτων καὶ ἰδίως νὰ ἔχωσι τὸν φίλαρχον Πτολαμαῖον ὑποχείριον τῶν Θηβῶν. Ὅθεν περὶ τὰ τέλη τοῦ 368 (*Ὀλ.* 103, 1) *ὁ Φίλιππος ἦλθεν εἰς τὰς Θήβας, ὅπου διέμεινεν ὡς ὅμηρος μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Πτολεμαίου, καὶ ἐπειδὴ αἱ μαρτυρίαι τοῦ Ἰουστίνου φθάνουσι μέχρι*

Digitized by Google

τούτου τοῦ χρονικοῦ σημείου, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς ὁριστικόν, ὅτι ἡ ἐν Θήβαις ἐπίσημος διαμονὴ τοῦ Φιλίππου διήρκεσε μέχρι τοῦ 365. *Δὲν εἶναι δὲ ἀπίθανον, ὅτι ὁ Φίλιππος ἐντὸς τῶν τριῶν τούτων ἐνιαυτῶν ἐγνώρισε τὸν Πλάτωνα, ὅπερ ἴσως παρέσχεν ἀφορμὴν τῷ τελευταίῳ, νὰ παραινέσῃ τὸν βασιλέα Περδίκκαν, ἵνα παραχωρήσῃ χώραν τινὰ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Οὗτος ὁ σύνδεσμος τοῦ Περδίκκα καὶ Πλάτωνος, καθὼς καὶ ἡ ἐπιῤῥοή, ἣν αὐτὸς ἐπέτρεψε τῷ Ὠρείτῃ Εὐφραίῳ, παρέχει λόγον περὶ τοῦ ἀδιαλείπτου πνευματικοῦ συνδέσμου τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλέως μετὰ τῆς Ἑλλάδος*[1]). *Ὅτι ὁ Φίλιππος, ζῶντος ἔτι τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατεῖχε μέρος τῆς βασιλείας, περὶ τούτου δὲν ἔχει λόγον τις νὰ ἀμφιβάλῃ. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν τύχην τῆς Μακεδονίας αὕτη ἡ κοινωνία αὐτοῦ ἐν τῇ βασιλείᾳ ἦν κάλλιστον καὶ σπουδαιότατον προγύμνασμα τοῦ μέλλοντος βασιλέως. Ἅμα ὁ Περδίκκας ἀπέθανε καὶ ὁ μέγιστος κίνδυνος ἠπείλει τὴν Μακεδονικὴν πολιτείαν, ὁ Φίλιππος κατέλαβε τότε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ἀμφοτέραις ταῖς χερσίν, ἃς μέχρι τοῦδε ἐκράτει μόνον μετὰ τῆς μιᾶς.*

Οὕτω ἐξηγεῖται ἡ θαυμαστὴ ταχύτης, δι' ἧς ἐνίσχυσεν αὐτὸς τὸ κλονιζόμενον κράτος καὶ παρέσχεν ἀφορμὴν εἴς τινας συγγραφεῖς νὰ ἐκλάβωσιν αὐτὸν ὡς θεόν τινα ἐκ μηχανῆς προερχόμενον (deus ex machina). *Αὐτὸς εἶχε τὸ μέγιστον δικαίωμα ἐν τῇ ἐπιτροπείᾳ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμύντου, παιδὸς ἔτι ὄντος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν. Ἡ δὲ κατάστασις τοῦ κλονιζομένου κράτους διήγειρε φιλάρχους ἐπιθυμίας καὶ ἄλλοις, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀνέκυψαν πάλιν τὰ ἀρχαῖα δικαιωματοῦχα ὀνόματα τοῦ Ἀργαίου καὶ Πανσανίου. Οἱ Λυγκησταὶ ἤλπιζον καὶ ἤδη, ὡς πρὸ* 40 *ἐτῶν, νὰ μεταφέ-*

---

1) *Νικόμαχος, ὁ πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἔζη ὡς ἰατρὸς καὶ φίλος τοῦ βασιλέως Ἀμύντου ἐν τῇ αὐλῇ. Διογ. Λαερτ.* 5, 1, 1.

Digitized by Google

ρωσι τὸν Μακεδονικὸν θρόνον εἰς τὸν οἶκον αὐτῶν ὑπὸ τὸν τίτλον τῆς ἐπιτροπείας· ὁ Ἀργαῖος, ὅστις ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ ἀρχαίου Ἀμύντου, ἀνῆκεν ἀναμφιβόλως τῇ μερίδι αὐτῶν, τοῦ ὁποίου αἱ ἐλπίδες δὲν ἐψεύσθησαν, ὅτε ἐξησφαλίσθη τῇ ὑποστηρίξει τῶν Ἀθηναίων δι' ἐπισήμου ὁμολογίας ἐκ τῆς ἄνευ ἀποτελέσματος πολεμηθείσης ὑπ' αὐτῶν Ἀμφιπόλεως. Ἡ ἀνωτέρω ὑπαινιχθεῖσα εἰκασία περί τινος συνδέσμου μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἰλλυρικο-λυγκηστικοῦ πολέμου μετὰ τῆς Μακεδονίας πιστοποιεῖται ἐκ ταύτης τῆς ἐπικουρίας. Ὁ δεύτερος δικαιωματοῦχος Παυσανίας εἶχεν ἐπιχειρήσει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου Β', νὰ καταλάβῃ τὸ κράτος, ὅστις τώρα ἐκέρδησεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὸν Θρακικὸν βασιλέα Κότυν. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος διὰ τῆς εὐψυχίας καὶ πανουργίας ἀπωθήσας ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀμέσως ἀφαιρέσας, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ βίαν, τὴν ἀθλίαν σκιὰν τῆς βασιλείας ἀπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἀμύντου, ἐγένετο ἀνανταγώνιστος μονοκράτωρ. Ὁ Ἀμύντας ἐθεώρει μὲν ἐν αὐτῷ τὸ ἔνδοξον μεγαλεῖον τῆς Μακεδονίας, ὡς φαίνεται, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ λησμονήσῃ καὶ τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, ἃς ἀποπειραθεὶς νὰ καταστήσῃ ἐν ἰσχύϊ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου ἔτι, ἀπώλεσε τὸν βίον[1]), ὁ τελευταῖος υἱὸς τοῦ βασιλέως ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς τῆς Μακεδονίας, ἥτις τελευτᾷ εἰς τὸν Φίλιππον. Ἡ μικρὰ προσοχὴ καὶ ἐπιμέλεια τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς ἱστορίας ἐγένετο αἰτία νὰ ἀγνοῆται ἱκανῶς ἡ φυσική, πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους, ἐπάγουσα εἰς ὑπερθαυμασμὸν περὶ τῶν πρώτων ἀποτελεσμάτων τοῦ Φιλίππου. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων γίνεται δῆλον, κατὰ πόσον εἶναι ὀρθὸν νὰ ὀνομάσωμεν τὸν Φίλιππον ἱδρυτὴν τῆς Μακεδονικῆς πολιτείας. Ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὀλίγα παραδείγματα, ὅτι εἷς ἀνὴρ μόνος τῷ μεγάλῳ πνεύ-

---

1) Κουρτ. 6, 9, 17. 10, 24. Ἰουστ. 12, 6.

Digitized by Google

ματι αὐτοῦ παρέσχε τοιαύτην τροπὴν τῇ ἱστορίᾳ, ἔσωσε τὸ ἔθνος ἐκ τῆς ἀκαταπαύστου πολιτικῆς διαφθορᾶς καὶ ἔθεσεν αὐτὸ ἐπὶ κορυφῆς τῆς ἱστορικῆς κινήσεως· δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἡ φρόνησις καὶ ἡ πεῖρα τοῦ παιδὸς καὶ τοῦ νεανίου δὲν ἀπωλέσθησαν διὰ τὸν ἄνδρα, ἂν καὶ ἐφάνη ὅτι αὐτὸς ἐξέλιπεν ἐπὶ πολὺν χρόνον. Εἶναι δυσκολώτερον νὰ κατανοήσωμεν σαφῶς τὴν πνευματικὴν σημασίαν τῶν Μακεδόνων ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φιλίππου παρὰ τὴν πολιτικήν. Μέχρι τίνος εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἔθνος ἑλληνικὴ παιδεία, δὲν δυνάμεθα φύσει νὰ ὁρίσωμεν· πρὸ μιᾶς ὅμως ἑκατονταετηρίδος οἱ βασιλεῖς καὶ δι' αὐτῶν καὶ αἱ ἀνώτεραι τάξεις ἦσαν εἰς ἀδιάλειπτον ἀναστροφὴν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ἐν μέρει δὲ μετὰ τῶν ἐξοχωτάτων ἀντιπροσώπων αὐτῶν. Καὶ αἱ πόλεις δὲ τῆς χώρας, ὧν ἡ ἀκμή, καὶ ἐντὸς τῆς ἀτυχοῦς ἐποχῆς, ἀνωτέρω ὑπεδείχθη, δὲν ἦσαν κατὰ τοῦτο ἧττον ἐπίσημοι. Ἡ μὲν Πύδνα καὶ Μεθώνη ἦσαν καθαρῶς ἑλληνικαί, καὶ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς δὲ πόλεσιν, οἷον ἐν Δίῳ, Βεῤῥοίᾳ, Ἐδέσσῃ, Πέλλῃ, Ἀλώρῳ, Θέρμῃ καὶ ἄλλαις τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον προώδευσε φυσικὰ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Κατά τινα δικαίαν κρίσιν ταύτης τῆς περιπτώσεως φαίνεται ὡς ἀναμφίβολον σχεδόν, ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Φιλίππου ἡ κάτω Μακεδονία δικαίως δὲν ἦτο δυνατὸν πλέον νὰ χαρακτηρίζηται ὡς βαρβαρικὴ χώρα. Τί δὲ πρέπει νὰ εἴπῃ τις περὶ τῆς εἰκόνος, ἣν ὁ Ἀδελούγγιος[1]) ζωγραφεῖ δι' ὀλίγων μέν, ὁριστικῶν ὅμως χαρακτήρων τῆς τότε καταστάσεως τῶν Μακεδόνων; „ὁ Φίλιππος πρῶτον κατήγαγε“ οὕτω λέγει αὐτός „εἰς τὰς πεδιάδας τοὺς πτωχοὺς Μακεδόνας, διφθέραις περιβεβλημένους καὶ μεταξὺ τῶν θηρίων οἰκοῦντας, ἐδίδαξεν νὰ οἰκοδομῶσι πόλεις καὶ παλάτια καὶ κατέστησεν αὐτοὺς ἄρχοντας πάντων τῶν

---

1) *Μιθριδατ.* 2, *σ.* 360.

ἐθνῶν, οἷς πρότερον ἐδούλευον.“ *Μετὰ τοῦτον οὐχ ἧττον φαίνεται, ὅτι καὶ ὁ Ἀῤῥιανὸς*[1]) *ἐπικυροῖ ταύτην τὴν τόσῳ παράδοξον καὶ μὴ ἱστορικὴν διήγησιν ἐν τῷ λόγῳ, ὃν, λέγει, ὅτι ἀπήγγειλεν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὃν προδήλως ὁ Ἀδελούγγιος εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν. Ἀλλ' ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι ἀξιοπιστότερον μαρτύριον ἢ αἱ ῥητορικαὶ ὑπερβολαὶ τοῦ Ἀῤῥιανοῦ, αἵτινες πρέπει νὰ ἀναχθῶσιν εἰς τὴν πραγματικὴν ἀξίαν αὐτῶν. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ἔθνη τινὰ τῆς ἐνδοτέρας ὀρεινῆς χώρας ἐγκατετάχθησαν τῷ στρατῷ τοῦ Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου, ἅτινα οὐδεμίαν πόλιν ἔτι εἶχον, ἐνόσῳ ἦσαν ἐκτὸς πάσης ἐπαφῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ ἅτινα ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς πολεμικῆς ἢ εἰρηνικῆς ἐπιμιξίας μετὰ μὴ ἑλληνικῶν ἐθνῶν ἠδύναντο νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς βάρβαρα*[2]). *Ἡ ἱστορία ἐνέγραψεν εἰς ἄνδρας τοὺς ἡμετέρους Μακεδόνας, παρασχοῦσα αὐτοῖς τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ τελευταίᾳ περιόδῳ αὐτοῦ. Πῶς αὐτοὶ διὰ γεννήσεως καὶ παιδεύσεως ἐγένοντο ἄξιοι ταύτης τῆς κλήσεως, τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐξηγηθῇ ἐνταῦθα. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τῆς νεότητος ἑνὸς ἰδιαιτέρου ἀνθρώπου, ὡς ἑνὸς ὁλοκλήρου ἔθνους ἀποκτᾷ τὴν σημασίαν αὐτῆς μόνον ἐκ τῶν πράξεων τοῦ ἀνδρός, ἐξ οὗ ἕπεται, ὅτι πρέπει νὰ ῥίψωμεν ἔτι ἓν βλέμμα περὶ*

1) 7, 9. *Φίλιππος γὰρ παραλαβὼν ὑμᾶς πλάνητας καὶ ἀπόρους, ἐν διφθέραις τοὺς πολλοὺς νέμοντας ἀνὰ τὰ ὄρη πρόβατα ὀλίγα, ... χλαμύδας μὲν ὑμῖν ἀντὶ τῶν διφθερῶν ἔδωκε φορεῖν, κατήγαγε δὲ ἐκ τῶν ὀρῶν ἐς τὰ πεδία ..... πόλεών τε οἰκήτορας ἀπέφηνε καὶ νόμοις καὶ ἤθεσι χρηστοῖς ἐκόσμησεν κτλ.*

2) *Λιβ.* 45, 30. *Τὸ τέταρτον μέρος οἰκοῦσιν οἱ Ἐορδαῖοι, Λυγκησταὶ καὶ Πελαγόνες, πλησίον τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Ἀτιντανία, Στυμφαλὶς καὶ Ἐλιμιῶτις. Πᾶν τοῦτο τὸ μέρος εἶναι ψυχρόν, τῇ καλλιεργείᾳ σκληρὸν καὶ κλίμα τραχὺ ἔχει. καὶ ἡ φύσις τῶν κατοίκων εἶναι ὁμοία τῇ τῆς γῆς, οὓς καθιστῶσι θρασυτέρους οἱ βάρβαροι γείτονες, τὸ μὲν ἐν πολέμῳ ἀσκοῦντες, τὸ δὲ ἐν εἰρήνῃ συγκοινωνοῦντες.*

Digitized by Google

τῶν στενοτέρων ὁρίων τούτου τοῦ ζητήματος εἰς τὸν κόσμον, εἰς ὃν οἱ ἡμέτεροι Μακεδόνες εἰσέρχονται τώρα ὡς ἄρχοντες.

Πᾶσα ἡ σημασία τῶν Μακεδόνων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὸν ἑλληνισμόν, καὶ διὰ τοῦτο μόνον ἡ ἀνάπτυξις ταύτης, ἧς τὸ ἓν μόνον μέρος προὔκειτο ἡμῖν μέχρι τοῦδε, δύναται νὰ παρέξῃ τὴν κλεῖδα πρὸς τὴν κατάληψιν καὶ προσήκουσαν κρίσιν ἐκείνων.

Ἔν τινι χρόνῳ σύμπαν τὸ Πελασγικο-φρυγικὸν ἔθνος, ὡς ἁρμοδιώτατα καλοῦμεν αὐτό, ἐξηπλώθη ἀδιασπάστως ἐφ' ἁπάσης τῆς μακρᾶς χώρας αὐτοῦ καὶ αἱ μεταγενέστεραι ἀντιθέσεις τῶν Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων δὲν εἶχον ἔτι ἐπικρατήσει ἐν τῇ ὁμοιοτροπίᾳ τῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ θρησκευτικῶν αἰσθημάτων. Πρωϊμώτερον δὲ τὰ διάφορα ἔθνη τῆς κυρίως Ἑλλάδος διεκρίνοντο τοῦ μεγάλου Πελασγικοῦ ἔθνους, ὡς ἓν ἴδιον, τοῦ ὁποίου τὴν βάσιν ἔθεσε οὐχὶ στενοτέρα συγγενικὴ σχέσις, ἀλλὰ μόνον ἡ φύσις τῆς χώρας. Ἓν τούτων τῶν Πελασγικοελληνικῶν ἐθνῶν ἦν καὶ τὸ μικρόν, μόλις μνημονευόμενον ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅπερ ὅμως βραδύτερον ἀνεδείχθη ὡς ὁ πυρὴν τῆς μεγάλης ἐθνικῆς φυλῆς. Οὕτω ἔχομεν τρεῖς συγκεντρικοὺς κύκλους καὶ ἐν τῇ σπουδῇ τοῦ νὰ τηρήσωμεν ταῦτα τὰ ἐσωτερικὰ ὅρια συνίσταται ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνισμοῦ, διαιρουμένη ὁριστικῶς εἰς τρεῖς περιόδους.

Τὴν παναρχαιοτάτην ἕδραν τῆς μικρᾶς ἑλληνικῆς φυλῆς εὑρίσκομεν εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπου ποτὲ ὁ Δευκαλίων καὶ ἡ Πύῤῥα ἐδημιούργησαν τὸ νέον γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἵδρυσαν τὴν Δωδώνην, τὸ ἀρχαιότατον ἑλληνικὸν μαντεῖον[1]). Ἐνταῦθα περὶ τὴν Δωδώνην καὶ

---

1) Πλουταρχ. Πυρρ. 1. Ἡροδ. 2, 52. Μ. ἐτυμ. ἐν λ. Δωδωναῖος· πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι τὸ μαντεῖον ἦν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ Θεσσαλικῇ πεδιάδι παρὰ τὴν Σκοτοῦσσαν καὶ μετὰ τὴν πυρπόλη-

Digitized by Google

τὰ ἱερὰ ὕδατα τοῦ Ἀχελώου[1]) *ἔκειτο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη*[2]) *ἡ ἀρχικὴ Ἑλλὰς, καὶ ὅτε τὸ ἔθνος μετῴκησεν εἰς τὴν Θετταλίαν, ἔμεινε μέρος τούτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλῶν ἢ Σελλῶν ὡς ἱερατικὴ φυλὴ παρὰ τῷ ἐθνικῷ τεμένει, καὶ ἔζη εἰς τραχέα καὶ ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος καθιερωθέντα ἤθη*[3]), *προστατευόμενον κατὰ πάσης ἐξουσίας οὐχὶ*

σιν τῆς ἱερᾶς δρυὸς μετετέθη ὑπὸ τῶν Πελασγῶν εἰς τὴν Ἤπειρον. Ἡ ὑπόθεσις ὅμως ἔχει ὅλως τὸ ἐναντίον, ὅπερ καὶ ὁ Στράβων προφανῶς ἐκθέτει 7, *σ.* 329. *Σουΐδας δὲ τοῖς Θετταλοῖς μυθώδεις λόγους προσχαριζόμενος, ἐκεῖθέν τέ φησιν εἶναι τὸ ἱερὸν μετενηνεγμένον ἐκ τῆς περὶ Σκοτοῦσσαν Πελασγίας .... Κινέας δ' ἔτι μυθωδέστερον·* 9, *σ.* 441. *ἀσκ.* 103. *Φιλόξενος παρὰ Στεφ. Βυζ. ἐν λ. Ἡ Ποσειδωνικὴ Θετταλία σχετικῶς εἶναι νέα χώρα, βραδύτερον οἰκήσιμος γενομένη διὰ τῆς διαῤῥήξεως τοῦ Πηνειοῦ* (7, 129). *Ἡ δὲ ὅλως καιομένη Ἤπειρος ἦν ὡς ἡ κοιτὶς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξ ἀρχῆς ἱερὰ χώρα διὰ τῶν μεγαλοπρεπῶν φυσικῶν φαινομένων αὐτῆς. Ἐνταῦθα φαίνεται ὁ Ἀχέρων μετὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν ᾅδην, ἐνταῦθα καὶ ἡ Δωδώνη διὰ τοῦ ἱεροῦ ἄλσους καὶ τῆς θαυματουργοῦ πηγῆς* (*Πλιν.* 2, 103. *Σολιν.* 13) *τῆς θεότητος αὐτῆς χαρακτηρίζεται ὡς ἱερὸς τόπος. Μετὰ τοῦ Ἠπειρωτικοῦ θεοῦ Ἀσπέτου, τουτέστι τοῦ ἀῤῥήτου, ᾧπερ ὁ ἀποθεωθεὶς ἥρως τοῦ ἔθνους Ἀχιλλεὺς ὑπενοήθη* (*Πλουτ. Πυρρ.* 1.) *καθὼς καὶ μετὰ τοῦ παναρχαίου χρησμοῦ τῶν πρώτων Δωδωναίων ἱερειῶν* (*Παυσ.* 10, 12, 5) *ἐπαναφερόμεθα εἰς τὴν προαιώνιον μονοθεϊκὴν θρησκείαν τῆς φύσεως.*

1) *Οἱ Ἀκαρνᾶνες ἐτέλουν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἀγῶνας καὶ οἱ ἐρωτῶντες τὸ μαντεῖον ὤφειλον νὰ θύωσιν αὐτῷ. Ἐφορ. ἀποσπ. βιβλ.* 2. *Μακροβ.* 5, 18. *Σχολ. Ὁμ. Ὀλ. κα'*, 194. *ιδ'*, 616.

2) *Μετεωρολ.* 1, 14. *Ὅθεν καὶ ὁ ποταμὸς Σελλήϊς, Ἑλλοπία δὲ ἡ περὶ τὴν Δωδώνην χώρα* (*Ἡσιοδ. ἀποσπ.* 80. *ἐκδ.* Göttl. *παρὰ σχολ. Σοφ. Τραχ.* 1168), *Ἕλλα τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς ἐν Δωδώνῃ* (*Ἡσυχ. ἐν λ. Ἕλλα*) *Ἕλλος ὁ ξυλοκόπος, ὁ κατά τινα λόγον εὑρὼν τὸ μαντεῖον* (*Φιλοστρατ. εἰκ.* 2, 34).

3) *Ὁμ. Ἰλ. ιπ'*, 233—35. *αὐτοὶ καλοῦνται ἐνταῦθα ἀνιπτόποδες, χαμαιεῦναι, ἐπίσης παρὰ Σοφοκλεῖ* (*Τραχ.* 1168) *χαμαικοιτοὶ καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ* (*Δηλ.* 286) *γηλεχέες. Στράβων* (7, *σ.* 328) *βλέπει ἐνταῦθα βαρβαρικόν τι ἔθος, ὅπερ ὅμως ἦν σύμβολον μεγάλου σεβασμοῦ, ὡς ἔτι καὶ νῦν ἐν Ἀνατολῇ.*

Digitized by Google

διὰ δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἱεροῦ χαρακτῆρος[1]) *ὡς λειτουργὸν τῆς θεότητος εἰς τὴν προπατορικὴν ἕδραν. Οἱ δὲ ἀδελφοὶ τούτων τῶν Ἑλλῶν, περιελθόντες εἰς ἀγῶνα, ἐκήρυξαν πόλεμον*[2]) *καὶ τὸ μικρότερον μέρος τούτων ἦν, ὅπερ εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Ἀχαιοῖς καὶ Μυρμιδόσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Ἀχιλλέως ἐν τῇ θετταλικῇ Φθιώτιδι, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων συνεμάχησαν ἀναμφιβόλως μετὰ τῶν Δωριέων*[3]). *Ἐν ταύτῃ τῇ πρώτῃ περιόδῳ, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν Πελασγικὴν ἢ ἡρωϊκήν, οὐδεμία ἰδιαιτέρα ἰδιότης χαρακτηρίζει ἔτι τοὺς Ἕλληνας, ὁ ἐν Δωδώνῃ θεὸς τῶν ὁποίων καλεῖται Πελασγικός*[4]).

---

1) *Διον. Ἁλικαρν. Ῥωμ. ἀρχ.* 1, 18.

2) *Θουκ.* 1, 3.

3) *Οὗτος ὁ σύνδεσμος τῶν Ἑλλήνων καὶ Δωριέων συμπεραίνεται ὁριστικῶς καὶ βεβαίως ἐκ τῆς περιστάσεως, ὅτι ὁ Ἡρόδοτος* (1, 56) *ἐξαιρέτως τοὺς Δωριεῖς καλεῖ ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέναντι τῶν Ἰώνων ὡς Πελασγῶν, καὶ πρῶτον ἐξετάθη τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς μετοικεσίας καὶ ἐξαπλώσεως τῶν Δωριέων. Τοῦτο δὲ εἶναι ἀπόδειξις τῆς διαφορᾶς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν Δωριέων. Ἐν ᾧ νῦν ἐν τῇ Δωρικῇ μετοικήσει οἱ Ἡρακλεῖδαι διακρίνονται πάντοτε τῶν Δωριέων* (*Θουκ.* 1, 12. *Τυρταῖος παρὰ Στραβ.* 8, *σ.* 362) *ὁ Ἡρακλῆς κατὰ τὸν λόγον ἔρχεται ὡς σύμμαχος τῶν Δωριέων, εἶτα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὕλλος υἱοθετήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Αἰγιμίου καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενεαλογηθεῖσα φυλὴ τῶν Ὑλλέων προτιμᾶται τῶν δύο Δωρικῶν καὶ εἶναι ἡ βασιλική, οὕτω πρέπει νὰ ἐξάξῃ τις τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπὸ τοὺς Ὑλλεῖς οἱ Ἕλληνες ἐννοοῦνται καὶ ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Ἡρακλέους παρίστανται αἱ τύχαι, πράξεις, καὶ πάθη, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες καὶ παθήματα τοῦ Ἡρακλέους μεταφέρονται εἰς τὴν Θετταλικὴν ἕδραν τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τούτων τῶν τῇ Εὐβοίᾳ ἀντικειμένων παραλίων ἀναφέρεται, ὡς ἐν Ἠπείρῳ, Ἑλλοπία τις* (*Στραβ.* 10, *σ.* 445). *Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεομένης καλεῖ ἑαυτόν, ὡς Ἡρακλείδης, Ἀχαιὸν* (*Ἡροδ.* 5, 72)· *Ἕλληνες δὲ καὶ Ἀχαιοὶ συνηνώθησαν ἐν τῇ Ἑλλάδι τῆς Φθιώτιδος. Τώρα δὲν δύναται νὰ φαίνηται πλέον ὡς ἐτυμολογικὴ παιδιά, ἂν εὑρίσκω τὸ Ὕλλος καὶ Ἕλλος ὡς ταυτόσημα.*

4) *Ὁμ. Ἰλ. ιστ'*, 233.

Digitized by Google

Τὰ δὲ ἔθνη τῆς κυρίως Ἑλλάδος φαίνονται ἤδη εἰς στενὸν σύνδεσμον, τοῦ ὁποίου ἀκριβεστάτην μαρτυρίαν παρέχει ἡμῖν ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, τοῦ ὁποίου ἡ πολυχρόνιος διάρκεια ἀποδεικνύει τὸ πρῶτον καὶ τελευταῖον κοινὸν ἐπιχείρημα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δαίμων τοῦ Ὁμήρου ἵσταται μέγιστος ἐπὶ τῶν ὁρίων ἀμφοτέρων τῶν ἐποχῶν. Ἡ μὲν πρώτη περίοδος περιλαμβάνει τὴν ποιητικὴν αὐτῆς λαμπρότητα· πνευματικῶς δὲ αὐτὸς ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν καὶ εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ εἰκὼν αὐτοῦ διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας.

Αἱ ταραχώδεις τῶν ἐθνῶν κινήσεις, αἱ ἐν τῇ μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον ἑκατονταετηρίδι ἀναστατώσασαι σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα, καλύπτονται ὑπὸ μεγάλου σκότους. Ἅμα δὲ ἡ λαμπρὰ ἡμέρα τῆς ἱστορίας ἀνέτειλεν ἐν Ἑλλάδι, ἀπαντῶμεν ἓν ἔθνος τῶν Ἑλλήνων, ὅπερ πρὸς τῇ πλουσιωτάτῃ ποικιλίᾳ, ἥτις οὐδόλως ἐκωλύθη ὑπό τινος προσκόμματος, ἔχει ἕνα χαρακτῆρα καὶ μίαν παγκόσμιον θεωρίαν, καὶ ὡς τοιοῦτον μεγαφρονεῖ, εἰ καὶ οὐδεὶς πολιτικὸς δεσμός, οὐδεμία ἀποκλειστικῶς κοινὴ καταγωγὴ συντηρεῖ αὐτά. Κατά τινα τρόπον θαυμαστῆς ἀποκρυσταλώσεως ἡ ἀδιάφθορος καὶ ὑπὸ τῶν ἀγώνων ἐπιῤῥωσθεῖσα Ἑλληνο-δωρικὴ φυλὴ ἀπειργάσατο ἐκ τῆς ἔτι ἀμόρφου ῥευστῆς ὕλης τῶν Πελασγικῶν Ἑλλήνων τὸ καθαρὸν καὶ κάλλιστον πλάσμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ καθαρῶς φυλετικὴ σημασία τῶν Ἑλλήνων τῆς πρώτης περιόδου κατέπαυσε τώρα καὶ πάντες οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐν τῷ τέλει ταύτης ἱστάμενοι ἐπὶ ὁμοίας πνευματικῆς τε καὶ ἠθικῆς βαθμίδος, ἐγένοντο τώρα Ἕλληνες, συνδεθέντες στενότερον διὰ τῶν μεγάλων ἐνεργειῶν τῆς Ἑλληνοδωρικῆς μεταναστεύσεως. Ἡ φυσικὴ ὑπόστασις κοινῆς καταγωγῆς καὶ μιᾶς πατρίδος δὲν ἔλειπε παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλ' αὗται αἱ περιστάσεις ὑπεχώρησαν τῷ πνευματικῷ στοιχείῳ, ὅπερ ἦν ἀποκλειστικὸν καὶ φυσικὸν κτῆμα τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες δι' ἀπεριορίστου προθυ-

Digitized by Google

μίας πρὸς τοὺς καθαροὺς τύπους τῆς φύσεως, διὰ τῆς ὁλομελοῦς καὶ ἐλευθερωτάτης ἀναπτύξεως τῶν θαυμαστῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ διὰ τῆς πιστῆς μέν, οὐχὶ δὲ δουλικῆς σπουδῆς πρὸς πάντα, ἅπερ ἡ ἱστορία καθιέρωσεν αὐτοῖς, προσήγγισαν τῇ ἐντελείᾳ τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἔθνος μετ' αὐτοὺς πλέον κατώρθωσεν αὐτό. Ἐκ ταύτης λοιπὸν τῆς ὄντως ὑψηλῆς ἕδρας ὁ Ἕλλην εἶχε δίκαιον ἔπειτα νὰ διακρίνῃ ἑαυτὸν ἀκριβῶς καὶ ὑπερηφάνως τῶν λοιπῶν ἐθνῶν — ἅπερ ἦσαν βάρβαρα πρὸς αὐτόν. Δὲν πρέπει ἐν ταύτῃ τῇ πολλαχῶς δυσλήπτῳ λέξει νὰ ἀποδίδωμεν τὴν σημασίαν, ἣν αὕτη ἔχει παρ' ἡμῖν, ἔτι ὀλιγώτερον δὲ νὰ ὑποβάλλωμεν αὐτῇ μίαν φυλετικὴν σημασίαν· διότι αὕτη εἶναι μία ὅλως ἀποφατικὴ ἰδέα, τουτέστιν ἡ ἐντελὴς ἀντίθεσις πρὸς τὸν Ἕλληνα, ὡς ὁ Θουκυδίδης σαφῶς ἐκθέτει αὐτήν[1]). Ἐν πάσῃ τῇ πρώτῃ περιόδῳ καὶ παρ' Ὁμήρῳ ἔτι δὲν ὑπῆρχεν οὐδεὶς βάρβαρος, καὶ μόνον οἱ Ἑλλοὶ τῆς Δωδώνης καλοῦνται βραδύτερον βάρβαροι[2]). Συνήθως δὲ ἐδίσταζέ τις, εἰ ἔπρεπε νὰ καταλέξῃ ἔθνος τι εἰς τοὺς βαρβάρους ἢ Ἕλληνας. Οὕτω περὶ τῶν Μακεδόνων καὶ ἰδιαιτέρως μάλιστα περὶ τῶν Ἠπειρωτῶν, οὓς ὁ μὲν Ἡρόδοτος καταλέγει ὁριστικῶς ἔτι μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων[3]), ὁ δὲ Σκύλαξ[4]) καὶ Ἔφο-

---

1) 1, 3. *Τεκμηριοῖ δὲ μάλιστα Ὅμηρος· οὐ μὴν οὐδὲ βαρβάρους εἴρηκε, διὰ τὸ μηδὲ Ἕλληνας πω (ὡς ἐμοὶ δοκεῖ) ἀντίπαλον εἰς ἓν ὄνομα ἀποκεκρίσθαι. Τοῦτο δύναται νὰ λεχθῇ, καὶ ἄν τις τὸν στίχον Ἰλ. β'*, 867, *ἐν ᾧ ὁ Ὅμηρος καλεῖ τοὺς Κᾶρας βαρβαροφώνους, θεωρήσῃ ὡς γνήσιον. ἡ μὲν ῥίζα τῆς λέξεως ἴσως ὑπῆρχε τότε, ἡ βραδυτέρα ὅμως σημασία δὲν εἶχεν ἔτι καθιερωθῇ. Ὁ Γαιττλίγγιος νομίζει, ὡς ἐνθυμοῦμαι, ὅτι ἡ λέξις ἔχει τὴν ῥίζαν ἐν τῇ Ζενδικῇ καὶ δι' ἐπιμιξίας τῶν Περσῶν καὶ Ἑλλήνων εἰσήχθη ἐν χρήσει παρὰ τοῖς τελευταίοις.*

2) *Στραβ.* 7, *σ.* 328. *Σκυμν.* 457.

3) 2, 52. 54. 56. 6, 33. 127.

4) *σ.* 12. *Δικαιαρχ. σ.* 3.

Digitized by Google

ρος[1]) λέγουσιν, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἤρχιζεν ἐκ τοῦ ἑνὸς μὲν μέρους ἀπὸ τῆς Ἀμβρακίας ἢ Ἀκαρνανίας, ἐκ δὲ τοῦ ἄλλου ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ Θουκυδίδης[2]) καλεῖ δικαίως βαρβάρους τοὺς Χάονας, Θεσπρωτοὺς καὶ τὰ λοιπὰ Ἠπειρωτικὰ ἔθνει, διότι ἑλληνικὴ διάπλασις οὐδόλως εἰσήχθη παρ' αὐτοῖς, ὧν ἡ Πελασγικο-ἑλληνικὴ καταγωγὴ μένει σταθερά[3]), ἥτις καὶ διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου χαρακτηρισμοῦ αὐτῶν δὲν ἀποκρούεται. Μόνον τὸ πλεῖστον μέρος τῶν Αἰτωλῶν ἐπεκράτησε τέλος πάντων ὡς βαρβαρικόν[4]).

Μετὰ τοῦ τέλους τῶν Ἑλλήνων μεταβαίνει τὸ ὄνομα τῶν Πελασγῶν εἰς στενότερα ὅρια καὶ ὁ Νειβούρης, ᾧπερ συμφωνεῖ καὶ ὁ Μύλλερος, κατέστησε δι' ἐμὲ σαφές, ὅτι οἱ Πελασγοὶ τῆς πρώτης περιόδου διαφέρουσιν ὁριστικῶς τῶν καλουμένων Τυῤῥηνικῶν τῆς δευτέρας, καὶ οὗτοί εἰσιν Ἑλληνικὰ φῦλα, μὴ θελήσαντα νὰ ὑποχωρήσωσι τῷ Ἑλληνισμῷ. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, φαίνονται ὡς καταδιωχθέντες ὑπὸ ἀτυχίας, εὑρίσκονται δὲ ὡς κατεστραμμένα λείψανα ἐν τοῖς Ἕλλησι καὶ μεταβαίνουσιν, ὡς φερέοικοι, ἐν μέρει μὲν εἰς τὰ ἑλληνικά, ἐν μέρει δὲ εἰς βαρβαρικὰ ἔθνη. Τὸ ἰδιάζον αὐτῶν δὲν συνίστατο εἰς διάφορον καταγωγήν, ἀλλ' ἐν τῇ διαφορᾷ τῆς διαπλάσεως τοῦ αὐτοῦ ἔθνους εἰς δύο ἀποχάς. Ὅθεν ἔχουσι καὶ γλῶσσαν καὶ θρησκείαν. Δὲν ἔχομεν κανὲν ἰδιαίτερον ἴχνος, ἐπιτρέπον νὰ εἰκάσωμεν οὐσιώδη διαφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Πελασγικῆς γλώσσης. Ἡ Αἰολικὴ διάλεκτος διέσωσεν, ὡς βεβαίως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶ-

1) παρὰ Στραβ. 8, σ. 334.

2) 2, 80.

3) Στραβ. 5, σ. 221. Γείτονες τῶν Ἰλλυριῶν ἦσαν οἱ Χάονες, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἡγεμόνων τούτων εἰσὶν ἑλληνικά. Παρὰ Στεφ. Β. ἐν λ. καλοῦνται Πελασγοί, καὶ ἐπὶ τῆς ἀντικειμένης Ἰταλικῆς παραλίας καλοῦνται Οἰνωτροί. Στραβ. 6, σ. 255.

4) Πολυβ. 17, 5, 8.

Digitized by Google

μεν, πλεῖστα[1]) *ἐκ τῆς ἀρχαίας Πελασγικῆς γλώσσης, καὶ οἱ Πελασγικοὶ Ἀρκάδες κατὰ Στράβωνα*[2]) *ἐλάλουν Αἰολιστί. Ἀκατανόητος εἶναι ἡ τοῦ Ἡροδότου*[3]) *γνώμη, ὅτι ἡ μικρὰ (Δωρικο-)Ἑλληνικὴ φυλὴ εἰσήγαγε τὴν γλῶσσαν αὐτῆς εἰς τοὺς Πελασγικοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Δωριεῖς ἀπετέλουν τὴν μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Αἰολεῖς καὶ Πελασγοὺς καὶ δὴ συνεταυτίσθη ἡ Δωρικὴ καὶ Αἰολικὴ διάλεκτος, ὡς βεβαίως γινώσκομεν*[4]). *Λοιπὸν ἡ Πελασγικὴ καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἦν μία καὶ ἡ αὐτή. Ἐὰν στηριχθῇ τις ἐπὶ τοῦ Ἡροδότου, ὅστις ἀντιπαρατάσσει τὴν γλῶσσαν τῶν Πελασγικῶν κατοίκων τῆς Κρηστῶνος, Πλακίας καὶ Σκυλάκης, τῶν Ἑλληνικῶν, ὡς βαρβαρικήν, τότε εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴ παραδεχθῶμεν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς βαρβαρικῆς. Οὗτοι οἱ Πελασγοὶ ἐλάλουν κατὰ τὸν Ἡρόδοτον αὐτὸν τὴν ἀρχαίαν Πελασγικήν, γλῶσσαν πάντη διάφορον τῆς τῶν γειτόνων (Θυνικο-θρακικῆς), ἣν εἶχον δίκαιον οἱ ἐν τοῖς μαλακωτέροις Ἰωνικοῖς καὶ Ἀττικοῖς τύποις εἰθισμένοι ἱστοριογράφοι νὰ ὀνομάζωσι βαρβαρικήν, ὡς καὶ ὁ Πλάτων νομίζει*[5]), *ὅτι ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν διεκρίνετο παντάπασι τῆς βαρβαρικῆς ἐν τῇ ἐποχῇ αὐτοῦ. Ἐκαλοῦντο λοιπὸν καὶ αὐτοὶ οἱ Δωριστὶ λαλοῦντες Ἠλεῖοι βαρβαρόφωνοι ἕνεκα τῆς τραχείας διαλέκτου*[6]).

Μείζονες διαφοραὶ ἀνεπτύχθησαν ἐν τῇ θρησκείᾳ τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐν τῇ γλώσσῃ ἐν τῇ Πελασγικῇ περιόδῳ.

---

1) *Μυλλερ. Δωρ.* 2, *σ.* 511.

2) *Στραβ.* 8, *σ.* 333.

3) 1, 58.

4) *Στραβ. πρ. χωρ. Πίνδαρος, ὁ Δωριστὶ γράψας, λέγει, ὅτι ᾄδει Αἰολιστὶ* (*Ὀλυμπ.* 1, 164).

5) *Κρατυλ. σ.* 421. *Διὰ γὰρ τὸ πανταχῇ στρέφεσθαι τὰ ὀνόματα οὐδὲν θαυμαστὸν ἂν εἴη, εἰ ἡ παλαιὰ φωνὴ πρὸς τὴν νυνὶ βαρβαρικῆς μηδὲν διαφέροι.*

6) *Ἡσυχ. ἐν λ. βαρβ.*

Digitized by Google

Ἐν ταύτῃ κυρίως ἀνῆκε τὸ δημιουργὸν πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου. Διὸ δικαίως λέγει ὁ Ἡρόδοτος[1]*, ὅτι ὁ Ἡσίοδος καὶ Ὅμηρος ἦσαν οἱ τὴν θεογονίαν τοῖς Ἕλλησι ποιήσαντες. Ἐκ τῆς πλαστικῆς φύσεως τοῦ ἔθνους, ἥτις συνεκεντρώθη αὐτῷ εἰς ποιητικὸν πνεῦμα, μετεμόρφωσε τὴν ἀρχαίαν Πελασγικὴν θρησκείαν τῆς φύσεως εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν Ἑλλήνων, ἥτις ἀφ' ἑνὸς μὲν προσωποποιεῖ τὰς θείας δυνάμεις τῆς φύσεως καὶ οὕτω θέτει ἐγγύτερον τῷ ἀνθρώπῳ, ἀφ' ἑτέρου δὲ φέρει τοὺς Ἕλληνας εἰς ἄμεσον σύνδεσμον μετὰ τῶν θεῶν διὰ τῆς λαμπρότητος τῶν ἡρώων τοῦ ἔθνους. Αἱ δὲ ἀρχαῖαι, Πελασγικαὶ θρησκευτικαὶ θεωρίαι, εἰσδύσασαι εἰς τὰ ἔσχατα ἔζων ἐν τοῖς μυστηρίοις καὶ ἄλλοις μυστικοῖς ἔθεσιν καὶ ἀπετέλεσαν ἐνταῦθα οὐσιῶδες μέρος τοῦ συνόλου τῆς Ἑλληνικῆς θρησκείας.*

Ἡ αὐτὴ πλαστικὴ καὶ προσωποποιηθεῖσα διεύθυνσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπεκράτησεν, ὡς ἐν τῇ θρησκείᾳ, οὕτω καὶ ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ ἐθνικοῦ λόγου, τοῦ ὁποίου καρπὸς εἶναι τὸ διεξοδικὸν συγγενικὸν σύστημα τῶν ἑλληνικῶν ἐθνῶν. Διότι πᾶσα ἑλληνικὴ χώρα ἢ κοινότης ἀνῆγε τὴν καταγωγὴν αὐτῆς εἰς ἥρωα καὶ διὰ τούτου εἰς θεόν, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ λείπῃ ἐξ ὅλου τοῦ ἔθνους καὶ ἐκ τῶν κυρίων φυλῶν αὐτοῦ. Ἡ φυσικὴ συγγένεια, ἥτις ἐν ταύτῃ τῇ ἀποκλειστικότητι ἔλειπε μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν, παρήγαγε τὴν ποιητικὴν ἀνάγκην τοῦ ἔθνους. Ὁ ἰδανικὸς προπάτωρ Ἕλλην ἐγένετο υἱὸς τοῦ Δευκαλίωνος ἢ τοῦ Διός, καὶ πατὴρ τοῦ Αἰόλου, Δώρου, Ἴωνος καὶ Ἀχαιοῦ. Ἐν τούτῳ τῷ ποιήματι ἐώρταζε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν ἀδελφότητα καὶ ἑνότητα, ἥτις ἔπειτα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐθνικῇ ἑορτῇ τῶν Ὀλυμπίων ἔλαβε διαρκὲς καὶ ζῶν μνημεῖον.

Πρὶν ἢ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποκλεισθῇ ἐντελῶς ἐν Ἑλλάδι, ἤρξατο ἐκ τούτου τοῦ κεντρικοῦ σημείου ἡ ἀξιοθαύμαστος

---

1) 2, 53.

ἐνέργεια τοῦ ἀποικισμοῦ. Τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ Θράκης μέχρι τῆς ἐνδοτέρας γωνίας τῆς μαύρης θαλάσσης, πᾶσαι αἱ νῆσοι τοῦ ἀρχιπελάγους, ἡ Σικελία καὶ Ἰταλία ἐκαλύφθησαν ὑπὸ ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, δι᾽ ὧν δὲν ἀπεκτήθη νέον ἔτι ἔθνος, ἀλλὰ μόνον νέα χώρα ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διότι ὁ Ἀσιατικὸς ἢ Σικελικὸς ἕλλην ἐπίσης ὡς ὁ τῆς μητροπόλεως διακρίνεται μεγαλοφρόνως ἀπὸ τοῦ βαρβάρου. Ἐν δὲ τῇ ἀδιαλείπτῳ ἐπιμιξίᾳ, ἥτις ὑφίστατο μεταξὺ ἀμφοτέρων διὰ τῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ ἐμπορίου, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπέδειξε πάντοτε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὴν ἀκατάσχετον ὑπεροχὴν αὐτοῦ, περιζώσαντος τὴν μὲν χώραν μετὰ τῆς ζώνης τῶν παραλίων πόλεων, τὸν δὲ ἐσωτερικὸν βίον τῶν βαρβάρων μετ᾽ ἰσχυροτέρων δεσμῶν καὶ ἀφανῶν νημάτων.

Τοῦτο συνέβη τόσῳ εὐκολώτερον καὶ μονιμώτερον, καθόσον οἱ Ἕλληνες συνδιέτριβον ἐν ταῖς πλείσταις χώραις τῶν ἀποικιῶν μετ᾽ ἀρχικῶς συγγενῶν Πελασγικῶν καὶ Φρυγικῶν ἐθνῶν. Ἡ δὲ ἐνέργεια αὕτη πολὺ προήχθη ἀφ᾽ ἧς ἐποχῆς ἡ Ἑλλὰς ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ἐγένετο τὸ πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς. Καὶ τοιαῦτα ἔθνη, ἅτινα διὰ τῆς σημασίας αὐτῶν ὡς πολιτεῖαι εἶχον μέχρι τοῦδε μεμονωμένην θέσιν, τώρα εἰσῆλθον εἰς τὸν ἑλληνικὸν βίον, καὶ τοῦτο κατώρθωσεν ἐν τούτοις τὴν μεγίστην ἀκμήν, διότι πᾶν μέγα καὶ καλόν, πρὸς ὃ ἡ φύσις καὶ ἱστορία ἐσπούδασε, παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἀνεπτύχθη εἰς μεγίστην ἁρμονικὴν ἐντέλειαν. Ἡ λαμπρότης τῆς ἑλληνικῆς φύσεως συνίστατο ἐν τῇ ἀμέσῳ ἁρμονίᾳ τῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος, ἐν τῇ ῥαθυμίᾳ καὶ τῷ ἤθει. Ἐν ταύτῃ ὅμως τῇ ἀμεσότητι ἔκειτο καὶ ἡ ἐξασθένησις αὐτῆς. ἂν δὲ ἀμφότερα ταῦτα τὰ μέρη δὲν συνηντῶντο ἐχθρικῶς ἐν τῇ φυσικῇ διαπλάσει, ἡ ἁρμονία ἔπρεπε νὰ φθάσῃ εἴς τι μέγα καὶ ὑψηλὸν εἰς πρᾶξιν τινα τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος. Ἀλλ᾽ ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος ἦν ὁ λύσας τὸν φυσι-

Digitized by Google

κὸν δεσμὸν πρὶν ἢ εὑρεθῇ ὁ πνευματικός· καὶ ἡ εὕρεσις αὐτοῦ ἦν πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, ἥτις ἔφερε μὲν τῷ Ἑλληνισμῷ νέαν ἰσχύν, νέαν δύναμιν καὶ ἀθάνατον δόξαν, συνεπήγαγεν ὅμως καὶ ἀμέσους ἐνεργείας ὀλεθριωτάτας (προαχθείσας κυρίως ὑπὸ τῶν σοφιστῶν), ἀφελοῦσα τοῦ ἔθνους τὰ ἀρχαῖα ἐρείσματα τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας, χωρὶς νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰ διὰ νέων. Ὁ Σωκράτης, Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ θεραπεύσωσι ταύτας τὰς πληγάς, καὶ διὰ τῆς διαιρέσεως αὐτῆς εἰς Ἐπικουρισμὸν καὶ Στωϊκισμὸν τέλος ἀπέδειξεν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ὅτι ἐν τῇ λύσει τοῦ προβλήματος αὐτῆς ἠπόρει νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν ἁρμονίαν τῆς ῥαθυμίας καὶ τοῦ ἤθους.

„Τὰ δρύφακτα τῶν ἀρχαίων φρονημάτων τοῦ ἔθνους διεῤῥάγησαν“ 1) διὸ ἔπρεπε καὶ ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὸν βαρβαρισμὸν νὰ ἀπολέσῃ τὰς ὀξείας τραχύτητας, ὅπερ κατέστη εὐκολώτερον διὰ τῶν ἀποικιῶν, καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὅσῳ ὀλιγώτερον ἠρέσκετο ἐν τῇ νέᾳ ἀναπτύξει, ἥτις ὑπερέβαλε τὰς ἐθνικὰς βάσεις, τόσῳ εὐνοϊκώτερον διέκειτο νὰ ἀποστρέφηται τὸ ξένον καὶ ἰδίως νὰ ἐπανέρχηται πρὸς τὴν πηγὴν τῆς παναρχαίας σοφίας εἰς τὴν Ἀνατολήν, πρὸς ἣν διευθύνθησαν τὰ βλέμματα τοῦ πολιτικοῦ κέντρου. Τὸ Περσικὸν κράτος ἀπὸ τῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος πολέμων ἀπώλεσε τὴν ἐσωτερικὴν δύναμιν αὐτοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ μόνη σημασία ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι συνίστατο εἰς τοῦτο, ὅτι ἔσπευδε νὰ διατηρῇ τὴν ἰσοῤῥοπίαν μεταξὺ τῶν ἀγωνιζομένων ἑλληνικῶν πολιτειῶν μετὰ τῆς φυσικῆς βαρύτητος αὐτοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπ' αὐτῶν. Ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀγησιλάου καὶ ἡ μέχρι τοῦδε φαινομένη ἀξία καὶ δύναμις τοῦ Ἀσιατικοῦ κολοσσοῦ κατηγωνίσθη, καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ἐμφα–

1) *Ο. Μυλλερ. ἀρχαιολ. τῆς τεχν. σ.* 84.

Digitized by Google

νέστερον ἐσχηματίσθη, ὅτι διὰ μεγάλης ἐθνικῆς ἐπιχειρήσεως κατὰ τοῦ ἐχθίστου τῶν Ἑλλήνων κατορθοῦται τῇ νοσούσῃ πατρίδι ἀπαλλαγὴ τῶν δυσπότμων ἐσωτερικῶν ἐρίδων καὶ ἀποκτᾶται νέα δόξα, τότε ἐφάνη ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς σύνοιδε τὸ μέγα πρόβλημα τῆς τελευταίας αὐτοῦ περιόδου.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς Δωρικῆς ἐποχῆς, οὐδέποτε ὑπῆρξαν κατακτητικὸν ἔθνος καὶ κατὰ τὴν συνήθη καὶ φυσικὴν πορείαν τῆς διαπλάσεως τῶν ἐθνῶν ἡ περιόδος τῶν κατακτήσεων παρῆλθεν ἤδη δι' αὐτούς· διότι ἡ δύναμις καὶ ἡ πρὸς πᾶσαν ἐπιχείρησιν ἀναγκαία ἑνότης ἔλειπεν αὐτοῖς· ἐπῆλθεν ὅμως ὁ καιρὸς ἄλλων καὶ ἐπισημοτέρων κατακτήσεων. Ἀντιθετικῶς πρὸς τὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς, ἅτινα καθυπέταξαν τὰ πάντα διὰ τοῦ ξίφους και οὐδὲν διὰ τοῦ πνεύματος, αἱ ἑλληνικαὶ κατακτήσεις ἐγένοντο πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τῶν ἐθνῶν. Ὅθεν τὰ παράλια τῆς Θράκης, μικρᾶς Ἀσίας καὶ Ἰταλίας διὰ τῶν ἀποικιῶν ἀπεκτήθησαν τῷ Ἑλληνισμῷ καὶ ἡ Ἑλλὰς ἵστατο πολιτικῶς τε καὶ πνευματικῶς ἐπὶ κορυφῆς τοῦ ἀρχαίου κόσμου πάντη ἀνανταγώνιστος. Περὶ τὰ μέσα τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος ἐφάνη πραγματικῶς, ὅτι δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κατέχῃ τὴν ὑψηλὴν θέσιν δι' ἐσωτερικῆς δυνάμεως. Διότι αἱ μὲν πολιτικαὶ δυνάμεις κατετρίβησαν τελευταῖον εἰς τὰς ἀδιαλείπτους ἐσωτερικὰς ἔριδας, αἱ δὲ Ἀθῆναι, ἡ Σπάρτη καὶ αἱ Θῆβαι κατεπονήθησαν καὶ ἡ ἐλπὶς πρὸς νέαν ἐπίδοσιν ᾤχετο, καὶ μάλιστα ἀφ' οὗ ἡ οὐσία παντὸς ἐθνικοῦ βίου, τουτέστιν ἡ ἠθικὴ δύναμις ἀπωλέσθη. Ἓν μόνον μέσον ὑπελείπετο τοῖς Ἕλλησιν, ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, αἵτινες ὅμως δὲν ἰσχύουσι νὰ συντηρήσωσι τὸν βίον ἔθνους καὶ νὰ διαφθείρωσιν αὐτόν, ὅπου αἱ βάσεις ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ ἐλευθερίας ἐλλείπουσιν, τουτέστιν ἡ ἁγνότης καὶ τιμή. Ποῖον ἄλλο ἔθνος ἐν τούτοις ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ τὴν θέσιν τῶν Ἑλλήνων; Ἡ

Digitized by Google

Ἀνατολὴ σχεδὸν ἐτελεύτησε καὶ τὰ ὀλίγα σημεῖα τῆς ζωῆς ὤφειλε τῇ ἑλληνικῇ παρορμήσει. Ἡ δὲ Ῥώμη δὲν ἦτον ἔτι ἱκανῶς ἰσχυρά, ἵνα δυνηθῇ νὰ μεταφέρῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου πρὸς δυσμάς. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῇ κρισιμωτάτῃ στιγμῇ τοῦ χρόνου ἦλθον οἱ Μακεδόνες εἰς τὴν σκηνὴν καὶ δι' αὐτῶν ἀνηγέρθη νέος βίος ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἀνατολῇ. Μία ἀτελεύτητος δύναμις τοῦ βίου ἐνῴκει, ὅπερ ἐδείχθη τώρα, ἔτι τῷ ἑλληνικῷ πνεύματι, ὅπερ, ἵνα μὴ διαλυθῇ, ἔχρῃζεν ἐκστρατείας διὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ, μὴ δυναμένου ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ καταπράξῃ οὐδέν, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ συγγενὲς Μακεδονικὸν ἔθνος ἐδάνεισεν αὐτῷ τὸν κραταιὸν βραχίονα. Ἀλλὰ τοῦτο, ἵνα εὐδοκιμήσῃ ἐν ταύτῃ τῇ προσκλήσει, ἔπρεπεν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἀνήκῃ τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει, γένει, θρησκείᾳ καὶ γλώσσῃ, ἀφ' ἑτέρου δέ, μὴ συμβαδίσαν τῇ πορείᾳ τῆς ἑλληνικῆς διαπλάσεως, νὰ διατηρήσῃ τὴν τραχεῖαν φυσικὴν δύναμιν, τὴν εὐπαιδευσίαν καὶ τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν διάπλασιν προθυμίαν. Ὁ σκοπὸς τούτων τῶν σελίδων ἦν νὰ ἀποδείξῃ, πῶς οἱ Μακεδόνες διὰ τῆς καταγωγῆς καὶ ἱστορίας προσεκλήθησαν νὰ ἀνυψώσωσιν ἐν συνδέσμῳ μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορικὴν σημασίαν αὐτοῦ.

Ὁ Φίλιππος καὶ Δημοσθένης εἰσὶν οἱ δύο μεγάλοι νόες, δι' ὧν ὁ ἀγὼν τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς παρίσταται ἐν τῇ νέᾳ. Πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ὁ κόσμος εἶχεν ἐπιδικάσει τὸν στέφανον τῷ Δημοσθένει ἐν τῇ μεγάλῃ τραγῳδίᾳ τῆς πιπτούσης Ἑλλάδος· ἀλλὰ δυστυχῶς πλειστάκις ἐλησμόνησαν προσέτι, ὅτι οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε τὸ μετ' ἀληθοῦς τέχνης ἀπειργασμένον δρᾶμα στερεῖται τῆς ποιητικῆς καὶ ἱερᾶς διαλλαγῆς. Ὀρθῶς ἐγνώρισεν ὁ Ἰσοκράτης, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ἐπιζήσῃ τῇ πατρίδι, ὅτι ἡ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης ἡμέρα ἦν ἡ ἡμέρα τοῦ θανάτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῶν λειψάνων ταύτης τελευ-

Digitized by Google

ταῖον ἐνανάγησε καὶ ὁ μέγας νοῦς τοῦ Δημοσθένους. Ὁ Φίλιππος ὅμως, καίπερ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος, δὲν μετεχειρίσθη τὴν ὑποταχθεῖσαν Ἑλλάδα ὡς τραχὺς καὶ βάρβαρος κατακτητής, ἀλλὰ προσηνέχθη μετὰ θαυμαστοῦ σεβασμοῦ πρὸς πᾶν μέγα τε καὶ καλόν, ὅπερ ἤκμαζε κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐνταῦθα. Καὶ πρῶτον ἀναγνωρίσας τὸ ἴσον δίκαιον τῆς Μακεδονικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀπήτησε μετὰ ὀξυδερκοῦς βλέμματος τὴν σωτηριωδεστάτην καὶ ἀποτελασματικωτάτην ἑνότητα ἀμφοτέρων, καὶ ἐπήγαγεν αὐτὴν πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κοινὸν καὶ ὑψηλὸν σκοπόν. Ἀπεχθὲς πρόβλημα ἐγένετο ἐν μέρει τῷ Φιλίππῳ νὰ καταλύσῃ τοὺς λαπροὺς ἀρχαίους τύπους, ἀλλ' αἱ γενόμεναι κατ' αὐτοῦ ὕβρεις ἔπρεπε νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τοῦ ἀμέμπτου ὕψους τοῦ Δημοσθένους. Ἡ δὲ τιμωρὸς χεὶρ τῆς ἀνταποδόσεως ἦν, ὅτι ὤφειλεν οὗτος νὰ ἐκχωρήσῃ τῆς σκηνῆς πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸ λαμπρὸν τέρμα τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ· ἡ λαμπρὰ εἰκὼν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρου πάρισταται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νέας ἐποχῆς.

Ὅσῳ βαθύτερον εἰσδύει τις εἰς τὴν θαυμαστὴν φύσιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, τόσῳ μᾶλλον πείθεται, ὅτι οὐδενὶ ἀνθρώπῳ ἔτι κατεδηλώθη τὸ πνεῦμα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας ἐπὶ τοσοῦτον, καὶ πάραυτα τόσῳ σπουδαιοτάτη θέσις ἐγκαίρως αὐτῷ ἀπενεμήθη, ὅσῳ τούτῳ τῷ μεγάλῳ Μακεδόνι. Πᾶσαι αἱ ἀντιθέσεις τῆς ἀρχαιότητος συνεκράθησαν ἐν αὐτῷ ἐν μεγίστῃ ἁρμονίᾳ. Σύμπας ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἀποκαταφαίνεται τῷ πνεύματι αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι ἐπισημαίνεται κατὰ πρῶτον ὁ νέος κόσμος. Πειρώμενός τις, ἰλλιγγιᾷ, νὰ κατανοήσῃ τὰ συμβάντα τῆς ἱστορίας, ἅτινα ἦσαν ἀναγκαῖα, ἵνα τοῦτον τὸν μοναδικὸν ἄνθρωπον θέσωσιν ἐπὶ τῆς ἀναλόγου ὑψηλῆς ἕδρας τῆς φύσεως αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν εὑρίσκωμεν, ὅτι διὰ τῆς φυσικῆς σχέσεως τῆς Μακεδονίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα εἷς Ἀλέξανδρος ἦν αὐτάρκης πρὸς τοῦτο, δὲν ἠγοράσθη λίαν ἀκριβῶς ἀντὶ ταύτης μόνον τῆς τιμῆς ἡ πολυχρόνιος ὑπο-

Digitized by Google

μονὴ τῶν Μακεδόνων κατόπιν τῶν συγγενῶν Ἑλλήνων. Ἐν τῷ Ἀλεξάνδρῳ παρίσταται ἡ μεγίστη ἐντέλεια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπερ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κατορθωθῇ ἄνευ τῆς Μακεδονικῆς θέσεως, οὐ μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πέριξ τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω λοιπὸν αὐτὸς ὑπῆρξεν εἷς Ἕλλην οὐ μόνον τῶν τότε, ἀλλὰ καὶ σύμπαντος τοῦ χρόνου τῶν Ἑλλήνων. Ἡ δευτέρα περίοδος τελευτᾷ εἰς αὐτόν. Ὡς ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ πρῶτος Ἕλλην, οὕτω αὐτὸς εἶναι, τῶν Μακεδόνων, ὁ τελευταῖος Ἕλλην. Εὑρίσκομεν μὲν καὶ ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ πολλοὺς κατὰ πᾶσαν ἔποψιν μεγάλους καὶ ἐξόχους ἄνδρας, ἡ ἀκμαία ὅμως, νεανική, καὶ ἀληθὴς ἑλληνικὴ φύσις δὲν ἦτον ἀλλοτρία τῆς καταῤῥεούσης πατρίδος, ἥτις προὐκάλεσε τὸν Στωϊκὸν ζῆλον καὶ μάλιστα τὰ Ῥωμαϊκὰ μεγαλεῖα. Καὶ εἰς μὲν τοῦ Δημοσθένους αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν ὑπερνικᾷ ἤδη οὗτος ὁ χαρακτήρ, ὅστις ὀδυρόμενος μεταστρέφει τὰ βλέμματα αὐτοῦ εἰς παρελθόντας χρόνους, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος, μεστὸς ἐλπίδων μακρόθεν καθορᾷ τὸ μέλλον. Ἡ ἁρμονία, ἣν ἀπαντῶμεν ἐν πρώτοις καὶ καθαρωτάτην ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς ἔπεσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὅμως ἐσχηματίσθησαν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἀντιθέσεις ἐκ διαμέτρου ἀντικείμεναι, τώρα τελευταῖον ἐκδηλοῦται τῷ Ἀλεξάνδρῳ πραγματικῶς καὶ εἰς ἀνώτατον βαθμόν. Αὕτη ἡ βαθέως τῇ φύσει αὐτοῦ ἐμπεφυκυῖα καὶ ἐμπνευσθεῖσα πρᾳότης ἀνετράφη ἐκ νεότητος ἔτι εἰς τὸ συγγενὲς πνεῦμα τοῦ Ὁμήρου. Αὐτός, ἀπόγονος τοῦ Ἀχιλλέως καὶ Ἡρακλέους ἀνετράφη ὑπὸ τὰς νίκας τοῦ πατρὸς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ἀρχαίων ἠθῶν· πρωΐμως ποτὲ ἐπῆλθε κατὰ νοῦν τοῦ μεστοῦ φαντασίας νεανίου νὰ φέρῃ τὸν Ἀχιλλέα καὶ Ἀγαμέμνονα εἰς τὸν κατὰ τῆς βαρβαρικῆς χώρας ἀγῶνα. Τὸ ποιητικὸν τοῦτο αἴσθημα ἤθελε διαταράξει τὴν ὀρθὴν ταύτην ἁρμονίαν εἰς πνεῦμα ἧττον μεγαλοπρεπῶς κατηρτισμένον καί, ὡς βραδύτερον συνέβη τῷ αὐτοκράτορι Ἰουλιανῷ, ἤθελε φέρῃ εἰς τὴν ἄγνοιαν

Digitized by Google

τῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἐκράτει εἰς ἰσοῤῥοπίαν ὁ μὲν νοῦς τὴν φαντασίαν, ἡ δὲ φιλοσοφία τὴν ποίησιν καὶ ὁ νέος χρόνος τὸν ἀρχαῖον. Διότι ὁ Ὅμηρος καὶ Ἀριστοτέλης, τουτέστιν ὁ μέγιστος ποιητὴς καὶ ὁ δεινότατος διανοητικὸς ἀνὴρ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἦσαν οἱ διδάσκαλοι τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐκ τούτων λοιπὸν ὡρίσθη ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν, τὰ ἤθη καὶ σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμὸν σχέσις αὐτοῦ, ὅστις ἀπεῖχε τῆς ἀσεβείας καὶ δεισιδαιμονίας, ὑφ' ὧν ἐσπαράσσετο ὁ τότε ἑλληνικὸς κόσμος. Αἱ Ὁμηρικαὶ εἰκόνες τῶν θεῶν ἡγιάσθησαν παρ' αὐτῷ, ὅστις μετὰ θαυμαστῆς σπουδῆς, ὡς ἀρχιερεὺς τοῦ ἔθνους, λατρεύει αὐτάς. Συγχρόνως δὲ ἀφοσιωθεὶς τῇ βαθυτάτῃ σπουδῇ τῆς Ἀριστοτελικῆς μεταφυσικῆς, θεωρεῖ μετ' ὀξυδερκοῦς ὀφθαλμοῦ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ λογιζόμενος τόσῳ μεγάλα τὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου πρέπει νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἠθικὴν ἁγνότητα τῆς φύσεως αὐτοῦ, ὅστις ἐν διεφθαρμένῃ ἐποχῇ καὶ ἐν ἐξηχρειωμένῃ αὐλῇ ἔμεινεν ἁγνός, διότι ὁ ἐμπνευσθεὶς ζῆλος πρὸς τὸ εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν ἀνύψωσεν αὐτὸν ὑπεράνω τοῦ ἕλους τῶν περὶ αὐτόν, ἐφ' ᾧ πολὺ συνεβάλετο, ὅτι αὐτὸς ἦν Μακεδών, καὶ οὐχὶ τόσῳ, ἂν δὲν ἤθελεν ἐπικρατήσει εἰς τὸ ἔθνος αὐτοῦ ἠθικὴ ἁπλότης, ὅσῳ μᾶλλον ἂν ἤθελον διασεισθῇ αἱ στῆλαι ταύτης ῥιζηδὸν ἐκ τῆς ἀνεπαισθήτου μεταβάσεως ἀπὸ τῆς τραχύτητος εἰς ἡμιδιάπλασιν καὶ παίδευσιν, μὴ ἀναπτυχθεῖσαν ἔσωθεν πρὸς τὰ ἔξω. Εὐρύτερον στάδιον ἔμενεν ἠνεῳγμένον τῇ σπουδῇ αὐτοῦ εἰς τὸ νέον ἔθνος μᾶλλον ἢ εἰς τὴν ἐπίσημον μὲν καὶ ἔνδοξον, πρὸς τοῦτο ὅμως γεγηρακυῖαν Ἑλλάδα. Διότι καὶ ἡ κακία ἐκεῖ δὲν εἶχε τὰς ἀπατηλὰς τέρψεις, προσέτι δὲ ἔλειπεν καὶ ἡ ἤρεμος μετάβασις ἐκ τῆς τεχνικῆς εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἡδονήν. Ἐν Ἑλλάδι θὰ ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος εἷς εὐφυέστερος Ἀλκιβιάδης. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ἠδυνήθη αὐτὸς νὰ φέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν λαμπρὰν καὶ ἐπί-

Digitized by Google

σημον ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν ἠθῶν καὶ ἡδονῶν, ὅπερ καθιστᾷ αὐτὸν τὸν ἐντελέστατον Ἕλληνα, ὅστις μεθ' ἑνὸς χαρακτῆρος φθάνει εἰς τὴν νέαν ἐποχήν. Ἡ μὲν λαμπρὰ ἀρετὴ τῆς αὐταπαρνήσεως, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἐν τῇ καλλιτέρᾳ ἐποχῇ αὐτοῦ παρέχει τόσῳ λαμπρὰ παραδείγματα, εὗρε κατὰ πρῶτον ἰδιάζον ἔδαφος ἐν τῷ Γερμανικῷ Χριστιανισμῷ. Τὸ δηλητήριον ὅμως τῆς κολακείας καὶ ἡ ἀνήκουστος εὔνοια τῆς τύχης, ἥτις ἐκτὸς αὐτοῦ οὐδενὶ ἄλλῳ θνητῷ ἐν μέρει παρεγένετο, διέφθειραν τέλος πάντων καὶ ταύτην τὴν λαμπρὰν ψυχήν, καὶ ἡ πραγματικῶς μεγάλη φύσις ἐγένετο κατά τι μεγίστη ἀπόδειξις τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας.

Ἡ φυσικὴ πορεία τῆς διαπλάσεως τῶν πραγμάτων ἦν, ὅτι ὁ Ἑλληνισμός, φθάσας εἰς τὴν ἐξωτερικὴν καὶ ἐσωτερικὴν ἐντέλειαν, ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὰ μέχρι τοῦδε δρύφακτα καὶ νὰ ἐξέλθῃ πέραν αὐτῶν. Οὗτος εἶναι πάντοτε ὁ κρίσιμος καιρὸς ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, ἐν ᾧ πρέπει νὰ διακριθῇ, εἰ ταῦτα περιέπεσαν τῇ καταστροφῇ, ἢ τῇ ἀποβολῇ τοῦ ἀρχαίου τύπου δύνανται νὰ διασώσωσι τὴν οὐσίαν αὐτῶν κατά τινα νέον τρόπον διαπλάσεως. Εἶναι ἀμφίβολον, ἂν οἱ Ἕλληνες ἤθελον δυνηθῆ νὰ κατορθώσωσι τοῦτο μόνοι ἀφ' ἑαυτῶν, — διὰ τῆς μεσιτείας τῶν Μακεδόνων κατωρθώθη τῷ λαμπρῷ Ἑλληνισμῷ τῆς δευτέρας περιόδου λυπηρὸν μέν, συνάμα ὅμως ἐνεργητικὸν τέλος, διότι τότε ἀπέκτησε τὴν αἴσθησιν τῆς ἐσωτερικῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ἥτις, ἀντὶ νὰ ἀποθάνῃ πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου, τώρα προεκλήθη εἰς νέας ἀναπτύξεις. Ἡ τρίτη περίοδος τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἄρχεται καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἵσταται ἐπὶ κορυφῆς αὐτῆς. Καὶ ἂν ὁ ἄνθρωπος πρόκειται ἡ πιστοτάτη μαρτυρία τοῦ μεγέθους αὐτοῦ, ὅτι καθιστᾷ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς φυσικῆς γενέσεως ἐλευθέραν πρᾶξιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἀναμφισβητήτως ὀφείλεται τῷ Μακεδονικῷ Ἀλεξάνδρῳ ἡ τιμὴ τοῦ μεγάλου, διότι τὰ ἀφανῆ καὶ ἀναγκαῖα αἴτια, ἅτινα

Digitized by Google

ὑφίσταντο τῇ θαυμασίᾳ περιφορᾷ τοῦ τότε αἰῶνος ἐγένοντο ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ ἐλεύθεραι καὶ λίαν ἐπίσημοι ἰδέαι. Τώρα ἔπρεπε νὰ πέσῃ τὸ διατείχισμα, ὅπερ μέχρι τοῦδε διεχώριζε τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Πελασγικο-φρυγικοῦ ἔθνους, καὶ μάλιστα σύμπαντος τοῦ βαρβαρικοῦ. Ἐν ᾧ ὁ Ἑλληνισμὸς εἶχε διανύσει πάντας τοὺς βαθμοὺς τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπτύξεως, διεύθυνε τὸ ἔσχατον καὶ ἀναγκαῖον βῆμα πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, ᾧπερ ὅμως ἀνθίστατο ἐν Ἑλλάδι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἔλλειψις φυσικῆς δυνάμεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, ὅπερ ἀπεποιεῖτο τῷ βαρβάρῳ ἐσωτερικὴν ἀξίαν καὶ ἐξωτερικὴν ἐξουσίαν. Ὅθεν ἡ μὲν Μακεδονία ἀνέλαβε τὴν μεσιτείαν ἐνταῦθα, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατανοήσας ταύτην τὴν ὑψηλὴν πρόσκλησιν μεγαλοπρεπῶς, πρῶτος εἰσάγει τὴν νέαν χριστιανικὴν ἀρχὴν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ εἰς τὸν κόσμον μετ' ἐξόχου πνεύματος καὶ ἰσχυροῦ βραχίονος. Ἐν τῇ μεγάλῃ κοσμοθεωρίᾳ τοῦ Ἡροδότου, θεωροῦντος μετ' ἴσης ἀγάπης βαρβάρους καὶ Ἕλληνας, ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον μίαν προαίσθησιν ταύτης τῆς ἀρχῆς, ἥτις παρὰ Πλάτωνι γίνεται ὡρισμένη ἔννοια. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης[1]) ὁμοφωνεῖ τῷ ποιητῇ, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐκλήθησαν νὰ ἄρχωσι τῶν βαρβάρων, διότι οἱ δοῦλοι καὶ βάρβαροι εἶναι τῆς αὐτῆς φύσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποκρούων τὴν οἴησιν τῶν Ἑλλήνων παρέχει ἴσως τὴν λαμπροτάτην ἀπόδειξιν τοῦ μεγαλείου αὐτοῦ, ὅστις βεβαίως εἶχε δίκαιον νὰ μεμψιμοιρῇ, ὅτι ἡ τύχη ἀπηρνήθη αὐτῷ πανηγυριστὴν τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὡς ὁ Ἀχιλλεὺς εὗρε τὸν Ὅμηρον. Δὲν ἐκρίθη ὀρθῶς ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀλαζονείαν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀφυΐαν τῶν Μακεδόνων, καὶ πάντες οἱ συγγραφεῖς, οἱ περιγράφοντες τὰς μάχας καὶ πορείας αὐτοῦ δὲν ἔχουσι καμμίαν ἔννοιαν περὶ τοῦ ἀληθοῦς μεγα-

1) *Πολιτ.* 1, 1, 5.

Digitized by Google

λείου τοῦ ἀνδρός. Τὸ ξίφος, ἵνα φέρῃ νέαν δύναμιν τῷ νοσερῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν, ἔπρεπε πάντοτε νὰ προσβάλλῃ ἄγρια ὀρεινὰ ἔθνη, λυμαινόμενα τὰς χώρας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ἀποπειραθὲν τώρα νὰ ἐνισχύσῃ κατὰ πρῶτον τὰ ἔθνη δι' ἀμοιβαίας μεταδόσεως τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου αὐτῶν, ἐξελέξατο ὄργανον αὐτοῦ τὸν Ἀλέξανδρον, ἄνευ τῆς μεγάλης, μαγικῆς καὶ ἰσχυρᾶς προσωπικῆς ἀξίας τοῦ ὁποίου θὰ ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ εἰς τοσοῦτον βαθμὸν προαχθεῖσα ἑνότης τῆς ἐλευθέρας καὶ λαμπρᾶς ἑλληνικῆς διαπλάσεως μετὰ τῆς καταδεδουλωμένης μυστηριώδους Ἀνατολικῆς. Ὡς δὲ ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποκαταφαίνεται ἐν αὐτῷ, οὕτω ἀνέλαβε τώρα μετὰ τῆς καθολικότητος τοῦ πνεύματος τὸ θαυμαστὸν παρελθὸν τῆς ἀνατολῆς ἐν αὐτῷ, ὥστε δικαίως δύναταί τις νὰ εἴπῃ: ὅτι πᾶσα ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία συνεκεφαλαιώθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις συνάμα ἐφικνεῖται καὶ εἰς τὴν νέαν ἐποχήν, διότι ἄρχεται ἀπ' αὐτοῦ ἡ μακρὰ πάλη, ἐν ᾗ αὕτη διεκρίθη τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς.

Δὲν προὔκειτο ἐνταῦθα περὶ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορικῆς θέσεως καὶ σημασίας αὐτοῦ. Δύναταί τις βεβαίως ὡς ἐκ τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἐθνικότητος νὰ καταδικάσῃ τὴν αὐθαίρετον διοίκησιν τῶν ἐθνῶν καὶ πολιτειῶν: — Μόνον δι' ἰσχυροῦ διασεισμοῦ ἠδύνατο ἡ μὲν Ἀνατολὴ νὰ διασωθῇ ἐκ τῆς ἐντελοῦς σηπεδόνος, ἡ δὲ Ἑλλὰς νὰ προαχθῇ εἰς δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. Καὶ ἐπανάστασις, τόσῳ μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀποτελεσματικὴ οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἔχυσεν ἀναλόγως τόσῳ ὀλίγον αἷμα. Ὁλοσχερῆ χιλιετηρίδα ὁ Ἑλληνισμὸς κυριαρχήσας τῆς Ἀνατολῆς, δυστυχῶς ὑπεχώρησε τῷ Ἰσλάμ. Ἡ ἀρχικῶς ἐθνικὴ σημασία τῶν λέξεων ἑλληνικὸς καὶ βαρβαρικὸς μετετράπη ἀφ' ἧς ἐποχῆς παρήχθησαν Ἕλληνες εἰς τὸν Νεῖλον καὶ Εὐφράτην, εἰς μίαν καθαρῶς πνευματικὴν σημασίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος πρέπει πρέπει νὰ ἐννοηθῇ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Πλου-

Digitized by Google

τάρχου[1]) ὑπὸ μὲν τὴν Ἑλληνικὴν οὐσίαν τὸ καλὸν καὶ εὐγενές, ὑπὸ δὲ τὴν βαρβαρικὴν τὸ κακὸν καὶ τραχύ.

Οὕτω διεδόθη ὁ Ἑλληνισμὸς ἐκ τοῦ μικροῦ πυρῆνος τῶν Ἠπειρωτικῶν Ἑλλῶν εἰς εὐρύτατον κύκλον ἐφ' ὅλου τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου καὶ ἂν δὲν ἠδυνήθη νὰ εἰσδύσῃ τόσῳ βαθέως καὶ εἰς τὰς ξενικὰς φυλὰς τῶν Σημιτῶν καὶ τοῦ Ζενδικοῦ ἔθνους, κατέστη ὅμως ἰδία ἐθνικότης τῶν συγγενῶν Φρυγικῶν καὶ Πελασγικῶν ἐθνῶν ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Χερσονήσῳ τοῦ Αἵμου. Ἡ μόνον φυσικὴ συγγένεια τούτου τοῦ μεγάλου ἔθνους, ὡς φαίνεται ἐν τῇ πρώτῃ περιόδῳ, τώρα ἐγένετο πνευματική. Μόνον ἓν μέλος τῆς οἰκογενείας, τὸ μέχρι τοῦδε πάντῃ ἀκατονόμαστον, ἀπεστερήθη ταύτης τῆς συνδιαλλαγῆς. Καὶ ἐν Ἰταλίᾳ αἱ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τόσῳ εἶχον προαγάγῃ τὴν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥστε σύμπασα ἡ κάτω Ἰταλία ἐκλήθη μεγάλη Ἑλλάς· αἱ δὲ ἐγχώριοι φυλαὶ ὀλίγον ἐξενικήθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἡ ἐνέργεια τῶν ἀποίκων πολὺ περιωρίσθη ἐν τῇ παραλίᾳ γραμμῇ καὶ ἐνταῦθα μόνον σχεδὸν ἐν τῷ μεσημβρινῷ μέρει τῆς χώρας. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἔπρεπε τώρα νὰ κυριαρχήσῃ καὶ τούτου τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, ὅπως διεβιβάσθη πρὸς ἀνατολὰς τόσῳ μεγαλοπρεπῶς. Τὸ ζήτημα, ὅπερ παρέστη ἐνταῦθα τοῖς Μακεδόσιν, ἐφάνη καὶ ἐκεῖ τῷ Ἠπειρωτικῷ ἔθνει τῶν Μολοσσῶν, οἵτινες ἵσταντο ἐν παρομοίᾳ σχέσει πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι· διότι πρὸς ἀνατολὰς καὶ μεσημβρίαν πολυπράγμων βασιλεὺς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κερδήσῃ πλέον τίποτε. Ἡ δὲ Ἰταλικὴ παραλία ἀπέβλεπεν ἐπαγωγικῶς πρὸς τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου. Συγχρόνως τοῖς ἐν τῇ Ἀσίᾳ κατορθώμασι τοῦ μεγάλου καὶ ὁμωνύμου ἀνεψιοῦ καὶ γαμβροῦ αὐτοῦ προήλασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ βασιλεὺς τῶν Μολοσσῶν Ἀλέξανδρος. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη ἤρξατο ἤδη νὰ δεικνύῃ διὰ τοῦ

---

1) Πλουτ. περὶ ἀρ. ἢ τυχ. Ἀλεξ. 6.

Digitized by Google

ξίφους, ὅτι ἡ κυριαρχία τοῦ κόσμου ἦν αὐτῷ ὡρισμένη ὑπὸ τῆς τύχης. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ τούτου ἐνδοξότερος ἔγκονος Πύῤῥος ὑπέκυψαν τῇ ἰσχυρᾷ πόλει τῶν βαρβάρων. Ἡ παγκόσμιος ἱστορία δὲν ἐπιτρέπει νὰ μεμφώμεθα αὐτὸν περὶ τῆς ἀρχαιοτέρας ἀνατολῆς διὰ τὴν πρὸς δυσμὰς ἐκστρατείαν αὐτοῦ. Καὶ τὸ ἰσχυρὸν Μακεδονικὸν ἔθνος μετὰ πάντων τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν ὑπέκυψε τῇ ἰσχυροτέρᾳ Ῥώμῃ, μόνον τὸ ἀθάνατον μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, τουτέστιν ἡ ἐπιστήμη καὶ τέχνη, ἔμεινεν ἀήττητον καὶ ἐπανηγύρισε τὸν θρίαμβον αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν νικητῶν.

Digitized by Google

ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ.

1. Ἀμύντας Ά, † 498

2. Ἀλέξανδρος Ά, † 454. — Γυγαία (σ. Βουβάρου) — Ἀῤῥιδαῖος τῆς Ἐλιμίας.

3. Ἀλκέτας (Β',) — Φίλιππος † τῷ 430. — Παρδίκκας Β', † 413. σ. 1. Κλεοπάτρα. 2. Σιμμίχη. — Ἀμύντας. — Στρατονίκη (σ. Σεύθου ἐκ Θράκης) — Ἀμύντας τῶν Ἀλαβάντων — Δέρδας. — Πανσανίας. — Ἀνώνυμος.

4. Ἀλέξανδρος — Ἀμύντας Ά, — Ἀνώνυμος Β', — Ἀρχέλαος, † 399. σ. Κλεοπάτρα — Ἀῤῥιδαῖος — (Σίῤῥας;) σ. Ἀρχέλαος 1. Θυγάτηρ

5. Ὀρέστης — 1. θυγάτηρ σ. Σίῤῥας — 2. θυγάτηρ σ. Ἀμύντας Β', — Ἀμύντας Β', † 369. σ. 1. Ἀρχέλαος 2. θυγάτηρ; 2. Εὐρυδίκη 3. Γυγαία — Δέρδας. — Μαχάτας — Φίλα σ. Φιλίππου Β'.

6. Ἀλέξανδρος Β', † 368. — Περδίκκας Γ', † 364. — Φίλιππος Β', † 336. — Εὐρυόνη, σ. Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης. — 3. Ἀρχέλαος. — 3. Ἀῤῥιδαῖος. — 3. Μενέλαος — Φίλιππος

7. Ἀμύντας — Ἀλέξανδρος Γ', Μ. † 323. — Ἀντίγονος, Βασιλεὺς, † 301.

Digitized by Google

Χρονολογικὸς πίναξ τῆς πρὸ Φιλίππου Μακεδονικῆς ἱστορίας.

Π. ΧΡ.	Ὀλυμπ.	
700	20, 1	Περδίκκας Α΄, — ἱδρυτὴς τοῦ Ἡμαθικοῦ Μακεδονικοῦ κράτους. Κατακτᾷ τὴν Ἡμαθίαν, Πιερίαν, Βοττιαίαν, Μυγδονίαν, Ἐορδαίαν καὶ Ἀλμωπίαν.
652	32, 1	Ἀργαῖος Α΄. πόλεμος κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν.
621	39, 4	Φίλιππος Α΄.
588	48, 1	Ἀέροπος Α΄.
568	53, 1	Ἀλκέτας Α΄.
540	60, 1	Ἀμύντας Α΄. Κατακτᾷ τὴν Ἀνθεμοῦντα.
513	66, 4	Τοῖς Πέρσαις δίδει γῆν καὶ ὕδωρ.
498	70, 3	Ἀλέξανδρος Α΄.
492	72, 1	Τοῦ Μαρδονίου ἐκστρατεία μέχρι Μακεδονίας, ο στόλος αὐτοῦ καταστρέφεται ἐν Ἄθῳ.
	74, 4	
480	—	Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.
—	75, 1	Ἡ ἐν Σαλαμῖνι μάχη. ἡ Ὄλυνθος ὑπὸ Ἀρταβάζου κατακτηθεῖσα.
479	—	
—	75, 2	Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη. ὁ Ἀλέξανδρος ὑποτάσσει τοὺς Βισάλτας καὶ Κρηστωναίους καὶ καθιστᾷ ὑποχείριον τὴν ἄνω Μακεδονίαν.
	75, 4	
476	—	Αἱ Ἀθῆναι λαμβάνουσι τὴν ἡγεμονίαν.
—	76, 1	
475	—	Ἀθηναϊκὴ ἀποικία εἰς Ἠϊόνα.
—	77, 4	
468	—	Οἱ Μυκηναῖοι μετοικοῦσιν εἰς τὴν Μακεδονίαν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως αὐτῶν.
—	78, 1	
467	—	
—	78, 2	
466	—	Ἧττα τῶν Ἀθηναίων ἐν Δραβήσκῳ.

Digitized by Google

Π.ΧΡ.	Ὀλυμπ.	
	78, 3	
464	—	
—	79, 1	Ἡ Θάσος κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.
454	81, $\frac{2}{3}$	Ἀλκέτας Β΄.
448	82, 4	Ἐκβληθεὶς ὑπὸ Περδίκκα καὶ Φιλίππου. διανομὴ τοῦ κράτους.
437		
—	85, 4	Περδίκκας Β΄, μονοκράτωρ· σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων.
436	—	Ἡ Ἀμφίπολις οἰκισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ Ἅγνωνος.
	86, 4	
432	—	Ὁ πόλεμος τοῦ Περδίκκα ἄρχεται κατὰ τῶν Ἀθηναίων.
—	87, 1	Ἡ Ὄλυνθος γίνεται ἡ πρωτεύουσα τῶν Χαλκιδέων.
		Νίκη τῶν Ἀθηναίων ἐν Ποτιδαίᾳ.
431	—	Συμμαχία μεταξὺ Ἀθηνῶν, Σιτάλκου καὶ Περδίκκα.
—	87, 2	
	87, 3	
429	—	Κατὰ Μάρτιον πίπτει ἡ Ποτίδαια.
—	87, 4	Οἱ Ἀθηναῖοι παρὰ Σπάρτωλον νικηθέντες.
		Τοῦ Σιτάλκου μεγάλη καὶ ματαία ἐκστρατεία κατὰ τῆς Μακεδονίας.
	88, 4	
424	—	Πρεσβεία τοῦ Περδίκκα καὶ τῶν Χαλκιδέων εἰς Σπάρτην.
—	89, 1	Ὁ Βρασίδας μεταβαίνει εἰς Χαλκιδικήν. πρώτη ἐπιχείρησις κατὰ τῶν Λυγκηστῶν. ὁ πόλεμος κηρύσσεται ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοῦ Περδίκκα.
		Ἡ Ἀμφίπολις ὑπὸ Βρασίδου καταληφθεῖσα.
		Ὁ μὲν Σιτάλκης ἀποθνήσκει, ὁ δὲ Σεύθης διαδέχεται αὐτὸν ἐν τῇ κυριαρχίᾳ.
423	—	Ἡ Γαληψός, Οἰσύμη, Τορώνη, Μένδη καὶ Σκιώνη ἀποστατοῦσι τῶν Ἀθηνῶν.
		Κατὰ Μάρτιον ὅπλων ἀνακωχὴ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης.
		Δευτέρα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Λυγκηστῶν.
		Ὁ Νικίας καὶ Νικόστρατος κατακτῶσι τὴν Μένδην καὶ πολιορκοῦσι τὴν Σκιώνην.
—	89, 2	Ὁ Περδίκκας μεταβαίνει πάλιν εἰς τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων, κωλύει τὴν διὰ Θεσσαλίας δίοδον Λακεδαιμονικοῦ στρατοῦ.

Digitized by Google

Π. ΧΡ.	Ὀλυμπ.	
422	—	Τοῦ Βρασίδου ματαία ἐπιχείρησις κατὰ τῆς Ποτιδαίας. Ὁ Κλέων ἐν Χαλκιδικῇ. μάχη περὶ Ἀμφίπολιν, ὁ Βρασίδας καὶ Κλέων πίπτουσι.
—	89, 3	Ὁ Περδίκκας κωλύει πάλιν τὴν δίοδον Σπαρτιατικοῦ στρατοῦ.
421	—	
—	89, 4	Μετατεθεὶς πόλεμος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Χαλκιδικῶν πόλεων. αὗται προστίθενται τῇ
420		Ἀργείᾳ συμμαχίᾳ Ἡ Σκιώνη κατακτηθεῖσα ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, Ἡ Θύσσος καὶ Μηκυβέρνη ὑπὸ τῶν Χαλκιδέων.
418	—	
—	90, 3	Ὁ Περδίκκας μεταβαίνει εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀργείων καὶ Λακεδαιμονίων.
	90, 4	
416	—	Οἱ Ἀθηναῖοι κηρύττουσι τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Περδίκκα καὶ ἀποκλείουσι τοὺς λιμένας αὐτοῦ.
—	91, 1	
415	—	Εἰσβάλλουσιν ἀπὸ Μεθώνης εἰς Μακεδονίαν. Εἰρήνη μετὰ τοῦ Περδίκκα.
—	91, 2	
414	—	
—	91, 3	Οἱ Ἀθηναῖοι, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ Περδίκκα, ὁρμῶσιν εἰς μάτην κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως.
413	—	Ὁ Ἀρχέλαος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας.
410		
	92, 3	Ἡ Πύδνα ἀνακτᾶται τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἀθηναίου Θηραμένους.
409	—	
	93, 4	
405	—	Ἡ ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχη.
400		
—	95, 1	
399	—	Ὁ Ἀρχέλαος δολοφονεῖται. βραχεῖα κυβέρνησις τοῦ Κραταιοῦ. Ὁ Ὀρέστης βασιλεύς, φονεύεται ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου Ἀερόπου Β΄.
	96, 2	
394	—	Ὁ Ἀγησίλαος ἐπιστρέφει ἐκ τῆς Ἀσίας.
—	96, 3	Ὁ Ἀέροπος ἀποθνήσκει. διαδέχεται αὐτὸν ὁ υἱὸς του Παυσανίας.

Digitized by Google

Π. ΧΡ.	Ὀλυμπ.	
393	—	
—	96, 4	Ὁ Ἀμύντας Β', λαμβάνει τὴν κυριαρχίαν.
392	—	
—	97, 1	Ὁ Ἀργαῖος Β', ἐκβάλλει τὸν Ἀμύνταν ἐκ τοῦ κράτους. Οὗτος παραχωρεῖ μέρος τῆς χώρας τῇ Ὀλύνθῳ.
390	—	
—	97, 3	Ὁ Ἀμύντας ἀνακτᾷ τὸ κράτος Θεσσαλικῇ βοηθείᾳ.
387	98, 2	Εἰρήνη τοῦ Ἀνταλκίδου.
383		
	99, 2	Ἐπικράτησις τῆς Ὀλύνθου. Ἀδυναμία τοῦ Ἀμύντου. πρεσβεία τῶν Ἀκανθίων, Ἀπολλωνιατῶν καὶ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Σπάρτην.
382	—	Ὁ Λακεδαιμόνιος Εὐδαμίδας ὁρμᾷ εἰς τὴν Χαλκιδικήν, τὴν Ποτίδαιαν κερδίζει.
—	99, 3	Ὁ Τελευτίας ἐπακολουθεῖ μετὰ 10,000 ἀνδρῶν. προσβάλλει τοὺς Ὀλυνθίους.
381	—	Ὁ Τελευτίας πίπτει ἐν τῇ μάχῃ.
—	99, 4	Ὁ βασιλεὺς Ἀγησίπολις κατακτᾷ τὴν Τορώνην καὶ ἀμέσως ἀποθνήσκει.
380	—	Ὁ Πολυβιάδης ἔρχεται εἰς τὴν θέσιν του. ἀποκλείει τὴν Ὄλυνθον.
—	100, 1	Εἰρήνη μεταξὺ Ὀλύνθου, Σπάρτης καὶ Ἀμύντου.
377	—	
—	100, 4	Ναυμαχία τοῦ Χαβρίου περὶ Νάξον.
376	—	Ἀθηναϊκὸν συνέδριον.
—	101, 3	
373	—	Τοῦ Τιμοθέου πρώτη ἐκστρατεία εἰς τὴν Θράκην.
		Ὁ Ἀμύντας εἰς τὸ μέρος τῶν Ἀθηνῶν.
—	102, 1	
371	—	Γενικὴ εἰρήνη συνομολογεῖται πρὸς τὴν Σπάρ-
—	102, 2	την, καὶ τὰ δικαιώματα τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς
370	—	Ἀμφιπόλεως ἀναγνωρίζονται.
—	102, 3	Ὁ Ἰάσων δολοφονεῖται.
369	—	Ὁ Ἀμύντας ἀποθνήσκει. Ὁ Ἀλέξανδρος Β', ἀναμιγνύεται εἰς τὰ Θεσσαλικὰ πράγματα. ἀγὼν
—	102, 4	κατὰ Πτολεμαίου τοῦ Ἀλωρίτου. διὰ Πελοπί-
368	—	δου διαλύεται.
—	103, 1	Ὁ Ἀλέξανδρος δολοφονεῖται. Ὁ Πτολεμαῖος ἀναβαίνει ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ Παυσανίας παρίσταται ὡς δικαιωματοῦχος. Ὁ Ἰφικράτης καὶ

Digitized by Google

Π. ΧΡ.	Ὀλυμπ.	
		Πελοπίδας ἀναμίγνυνται εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ
		Πτολεμαῖος ἐπίτροπος τοῦ Περδίκκα.
367		Ὁ Φίλιππος ἔρχεται εἰς Θήβας.
		Ὁ Πτολεμαῖος ἀνθίσταται τοῖς Ἀθηναίοις εἰς τὰ
		κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως βουλεύματα.
		Ὁ Ἰφικράτης, Ἀθηναϊκὸς στρατηγός, εἰς Θρά-
		κην οὐχὶ ἀτυχῶς.
		Συμφοραὶ τοῦ Σιμμίχου καὶ Φωτομάχου.
365		
—	103, 4	Ὁ Περδίκκας Γ', βασιλεύς. Ὁ Φίλιππος ἐπι-
364	—	στρέφει εἰς Μακεδονίαν καὶ λαμβάνει μέρος
		τῆς ἀρχῆς.
364	104, 1	Ὁ Τιμόθεος ἀντικαθιστᾷ τὸν Ἰφικράτην. ὑπο-
363		στηριχθεὶς ὑπὸ τοῦ Περδίκκα, κατακτᾷ 24
—	104, 2	πόλεις. οὐχὶ δὲ εὐτυχῶς κατὰ τῆς Ἀμφιπό-
		λεως. ἥττα τοῦ Ἀλκιμάχου. Ὁ Περδίκκας
		ἀφίσταται τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Καλλισθένης ἐν
		τῇ θέσει τοῦ Τιμοθέου, ἀγωνίζεται εὐτυχῶς
362	—	κατὰ τοῦ Περδίκκα. Σύγκρισις ἀμφοτέρων.
360	—	Πόλεμος τῶν Λυγκηστῶν καὶ Ἰλλυριῶν κατὰ
—	105, 1	τῶν Μακεδόνων. Ὁ Περδίκκας πίπτει. Ὁ Φί-
359		λιππος βασιλεύς.

Digitized by Google

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.

Α.

Ἄβαντες 32.
Ἀχαιοὶ 132.
Ἀχελῷος 113. 132. 270.
Ἀχιλλεὺς 132. 132. 270.
Ἄδωνις 59. 138.
Αἰγαὶ 109. 110. 128—134.
Αἰγίμιος 118—120. 271.
Αἰγὸς ποταμοὶ 241.
Αἴνεια 44. 183.
Αἰολεῖς 112. 275.
Ἀέροπος, *Περδίκκα Α'*, *ἀδελφός* 108. 126.
Ἀέροπος ἐκ Λύγκου 123.
Ἀέροπος Α', 163.
Ἀέροπος Β', 234. 235.
Ἀγάθων παρ' Ἀρχελάῳ 231.
Ἀγάθυρσοι 88.
Ἄγδιστις 51.
Ἄγημα 151. 155.
Ἀγησίλαος διέρχεται διὰ τῆς Μακεδονίας 235.
Ἀγησίπολις πολεμεῖ κατὰ τῆς Ὀλύνθου 227.
Ἅγνων κατοικίζει τὴν Ἀμφίπολιν 198.
Ἀγριᾶνες 69. 71.
Αἰανός, *ἡγεμὼν τῶν Ἐλιμειωτῶν* 32.
Ἄκανθος 185. 190. 213. 217. 243.
Ἀκτὴ 24. 185.
Ἀλαλκομεναὶ 39. 40.
Ἀλβανοὶ 98.
Ἀλευάδαι 255.
Ἀλέξανδρος Α', *Φιλέλλην* 174—191.
Ἀλέξανδρος Β', 251—259.
Ἀλέξανδρος Γ', *ὁ μέγας* 280—290.
Ἀλέξανδρος υἱὸς τοῦ Ἀλκέτου 223.
Ἀλιάκμων 3. 13.
Ἀλέξανδρος Φεῤῥαῖος 252. 253.
Ἀλέξανδρος τῶν Μολοσσῶν 288.
Ἀλκέτας βασιλεὺς 163.
Ἀλκέτας, *υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'*, 191. 194. 224.
Ἀλκέτας τῶν Μολοσσῶν 237. 250.
Ἀλκίμαχος κατὰ τῆς Ἀμφιπόλεως 281.
Ἀλμῶπες 168.
Ἄλωρος 149. 249.
Ἀλυάττης 59. 69.
Ἀμφίπολις οἰκισθεῖσα 198. *ἀποστατεῖ τῶν Ἀθηνῶν* 213. *Ἀπόπειρα τῶν Ἀθηνῶν πρὸς ἀνάκτησιν* 217. 220. 257—259.
Ἀμύντας Α', 170. 171.
Ἀμύντας Β', 226. 236.
Ἀμύντας Γ', 283. 262.
Ἀμύντας, *υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Α'*, 191. 193.
Ἀμύντας ἐξ Ἀλαβάντων 172. 175.
Ἀμύντας, *υἱὸς τοῦ Φιλίππου* 206.
Ἀμύντας, *γαμβρὸς τοῦ Ἀρχελάου* 225. 226.
Ἀναξιμένης ὁ ἱστορικός 192.
Ἄνδριοι. *ἀποικισταὶ* 185.
Ἀγγίτης, *ποταμός* 21. 69.
Ἀνταλκίδου εἰρήνη 242.
Ἄντανδρος ἐν Ἴδῃ 83. 94.
Ἀνθεμοῦς, *θέσις* 44. *Μακεδονικὴ* 170. 256. 250.
Ἀντίοχος, *βασιλεὺς τῆς Ὀρεστίδος* 180.

Digitized by Google

Ἀπελλαῖος 136.
Ἀφροδίτη 60. 90.
Ἀπολλωνία 243.
Ἀρχέλαος τοῦ Εὐριπίδου 109. 120.
Ἀρχέλαος βασιλεὺς 223—234.
Ἀρχέλαος υἱὸς Ἀμύντου τοῦ Β', 251.
Ἄρδυς Ἰλλυρικὸς βασιλεύς 113.
Ἄρης 89.
Ἀρεξάστις 63.
Ἀργαῖος Α', 162.
Ἀργαῖος Β', 240. 217.
Ἀργεάδαι 111.
Ἄργιλος 185. 217.
Ἀργείων συμμαχία 218.
Ἄργος, γενικὴ σημασία 33. Ὀρεστικόν 32. 110.
Ἀρίσβη, Ἄρισβος 68.
Ἀρισταγόρας εἰς Θρᾴκην 189.
Ἀρμένιοι 49. 51.
Ἄρνισσα 216.
Ἀῤῥαβαῖος 225. 226.
Ἀῤῥιβαῖος, βασιλεὺς τῶν Λυγκηστῶν 212. 219.
Ἀῤῥιδαῖος ἐξ Ἐλιμίας, υἱὸς Ἀμύντου Α', 180.
Ἀῤῥιδαῖος, υἱὸς Ἀμύντου Β', 251.
Ἀρτάβαζος κατὰ τῆς Ὀλύνθου καὶ Ποτιδαίας 186.
Ἄρτεμις 76. 90.
Ἀρύμβας τῶν Μολοσσῶν 113.
Ἄσκουρις, λίμνη 10.
Ἄσπετος 270.
Ἀστάρτη 59. 90.
Ἀταλάντη 31. 207.
Ἀθαμᾶνες 112.
Ἄθως 22. 45. 77. 212.
Ἀτιντᾶνες 112.
Ἄττης 59.
Ἄτυς 55. 59—63. 90.
Ἀξιὸς 11. 17.
ἀξός 31.
Ἀξᾶνες 73.
Ἄζαρα 90.
Ἄζωρον 40.

Β.

Βάβουνας 3. 16. 17.
Βακχιάδαι 122.
Βάρβαροι, σημασία 273.
Βαρδάρι 17.
Βάρδυλις, Ἰλλυρικὸς βασιλεὺς 261.
Βαρνοῦς 8. 15.
Βέβρυκες 50. 95.
Βεγοῤῥίτις λίμνη 9.
Βήλ 55.
Βενδίδεια 901.
Βένδις 77. 90.
Βερέκυνθες 50.
Βέρμιος 3. 8. 11. 130.
Βέρνος 8.
Βέῤῥοια 8. 149. 203.
Βέσσοι 68. 89.
Βιθυνοί 83.
Βισάλται 43. 77. 177.
Βίστοσκα 2.
Βίστριτσα 3.
Βίτσιον 3. 7.
Βιτώλια 14.
Βόγης εἰς Ἠϊόνα 189.
Βόϊον 2. 44.
Βόλβη 31. 183. 231.
Βόρας 8.
Βόρβορος 229.
Βοττιαῖοι 30. 162. 167.
Βράβνιτσα 19.
Βρασίδας εἰς Μακεδονίαν 211—217.
Βρεῦκοι 75.
Βρυάνιον 38. 39.
Βρύγες εἰς Θρᾴκην 68. 174. εἰς Ἰλλυρίαν 34. 74.
Βόδα 12. 129—132.
Βοδενὰ 10. Ἰδ. Ἔδεσσα.
Βολοῦτσα 6.
Βολουστάνα 6.
Βουβάρης εἰς Μακεδονίαν 172.
Βοῦτζας 9.

Digitized by Google

Βουνάσας 3.
Βουρῖνον 3.

Γ.

Γαλατίστα 23. 43.
Γαληψὸς 213. 217.
Γάλλοι 59. 90.
Γάλλικο 12.
Γανάνης, ἀδελφὸς τοῦ Περδίκκα Α', 108. 126.
Γεβελάϊζις 88.
Γέται 84. 88.
Γιανιτσὰ 12. 229.
Γορδίας 50. 64.
Γορτυνία 31. 207.
Γρααῖοι 69.
Γυγαία, θυγάτηρ τοῦ Ἀμύντου Α', 172.
Γυγαία, παλλακὴ τοῦ Ἀμύντου Β', 252.
Γύγης, βασιλεὺς τῆσ Λυδίας 55.

Δ.

Δάκοι 84.
Δαλμάται 76.
Δάρδανοι 52. 75.
Δάῤῥων 138.
Δάτον 190.
Δεκάμνιχος συνωμοσίαν κάμνει κατὰ τοῦ βασιλέως Ἀρχελάου 227.
Δεκανία 151.
Δημοσθένης 280.
Δέρδας Α', ἐξ Ἐλιμίας 179. 200.
Δέρδας, Β', 226. 227.
Δέρδας δολοφονεῖ Ἀμύνταν Β', 250.
Δεοσποτοβοῦνι 2.
Δενάδαι 99. 137.
Δευρίοπος 39. 40.
Δέβολις 6. 72. 126.
Δόξας 8.
Δῖοι 204.
Διλοχία 151.
Δῖον ἐν Ἄθῳ 214. *ἐν Πιερίᾳ* 138. 211. 230.
Διόνυσος 4. 50. 76. 89.
Διφαλαγγαρχία 151.
Δίσωροι 80.
Δόβηρες 69.
Δόβηρος 70. 206.
Δωδώνη 33. 112. 269.
Δογανλού, μνημεῖα 62—67.
Δοριάνη 21. 70.
Δολίχη 40.
Δόλογκοι 83.
Δόμηρος 70.
Δωριεῖς 40. 115. 121. 127. 270.
Δωρὶς 40.
Δράβησκος 190.
δράμιξ 112. 137.
Δρύαλος 76.
Δύσωρον 70.

Ε.

Ἑκάτη 90.
Ἕκτωρ 52.
Ἑλλανοκράτης συνομνύει κατ' Ἀρχελάου 227.
Ἕλληνες 270.
Ἑνετοί 74.
Ἑρμῆς 58. *Θρακηκός* 91.
Ἑταῖροι 148—159.
Ἑλλοὶ 271.
Ἐχείδωρος 11. 44.
Ἔδεσσα ἐν Μακεδονίᾳ 109. 110. 128—134. *ἐν Συρίᾳ* 132.
Ἐγνατία ὁδός 9. 16.
Εἰδομένη 31. 207.
Ἐλίμεια 31. 181.
Ἐλυμιῶται ἐν Ἠπείρῳ καὶ Σικελίᾳ 34. *μεταναστεύουσιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἁλιάκμωνος* 33—36. 126.
Ἔλυμος, βασιλεὺς τῶν Τυῤῥηνῶν 32.
Ἐγχελεῖς 111.
Ἐννεαοδοὶ 166. 189. 198.

Digitized by Google

Ἐορδαία 7—9. 71.
Ἐορδαϊκὸς ποταμὸς 72.
Ἐορδοὶ 72. 163.
Ἐφιππαρχία 151.
Ἐπίταγμα 151.
Ἐρετριεῖς ἀποικισταὶ 184.
Ἐριγὼν 14.
Ἔυβοια πόλις ἐν Μακεδονίᾳ 35.
Εὐδαμίδας πολεμεῖ κατὰ τῆς Ὀλύνθου 244.
Εὐφραῖος παρὰ Περδίκκᾳ 261.
Εὐριπίδης παρ' Ἀρχελάῳ 227. 231.
Ἔυρωπος 31. 40. 163. 207.
Εὐρυδίκη, σύζυγος Ἀμύντου τοῦ Β', 239. 241. 250—259. 260. 262.
Εὐρυόνη, θυγάτηρ Ἀμύντου τοῦ Β', 236. 237. 256.

Z.

Ζάμολξις 89.
Ζαρῆτις 90.
Ζειρήνη 90. 138.
Ζηνοποσειδὼν 56.
Ζηρυνθία 90. 138.
Ζεὺς Κάριος, Λαβρανδεύς, Ὤγωγος, Στράτιος 56. 57.
Ζεῦξις παρ' Ἀρχελάῳ 230.
Ζυγάκτης 22.

H.

Ἠδῶνες 80. 166. 189. 198.
Ἠδωνὶς, πόλις ἐν Ἴδῃ 83.
Ἠϊὼν 188. 189. 214.
Ἠμαθία 29. 70.
Ἤπειρος 111. 269.
Ἠπειρῶται 32. 34.
Ἡρακλῆς, Λυδικός 56. Βαβυλωνικός 59. Ἑλληνικός 116. 119. 120. 138. 140. ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν Μαριανδυνῶν 95.
Ἡρακλεῖδαι 114.

Θ.

Θαλασσοκρατία, Θρᾳκικὴ 48.
Θάμυρις 46. 97.
Θαῤῥαλέος, πατὴρ Ἀμύντου τοῦ Β', 237.
Θαῦλος, Θαῦμος 138.
Θέρμη 180. 201. 259.
Θεσπρωτοὶ 34. 112. 126.
Θεσσαλία 26. 249.
Θεσσαλονίκη 11. 30.
Θρᾷκες, Πελασγικοὶ 46—49.
Θυνικοὶ 79—94.
Θυνοὶ 83.
Θύσσος 219.

I.

Ἱππαρχία 151.
Ἱππίας 165.
Ἱπποκράτης παρὰ Περδίκκᾳ 223.
Ἱστιαῖοι μετοικοῦσιν εἰς Μακεδονίαν 223.
Ἱστιαῖος εἰς Θρᾴκην 189.
Ἱστιαιῶτις 41.
Ἰάσων Φεῤῥαῖος 249—251.
Ἴχναι 31.
Ἴλη 151.
Ἰλλυριοὶ ἐν ἀγῶνι πρὸς τοὺς Μακεδόνας 163—165. 238—241. 260—263.
Ἴμβραμος 72.
Ἰντζιε — καρασοὺ 3—4.
Ἰφικράτης εἰς Μακεδονίαν 259. 261.
Ἴῤῥα 225.
Ἰουστῖνος ψεύδεται 113.

K.

Καδμεῖοι 115. 121.
Κάδμος 91.
Καινεὺς 119.
Καλαμαριὰ 24. 42.
Καλκάνδελι 17.
Καλλισθένης κατὰ Περδίκκα Γ', 260.
Καμβούνια ὄρη 2. 11.
Κανδαύλης 56.

Καππαδόκες 53.
Καραδάγ 2. 18. 25.
Καρατζιᾶ 11.
Καραζιόβασι 11.
Κάρανος 109—112. 116—122. *καρανώ* 118.
Καρασμάκ 11.
Καρασοῦ 19.
Κᾶρες 54. 59.
Καστανία 7.
Καστορία 4.
Καύκωνες 82.
Καυσία 141.
Κελαιναὶ 130.
Κερκίνη ὄρος 69.
Κερκινίτις λίμνη 69.
Κίκονες 82.
Κιμμέριοι 64. 92. 93.
Κίμων εἰς Θράκην 188. 191.
Κῖος, ποταμός 19. 68.
Κισσεύς 110. 120.
Κῖσσος 43.
Κίθιμ 114.
Κίτρον 186.
Κλέων εἰς Θράκην 217.
Κλεοπάτρα, σύζυγος τοῦ Ἀρχελάου 227. *σύζυγος Περδίκκα Β′*, 223.
Κλώδωνες 138.
Κνίδος, μάχη 241.
Κοῖνος 119. 157.
Κόραβος, ὄρος 18.
Κορινθιακαὶ ἀποικίαι 123. 186.
Κορωνός 118.
Κότυς ὁ αὐτὸς τῷ Ἄτει 61. 90.
— *Θρακικὸς βασιλεύς* 69. 261. 266.
Κοτύττια 90.
Κραννὼν 255.
Κραταιός, ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχελάου 226. 234.
Κρηστωναῖοι 41. 177.
Κρῆτες εἰς Μακεδονίαν 30. 31.
Κρίτζοβον 17. 18.
Κροσσαία, Κρουσὶς 71. 205.
Κτίσται 86.
Κούρμπεσκα—πλάνινα 2.
Κουτζιουκ—καρασοῦ 13.
Κυβέλη 51. 61. 71. 90.
Κύῤῥος 207.
Κέλετρον 5.
Κίτιον 6. 114.

Λ.

Λααῖοι 69.
Λαβρανδρεύς 59.
Λάκμων 2. 115.
Λαγγατσᾶ λίμνη 20. 69.
Λαπίθαι 119.
Λάρισσα 255.
Λεβαία 108. 126.
Λέλεγες 52. 56. 59.
Λιβυρνοί 100.
Λιουβατρίνη 2. 17.
Λόχος 151.
Λουδίας 11. 12. 229.
Λυχνιδὸς λίμνη 15. 74. 261.
Λυδοὶ 54.
Λυκοῦργος, ὁ Θρακικὸς 47. 95.
Λυγκησταί. καταγωγὴ 39. 122. *ἐν ἀγῶνι κατὰ τῶν Μακεδόνων* 166. 211. 214. 238—241. 263—266.
Λύγκος 38.

Μ.

Μαῖδοι 81.
Μαιδοβίθυνοι 81.
Μαίονες 58.
Μάγνητες 113. *μακεδνὸς* 114.
Μάνης 61.
Μαρδόνιος 174.
Μαριανδυνοί 83. 94.
Μαύροβον, πεδιὰς 5.
Μεγάβαζος 172.
Μηκυβέρνη 240. 241.
Μελανιππίδης παρὰ Περδίκκᾳ 223.
Μὴν 61.
Μένδη 237. 239. 241.

Digitized by Google

Μενέλαος, πατὴρ Ἀμύντου τοῦ Β', 236.
Μενέλαος, υἱὸς Ἀμύντου τοῦ Β', 253.
Μεραρχία 151.
Μερμνάδαι 58.
Μεθώνη 180. 190. 193. 242. 259. 202.
Μέτσοβον 6.
Μίδας 47. 53. 62—65. 68. 72. 92. 129.
Μιμαλλῶνες 138.
Μοισοὶ 74.
Μογλενά, Μογλενίτικον 11. 169.
Μολοσσοί 101. 142. 143.
Μοναστῆρι 14.
Μονσολατρεία 46.
Μουσταφᾶ πεδιὰς 18.
Μουστάτζος 3. 15. 16.
Μύγδων 94.
Μιγδονία 70. 80. 167. 202.
Μυκηναῖοι μετοικοῦσιν εἰς Μακεδονίαν 181.
Μύλασσα 58.
Μυλιττολατρεία 56.
Μύρκινος 168. 193. 237.
Μυσοὶ 58. 69. 73.

Ν.

Νάξος, μάχη 250.
Νάουστα 12.
Νικόμαχος, πατὴρ τοῦ Ἀριστοτέλους 267.
Νίσβορον 22.
Νῖτζος 8. 11. 129.
Νυμφόδωρος 204.

Ξ.

Ξάνθιοι, Ξάνθος 68.
Ξέρξης εἰς Μακεδονίαν 175.
Ξηρολείβαδον 8.

Ο.

Ὀδόμαντοι 69. 81. 240.
Ὀδρύσαι 81. 88. 95. 204—209.
Ὀδρύσης 83.
Οἰσύμη 237.
Ὀλοκρός 10.
Ὄλυμπος 2. 9.
Ὄλυνθος, καταγωγὴ 189. *Βοτταϊκή* 167. *Χαλκιδική* 192. *Ἡ ἐπαύξησις αὐτῆς* 240. *πόλεμος κατὰ Σπάρτης*, 241—248. *κατ Ἀθηνῶν* 261—263.
Οὐσκιοὺπ 17.
Ὄρβηλος 2. 20. 69.
Ὀρέστης βασιλεὺς 211.
Ὀρεστὶς, Ὀρέσται 31—27. 113. 114. 122—124. 206.
Ὀρφεύς 47. 95.
Ὄστροβον 7—9.

Π.

Παίονες, Παιονία 38—41. 67—78. 167.
Παιόπλαι 69. 172.
Παῖκος 11. 129.
Παλαιστῖνος (Στρυμών) 81.
Παλλήνη 23. 80. 192.
Παγγαῖον 2. 19.
Παννονοί 74.
Παφλαγόνες 84.
Παρορβηλία 19.
Παυσανίας βασιλεὺς 209.
Παυσανίας ἐξ Ἐλιμίας 202.
Παυσανίας ἔφεδρος τῆς βασιλείας 239. 268.
Πελαγόνες, Πελαγονία 32. 33. 37—41.
Πελασγοὶ 29. 52—274. *ὀνόματα* 37.
Πηλεγὼν 38.
Πέλλα 149. 229. 242.
Πέλοπες 37. 53.
Πελοπίδας 258—260. 266. 267.
Πηνειὸς 9.
Πενέσται 30.
Πεντακοσιαρχία 151.

Digitized by Google

Περδίκκας Α', 108. 125. 163.
Περδίκκας Β', 196—224.
Περδίκκας Γ', 255. 260—265.
Πέργαμον 167.
Περινδάγ 2.
Περιστέρι 14.
Περλεπέ 14.
Πεζέταιροι 150.
Πιερία 9. 46. 167.
Πιερικὸν ἄλσος 10. 11.
Πίνδαρος παρ' Ἀλεξάνδρῳ 181.
Πίνδος 2. 3. 40. 100.
Πιρνάρι 19.
Πιττακὸς, βασιλεύς τῶν Ἠδωνῶν 214.
Πλάτων 230. 267.
Πολλῆς βασιλεὺς τῶν Ὀδομάντων 217.
Πολυβιάδης πολεμεῖ κατὰ τῆς Ὀλύνθου 252.
Πολύδωρος } ἐκ Φεῤῥῶν 255.
Πολύφρων }
Ποτίδαια κατοικισθεῖσα 191. ἀποστατεῖ τῶν Ἀθηνῶν 201—204. ἀνακτᾶται 205. 239. συμμαχεῖ μετὰ τῆς Ὀλύνθου 242. ἀποστατεῖ 244. ὑπὸ Τιμοθέου ἀνακτᾶται 262.
Πρασιὰς λίμνη 69.
Πρέσπας λίμνη 14.
Πρωτόμαχος κατ' Ἀμφιπόλεως 261.
Πτολεμαῖος, Ἀλωρίτης 254—260. 266. 267.
Πύδνα 180. 185. 186. 202. 225. 242. 262.
Πύῤῥος, υἱὸς τοῦ Ἀχιλλέως 101. 102.
Πύῤῥος, τῆς Ἠπείρου 288.
Πύθιον 10. 40. 41.

Ρ.

Ῥαίκηλος 42. 189.
Ῥέα 51. 59.
Ῥῆσος 68. 95.
Ῥοδόπη 2.
Ῥιλοδάγ 2.

Σ.

Σαβάζιος 41. 60. 89.
Σάβηροι 89.
Σάδοκος 204.
Σαλαμβριὰ 9.
Σάνη 185. 213. 217.
Σαπαῖοι 89.
Σάρδεις 58. 93.
Σαριγιόλ 9.
Σάτροι 89.
Σανάδαι 137.
Σκυπιτάρων γλῶσσα 96.
Σελήνη 90.
Σελλοί 271.
Σημῖται 56—62.
Σέῤῥαι 18.
Σερμυλία 217.
Σέρβια 6.
Σεύθης, βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν 87. 208. 209.
Σιληνοὶ 51. 73. 97.
Σιμμίχη, μήτηρ τοῦ Ἀρχελάου 224.
Σίμμιχος κατ' Ἀμφιπόλεως 261.
Σίγγη 217.
Σινώπη 93.
Σίντιες 70. 80.
Σιροπαίονες 69. 172.
Σίῤῥας 225. 226.
Σιτάλκης βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν 204—209.
Σίθωνες 81.
Σιθωνία 22. 79. 214.
Σκαῖοι 68.
Σκάρδος 2. 14. 16.
Σκιώνη 189. 214. 216—218.
Σκῶλος 217.
Σκόμβρος 2.
Σκόμιος 2. 19.
Σκοπάδαι 257.

Σκύθαι 84—87. 92.
Σωκράτης προσκληθεὶς ὑπὸ Ἀρχελάου 231. *σωματοφύλακες* 154.
Σπάρτωλος 189. 205. 217.
Στάγειρος 191. 213. 217.
Στράβων 59. 225.
Στρατηγία 151.
Στρατονίκη, θυγάτηρ Ἀλεξάνδρου Α', 209.
Στρυμὼν, Στροῦμα 19. 80.
Στύμβαρα 39.
Συνέδριον τῶν Ἀθηναίων 253.
Σύνταγμα 151.

Τ.

Ταχύνου λίμνη 19. 71.
Ταυλάντιοι 164.
Τάξις 151.
Τελευτίας πολεμεῖ κατὰ τῆς Ὀλύνθου 248.
Τελμισσός 65.
Τήρης, Θρακικὸς βασιλεὺς 95. 204.
Τηρεὺς, βασιλεὺς τῶν Ὀδρυσῶν 95. 205.
Τετραφαλαγγαρχία 151.
Τετραρχία 151.
Τέτοβον 17.
Τεῦκροι 42. 67.
Τιάβου λίμνη 12. 128.
Τιμόθεος εἰς Θρᾴκην 252. 261. 262.
Τιμόθεος ὁ κιθαρῳδοποιός 230.
Τορώνη 214. 217. 252. 271. 262.
Τραυσοὶ 88.
Τρῆρες 92. 93.
Τρέσκα 18.
Τριβαλλοὶ 85. 88. 238.
Τρίπολις, Δωρική, Πελαγονική, Περραιβική 40.
Τρῶες 51.
Τζάγγος 6.
Τσιάρ 2.
Τζαρσιαμπᾶ 5. 32.
Τούρλα 8. 129.
Τυρίμμας 129.
Τυῤῥηνικοὶ Πελασγοί 274.

Υ.

Ὑλλεῖς 38. 272.
Ὑπασπισταί 153.

Φ.

Φάγρης 167.
Φαλαγγαρχία 151.
Φάλαγξ 153.
Φείδων ἐξ Ἄργους 109. 116. 117.
Φείδων ἐκ Θεσπρωτίας 117.
Φίλιπποι 20.
Φίλιππος Α', 164.
Φίλιππος, υἱὸς Ἀλεξάνδρου Α', 195—206.
Φίλιππος Β', 222. 255. 264—269. 280.
Φιλόξενος, Πτολεμαίου υἱὸς 150. 260.
Φινεύς 91.
Φοίνικες 57. 61. 81. 116. 121. 193.
Φυλλὶς 193.
Φύσκα 168.

Χ.

Χαβρίας 252.
Χαλκιδεῖς ἀποικισταί 184.
Χαλκιδική 22. 44. 80. 189.
Χάονες 101. 274.
Χαραδραία 214.
Χαρίδημος κατ' Ἀμφιπόλεως 261. 262.
Χιλιαρχία 151.
Χοιρίλος παρ' Ἀλεξάνδρῳ 230.

Ω.

Ὠγόης, Ὤγωγος 59.
Ὠρικόν 37.
Ὤσωγος 59.

ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ.

Ἐν σελ. 83—84. „*ὁ Ἰορνάνδης καὶ οἱ Γέται· λόγος ἀπαγγελθεὶς ὑπὸ Ἰακώβου Γρίμμου ἐν τῇ ἀκαδημίᾳ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου τὴν* 5 *Μαρτίου* 1846.“ *Οὗτος εἶναι ὁ τίτλος πραγματείας τινός, ὑπόθεσιν ἐχούσης τὴν βασιμωτέραν καὶ ἀκριβεστέραν ἔρευναν τοῦ προμνησθέντος ἔθνους τῶν Γετῶν καὶ σκοπούσης ν' ἀποδείξῃ τὴν ταὐτότητα αὐτῶν καὶ τῶν Γότθων ὡς πάντη ἀληθῆ, ἣν οἱ μὲν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ μάλιστα ὁ Ἰορνάνδης παρεδέχθησαν, οἱ δὲ νεώτεροι ἀπέῤῥιψαν. Ὁ μὲν σοφὸς συγγραφεὺς ὑποστηρίζει τὴν γνώμην αὐτοῦ μετὰ πάσης τῆς ἀφθόνου περιουσίας τῶν γλωσσικῶν καὶ ἱστορικῶν γνώσεων. Ἐγὼ δέ, δὲν δύναμαι νά ἐπιχειρήσω ἐξέτασιν τῶν συλλογισμῶν καὶ ἀποδείξεων, προσαγομένων κατά τινα τρόπον πάντη ἀλλότριον εἰς ἐμέ, ὅστις δὲν ἔχω καὶ ἀνάγκην νὰ πράξω τοῦτο, διότι ἡ διευκρίνησις τοῦ ζητήματος τούτου ἔχει μικρὰν σημασίαν ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐρευνῶν μου· παρατηρήσεις τινὰς ὅμως, ἐπελθούσας μοι ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς πραγματείας, δὲν δυναμαι ν' ἀποσιωπήσω.*

Ἐν πρώτοις ἐθαύμασα, διότι οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τοῦ Στραβωνείου χωρίου (7, *σ.* 303), *καθ' ὃ οἱ Θρᾶκες καὶ Γέται ἐλάλουν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν. Καὶ εἰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἀφαιρέσῃ τις τὴν διακριτικὴν δύναμιν αὐτῶν διὰ τῶν λοιπῶν μαρτυριῶν, τῶν προερχομένων ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς θρησκείας περὶ τῆς μεταξὺ ἀμφο-*

Digitized by Google

τέρων τῶν ἐθνῶν ὑφισταμένης συγγενείας — ἐφ' ὅσον διαμένει ἡ γλωσσικὴ ἀπόδειξις, πρέπει νὰ ἐξαγάγῃ τότε καὶ τὸ λίαν ἐπισφαλὲς συμπέρασμα, ὅτι οἱ Θρᾷκες ἀνῆκον εἰς τὴν Γερμανικὴν φυλήν, ὅπερ θὰ μοὶ ἦτο δυσχερέστερον ἢ νὰ θεωρήσω αὐτοὺς ὡς Ἕλληνας, ἐφ' ᾧ δὲν θὰ βοηθήσῃ οὐδὲ ἡ ἐκδοχὴ τῆς βεβαίως ὀρθῆς θέσεως: „ἐν τῇ στενῇ περιοχῇ τῆς Θρᾴκης ᾤκουν πολλὰ ἔθνη ὑπάλληλά τε καὶ παράλληλα πάντη διαφόρου καταγωγῆς“ (σ. 24). Ταύτην δὴ τὴν γνώμην ἀπεπειράθην νὰ διερευνήσω καὶ εἶτα νὰ διακρίνω Πελασγικάς, Φρυγικὰς καὶ Θυνικὰς φυλὰς ἐν Θρᾴκῃ. Ἆραγε κατῴκησαν ἐνταῦθα ἔθνη οὐσιωδῶς διάφορα; Ἡ μὲν εἰκασία φαίνεταί μοι ἀπίθανος, ἡ δὲ ἀπόδειξις ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ἀδύνατος.

Ἀλλ', ἐκτὸς τῶν εὐταῦθα ἐπιδραμόντων Θρᾳκῶν, ἀναφέρονται ἡμῖν καὶ χαρακτῆρες τῶν Γετῶν αὐτῶν, πάντη ἀνόμοιοι τῶν Γερμανικῶν. ὡς π: χ· οἱ ἐν σ. 28 ἀναφερόμενοι, ὅτι οἱ Γέται καὶ Δάκοι συνήθως παρίστανται ὡς ἄπιστοι δοῦλοι, καὶ ἰδίως ἡ θέσις, ἣν τὸ γυναικεῖον φῦλον εἶχε παρ' αὐτοῖς. Τὰ δὲ περὶ τῆς πολυγαμίας τῶν Γερμανῶν, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ Ι. Γρίμμης, οὐδόλως δύναμαι νὰ παραδεχθῶ σχετικῶς πρὸς τὰ ὠμὰ ἤθη τῶν Γετῶν. Πόση διαφορὰ μεταξὺ τῆς περὶ τῶν Γερμανῶν διηγήσεως τοῦ Καίσαρος καὶ Τακίτου καὶ ἐκείνης, ἣν κάμνει ὁ Γέτης τοῦ Μενάνδρου (Στραβ. 7, σ. 297) περὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ!

Ὅταν τελευταῖον λέγῃ (σ. 55) περὶ τῶν Γότθων: „Τοιοῦτόν τι τρομερὸν ἔθνος, ζητοῦν ἀγῶνας καὶ κινδύνους, ἐκ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ὁ Προκόπιος ἀναφέρει ἡμῖν τοὺς πολεμικωτάτους καὶ δεινοτάτους χαρακτῆρας, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῇ ἐν τῇ πρώτῃ ἢ δευτέρᾳ ἑκατονταετηρίδι τῆς ἡμετέρας χρονολογίας εἰς πράξεις τόσῳ παραβόλους καὶ ὁρμητικάς. Αὐτὸ πρέπει νὰ ἐκινήθη ἐν τῇ παρελθούσῃ ἐποχῇ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥω-

Digitized by Google

μαίων καὶ διεκρίθη ἀπανταχοῦ:“ —. ἐρωτῶ ἐγὼ τοὐναντίον: Ἐκπληροῦσιν τὰ πάντη μικροῦ λόγου ἄξια ἔργα καὶ συμβάντα, τὰ περὶ τῶν Γετῶν ἀξιοπίστως ἀναφερόμενα, τὴν ἀκμαίαν ἡλικίαν τοῦ μεγαλοπρεποῦς Γοτθικοῦ ἔθνους; πρέπει ἄραγε νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι τοῦτο τὸ ἔθνος, ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας γειτνιάζον τοῖς Ἕλλησι, Μακεδόσι καὶ Ῥωμαίοις, μ’ ὅλας τὰς κινήσεις καὶ τοὺς πολέμους, τόσῳ ὀλίγον ἐξεδήλωσε τὴν μεγάλην δραστηριότητα ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις, καὶ εἶτα ὡς ἐκ γοητείας τεθιγμένον αἴφνης ἐξήγειρεν ἐν αὐτῷ τὴν πολεμικὴν φύσιν;

Αὗταί εἰσιν αἱ ὀλίγαι σκέψεις, ἃς παραθέτω τῇ γνώμῃ τοῦ περιφήμου σοφοῦ, αἵτινες ἴσως διασαφηνισθήσονται ὑπ’ αὐτοῦ ἀκολούθως, ὅπερ πρέπει νὰ προσδοκῶμεν παρ’ αὐτοῦ περὶ ταύτης τῆς σκοτεινῆς ὑποθέσεως.

Ἐγκαίρως λαμβάνω καὶ τὸ ὑπὸ Schmidt *ἀρτίως ἐκδοθὲν ἱστορικὸν φυλλάδιον, περιέχον ἐπίκρισίν τινα τοῦ Συβέλου κατὰ τοῦ συγγράμματος τοῦ Γρίμμου. Ἐνταῦθα δύναμαι νὰ ὑποδείξω, εἰ καὶ δὲν ἀνήκει εἰς ἐμέ, ὅτι ὁ Κ. Σύβελος, ὑποβαλὼν τὴν πραγματείαν αὐτοῦ εἰς εἰδικὴν ἐξέτασιν, περιῆλθεν εἰς τὴν ἀντίθετον γνώμην, ὅτι οἱ Γέται καὶ Δάκοι ἦσαν Θρακικὰ ἔθνη καὶ ὁριστικῶς πρέπει ν’ ἀποχωρισθῶσιν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Γερμανικῶν ἐθνῶν. Ὁ,τιδήποτε ὅμως καὶ ἂν προκύψῃ ἐκ τῶν περαιτέρω ἀποκρίσεων καὶ ἀντιλογιῶν τοῦ συμβάντος τούτου περὶ τοῦ ἀκριβοῦς ὁρισμοῦ, — πάντως εἶναι μέγα ἔργον τοῦ Ι. Γρίμμου, προσπαθοῦντος νὰ φέρῃ εἰς τὸν κύκλον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης τὸ τόσῳ σπουδαῖον τῇ Γερμανικῇ ἱστορίᾳ ζήτημα, ὅπερ τέλος πάντων δὲν θὰ ἀποβῇ ἄνευ ὁριστικοῦ ἀποτελέσματος.*

Ἐν σελ. 84—85. *Λίαν βραδέως παρετήρησα ἐνταῦθα μίαν, καίπερ φαινομένην, ἀντίφασιν πρὸς τὴν μετὰ ταῦτα παρεμβληθεῖσαν παρένθεσιν ἐν σελ.* 83—84. *Ὅθεν, ὅστις*

Digitized by Google

δυσχεραίνει εἰς τοῦτο, δύναται νὰ διαγράψῃ εἰς τὸν 3 *στιχ. τὴν θέσιν: „ἐν ᾧ τοῦτο οὐδέποτε ἀπεδείχθη“.*

Ἐν σελ. 134. *Μεταξὺ τῶν συγγραφέων, οἵτινες χαρακτηρίζουσι τοὺς Μακεδόνας ὡς βαρβάρους, παρέλειψα νὰ ἀναφέρω τὸν μὴ ἄγνωστόν μοι Ἀφθόνιον, διότι οὗτος ἐφάνη μοι, καίπερ μεγαλοῤῥημονῶν, ὅτι εἶναι λίαν κοῦφος· ξένη ὅμως ὑπόμνησις μὲ ἔπεισεν, ὅτι ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἀναφέρω τὸν ῥήτορα, διότι αὐτὸς τῇ βαρύτητι, ἣν ὁ Κ. Φ. Ἕρμαννος (ἑλλ. ἀρχαιοτ.* §. 15) *ἀπονέμει αὐτῷ, ἀποκτᾷ κῦρος, ὅπερ οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐξ ἰδίας ἀξίας. Ὁ Ἀφθόνιος εἶναι σοφιστὴς ἐξ Ἀντιοχείας, τασσόμενος ὑπό τινων ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ Κωνσταντίνου, λοιπὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος, πάντως δὲ μετὰ τὸ* 165 *ἔτος ἔζησε· ἐν τοῖς προγυμνάσμασιν αὐτοῦ* (Walz *ἑλλ. ῥητ.* 1. *σ.* 93) *εὑρίσκομεν ἐν κεφ.* 9 *τὸ ὅρος ψόγου καὶ ὡς παράδειγμα περὶ τούτου τὸ ψόγος Φιλίππου. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ Δημοσθένης παρέστη ἐν μέσῳ μετὰ τῶν Φιλιππικῶν αὐτοῦ, ἔπρεπεν ὁ δυστυχὴς Φίλιππος νὰ γείνῃ τὸ καλάμινον εἴδωλον ἐν πάσαις ταῖς ῥητορικαῖς σχολαῖς, ἐν ᾧ οἱ νέοι ἠσκοῦντο εἰς πολεμικὴν ῥητορικήν. Πόσῳ δὲ δεινῶς διέκειτο κατ' αὐτοῦ, τοῦτο λέγει ὁ Ἀφθόνιος: „Φίλιππος πάντας πονηροὺς ὑπερέβαλλε· προῆλθε μὲν γὰρ ἔθνους, ὃ τῶν βαρβάρων καθίσταται χείριστον. Μακεδόνες γὰρ τῶν βαρβάρων οἱ χείριστοι, Πέλλη δὲ τῆς Μακεδόνων γῆς τὸ φαυλότατον, ἐξ ἧς οὐδὲ δουλευόμενοι χαίρουσιν ἄνθρωποι· καὶ τοιαύτης γῆς γεγονὼς προγόνοις ἐχρήσατο χαλεπωτέροις τῆς γῆς.“ Ἡ εἰκονικὴ μίμησις τοῦ Δημοσθένους κεῖται ἐνταῦθα πρὸ ὀφθαλμῶν. Τὴν περὶ Πέλλης καὶ τῶν Μακεδονικῶν δούλων κρίσιν εὑρίσκομεν σχεδὸν αὐτολαξεὶ ἐν τῷ περὶ Στεφ. σ.* 247. *καὶ Φιλιππ.* 3, *σ.* 119. *ὁ Ἀφθόνιος οὐδένα λόγον προβάλλει, ἀλλὰ μόνον λοιδορίας, πρὸς τὰς ὁποίας δὲν δύναταί τις νὰ φιλονεικῇ. Ἀκατάληπτόν μοι εἶναι, πῶς ὁ Κ. Φ. Ἕρμαννος ἠδύνατο*

Digitized by Google

νὰ ἀναφέρῃ αὐτόν, παραβάλλων ὡς ἱστορικόν, ἐν ᾧ ὁ Μύλλερος περιεσκεμμένως κατέλιπεν ἐκ τοῦ ἀγῶνος.

Ἐπίσης μικρὰν σημασίαν ἔχει, ὅτε οἱ Μακεδόνες παρὰ μὲν Ἡρώδῃ (περὶ δημοκρ. σ. 198. *ἐκδ.* Fior. 8, *σ.* 50. *ἐκδ. Ῥάϊσκε) καὶ Θρασυμάχῳ (παρὰ Κλημ. Ἀλεξ. Στρωμ.* 6, *σ.* 624) *καλοῦνται βάρβαροι, παρ' Ἰσοκράτει δὲ οὐχ ὁμόφυλοι. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἐννοήσῃ ἐντούτοις τὰς καθαρὰς ἐθνογραφικὰς διαφοράς. Λέγεται μόνον, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἦσαν Ἕλληνες· Ἕλληνες μὲν δὲν ἦσαν πρὸ Ἀλεξάνδρου, Ἑλληνικῆς καταγωγῆς ὅμως ἦσαν.*

Ἐν σελ. 224. *ἐν τῇ ἀγνώστῳ ἡμῖν σχέσει τοῦ Ἀρχελάου πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας ὁ λόγος Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ (ζήσαντος ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου) περὶ πολιτείας περιέχει ποικίλα αἰνίγματα καὶ οὐδὲν πλέον. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀρχέλαος φαίνεται, ὅτι διέμεινε ἐν πάσῃ περιστάσει πρὸς τὰς Ἀθήνας εἴς τινα οὐδετερότητα, δι' ἧς ἀπέφευγε πᾶσαν ἐνεργὸν ἐπιμιξίαν, καὶ ἥτις δὲν εὐχαρίστει τοὺς Λακεδαιμονίους. Τὸ κύριον χωρίον εἶναι ἐν σ.* 41. *ἐκδ. Ρ.: „Ἀρχέλαος γὰρ οὔτ' ἐπὶ Πελοποννησίους ἦλθε μετὰ Ἀθηναίων, οὔτε διὰ τῆς χώρας ἰέναι βουλομένους ἔπαυσεν, οὔτε χρήματα παρέσχεν ἐπὶ τούτοις, οὐδὲ ἔστι πρόφασις τῆς ἔχθρας, πλὴν ὅτι οὐκ ἤθελε συμπολεμεῖν αὐτοῖς πρὸς Ἀθηναίους, ἀλλ' ἡσυχίαν ἦγεν. Πάντῃ ἀκαταλήπτως ἀναφέρεται ἡ σχέσις τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς Θηβαίους, πρὸς οὓς ὁ πλαστὸς λόγος ἐγένετο. Καταπαύω τῇ κρίσει ὑπομνηματιστοῦ τινος περὶ τούτου τοῦ σκότους, τοῦ ὁποίου συνεχῶς καὶ ποικίλως πλήρη εἰσὶ τὰ ῥητορικὰ ταῦτα λογίδια, ὧν τὸ πνεῦμα κατηναλώθη ἐν τῷ φωτισμῷ· καὶ ἐπεθύμουν νὰ ἐπεκτείνω αὐτὴν διὰ περιγραφῆς πάντων τούτων τῶν λογιδίων.*

Ὁριστικώτερον λαλεῖ τὸ παρὰ Κλ. Ἀλεξ. πρ. χωρ.: Θρασύμαχος ἐν τῷ ὑπὲρ Λαρισσαίων λέγει. Ἀρχελάῳ δουλεύσομεν, Ἕλληνες ὄντες βαρβάρῳ; Λοιπὸν ὁ Ἀρχέλαος ἐζήτει νὰ αὐξήσῃ τὴν ὑπὸ Περδίκκα τοῦ Β', προ-

Digitized by Google

παρασκευασθεῖσαν ἐπίῤῥοιαν τῆς Μακεδονίας ἐπὶ τῆς Θετταλίας, ὡς ἔπραξεν ὕστερον ὁ Ἀλέξανδρος Β′, μετ᾽ εὐτυχῶν ἀποτελεσμάτων.

Ἐν σελ. 236. *σημ. ε′. Ἂν ὁ Ἀφθόνιος (προγυμ. σ.* 94) *λέγει: Φίλιππος γὰρ τούτῳ καθίστατο πρόγονος, κρατεῖν τῆς χώρας ἐκ τοῦ γένους οὐ συγχωρούμενος, τότε μόνον ὁ Περδίκκας δύναται νὰ νομισθῇ ἀδελφὸς τούτου τοῦ Φιλίππου, καὶ δὴ ἀλλάσσεται ὁ βασιλεὺς Ἀμύντας Β′, μετὰ τοῦ Ἀμύντου, υἱοῦ τοῦ Φιλίππου.*

Ἐν σελ. 239. *Τοῦτον τὸν ἀποχωρισμὸν μέρους τῆς χώρας εἰς τὴν Ὄλυνθον αἰνίττεται ὁ Ἰσοκράτης (πρὸς Φιλιπ.* §. 125) *περὶ Ἀμύντου λέγων: Ὁ δὲ τὸν μὲν τόπον τὸν Ἑλληνικὸν εἴασε. Ἑλληνικὴ χώρα ἦν πραγματικῶς ὁ τόπος τῶν πόλεων. Ὅτι δὲ ὕστερον ἄλλοι λόγοι διάφοροι ἐκείνων, οὓς ὁ ἀγαθὸς Ἰσοκράτης ὑποβάλλει αὐτῷ, ἔπεισαν τὸν βασιλέα πρὸς ταύτην τὴν παράδοσιν, ἐννοεῖται οἴκοθεν. Ἡ αἰτία, ἥτις ἔπειτα ἔφερε τὴν ἀποστασίαν πασῶν τῶν Μακεδονικῶν πόλεων πρὸς τὴν Ὄλυνθον, εὐκόλως ἐννοεῖται. Πάντα, ὅσα ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Ἀμύντας ἐν τῇ δεινῇ περιστάσει τῆς ἀνάγκης ἦν ἐλαχίστη βοηθείας ἐλπὶς πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐξουσίας.*

Ἐν σελ. 240. *Τὴν αὐτὴν ἀπάτην εὑρίσκομεν καὶ παρ᾽ Ἀφθονίῳ σ.* 95. *Εἶτα Ἀμύντας πατὴρ εἰς βασιλείαν ἑτέρων δεόμενος· Ἀθηναῖοι γὰρ ἐληλαμένον κατήγαγον.*

Digitized by Google

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΩΝ

ΦΙΛΟΜΟΥΣΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ.

		Σωμ.
Εὐθύμιος Α. Ῥόμπης Δρ. τῆς Ἰατρικῆς		5
Στέφανος Καραθεοδωρῆ Δρ. τῆς Νομικῆς		2
Παῦλος Ἰωάννου Δρ. τῆς Ἰατρικῆς		1
Δημήτριος Βερναρδάκης		1

ΛΕΙΨΙΑΣ.

Κωνσταντῖνος Παππᾶ	1	10
Ἀρχιμανδρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος		1
Ναοὺμ Χριστοδούλου καὶ Φωκίων Π. Π. Ναοὺμ		5
Ἀδελφοὶ Ι. Κεσκάρη		5
Πέτρος Ι. Ῥίζου		1
Θεμιστοκλῆς Βίμπος Ἀθηναῖος		1
Εὐστάθιος Γ. Σταθάκης		1
Θ. Σκούταρις		1
Στέφανος Ῥάδου		1

ΤΕΡΓΕΣΤΗΣ.

Δημήτριος Α. Σαλβάρης		1
Ἀδελφοὶ Μαργαρίτου		1

ΑΘΗΝΩΝ.

Ἀναστάσιος Πολυζωΐδης		1
Ἀνδρόνικος Παΐκος		1
Ἀναστάσιος Ν. Γούδας		3
Χρῆστος Βάφας		3
Κωνσταντῖνος Ξανθόπουλος		1
Θεμιστοκλῆς Ἰωαννίδης		1

Digitized by Google

	Σωμ.
Βασίλειος Λογοθέτης	1
Ἀθανάσιος Α. Σακελλάριος	1
Ἰωάννης Πρωτόδικος Πάριος	1
Η. Π. Χαραλάμπους Τραπεζούντιος	1
Θεόδωρος Κ. Παρηγόρης Τραπεζούντιος	1
Δημήτριος Α. Βουλπιώτης Μεσολογγεὺς	1
Γεώργιος Φλώρης Βαρναῖος	1
Νικόλαος Παλαιοκρασᾶς Ἄνδριος	1
Κομνηνὸς Ἀθανασιάδης Ῥόδιος	1
Ἀθανάσιος Λέων	1
Γρηγόριος Μ. Κουραμάτης Καλύμνιος	1
Ἀριστομένης Λάσκαρις Σμυρναῖος	1
Ἰωάννης Βαλαβάνης Κερασούντιος	1
Ἀλκιβιάδης Ι. Σκαντέλλης	2
Σπυρίδων Πάνος ἐκ Γαλαξιδίου	1
Ἰσοκράτης Ταυλάριος	1
Θεμιστοκλῆς	1
Ἀναστάσιος Πέτρου	1
Ἀνδρέας Δημητρίου	1
Ἰωάννης Ἀθανασίου	1
Ἀναστάσιος Α. Τσέρου	1
Δημήτριος Σ. Λάλλας Μακεδὼν	1
Σωτήριος Α. Βοσνιάκου Μακεδὼν	1
Ἠλίας Βασιλειάδης Μακεδὼν	1
Δημήτριος Γ. Ζιολῆς Μακεδὼν	1
Θεοδόσιος Κ. Χρήστοβιτος Μακεδὼν	1
Πέτρος Χ. Δ. Δρανδαρόπουλος	1
Γεώργιος Περίδης	1
Δημήτριος Βάλλας	1
Λεωνίδας Ῥάνδας	1
Ι. Ἀργυριάδης	1
Ἀριστείδης Σπαθάκης	1
Ἀναστάσιος Κ. Βαφειάδης	1
Σωτήριος Δ. Λάμαρης	1
Κωστῆς Στεφάνου Μακεδὼν	3
Λεωνίδας Γ. Λιάτου	1

	Σωμ.
Γεώργιος Λ. Ἀργυρόπουλος	1
Δημήτριος Μερτσάρης	1
Κωνσταντῖνος Μάρκου	1
Ἀνδρέας Α. Χαραλάμπης	1
Γ. Π. Κομποθέκρας	1
Γ. Λ. Μεσσηνέζης	1
Γεώργιος Κωνσταντινίδης Μακεδὼν	1
Σπυρίδων Εὐθυμιάδης Μακεδών	1
Ἀριστείδης χατζῆ Μπαμπᾶς	1
Μιλτιάδης Ἰωαννίδης Μεσσήνιος	1
Πέτρος Γ. Πατραλέξης ἐξ Ἀβδελᾶς	1
Παῦλος Δ. Πατραλάξης Μακεδὼν	1
Βασίλειος Ν. Γιαννούτας	1
Κωνσταντῖνος Τ. Χαριτάτη Κεφαλλὴν	1
Γ. Π. Κοτρότσης Σεῤῥαῖος	1

ΒΙΤΩΛΙΩΝ.

Ὁ Πανιερώτατος Μητροπολίτης Δεβρῶν Κ. Γεννάδιος Λυχνίδιος	3
Ὁ τοῦ Ἁγίου Πελαγονίας ἀρχιδιάκονος Στέφανος	1
Γ. Χ. Κωστόπουλος Ἰατρὸς	1
Γ. Ἀποστολίδης Ἰατρὸς	1
Ι. Χαρμόσυνος	1
Γεώργιος Ἰωαννίδης πρωτοψάλτης Βιτωλίων	1
Δημήτριος Χ. Μιχαηλίδης	1
Ἀποστόλης Καμβουριάδης	1
Αὐτάδελφοι Κουκάντσου	1
Λεωνίδας Α. Πρεβεζάνου	1
Γρηγόριος Τζέρου	1
Ἰωάννης Νέτζου	1
Ἰωάννης Καραΐου	1

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ.

Κωνσταντῖνος Γεώρσης	1
Νικόλαος Κ. Πέτσης	1
Κωνσταντῖνος Π. Π. Ναοὺμ	1
Νικολάκης Π. Σ.	1
Ναοὺμ Νάκας	1
Δημήτιος Στ. Εὐσταθίου	1

Digitized by Google

	Σωμ.
Γεώργιος Κ. Βαφειάδης	1
Ματθαῖος Κ. Νιτζιώτας	1
Γεώργιος Π. Π. Κοσμᾶ	1
Ναοὺμ Δ. Δισκούλτσα	1
Κωνσταντῖνος Μ. Νεβέσκαλις	1
Γεώργιος καὶ Ἰωάννης Ζάλλη	1
Χρηστάκης Δ. χειροῦργος	1
Στέφανος Ν. Νεβέσκαλις	1
Λάζαρος Χ. Θ. Χασομέρης	1
Ἀναστάσιος Α. Μακρὺς	1
Χ. Χρῆστος Ἰωάννου	1
Χ. Γκίκας Ν. Μπίτας	1
Ἀργύρης Δ. Ζωγράφου	1
Ἀνδρέας Χρ. Νώνας	1
Ἀθανάσιος Γ. Ἀνέστης	2
Ναοὺμ Βαρζάκας	1
Περικλῆς Κ. Μουκολῆς	1
Ἰωάννης Γ. Κακιώσης Κρουσοβίτης	1
Τέγος Κώστα ἐκ Φλορίνης	1
Μαρία Α. Πίσχα διὰ τὸ Δημοτικὸν κατάστημα	1
Μαρία Ν. Μπλατσιώτου	1
Ἐλισάβετ Κ. Χρήσοβιτζ.	1
Βασίλειος Κ. Λιάτσος μαθητ. τοῦ ἑλλ. σχολείου	1
Ματθαῖος Π. Π. Δημητρίου	1

ΑΧΡΙΔΟΣ.

Ὁ τοῦ Ἁγίου Πρεσπῶν πρωτοσύγγελλος Κ. Ἄνθιμος	2
Ἀδελφοὶ Ῥόμπη καὶ Υἱοὶ	2
Ἀνδρόνικος Π. Π. Ναοὺμ	2
Γεώργιος Γαρδάνης	1
Παπαθεόφιλος Π. Π. Σύμου	1
Ἀδελφοὶ Μαργαρίτου	3
Χρῆστος Α. Λιμονᾶς	1
Ἀναστάσιος Σαπουνᾶς	1
Ἰωακεὶμ Σκοπακίδης	1
Χρῆστος Π. Π. Στεφάνου	1
Ναοὺμ Τότζκου	1

Digitized by Google

Σωμ.

Δημήτριος Ν. Τέκτονος 1
Ἀναστάσιος Κ. Σεῤῥαῖος Ἰατρὸς 2
Πέτρος Κ. Πίρουζες 1
Παππᾶ Στέφανος Γκιοῦρτζυς 1
Ἰουστινιανὸς Κ. Τσομπάνου 1
Γεώργιος Γκοζίου ἐκ Βελίτσης 1
Σταῦρος Η. Φιλίππου 1
Ἀδελφοὶ Νάστου Μποϊατζῆ 1
Ναοὺμ Χρ. Χάτζου ἐκ Στρούγας 1
Ἀναστάσιος Ζωγράφος ἐκ Μεγαρόβου 1

ΚΟΖΑΝΗΣ.

Ἡ Ἑλληνικὴ σχολὴ 3
Τὸ σχολεῖον τῶν Σερβίων 1
Τὸ σχολεῖον τοῦ Βελβενδοῦ 1
Τὸ σχολεῖον τῆς Καταφυγῆς 1
Ὁ Πανιερώτατος Ἅγιος Σερβίων καὶ Κοζάνης Κ. Κ. Εὐγένιος 1
Ὁ Πανοσιώτατος Ἀρχιμανδ. Κ. Βενιαμὶν 1
Δημήτριος Κ. Κοεμτζῆς 1
Κωνσταντῖνος Δ. Τακιατζῆς 1
Ζήσης Δ. Τσημινάκης 1
Νικόλαος Ἀρμενούλης 1
Ζήσης Κ. Κοεμτζόπουλος 1
Χαρίσης Δ. Κλήδης 1
Κ. Γ. Κοεμτζόπουλος 1
Φίλιππος Ἀδαμαντίδης 1
Ὁ σχολάρχης τῆς ἑλλ. σχολῆς Δημήτριος Ἀργυρ. ἐκ Σιατίστης 1
Θεόδωρος Ι. Σαρχατλῆς Ἑλληνοδιδ. 1
Σέργιος Δαρδουφιάδης Ἑλληνοδιδ. 1

Μαθηταὶ τῆς σχολῆς.

Δημήτριος Γ. Λογίου 1
Νικόλαος Π. Π. Εὐαγγέλλου Βελβενδινὸς 1
Δημήτριος Θ. Κόκκα Σιατιστεὺς 1
Νικόλαος Γεωργιάδης ἐκ Σελίτσης 1
Χριστόδουλος Ἐλευθερίου 1
Γεώργιος Ρ. Π. Π. Γεωργίου ἐκ Καταφυγῆς 1

Digitized by Google

	Σωμ.
Γεώργιος Παππᾶ Ἰωάννου	1
Ἐμμανουὴλ Μηλίου Χρήστου	1

ΚΟΡΙΤΣΑΣ.

Ἡ Ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη	2
Αἰκατερίνη Κουντουριώτη Διδάσκαλος τοῦ Παρθεναγωγείου	1
Ἀναστάσιος Γεωργάκη	1
Χρῆστος Εὐαγγέλη	1
Νικόλαος Ζωγράφου	1
Ἀναστάσιος καὶ Ναοὺμ Π. Π. Κωνσταντίνου ἐκ Γορέντσης Δημ.	1

ΓΚΟΡΕΝΤΣΗΣ.

Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλ. σχολῆς	1
Παππᾶ Δημήτριος Σακελλαρίδης	1
Νάκος Ν. Κότλερος ἐκ Φλορίνης	1

ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ.

Ἡ Ἑλληνικὴ σχολὴ	1
Σῦμος Συμώτας	1
Σῦμος Τασιούλα Συμώτας	1
Ζιότζιος Ἰαννάκη Λέκου	1
Ἀθανάσιος Ν. Μπήκα	1
Δημήτριος Δούμπης	1
Πέτρος Ι. Νάσλας	1
Νικόλαος Α. Στηφίκης	1
Δημήτριος Γ. Μπέζης	1
Στέφανος Ι. Π. Πέτρου	1
Ζιότζιος Κ. Λέκου	1
Σῦμος Σ. Ρώταρης	1
Ἀνδρέας Παππᾶ Ἀναστασίου	1
Ι. Σιόμος ἐκ Γκορέντσης Ἰατρὸς	1
Νικόλαος Καστοριεὺς ψάλτης	1
Ὁ διευθυντὴς τῆς ἑλλ. σχολῆς Ι. Δ. Σαχίνης Σιατιστεύς	1

Μαθηταὶ αὐτῆς.

Πέτρος Στεφάνου Νάζλα	1
Στέφανος Κ. Χερτούρα	1
Γεώργιος Ν. Βῶβος	1
Δημήτριος Ν. Δήμιτσας	1

Digitized by Google

	Σωμ.
Στέφανος Ν. Κούφας	1
Γεώργιος Δ. Νέντα	1
Ἀνδρέας Κ. Τέκας	1
Ἰαννάκης Θ. Τάρτσα	1

ΒΕΡΡΟΙΑΣ.

Γερμανὸς Τσενίδης Ἱεροδιάκονος καὶ Ἑλληνοδιδάσκαλος	1
Κωνσταντῖνος Α. Ἑλληνοδιδάσκαλος	1
Παναγιώτης Α. Καπλανίδης δημοδιδ.	1
Κωνσταντῖνος Δοντούκα	1
Γεώργιος Μ. Χ. Βαλάση	1
Δημήτριος Νικολαΐδης	1
Χριστόδουλος Χριστοδούλου	1
Ἀντώνιος Μερκουρίου πρωτοψάτλτου	1
Μερκούριος καὶ Κωστάκης Καπλανίδαι	1
Στέφανος Α. Μαλιαρᾶ	1
Κωνσταντῖνος Μ. Τσαούσογλου	1
Μαριγὼ Α. Προύνου	1
Μαριγὼ *Γ.* Μιχ*αήλ*	1
Καλλιόπη Α. Καπλάνη	1

ΚΡΟΥΣΟΒΟΥ.

Ἡ Ἑλληνικὴ σχολὴ	2
Ἰωάννης Ν. Βοσνιάκου	1
Στέργιος Χατζῆ Δόγγα	1
Γεώργιος Ἀθαν. παππᾶ Γεωργίου	1
Ἀδελφοὶ Ν. Νιτσώτα καὶ υἱοὶ	1
Κύριας Ματσάλη καὶ ἀδελφοὶ	2
Νικολάκης Στεργίου Σαπουντζῆ	1
Ἰωάννης Μεζιλτζῆ Ἀλληλοδιδ.	1
Ναοὺμ Ἰωάννου Νιτσώτα	1
Ἰωάννης Ἀθανασίου Νικολ.	1
Θεοχάρης Κύρια Νιτσώτα	1
Κωνσταντῖνος Ἀναστ. Πέκα	1
Ἠλίας Μάρκου Μπούσια	1
Σωτήριος Ἰωάννου Καῤῥίντη	1
Γεώργιος Στεργίου Πούπα	1

Digitized by Google

	Σωμ.
Δημήτριος Θωμᾶ Φούντα	1
Σπυρίδων Α. Δήμιτσας Ἀχριδηνὸς	1

ΜΕΓΑΡΟΒΟΥ.

Οἱ Ἔφοροι τῆς Ἑλλ. σχολῆς	2
Ἀναστάσιος Μ. Πίσχας	1
Νικόλαυς Α. Χαλκιόπουλος	1
Ἰωάννης Ν. Παππαϊωαννίδης	1
Ἀδελφοὶ Ν. Μάλτου	1
Γεώργιος Α. Πίσχας	1
Ἀδελφοὶ Ν. Κούρδινα	1
Δημήτριος Ἀνδρέα	1
Ὁ αὐτὸς διὰ τὴν σχολὴν Ῥέσνης	2
Ναοὺμ Ἀνδρέου	1
Γεώργιος Κοκόσιος	1
Μηνᾶς Κ. Βίστας	1

Digitized by Google

ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ.

Ἐν σελ.	στιχ.	Ἀντὶ	Γραφ.
- 1	10	απὸ	ἀπὸ.
- 2	13	Δεβόλεος	Δεβόλεως.
- 5	23	-	-
- 6	12	Ἀμάρβιος	Ἀμάρβεως.
- 8	12	τῃ	τά.
- 10	30	Εδεσσαν	Ἔδεσσαν.
- 11	17	Παΐκον	Παίκον.
- 12	9	-	-
- 14	2	-	-
- 20	25	μακρα	μακρὰ.
- 27	7	ἐκμεσημ.	ἐκ μεσημ.
- 31	2	Αθηνῶν	Ἀθηνῶν.
- 37	12	Ὀρικόν	Ὠρικόν.
- 49	15	Σεμιτικῶν	Σημιτικῶν.
- 50	11	-	-
- 51	9	-	-
- 52	20	-	- καὶ ἀλλαχοῖ.
- 56	1	ΚΑΤΟΙΚΙ	ΚΑΤΟΙΚΟΙ.
- 74	4	ἁμυδρὰ	ἀμυδρά.
- 77	10	εἶσιν	εἰσιν.
- 100	2	τὴς	τῆς.
- -	16	μσημβριῶς	μεσημβρινῶς.
- 109	23	ὀ	[illegible]
- 112	13	οτι	[illegible]
- 113	30	πο-	πόλις.
- 122	14	μετνάστευσις	μετανάστευσις.
- 125	16	Ἠμαθία	Ἠμαθίᾳ.
- 130	16	Πάϊκος	Παῖκος (πανταχοῦ).
- 136	7	Ἑλληνικη	Ἑλληνικῄ.
- -	14	Ιλλυρικοῦ	Ἰλλυρικοῦ.
- 144	13	ἡνίας	ἡνίας.
- 146	25	Λακεδαιμονικοῖς	Λακεδαιμονικοῖς.
- 154	6	διετήρεσεν	διετήρησεν.
- 155	22	τιμήν	τιμῄ.
- 172	17	Βουβάρει	Βουβάρῃ.
- 173	18	εθεωρήθη	ἐθεωρήθη.
- 212	3	ἐλευθερον	ἐλεύθερον.
- 234	15	εἰσιν	εἰσὶν.
- 250	20	Ἀμύντα	Ἀμύντᾳ.

500.

255 4039

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

INDIANA UNIVERSITY LIBRARIES
Digitized by Google

DF261
M2A136

3 0000 053 830 414

INDIANA UNIVERSITY LIBRARIES

INDIANENSIS UNIVERSITATIS SIGILLUM
LUX ET VERITAS

DO NOT REMOVE
SLIP FROM POCKET

DEMCO

N. MANCHESTER
INDIANA

Digitized by Google

Digitized by Google